
FORT
HILL

LURLEY
MANOR

J. KIRCHMAN.
DE
FUNERIBUS
ROMANORUM
R de Hooghe

JOHAN. KIRCHMANNI
LUBECENSIS
DE
FUNERIBUS ROMANORUM
LIBRI QUATUOR
CUM
APPENDICE,
Nitidissimis Figuris illustrati.

ACCESSIT ET
FUNUS PARASITICUM
NICOLAI RIGALTII.

LUGD. BATAV.
Apud HACKIOS, 1672.

LECTURIS
SALVERE & GAUDERE.

EN tibi, amice Lector, novam editionem Kirchmanni de funeribus Romanorum, materiam certe nobilissimam, & ex recondito antiquitatis penu depromptam; opus tot retro annis doctorum hominum familiæ acceptissimum, desideratissimum. Quis enim tanti stuporis tamque insulsi cerebri, qui non admiretur maximum & plus quam hominis ingenium, à quo tanta tamque immensa varietate refertum opus profluxerit.

Omnes funerandi ritus à principe gentium populo celebratos, tanquam præsentes, intuemur, convenientes funeribus tibias, flentes extortis lacrimis funeras, composita gladiatorum paria, ardentes rogos, cremata nobilium insignia, conditos cineres, solennes

ſepulcrorum titulos, & alia quæ longus enumerare labor: quare tulit animus auctorem hunc utiliſsimum luci exponere, maxime cum ſcatere vitiis alias cognovimus editiones. Damus tibi terſum & emaculatum Kirchmannum, priores duas editiones diligenti cura commiſimus mendis abſterſis quamplurimis, quæ Typographorum incuria irrepſerant, quod facile pareat, ſi quis hanc noſtram cum prioribus conferat. Coronidis loco adjecimus auctoris orationem funebrem huic materiæ convenientiſsimam, & quod maximum contulit ad exornandum auctorem momentum, omnem fere materiam nobiliſsima cælatura expreſſam ſuo loco inſeruimus.

Vale & fruere.

MA-

MAGNIFICIS, NOBILIBUS,
ET
AMPLISSIMIS VIRIS,

D. ALEXANDRO LUNEBURGIO.
D. LAURENTIO MOLLERO, J.U.D.
D. JOHANNI FINHAGIO.
D. HENRICO COLERO.

Consulibus,

D. HIERONYMO SCHABBELIO, J.U.D.
D. OTHONI TANCKIO, J.U.D.

Syndicis,

D. JOACHIMO WIBBEKINGIO.
D. THOMÆ A WICKEDEN.
D. HIERONYMO LUNEBURGIO.
D. HENRICO BROMSIO.
D. GEORGIO PAWLS.

D. PAULO KIRCHRINGIO.
D. ALEXANDRO LUNEBURGIO.
D. BERNHARDO WEDEMHOFIO.
D. HARTWICO A STITEN.
D. THOMÆ STORNINGIO.
D. ADRIANO MOLLERO.
D. JOHANNI PETERSEN.
D. GEORGIO A LENGERKEN.
D. FRANCISCO PRUNSTERO.

Senatoribus

REIPUB. LUBECENSIS

Dominis & Amicis Suis honorandis

S. P. D.

MAGNI-

MAGNIFICI, NOBILES,

ET

AMPLISSIMI VIRI.

NUnquam putavi fore, cum librum hunc ante viginti, & quod excurrit, annos publici juris facerem, ut illi denuo excudendo ſecundas curas adhibiturus eſſem. Neque enim veroſimile mihi videbatur, quoſdam inventum iri, qui Mortualibus hiſce mercandis pecuniam impendere, aut iis legendis aliquid ſuccisivi temporis impertiri vellent. Et poſt illud tempus, ea negotiorum moles me invaſit, ut iis recenſendis & ſub in-

cudem revocandis minus otii mihi fuerit, quam quod auribus ſcalpendis tribui ſolet. Sed tamen cum præter opinionem meam acciderit, ut libro hoc per literatum orbem diſtracto, ab aliquot jam annis exemplaria in Bibliopolarum officinis apparere deſierint, gratificandum amicis cenſui, qui ſe hujus legendi deſiderio teneri non obſcure mihi oſtenderunt. Quâ in re cum non difficilem ſe mihi Typographus prçberet, ſummâ ope annixus ſum, ut non ſolum quantum maxime fieri poſſet, priore editione melior & emendatior prodiret, ſed & auctario quodam locupletatus. Nam &

man-

mantissæ vicem capita quædam adjeci ab hoc argumento non aliena; & ut totam funebrem pompam paucis pagellis Lectori repræsentarem, visum mihi fuit illis addere CL. V. Nicolai Rigaltii *Funus Parasiticum*, cujus exemplar vir amicissimus, tanquam monumentum & pignus amoris, mihi Lutetia discedenti donabat. Cui autem hunc librum offerrem, non diu mihi deliberandum fuit, nisi voluissem illud genus hominum imitari, qui mera accedia ægri procul investigant ea, quæ domi habent præsto. Vobis semel hic liber dedicatus fuit, vel potius Antecessoribus ve-

 ftris.

ſtris. Nam ex iis, qui tum temporis ad Reipub. hujus gubernacula ſedebant, cum liber hic primum vulgaretur, vos tres hodie tantum ſuperſtites eſtis, atque utinam diu ſitis! tu Magnifice D. ALEXANDER LUNEBURGI inclytæ hujus Reipub. Princeps, Patriæque Pater laudatiſſime, & tecum duo illuſtria Curiæ lumina D. JOACHIMUS WIBBEKINGIUS octogenario jam major & THOMAS à WICKEDEN, auctoritate & prudentia graviſſimi Senatores: ceteros fati iniquitas abſtulit, ex quibus tamen honoris cauſa nomino egregium illud Conſulum par

& ve-

& veteribus comparandum, D. JACOBUM BORDINGUM & D. HENRICUM BROKESIUM, quorum virtutes & præclara in hanc Rempub. merita nulla unquam ætas obliterabit. His igitur & Antecessoribus vestris cum hunc librum olim inscripserim & quidem eo tempore, cum vixdum in Amplissimum ordinem Professorum Academiæ Rostochiensis allectus de transferendo huc domicilio ne per somnium quidem cogitarem, flagitium certe me admissurum putavi, si nunc alios illi patronos circumspicerem, postquam duodecimum jam annum in hac

Urbe

Urbe ago & docendæ & regendæ juventuti literarum ſtudiis operatæ, honeſta conditione à Vobis præfectus & benigne habitus. Quapropter quem librum Vobis quaſi infantem & recens in lucem editum anno ab hinc vigeſimo ſuſcipiendum detuli, eundem nunc pueritiæ annos egreſſum & niſi animi fallor, doctiſſimis quibuſque hujus ſeculi viris non improbatum, denuo ſiſto & quæ antiqua Votorum formula eſt LUBENS MERITOQUE DONO DICOQUE. Tibi quoque Ampliſſime D. HENRICE COLERE iſtam Conſulatus dignitatem, in qua

te

te nuper præclara tua Virtus & accurata non Juris ſolum publici privatique, ſed & omnis honeſtæ diſciplinæ variarumque linguarum cognitio collocavit, per hanc occaſionem gratulor, Deumque rogo, ut eam gloriæ ſuæ adminiſtram, & tibi Reique publicæ jubeat eſſe ſalutarem. Valete, *Magnifici, Nobiles & Ampliſſimi Domini*, & librum hunc, in cujus veſtibulo clariſſima nomina veſtra præſcripta cernitis, tanquam teſſeram meæ erga Vos obſervantiæ, æquis animis accipite, meque porro Vobis commendatum habete. Dabam LUBECÆ Natali-

tali meo quinquagesimo, qui erat XV. Kalendarum Februarii anni post Christum natum cIɔ Iɔ c xxv.

Amplissimæ Dignitatis Vestræ

Studiosissimus

JOHANNES KIRCHMANNUS.

Magni-

Magnificis Nobilibus & Amplissimis

CONSULIBUS AC SENATORIBUS URBIS LUBECÆ

Dominis suis honorandis

L. M. D. D.

JOHAN. KIRCHMANNUS.

Omanæ antiquitatis atque adeo ipsius Græcæ, ex qua illa maximam partem videtur derivata, quantus sit fructus, quantaque utilitas, non ignorare possunt ii, qui modo cum Musis, id est, cum humanitate & doctrina habeant aliquod commercium. Nam ut mittam, quod proprium huic scientiæ & insitum est, facem præferre veterum scriptis, unde non solum utriusque linguæ copiam, sed & omnem civilem pruden-

tiam

tiam hauriunt melioris literaturæ candidati: hoc quanti existimandum est, quod frustra quis in superiorum disciplinarum aliqua excellere se posse speret, qui antiquitatis præsidio sit destitutus? De Jurisprudentia extra omnem controversiam est, eam & ornamentum & adjumentum & lumen sumere à ritibus priscis: An vero horum cognitio etiam Theologo necessaria sit, video nonnullos dubitare; sed, quod vere dixerim, sine causa. Nam etsi quidem in eo accuratam antiquitatis peritiam requiri non affirmo: permulta tamen in sacris literis esse, quorum seria ac penitior intelligentia à ceremoniis ac moribus antiquis dependeat, tam certum est, quam nivem algere. Nihil jam dico de illis majorum gentium S.S. Patribus, quos constat crebro ad sui seculi ritus olim desitos allusisse, & plurima ex remotissima antiquitate descripsisse, quæ ad evellendam ex animis hominum impiam superstitionem ac cultum veræ re-

religionis inducendum facerent. Qui vero ſacra illa monumenta non à limine, quod dicitur, ac veſtibulo ſalutare, ſed in eorum adyta longe ſeſe penetrare cupit ſacrarum literarum ſtudioſius, eum certe oportet animum afferre non vulgari antiquitatis notitia præparatum, niſi unâ & eadem opera velit, ut Plautus ait,

—— piſcari in aëre,
Venari autem rete jaculo in medio mari.

Hæc ita ſe habere, res clamat ipſa. Quo magis mirum eſt, reperiri nonnullos adeo inſulſos & ridiculos, ut hoc ſtudii genus non modo non laudare, ſed & vitilitigare ſoleant, idque juventuti de manibus excutere omnibus machinis omnique contentione conentur, dummodo patrocinium aliquod ignorantiæ ſuæ prætendant. Eſt enim ita fere comparatum, ut qui ſe ſolos ſapere exiſtimant & aliis omnibus aditum ad doctrinæ laudem obſtructum cupiunt, ſimul atque poſito cum

cum conscientia sua calculo, relictos se in eruditionis stadio animadvertunt ab iis, qui per latissimos humaniorum literarum campos inoffenso pede ad candidam calcem cucurrerunt, protinus invidiam concipiant & tanquam inutilia & non magni momenti reprehendere sustineant, quæ ipsi vel ob ingenii tarditatem consequi non potuerunt, vel præ opum honorumque studio neglexerunt. Sed horum sermones ego semper præterfluere sivi, nec unquam adduci hactenus potui, ut ita me severiori disciplinæ addixerim, ut non respectum semper habuerim ad hæc antiquitatis studia & reliquas, quæ humanitatis nomine censentur artes: sine quibus neminem posse videbam ad sublime eruditionis fastigium pervenire. Hoc autem institutum dum plusculos annos teneo, & in copulanda cum elegantioribus Musis sacra Theologia diutius me occupo, animum tandem adjeci periculum facere, ecquid tantum literarii thesauri

assidua

assidua lectione à me comportatum esset, quo publicam rem juvare & aliquam gratiam à studiosa juventute inire possem. Excutienti igitur mihi diligentius Adversaria nostra, & ex varia materiarum, quas undiquaque congesseram, silva seligenti unam, in qua ingenium meum experirer, forte fortuna occurrit farrago quædam de Funeribus Romanorum, quam pene puer ex veterum scriptis in proprios usus sine ullo ordine consarcinaram. Aurem quidem mihi vellebat hortabaturque veterum consuetudo, Censores priscos imitarer, & ut illi in lustro condendo aut vectigalibus locandis fausti ominis gratia à bono nomine solebant auspicari: sic ego ex lætiore aliqua materia famæ nascentis primordia peterem. Sed cum & ista olim fuisse recordarer, quando gentilis superstitio latissime regnabat: & argumentum hoc à nemine hactenus ita pertractatum esse intelligerem, ut quidem res ipsa postulabat, non autem

tem indignum mihi videretur, cui & manum & mentem serio quis admoveret, cœpi id extemplo sub incudem revocare, in capita disponere, locupletare & nihil denique intermittere omnium, quæ ad colligendas hasce infimæ vetustatis reliquias nimium quantum disjectas dispersasque pertinere videbantur. Interea accidit, ut in terram Galliam Italasque oras iter mihi occipiendum esset: ubi cum nonnullis viris doctis, quibus utraque hæc regio, etsi olim quidem magis abundavit, etiam nunc ad invidiam cæteræ Europæ instructa est, hanc operam nostram ostenderem, illique eam non inanem aut supervacuam nobis sumptam judicarent, hortarenturque ne diutius intra privatos parietes continerem: facere tandem non potui, quin jam feliciter absoluta fere triennali nostra peregrinatione hæc, cuicuimodi sint, in luce publica repræsentarem, partim expungendi nominis mei gratia apud eos, quibus id

jam

jam pridem promisissem: partim vero ne viderer tantorum hominum auctoritatem, quæ mihi rationis instar esse poterat, superciliose sprevisse. Cur autem Vobis potissimum, Viri Magnifici Nobiles & Amplissimi, has studiorum meorum primitias oblatum ire, & futuræ famæ velut vadum sub vestri nominis auspicio tentare, vel ut proprie loquar, percontari mihi visum, in promptu sunt causæ & multæ satis & graves. Nam præterquam quod fas esse existimavi, ut Vobis otii illius literarii, quo complures jam annos perfruor, rationem aliquando, tanquam Reipub. vestræ civis, redderem: volui etiam hac nuncupatione omnem ingrati animi notam à me amoliri, & meam erga Vos devotionem ac pietatem publice testari. Denique vero lucem quoque aliquam huic libello fœnerari conatus sum à claritate & luce vestra: qui ad clavum sedetis ejus Reipublicæ, cujus vix natæ & in libertatem assertæ, tantus

tus

tus repente ſplendor effulſit, ut non ſolum Germaniæ univerſitas eam ex Liberarum civitatum omni numero dignam judicarit, quæ inclitam illam Urbium eximiarum, quæ columnis hujus præpotentis imperii accenſetur, quadrigam conſtitueret: Verum etiam ipſæ fœderatæ civitates omnes tam Anſaticæ quam Vandalicæ quæ appellantur, faſces ſuos illi ſubmiſerint, & velut Reginam aliquam ſint amplexæ. Atque hanc dignitatem majores veſtri jam ab annis circiter quadringentis tam fortiter & ſtrenue defenderunt ac tutati ſunt, ut cum potentiſſimis regibus interdum armis experiri & opes, fortunas, ſanguinem, vitam denique profundere maluerint, dummodo ne commiſſa ſibi Reſpubl. quid detrimenti caperet. Quo etiam factum, ut patria noſtra paulatim ad id culmen aſcenderit, ut hodieque (abſit faſcinum) in primariarum Europæ urbium luſtro cenſeri mereatur: imo vero cum multis de principatu contendere

dere ausit, sive ædificiorum incredibilem & ad cœlum exaggeratam altitudinem, sive viarum symmetriam, sive onerariarum navium, quarum magnitudo in exteris quoque nationibus prædicari solet, infinitam copiam spectare quis velit: nam de Legibus taceo, quas sapientissime æquissimeque descriptas esse nullum dubium est, cum pleræque omnes ad Balthicum hunc Oceanum Resp. non solum iis tanquam norma & regula utantur; sed etiam ad vestrum judicium non raro provocare soleant & civium suorum lites ac controversias tam à Vobis decîdi malint, quam à Principibus, quibus sunt subjectæ. Sed quo me ducit jucunda Patriæ commemoratio? cujus laudes ne culpa ingenii deterere videar, finem faciam, si prius Vos, Magnifici Nobiles & Amplissimi viri, etiam atque etiam rogavero, ut hoc, quicquid est, libelli ingratum vobis accidere ne patiamini, meque adversus malevolos veteratores, quo-

rum nimis quam ferax hoc ſeculum, auctoritate & patrocinio veſtro tuendum defendendumque ſuſcipiatis. Valete. Roſtochii, Idibus Auguſti, Anno CIↃ IↃ C IV.

HIE-

HIERONYMUS MERCURIALIS

JOHANNI KIRCHMANNI

DE *Funeribus Romanorum* *ſcribenti:*

CUM viderim cogitationes tuas de ritu ſepeliendorum cadaverum Romanorum, eaſque digniſſimas judicem, ut à cunctis legantur, ne differas in ipſis edendis etiam atque etiam te hortor: præterquam enim quod omnes eruditos juvabis, tibi quoque æternum nomen comparabis. Vale. *Piſis die* 21. *Januarii, Anno* 1602.

RADULPHUS FORNERIUS GUL. F.
Antecessor Aurelius.

FUnera dum scribis veterum, Kirchmanne, Quiritum,
Luce beans ritus tam longa nocte sepultos,
Hæc te funeribus subducunt funera, jamque
Conciliant nullo perituram tempore famam.

Lusit ex tempore Aureliis 9. Cal. Febr. An. 1601.

RÆMUNDUS MASSACUS D.

FUnera quæ multis urnas tumulosque dedêre
Illa tibi interitum, subripientque necem.
Nam de Funeribus semper tua scripta manebunt:
Hinc de funeribus funera nulla tibi.

Aureliis Idib. Januar. Ann. 1601.

GEORGIUS REMUS JC. Judicii Norici Assessor.

Expers funeris obtigisse nomen
Piscis Romulidis fatemur omnes:
Hos dum tu modo, Jane perpolite,
Laudas à pietate, quam supremam
Functûm corporibus dedêre, suaves
Queis clausere oculos, rogoque lota
Ritè composuêre; concinente
Buxo funereâque tibiâque:
Permixtis & odoribus, beatûm
Allatis procul Insulis & Indis
Excussere; pium hoc boni putabant:
Urnis cum cinerem ossuariisque
Tandem reposuêre, quos quieti
Æternæ voluêre consecratos.
Hos dum multiplices sacrosque ritus
Nunc charta exigis eruditiore,
(Quod nemo hactenus explicavit) arte,
Magno judicio, labore multo,
Tibi ex Funeribus tuis videmus
Expers funeris obtigisse nomen.

Norimbergæ, mense Augusto
An. 1602.

CUNRADUS RITTERSHUSIUS
J. C. & Antercessor
Noricus.

FUnereos ritus, priſca & ſolemnia mortis
Dum tu vivaci condis, Kirchmanne, papyro,
Et veterum illuſtras nitida face nubila ſcripta,
Ipſa tibi æternam reparabunt Funera vitam:
Effugienſque rogos ardentes inclyta Fama
In Sophiæ regno plaudet fulgentibus alis.

Altorphii menſe Septembr.
An. 1602.

JANUS

Janus Gruterus JC.

Cum tibi pompa sepulchralis, Kirchmanne, decenter
A capite ad calcem sit celebrata libro,
Quem Musæ lustrare oculis, quem Gratia posset,
Nec Genius fugiat parte fovere sinus:
Haud trutinâ Libitina tuum pensaverit aqua
Officium, ipsa tibi ni velit esse ciiens:
Et sic te chartasque tuas defendere, contra
Morborumque dolos, mortiferumque nefas.
Ut quoque cum tenuem fueris mutatus in umbram,
Usque tuis chartis vita sit usque tibi.

Heidelbergæ xv. Martii
An. 1604.

Balthasar Caminæus D.

Funeribus lucem Romanis Teuto novellam
Vis inferre, situm & demere codicibus.
Sic est: hunc geminum sed dum te ferre laborem

Censes, bis gemino fungeris egregie.
Namque simul temet bene clara in luce reponis,
Expers & nomen funeris esse facis:
Et studiis juvenum quoque consulis, ut tibi nemo
Non cupide clarum plaudat utraque manu.
Perge ita: sic levius GULIELMI patria fatum
Sufferet, & JANUS tu Charisi alter eris.

Francofurti ad Oderam fl.
An. cIↄ Iↄ c IV.
ix. Augusti.

DAVID HOESCHELIUS.

Τοῦ κρύψαι γαίῃ τοὺς νεκροὺς, εἴδειν ἐρῶν τις,
Ἦν ἂν Ῥωμαίοις τοῖς πάλαι ὅσα χθών;
Τὴν δὲ λαβὼν δέλτον Ναομώνου, κάρτα μαθεῖται·
Κείνους τοῦ θάπτειν ὃς σάφα γράψε τρόπους.

Augustæ Vindelicorum
IX. Kalend. Junii
An. 1602.

M. MI-

M. MICHAEL PICCARTUS

Francus, Professor Noricus.

SI qua fides Veterum ſcriptis, KIRCH-
MANNE, Syrorum
Funere merſa ſuo ſeſe ipſa reſeminat
ales,
Et vitam de morte trahit: Tu rectius
illa
De virtute tua atque aliorum Funere vi-
tam
Cum Fama ducis, divinamque ingenii
vim
In ſuccum vertens, omni ſine parte
pericli,
Quacunque Aonides & earum præſes
Apollo
Cum ſacra Charitum triga fixere Tro-
pæum
Extendis, Kirchmanne, tuæ pomæria
laudis.

*Altorphii Anno DoMInICo
menſe Octobr.*

ARNOLDUS CLAPMARIUS
Professor Noricus.

Kirchmanne, rei lux magna litteraria
Men' obsecras præconium libri tui
Pleni ingeni & reconditæ pleni notæ?
Funesta res & ominosa pernegat.
An tu putas Apollini & DIS ceteris
Negotium esse cum sepulchretis tuis?
Fremit Camœna, insurgit Æsculapius
Infensus hostis atque prædo funerum,
Mihique dum tot cerno busta, tot rogos
En tot recordor scæva mortualia,
Sensim cadentes frigus artus occupat.
Adeone cordi sunt tibi ista Funera?
Quid? Morta si annis post tibi labentibus
Manum inferat, lugubre quis carmen canet?
Nam tu labore macte funebri tuo
Omnem supra nunc te erigis panegyrin.
Cur ergo me præconium tui obsecras?
Quo Præficæ, quo funerum tibicines
Dignas negant se posse canere nænias.
Non ille, cujus os Venus saliverat
Melle atque cœlesti sale, atque sesamo
Gulielmus, heu immite raptus funere, &
Famosa factus mortis atræ infamia,
Si

Si vivat, atque utinam ille vivat! hoc queat,
Non ipsa par erit Lubeca luctui
Saxonicarum gloria & caput rerum.

Altorfii Noricorum
An. 1602.

CL. Viro
Dn. JOHANNI KIRCHMANNO Poëseos & humaniorum literarum in inclyta Rostochiensi Academia Professori quondam Publico, nunc Scholæ patriæ in Imperiali & libera Republ. Lubecensi Rectori dignissimo suum *de Romanorum Funeribus* librum iterum publicanti.

Cum tot sustineas patrii tantosque labores
Gymnasii Kirchmanne, decus præluſtre Lubecæ
Præsidiumque Urbis, sub quo tolerare magistro

Discendi grave gaudet onus formanda Juventus,
Ingenium mirata fidemque docentis & artem.
Id tamen impensè navus, præstantibus ausis
Dissimilem ne te lux arguat ulla, laboras.
Vidimus, ut nuper jucundæ lucis in auras
Aureus, atque adamante nitens, rutiloque Pyropo
Prodierit partus, nulli parcente labori
Te duce cum scitum est, ut fulvi circulus auri
Ambierit digitos meritis & honore potentum,
Moribus antiquis cum res Romana Virisque
Staret adhuc: nunc actorum meminisse laborum
Te juvat, atque operi supremam imponere curam
Funereo, â multis retro labentibus annis,
Cujus primitias & libamenta dedisti,
Cum terras alio lustrares sole calentes,
Et Campos ubi Roma fuit, tumulosque Latinos,

Plurimus ingenii ſublimis ſpiritus in queis
Errat adhuc, pulchriſque animæ exhalatæ ſub orſis.
Perge adeo patriam factis inſignibus urbem
Illuſtrare, quod eſt nati ad ſublimia Civis,
Tuque tuâ patriâ, te rurſus & illa fruatur,
Non ſpeciem rerum ſectari nata vel umbram,
Nec verum ficto decus in ſplendore reponens,
Sed ſolidæ bonitatis amans, dulcique parata,
Si ſit opus, Vitam pro libertate paciſci.
Hinc meritus tibi ſurget honos, tibi Funera famam
Perpetuam, pulchramque dabunt poſt funera Vitam.

HENRICUS VAGETIUS
Hamburgenſis F. Lunæburgi Anno 1625.
Menſe Januario.

JUDICIA CLARORUM VIRORUM

JOHANNES MATTHÆUS WACKHER A WACKENFELS

S. C. Majestati à Consiliis Imperialibus aulicis.

ΚΗδευτικὰ tua statim legi, ut ex proximis nundinis huc allata fuerunt. Et legi verò & probavi inventionem, judicium, stilum, &c. *Pragæ* 21. *Martii Anno* 1605.

ISAACIUS CASAUBONUS.

DE Mortualibus tuis quid sentiam, dicerem nisi effecisses, ne liberum mihi esset de eo pronunciare. Non enim possum eum librum non ferre in cœlum laudibus, quo libro meæ laudes & quidem immeritæ tot locis attingun-

guntur, &c. *Bretoneriæ ſeptimo ab urbe lapide, huc enim migrare nos coëgit graſſans per Urbem peſtilentia. IV. Kal. Sept. Anno* 1606.

DANIEL HEINSIUS.

SCaligero noſtro quantum placuerit opus tuum non facilè dixerim. Laudat enim καὶ τὴν ἀφέλειαν in ſcribendo, καὶ τὴν ἀκρίβειαν in perſequendis ſingulis, quibus nullum volumen par futurum putabamus omnes. Macte ingenio, macte hoc judicio! &c. *Lugd. Bat.* 5. *Novemb.* CIↃ IↃ C V.

JOHANNES WOWERIUS *Cent.* 1. *Epiſt.* 54.

FUneralia tua vidi vel potius baſio excepi. Nihil dabo auribus, vere me cepit ſimplex & inornata Venus & ratio differendi in-

inaffectata. Sæpius in hac ſcena ſiparium expande: juvabit te clamor, ſed in equeſtribus concitatus, &c. *Ex arce Wandesbeck Non. Februarii* cIↄ Iↄ CV.

JULIUS CÆSAR CAPACIUS Neapolitanæ Urbi à Secretis Libro Secundo Elogiorum.

N*Ulla de re differentes doctos viros libentius audivi, quam de Gentium funeribus; nihil enim in tota Antiquitate curioſius exiſtimavi. De Humatione multa ignorabam. De Combuſtione in varias ferebar opiniones. Verebar ut à Græcis uterque mos defluxerit, vel à trium Philoſophorum dogmatibus. Nam Heraclitus Combuſtionem propoſuit, quod omnia ex igne conſtare dicebat; Thales humationem, ut corpora humore reſolverentur, ex quo omnia procreari arbitra-*

trabatur, & Democritus in melle servanda affirmabat, quæ sic reviviscere pollicebatur. Ignorabam an Romani ex Græcis exemplum sumpserint; nec constabat quo pacto in rogum cadaver cum lecto collocatum comburebatur, quo pacto legerentur ossa, servarentur cineres; nescio quid de lino Asbestino, vel Indico in mentem venerat, quo comburi corpora plerique tam vere affirmabant, ut vel etiam credidissent navibus onerariis opus fuisse, ut comportaretur ad tot corpora comburenda, multaque alia ad quæ ediscenda multorum annorum usuram contulissem. Cum ecce tibi eruditum opus, à JOHANNE KIRCHMANNO LUBECENSI *elaboratum accepimus, qui fortasse aspernatur Porcachii exiles in ea materie labores (sed plurimi faciendos, quod primus in arenam descendit) uberius absolvit, quæ ille jejunus inchoavit. Nihil est, quod amplius de-*

side-

ſideres. Ex optimis quibuſque Latinis, Græciſque Auctoribus, effoßis cæmentis, nobilißimum ſepulcrorum ædificium condidit. Habes itaque indictiva, tacita, vulgaria, plebeja, translatitia, cenſoria, triumphalia funera, oſcula, lotionem, uncturam, veſtitum, coronas, lectum, conclamationem, elationem, cantus, tubas, tibias, nænia, ludos, imagines, pheretra, lacerationes, convivia, crines, digitos abſciſſos, inſignia, orationes, pyras, decurſionem, mactationem, ſepulcrorum loca, munera, odores, δῶρα, ψυχαγωγίαν, *Leges, Præficam, urnas, pacis precationem, oſſilegia, relligionem, violationis pœnam, parentationes,* Feralia, Novemdialia, Denicalia, *victimas, menſas, aras, inferias, unguenta, vel* χοὰς, *Arferiam aquam, vel Arferial, aut Adferial, ut in* Gloßis, *quam Græci* χθόνια λουτρὰ *dixere, vinum, lac, & ſanguinem, flores, tænias, ſilicernia,*

Ma-

Manes, ferales cibos, cuncta praeterea, quae cum in libris, aut in lapidibus legeris, in Nomiſmatibus inſpexeris, in eorum notitiae cupiditatem te impellere poſſe videbantur. Brevi ſcies. Callebis optime; & multa, quae in Poëtis praeſertim legendis praeterieras, diligentius cum hac lectione animadvertes.

JOHAN-

JOHANNES KIRCHMANNUS

Benevolo Lectori,

S.

ECCE tibi BREVIARIUM OPERIS, in quo ſub uno oculi ictu habes, quid quoque libro & quo ordine tractetur. Ut minuta folia omnia, quæ ſub iſtis arbuſculis adhuc latent perſequeremur, nimis quam laborioſum fuiſſet: Ideoque maluimus Coſmographos imitari, *qui terrarum orbem unius tabulæ ambitu circumſcribunt aliquanto detrimento magnitudinis, nullo diſpendio veritatis*, ut ait Auſonius. Non poterit quidem te hoc docere, à memoria tamen futurum confido. Hoc volui neſcius ne eſſes.

BRE-

BREVIARUM OPERIS.

IN LIBRO PRIMO DE FUNERIBUS ROMANORUM.

Ostenso, & quodnam Sepulturæ genus Romani potißimum usurparent. Cap. 1. 2. 3. & quæ fuerint Funerum discrimina. 4. explicantur.

RITUS, quibus Romani usi sunt olim

- Ante funerationem circa
  - Morientes *& in vicinia mortis constitutos, quibus*
    - *Oscula dabant.* } *cap. 5.*
    - *Annulos digitis detrahebant.* } *cap. 5.*
    - *Oculos claudebant. c. 6.*
  - Mortuos, *ubi notanda*
    - *Lotio & Unctura: ad quam adhibiti Pollinctores & Libitinarii. c. 7. 8. 9.*
    - *Vestitus. 10.*
    - *Coronæ. 11.*
    - *Collocatio. 12.*
    - *Conclamatio 13.*
    - *Indicia domus funestæ.*
- In funeratione: *cujus duo capita.*
  - Elatio cadaveris. *A.*
  - Sepultura. *B.*
- Post Funerationem. *C.*

A. ELA-

A. ELATIO, in quæ observa præcipuè

- Diem, *quoto se post mortem Funus sit elatum.* c. 1.
- Tempus, *nocturnum ne id fuerit, an diurnum. Ubi de Facibus & Cereis* c. 2. 3.
- Personas, *quæ Funus sive sponte sive mercede conducta vel*
  - Præcesserunt.
    - Cantores
      - Siticines
        - Tibicines. c. 4.
        - Tibecines. c. 5.
      - *Præfica.* c. 6.
    - *Ludii & Mimi. Servi manumissi, itemque Latores lectorum, imaginum, &c.* c. 7.
  - Extulerunt c. 8. *sive*
    - *Lectica*
    - *Sandapila* } c. 9.
  - Prosequutæ sunt, *videlicet tam Viri quam Fœminæ* c. 10. *luctum testantes*
    - *Lacrimis, planctus, Lacerationibus genarum & lacertorum,* c. 11.
    - *Conviciis & querelis in Deos, capillis passis, laceratis, pulvere sparsis,* c. 12.
    - *Capillis modo promissis modo tonsis.* c. 13. 14. *& mortuo oblatis.* c. 15.
    - *Insuetato incessu.* c. 16.
    - *Depositione ornamentorum & vestium mutatione ac laceratione.* c. 17.
- Locum
  - Per quem *Funus efferebatur, qui erat Forum, ubi habitæ orationes in laudem*
    - *Virorum.* c. 18.
    - *Mulierum.* c. 19.
  - In quem *& is quidem erat*
    - *Ordinarie extra urbem.* c. 20. 21.
      - *Privatus in agris vel hortis propter vias publicas.* c. 22. 23.
      - *Publicus*
        - *Pauperum.* c. 24.
        - *Illustrium & clarorum hominum.* c. 25.
    - *Extraordenarie vero & raro intra urbem.* cap. 26. 27.

B. SEPULTURA, *in qua observo*

- *Combustionem: hic notanda*
  - *Rogi extructio?* *Cap.* 1.
  - *Rogi incensio.* c.2.
  - *Decursio circa rogum.* c.3.
  - *Animalia ad rogum mactata.* c.5.
  - *Dona in rogum conjecta.* c.5.
  - *Rogi extinctio & Ossilegium.* c.6.7.
- *Reliquiarum vel Corporis integri compositionem in Ossuaria & Sepulcra.* c.8.9.
- *Monumenta, quæ duplicia*
  - *Sepulcra* c.10. *in quorum consideratione observo*
    - Qui *Sepulcra extruxerint, videlicet*
      - *Vivi ipsi.* c.10.
      - *Heredes.*
        - *Ultro.* c.11.
        - *Ex Testamento.* c.12.
    - Quibus *extruxerint.*
      - *Sibi solis, quæ* Singular. voco c.13.14.
      - *Aliis etiã, quę* Communia. c.13.14.
    - Cujusmodi *fuerint, videlicet*
      - *Ædificia subterranea.* c.15.
      - *Modo altiora, modo humiliora.* c.16.
      - *Sepimentis circumvallata, & ex quæ materia.* c.17.
      - *Ornata.*
        - *Simulacris variis.* c.18.
        - *Inscriptionibus.* c.19.20.
    - Religio *Sepulcri*
      - *Quando cœperit Sepulcrum esse religiosum, & quatenus se extenderit.* c.21.
      - *Quot modis violetur.* c.22.23.24.25.
      - *Quæ pœna violati sepulcri.* c.26.
  - *Cenotaphia.* c.27.

C.
POST FUNERATIONEM, *certi quidam dies erant, quibus mortuos parentabant. cap. I.*
Hic nota.

- Inferias: *quæ constabant Liquoribus & Victimis. c. 2. harum Appendix* Coronæ & Flores, *quibus sepulcra sparsa. c. 3.*
- Epulas
  - *Privatas*
  - *Publicas*
  - c. 4. 5. 6. 7.
- Ludos *Funebres. c. 8.*
- Luctus
  - *Tempus. c. 9.*
  - *Signa. c. 10.*
  - *Causas, cur minueretur. c. 11.*
- Consecrationis
  - *Ceremonias. c. 12.*
  - *Honores. c. 13.*

IN

Pag. 1
R. de Hooge f.

JOH. KIRCHMANNI
DE
FUNERIBUS ROMANORUM

LIBER PRIMUS

CAPUT I.

Humatio & Combuſtio præcipua ſepeliendi genera. Utramque Græcis, à quibus Romani pleroſque ritus accepêre, fuiſſe in uſu monſtratur. Combuſtionis fabuloſum initium ad Herculem referri. Philoſophorum de utraque diſcordes ſententiæ. Combuſtionis cauſæ nonnullæ.

UNEBRES Romanorum ritus pro mea virili explicaturus, & quicquid hujus argumenti vel ipſemet veterum ſcripta pervolutando obſervavi, vel noſtro ſeculo notatum ab aliis eſt, quod memoriam meam non fugiat, *συλλήβδην* atque uno velut faſce complexurus, operæ precium exiſtimavi, prius quam ſerio ſpatium hoc ingrediar, paulisper ante carceres conſiſtere & paucis indicare, quodnam ſepulturæ genus in urbe domina, quæ *τῆς οἰκουμένης ἐπιτομὴ* non immerito dicta eſt, uſitatum fuerit. Notum eſt enim omnibus

qui *mythôn plasmata & historiam* primoribus tantum labris gustârunt, varia fuisse olim & pene innumera apud diversos populos sepeliendorum mortuorum servata discrimina: De quibus fortassean alibi erit uberior dicendi locus. Inter illa autem duo potissimum familiam ducunt, ac literis monumentisque auctorum sunt famosissima, *Humatio* nimirum & *Combustio*, quarum utramque Romanis in usu fuisse reperio: & quidem ad exemplum Græcorum ac inprimis Atheniensium, à quibus plerasque non solum leges, sed & ritus ac ceremonias acceperunt. Hos enim, ut paulo altius exordiar, jam inde à Cecropis primi ipsorum regis tempestate, mortuos suos terrâ condidisse, Cicero author est 2. de Leg. *Nam & Athenis jam illo more à Cecrope, ut ajunt, permansit hoc jus terrâ humandi.* Atque Cecropem hunc *Athenis in Minervio terræ mandatum* ex Antiocho refert Arnobius lib. VI. advers. gent. Huic rei etiam indicio est catum illud & prudens Solonis factum, qui Salamina optimo jure ab Atheniensibus occupatam probaturus, effossis sepulchris ex cadaverum πρὸς δυσμὰς dicam an ἀνατολὰς βλεπόντων positura id demonstravit, ut memoriæ proditum à Plutarcho, Laërtio & Æliano: quorum pugnantia super hac re loca alibi concilio. Et ut plurima alia testimonia prætermittam, inter inferioris ævi scriptores humationis Græcanicæ meminit

nit Petronius in Satyrico de matronâ Ephesinâ loquens, & Phlegon Trallianus περὶ θαυμασίων καὶ μακροβίων: quos infra laudo.

Sed & igne solebant Græci mortuos comburere: cujus ritus initium ad Herculem referunt, à quo Argeus Licymnii F. hoc modo sit sepultus. Historia, sive fabulam appellare malumus, sic habet: Mos erat Trojæ, ut quotannis virginum tempestivarum aliqua ceto devoranda objiceretur: quod aliter iram Deorum, quos Laomedon rex offenderat, placari non posse, è cortinâ esset responsum. Sorte igitur ductâ Hesione ipsius Laomedontis filia cruento huic sacrificio destinatur: stabat infelix virgo jam scopulo alligata, & mortem præsentaneam expectabat, cum forte illac transiens Hercules liberaturum se filiam Laomedonti pollicetur, sed ea lege, ut, quos ipsum habere constabat, equos divino seminio ortos in præmium sibi donet. Accipit conditionem Laomedon; sed monstro occiso, filiaque liberata, promissis stare recusat. Ea re indignatus Hercules Ilium expugnare & acceptam injuriam ulcisci cogitat: cumque exercitum colligeret, etiam Argeum familiarem suum à Licymnio patre petit; quo abnuente, quod jam ante alterum filium Eonum bello Lacedæmonico amisisset, Hercules jurejurando se de reducendo Argeo obstringit. Profectus igitur ad I-

 lium.

lium, cum Argeus in acie cecidiſſet, comburi ipſum curavit, ac oſſa ejus & cineres ad patrem remiſit, hoc modo fidem ſuam ſe liberaſſe & perjurii crimen effugiſſe arbitratus. Sed placet ipſa Scholiaſtæ verba, unde pleraque hæc, licet non αὐτολεξεὶ, deſumſimus, hic adſcribere: Sic autem ille ex Androne vetere hiſtorico ad Homericæ Iliad. α. ἡ δὲ αἰτία τοῦ καίεσθαι τὰ σώματα παρ' Ἕλλησιν αὕτη. Πρῶτος φασὶν, οὕτως ἐτάφη Ἀργεῖος ὁ Λικυμνίου δι' ἀνάγκην ὑπ' Ἡρακλέους. Συναγαγὼν γὰρ στρατείαν ἐπὶ Ἴλιον Ἡρακλῆς, διὰ τὸ τὸν Λαομέδοντα παρὰ σύνταξιν ποιῆσαι αὐτῷ σώζοντι τοῦ κήτους τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἡσιόνην, καὶ μὴ δοῦναι τοὺς ἵππους, οὓς ὑπεσχόμενος ἦν αὐτῷ ὑπὲρ τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, ἐξῄτει καὶ τὸν Ἀργεῖον ὡσανεὶ οἰκεῖον. Λικυμνίου δὲ φασὶ τοῦ πατρὸς Ἀργείου φοβουμένου, ὅτι καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ υἱὸν ὀνόματι Ἠωνὸν ἀποστείλας εἰς Λακεδαίμονα, μεθ' Ἡρακλέους ἀπέβαλεν, καὶ μὴ διδόντος, Ἡρακλῆς ὤμοσεν ἀπάξειν πάλιν αὐτόν. Τότε δ' οὖν συμπεσούσης Ἀργείῳ τῆς τοῦ βίου τελευτῆς, διαπορηθεὶς ὁ Ἡρακλῆς πῶς ἀνδιατηρήσοι τὸν ὅρκον, ἔκαυσεν αὐτόν. Καὶ πρῶτον φασὶ τοῦτον τοιαύτης ἐπιμελείας τυχεῖν ἡ ἱστορία παρ' Ἀνδρῶνι.

Plura ad hanc rem petes, ſi operæ tibi eſt, ab Euſtathio Iliad. α. Quicquid autem ſit, ſive Herculem ſive alium habeat auctorem Crematio, hoc conſtat, Troicis temporibus illam apud Græcos fuiſſe uſitatiſſi-

tatissimam, si modo fides habenda ipsorum Poetis, quorum testimonia cuivis sunt in promptu. Meminit & Thucydides lib. 2. ubi de peste quæ suá ætate Athenas infecerat, sic loquitur inter alia: ἐπὶ πυρὰς γὰρ ἀλλοτρίας φθάσαντες τοὺς νοσήσαντας, οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν ἐφῆπτον. οἱ δὲ καιομένου ἄλλου ἄνωθεν ἐπιβαλόντες ὃν φέρειν ἀπήεσαν, &c. Quem locum Lucretius ita reddidit lib. 6.

Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper extructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faces multo cum sanguine sæpe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

Scholiastes quoque Thucydidis lib. eod. ad hæc verba; οἱ Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι, diserte notavit: τὸν πάτριον νόμον πληροῦντες περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ταφῆς. δηλονότι καύσαντες τὰ σώματα. οὗτος γὰρ ἦν νόμος Ἀθηναίοις καὶ πᾶσιν Ἕλλησιν. Et, quod maxime huc facit, Silius Italicus ac Lucianus, dum diversos gentium in sepeliendis mortuis ritus enumerant, Græcis Cremationem uno ore uterque tribuunt: hic quidem de Luctu: ὁ μὲν Ἕλλην ἔκαυσεν, ὁ δὲ Πέρσης ἔθαψεν. *Nam Græcus exurit, Persa defodit, &c.* Ille vero lib. 13.

Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremptos

Decrevere simul communibus urere flammis.

Ex dictis igitur liquet & Combustionis & Humationis morem apud Græcos obtinuisse, nec introducto uno exolevisse alterum, sed remansisse utrumque, aliis hunc, aliis istum usurpantibus pro cujusque arbitrio, opinor, & voluntate. Cujus rei supernumerarium testem facio Platonem, apud quem Socrates venenum hausturus sic loquitur in Phædone: ἵνα Κρίτων ῥᾷον φέρῃ καὶ μὴ ὁρῶν μου τὸ σῶμα ἢ καιόμενον ἢ κατορυττόμενον ἀγανακτῇ ὑπὲρ ἐμοῦ, ὡς δεινὰ ἄττα πασχόμενος. Hoc est, *Ut Crito facilius fecerat & videns corpus meum aut comburi aut humo mandari, meam vicem minime indignetur, quasi acerba quædam passus fuerim.* Arguunt idipsum non obscure veterum Philosophorum de utroque sepulturæ genere discordes sententiæ, quas Servius annotavit in lib. 11. Æneid. *Heraclitus qui omnia vult ex igne constare, dicit debere corpora in ignem resolvi. Thales vero qui confirmat omnia ex humore procreari, dicit obruenda corpora, ut possint humore resolvi.* Heracliti autem dogma amplexus & Heraclides Ponticus teste Varrone περὶ ταφῆς. *Quare Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quam Democritus, qui, ut in melle servarent: quem si vulgus secutus esset, peream si centum denariis calicem mulsi emere possemus.* Neque tamen adeo insipienter

ter Democritus, cum in spem reviviscendi hoc modo cadavera asservanda docuerit, ut patet ex lib. 7. cap. 55. Plinii his verbis eum irridentis: *Similis & de asservandis corporibus hominum & reviviscendis promissa à Democrito vanitas, qui non revixit ipse.* Sed ut ad Heracliti dogma redeamus, Cremationem adstruentis, id multi etiam ex postgenitis amplexi sunt existimantes animam non nisi hoc modo à corporis sordibus purgari & ad suam naturam reverti posse. Scholiastes Homeri Iliad. α. τὸ παλαιὸν τὰ σώματα τῶν θνησκόντων πρότερον ἔκαιον, διὰ τὸ ἀπέριττα γίγνεσθαι, εἶθ᾽ οὕτως ἔθαπτον ὑπὸ γῆν. Servius 3. Æneid. *Romani contra faciebant comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, id est, in suam rediret naturam.* Respexit huc Ovidius 1. Trist. El. 4.

Spiritus hic vacuas prius extenuandus in auras
Ibit, & in tepido deseret ossa rogo:
Quam subeant animo meritorum oblivia nostro, &c.

Et Silius Italicus lib. x. in funere Pauli,

Hæc Libys: Atque recens crepitantibus undique flammis
Æthereas anima exultans evasit in auras.

Concludam hoc caput eleganti loco Quintiliani, qui mire ad hanc rem facit: is vero declamatione x. sic ait: *Vana ergo sapien-*

ſapientes perſuaſione fruſtrati, qui conſtare homines & perfici corporis alimentis animæque dixerunt, corpus caducum, fragile, terrenum, ut ſicca humidis, calida frigidis, reſoluta aſtrictis pugnarent, partim aut doloribus affici, aut noviſſimis annis & ſenectute diſſolvi. Animam vero flammei vigoris impetum perennitatemque non ex noſtro igne ſumentem, ſed quo ſydera volant, & quo ſacri torquentur axes, inde venire, unde omnium rerum auctorem parentemque ſpiritum ducimus, nec interire nec ſolvi, nec ullo mortalitatis affici fato: Sed quoties humani pectoris carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi ſe igne luſtraverit, petere ſedes inter aſtra. Vide Euſtath. in Iliad. α. Syneſium de inſomniis.

Cap. II.

Romanos ad exemplum Græcorum & humaſſe & combuſiſſe mortuos. Plinius leviter reprehenſus quod Combuſtionem non eſſe veteris inſtituti dixerit. Ejus antiquitas oſtenſa & creber uſus. Uſurpatam quoque à Germanis & Gallis: improbatam vero à Perſis ac Ægyptiis & quare? Juſtinus fortaſſean correctus. Non eſſe ſublatam ab Antoninis: ſed Chriſtianæ religionis politia invaleſcente paulatim deſiiſſe.

Sed in viam revertamur, à quâ longiuſcule præter opinionem aberravimus: oſtenſuri Romanos ad exemplum Græciæ tam cremaſſe quam terrâ condidiſſe mortuo-

tuorum cadavera. De Græcis autem, quantum res postulare videbatur, peregimus: Ad Romanos igitur jam stylum convertamus, quos utrumque hunc ritum usurpasse diserte Plinius scribit lib. 7. cap. 54. *Ipsum cremari*, inquit, *apud antiquos non fuit veteris instituti, terrâ condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovêre* (nota causam) *tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos servavêre ritus: Sicut in Corneliâ nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus: Idque voluisse, veritum talionem eruto C. Marii cadavere.* Et ante ipsum Cicero lib. 2. de Legibus. *Ac mihi quidem antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur. Redditur enim terræ corpus & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur. Eodemque ritû in eo sepulchro, non procul à fontis arâ regem nostrum Numam conditum esse accepimus: gentemque Corneliam usque ad memoriam nostram hâc sepulturâ scimus usam. C. Marii sitas reliquias apud Anienem dissipari jussit Sylla victor acerbiore odio incitatus, quam si tam sapiens fuisset, quam fuit vehemens. Quod haud scio an timens, ne suo posset corpori accidere, primus è patriciis Cornelius igne voluit cremari.* Hic nequeo satis mirari Plinium, qui ipsum cremari affirmat *non esse veteris instituti.* Atqui, ut Virgilium ac Ovidium præteream, quorum ille cremandorum cadave-

daverum ritus in Italiâ etiam ante urbis conditum meminit lib. 11. Æneid. hic vero ſub ipſo naſcentis Reipub. exordio Remum hoc modo ſepultum tradit lib. 4. Faſtor. Sed ut hos mittam, quibus fortean per Anticipationem iſta eſſe dicta, poſſet quis objicere: ille ipſe Plinius ſuo ſe gladio jugulat, dum lib. 14. cap. 12. rogum vino aſpergi à Numa rege vetitum ſcribit. Sed & Plutarchus auctor eſt, eundem Numam teſtamento caviſſe, ne corpus ſuum poſt mortem comburereretur. Πυρὶ μὲν, inquit, οὐκ ἔδοσαν τὸν νεκρὸν, αὐτοῦ κωλύσαντος ὡς λέγεται. Δύο δὲ ποιησάμενοι λιθίνας σοροὺς, ὑπὸ τὸ Ἰάνοκλον ἔθηκαν τὴν μὲν ἑτέραν ἔχουσαν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ἑτέραν τὰς ἱερὰς βίβλους. id eſt, *Corpus crematum non eſt, quod ipſe [ut fertur] prohibuerit, duas autem lapideas arcas confecêre & ſub Ianiculo poſuerunt: in quarum alterâ corpus ejus condebatur, in alterâ libri ſacrorum.* Hujus vero rei cauſam Numa non habuiſſet, niſi jam tum uterque ritus & terrâ obruendi & igne cremandi Romæ obtinuiſſet. Et, ut exempla alia deeſſent, quorum tamen inopia nobis non eſt, ex interdicto legis 12. tabul. de non ſepeliendis *neve urendis* in urbe mortuis, quod diximus clarius eſt

Quam ſolis radii eſſe olim, cum ſudum eſt, ſolent.

Antiquiſſima itaque Combuſtio & quidem adeo frequens, ut fere ſola quaſi regnum

num obtinuerit, unde Tacitus lib. 16. Annal. de Poppæa: *Corpus non igni abolitum ut Romanus mos.* Et Laërtius in Pyrrhone: *Ægyptii quoque condientes sepeliunt corpora, Romani vero incendentes.* Nec pluribus opus in re tam manifestâ. Unum hoc addo, ὡς ἐν παρόδῳ, Gallis etiam & Germanis nostris aliisque septemtrionalibus populis hanc Νεκροκαυσίαν fuisse usurpatam, ut legimus apud Cæsarem l. 6. bell. Gal. Tacitum in German. & Eustath. Iliad. α. E contrario autem improbatum Ægyptiis & Persis, quorum illi ignem existimarunt esse animatam belluam, quæ, quicquid nanciscitur, devoret ac consumat: ubi vero exsaturata sit, simul cum eo, quod devorârit, moriatur: Hi vero ignem pro DEO colebant, ac venerabantur: & ideo humana corpora DEO consumenda objicere, nefas censebant. Sed placet ipsius Herodoti verba adscribere ex III. Musâ: ubi de Persis sic loquitur. *Πέρσαι γὰρ θεὸν νομίζουσι εἶναι τὸ πῦρ· τὸ ὦν κατακαίειν τοὺς νεκροὺς, οὐδαμῶς ἐν νόμῳ οὐδετέροισί ἐστι, Πέρσῃσι μὲν δι' ὅπερ εἴρηται, θεῷ οὐ δίκαιον εἶναι λέγουσι νέμειν νεκρὸν ἀνθρώπου.* De Ægyptiis vero hoc modo: *Αἰγυπτίοισι δὲ νενόμισται πῦρ θηρίον εἶναι ἔμψυχον. πάντα δὲ αὐτὸ κατεσθίειν, τάπερ ἂν λάβῃ. πλησθὲν δὲ αὐτὸ τῆς βορῆς, συναποθνήσκειν τῷ κατεσθιομένῳ.* Magos etiam *ἀνόσιον ἡγεῖσθαι πυρὶ θάπτειν nefas existimare igne sepelire* notavit Laërtius in Procemio. Hos

secutus Pythagoras, qui & ipse cadavera κατακαίειν οὐκ εἴα, μάγοις ἀκολούθως: Et rationem subjungit Jamblichus, quia μηδενὸς τῶν θείων τὸ θνητὸν μεταλαμβάνειν ἠθέλησε: *nullius rei divinæ mortalem quempiam participem fieri voluit.* Sed hic mihi in mentem venit Justini locus, quem ab omni mendo purum, nec ullâ exscriptoris manu inquinatum, vix adducor ut credam. Scribit is lib. 19. Legatos à Dario Persarum rege Carthaginem venisse, afferentes edictum, *quo mortuorum corpora cremare potius, quam terrâ obruere à rege jubebantur.* Quod edictum cum patrio Persarum ritu pugnare, ex superioribus constat. Suspicabar igitur, duo ista verba τὸ *cremare* & τὸ *terra obruere* sede suâ esse sollicitata, atque hoc quidem primo, illud autem postremo loco reponi debere: quæ transpositio cum veteri Persarum consuetudine ad amussim plane convenit, nec aliena est à ritu ipsorum Carthaginensium, quibus Cremationem cadaverum etiam ante istius Darii ætaetm in usu fuisse legimus. Et potuerunt quidem illi jussu Persæ aliquantisper à Crematione abstinuisse, ad quam tamen, ut fuit illorum ingenium, paulo post redierunt. Sed de hac re viderint doctiores & inprimis tu, amplissime Bongarsi, cujus acerrimo limatissimoque judicio non solum hanc in Justinum tuum [cur enim non ita appellem, cui tu princeps vitam & lu-

& lucem dedisti?] suspicionem: verum adeo totam nostram de mortualibus hisce ceremoniis commentationem submittimus. Ad νεκρηκαυσιων jam revertimur, quæ quando desita sit, fateor me juxta cum ignarissimis scire. Nam ab Antoninis illam esse abrogatam, ut quidam volunt, neque fictum, neque scriptum, neque pictum usquam memini legere. Longe alia mens Jul. Capitolini, cujus locus corruptus fortean illos in errorem induxit, ut infra videbimus. Macrobius quidem diserte scribit, morem illum suo jam tempore plane exolevisse, lib. 7. cap. 7. *Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit: lectio tamen docet, &c.* Vixit autem ille sub Theodosio juniore: quod omnibus notum. Sed cum de hac re nihil, quod sciam, ab antiquis scriptoribus literarum monumentis consignatum sit, ἀναμφισβήτως ita existimamus, politiam religionis Christianæ ritum hunc gentilem paulatim sustulisse, strenue laborantibus in eo sanctis Patribus, ut ex Tertulliani scriptis passim videre est. Quod cum Paganus illis vitio verteret apud Minutium Felicem his verbis: *Inde videlicet & execrantur rogos & damnant ignium sepulturam.* Sic responsum huic criminationi ab Octavio: Nec (*ut creditis*) *ullum damnum sepulturæ timemus: sed & veterem & meliorem consuetudinem humandi frequentamus.*

CAP.

Cap. III.

Infantes & Fulguritos cremari fas non fuisse. Suggrundarium. *De fulguritorum humatione varia scitu digna. Ravardi & Fruterii interpretatio Legis Numæ rejecta.* Supra genua tollere *quid sit ex sententia Casauboni. Græcos τοὺς αὐτόχειρας non combussisse.*

VErum hic præterire non debeo, religionem antiquitus fuisse Infantes & Fulguritos igni cremare. De Infantibus Plinius lib. 7. cap. 16. *Hominem prius quam genito dente cremari, mos gentium non est.* Unde lux Juvenali Satyr. 15.

Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terrâ clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Locus autem, ubi infantes hujusmodi sepeliebantur, dictus fuit *Suggrundarium.*

Fulgentius Placiades: *Suggrundaria antiqui dicebant sepulchra infantium, qui necdum* 40. *dies implessent, quæ nec Busta dici poterant, quia ossa, quæ comburerentur non erant, nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumesceret.* Utitur eo Rutilius Geminus Astyanacte: *Melius suggrundarium quæreres, quam sepulchrum.*

De Fulguritis quoque idem Plinius l. 2. c. 54. *Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi terrâ religio tradit.* Et Tertullianus:

ſianus: *Qui de cœlo tangitur ſalvus eſt, ut nullo igne cinereſcat.* Sepultos autem fuiſſe eo ipſo in loco, ubi fulmen eos occiderat, diſcimus ex Artemidoro lib. 2. cap 8. οὐ γὰρ οἱ κεραυνωθέντες μετάγονται, ἀλλ' ὅπου ἂν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταληφθῶσιν, ἐνταῦθα θάπτονται. *Fulguriti non transferuntur in alium locum, ſed ubicunque fulmine occupati, ibi & ſepeliuntur.* Quo pertinet Scholaſtica illa lex Quintiliani Declam. 264. *Quo quis loco fulmine ictus fuerit, eodem ſepeliatur.* Excipio tamen locum publicum: nam quos intra urbem fulgur exanimaſſet, puta in templo, theatro, circo, via, &c. eos alibi humatos, ſi quis ambigit, me indice clariſſimum exemplum reperiet apud Feſtum: *Statua eſt*, inquit ille, *ludii ejus, qui quondam fulmine ictus in circo, ſepultus eſt in Ianiculo.* Atque hinc etiam de reliquis locis facile eſt judicare. Humati quidem igitur οἱ κεραυνοπλῆγες: ſed, quod notandum, ſine ullis juſtis, & funerum ſolemnibus, prohibitis caſcâ lege Numæ Pompilii, quam recitat Feſtus in voce *Occiſum.* Ea, ut Lipſius emendavit, ſic habet: SEI HOMINEM FULMINIS OCCISIT EM SUPRA GENUA NE TOLLITO. HOMO SEI FULMINE OCCISUS ESIT, EI JUSTA FIERI NULLA OPORTETO.

Fulminis antiqui nominandi caſu dicebant pro Fulmen, ut *Vulturis* pro Vultur Ennius: & *Oſcinis* pro Oſcen Cicer.

teſti-

testibus Prisciano & Carisio. Lips. lib. 1. Epist. Quæstion. 11. Paulo aliter legit doctissimus Fruterius in Epistolâ quadam ad Muretum, quam, si operæ tibi, vide. Variis enim lectionibus paginas implere non est nostri instituti. Satius fuerit in Legis ipsius interpretatione aliquanto diutius immorari. Rævardus, quem, si bene memini, Lipsius vocat magnum Belgicæ Papinianum, existimat κεραυνωθέντας velut sceleratos & impios unco tractos fuisse, non capulo elatos. qui vero capulo efferebantur, eos non capulo humeris imposito efferri solitos: sed in eam altitudinem à terra capulo levatos, ut supra genua duntaxat tollerentur. Vide ejus verba cap. 22. ad Leg. 12. tab. Cui non absimile est Fruterii interpretamentum, sed cum leviori lapsu conjunctum. Nam tantum hoc dicit, se putare *Supra genua tollere* esse ad sepulturam tradere. Theod. Marsilius ad Persium *efferre* explicat, quod idem est. Sed addit Fruterius, videri sibi morem olim fuisse, qui etiam nunc in quibusdam Galliæ partibus est [vidi ipse Aureliis non semel] ut restibus quibusdam vel lineis mantilibus feretro circumvolutis, earumque extremitatibus manui obvolutis, funus ultra genu sustollerent, sicque in locum communem Mettiâ portâ transferrent.

Atque hæ sunt Rævardi & Fruterii super lege hac opiniones; quibus refutandis tem-

tempus non libenter fero: ſatis eſt, ſi dixero eas eſſe plane *ἀνεσορήτους*, nec in ullo veteri ſcriptore hujuſmodi elationis volam aut veſtigium extare. Contra vero mortuos humeris fuiſſe elatos, vel ſexcentis teſtibus tam facile confirmare poſſum

— *quam pirum volpes comeſt.*

Verum omnis error ex phraſi *Supra genua tollere* non recte intellectâ pullulaſſe mihi videtur. De hac igitur incomparabilis viri, & quo quidem hoc tempore in Gallia Sol doctiorem nullum illucet alterum, Iſaaci Caſauboni ſententiam argutam Jupiter! & meo judicio, opinor etiam aliorum, veriſſimam placet adſcribere. Cum enim illas doctiorum noſtri ævi ſuper Numæ lege explicationes & meas ab iis diſſenſiones ad ejus tribunal afferrem, ac pro noſtra amicitia rogarem, ut ſerio de hac lite cognoſceret, certique aliquid concluderet, ac ſignaret, ut Juriſconſ. dicunt, reſponſum, in hunc ſenſum vir humaniſſimus ad me perſcripſit, id loquendi genus *Supra genua tollere* ſibi quoque perſæpe negocium feciſſe: Jam vero ſe ita cenſere, *φράσιν* eſſe *ἀπὸ μέρους τοῦ παντὸς*, hoc eſt, *πάσης τῆς περὶ νεκρὸν ὁσίας καὶ κηδείας*. Proprie enim *Supra genua tollere* iis conveniſſe, qui ſedentes cruribus tibiiſque porrectis ſupra genua poſitum corpus exanime mundabant, lavabant, unguebant. Quæ cura vel muliercu-

lierculorum ut plurimum fuit, vel pollinctorum, ut alibi monstramus. Hanc conjecturam confirmant antiquæ statuæ, quæ passim locorum conspiciuntur. Mulieres sunt impositum genibus habentes CHRISTI τοῦ σωτῆρος corpus cruci detractum, idque nudum, πρὸς τὸ ἐνταφιάζειν αὐτό. Qui hujusmodi imagines viderunt, non quærent amplius quid sit *Supra genua tollere.* Mihi certe non tam docere ut intelligamus, quam manu ducere videntur, ut quid ista Numæ verba proprie denotent, pene contractemus. Et confirmat hanc conjecturam Dionysius Alexandrinus, cujus verba ceremonias in Christianorum funeribus usitatas accurate recensentis extant apud Euseb. lib. 7. cap. 17. *Sanctorum corpora*, inquit ille, *manibus erectis supinisque excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhærescere, amice complecti, lavare accurate & linteo funebri involvere non gravati sunt.* Est igitur ἀναντιῤῥήτως mens Legis, non licere τὰ νομιζόμενα ποιεῖν *justa facere* illi, quem fulmen occidisset. Non repugno, si quis in duo capita velit partiri; unum de non persolvendis τῷ κεραυνοπλήκτῳ justis & parentalibus; alterum de negando illi funeris honore, τὸ γὰρ θέμις ἐστὶ θανόντων. Funeris honore, inquio: non, ut Turnebus vult lib. 16. Advers. cap. 12. omni

omni-

omnino ſepultura. Humabantur enim ut ſupra oſtendimus. Et quidem Aruſpicum cura ad funebre hoc officium accedente, ut divinus Scaliger notavit ex Seneca lib. 1. De Clementia cap. VII. *Ecquis regum erit tutus, cujus non membra Aruſpices colligant? Quod ſi Dii placabiles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus proſequuntur, &c.* Quin imo, ſi Cornuto Perſii gloſſatori fidem arbitrari velimus, non, ut alii, terra defodiebantur, ſed in planicie terræ humabantur, tellure nempe adgeſta: Sic enim ille ad hunc verſum:

Triſte jaces lucis evitandumque bidental.
Iaces, inquit, *quia fulminati ſupra terram poſiti mandantur ſepulturæ.* Interdum tamen & ſuper terram intra bidentalis conſeptum relictos, ut ſpectarentur, obſervavit Th. Marſilius ex Plutarcho Sympoſ. Prob. 11. lib. 4. Τῶν ὑπὸ κεραυνοῦ διαφθαρέντων ἄσηπτα τὰ σώματα διαμένει. Πολλοὶ γὰρ οὔτε καίουσιν οὔτε κατορύττουσιν, ἀλλ' ἐῶσι περιφράξαντες ὥς τε ὁρᾶσθαι τοὺς νεκροὺς ἀσήπτους, hoc eſt, *Fulmine ictorum corpora non putiſcunt. Multi enim neque cremant ea, neque terra obruunt, ſed ſinunt ita jacere, ſepientes illum locum, ut ſpectaculo ſint mortui iſti non putiſcentes.* Nam ſepta fuiſſe loca cœlo tacta, alii annotarunt, quorum ſcrinia non compilo. Habeo quidem plura de fulguritis, ſed non ſunt hujus loci. Hæc autem ſufficiunt ad oſten-den-

dendum humatos fuiſſe, quos fulgur tetigiſſet, non combuſtos: ob quod tota hæc diſputatio fuit inſtituta. Jam velut ἐπίμετρον admetiar adhuc quendam ritum Græcorum, qui & ipſi nefas eſſe duxerunt, cremare eos, qui ſibimet mortem intuliſſent, auctor Philoſtratus in Heroicis: ἔθαψαν δὲ αὐτὸν (Αἴαντα) κατὰθέμενοι εἰς τὴν γῆν τὸ σῶμα, ἐξηγουμένου Κάλχαντος, ὡς οὐχ' ὅσιον πυρὶ θάπτεσθαι οἱ ἑαυτοὺς ἀποκτείναντες: hoc eſt, *Sepelierunt autem Aiacem corpus ejus in terram ponentes, cum Calchas cenſuiſſet, fas non eſſe, eos igne comburi, qui ſe ipſi interfeciſſent.* Hinc & apud Statium lib. III. Thebaid. Rex Thebanorum Mæonem, qui ſeipſum è vita ſuſtulerat

— vetat igne rapi, pacemque ſepulchri
Impius ignaris nequicquam manibus arcet.

Cap. IV.

In funeribus habita ratio Ætatis, Facultatum, Dignitatis ac Ultimæ voluntatis defuncti. Funera duûm generum Indictiva & Tacita. Indictionis funebris formula ſolemnis. Publici funeris honos à Senatu decerni ſolitus. Uſurpatus quoque à Græcis & Maſſilienſibus. Inter publica funera præcipuum Cenſorium. Funus Tacitum *alio nomine* Vulgare, Plebjeum, Commune, Tranſlatitium, *fortean &* Simpludiarium. *Funera acerba & immatura quæ?*

VENIO nunc ad Funerum diſcrimina, quæ, ſicut hodieque fit, ex diverſa ſepe-

ſepeliendorum Ætate, Facultatibus, Dignitate & Voluntate ultima oriebantur. Horum enim quatuor in Funerationibus habitam rationem reperio.

Ac de Ætate planum eſt ex Tacito l. 13. An. de morte Britan. *Feſtinationem exequiarum edicto Cæſar defendit, id à majoribus inſtitutum referens, ſubtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere.* Idem affirmat Plutarchus Conſol. ad uxorem: Τοῖς γὰρ αὐτῶν νηπίοις ἀποθανοῦσιν, inquit, οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς ὑπὲρ θανόντων ποιεῖν τοὺς ἄλλους. οὐ γὰρ μέτεστι γῆς οὐδὲν, οὔτε τῶν περὶ γῆν αὐτοῖς, οὐδ' αὐτοῦ περὶ ταφὰς καὶ μνήματα καὶ προθέσεις νεκρῶν φιλοχωροῦσι καὶ παρακάθηνται τοῖς σώμασιν, hoc eſt: *Veteres neque infantibus pueris inferias ferebant, neque cætera faciebant, quæ par eſt facere alios pro mortuis: nondum enim his terra communicata eſt, neque eorum quicquam, quæ terra naſcuntur: neque ſepulchra extruebant, neque monumenta ac collocationes mortuorum amabant, neque corporibus aſſidebant.* Alluſit huc Auſonius in Parentalibus Epigrammat. X.

Tu gremio in proavi funus commune locatus,
Invidiam tumuli ne paterere tui.

Sic apud Græcos hoc quoque ætatis diſcrimen obſervatum innuit Euripides in Alceſtide, ubi Apollinem ſic loquentem inducit:

Κἂν γραῦς ὄληται, πλουσίως ταφήσεται.
Si anus moriatur, ſplendidius ſepelietur.

Sed

Sed & ad Facultates respiciebant, pro re puta atque opibus unicuique funus facientes. Ulpianus l. 14. § 6. D. De Religios. *Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti.* Quemadmodum igitur leges jubebant exquisitas mortuo diviti exsequias ducendas esse, unde idem Ulpianus lib. 13. § 9. D. eod. diserte inquit: *Iudicem, qui de eâ æquitate cognoscit, interdum sumptum omnino non debere admittere modicum factum, si forte in contumeliam hominis locupletis modicus factus sit:* Ita etiam è contrario non permittebant, pauperum Funera majoribus expensis duci, quam facultates psorum ferrent. Id quod etiam suo exemplo docere voluit M. Porcius Cato, *quem funus mortui filii in Prætura tenuissimo, ut valuit, nam pauper erat, sumptu fecisse*, auctor est Epitomator Livii lib. 48. Sæpissime tamen etiam Dignitatis & meritorum habebatur ratio. Non enim facile committebant Romani, ut quis summis honoribus defunctus & optime de Repub. meritus propter inopiam vili sepultura afficeretur: Ideoque aliquammultos ex collatitia stipe splendidissime funeratos legimus: ut Valerium Poplicolam regum exactorem teste Livio lib. II. *In Consulis domum plebes quadrantes ut funere ampliore efferretur, jactasse fertur.* & Plutarcho in ejus vita: ὁ δὲ δῆμος ὥσπερ ὐδὲν εἰς ζῶντα τῶν ἀξίων πεποιηκὼς, ἀλλὰ πᾶσαν ὀφει-

ὀφείλων χάριν, ἐψηφίσατο δημοσίᾳ ταφῆναι τὸ σῶμα, καὶ τεταρτημόριον ἕκαστος ἐπὶ τιμῇ συνεισέφερεν. Addo & Ammian. Marcellinum lib. 14. *Hinc ex collatitia ſtipe Valerius humatur ille Publicola.* Mitto Apulejum, qui Apolog. 1. & hujus & Menenii Agrippæ, qui populum Senatui reconciliavit, *funus ob tenues opes à populo Romano collatis ſextantibus adornatum* ſcribit. Et ante illum Seneca ad Albinam cap. x. *Menenius Agrippa, qui inter patres & plebem publicæ gratiæ ſequeſter fuit, ære collato funeratus eſt.* Vide ſis & Dionyſ. Halicar. lib. 6. & Livium lib. 11.

In eadem Claſſe & Q. Fabius Maximus, teſte Valerio Maxim. lib. v. cap. 11. *Magnum grati populi ſpecimen in Q. Fabio Max. enituit. Nam cum quinque conſulatibus ſalutariter Reipubl. adminiſtratis deceſſiſſet, certatim æs contulit, quo major ac ſpecioſior ejus funeris pompa duceretur.* Idem tradit Auctor de viris illuſtrib. cap. 32. De Scipione ſimile narrat Plinius lib. 27. cap. 3. *Nec erat in bonis funeris impenſa. Aſſes ergo contulit populus & funus elocavit.* Pertinet huc vetus inſcriptio Neapolitana in domo quondam Petri Lupi:

M. VINICIO. P. F.
POST MORTEM
MUNICIPES SUI
ÆRE CONLATO
PIETATIS CAUSA
POSUERUNT.

Sym-

Symphosius interpres historiæ Apollonii Tyrii: *Pro meritis fabricant loculum ex ære collato & scripserunt:*
DII. MANES. CIVES TARSIÆ. VIRGINI. PRO. BENEFICIIS. PATRIS. EJUS. SEPULCHRUM. EX. ÆRE. COLLATO. POSUERUNT.

Denique Ultimam voluntatem etiam & suprema morientium judicia attendebant, quorum erat funus mortuis curare. Sic Pomponius Atticus *elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia*, ut ait Cor. Nepos, in ejus vita. Annæum Senecam quoque *sine ullo funeris solemni* crematum tradit Tacitus lib. 15. nimirum *ita codicillis præscripserat, cum etiam tam prædives & præpotens supremis suis consuleret.* Et de Othone Imp. Suetonius: *Et celeriter & parvo cultu, ut ita præceperat, funeratus est.* Ex quibus locis & hoc apparet, solitos Romanos plerunque modum & rationem funeris sui hæredibus præscribere: quod longa exemplorum serie demonstrare nihil est necesse: ex multis tamen pauca hæc affero. Augustum Cæsarem *mandata de funere suo uno volumine complexum esse*, Suetonius cap. ult. & Dio lib. 56. scribunt. Julium Frontinum quoque vetuisse *omnino monimentum sibi fieri* additis his verbis: *Impensa monumenti supervacua est, memoria nostri durabit, si vitam meruimus*, legimus

mus apud Plinium lib. 9. Ep. 19. qui etiam alibi scriptum reliquit Cæcilium Isidorum testamento suo funerari se jussisse HS. XI. M. Atq; hæc sunt quatuor ista, quorum vel unius vel plurium in qualibet Funeratione habitam esse rationem diximus.

His diligenter consideratis, reperio Funera fuisse duûm generum: Indictiva & Tacita. Indictivum funus erat, teste Festo, *ad quod per præconem populus evocabatur*, ab Indicendo dictum, qua voce in hoc significatu veteres usi. Suetonius in Cæsare: *Funere indicto, rogus extructus est in campo Martio.* Utitur & Cicero, quanquam per translationem, in oratione pro Domo sua ad Pontifices: *Qui etiam de meipso cum tua rogatione funere elatam Rempublicam esse dicerent, tamen id funus etsi miserum atque acerbum fuisset, jure indictum esse dicebant: quod de me cive ac de Republic. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse Reipub. quod salvis auspiciis tulisses, jure egisse dicebant.* Et de Provinciis Consularibus. *Itaque vir summa auctoritate summa eloquentia dixit graviter, casum illum meum funus esse Reipublicæ, sed funus justum & indictum.* Solemnia autem hujus Indictionis verba fuêre ejusmodi: OLLUS QUIRIS LETHO DATUS EST. L. TITIO EXEQUIAS IRE, CUI COMMODUM EST. JAM TEMPUS EST. OLLUS EX ÆDIBUS ECFERTUR, ut jam olim observavit illu-

 ſtris

ſtris Scaliger ex Terentio & Varrone: quorum ille in Phormion. Act. v. Sc. ult.

Exſequias Chremeti, quibus eſt commodum, ite, hem tempus eſt. Hic vero l. 4. de Ling. Lat. *Ædes*, inquit, *ab aditu, quod plano pede adibant. Itaque ex ædibus efferri Indictivo funere præco etiam eos dicit, qui è tabernis efferuntur.* Et lib. 4. *Alterum apparet in Funeribus Indictivis, quum dicitur, Ollus letho datus eſt.* Id quod etiam Feſtus notavit, qui, quantum ex literarum veſtigiis conjectare licet, in voce *Quirites* ſcripſerat, *Quiris etiam ſingulari numero à nonnullis uſurpari: indicioque eſſe præconis vocem, qui in Funeribus Indictivis prædicabat: Ollus Quiris letho datus eſt.* Hoc igitur, ut dixi, modo populus per præconem publicitus evocabatur ad Funera Indictiva, quæ ampliſſima fuiſſe, & præter alium ſumptuoſum apparatum quoque ludis celebrata diſcimus ex eodem Feſto: *Indictiva*, inquit ille, *ſunt quibus adhibentur non ludi modo, ſed etiam deſultores, quæ ſunt ampliſſima.* Et ex Cicer. lib. 2. de Leg. *Reliqua ſunt in more, Funus ut indicatur, ſi quid ludorum.* Huc pertinet Funus Publicum, quod nunc idem cum Indictivo fuiſſe exiſtimo, nunc tantum ejus partem. Idem eſt, cum omnem amplioris ac ſplendidioris funeris apparatum denotat, quo ditiores potiſſimum ac primores civitatis ſepeliebantur. de hoc Apulejus capiendus lib. 11. Metamorph.

tamorph. *Ecce jam ad ultimum defletus atque conclamatus processerat mortuus, rituque patrio unus de optimatibus pompâ funeris publici ductabatur per forum.* Pars autem est, cum vel justicium indicitur, ac publicus luctus, vel sumptus fiunt è publico. Utrunque quidem publicitus per præconem fuisse indictum arbitror: sed alterum non nisi decretò Senatus, alterum vero etiam privata interdum Domini funeris auctoritate, puta, si quid ludorum, quos ditiores plerique post mortem suam sibi fieri testamento solebant cavere. Atqui hos omnes publicis impensis funeratos aut ob eorum mortem justitium indici solitum, non fit mihi vero simile; qui scio hujusmodi funere efferri, habitum semper fuisse pro eximio aliquo honore, quem Senatus aut Imperatores viris illustribus & bene de se aut Repub. meritis solebant decernere. Id quod *δημοσίᾳ ταφῇ τιμεῖν*, vel *δημοσίᾳ θάπτειν*, *& publico funere honorare* Scriptores appellant. Tributus is honor Syphaci quondam opulentissimo Numidiæ regi, quem teste Valerio Max. lib. 5. cap. 1. *captivum in custodia Tiburi mortuum, publico funere senatus censuit efferendum, ut vitæ dono honorem sepulturæ adjiceret.* Et Persæ, qui cum, teste eodem, post Pauli Æmilii triumphum *Albæ, in qua custodiæ causa relegatus erat, decessisset, Senatus quæstorem misit, qui eum publico funere efferendum curaret.* Xi-

 phili-

philinus de Tiberio καὶ δημοσίας ταφῆς ἔτυχε καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Γαΐου. Suetonius in Vitellio cap. 3. *Defunctum Senatus publico funere honoravit.* Dio de Sphæro Cæsaris Augusti pædagogo & liberto lib. 48. Σφαῖρον ὁ Καῖσαρ παιδαγωγόν τε καὶ ἐξελεύθερον αὐτοῦ γενόμενον δημοσίᾳ ἔθαψε. Et de L. Pisone Urbis præfecto, quem Tiberius publico funere honoravit, idem Dio lib. 58. Τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν, ὅπερ που καὶ ἄλλοις ἐχαρίζετο. Hinc illa veteris monumenti verba: HUIC. DECURIONES. FUNUS. PUBLICUM. STATUAM. EQUESTREM. CLYPEUM ARGENTEUM. LOCUM. SEPULTURÆ. DECREVERUNT. Sed nec fœminæ illustres hujus Funeris expertes fuêre. Attiam Cæsaris matrem δημοσίᾳ ταφῇ τιμηθεῖσαν scribit Dio lib. 47. De Livia Xiphilinus in Tiberio: οὐ μὴν οὐδὲ ἐς τιμὴν αὐτῇ ἄλλο τι αὐτῇ, πλὴν δημοσίας ἐκφορᾶς καὶ εἰκόνων, ἑτέρων τέ τινων οὐδενὸς ἀξίων, ἔνειμεν. *Nullos honores illi tribuit præter funus publicum & imagines, aliaque nonnulla non magni momenti.* Nec dubium, quin multo plures hoc Funere sint elatæ: quarum nomina mihi jam memoria non suggerit. Hoc insuper addo, apud Græcos quoque honorem publici funeris obtinuisse. Laërtius de Democrito lib. 9. Τελευτήσαντα αὐτὸν, δημοσίᾳ ταφῆναι βιώσαντα ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη. hoc est, *vita functum publice sepultum esse*

esse cum vixisset ultra centum annos. Pausanias in Arcadicis de Gryllo: Φαίνονται δὲ οἱ Μαντινεῖς Γρύλλον μὲ δημοσίᾳ θάψαντες, καὶ ἔνθα ἔπεσεν ἀναθέντες εἰκόνα ἐπὶ στήλης ἀνδρὸς ἀρίστε τῶν συμμάχων, hoc est, *Quin apparet Mantinenses Gryllum publice sepelivisse, & quo loco cecidit, statuam ei posuisse ac dicasse super Cippum viri sociorum fortissimi.* Et apud Massilienses Græc.coloniam, ut conjicere est ex Justini l.43. *Audiverant urbem Romanam à Gallis captam incensamque. Quamobrem nunciatam domi Publico Funere Massilienses prosequuti sunt.*

Sed ad Romanos revertamur: apud quos Publicorum Funerum varia fuerunt genera, puta pro diversitate honorum aut Magistratuum, quos defunctus olim gesserat, ut sunt: Prætoria, Consularia, Censoria, Triumphalia: quemadmodum non obscure indicare videtur Polybius lib. 6. *Vbi autem præclarus aliquis ex domesticis obiit, instituunt funeris apparatum, & circumfusi qui similes magnitudine & statura videntur, vestes capiunt: si Consul vel Prætor fuit, purpura prætextas: si Censor, purpureas: si Triumphalis, auro intextas.* Postrema verba Græce sic habent: ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ἦ γεγονὼς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι) ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς. ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Ex quibus verbis videmus distinctum fuisse Censorium Funus à Triumphali, & hoc dignius: quod

fortassean Polybii quidem temporibus ita fuit: sed sub Imperatoribus videtur confusum cum Censorio, ut recte monuit antiquitatis promus condus Justus Lipsius. Omnia enim ornamenta, quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphilinum in Severo. Deinde nemo Latinorum Triumphale nominat, nisi forte Seneca, qui in Consolat. ad Martiam cap. 3. Druso *funus triumpho simillimum fuisse ductum* affirmat. Denique Censorio funere tanquam dignissimo elati non solum viri illustres & quibus summum honorem delatum ibant, ut Lucil. Largus omnium Cæsari Tiberio tristium lætorumque socius. de quo Tacit. lib. 4. Annal. *Ita quanquam homini novo Censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia Patres decrevere.* Et Ælius Lamia Urbi præfectus teste eodem lib. 6. *Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere Censorio celebrata:* Verum etiam ipsi Principes, ut Claudius auctore Tacito lib. 12. *Decretum Claudio Censorium funus & mox Consecratio.* Item, Pertinax Imperator, de quo Capitolinus: *Funus imaginarium ei & Censorium ductum est & ab ipso Severo funebri laudatione honoratus est.* Dignissimum igitur Censorium Funus, & quemadmodum inter Magistratus honoratissima Censura, eaque κορυφὴ τῆς τιμῆς ἁπάσης καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσις, ut Plutarchus vocat in Catone majore: sic

sic inter Funera etiam illud primo loco Spartianus in Ælio Vero: *Funus Imperatorium* vocavit: in Opilio Macrino *Regium*; quæ appellationes isti seculo magis conveniebant.

Tantum de Funere Indictivo: cui Tacitum opposui, quod fiebat sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone & indictione. Seneca l. 1. De Tranquillitat. c. 1. *Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es: minus molestiarum habet Funus Tacitum.* Ovid. lib. 1. Fast. Eleg. III.

Quocunque adspiceres, luctus gemitusque sonabant,
Formaque non Taciti funeris instar erat.

Alio nomine appellatur Funus Vulgare: Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Tantaque clementia fuit, ut & sumptu publico vulgaria funera juberet fieri.* Item Funus Commune: Ausonius Parentalibus:

Tu gremio in proavi funus commune locatus.

Etiam Plebejum Funus: Propertius lib. 2. Eleg. 14.

— adsint
Plebeii parvæ funeris exequiæ.

Item Funus Translatitium. Suetonius Nerone cap. 33. de morte Britannici: *Postero die raptim inter maximos imbres translatitio extulit funere.* Hujus generis fuisse videntur etiam Simpludiaria, de de quibus Festus: *Simpludiaria funera sunt, quibus adhibentur duntaxat ludii corbitoresque.*

que. quidam ea dixerunt esse, quibus neutrum genus interesset ludiorum. Vide Scalig. ad Festum & lib. 1. Auson. Lect. cap. 28.

Porro ad Tacita Funera pertinent etiam Acerba, hoc est, eorum qui intra Tyrocinii diem & ante sumptam togam virilem moriebantur. Senec. Epist. 123. *Quantulum enim à funere absunt & quidem Acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* Idem lib. 1. de Tranquil. cap. 11. *immaturas exequias* vocat. Et Juvenalis Sat. 11.

Non præmaturi cineres, non Funus Acerbum
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.

Quanquam Julianus Archiepiscopus Toletanus Acerba ab Immaturis hoc modo distinguit, ut illa sint Infantum duntaxat, hæc vero Juvenum. Sic enim l. 1. προγνωστικῶν vel de origine humanæ mortis cap. 51. *Tria sunt genera mortis, Acerba, Immatura, Naturalis. Acerba infantum: Immatura juvenum: Naturalis senum.* Græcis Ἄωροι θάνατοι vel ὀμφακίαι νεκροὶ dicuntur. Larvata Funera quid sint, alibi ostendemus.

CAP. V.

De osculis quæ dabantur non solum morientibus, sed etiam jam jam in rogum ponendis. Causæ hujus ritus investigatæ. Animam in primo ore, vel labris tenere. *Annuli morientibus detracti.*

SED jam tempus, ut in rem præsentem veniamus. Ordiar igitur ab ipso capite, & quod ait Aristophanes ἀπὸ τῶν βαλβίδων: Cum jam omnis vitæ spes in ægro decollasse, & anima in summo quasi ore versari videretur, jam jam è corporis hospitio emigratura, amici & sanguine proximi, qui aderant, morientem solebant osculari, & corpus ejus amplecti, donec animam exhalaret. Cujus moris nihil apud scriptores frequentius. Seneca de Brevitate vitæ: *Cæsar patruus meus Drusum intima Germaniæ recludentem & gentes ferocissimas Romano imperio subjicientem in complexu & osculis suis amisit.* Ausonius Parentalibus carmine 23.

Illa manus inter genetricis & oscula patris
Occidit, Hispanâ tum regione procul.

Sic Augustum Cæsarem in osculis Liviæ defecisse, auctor Suetonius in ejus vita, cap. 91. Nec opus est pluribus in re adeo manifesta & pueris etiam septuennibus notâ. At qua de causa Romani morientes osculati sunt? An quemadmodum peregre abeuntes, sic etiam morientes osculo dimittendos censuerunt? mortem enim

ad vitandam τὴν δυσφημίαν, antiqui *Abitionem* dixêre, ut multi notarunt. An vero exeuntem animam hoc modo excipere & in se transferre voluerunt? quod fieri posse veteres muliebriter existimarunt. Cicero in Verrina V. *Matresque miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum halitum excipere sibi liceret.* Virgil. IV. Æneid.

—— date, vulnera lymphis
Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
Ore legam.

Albinovanus in Epicedio de Liviâ:

Sospite te saltem moriar Nero: tu mea condas
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.

Et paulo ante Liviam deplorat, quod ipsi non licuerit, ut Senecæ verba usurpem, consolatione ad Martiam, cap. 2. filii oscula gratumque extremi sermonem oris haurire:

Non animam, inquit, *apposito fugientem excepit hiatu,*
Nec traxit scissas per tua membra comas.

Putabant enim antiqui animam à corpore discessuram per os tanquam januam aliquam exire: atque ideo *Animam in primo ore vel labris tenere* dicebant de iis, qui

qui in mortis confinio. Seneca Epist. 30. *Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi abstraheretur à corpore.* Et in Hercule furente versu 1310. Verba sunt Antigonæ ad Herculem:

——— hanc animam levem
Fessamque senio, nec minus quassam malis
In ore primo teneo.

Utitur & Cyprianus Sermon. De Cœna, cujus aureola, & omnibus, qui Christiani audimus, memoriter ediscenda, animoque penitus infigenda sententia hæc est: *Sed in eodem articulo temporis, cum jam anima festinet ad exitum & egrediens ad labia exspirantis emerserit, pænitentiam clementissimi* DEI *benignitas non aspernatur, nec serum est, quod verum, nec irremissibile, quod voluntarium: & quæcunque necessitas cogat ad pænitudinem: nec quantitas criminis, nec brevitas temporis, nec horæ extremitas, nec vitæ enormitas (si vera contritio, si pura fuerit voluptatum mutatio) excludit à venia: sed in amplitudine sinus sui mater charitas prodigos suscipit revertentes, & velit nolit Novatus hæreticus, omni tempore Dei gratia recipit pænitentes.*

Non autem de morituris solum genus illud dicendi usurpatum: sed & iis, qui se invicem animitus osculabantur. Aristænens lib. 11. Epistol. 7. de osculis, quæ

amantes invicem mutabant: ἐγγὺς μὲν τοῦ στόματος ἡ καρδία, ἡδὲ ψυχὴ τῶν θυρῶν, hoc eſt, *tum cor proximum ori, proximaque anima januæ ſuæ.* Et lib. eod. Epiſtol. 19. οὐ μόνον στέρνα ἁρμόζοντες· ἀλλὰ καὶ φιλήμασιν ἐπισυνάπτοντες τὰς ψυχάς. Τοῦτο γὰρ τὸ φίλημα δύναται· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ βουλόμενος. Σπεύδουσιν αἱ ψυχαὶ διὰ τῶν στομάτων πρὸς ἀλλήλας καὶ περὶ τὰ χείλη συναντῶσιν. Καὶ ἡ μίξις αυτη γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν, hoc eſt, *Non admotis ſolum pectoribus, ſed juncta per oſcula ipſis etiam animis. hoc enim oſculum poteſt, hoc petit. Feſtinant invicem ad ſeſe animæ per ora, concurruntque circum labia: fitque ibi coitus animarum dulciſſimus.* Alluſit huc Plato carmine in Agathonem, quod eſt apud Laërtium & A. Gellium, lib. 19. cap. XI.

> Τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν εἶχον.
> Ἦλθε γὰρ ὁ τλήμων ὡς διαβησομένη.

Quod alius apud Aul. Gellium & Macrobium lib. 11. cap. 11. in plures verſiculos licentius liberiuſque ſic vertit:

Dum ſemihulco ſavio
Meum puellum ſavior
Dulcemque florem ſpiritus
Duco ex aperto tramite
Anima tunc ægra & ſaucia
Cucurrit ad labias mihi, &c.

Huc pertinet & illud Lucilii Satyra XX.

> *Eduxique ollis animam in primoribus labris.*

Sed quando hîc de osculis agitur, moneo veteres oscula fixisse non solum moribundis, & adhuc in viciniâ mortis versantibus; sed etiam jamjam in rogum ponendis, ut patet ex Propertii lib. 2. Eleg. Non tot Achæm. ubi sic ait:

Osculaque in gelidis pones suprema labellis,
Cum dabitur Syrio munere plenus onyx.

Et Tibullus lib. 1. Eleg. 1.

Flebis & arsuro positum me Delia lecto
Tristibus & lachrymis oscula mixta dabis.

Porro annulos quoque morientibus detrahi solitos discimus à Plinio, qui l. 33. cap. 1. circa finem: *Gravatis somno*, inquit, *aut morientibus religione quadam annuli detrahuntur.* Exemplum in Tiberio, cui deficienti annulum extractum, quem mox resipiscens requisiverit, testis est Suetonius in ejus vita cap 73. Nec enim audiendi, qui Tiberium id mutandi hæredis causa fecisse censent. Nam etsi quidem veterum consuetudo erat annuli traditione hæredem & successorem designare, quemadmodum Alex. Magn. ἐπειδὴ τὸ ζῆν ἀπέγνω περιελόμενος τὸ δακτύλιον ἔδωκε Περδίκκᾳ teste Dio. Siculo. Et vide plura apud Valer. Max. lib. 7. extremo: Hic tamen annulorum traditio id efficere non potuit extante scilicet testamento. Ex hoc more intelligendus Æl. Spartianus, qui annuli spontaneum de digito casum inter signa mortis Hadriano Imp. oblata retu-

retulit: *Signa mortis*, inquit, *hæc habuit. Annulus, in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est.* Forte autem ideo detrahebantur annuli, ne in pollinctorum manus pervenirent. Nam post redditos iterum digito & una cum cadavere combustos, non obscure indicat Propertius lib. IV. Elegia: Sunt aliquid, &c.

Et solitum digito beryllon adederat ignis.

Cap. VI.

Oculi morientibus clausi. καθαιρεῖν, συναρμόττειν, συγκλείειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, condere, formare, operire, comprimere oculos. *Lex Mœnia explicata apud Varronem.* Καταμύειν *pro mori. In causas hujus ritus inquisitum. Pupillas morituris albescere.*

PRogredior ad ritum oculos mortuo claudendi Græcis pariter ac Romanis familiarem: quod illi καθαιρεῖν, συναρμόττειν, συγκλείειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ βλέφαρα; hi vero *condere*, *formare*, *operire*, *premere*, *comprimere oculos* vel *lumina* dicebant, ut ex plurimis auctorum locis apparet, quorum nonnulla hîc adscribam, & quidem eo ordine, ut uxores viris & contra viros uxoribus, parentes liberis & vice versa liberos parentibus, amicos denique & cognatos amicis & cognatis suis hoc officium præstitisse demonstrem.

Uxores maritis oculos condidisse clarum est ex Homero, qui in Necya fingit Aga-

Agamemnonem querentem de officio hoc ab uxore sua Clytemnestra neglecto: Verba ejus ad Ulyssem hæc sunt:

—— ὐδέ μοι ἔτλη ἰόντι περ εἰς ἀΐδαο χέρσι κατ' ὀφθαλμοὺς ἑλέειν σύν τε στόμ' ἐρεῖσαι, hoc est, *Neque mihi eunti ad Plutonis domos voluit manibus oculos comprimere, neque os componere*, id est, malas hiantes & ἐκ τῶν σφαδασμῶν deformatas corrigere. Idem Homerus Odyss. ω.

> Οὐδ' ἄλοχος Πολύδωρος ἐχέφρων Πηνελόπεια
> Κάρυσ' ἐν λεχέεσσι φίλον πόσιν, ὡς ἐπιοίκει,
> Ὀφθαλμοὺς καθελοῦσα, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

Ovidius lib. IV. Trist. Eleg. III. ad Conjugem:

> *Supremoque die notum spectantia cœlum,*
> *Texissent digiti lumina nostra tui.*

Maritos autem uxoribus supremum hoc officium exhibuisse, testatur Ariadne apud Ovidium in epistola ad Theseu:

> *Ergo nec lacrymas matris moritura videbo?*
> *Nec mea qui digitis lumina condat, eris?*

De parentibus qui liberis oculos operuerunt, elegans locus est Homeri Iliad. λ. ubi Ulysses Socum interficiens sic loquitur:

> Ἀδείλ', οὐ μὲν σοίγε πατὴρ καὶ πότνια μητὴρ
> Ὄσσε καθαιρήσουσι θανόντι περ.

hoc

hoc eſt, *Ah miſer, non quidem tibi pater & honoranda mater oculos claudent mortuo.* Hinc Polynices ad matrem apud Euripidem Phœniſſis:

> *Συνάρμοσον δὲ βλέφαρα μου τῇ σῇ χερὶ*
> *Μᾶτερ, τίθησι δ' αὐτὸς ὀμμάτων ἐπί.*

hoc eſt, interp. J. Gulielmio:

> *Iam claude mater oculos mihi manu tuâ,*
> *Simul oculis & ipſius imponit manum.*

Lucanus lib. 3. de Argo jam animam agente:

> *Ille caput labens & jam languentia colla*
> *Viſo patre levat: vox fauces nulla ſolutas*
> *Proſequitur: tacito tantum petit oſcula vultu*
> *Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.*

Ovid. lib. III. Amor. Eleg. VIII.

> *Hic certe manibus fugientes preſſit ocellos*
> *Mater, & in cineres ultima dona dedit.*

Mater Euryali apud Vergil. IX. Æneid.

> *Heu terra ignota canibus data præda Latinis*
> *Alitibuſque jaces: nec te tua funera mater*
> *Produxi preſſive oculos, nec vulnera lavi.*

Quid de liberis dicam? à quibus ut hoc officii ſibi contingeret, parentibus unice erat in votis. Tale votum Penelopes apud Naſonem in Epiſtola ad Ulyſſem de Telemacho loquentis:

> *Dii precor hoc jubeant, ut, euntibus ordine fatis,*
> *Ille meos oculos comprimat, ille tuos.*

Optat

Optat id ipſum Livia apud Albinovanum:

Soſpite te ſaltem moriar, Nero: tu mea condas
Lumina & excipias hanc animam ore pio,
Atque utinam Druſi manus altera & altera fratris
Formarent oculos comprimerentque meos.

Mento apud Senecam lib. 9. Controverſ. cap. 4. *Ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior ſteti.* Valerius Maximus lib. 11. cap. 1. de muliere Aſiana: *Cum jam viſceribus rigorem cordi imminere eſſet locuta, filiarum manus ad ſupremum opprimendorum oculorum officium advocavit.* Penelope Epiſt. 1. ad Ulyſſem:

Reſpice Laërten ut jam ſua lumina condas.
Extremum fati ſuſtinet ille diem.

Meminit hujus ritus & Polyxena matrem conſolans ſollicitam de filii Polydori ſalute apud Euripidem in Hecuba:

Ζῇ κ) θανὼσης ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν.

Commodum hîc mihi in mentem venit legis Mœniæ, qua interdiu hoc officio defungi filiis interdictum fuiſſe quidam exiſtimant. Extat ea apud Varronem in Geminis: *Contra lex Mœnia eſt in pietate, ne filii patribus luci claro ſigillent oculos*, hoc eſt, Claudant & quaſi obſigillent. Nonnulli ita interpretati ſunt, quaſi caveatur, ne filii morituris patribus oculos occludant:

dant: ſed ut id faciant propinqui & neceſſarii. Alii filiis id quidem licuiſſe arbitrati, ſed velarium fuiſſe obductum, aut clauſas feneſtras, ne aſſiſtentes viderent oculos morientis. Neutrum placet. Potius aſſentior CL. V. Antonio Auguſtino Tarraconenſi Archiepiſcopo, exiſtimanti dictum id per tranſlationem eſſe, videlicet ne parentum mortem maturent, iiſque ſpiritum adhuc ducentibus oculos operirent. Verum ne longius abeam, Fratrem quoque fratri oculos compreſſiſſe videre eſt ex Epicedio Pedonis ſæpius jam laudato:

Lumina cærulea jam jamque natantia morte,
Lumina fraternas jam ſubitura manus.

Ad hunc ritum procul dubio reſpexit Bion apud Laërtium lib. 4. qui εὔκολον ἔφασκε τὴν εἰς ᾅδου ὁδὸν καταμύοντας γοῦν ἀπιέναι. *Facilem eſſe dicebat ad inferos viam: clauſis enim oculis illuc ire.* Itaque etiam καταμύειν pro mori veteres uſurpabant, εὐφημισμοῦ χάριν. Lucianus; καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἔχουσιν παρ' αὐτοῦ, ἕως ὁ γέρων μόνον καταμύσῃ. Morientibus igitur clauſi oculi. Nam nefas eſſe Romani exiſtimabant eos ſupremùm ab homine ſpectari. Plinius diſerte lib. XI. cap. 37. *Morientibus oculos operire, rurſuſque in rogo pateſacere, Quiritium magno ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neque ab homine ſupremum ſpectari fas*

ri fas ſit , & cœlo non oſtendi nefas. Forte etiam eo ipſo indicare voluerunt, mortem fere ſomnum quendam eſſe aut ſomno quam ſimillimum: vel cavere ne horror aliquis circumſtantibus oboriatur, cum terribile appareat apertis oculis à mortuo velut conſpici: Vel etiam gratificari ipſis morientibus, quibus maximæ curæ eſſe ſolet, ut membris decenter compoſitis è vita migrent. Sic enim Auguſtus Cæſar eo die qui ſupremus ipſi illuxit, *petito ſpeculo capillum ſibi comi ac malas labantes corrigi præcepit*, teſte Suetonio, cap. 91. Hinc *formare oculos* dixit ſupra Albinovanus. De ritu autem corrigendi & dirigendi diſtorta mortuorum membra, quod Græci κατορθοῦν & ἐκτείνειν dicebant, vide Caſaubonum lib. 11. Animadverſ. Suetonianarum, & Petrum Victorium lib. x. Var. Lect. cap. 20. Notandum hic etiam, quod Phyſici tradunt, pupillas ſolere morituris albeſcere. Servius in illud Virgilii:

> Dat ſomnos adimitque & lumina morte reſignat.

Phyſici dicunt pupillas, quas in oculis videmus, morituros ante triduum non habere: quibus non viſis eſt ſumma deſperatio. Idem alibi ad hunc verſum: Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit; notat: *Phyſicam rem dicit: dicuntur enim pupillæ mortis tempore albeſcere.* Quomodo autem pupilla diffundatur, ut deſinat apparere, medici

do-

docent, cum περὶ ὑποχύσεων ὀφθαλμῶν disputant. Vegetius lib. II artis veterinariæ, cap. 16. *Cum accidit suffusio, oculus videtur incolumis, nullis lacrymis, nullo sanguine, nulla indignatione prodit injuriam, sed uno tantum declaratur indicio, quod cum pupilla ipsius imaginem tuam tanquam in speculo videre non potes.* Capitolinus in Pertinace: *Signa interitus hæc fuerunt: Ea die qua occisus est, negabant in oculis ejus pupillas cum imaginibus, quas reddunt spectantibus, visas.*

CAP. VII.

De lotione & unctura mortuorum. Plinii παρέργημα de unguentis. Causa hujus unctionis quæ exsequias præcedebat, indicata.

PEregi de *Morientibus* & in mortis quasi vicinia constitutis: sequitur jam quid *Mortuis* factum & *ante Funerationem & in Funeratione & post Funerationem.* In hæc tria enim summa capita omnem hanc funebrem materiam divisimus, de singulis, ut quidem noster captus est, subtiliter acturi & partitò.

Ac *Ante Funerationem* omnium primo *Lotio* occurrit & *Vnctura.* Nam simul quis animam efflasset, corpus ejus statim lavari solebat & ungi, hoc quoque ritu priscæ Græciæ, ut sunt plerique alii, cum Romanis communi. De lotione clarum ex Euripide, apud quem in Phœnissis Creon

Joca-

Jocasten accersit, ut filium suum mortuum lavet:

ἐγὼ δ᾽ ἥκω μεταστέλλων
Ἀδελφὴν Ἰοκάστην, ὅπως
Λούσῃ, περιθῇ τ᾽ οὐκέθ᾽ ὄντα παῖδ᾽ ἐμόν.

Hoc est, interpr. J. Gulielmio:

Ipse ad sororem eo Iocastam, ut abluat
Cadaver illa filii atque collocet.

Et in eadem Tragœdia circa finem Antigone à Creonte petit, ut sibi fratrem lavare liceat:

Σὺ δ᾽ ἀλλὰ νεκρῷ λουτρὰ περιβαλεῖν μ᾽ ἔα.
At tu abluam saltem concede mortuum.

Apuleius lib. VIII. Metamorph. *Tunc propere familiares, miseræ Charites accuratissime corpus ablutum unita sepultura ibidem marito perpetuam conjugem reddidêre.* Apud Dardanenses autem quam solemnis hujusmodi Lotio fuerit audiamus ex Æliano qui libr. 4 Variæ hist. cap. 1. ὅτι Δαρδανεῖς, inquit, τοὺς ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν ἀκούω τρὶς λούεσθαι μόνον παρὰ πάντα τὸν ἑαυτῶν βίον, ἐξ ὠδίνων καὶ γαμοῦντας καὶ ἀποθανόντας. *Dardanenses Illyricos ter tantum lavari audio per universam vitam, & post partum, & cum nuptias inirent & post mortem* Sed & in primitiva Ecclesia receptam fuisse lotionem, apparet ex IX. cap Actuum, ubi Tabitham vita functam confestim lotam fuisse, manifeste legimus. Meminit ejus moris etiam Tertullianus, qui inde jocum captavit in Apol. cap. 42. *Non lavor diluculo Saturnalibus,*

ne

ne & noctem & diem perdam. Attamen lavor honesta hora, & salubri, quæ mihi & colorem & sanguinem servet. Rigere & pallere post lavacrum mortuus possum. Cujus loci hæc est sententia interprete Desid. Heraldo: Nolo ex lavacro matutino rigorem & pallorem mihi contrahere: satis mihi est, quod mortuus rigere & pallere debeo post lavacrum, quo mortui procurantur. Nam fieri nequit, ne ii qui diluculo lavantur palleant & de sanguine amittant.

Non autem lota solum, sed unguentorum usu invalescente etiam ungi cœperunt mortuorum cadavera, sive ea terræ mandanda essent, sive igni comburenda. De cujusmodi unctura intelligendus Plinius Secundus libr. 5. Epist. 16. *Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, quum audivi, Fundanum ipsum præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas fuerat irrogaturus, hoc in thura & unguenta & odores impenderetur.* Apuleius Apol. 1. *Etsi thus & casiam & myrrham, cæterosque id genus odoros funeri tantum emptos arbitreris, cum & medicamento parentur & sacrificio.* Macer lib. 1. ad Leg. xx. Hæreditatum: *Funeris sumptus accipitur quicquid corporis causa, velut unguentorum, erogatum est.* Allusit hunc ritum Martialis, lepidum hinc dicterium trahens in hominem, qui convivas affatim exterius, sed non interius perfuderat

Un-

Vnguentem fateor bonum dedisti
Convivis, here, sed nihil scidisti.
Res salsa est, bene olere & esurire;
Qui non cœnat, & unguitur Fabulle,
Is vero mihi mortuus videtur.

Sed omnium disertissime Plinius lib. XIII. hist. naturalis cap. I. *Postea voluptas ejus* (unguentum intelligit) *à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est: Honosque is & ad defunctos pertinere cœpit.* Sed ut hoc obiter moneam, duplex eo loci magni istius viri παρόραμα; Unum quod ignorata dicit Iliacis temporibus unguenta; Alterum à Persis primum ab Alexandro Magno devictis usum eorum ad Romanos Græcosque transiisse. Verba ejus hæc sunt; *Vnguenta Iliacis temporibus non erant nec thure supplicabatur.* Et mox: *Persarum esse debet gentis unguentum. Illi madent eo & accersita commendationis ingluvie natum virus extinguunt. Primum quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis in reliquo ejus apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum.* De primo audiamus judicium viri eruditissimi & τῶν ἰατρῶν κορυφαίου, Hier. Mercurialis in libro de Decoratione cap. ult. *Quo tempore*, inquit ille, *inventa fuerint unguenta, invenio Plinium lib. 13. esse deceptum, qui scripsit tempore Trojano non fuisse unguenta: cum tamen Homerus mentionem faciat unguentorum & Homero antiquior Moses.*

Ac

Ac Mosis quidem loca de funeratione Jacobi & Josephi cuivis sunt in promptu. De Homero autem jam pridem Athenæus monuit lib. 15. ὀδ' Ὅμηρος τὴν μὲ χρῆσιν οἶδε τ μύρων, ἔλαια δ' αὐτὰ καλεῖ μετ' ἐπιθέτων. δροσόεντι δ' ἔχρισεν ἐλαίῳ. καὶ ἡ ἀφροδίτη αὐτῷ τ Ἕκτορος νεκρὸν ῥοδόεντι χρίσεν ἐλαίῳ Ἀμβροσίῳ. *Vnguenta & Homerus novit, sed μύρου nomen haud novit, ἔλαια nominans cum Epitheti adjectione.* Sed hujus ἁμαρτήματος μνημονικοῦ excusationem fortean meretur Plinius sacrarum literarum ignarus: Quando quidem Homeri etiam loca per σύλληψιν accipi possent; verum alterum illud multo gravius est, vix tanto viro dignum. Nam longe ante Darium devictum [quod accidit circa olympiada 112. vel annum ab urbis conditu 422.] unguenta Romanis suis fuisse cognita, ab iisque usurpata in hac ipsa funeratione, scire poterat vel ex XII. *servilem uncturam* prohibentibus: quam legem Romano scriptori in mentem non venisse, nequeo equidem satis mirari. Mitto, Anacreontem quoque, quem circa olympiada 65. vixisse plerique asserunt, hujus feralis unctionis meminisse. Sic enim ille in Odis:

Τί σε δεῖ λίθον μυρίζειν;
Τί δὲ γῇ χέειν μάταια;
Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ,
Μύρισον· ῥόδοις δὲ κρᾶτα
Πύκασον. hoc est interpret. H. Steph.

Tu-

Tumulum quid est quod ungas?
Vel humo quod ebibenda
Peritura dona fundas?
Potius manente vita
Roseas meo corollas
Capiti ferasque odores.

Verum hæc nimis generaliter ita à nobis dicuntur. plures enim feralium hujusmodi unctionum differentiæ, de quibus singillatim suo loco. Nam nunc tantum unguentatos fuisse mortuos non multo post efflatam animam, nimirum ante exsequias & collocationem erat ostendendum: id quod planum est ex Persio Sat. III. funus alicujus divitis depingente:

— *tandemque beatulus alto*
Compositus lecto crassisque lutatus amomis, &c.

Et Apulejo lib. 4. Florid. ubi hominem describit qui jam in rogum erat exportandus: *Iam miseri illius membra omnia aromatis persperса, jam os ipsius unguine odoro delibutum, jam eum pollinctum, jam cœnæ paratum (contemplatus enim diligentissime) quibusdam signis animadvertit, &c.* Ac causa hujus unctionis erat, ut fœtor à corpore mortuo arceretur. Monuit Lucianus de luctu: Μετὰ ταῦτα δὲ λούσαντες αὐτοὺς, ὡς οὐχ ἱκανῆς τῆς κάτω λίμνης λουτρὸν εἶναι τοῖς ἐκεῖ, καὶ μύρῳ τῷ καλλίστῳ χρίσαντες τὸ σῶμα πρὸς δυσωδίαν ἤδη βιαζόμενον. Qua fini etiam Acerram mortuo appositam existimo. Festus: *Acerra ara*

quæ ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur.

Cap. VIII.

Unctura feralis uſurpata etiam à Iudæis & Chriſtianis. Ejus origo ab Ægyptiis, quorum ritus nonnulli indicantur. Uſi veteres in condiendis corporibus mortuorum, Sale, Nitro, Cidro, Aſphalto, Melle, Cera, Myrrha, Balſamis, Gypſo, Calce.

NEc vero Romani ſolum: ſed & pleræque omnes gentes humaniores, hunc ritum ungendi uſurparunt. De aliis taceo: apud Judæos uncturam obtinuiſſe, videre eſt ex Joanne Euangeliſta, qui cap. 19. corpus Salvatoris noſtri aromatis delibutum narrat καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Vel, ut Nonnus ait:

Ὡς νόμος Ἑβραίοις ἐπιτύμβια θέσμια φυλάσσειν.

Et ex Matthæo cap. 26. ubi Chriſtus Mariæ peccatricis, à qua ungebatur, pietatem laudans: ἔργον, inquit, καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ. Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν. *Opus bonum operata eſt erga me. Quod enim hæc unguentum hoc miſit ſuper corpus meum ad ſepeliendum me fecit.* Nec fallit in eo Tacitus, quamvis rerum Judaicarum imperitus. nam & hic ſcriptum reliquit, *Iudæos corpora condere quam cremare è more Ægyptio.* Tranſiit is mos deinde & ad Chriſtianos, quod ex S. Patrum

trum ſcriptis diſcimus, qui ſæpiſſime eum tangunt. Tertullianus Apologet cap 42. *Thura plane non emimus. Si Arabiæ queruntur, ſciant Sabæi pluris & carius ſuas merces Chriſtianis ſepeliendis profligari, quam Diis fumigandis.* Idem de Reſurrectione carnis: *Proinde enim & corpora medicata condimentis ſepulturæ mauſoleis & monumentis ſequeſtrantur.* Et in De Idololatria loquens de aromatibus: *Etiam hominibus,* inquit, *ad pigmenta medicinalia, nobis quoque inſuper ad ſolatia ſepulturæ uſui ſunt.* Clemens Alexand. lib. II. Pædag. cap. 8. *Nimiæ unguentorum unctiones juſta quæ fiunt, mortuis potius, quam familiarem vitæ conſuetudinem redolent.* Minucius Felix Octavio inter crimina Chriſtianis objecta: *Non floribus caput nectitis, non corpus odoribus honeſtatis: reſervatis unguenta funeribus.* Recte autem Tacitus inſtituti hujus originem ad Ægyptios retulit, ex quorum ritu Joſephus pollinctoribus ſuis in mandatis dedit, ut patrem Jacobum vitâ functum aromatibus condirent. Et paulo poſt Joſephus ipſe ſimili ritu ab Ægyptiis ſepultus legitur Geneſi extremâ. At qua ratione & modo Ægyptii corpora mortuorum condierint, multis narrat Herodotus lib. 2. & Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. quorum loca longum foret huc tranſcribere. Hoc tantum addo, quoſdam ex Ægyptiis hunc morem habuiſſe, ut mortuos ſuos unctos & ita conditos ne fa-

cile putreſcerent, domi ſecum ſervarint. Cicero 1. Tuſc. *Condiunt Ægyptii mortuos, & eos domi ſervant.* Pomp. Mela lib. 1. cap. 9. de Ægyptiis loquens: *Mortuos nec cremare nec fodere fas putant: verum arte medicatos intra penetralia collocant.* Sextus Philoſophus lib. III. Pyrrhon hypotheſ. cap. 24. *Ægyptii inteſtina extrahentes condiunt defunctos & ſecum ſuper terram habent.* Imo etiam menſis adhibebant, tanquam convivas; unde Silius Italicus l. 12.

— Ægyptia tellus
Claudit odorato poſt funus ſtantia ſaxo
Corpora & à menſis exanguem haud ſeparat umbram.

Cujus conſuetudinis oculatum teſtem advoco Lucianum in De luctu: Ταριχεύει δ' ὁ Αἰγύπτιος· οὗτος μέν τοι, λέγω δὲ ἰδών, ξηράνας τὸν νεκρὸν σύνδειπνον καὶ συμπότην ἐποιήσατο. Sed quod amplius eſt, interdum etiam parentum aut amicorum cadavera hoc modo medicata creditoribus pignoris loco deponebant, teſte eodem Luciano dicto libro: Πολλάκις δὲ καὶ δεομένῳ χρημάτων ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ ἔλυσε τὴν ἀπορίαν, ἐνέχυρον ἢ ὁ ἀδελφὸς ἢ ὁ πατὴρ γενόμενος ἐν καιρῷ. Qui vero pignus illud non ſolveret, eum maxima manebat infamia ac privatio ſepulturæ. Diodor. Siculus l. 1, νόμιμον δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς καὶ τὸ διδόναι τὰ σώματα τῶν τετελευτηκότων γονέων εἰς ὑποθήκην. Τοῖς δὲ μὴ λυτρωσαμένοις ὄνειδός τε μέγιστον ἀκολουθεῖ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν, στέρησις ταφῆς.

Cæte-

Cæterum uſos reperio veteres in condiendis mortuis & putredine abigenda potiſſimum *Sale*, Nitro, Cedro, Aſphalto, Melle, Cera, Myrrha, Balſamis, Gypſo, Calce.

De Sale Plinius lib. 31. cap. 9. *Salis*, inquit, *natura eſt per ſe ignea & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens, corpora vero aſtringens, ſiccans, alligans: defuncta etiam à putreſcendo vindicans, ut durent ita per ſecula.* Et Eunapius ſalita martyrum corpora irridet De vitis Philoſoph. Ædeſio.

Nitrum etiam, teſte Herodoto lib. 2. carnes ita tabefacit, ut mortui tantum cutis & oſſa relinquantur. Τὰς σάρκας τὸ νίτρον κατατήκει. Καὶ δὴ λείπεται τοῦ νεκροῦ τὸ δέρμα μόνον καὶ τὰ ὀστέα.

De Cedro Scholiaſtes Nicandri Θηριακοῖς· ἡ κέδρος τοὺς νεκροὺς ἀσήπτους ποιεῖ τὸ νοτερὸν καὶ τὸ ῥευστικὸν ἐξωθοῦσα, ὅθεν καὶ νεκρῶν ζωὴν ἔνιοι αὐτὴν ἐκάλεσαν. Plinius lib. 24. cap. 5. *Cedrus magna, quam Cedrelatem vocant, dat picem, quæ Cedria vocatur. Defuncta corpora incorrupta ævis ſervat, viventia corrumpit; mira differentia, cum vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit.* Huic Cedriæ ineſſe vim, ξηραίνειν καὶ ἄσηπτα φυλάττειν τὰ τεθνεῶτα μόρια. Galenus ſcribit lib. 7. ſimp. medicament. quam Dioſcorid. φυλακτικὴν τῶν νεκρῶν σωμάτων appellavit lib. 1. de Cedro.

Aſphalto autem, hoc eſt, bitumine,

quod in mari Sodomæorum legitur, Ægyptios uſos tradit Strabo lib. 16.

Maxime vero ob hanc virtutem Mel commendatur, de quo Plinius l. 22. c. 24. *Mellis quidem ipſius natura talis eſt, ut putreſcere corpora non ſinat, jucundo ſapore, atque non aſpero, aliâ quam ſalis naturâ.* Atque ideo Democritum mortuos in melle ſervandos ſtatuiſſe, auctor Varro, cujus teſtimonium ſupra laudavimus. Babylonios hoc ritu cadavera ſua condiiſſe, memoriæ prodidit Herodotus lib. 1. Alexandrum Magnum quoque hoc modo conditum præter pleroſque hiſtoricos etiam Statius lib. 3. Syl. in Propemptico Metii Celeris indicat:

Duc & ad Emathios manes, ubi belliger urbis
Conditor Hiblæo perfuſus nectare durat.

Idipſum de Hippocentauro, qui Claudio Cæſari allatus fuit ex Ægypto, narrat Plinius dicto loco, & Athenæus lib. 11. Ageſipolin quoque Spartiaten, cum è Macedonia cum exercitu rediret, in vicinis Olynthi oppidi locis gravi morbo correptum, mortuumque ſeptima die in melle conditum Lacedæmonem eſſe reportatum, atque regia ſepultura ornatum, auctor eſt Xenophon lib. 5. de rebus geſtis Græcorum.

Ab hoc ritu non multum abit Perſarum conſuetudo, qui cerâ mortuos oblinebant. Herodotus lib. 1. καὶ κατακηρώσαντες

ἐλαιῶν τὸ νεκρὸν Πέρσαι, γῇ κρύπτουσι. Quod ipsum & Cicero affirmat. 1. Tusc. u. *Persæ jam cera circumlitos condiunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora.* Et Strabo lib. 15. Θάπτουσι δὲ κηρῷ περιπλάσαντες τὰ σώματα. Idipsum Scythis tribuit Herodot. lib 4. De Agesilao sic loquitur Æmilius Probus: *Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cerâ circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.*

Myrrha etiam corpora mortuorum condita fuisse, ne putrescerent, tradit Philo Carpathiorum Episcopus in Cantica. Meminit & Prudentius in Cathem. hymno de defunctis:

Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est,
Aspersaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine servat.

De Balsamis Corippus lib. 3. de funere Justiniani Imperatoris:

Thura Sabæa cremant, flagrantia mella locatis
Infundunt pateris & odoro balsama succo,
Centum aliæ species, unguentaque mira feruntur
Tempus in æternum sacrum servantia corpus.

Inscriptio Hispanica: MATER. AD. LUCTUM. ET. GEMITUM. RELICTA. EUM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. UDUM. HOC. SEPULCRO.

CONDIDIT. vide Arnob. lib. 5.

Gypso Æthiopes induxisse suos mortuos jam arefactos, auctor Herodot. lib. 3.

Calcis quoque usum huic fini non ineptum fuisse existimat amplissimus Vuelserus. Nam sive caro tabefacienda, calcis vivæ mordax & caustica vis est, teste Dioscoride lib. 5. cap. 91. sive cadavera alioquin exsiccanda, Galenus tradit calcem sæpius aqua lotam valde siccare, absque ulla mordacitate, lib. 9. de simp. medic. facultat. Sic S. Afræ corpus ab Embricone Episcopo repertum *quondam candidissimo cæmento obductum fuisse*, memoriæ proditum est: Et corpus D. Thomæ Apostoli fere eodem modo conditum Melianore in Coromandelio littore sub Joanne III. Lusitaniæ rege inventum esse, auctor Maffejus in Indicis lib. 8. scilicet immista calci & arenæ candidissima specie ossa: apposita lanceæ cuspide & viatorii baculi frusto atque vase fictili.

Cap. IX.

Lotio mulierum fuit: unctura Pollinctorum. De Libitinariis & Venere Libitina. In hujus templo τὰ πρὸς τὰς ταφὰς erant venalia. Servii Regis institutum, de conjiciendo nummo in ærarium Veneris Libitinæ. Funus locare. *De pollinctoribus.* Servilis unctura *apud Tullium quid?*

Nimis forte diu peregrinati sumus; ad Romanos remigrandum est: apud

ques lota & uncta fuisse defunctorum corpora satis jam superque demonstratum est. Hujus vero muneris curam ad mulieres pertinuisse, Muretus lib. 3. Var. Lect. cap. 19. probat hoc versu Ennii:

Tarquinii corpus bona fœmina lavit & unxit.

Dicebantur hæ mulieres proprio nomine Funeræ. Servius ad illud Virgil. 7. Æneid. *Nec te tuæ funera mater Produxi, &c.* id est, *Funerea.* inquit. *Apud majores Funeras dicebant eas, ad quas funus pertinet, ut Sororem, Matrem. Nam Præficæ sunt planctus principes, non doloris.* Sed & apud Athenienses sequiorem sexum mortuos lavisse, clarum ex Platonis Phædone, ubi Socrates venenum bibiturus sic loquitur: Δοκεῖ γὰρ ἤδη βέλτιον εἶναι λουσάμενον πιεῖν τὸ φάρμακον, καὶ μὴ πράγματα ταῖς γυναιξὶ παρέχειν νεκρὸν λούειν, hoc est, *Nam mihi quidem consultius videtur, me prius lavari, quam bibam venenum, nec mulieribus negotium facessere, ut mortuum lavent.* Nec apud Christianos hic mos defiit. Nam mulierculas potissimum cadavera martyrum curasse, ipsarumque studium in hoc pietatis officio præcipue enituisse cum alibi videre est, tum in Actis SS. Tharaci, Probi & Andronici, quæ Baronius in 11. Annal. Tomo edidit. Dicit ibi Maximus Præses: *Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus vel unguentis condire iniquissime? nam*

de hoc est cogitatio, ut reliquias tuas perdam. Et paucis interjectis: *Nonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant & unguentis & odoribus adornent? Sed, sceleste, jubebo te comburi, & cineres hosce in ventum dispergam.* Verum enimvero tenuioris quidem fortunæ homines fortean à fœminis ablui & ungi tantum soliti: nam ditiores plerumque ad hanc rem advocabant, qui cum cura & arte quadam mortuorum cadavera unguentis & odoribus oblinerent. Erat enim Romæ, ut hoc semel dicam, certum quoddam hominum genus, quod funebribus ejusmodi ministeriis obeundis victum quæritabat; Eos generali nomine Libitinarios vocabant à Libitina, quam ἐπίσκοπον τῶν περὶ τοὺς θνήσκοντας ὁσίων θεὸν οὖσαν. id est, *Deam præsidem eorum, quæ defunctis justa fiunt*, Plutarc. appellat in Numa. Unde & pro ipsa morte usurpat Horatius lib. 3. Oda 30. *Multaque pars mei Vitabit Libitinam.* Et lib. 2. Epist. 1. *Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit*, de Poëtis, qui maxime sacri post mortem. Et pro lectulo, in quo mortui efferebantur, Sidonius lib. 2. Ep. 8. *Sed cum Libitinam ipsam flentes omnes externi quoque prensitarent, remorarentur, oscularentur, sacerdotum propinquorumque manibus excepta perpetuis sedibus dormienti similior illata est.* Item pro ipso ferali hoc officio, quo Libiti-

bitinarii fungebantur. Valer. Max. lib. 5. cap. 2. *qui tunc Libitinam exercebant.* Denique pro quicquid ad curandum funus necessarium. Livius lib. 40. *Pestilentia in agris forisque & conciliabulis & in urbe tanta erat, ut Libitina tunc vix sufficeret.* In Libitinæ enim templo venalia erant, quæcunque ad sepulturam pertinebant. Plutarchus in Caussis: *Διὰ τί τὰ πρὸς τὰς ταφὰς πιπράσκουσιν ἐν τῷ τεμένει τῆς Λιβιτίνης; νομίζοντες Ἀφροδίτην εἶναι τὴν Λιβιτίνην. Quid causæ est, quod in æde Libitinæ, quæ ad sepulturam pertinent, vendere consueverunt? Libitinam nihil aliud nisi Venerem esse existimantes.* Quo videtur respexisse & Phædrus lib. 5. Fabul. 77. in Avarum:

Qui circumcidis omnem impensam funeris,
Libitina ne quid de tuo faciat lucrum.

Sed audiamus à Plutarcho caussas: Πότερον, inquit ille, καὶ τοῦτο τοῦ Νουμᾶ τοῦ βασιλέως φιλοσοφημάτων ἕν ἐστιν, ὅπως μανθάνωσι μὴ δυσχεραίνειν τὰ τοιαῦτα, μηδὲ φεύγειν ὡς μιασμόν; ἢ μᾶλλον ὑπόμνησίς ἐστι τοῦ φθαρτὸν εἶναι τὸ γενητόν; ὡς μιᾶς Θεοῦ τὰς γενέσεις καὶ τὰς τελευτὰς ἐπισκοπούσης. Καὶ γὰρ ἐν Δελφοῖς Ἀφροδίτης ἐπιτυμβίας ἀγαλμάτιόν ἐστι πρὸς ὃ τοὺς κατοιχομένους ἐπὶ τὰς χοὰς ἀνακαλοῦσι). hoc est, *An hoc unum ex Numæ Pompilii institutis fuisse putandum est, ut discant homines talia non aspernari, nec tanquam rem pollutam aut sceleratam fugere? An vero ea re homines*

fragilitatis humanæ admoneri putant, quod una & eadem Dea principium & finem vitæ in potestate habeat: quippe quæ ingredientibus vitam vel decedentibus præsideat? Nam Delphis quoque Veneris Epitymbiæ est imagunculа, ad quam evocant eorum manes, quibus libant.

Et quando hic semel in Libitinæ mentionem incidimus, non possum insigne institutum Servii Tullii Roman. regis præterire, qui ut sciret numerum nascentium, denascentium, virorum, adinvenit, uti propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Junonis Lucinæ inferrent: iidem aliquo mortuo in Veneris Libitinæ; & sumente quopiam virilem togam, in Juventutis, teste Dionysio Halicarnassæo lib 4. Ἀρχαιολογ. cujus hæc sunt verba: Βουλόμενος δὲ καὶ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων τὸ πλῆθος εἰδέναι πάντων γινομένων καὶ ἀπογινομένων καὶ τῶν εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένων, ἔταξεν ὅσον ἔδει νομίσματος καταφέρειν ὑπὲρ ἑκάστου τοὺς προσήκοντας, εἰς μὲν τὸν τῆς Εἰληθυίας θησαυρὸν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν Ἥραν Φωσφόρον, ὑπὲρ τῶν γεννωμένων, εἰς δὲ τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν ἄλσει καθιδρυμένον, ἣν προσαγορεύουσι Λιβιτίνην, ὑπὲρ τῶν ἀπογινομένων. εἰς δὲ τὸν Νεότητος ὑπὲρ τῶν εἰς ἄνδρας ἀρχομένων συντελεῖν, ἐξ ὧν ἤμελλε διαγνώσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, ὅσοι τε οἱ σύμπαντες ἦσαν καὶ τίνες ἐξ αὐτῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν εἶχον. Locum totum adscripsi, etsi illud de nummo in ærarium Veneris Libitinæ

bitinæ inferendo, tantùm ad nostrum propositum faciat: qui ritus, ut & reliqui plane exolevisse videtur, nec aliquod ejus vestigium in ullo scriptore me legere memini. Verosimile tamen est Libitinarios numerum morientium observasse, quod ut credam, me pervincit Suetonius in Nerone cap. 93. *Pestilentia unius autumni qua triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.* Nimirum hoc genus hominum non solum quicquid ad exsequiarum apparatum requirebatur vendere: sed & operam suam funerum curatoribus solebat elocare; cujus ritus insigne testimonium est apud Valerium Maximum lib. 5. cap. 2. *M. Cornuto Prætore funus Hirtii & Pansæ jussu Senatus locante, qui tunc Libitinam exercebant, tum rerum suarum usum, tum ministerium gratuitum polliciti sunt, quia ii pro Republ. dimicantes occiderant; perseverantique postulatione extuderunt, ut exsequiarum apparatus sestertio nummo, ipsis præbentibus, addiceretur: quorum laudem adjecta lege conditio auget magis, quam extenuat, quoniam quidem quæstum contempserunt, nulli alii rei, quam quæstui viventes.* Quo loci notanda phrasis *Funus locare*, de iis qui certo aliquo pretio cum Libitinariis solebant contrahere, ut omnem funeris apparatum suis sumptibus præstarent. Utuntur ea & alii. Plinius lib. 6. cap. 52. *Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato revi-*

revixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Seneca de Tranquillitate, cap. 2. *Dum illi hæres publicum funus esurienti locat.* Et Epist. 99. *Quam multi cum maxime funus locatur: quam multi cum vitalia eruuntur: quam multi post luctum tuum lugent.* Atque hinc lucem capit Plautus in Aulularia Sc. *Nimirum libenter, &c.* ubi Euclio sic loquitur:

— *Tum tu quidem optimum est*
Loca efferendum, nam jam credo mortuus est.

Verum etsi hi homines perquam necessario in Republ. ministerio fungebantur: inter viles tamen habitos opinor propter sordidum & turpe genus vitæ: quandoquidem nulli alii rei vivebant, quam quæstui, quem absque plurimorum morte facere non poterant. Seneca l. 4. de Beneficiis, c. 38. *An tu Aruntium & Aterium & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ & Designatores & Libitinarios vota? Illi quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque, ex quo propter amicitiam spei plurimum est, mori cupiunt.* Et paulo ante narrat, Demadem Athenis damnasse eum, qui necessaria funeribus venditabat, cum probasset, magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Hujusmodi igitur Libitinarii: quos credo dominos fuisse feralium horum officiorum, & in

& in familia sua habuisse Pollinctores, Vespillones, Ustores & alios hujus farinæ, de quo singillatim dicemus suo loco. Jam de Pollinctoribus clarum ex Ulpiano l. 5. D. De Inst. action. *Si Libitinarius, quos Græce νεκροθάπτας vocant, servum Pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliaverit, &c.* Horum autem erat mortuos ungere, unde & dictos illos putat Fulgentius *quasi pollutorum Unctores*, hoc est, *cadaverum Curatores.* Servius ad lib. 9. Æneid. à polline, *quo mortuis os oblinebant, ne livor appareret extincti.* Turnebus lib. 28. Advers. cap. 31. à pelle ungenda, quasi pellis unctores: quem non audio. Magis arridet, quod clarissimus vir Fr. Junius adfert in Notis ad Tertullianum, Pollinctorem dici à verbo *Polincio*, vel ut alii volunt *Polinceo*: ac potius ut Glossarium à *Polingo* περιστέλλω νεκρὸν, στροφωλοκῶ, ἐνταφιάζω, *poliens ungo. Polire* autem curare est & colere: ut apud Nonium *Polire agros* dicebat Ennius pro colere. De quo Turneb. lib. 29. Advers. cap 20. Glossarium vetus *Pollinctor* ἐνταφιαστής. Item *Pollinctor* νεκροφόρος, νεκρόκοσμος, Lexicon Græcolatinum: Ταριχεύω νεκρὸν, *Polingo* Hanc Etymologiam confirmat Prologus Pænuli Plautinæ:

Eorum alter vivit, alter est mortuus:
Propterea apud vos dico confidentius,
Quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Pol-

Pollinctores igitur mortuos ungebant, unde patet Sidonium improprie Pollinctorem dixisse pro Ustore lib. 3. Epist. 13. *Enimvero illa sordidior est, atque deformior, cadavere rogali quod facibus admotis semicombustum, moxque sidente strue torrium devolutum, reddere pyræ jam fastidiosus pollinctor exhorret.* Quanquam cum in eadem familia fuerint, vero non est absimile, ussisse illos etiam non raro & exportasse mortuum, quem antea pollinxerant, & unum hominem forte duo interdum munia functum esse. Sed Pollinctorum crebra fit mentio apud bonos scriptores. Apulejus in Hermagora: *Pollinctor ejus funeri dum unctionem parat.* Varro περὶ φωελσμῶ: *Itaque si plures dies inter medici discessum & adventum pollinctoris interfuerunt.* Arnobius huc respexit lib. 1. advers. gentes. *Unus fuit è nobis, qui redire in corpora jam dudum animas præcipiebat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & post diem funeris tertium pollinctorum velaminibus expediri?* Et jocum inde captavit Parasitus Plautinus Asinaria Sc. Ain' tu. ubi Demænetum visa uxore ejusque minis auditis metu esse exanimatum, & pene mortuum significaturus exclamat: *Ecquis currit pollinctorem accersere?*

Atque hæc de Pollinctura, quam legibus XII. tab. vetitam plerique existimant. Sic enim *servilem uncturam* apud Ciceronem I. de Legib. interpretantur Turnebus,

bus, Ursinus, Marcilius, alii. Quanquam ne quid dissimulem, vero propius mihi videtur Decemviros voluisse, ne servis honor iste tribueretur. Quam explicationem confirmat lex Solonis, quæ servos ξηραλοιφεῖν vetabat. Plutarchus in ejus vita primori: Νόμον ἔγραψε ἀπαγορεύοντα δοῦλον μὴ ξηραλοιφεῖν μηδὲ παιδεραστεῖν.

CAP. X.

De Mortuorum vestitu: qui in vulgo civium erat Toga. Pauperes non aliis induti in vilibus vestibus. Ditiorum toga varia, pro conditione mortuorum. Honestissima autem purpurea, cujus & Lacedæmone usus. Dalmatica, Colobium. *In fœmina quoque vestium discrimen. Cura veterum in conficienda sibi funebri veste. Vivos, instante jam morte, splendide sese vestire solitos, aliquot exemplis probatum.*

VERUM jam reliquos ritus breviter attexemus. Nam postquam hæc, quæ diximus, peregissent, vestibus etiam mortuorum corpora induebant. Ennius in Ctesiphone apud Macrob. l. VI. c. 2.

Neque terram inicere, neque cruenta
Convestire mihi corpora licuit.
Neque miseræ lavere lacrymæ salsum sanguinem.

Apulejus lib. 10. Metam. *Atque ut erat adhuc feralibus amiculis obstrictus atque obditus portatur ad judicium puer.* Quem morem, ut plerosque alios, falso deridet Lucianus

cianus de Luctu, alludens veterum superstitionem existimantium mortuos in inferis rigere absque vestibus & frigore confici: Λαμπρῶς ἀμφιέσαντες, ἵνα μὴ ῥιγῷεν δηλονότι παρὰ τὴν ὁδὸν, μηδὲ γυμνοὶ βλέποιντο τῷ Κερβέρῳ. hoc est, *Splendide vestientes ne algeant per viam, ne se nudi conspiciantur à Cerbero.* Quo pertinet & illud Herodoti Musa v. Ἔφη ἡ Μέλισσα ἐπιφανεῖσα οὔτε κατερέειν ἐν τῷ κέεται χώρῳ ἡ παρακαταθήκη. Ῥιγοῦν τε γὰρ καὶ εἶναι γυμνή. τῶν γὰρ οἱ συγκατέθαψε ἱματίων ὄφελος εἶναι οὐδὲν οὐ κατακαυθέντων. Sed hæc erant Græculorum deliria: Nam Romani, ut ex sequentibus patebit, aliovorsum respexerunt, vestibus involventes mortuos: quorum communem per totam adeo Italiam amictum fuisse Togam, docuit nos Juvenalis Satyra III.

Pars magna Italiæ, si verum admittimus, in qua
Nemo togam sumit nisi mortuus.

Et Martialis lib. 9. Epigr. 58.

Et pallens toga mortui tribulis.

Apulejus lib I. Florid. *Nam illic quoque viderat hominem præsidere, hominem depugnare, togam quoque parari & voto & funeri: item pallio cadavera operiri & Philosophos.* Ad quem locum Colvius: Toga voto paratur cum virilis sumitur: funeris, cum eâ cadaver involvitur. Hinc lucem capit Paulus Jurisconsultus in L. 19. D. De in rem verso: *Filiusfamilias togam emit.*

emit. mortuo deinde eo pater ignorans & putans suam esse, dedicavit eam in funus ejus. Nam togam in funus alicujus dedicare, nihil aliud est, quam in id eam dare, ut eâ mortuus involvatur.

Ceterum toga illa fuit varia pro conditione eorum, quibus funus fiebat. Nam in vulgo civium & Tacito funere, vulgarem Togam, quæ alba erat, usurpatam existimo. Et de hac capiendus Plutarchus in Problem. qui inter alias causas, cur fœminæ in luctu utantur albis vestibus, etiam hanc ponit, quod ipse mortuus sit hujuscemodi veste indutus: τὸ σῶμα, inquit, τοῦ τεθνηκότος ἀμφιεννύουσι λευκοῖς. Et Artemidorus lib. 2. cap. 3. Ἀνδρὶ νοσοῦντι λευκὰ ἔχειν ἱμάτια θάνατον προαγορεύει, διὰ τὸ τοὺς ἀποθανόντας ἐν λευκοῖς ἐκφέρεσθαι. hoc est, *Viro ægrotanti albas habere vestes mortem denotat: Propterea quod mortui in albis vestibus efferuntur.* Agnosco hunc ritum & in Græcis. Homerus Iliad. Σ. de Patrocli funere:

Ἐν λεχέεσσι δὲ θέντες ἑανῷ λιτὶ κάλυψαν,
Ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς. καθύπερθε δὲ φάρεϊ λευκῷ,

In lectum autem imponentes linteo subtili texerunt,
Ad pedes à capite: desuper autem alba veste.

Pauperes tamen & tenuioris fortunæ homines non videntur elati in albis, monente eodem Artemidoro: οἶδα δὲ ἐγώ, inquit

inquit ille loco laudato, πολλοὺς δὲ πένητας καὶ δούλους καὶ δεσμώτας νοσοῦντας· οἱ δὲ μέλανα δοκοῦντες ἔχειν ἱμάτια, ἀπέθανον. εἰκὸς γὰρ τούτους μὴ ἐν λευκοῖς διὰ τὴν ἀπορίαν ἐκκομισθήσεσθαι. hoc est, *Novi ego multos & pauperes & servos & vinctos ægrotantes, qui etiam cum viderentur sibi nigra habere vestimenta mortui sunt. Verosimile enim erat hos non in albis propter inopiam efferendos esse.* Atqui hos vilibus pannis fuisse involutos existimo, monitus ab Eusebio in Chronicis: *Cassius Severus Orator egregius vigesimo quinto exsulii sui anno summâ inopiâ moritur, vix panno verenda contectus.* Sic Phyromachum helluonem ἐν τρύχει χλαίνης Πελληνίδος *frusto Pellenicæ chlænæ* tectum leviter & solum dicis causa, ait Posidippus apud Athenæum lib. 10. ut extremam ejus paupertatem significaret. Nam τρύχος est frustum vestis laceræ, ῥάκος. De hujus igitur sortis hominibus intelligenda Artemidori verba lib. 1. cap. 10. οἱ ἀποθνήσκοντες ἐσπαργανωμένοις ἐνειλοῦνται ῥάκεσιν, ὡς τὰ βρέφη, καὶ χαμαὶ τίθενται. Nam aliis cadavera in honestissima veste efferri mos erat. Valer. Maximus lib. 4. cap. 5. *Vt fratrem germanum esse cognovit, multum ac diu convitio Deos ob donum impiæ victoriæ insectatus, prope castra transtulit & pretiosa veste opertum rogo imposuit.* Lactantius lib. 2. cap. 4. *Pari enim ratione defunctorum corpora odoribus & pretiosis vestibus illita ac convoluta humi*

humi condant, qui Deos honorant. Hieronymus in vita Paulæ: *Cur mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus.* Suetonius in Nerone cap. 50. *Funeratus est impensa ducentorum millium stragulis albis auro intextis, quibus usus Kal. Ianuarii fuerat.* Hinc qui publice magistratum gesserant, vel bello honorem sibi quæsiverant, induebantur vestibus, quæ harum rerum indices essent: unde Polybius expresse magistratibus togam prætextam, Censoribus purpuream, Triumphalibus auro intextam tribuit lib. 6. cujus verba supra posuimus. Testatur idipsum Livius l. 34. *Purpura viri utemur: prætextati in magistratibus, in sacerdotiis, nec id ut vivi solum habeamus insigne, sed etiam ut cum eo crememur mortui.*

Et hæc causa est cur Marcus Antonius, postquam Marci Bruti corpus liberto suo sepeliendum tradidisset, quo honoratius cremaretur, injici ei suum paludamentum, τὴν φοινικίδα, jusserit, teste Val. Max. lib. 5. cap. 1. & Appiano Εμφυλ. δ. Forte huc Eutychianus Pontifex etiam respexit, qui auctore Damaso, constituit, *ut quicunque fidelium martyrem sepeliret, sine Dalmatica aut Colobio purpurato nullatenus sepeliret.* Est enim Dalmatica, ut explicat Isidorus lib. 19. Orig. c p. 22. *tunica sacerdotalis candida cum clavis & purpura*; sive, *cum duabus lineis*, ut Ammalarius de Eccles. offic. lib. 2. cap. 21. & Albi-

Albinus de divin. officiis Quæ quod manicata ſit, crucis ſpeciem aliquo modo referre videtur, hisdem auctoribus Colobium, veſtem ſine manicis eſſe ait Albin. idem ſignificat Iſidor. & innuit Servius in Virgilii 9 Æneid. *Et tunicæ manicas.* Jac. Cujacius lib. 12. obſerv. cap. 39. annotavit Acronem Horatii interpretem Latum clavum, Purpuram, quæ in Senatorum pectore extenditur, & Colobium pro re una eademque accipere.

Non autem Romæ ſolum: ſed & Lacedæmone honeſtiores ἐν πορφύρᾳ elatos legimus. Quod generaliter factum abſque ullo diſcrimine docere videtur Plutarchus Νομιμ. Λακων. de Lycurgo loquens Συνθάπτειν δὲ οὐδὲν ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐν φοινικίδι καὶ φύλλοις ἐλαίας θέντας, τὸ σῶμα περιστέλλειν καθ' ἴσον ἅπαντας hoc eſt, *Ne quid una cum cadaveribus ſepelirent, mandavit, præter puniceam veſtem & olivæ folia, in quibus æque omnes cadavera ipſa componerent.* Diſtinguit tamen diſerte Ælianus lib. 10. Var. hiſtor. cap. 6. & vult eos ſolos, quorum virtus inter ceteros enituerat, τοὺς τελέως ἀριστεύσαντας ἐν φοινικίδι ταφῆναι. Mediocris autem fortitudinis homines ramis oleæ & aliis frondibus decoratos: οἱ δὲ καλῶς ἀγωνισάμενοι, inquit, καὶ ἀποθανόντες, θαλλοῖς ἀνεδοῦντο καὶ κλάδοις ἑτέροις καὶ δι' ἐπαίνων ἤγοντο. οἱ δὲ τελέως ἀριστεύσαντες καὶ φοινικίδος αὐτοῖς ἐπιβληθείσης ἐνδόξως ἐθάπτοντο. Sed ad Romanos

manos revertamur: apud quos illud vestium discrimen non in viris tantum fuit observatum: sed & in matronis Quarum enim filii magistratus curules gessissent, eas in honoratiore veste elatas, patet ex Propertio lib. 4 Eleg. ult.

Et tamen emerui generosos vestis honores.

Ceterum veteribus tanta semper cura fuit vestium funebrium, ut eas plerumque in vita sibi & suis conficerent: ut videre est apud Virgilium lib. 9. qui matrem Euryali sic querentem introducit:

—— Nec te tua funera mater
Produxi pressive oculos nec vulnera lavi:
Veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
Vrgebam, & telâ curas solabar aniles.

Sic Penelope ad Procos ap. Homer. Odyss. β.

Κοῦροι ἐμοὶ μνηστῆρες, ἐπεὶ θάνε δῖος Ὀδυσσεύς
Μίμνετ' ἐπειγόμενοι τὸν ἐμὸν γάμον, εἰσόκε φᾶρος
Ἐκτελέσω (μή μοι μεταμώλια νήματ' ὄληται)
Λαέρτῃ ἥρωϊ ταφήϊον· εἰς ὅτε κέν μιν
Μοῖρ', ὀλοὴ καθέλῃσι τανηλεγέος θανάτοιο.
Μή τίς μοι κατὰ δῆμον Ἀχαιϊάδων νεμεσήσῃ
Αἴκεν ἄτερ σπείρου κεῖται πολλὰ κτεατίσσας.

hoc est,

Iuvenes mei Proci postquam mortuus est divinus Vlysses

Su-

Sustinete urgentes meas nuptias, donec linteum
Perfecero (ne mihi fila vana pereant)
Laerti Heroi pollinctum, quando tandem ipsum
Fatum malum prehenderit asperæ mortis.
Ne aliqua me in populo mulierum Græcarum culpet,
Siquidem absque tegumento jacuerit multa possidens.

Ex hoc ritu mortuos splendide vestiendi procul dubio ortum, ut etiam vivi in mortem, quam sibi jamjam subeundam videbant, pretiosissimis vestibus sese exornarent, viri pariter ac mulieres. Cujus rei nonnulla exempla, quæ quidem jam mihi in mentem venerint, placet adducere. Ac fœminarum chorum mihi ducat Alcestis, quæ pro marito sese morti dare non recusavit. Sic enim de illa Servus apud Euripidem in Tragœdia cognomine:

Ἐπεὶ γὰρ ᾔσθεθ' ἡμέραν τὴν κυρίαν
Ἥκουσαν, ὕδασι ποταμίοις λευκὸν χρόα
Ἐλούσατ'. ἐκ δ' ἑλοῦσα κεδρίνων δόμων
Ἐσθῆτα, κόσμον τ' εὐπρεπῶς ἠσκήσατο.

Sequitur hanc Olympias magnanima illa Alexandri M. mater, de cujus animi constantia in perferenda morte Justinus l. 14. his verbis: *Sed Olympias ubi obstinatos venire ad se armatos vidit, veste regali duabus ancillis innixa ultro obviam procedit.* Quid jam Cleopatram commemorem? de qua Florus lib. 4. *Ubi servari se triumpho videt,*

videt, incautiorum nacta custodiam in Mausoleum [sepulchra regum sic vocant] se recepit, ubi maximo, ut solebat, induta cultu in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium, admotis ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est. De viris autem insigne exemplum habemus in Romanis Patribus: cum Galli duce Brenno urbem cepissent. Livius lib. 5. *Romæ interim satis jam omnibus, ut in tali re ad tuendam arcem compositis, turba Seniorum domos regressa adventum hostium obstinato ad mortem animo expectabat. Qui eorum curules gesserant magistratus, ut in fortunæ honorumque, aut virtutis insignibus morerentur, quæ augustissima vestis est, thensas ducentibus triumphantibusve, eâ vestiti medio ædium eburneis sellis sedêre.* Et Varo Quintilio apud Paterculum, l. 2. *Varus autem Liberti, quem id facere coegerat, manu, cum se insignibus honorum velasset, jugulatus est.* Sic Philoclem Atheniensem, lotum & splendida sumpta læna se jugulandum præbuisse refert Plutarchus in Lysandro: Λουσάμενος καὶ λαβὼν χλαμύδα λαμπρὰν πρῶτος ἐπὶ σφαγὴν ἡγεῖτο. Eadem de causa etiam Apollodorus videtur Socrati jamjam venenum bibituro pallium & pretiosam vestem attulisse, teste Æliano lib. 1. Var. cap. 16. & Diog. Laërtio in ejus vita. quorum loca non exscribo. Nec vero prætereundum militares etiam viros in aciem ad extre-

mum diſcrimen euntes, hunc morem uſurpaſſe: unde Artabazus apud Q Curtium lib. 5. *Nos vero*, inquit, *pretioſiſſimis veſtium induti, armiſque quanto maximo cultu poſſumus adornati, regem in aciem ſequemur.*

Cap. XI.

De Coronis mortuorum. Lex 12. tab. explicata ex ſenſu Ful. Urſini. Lectus, quo cadaver efferebatur, corollis & floribus ſparſus. A Græcis hunc ritum ortum videri. A priſcis Chriſtianis is repudiatus.

SEd ne quid prætеream, ſi quis virtute ſibi coronam aliquam peperiſſet, eadem etiam mortuus ſolebat condecorari: idque ex permiſſu legis 12. tabul. quæ extat apud Plinium, lib. 21. cap. 3. & Ciceronem 2. de legib. quorum loca non poſſum quin hîc adſcribam. Plinius in vulgatis editionibus ſic habet: *Semper auctoritas* [de coronis loquitur] *vel ludicro quæſitarum fuit. namque ad certamina in circum per ludos & ipſi deſcendebant, & ſervos ſuos equoſque mittebant. Inde illa* 12. *tab. lex, Qui coronam parit, ipſe pecuniave ejus virtutis ergo arguitur: quam ſervi equique meruiſſent, pecunia partam lege dici nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipſi mortuo parentibuſque ejus dum intus poſitus eſſet foriſque ferretur, ſine fraude eſſet impoſita.* Ciceronis verba hæc ſunt: *Illa jam ſignificatio eſt laudis, ornamenta ad mortuos*

mortuos pertinere, quod coronam virtute partam & ei qui perperisset & ejus parenti sine fraude esse Lex impositam jubet. Sed opinor non ingratum fuerit benevolo lectori, si integram legem, uti est ab Ursino emendata, hic adposuero. Ea vero sic habet: QUEI. CORONAM. PARET. IPSUS. PECUNIÆVE. EIUS. VIRTUTISVE. DIDITOR. IPSEIQUE. MORTUO. PARENTALIBUS. EIUS. QUUM. ENTUS. POSITOS. EST. QUOMQUE FORIS. EXFERTOR. IMPOSITA. SE. FRAUDED. ESTOD. Quæ lex plurimorum ingenia mire torsit: sed nihil aliud voluisse videtur, quam ut, qui coronam ludis adeptus esset, præterquam quod ejus nomen ludis peractis publice à præcone omnibus audientibus pronunciatur [sive equo sive quadrigis victoriam consequutus fuisset] eidem etiam mortuo corona virtute acquisita sine fraude imponeretur non tantum illis septem diebus quibus intus, id est, domi positus esset: sed eo etiam die, quo cum pompa & ornatu in forum ad Rostra efferretur, ut explicat Cl. v. Fulvius Ursinus in Notis ad Leg. & Sen. consulta. Non solum autem corpus defuncti, sed & lectum quo efferebatur [quemadmodum & bustum & tumulum, ut infra ostendemus] corollis ac floribus solebant ornare: sive ut hac florum sparsione in memoriam sibi revocarent ævi hujus bre-

vitatem & *quæ spectatissime floreant celerrime marcescere.* ut ait Plin. lib. 21. cap. 1. sive ut defunctis animabus honorem habitum irent. Nam has ἀνθέων βολὰς receptas in eos, quos honore volebant affectos quosque benevolentia prosequebantur, maximus Lipsius ad 16. Taciti jam olim annotavit ex Livio, Capitolino, Ovidio, Herodiano & Virgilio: quibus & hoc addendum instituto nostro apprime serviens, quod in funere Scipionis factum tradit Plinius lib. 21. cap. 3. *Asses ergo contulit populus ac funus locavit, quaque præferebatur, flores è prospectu omni sparsit.* Et in funere filiæ Virginii, Halicarnassæus lib. XI. Ἐξεπήδων γὰρ ἐκ τῶν οἰκιῶν γυναῖκές τε καὶ παρθένοι τὸ πάθος ἀποδυρόμεναι, αἱ μὲν ἄνθη καὶ στεφάνους βάλλουσαι κατὰ τῆς κλίνης, αἱ δὲ τελαμῶνας ἢ μίτρας, αἱ δὲ ἀθύρματα κόμης παρθενικῆς, καὶ που τινὲς καὶ πλοκάμων ἀποκειραμένας βοστρύχους· ἄνδρές τε συχνοὶ λαμβάνοντες ἐκ τῶν πλησίον ἐργαστηρίων, τὰ μὲν ὠνῇ, τὰ δὲ χάριτι, συνεπεκόσμουν τοῖς προσφόροις δωρήμασι τὴν ἐκκομιδήν. hoc est, *Quare ædibus exsiliebant & mulieres & virgines, casum illum lugentes, atque aliæ flores & coronas in lectum jaciebant, aliæ fascias aut zonas, aliæ vittas virginalis comæ, nonnullæ etiam detonsos crinium tortorum cincinnos: & multi viri ex proximis officinis capientes alia pretio persoluto, alia gratis funus, quod efferebatur, donis convenientibus simul ornabant.* Idipsum

lium de Bruti funere narrat lib. 5. Τὸ δὲ Βρέτε σῶμα ἀράμθυοι μετ᾽ πολλῶν ἐπαίνων καὶ δακρύων εἰς τὴν ῥώμην ἀπεκόμιζον οἱ κράτιστοι τῶν ἱππέων στεφάνοις κεκοσμημένον ἀελςείοις. Pertinet huc, quod de Corvi exsequiis memorat Plinius lib. 10. cap. 43 *Funus innumeris aliti celebratum exsequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros præcedente tibicine & coronis omnium generum, ad rogum usque, qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundum lapidem in campo Rediculi appellato, fuit.* Videtur autem hic ritus à Græcis originem traxisse: de quibus Scholiastes Euripidis in Phœnissis: Εἰώθασι στέφειν τοὺς νεκρούς. Et hac ipsa Tragœdia Creon rex de non sepeliendo Polynice ejusmodi edictum proponit:

Ος ἂν νεκρὸν τόνδ᾽ ἢ καταστέφων
Η γῇ καλύπτων, θάνατον ἀνταλλάξεται.

hoc est:

Hunc mortuum quisquis corollis induet
Terraque operiet, morte mulctator mala.

Sic Hercules Μαινόμενος ab inferis redux apud eundem Poëtam liberos suos quibus Lycus mortem intulerat, funebri ritu coronatos cernens, in hæc verba erumpit:

——— τί χρῆμα; τέκν᾽ ὁρῶ πρὸ δωμάτων
Στολμοῖσι νεκρῶν κρᾶτας ἐξεστεμμένα:

Quid hoc rei? video liberos meos ante domum coronatos capita mortuorum ritu. Tetigit hoc institutum coronatos efferendi mortuos etiam Aristophanes ἐκκλησιαζούσαις.

Ita enim induxit virum uxorem increpantem, quod eum noctu in lectulo dormientem reliquisset, tanquam cadaver:

Ὤ'χου καταλιποῦσ' ὥσπερεὶ προκείμενον
Μόνον οὐχὶ στεφανώσασ' οὐδ' ἐπιθεῖσα λήκυθον.

Addit enim nihil desiderari potuisse, ut plenam speciem ejus rei redderet, nisi quod coronam capiti ipsius non imposuerat, neque lecythum prope collocarat. uti interpretatus est P. Victorius lib. 2. Var. Lect. 7. Et ne solos Poëtas tantum advocem, testatur idem etiam Cicero in orat. pro Flacco: *Vellem tantum habere otii, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castricium mortuum; primum ut in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur: deinde, ut ferrent Ephebi: postremo ut imponeretur aurea corona mortuo.* Ac Chion in epistola ad Platonem: Σημαίνει γάρ μοι καὶ ἱερὰ καὶ οἰωνίσματα καὶ πᾶσα ἁπλῶς μαντεία θάνατον καταρθώσαντι τὴν πρᾶξιν. ἐθεασάμην δὲ καὶ αὐτὸς ἐνεργεστέραν ἢ κατ' ὄνειρον. ἔδοξε γάρ μοι γυνὴ θεῖόν τι χρῆμα κάλλους καὶ μεγέθους ἀναδεῖν με κοτίνῳ καὶ ταινίαις, καὶ μετ' μικρὸν ἀποδεῖξαί τι μνῆμα περικαλλές, καὶ εἰπεῖν. ἐπειδὴ κέκμηκας ὦ Χίον, ἴθι εἰς τοῦτο τὸ μνῆμα ἀναπαυσόμενος. Quæ verba Joannes Caselius Germaniæ nostræ in hisce literis præcipuum ornamentum Latine sic extulit: *Mortem enim mihi & victimæ & auguria & omnis denique divinatio prænunciat,*

nunciat, sic tamen ubi ipsum negocium confecero. Conspexi autem visionem manifestiorem quam in somno appareat. Mulier enim mihi quæpiam divina prorsus specie & statura redimere me corona ex oleastro & vittis videbatur, ac paulo post monumentum quoddam ostendere affabre factum, meque sic affari: Quoniam, Chion, laboribus defessus es, ingredere hoc monumentum, & quietem cape. Ex quo ritu intelligendus Artemidorus lib. 4. cap. 49. Τοῖς ἀποθανοῦσι ἐλαίας συνεκφέρουσι. *Cum mortuis simul coronas ex oleastro efferunt.*

Coronasse autem veteres etiam suos mortuos, ut significarent ex victoria seculi ἀόχλητον ἀμεριμνίαν innuit Clemens Alexandrinus lib. 2. στρωματ. cap. 8. Ἀοχλήτου δ' ἀμεριμνίας ὁ στέφανος σύμβολον, ταύτῃ καὶ τοὺς νεκροὺς καταστεφανοῦσιν. *A turba & negotio remotæ securitatis signum est corona. quare ea & mortuos coronant.* Atqui hunc ritum coronandi mortuos prisci illi Christiani, qui nihil prorsus sibi commune esse cum paganis volebant, à moribus suis omnino repudiarunt, crebroque in eum invehuntur S. Patres. Tertullianus de corona militis: *Quid tam indignum* DEO, *quam quod indignum Idolo? quid autem tam dignum Idolo, quam quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari, vel quoniam & ipsi Idola statim & habitu & cultu consecrationis, quæ apud nos secunda Idololatria est.* Minutius Felix in Octa-

vio : *Sane quod caput non coronamus ignoſcite : auram boni floris naribus ducere, non occipitio capilliſve ſolemus haurire. Nec mortuos coronamus : ego vos in hoc magis miror: quemadmodum tribuatis exanimi aut non ſentienti coronam. cum & beatus non egeat, & miſer non gaudeat floribus, &c.* Concludam hoc caput verſibus veteris Poëtæ, qui hanc coronationem, ut & unctionem cadaverum gentibus uſitatam mirifice interpretatur, quaſi ſcilicet ſignificet convivia, ſive, ut Græci vocabant συμπόσια, ad quæ defunctus proficiſceretur. Unguentis enim delibutos coronatoſque ea celebraſſe, nulli non notum eſt, qui veterum ſcripta tantum inſpexerit. Addit etiam libamina & inferias mortuis tanquam Diis offerri, ac bona ab ipſis, qui jam μακαρῖται & ſint & vocentur, peti. Verſus ejus conſervavit nobis ſcriptor Anthologii ἐναρέτου πάνυ καὶ γέμοντος πάσης παιδεύσεως. [Johannem Stobæum dico, de cujus opere πολυμαθέστατον ſic ſenſit Suidas] in Sermone cui tit. fecit Σύγκρισις ζωῆς καὶ θανάτου. mirum autem in modum corruptos, & non uno in loco depravatos Cl. Ritterhuſius, cui pro indicio μήνυτρα hæc ſolvo lubens merito, ſic emendavit in Lectionibus ſacris :

Καὶ μὴ πόθεν Πλούτων ἂν ὠνομάζετο
Εἰ μὴ τὰ βέλτιστ' ἔλαχεν, ἐν δὲ σοὶ φράσω,
Ὅσῳ τὰ κάτω κρείττω 'στὶν ὧν ὁ Ζεὺς ἔχει
Ὅταν γὰρ ἱστῇς τοῦ ταλάντου τὸ πλέον

Κάτω

Κάτω βαδίζει. τὸ δὲ κενὸν πρὸς τὸν Δία.
Οὐ μὲν γὰρ οὕτως ἄν ποτ' ἐστεφανωμένοι
Προὐκείμεθ' ἄνθεσ', οὐδὲ καταχεχρισμένοι
Εἰ μὴ καταπάντας οὔθεως πίνειν ἔδει.
Διὰ ταῦτα γάρ τοι καὶ καλοῦνται μακάριοι.
Πᾶς γὰρ λέγει τις. ὁ μακαρίτης οἴχεται.
Καπέδαρθεν εὐδαίμων, ὅτ' οὐκ ἀνιάσεται
Καὶ θυόμεθα δ' αὐτοῖσι τοῖς ἐναγίσμασιν,
Ὥσπερ θεοῖσι, καὶ χοάς γε χεόμεθα.
Αἰτούμεθ' αὐτοὺς δεῦρ' ἀνιέναι τ' ἀγαθά.

CAP. XII.

De collocatione: ejus causa indicata. Caræ cognationis id munus. Collocati mortui ad domus vestibulum. Custos collocationi appositus: Pueri muscas abigentes. Collocati vel humi vel in alto lecto: pedibus ad januam versis. Desperati *qui? Mos desperatos ad januas collocandi à quibus ortus videatur.*

SEquitur jam Collocatio mortui. Glossæ: *Collocatio* εἶδος νεκροῦ. Græci πρόθεσιν vocant: quibus ipsis etiam nihil hoc ritu frequentius. Socrates apud Platonem in Phædone: Μηδὲ λέγῃ, inquit, ἐν τῇ ταφῇ, ὡς ἢ προτίθεται Σωκράτης ἢ ἐκφέρει ἢ κατορύττει. *Ne in ipso funere dixeris collocari Socratem aut efferri, aut terrâ obrui.* Et lex Attica apud Demosthenem in Macartatum: Τὸν ἀποθανόντα προτίθεσθαι ἔνδον ὅπως ἂν βούληται. *Mortuum collocato in ædibus, ut voluerit.* scilicet Dominus funeris. Lucianus de luctu: μετὰ ταῦτα δὲ λούσαντες αὐτοὺς καὶ μύρῳ τῷ καλλίστῳ χρίσαντες τὸ σῶμα καὶ

στεφανώσαντες τοῖς ὡραίοις ἄνθεσι προτίθεν]). *Deinde lotos eos unguentoque optimo delibutos & tempestivis floribus coronatos collocant.* Causam hujus ritus nobis Jul. Pollux indicavit lib. 8. cap. 1. Καὶ αἱ προθέσεις δὲ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο, ὡς ὁρῷτο ὁ νεκρὸς μήτι βιαίως πέπονθε, *Et vero collocationes idcirco fiebant, ut cerneretur mortuus, ecqua ei vis allata.* Sed placet hîc nihil ceremoniarum præterire, quibus in collocatione utebantur.

Primo propinquorum fuit hoc munus, ut parentum, fratrum aut certe hæredum. Unde Hecuba Euripidæa accepto nuncio de nece Polyxenæ sic alloquitur ancillam in tragœdia cognomine:

Σὺ δ' αὖ λαβοῦσα τεῦχος ἀρχαῖα λάτρι
Βάψασ' ἔνεγκε δεῦρο ποντίας ἁλὸς
Ὡς παῖδα λουτροῖς τοῖς πανυστάτοις ἐμὴν
Νυμφὴν τ' ἄνυμφον, παρθένον τ' ἀπάρθενον
Λούσω προθῶμαί θ' ὡς μὲν ἀξίαν.

Et apud eundem Poëtam in Alcestide Admetus mortem obiturus patrem mori pro se recusantem his verbis reprehendit:

Τοὶ γὰρ φυλάσσων παῖδας οὐκέτ' ἂν φθάνοις,
Οἱ γηροβοσκήσουσι καὶ θανόντα σε
Περιστελοῦσι καὶ προθήσονται νεκρόν.

Hinc Dio lib. 58. Tiberium perstringit, quod Liviam οὔτε νοσοῦσαν ἐπεσκέψατο οὔτε ἀποθανοῦσαν αὐτὸς προέθετο. *Neque ægrotantem viserat, neque mortuam ipse collocaverat.* Et Lysias de cæde Eratosth. ut info-

insolens notat, quod triginta tyranni *κλίσιον μισθωσάμενοι προὔθεντο αὐτόν: conduxere lectulum in eoque composuere illum.* Nam ut recte Marcilius addit, caræ cognationis hæ partes, non extranei aut judicis.

Secundo collocationi præfinitus certus locus. Solebant enim coronatum, vestitum, lotum & unctum mortui hominis cadaver ex penitiore ædium loco producere ac in vestibulo collocare ad ipsum limen, hoc est ἐν προνωπίῳ. unde & προνωπεῖς οἱ θανόντες mortui dicuntur Euripidi Alcestid. ἤδη προνωπής ἐστι καὶ ψυχορραγεῖ. Quo allusit idem in Troadibus Hecubam sic loquentem inducens:

Τῷ δὲ ἁ τλάμων, ποῦ ποῦ γαίας
Δουλεύσω γραῦς, ὡς κηφὴν, ἁ
Δειλαία νεκροῦ μορφᾶ
Νεκύων ἀμενηνὰ παρὰ προθύροις, h. e. *Cui & ubi ego vetula serviam, quæ sum debilis & infirma, similis mortuo cadaveri, quod ad ostium positum est.* Clarissimum autem hujus consuetudinis vestigium in Suetonii Augusto, cujus mortui corpus *a Bovillis equester ordo suscepit, urbique intulit atque in vestibulo domus collocavit.* Item in Æneide Virgilii lib. 9.

— *recipitque ad limina gressum*
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acestes
Servabat senior.

Quo loci notandum, quod tertium est,

custodem quoque collocationi appositum: cujus & Apulejus meminit 2. Metamorph. *Si qui mortuum servare vellet, de pretio liceretur.* Id fortean factum, ne injuria defuncto cadaveri fieret ab inimico vel creditore. At in Principum funeribus pueri lectulum solebant circumsistere, qui mortuo ventulum facientes muscas abigerent, ut est in L. V. Cod. De Latina libert. *Sed & qui in lectulo stantes cadaver ventilare videntur, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel hæredis, fiant illico cives Romani.* Dio vel potius Xiphilinus lib. 74. de funere vel consecratione Pertinacis: *In eo lecto posita erat statua Pertinacis cerea ornatu triumphali, à qua puer egregia forma, ita ut si dormiret Pertinax, pennis pavonis muscas abigebat.*

Quarto vel humi mortuos collocabant, vel in alto lecto: quorum hoc ex Persio mox disces: illud jam ex Artemidoro lib. 1. cap. de Nativitate: οἱ ἀποθνήσκοντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνται) ῥάκεσι καὶ χαμαὶ τίθενται. Et Valerio Maximo lib. 1. cap. 8. *Aliquid admirationis civitati nostræ Acilii etiam Aviolæ rogus attulit, qui à medicis & à domesticis mortuus creditus, cum aliquamdiu humi jacuisset, elatus, &c.*

Denique servabant etiam, ut mortuus foras spectaret, & facie pedibusque esset ad januam versis. Nam ut ait Plinius l. 7. cap. 8. *Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.* Atque hunc situm

tum eleganter Persius describit Satyr. III.

— *tandem beatulus alto*
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Homerus etiam clare in funere Patrocli Iliad. XII.

Ὃς μοι ἐν κλισίῃ δεδαϊγμένος ὀξέϊ χαλκῷ
Κεῖται ἀνὰ πρόθυρον τετραμμένος.

hoc est, *Qui mihi in tabernaculo confossus acuto ære jacet ad vestibulum conversus.* Ubi interpres: εἰς τὸ πρόθυρον, inquit, βλέπων. Τοῦτο γὰρ τὸ σχῆμα τῆς τῶν νεκρῶν προθέσεως. Ab hoc ritu clarissimus Lipsius lucem dat Senecæ Epist. 12. *Quis est inquam iste decrepitus & merito ad ostium admotus? Foras enim spectat.* Nam cum ludere vellet, & in officium hominis, erat enim hostiarius, & in senium, quasi jam in extrema tegula staret semimortuus, ideo ipsum merito ad januam collocatum affirmat, ad hunc ipsum mortui corporis situm non obscure respiciens. Quanquam etiam mihi probabilis visa est explicatio nobilissimi juvenis Francisci Duzæ, qui in Notis Lucillianis putat allusisse Senecam ad morem, quo decrepiti ac desperati ante januam collocabantur, ut vel ibi animam exhalarent, vel à transeuntibus forte curarentur. In quam rem planissime Isidor. lib. 10. Etym. *Desperatus vulgo vocatur malus ac perditus, nec jam ullius prosperæ spei. dicitur autem per similitudinem*

dinem ægrorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, ut desperati ante januas collocarentur; vel ut extremum spiritum redderent terræ, vel ut possent à transeuntibus forte curari, qui aliquando simili laboraverant morbo. quæ totidem verbis sunt apud Servium in 12. Æneid. Nam ut Festus ait: *Decrepitus est desperatus creperâ jam vitâ.* Jos. Scaliger sumptam metaphoram censet à lucerna vel candela, quæ ultimum expirans crepitum edere solet. Hoc enim est *Decrepare*, ut apud Persium Destertere. *Decrepitus* à veteribus Græciæ magistris exponitur ὑπέργηρος, τετυμβογέρων, ἔφθος, γέρων τυχυθάνατος. A ritu vero isto non multum discrepat ille, cui Max. Tyrius meminit & à quo medicinam ortam vel certe plurimum adjutam asserit. Verba ejus in oratione XI. περὶ τῆς ἐπιστήμης hæc sunt: φασὶ δὲ καὶ Ἰατρικὴν εὑρεθῆναι τὸ ἀρχαῖον ὧδε. Κομίζοντες οἱ οἰκεῖοι τοὺς κάμνοντας εἰς τὰς ἀγειῶν τὴν ἐν τριόδῳ, κατετίθεντο. ἐφιστάμενοι δὲ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀνερωτῶντες τὸ ἄλγος ὅτῳ τὸ αὐτὸ, ξυμπεσὸν ἐπαύσατο ἄνατο ἢ ἐδωδῇ τινι, ἢ καύσας, ἢ τεμὼν, ἢ διψήσας, παρετίθεντο ἕκαστοι ταῦτα τοῖς κάμνουσι οἱ πεπονθότες πρότερον καὶ ὠφελημένοι, ἡ δὲ ὁμοιότης τοῦ πάθους συναθροίσασα τὴν τοῦ ὠφελήματος μνήμην τῇ κατ' ὀλίγον συντάξει ἐπιστήμην ἐποίησε τὸ πᾶν. hoc est, *Medicinæ vetustissimum inventum his initiis ortum constans fama est. Eum qui vexare-*

tur

tur à morbo, domeſtici exportantes, in frequentiſſimo vico ſtatuebant, ut à tranſeuntibus viſus, de qualitatibus morbi rogaretur. Ita qui tulerat depuleratque ſimilem morbum aut inciſionibus, aut tolerantia ſitis, aut cauteriis aut medicamentis ſumptis, prodito remedio laborantem juvabat. Similitudo igitur morbi remediorum colligens memoriam, ſummam ejus quod ex iis hominum congreſſibus acceperat, ſcientiam fecit.

Ceterum mos hic collocandi deſperatos ante januas vel ab Aſſyriis videtur petitus, ut docet Strabo lib. 16. Τοὺς δὲ ἀῤῥώστους εἰς τὰς τριόδους ἐκτιθέντες πυνθάνονται τῶν παριόντων, εἴ τις τι ἔχοι λέγειν τοῦ πάθους ἄκος. οὐδεὶς τέ ἐστιν οὕτω κακὸς τῶν παριόντων, ὡς οὐκ ἐντυχὼν εἴπῃ φρονεῖ σωτήριον ὑποτίθεται. vide & Herodotum Muſa prima. vel ab Ægyptiis, ut tradit idem Strabo lib. 3. ubi hanc conſuetudinem etiam Hiſpanis obſervatam ſcribit: Τοὺς δὲ ἀῤῥώστους, ait, ὥσπερ Αἰγύπτιοι τὸ παλαιὸν, προτιθέασιν εἰς τὰς ὁδοὺς, τοῖς πεπειραμένοις τοῦ πάθους ὑποθήκης χάριν.

Similis fere conſuetudo Iberorum, qui parvulos, de quorum vita deſpondebant animum, oſtiatim circumtuliſſe memorantur & remedia à ſimilia paſſis quæſiviſſe. Ruffinus Hiſtor. Eccleſ. lib. 1. cap. x. *Mos apud eos eſſe dicitur* [nempe apud Iberos] *ut cum parvulus ægrotet, circumferatur à matre per ſingulas domos, quo ſcilicet, ſi quis experti aliquid remedii noverit, conferat*

ſrat laboranti. Vide Socratem lib. 1. hiſtor. Eccleſ cap. 20. & Theodoretum l. 1. hiſt. Eccl. cap. 24.

Cap. XIII.

De conclamatione ejuſque cauſis. Exempla quorundam vitæ redditorum, quam videbantur reliquiſſe. Conclamati. *Liber Heraclidis* περὶ ἄπνου.

PÆne præterieram, clamorem quoque ab iis, qui in re præſenti erant, fuiſſe excitatum: Eo ſcilicet fine, ut vel exeuntem animam retardarent, vel in corpore adhuc deliteſcentem expergefacerent. Priorem cauſam à Propertio didici, apud quem lib. 4. Cynthia ſic canit:

At mihi non oculos quiſquam inclamavit euntes,
Unum impetraſſem te revocante diem.

Et Ovid. lib. 3. Triſt. Eleg. 3.

Nec mandata dabo? nec cum clamore ſupremo
Labentes oculos claudet amica manus?

Alteram mihi ſuppeditavit Servius ad l. 6. Æneid. *Plinius in naturali hiſtoria dicit hanc eſſe cauſam, ut mortui & calida abluantur & per intervalla conclamentur, quod ſolet plerunque vitalis ſpiritus excluſus putari & homines fallere. Denique refert quendam ſuppoſitum pyræ adhibitis ignibus erectum eſſe, nec potuiſſe liberari. Unde & ſervabantur cadavera octo diebus & calida ablue-*

abluebantur , & post ultimam conclamationem comburebantur. Plus igitur vice simplici conclamatum fuisse , non obscure hinc liquet: Quanquam quoties id factum sit , non habeo certo affirmare. Quod autem inibi scribit doctissimus Grammaticus Plinii testimonio usus, quosdam in ipsis funeribus revixisse , id neque alii auctores annotare neglexerunt. Manilius lib. 9. Astronomic.

Ex ipsis quidam elati rediere sepulchris.

Et ipse Plinius lib. 12. cap. 52. ubi fortean oculos habuit Servius , cum ista parum bona fide exscriberet: *Varro quoque auctor est , viginti viris agros dividentibus Capuæ , quendam qui efferretur feretro, domum remeasse pedibus. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato revixisse & locatorem funeris ab eo elatum.* De Acilio Aviola , quem Plinius insigni exemplo elatum in rogo revixisse tradidit , & quia subveniri non potuit, vivum exustum , vide Valerium Maximum , lib. 1. cap. 7. Narrat & Plutarchus quendam , cum ab alto super collum decidisset , nullo accepto vulnere , casu extinctum esse : ac cum jam triduanus ad sepulturam efferretur , subito corroboratum , ad sese rediisse , & incredibilem deinceps vitæ mutationem instituisse : Verba ejus in De serâ Numinis vindictâ hæc sunt : Καὶ δὴ τρόπον τινὰ μετ᾽ οὐ πολὺν χρόνον αὐτῷ συνέπεσε. Καταχθεὶς γὰρ

ἐξ

ἐξ ὕψους τινὸς εἰς τράχηλον οὐ γινομένου τραύματος, ἀλλὰ πληγῆς μόνον, ἐξέθανε. καὶ τελευταῖος ἤδη περὶ τὰς ταφὰς ἀνέζησε, ταχὺ δὲ ῥωσθεὶς καὶ παρ' αὐτῷ γινόμενος ἄπιστόν τινα τοῦ βίου μεταβολὴν ἐποίησεν. Similem historiam memorat & Apulejus, lib. 6. Florid. cujus locus, etsi quidem longiusculus est, dignissimus tamen mihi propter elegantiam videtur, ut hic totus adscribatur. *Asclepiades*, inquit ille, *cum forte in civitatem sese reciperet, & rure suo suburbano rediret; aspexit in pomeriis civitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine, qui exsequias venerant, circumstare, omnes tristissimos & obsoletissimos vestitu. Propius accessit, ut etiam cognosceret, more ingenii humani, quisnam esset? quoniam percontanti nemo responderat: at vero ut ipse aliquid in illo ex arte reprehenderet. certe quidem jacenti homini ac prope deposito Fatum attulit. Iam miseri illius membra omnia aromatis perspersa, jam os ipsius unguine odoro delibutum, jam eum pollinctum, jam cœnæ paratum, contemplatus enim diligentissime, quibusdam signis animadvertit. Etiam atque etiam pertractavit corpus hominis, & invenit in illo vitam latentem. Confestim exclamavit vivere hominem. Procul ergo faces abigerent, procul ignes amolirentur, rogum amolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent. Murmur interea exortum, partim medico credendum*

dendum dicere, partim etiam irridere medicinam. Postremo propinquis etiam hominibus invitis, quod ne jam ipsi hereditatem habebant, an quod adhuc fidem illi non habebant; ægre tamen & difficulter Asclepiades impetravit brevem mortuo dilationem. Atque ita vespillonum manibus extortum, velut ab inferis, postliminio domum retulit, confestimque spiritum recreavit, confestimque animam in corporis latibulis delitescentem quibusdam medicamentis provocavit. Huc pertinet etiam quod Cor. Celsus scribit: *Si certa futuræ mortis indicia sunt, quomodo interdum à medicis deserti convalescunt, quosdamque fama prodiderit, in ipsis funeribus revixisse? Quin etiam vir jure magni nominis Democritus, ne finitæ quidem vitæ satis certas esse notas proposuit: quibus medici credidissent: adeo illud non reliquit, ut certa aliqua signa futuræ mortis essent.* Intelligit Celsus volumen, quod Democritus scripserat περὶ ἄπνου, hoc est, de exanimi muliere, quæ post septem dies revixit. Alii Heraclidi tribuunt, non Democrito. Plinius lib. 7. cap. 52. *Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad vitam revocatæ.* Laërtius in præfat. καθάπερ φησὶν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐν τῇ περὶ τῆς ἄπνου. Galenus: περὶ πεπονθότων τόπων lib. 6. Γέγραπται οὖν τὸ βιβλίον, Ἄπνους Ἡρακλείδου. Vide Hier. Mercurialem lib. 4. Var. Lect. cap. 14. Scali-

Scaligerum ad lib. 4. Manilii. Casaubonum ad Diogen. De Johanne Duns Scoto quoque scholastico illo subtilissimo, memoriæ proditum est, illum cum in ecstasin incidisset, ipsi peculiarem ob acutissimas meditationes, diutiusque ea detineretur, à discipulis pro mortuo elatum sepultumque esse Coloniæ, Anno M. CCCVIII.

Ex his igitur patet, interdum animam, quæ exiisse putabatur, in corporis latibulis solitam adhuc delitescere, nonnullosque vitæ redditos, quam videbantur reliquisse. Videbantur inquam: Nam efficere, ut efflatæ jamdudum animæ in corpora redeant, solius divinæ virtutis est, nec ejus rei nisi septem tantum exempla præter illud insigne τοῦ κυρίου sacrarum literarum monumentis sunt consignata, ut observavit Cedrenus in vita Tiberii. Ne igitur semivivi adhuc, & in quibus aliquid esset vitæ latentis, pro mortuis sepulturæ traderentur, consuetudinem hanc ciendi clamorem introduxere. Unde etiam ortum, ut conclamati dicerentur, in quibus nulla spes reviviscendi: quo sæpissime alludunt auctores. Seneca de Tranquillitate animi, cap. 11. *Toties in vicinia mea conclamatum est.* Ausonius in Genethliaco ad Nepotem:

Adnuito, ut reducem fatorum à fine senectam

Sospes

Sospes agam, festumque diem dubitataque cernam
Sidera, deposito prope conclamatus in ævo.

Et Lucanus lib. 2. Pharsaliæ:

—— sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, quum corpora nondum
Conclamata jacent: nec mater crine soluto
Exigit ad sævos famularum brachia planctus.

Afferam adhuc Apuleii locum, ut mendo purgem, quod nimis quam diu ipsi insedit, non animadvertente id vel oculatissimo Colvio: verba ejus in De Philosophia hæc sunt: *Vt optimi medici conclamatis desperatisque corporibus non adhibent medentes manus, ne nihil profutura ratio doloribus spatia promulget.* Scribo *curatio doloris spatia prom.* Quin vera sit hæc correctio non ambiget, quisquis sententiam & verba Apuleii pervidebit. Et nisi fallor doctissimus Rittershusius noster hunc locum sic alicubi emendavit.

CAP. XIV.

Indicia domus funestæ: Picea & Cupressus: Caussa indicatæ. cur hæ potissimum arbores funebri huic signo adhibitæ. Græcorum similis ritus. ἀρδάνιον. γάςρα.

SED ut tandem ritus ante funerationem usurpari solitos absolvamus, apponeban-

bantur etiam foribus indicia quædam, quibus funesta esse illa domus, in qua mortuus erat, cognosceretur: *ne quis imprudens funestam domum, rem divinam facturus, introëat, & quasi attaminatus suscepta peragere non possit*, ut ait Servius. Hac fini Piceam ac Cupressum Romanos usurpasse reperio. De Picea auctor Plinius lib. 16. cap. x. *Picea montes amat atque frigora: feralis arbor & funebri indicio ad fores posita ac rogis virens.* De Cupresso etiam idem Plinius lib. 16. cap. 33. *Diti sacra & ideo funebri signo ad domos posita.* Ubi causam nota unam, quia Diti sacra. Adde & aliam, quia succisa non regerminat. Servius, qui pronuper ex bibliotheca clarissimi Danielis, amici nostri prodiit, ad lib. 4. Æneid. *Romani moris fuit propter ceremonias sacrorum, quibus populus Romanus obstrictus erat, ut potissimum Cupressus, quæ excisa renasci non solet, in vestibulo poneretur: ne quis imprudens, &c.* Utramque causam habes apud Festum: *Cupressus:* ait ille, *mortuorum domibus ponebatur ideo, quia hujus generis arbor excisa non renascitur: Sicut ex mortuo jam nihil sperandum est. quam ob causam in tutela Ditis patris esse puratur.* Eadem omnino igitur ratio fuit de Piceâ, quæ ipsa etiam resecto vertice intermoritur; & non sola Pinus, quemadmodum ille apud Herodotum lib. 6. affirmabat, interpretans verba Crœsi minitantis omnes Lampsacenos

πίτυ&

πίτυος τρόπον ἐκτείψειν, *instar pinus exscindere.* Quod πίτυς μόνη δένδρεων πάντων ἐκκοπεῖσα, βλαστὸν οὐδένα μεθίει, ἀλλὰ παντάπασιν ὀλέθρως ἐξαπόλλυται. hoc est, *pinus sola ex omnibus arboribus excisa nullam sobolem remittit, sed & prorsus emoritur.* Atque hæ sunt causæ quibus Romani naturam arborum ejusmodi propius intuiti, illas funebri signo ad domos funestas proponendum censuerunt.

Græci vero, ut fuit ingenium illorum hominum, magis ad fabulas originem hujus ritus devolvunt. Nam Asclepiades ex ea causa Cupressum lugubrem habitam vel luctibus consecratam prodidit, quod Boream Celtarum regem commemorant primum in amissæ filiæ Cyparissæ tumulo conseviſſe novum genus hujus arboris. Cassianus Bassus lib. 2. γεωπονικῶν vel de Agriculturâ, refert ad lugubrem casum Cyparissarum Eteoclis filiarum, quæ cum in solemni Dearum tripudio in puteum prolapsæ interiissent, miserta flebilem sortem Tellus plantas proceritate puellis similes (uti fabulantur) produxit, desiderium quoddam earum & monimentum rei in arborum illis cognominum aspectu volens extare. Hæc ad verbum exscripsi ex lib. 1. Animadvers. Hadrian. Junii, cap. 20. nam ipsum auctorem Græcum videre mihi non contigit. Nec defuerunt, qui ad tristem eventum Cyparissi cujusdam referunt: Cujus fabulam recitat Ovidius

vidius in Metamorph. & Servius ad lib. 3. Æneid. *Cyparissus Telephi filius fuit, amatus ab Apolline, vel ut alii, à Sylvano. qui cum elassatus æstu sub quadam arbore somnum caperet, subito strepitu excitatus, cervum, quem in deliciis habebat, feram credens, per ignorantiam misso telo occidisset, cum fletu nimio & abstinentia cibi ac potionis tabesceret, à misericordia Deorum in arborem Cupressum conversus est, aptam & sacram lacrymis & luctibus. Alii hunc Cyparissum Cretensem puerum pulcherrimum & castissimum fuisse, quem quidam ab Apolline, nonnulli à Zephyro amatum volunt, qui cum castitatem suam incorruptam tenere cuperet, relictâ Cretâ ad Orontem fluvium & montem Cassium dicitur pervenisse: atque ibi in Cypressum arborem commutatus, quæ arbor ideo mortuis consecratur, quod semel cæsa nescit renasci.* Hactenus Servius. Picea igitur & Cupressus cur funestarum ædium signa fuerint, vidimus. De Cupresso autem operæ est monere, quod divinus Scaliger notavit, non adeo vetustum, nec tam frequentem ejus usum in funeribus videri. Non vetustum, quod peregrina arbor fuerit, & sero Romam advecta, non multo ante ætatem Catonis, vide Plinium lib. 16. cap. 33. Non frequentem, quod pauci initio in agris aut intra urbanas villas eam arborem instituerint. Atque ideo divitum tantum non omnium ædibus funestis illam

lam propositam verosimile est, conjecturam hanc confirmante Lucano:

Et non plebejos luctus testata Cupressus.

Sed quando hic de indiciis ædibus defunctorum appositis dicere cœpimus, non possum quin similem Græcorum consuetudinem attingam. Nam hi quoque ad fores privatarum ædium, tantisper dum illæ funestæ essent, & dum πρόθεσις fieret ejus, qui obierat, vas magnum statuebant, aquâ lustrali plenum, quæ esset è domo non funesta allata: qua aqua sese quisque exiens aspergebat, qui exequias venerat. Id erat vas figlinum & ἀρδάνιον proprie nuncupabatur, auctore Polluce lib. 8. Docet id ipsum Suidas; Ἀρδάνιον, inquit, κεράμιον. γάστρα ὅθεν τὰ θρέμματα πίνει· καὶ εἴρηται παρὰ τὸ ἄρδειν. ἐτίθετο δὲ καὶ περὶ τὰς θύρας τῶν τετελευτηκότων τοῖς εἰσιοῦσι καὶ ἐξιοῦσιν, ἵνα περιρραίνωνται. Aristophani dicitur ὄστρακον. Καὶ παράθες τοὔστρακον περὶ τὰς θύρας. Hesychio γάστρα duobus locis. Eodem etiam spectabant capilli de ipsius defuncti capite secti, qui foribus appendi solebant. Hinc chori pars apud Euripidem in Alcestide, non procul à principio:

Πυλῶν πάροιθεν δ' οὐχ ὁρῶ
Πηγαῖον, ὡς νομίζεται
Γε, χέρνιβ', ἐπὶ φθιτῶν πύλαις·
Χαίτα τ' οὔτις ἐπὶ προθύροις τομαῖος.
Οἱ δὴ νεκύων πένθεσι πίτνει,

hoc est:

E Non

Non video ante portam, ut lex est, fontana lavacra pro mortuis in porta.

Nulla coma præcisa est in vestibulo: quæ accidunt in luctu mortuorum.

ut observavit eruditissimus & omni laude major Isac. Casaubonus in Commentario ad Theophrastum.

FINIS LIBRI PRIMI DE *Funeribus Romanorum.*

JOH.

Pag. 99
R. de Hooge f.

JOH. KIRCHMANNI

DE

FUNERIBUS ROMANORUM

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De Elatione. Efferre, Foras ferre, Exportare, ἐκκομίζειν. παρακομίζειν. ἐκφέρειν. ἐκκομιδή. ἐκφορά. Funus ducere, exsequias ducere. Ducere *absolute. Quot dies à morte ad Elationem intercesserint. Super eâ re hæsitatio quædam.*

HActenus quo ritu mortuorum corpora ante Funerationem curata sint, dictum est; sequitur jam quid *In ipsa Funeratione* actum: Cujus duo capita facio, *Elationem* & *Sepulturam*. In quibus quid notandum breviter explicabimus, sed, quod semper præfamur, cum hac exceptione οὐ διδάσκειν, ἀλλὰ κοινωνεῖσθαι.

Elationem appello *mortui hominis ad sepulturam exportationem*. Nam, ut Donatus in Andr. Terentii monuit, *Efferri proprie cadavera mortuorum dicuntur*. Cujus verbi frequentissima est apud classicos

auctores usurpatio. Horatius lib. 2. Satyr. 5.

— Anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata.

Martialis lib. 8. Epigram. 43. *Effert uxores, &c.* Cicero 2. Orator. *Cum casu in eadem causa funere efferretur anus Iunia.* Plautus Mostellaria Sc. Perii: *Vidi efferri mortuum.* Petronius de matrona Ephesina: *Hæc ergo cum virum extulisset, &c.* Sed ferreâ sane manu opus esset ad exscribendum omnia hujus generis loca. Plautus simplex *Ferre* pro eodem usurpavit, additâ voce *Foras.* Est enim *Efferre* nihil aliud quam *foras ferre.* In Aulularia Sc. Velim te.

Quæ cras veniat, perendie foras feratur soror.

Ad quam faciem & Theocritus Idyl. 15. ἔξω φέρειν dixit, cujus verba alibi pono. Eodem tamen sensu vocem *Exportare* usurpatam reperio. Donatus ad Andriam Terent. *Effertur*, inquit, ἐκφέρεται *Græcum est: quod vitans Virgilius ne diceret Effertur, inquit:*

— Tum corpora luce carentum
Exportant tectis & tristia funera ducunt.

Græcis Elatio est ἐκφορὰ vel ἐκκομιδή. Suid. Ἐκφέρεται. λέγεται ἡ ἐκκομίζεται. Ælianus lib. 8. Var. hist. cap. 4. Πολίαρχόν φασιν τὸν Ἀθηναῖον, εἰς τοσοῦτον προελθεῖν τρυφῆς, ὥστε καὶ κύνας καὶ ἀλεκτρυόνας ἐκείνους, οἷς ἔχαιρεν, ἐκκομίζειν ἀποθανόντας δημοσίᾳ.

μωσία. Καὶ ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτῶν παρεκάλει τοὺς φίλους. Scholiastes Æschyli in ἑπτ' ἐπιθήσαις ad hunc locum Απαιτεῖναι δ' ἐκφορᾶς φίλων ὕπο poni tria similis juncturæ verba ad rationem sepulturæ pertinentia: Εκφορᾶς, inquit, ἐκκομιδῆς σημείωσαι ὅτι τὸ συγκομίζειν καὶ ἐκκομίζειν καὶ ἀνακομίζειν ἐπὶ νεκρῶν λέγεται. καὶ συγκομιδὴ μὲν λέγεται ἡ περὶ τοῦ τάφου πᾶσα ἐπιμέλεια. Εκκομιδὴ, ἡ περὶ τὸν τάφον ἀπαγωγή. Ανακομιδὴ, ἡ ἐκ τάφου εἰς τάφον μετάθεσις. Heracl Pont. περὶ πολιτειῶν c. de Locrensibus: Παρ' αὐτοῖς ὀδύρεσθαι οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῖς τελευτήσασιν. ἀλλ' ἐπειδὰν ἐκκομίσωσιν, εὐωχοῦνται. hoc est, *apud hos luctu mortuos prosequi vetitum est. Sed postquam elatum est funus, convivia agitant.* Eunapius eodem pacto etiam παρακομίσασθαι usurpavit in Jamblicho: Αλλ' οὖν ὁδὸν πορευώμεθα. Νεκρὸς γὰρ ἐντεῦθεν ἔναγχος παρακεκόμισται. His igitur verbis ἡ ἐκφορὰ *Elatio* denotatur: quam etiam *Funeris ductionem* recte interpretari possumus. Nam *Funus ducere* eodem plane significatu veteres dicebant. Juvenalis Satyr. I.

Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

Et Propertius, lib. 2. Eleg. I.

Una meos quondam prædata est fœmina sensus,
Ex hac ducentur funera nostra domo.

Item

Exsequias ducere.

Funus enim iſtis locis nihil aliud quam exſequiæ & funeralis pompa, ut notum notatumque aliis eſt. Plinius de Arria Pœti uxore: *Huic* [filio] *illa ita funus procuravit, ita duxit exſequias, ut ignoraret maritus.* Quintilianus declamat. 10. *Satiare miſera, ſatiare ſaltem memoria diei illius, quo exſequias duximus.* Imo etiam *Ducere* abſolute. Perſius Satyr. 2.

— *Nerio jam tertia ducitur uxor.*

Ut recte legit Servius ad 4. Georg. & rationem addit: *Nam ducere*, inquiens, *proprie funerum eſt.* At pace Servii dixerim, non Funerum modo, ſed & nuptiarum: quod quoque pueri ſciunt. Virgilius Pharmaceut.

Mopſe novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Et cur non idem verbum commune habeant, quæ plurimos ritus? ut pompam, faces, lectum, coronas, unguenta, alia: quod ipſum etiam Artemidorus attigit, lib. 2. cap. 54. Καὶ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀμφοτέροις συμβαίνει τῷ τε γαμοῦντι καὶ τῷ ἀποθνήσκοντι, οἷον παραπομπὴ φίλων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. καὶ στέφανοι, καὶ ἀρώματα, καὶ μύρα, &c. Sed me in verbis diutius morari pudet pigetque: ut igitur aliquando ad rem ipſam accedamus, in Elatione hæc quatuor conſidero: Diem, Tempus, Perſonas & Locum.

Diem cum dico, intelligo numerum dierum, qui à morte ad ἐκφορὰν intercedebant:

debant: hoc eſt, quoto poſt efflatam animam die funus ad ſepulturam ſit elatum. Servius lib. 5. Æneid. ad hæc verba: *Præterea ſi nona dies, &c.* diſerte tradit mortuos domi ipſos ſeptem dies fuiſſe ſervatos & octavo demum ad rogum elatos. *Sciendum*, inquit, *quia apud majores, ubi quis fuiſſet extinctus, ad domum ſuam referebatur: unde eſt: Sedibus hunc refer ante ſuis. Et illic erat ſeptem diebus: Octavo incendebatur: Nono ſepeliebatur.* Tot igitur dies à morte ad elationem interceſſere, ſi modo fides habenda Servio, cauſam inſuper alibi hanc afferenti, ne fortean nimium feſtinando ſepulturæ traderetur, qui animam nondum omnino exſpiraſſet. Quanquam veriſimilior multo mihi hæc videtur, ut funus interea temporis adornari, & quæ ad exſequiarum pompam requirebantur, apparari rite poſſent. Nam Publica tantum & Indictiva funera totidem poſtulaſſe dies videntur: Non autem Tacita vel Acerba, in quibus plerunque omnia raptim & ἐπισεσυρμένως fiebant: nec ideo tot dierum ſpatio opus. Suetonius de funere Othonis: *Et celeriter & parvo cultu (nam ita præceperat) funeratus.* Cicero pro Cluentio: *Eo ipſo die puer cum hora undecima in publico valens viſus eſſet, ante noctem mortuus, & poſtridie ante lucem combuſtus eſt.* Et ſunt alia, quæ clare evincunt, non ſeptem ſemper dies mortuos, antequam efferrentur, domi

 eſſe

esse servatos : ut fere mihi suspicari subeat, vix habitam certi alicujus diei rationem, atque in eodem populo, urbe eadem non eundem semper morem obtinuisse. Sed de hac re doctiores viderint, ad quorum judicia lubens provoco. Neque tamen existimandum est, funus defuncto vel celerius vel tardius fieri solitum, ob creditorum improbitatem : quam Severi Imp. edicto graviter coërcitam, ut alias leges taceam, jam pridem Jurisconsulti monuerunt, quorum scrinia non compilo: nisi quod moneo exolevisse videri istas leges tempore Ambrosii, qui cap. 10. in Tobiam de hujusmodi creditoribus conqueritur his verbis: *Quoties vidi à fœneratoribus teneri defunctos pro pignore & negari tumulum, dum fœnus exposcitur! Quibus ego acquiescens dixi: Tenete reum vestrum, & ne vobis possit elabi, domum ducite, claudite in cubili vestro, carnificibus duriores: quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exactor absolvit.*

Cap II.

Noctu elata antiquitus omnia funera : at insequenti tempore Vulgaria tantum & Acerba. Mos Atheniensium ante lucem efferendi funera, præsertim Acerba. Ἡμέρας ἁρπαγή. *De Hora Elationis quæsitum, Juliani Imp. Lex contra diurnas Elationes. Causa hujus Noctu elationis indicatæ.*

SEquitur jam elationis Tempus: quod antiquissimis temporibus nocturnum fuisse,

fuiſſe, teſtatur Servius ad lib. 11. Æneid. hæc verba: de more vetuſto. *Quia antea*, inquiens, *per noctem cadavera proferebantur cum faculis.* Et audiamus cauſam. Donatus Andr. Terentii: *Funus eſt pompa exequiarum, dictum à funalibus. Etenim noctu efferebantur propter ſacrorum celebrationem diurnam.* Magis plene Servius dicto libro ad verba, Rapuere faces: *Sed apud Romanos moris fuit, ut noctibus* [in vulgatis libris *noctites* eſt, monſtrum verbi] *efferrentur ad funalia: unde etiam Funus dictum eſt, quia in religioſa civitate cavebant* (nota cauſam) *ne aut magiſtratibus occurrerent, aut ſacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari. Inde etiam qui funeri præerant, à veſpera primum Veſperones dicebantur, deinde Veſpillones dicti videntur.* Atque hic mos etſi in Indictivis quidem Funeribus deſiit: manſiſſe tamen videtur in Vulgaribus ac Tranſlatitiis, ut patet ex Feſto, qui parum à Servio diſſentiens, *Veſpillones* inde dictos putat, *quia veſpertino tempore eos efferunt, qui funebri pompâ duci propter inopiam nequeunt.* Quomodo Tullium Regem elatum, auctor Dionyſ. Halicarnaſſæus lib 4. Ἀλλ' ἡ γυνὴ τοῦ Τυλλίου σὺν ὀλίγοις τισὶ τῶν φίλων Ταρκυνίου θυγάτηρ οὖσα τοῦ προτέρου βασιλέως, νυκτὸς ἐκκομίζει τὸ σῶμα τῆς πόλεως, ὡς τῶν ἐπιτυχόντων τινὸς, hoc eſt: *Sed Tullii uxor, Tarquinii Priſci Regis filia*

prosequentibus paucis quibusdam amicis, noctu ex urbe ipsum, ut hominis privati & plebeii funus extulit. Et de Acerbis funeribus disertim id testatur Servius dicto libro: *Et magis moris Romani, ut impuberes noctu efferrentur ad faces, ne funere immaturæ sobolis domus funestaretur, quod præcipue accidebat in eorum, qui in magistratu erant, filiis. Ideo Virgilius Pallantis corpus facit excipi facibus, quia acerbum funus.* Ex quo ritu sceleri suo mantellum quæsivit Nero, cum fratrem Britannicum, quâ nocte veneno sustulerat, eâdem ipsa cremandum curasset. *Nox eadem*, inquit Tacitus lib. 13. Anna. *necem Britannici & rogum conjunxit.* Et post paulo: *Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à majoribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompâ detinere.* Videtur autem hæc consuetudo orta ab Atheniensibus, qui & ipsi vitâ functos ante Solis exortum efferebant, idque ex lege Solonis, quam recitat Demosthenes in oratione ὑπὲρ ἁγνίυ κλήρυ. ἐκφέρειν δὲ, inquit, ἀποθανόντα τῇ ὑστεραίᾳ, ᾗ ἂν προθῶνται πρὶν ἥλιον ἐξέχειν. Cicero Demetrium Phalereum ejus ritus auctorem facit 2. de legib. *Fuit hic vir, ut scitis, non solum eruditissimus, sed etiam civis è Republ. maxime, tuendæque civitatis peritissimus. Iste igitur sumptum minuit non solum pœna, sed etiam tempore; ante lucem enim jussit efferri.*

De Juvenibus vero, qui acerba morte perierant, ante lucem efferendis Eustathius his verbis: Φασὶ γὰρ ὅτι τοὺς τοιούτους νέους ἅμα ἡμέρᾳ ἐξωστοῦν ταφῇ οἱ προσήκοντες, ὡς μὴ ἀνεκτὸν ὂν ἡλίῳ θεαθῆναι τοιοῦτον κακόν. Διὸ καὶ ἐλέγετο ἁρπάζειν αὐτοὺς ἡμέρα. Quæ verba doctissimus Muretus lib. 13. cap. 2. ita circumloquitur: Apud majores qui Juvenes immaturam, ut videbantur, mortem obierant, albescente cœlo ante Solis exortum à propinquis efferri solebant; quod nefas opinarentur, tanti mali tantæque calamitatis spectatorem ac testem esse Solem. Atque eam ob causam dies ipsa eos auferre ac rapere dicebatur: quod ut primum dies apparere cœperat, auferebantur. Ideo etiam boni ominis gratia ἡμέρας ἁρπαγὴν vocabant hujusmodi matutinam funeris elationem, ut refert Heraclides in De Allegat. Homer. haud longule à fine: ἦν δὲ παλαιὸν ἔθος τὰ σώματα τῶν καμόντων, ἐπειδὰν ἀναπαύσηται τοῦ βίου, μήτε νύκτωρ ἐκκομίζειν, μήθ' ὅταν ὑπὲρ γῆς τὸ μεσημβρινὸν ἐπιτείνηται θάλπος, ἀλλὰ πρὸς βαθὺν ὄρθρον ἀπύρροις ἡλίου ἀκτῖσιν ἀνίοντος. ἐπειδὰν οὖν εὐγενὴς νεανίας ἅμα καὶ κάλλει προέχων τελευτήσῃ, τὴν ὄρθριον ἐκκομιδὴν ἐπευφήμουν ΗΜΕΡΑΣ ΑΡΠΑΓΗΝ, ὡς οὐκ ἀποθανόντος, ἀλλὰ δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ἀνηρπασμένου, hoc est, *Mos erat antiquis defunctorum corpora neque noctu neque circa meridiem efferri, sed primo diluculo oriente Sole, nec-*

dum ignitos mittente radios. Itaque generoso quopiam & famoso Iuvene mortuo, matutinam funeris elationem fausti ominis gratia DIEI RAPTUM *appellabant, tanquam non exspirasset, sed amoris desiderio raptus esset.* Ad hanc veterum consuetudinem respectans Maro, qui infantes cum mortui sunt, eos diem ipsam abstulisse dicit: lib. 6. Æneid.

Continuo auditæ voces, vagitus & ingens
Infantumque animæ flentes in limine primo,
Quos dulcis vitæ exsortes & ab ubere raptos
Abstulit atra dies & funere mersit acerbo.

Allusit & Theocritus Idyll. 15. de Adonide.

Ἀῶθεν δ' ἄμμες νιν ἅμα δρόσῳ ἀθρόαι ἔξω
Οἰσεῦμες ποτὶ κύματα,

hoc est,

Sub auroram vero nos illam, dum ros est, frequentes foras feremus ad fluctus.

Et Callimachus lib. 3. Anthol. cap. 23.

Ἦῷοι Μελάνιππον ἐθάπτομεν, ἠελίου δὲ
Δυομένου Βασιλὼ κάτθανε παρθενική.

Et plura passim exempla reperies apud Homerum, qui sæpe hunc ritum tangit. Verum, ut diximus, apud Romanos, [vulgaria funera excipio] consuetudo hæc desita est, & diurno tempore mortuos efferri solitos innumera clamant.

De

De Horâ nihil certi habeo affirmare: si tamen hariolari mihi liceat, crediderim primis diei horis funera duci cœpisse. Nam Syllam, cui horâ nonâ ductæ exsequiæ, ut tardiusculè elatum, notat Plutarchus in ejus vitâ. τῆς δ᾽ ἡμέρας συννεφοῦς ἕωθεν οὔσης, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες, ἐνάτης ἦραν μόλις ὥρας τὸν νεκρόν. hoc est, *Ceterum cum ab aurora dies iste nubilus fuisset, pluviæque expectarentur, nonâ demum horâ funus elatum est.* Pertinet huc inscriptio Romana:

L. CÆCILIUS. L. L. SYRUS
NATUS. MENSE. MAJO
HORA. NOCTIS. VI.
DIE. MERCURII.
VIX. ANN. VI. DIES. XXXIII.
MORTUUS. EST. III K. JULIAS
HORA. X.
ELATUS. EST. HORA. IV.
FREQUENTIA. MAXIMA.

Ceterum diurnam elationem abrogare & nocturnam illam priscam reducere voluit Julianus Imperator, cujus constitutio in veter. codice Theodos. tit. 17. de sepulch. violat. Leg. 5. talis extat: *Efferri cognovimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam. Qui enim dies bene auspicatus à funere, aut quomodo ad Deos & templa venitur? Ideoque quoniam & dolor in exsequiis secretum amat, & dum functis nihil interest, utrum per noctes aut dies efferantur, liberari convenit populi totius*

tius aspectus, ut dolor esse in funeribus, non pompa exsequiarum nec ostentatio videatur.

CAP. III.

Funera ad faces & cereos elata. Funeris etymon. Faces hæ cujusmodi fuerint. Cereorum usus potissimum in Funeribus Acerbis. Parentalia annua facibus honorata. Christiani quoque cum facibus extulere mortuos; ritu hodieque usitato, & quare?

AB hoc more efferendi mortuos noctu, permansit postea consuetudo, ut in omnibus Funeribus, etiam quæ interdiu ducebantur, faces, candelæ, funalia & cerei adhiberentur. Servius lib. 6. Æneid. *Per noctem autem urebantur, unde permansit ut mortuos faces antecedant.* Hinc Virgilius in funere Pallantis:

——— Lucet via longo
Ordine flammarum & late discriminat agros.

Persius Satyr. III. *Hinc tuba, candelæ, &c.* Tacitus lib. 3. Annal. *Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies. Plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces.* Respexit ad has faces Plutarchus lib. An seni Respub. capessenda sit: οὐδὲ τὸν ἐμβεβιωκότα πολιτικοῖς πράξεσι καὶ διηγωνισμένον, οὐκ ἐῶν ἐπὶ τὴν δᾶδα καὶ τὴν κορωνίδα τοῦ βίου προελθεῖν, ἀλλ' ἀνακαλούμενος καὶ κελεύων ὥσπερ ἐξ ὁδοῦ μακρῆς

κοῖς μεταβαλέσθαι, παντάπασιν ἀγνώμων καὶ μηδὲν ἐκείνῳ προσεοικώς ἐστιν. Quem locum non recte intellexit interpres.

Et quia facum etiam in nuptiis usus erat, sæpissime huc alludunt auctores. Propertius lib. 4. Eleg. ult.

Viximus insignes inter utramque facem.

Apulejus lib. 2. Florid. de Philemone: *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quam ad nuptialem pervenisse.* Calpurnius Flaccus declam. 28. *Facem nubenti filiæ præferam, an rogum jacentis accendam?* Ovidius Epistol. Cydippes ad Acontium:

Et face pro thalami fax mihi mortis adest.

Martialis lib. 8. Epigr. 43.

Effert uxores Fabius, Chrystilla maritos,
Funereamque tori quassat uterque facem.

Meleager:

Αἰαῖ αὐτὰ καὶ φέγγος ἐδᾳδοῦχουν παρὰ παστῷ
Πεῦκαι, καὶ φθιμένᾳ νέρθεν ἔφαινον ὁδόν.

Silius Italicus lib. 2.

Ast Ithacus vero ficta pro morte loquacem
Affecit letho, tedæque ad funera versæ.

D. Ambrosius in De viduitate: *vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompæ funebris exsequias magis putat, quam thalamum præparari?* Ex quibus omnibus liquido apparet, frequentissimum fuisse facularum funebrium usum, ut non sine

ratione

ratione Funus à funibus incensis feretro præferri solitis dictum plerique Grammatici existimârint. Donatus Andria Terentii: *Funus est pompa exsequiarum: dictum à funalibus.* Servius in 11. Æneid. *Funera alii à funalibus, candelis sevo vel cerâ circumdatis dicta censent, quod his prælucentibus noctu efferrentur mortui.* Isidorus etiam lib. 20. Etymolog. cap. 10. & lib. 11. cap. 2. *Funus dictum à funibus accensis, quos ante feretrum papyris cerâ circumdatis ferebant.* Ubi quod Isidorus ait funes papyro circumdatos, habet à Plinio, qui candelas ejusmodi funebres è scirpis factas affirmat lib. 16. cap. 38. *Nec in fruticum, nec in veprium cauliumve, neque in herbarum aut alio ullo, quam suo genere numerentur jure scirpi fragiles palustresque ad tegulam tegetesque: è quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus serviunt.* Cortex ille nihil aliud quam similitudo Ægyptiæ papyri, quâ utebantur fortasse homines tenuiores. Tale facis genus, licet in diverso usu, invenies apud Antipatrum lib. 6. Antholog. cap. 10.

Λαμπάδα κηρεχίτωνα, Κρόνυ τυφήρεα λύχνον,
Σχοίνῳ καὶ λεπτῇ σφιγγόμενον παπύρῳ.

Verum hîc notandum, Acerba potissimum funera ad cereos efferri solita, facibus tamen immixtis, quod clariss. Lipsius ad Tacitum tribus hisce Senecæ locis monstravit, Epist. 122. *Isti mihi vero defuncto-*

functorum loco sunt: quantulum enim à funere absunt & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt? Et de Tranquillit. c. 11. *Toties in vicinia mea conclamatum est; toties præter limen immaturas exsequias fax cereusque præcessit.* Et de brevitate vitæ cap. ult. *At me hercule istorum funera tanquam minimum vixerint, ad faces cereosque ducenda sunt.* Non autem in ipsis solum exsequiis: sed & in parentalibus annuis facularum usus erat. Sueton. Augusto cap. 110. *Hujus Masgabæ, ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronunciavit:*

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conversusque ad Thrasyllum Tiberii comitem contra accubantem, & ignarum rei, interrogavit, cujusnam Poëtæ putaret esse: quo hæsitante, subjecit alium:

Ορᾶς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον.

Et Ovidius 2. Fastor. de nuptiis mense Februario non celebrandis propter parentalia:

Conde tuas Hymenæe faces & ab ignibus atris
Aufer, habent alias mœsta sepulchra faces.

Atque hunc ritum cum facibus efferendi funera, retinuit etiam prisca Ecclesia, respiciens tamen ad alium finem, quem D. Chrysostomus annotavit Homil. 4. ad Hebr.

Hebr. his verbis: εἰπὲ γάρ μοι, τί βούλονται αἱ λαμπάδες αἱ φαιδραί; οὐχ ὡς ἀθλητὰς αὐτοὺς (τοὺς τεθνηκότας ἢ νεκροὺς) προπέμπουσιν; Vult dicere Theologus, lampades in exſequiis Chriſtianorum ideo accendi & funeri præportari, ut ſignificent, defunctos deduci tanquam Athletas quoſdam, qui devicto ſeculo ad ſupremum illum βραβευτὴν ac deſignatorem pergant, coronas ac præmia accepturi ſtrenue pugnatarum pugnarum: ut annotavit CL. V. Cunr. Rittershuſius amiciſſimus noſtri in Lectionibus ſuis ſacris nondum editis. Fit autem mentio cereorum funebrium etiam in exſequiis Juſtiniani Imp. apud Corippum lib. 3.

—— Nec pura moratus
Auguſtus, nutu tolli ſublime feretrum
Imperat, & tota populus proceſſit ab aulâ:
Mœſtaque funereas accendunt agmina ceras.

CAP. IV.

Funera olim cum cantu elata apud pleraſque omnes gentes. Cauſæ hujus ritus inveſtigatæ. Siticines *qui? Tubarum uſus in funeribus. Milites ad tubam ſepulti.*

SED jam ad PERSONAS tranſeo, quæ elationi interfuère, ac primo de iis agendum, *qui lectum funebrem præceſſerunt.* ut erant Siticines, Præficæ, Ludii & Hiſtriones,

nes, Liberti orcini, Prælatores lectorum, imaginum & quicunque pompæ inserviebant: De quibus singillatim dispiciemus.

Et primo quidem antequam de Siticinibus & Præficis agamus, notandum plerasque gentes cum cantu mortuos suos extulisse; ut auctor Macrobius lib. 2. Som. Scip. cap. 3. *Mortuos quoque*, inquiens, *ad sepulturam persequi oportere cum cantu, plurimarum gentium vel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, quâ post corpus animæ ad originem dulcedinis Musicæ, id est, ad cœlum redire credantur.* Sed hæc causa Platonicum dogma redolet: audiamus aliam ex historia fabulari, quam Hyginus recitat c. CLXXIV. hoc sensu: A Tyrrheno Herculis F. institutum, ut cum sepelirentur mortui, populus sono conchæ pertusæ convocaretur, & cerneret jam non Tyrrheni comites ἀνθρωποφαγεῖν ut ante: sed sepelire: *Quod exemplum hodie Romani observant & cum aliquis decedit, tubicines cantant & amici convocantur, testandi gratiâ eum neque veneno neque ferro periisse.* Unde Tacito lux lib. 3. ubi ait in funere Germanici requisitam à populo næniam. Aculeus ille populi est in Tiberium, quo non insciente Germanicus necatus veneno; ut observavit Theod. Marcilius, qui ex physicis hanc etiam adfert causam, ut cantu aberrent paulisper animi à luctu: de qua, ut verbis parcam, consulendus Alexander Probl. 78. lib. 1.

Sed

Sed hæc ratio apud alias quidem gentes valuit: non puto apud Romanos, quos luctui accendendo potissimum cantu usos libenter nobis largietur, qui auctorum loca quæ mox laudabimus, diligenter consideraverit. Fortassean etiam spectra hujusmodi cantibus voluerunt abigere: quâ fini olim, si quis è vita excessisset, æra campanasque pulsatas, pervetus Theocriti Scholiastes annotat: quod is sonus credebatur esse καθαρὸς καὶ ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων, hoc est, *avertere spectra & dæmonum ludibria*, monente Had. Junio lib. 3. Animadvers. cap. 11. Verum enim vero quaqua de causâ Romani cantum in funeribus usurparint, nolo hîc anxie jam inquirere: satis est scire, morem hunc certo apud illos obtinuisse. Quod ne pluribus probem, affero Lucani testimonium lib. 8. ubi in Apostrophâ ad Fortunam dicit, Pompejum non petere ambitiosas exsequias, nec *ut resonent tristi cantu fora*, vers. 734. Et Ciceronis in Miloniana affirmantis, iram Deorum Clodii satellitibus istam injecisse amentiam, *ut sine cantu, sine exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere oblitus cruore & luto, amburer etur etiam abjectus*.

Erant autem lugubris ac lamentabilis hujus cantus artifices duûm generum: *Siticines* & *præficæ*. Hæ assa voce munus suum peragebant, illi instrumentis. De Siticinibus Agellius lib. 20. cap. 2. *Nos autem,*

autem, inquit, *in Capitonis Atteii conjectaneis invenimus, Siticines appellatos, qui apud Sitos canere soliti essent, hoc est, vita functos & sepultos. Eosque habuisse proprium genus tubæ, quâ canerent, à ceterorum Tibicinum proprietate differens: quos Sicinistas vulgus dicit: qui rectius locuti sunt, Sicinnistas litera N geminata dixerunt, &c.* Hos iterum facio duplices: *Tubicines* & *Tibicines.* Nam & tubarum & tibiarum frequens fuit in Funeribus usus. Ad tubam Funera fuisse elata ψαμμακόσιοι, ut cum Græcis dicam, mihi testes sunt. Persius Satyr. 3. *Hinc tuba, candelæ.* Ubi Cornutus: *quia sepultura tubis apud antiquos celebrabatur.* Ut Virgilius 11. Æneid.

In cælo clamorque virûm clangorque tubarum.

Ad quem versum Servius: *Ante enim*, inquit, *mortui ad tubam deducebantur.* Propert. lib. 2. Eleg. 7.

Ah mea tum quales caneret tibi Cynthia somnos
Tibia, funestâ tristior illa tubâ.

Et libro eodem, Eleg. 8. amoliens hanc pompam:

Nec tuba sit fati vana querela mei.

Ovidius Epistola Medeæ ad Jasonem:

Tibiaque effundit socialia carmina nobis,
At mihi funestâ flebiliora tubâ.

Hinc & Epicteto in Altercatione, *tuba, funeris deploratio.* Petronius allusit hunc ritum in Satyrico: *Narrabo tibi adolescens,*

Para-

Paralysin cave. Nunquam ægrum tam magno periculo vidi, medius fidius jam periisti. Quod si idem frigus genua manusque tentaverit, licet ad tubicines mittas. Sic Artemidorus lib. 1. cap. 58. de iis qui in somno tuba canere visi, id tale somnium, inquit, ægrotantes tollit. Cur vero tuba mortem præsignificet, ejus rei subtilem addit interpretationem, quod illa ex ossibus facta notet te in cineres & ossa iturum, ita enim mox subjungit: σύγκει) γὰρ (ἡ σάλπιγξ) ἐξ ὀςέυ καὶ χαλκοῦ. *Composita est enim tuba ex osse & ære.* Potuisset & hanc addere, quod nimirum funera quædam elata sint ad tubam. Vide Appianum lib. 1. in funere Syllæ. Propertium lib. 4. Eleg. ult. Pertinet huc insignis & jucundissima historiola Plutarchi de Pica, quæ tubicinum horum sonos funebres eleganter imitata: Ubi præter hunc ritum notanda etiam tubicinum hujusmodi atque adeo totius funebris pompæ ἐπίστασις sive statio ad Græcostasin: quod alibi non facile reperias. Locum Plutarchi ex libro De animal. solertia animi causa integrum huc adscribam, non quidem Græcum, sed purissima Latinitate donatum à summo viro P. Victorio lib. 9. Var. Lect. cap. 14. Narrat ille, Romæ tonsorem quendam, cujus officina prope Græcostasin erat, picam aluisse, quæ non tantum humana verba ceterarumque animantium voces: sed Musicorum instrumento-

mentorum sonos redderet, nullo cogente, sed ipsam semetipsam exercentem studentemque nihil à se non expressum effictumque relinquere. Cum autem forte illac divitis hominis funus duceretur, in quo multæ tubæ canebant, & ut moris erat, in eo restitissent tubicines, illos probatos à multitudine, jussosque canere non parum temporis ibi consumpsisse. Post illum autem diem Picam ita sermone omni sonoque caruisse, ut ne vocem quidem suam propriamque ederet ad motus animi indicandos ipsi à naturâ datam. Quod silentium ipsius admirationem non parvam attulit illis, qui antea illac transeuntes suspicere soliti erant loquacitatem ejus avis: Diversique, ut ait, causam ejus quærentes varia afferebant. Partim enim suspicabantur tubarum clangorem audiendi sensum corrupisse, unaque vocem etiam extinctam esse. In quo tamen utrosque falsos deceptosque fuisse constitit. Neque enim alterutrum horum fuerat, sed meditatio, ut intelligi potuit, & tanquam secessus quidam reditusque in seipsam partis animæ, quæ imitatur. Illa namque tanquam instrumentum quoddam instruebat vocem ac præparabat. Repente enim venit atque resulsit, ut inquit, nullam consuetarum vetustarumque imitationum, sed tubarum cantus iisdem circuitibus, quibus artifices illi usi fuerant, edens, ut prosequeretur etiam imitationes atque omnes

omnes istorum musicorum ictuum numeres percurreret. Hæc ex Plutarcho. Restat ut milites etiam in castris ad bellicum hoc instrumentum sepultos, attexamus, docti à Tertulliano De coronâ militis: *Mortuus etiam tuba inquietatur æneatoris, qui excitari à tuba Angeli expectat? & cremabitur ex castrensi disciplina Christianus, cui cremari non licuit, cui Christus merita ignis indulsit?*

Cap. V.

De tibiis funebribus: quarum in omni funere usus. Servius ad minoris ætatis funera illas restringens refutatus. Tibicinum numerus à Decemviris definitus. An Flamini Diali hasce tibias audire licitum. Festus & Agellius super hac re conciliati. Tubæ ac Tibiæ funebres latiores & longiores reliquis. Gingriæ. *Siticinum sonus gravior, ejusque causa. Lydiæ quoque harmonia lugubris. Antigenidæ vel Ismeniæ de Siticinibus judicium.*

Ad tubam igitur mortuos fuisse elatos, ex dictis jam manifestum est: Sed addo mortuos tantum nobiliores. Neque enim vulgo ea usurpata, sed in funeribus, opinor, Indictivis, scilicet ad populum classico convocandum, uti notavit Lipsius lib. 4. de Milit. Rom. cap. 10.

Pergo jam ad Tibicines: quos ipsos etiam in funeribus cecinisse reperio: Unde Artemidorus lib. 1. Αὐλεῖν δὲ πυθικοῖς αὐλοῖς, πένθος σημαίνει. Et fit τῶν αὐλητῶν men-

mentio etiam in hiſtoria ſacra apud Matthæum cap. 9. Sic corvum quendam præcedente tibicine Æthiopum humeris elatum, tradit Plinius lib. 10. cap. 43.

Sunt autem qui tibias ad puerorum ſolum exſequias reſtringant. Servius in l. 5. Æneid. *Sciendum majoris ætatis funera ad tubam ſolere proferri, minoris vero ad tibias.* Placiades Lactantius in Statium: *Iubet religio, ut majoribus mortuis tubâ, minoribus tibiâ caneretur.* Statius ipſe lib. 6. Thebaid. id videtur indicare in funere Archemori:

Tum ſignum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros ſuetum producere manes.

Sed id ubique verum eſſe non arbitror. Suetonium enim in C. Julii Cæſ. funere tibiam agnoſcere video, cap. 83. Et Senecam in Claudii: *Erat omnium formoſiſſimum Claudii funus, ut ſcires Deum efferri, tibicinum, cornicinum omniſque generis ſenatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire poſſet.* Et Xiphilinum in Pertinacis: *οἱ μὲν οὖν ἄλλοι περὶ τῆς κλίνης περιήεισαν, καί τινες ἐκόπτοντο, ἑτέρων πένθιμόν τι ἐπαυλούντων.* Niſi forte quis reſpondeat, Cenſoria hæc fuiſſe funera, & omni genere inſtrumentorum muſicorum ornata. At poſticum iſtud tibi occludit Ovidius, qui lib. 5. Triſt. Eleg. 1. fortunam ſuam extenuans, tibiam ſibi non tu-

tubam convenire dixit:

Interea nostri quid agant nisi triste libelli?
Tibia funeribus convenit ista meis.

Quapropter omnino ita existimandum est, Tubas quidem funeribus duntaxat Indictivis adhibitas, ut diximus: Tibias vero funeribus quibuscunque, puta, puerorum, senum, divitum, pauperculorum, plebejorum, nobilium. Cujus sententiæ nostræ fundus est, quod næniæ ad tibiam canebantur: Communes autem omnibus funeribus næniæ fuêre. Cum autem nimio tibicinum numero funera gravarentur, non plures in funere tibicines esse, quam decem, voluerunt Decemviri, ut est apud Cicer. 2. de legib. Quod etiam Ovidius tangit lib. 6. Fastor.

Temporibus veterum tibicinis usus avorum
Magnus, & in magno semper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mæstis tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor, tempusque secutum est,
Quod subito gratæ frangeret artis opes.
Adde quod Ædilis pompâ qui funeris irent,
Artifices solos jusserit esse decem.

Hujusmodi tibias funebres Flamini Diali audire non licuisse, Festus auctor est: *Funebres tibiæ dicuntur, cum quibus in funere canitur: quas audire Flamini Diali putabant*

bant illicitum. Cui si fides habenda, quid respondebimus ad locum Agellii lib. 10. Noct. Attic. cap. 15. ubi inter alias Flaminis Dialis ceremonias etiam hanc ponit: *Locum in quo bustum est, nunquam ingreditur. Mortuum nunquam attingit, funus tamen exsequi non est religio.* Nam si exsequiis interesse nefas non fuit: certe tibias ipsum audivisse erit necesse. An de temporibus diversis locutos Festum & Agellium dicemus? hunc de suorum temporum sentire consuetudine: illum de prisco & vetustate ipsa obsoleto more. Ideo dicere, *putabant*, non putant? An vero habitum esse Flaminibus hunc honorem, ut eorum gratiâ tibiæ removerentur, si quando venirent exsequias, quas raro illos itasse, vero non est absimile? Quo pacto inter se conciliari posse hæc duo loca, quæ contradictionis speciem habere videntur, speciem inquam, non ἀληθινὴν ἐναντίωσιν, per literas me admonuit eruditissimus Casaubonus Galliæ lumen & quod vere liceat, columen antiquitatis. Sed hîc mihi in mentem redit, quod ex Noctium scriptore non ita pridem attulimus, *Siticines habuisse proprium genus tubæ, quâ canerent, à ceterorum tubicinum proprietate differens.* Videndum igitur, qua in re tubæ ac tibiæ funebres à reliquis tubis ac tibiis differrent, & quid diversum Siticines ab aliis tubicinibus tibicinibusve canerent. Ac recte quidem mea sententia observavit

Hie. Magius, tubas illas ac tibias ceteris latiores & longiores fuisse, quales in antiquorum sepulchris exsculptæ videntur: ipsosque Siticines grave canere solitos. Longitudinem quidem majorem, quam in ceteris tubis esset, demonstrat Ovidius lib. 2. Amorum Eleg. 6. ubi reliquas aves ut Psittaco defuncto eant exsequias hortatur:

Horrida pro mæstis lanietur pluma capillis,
Pro longa resonent carmina vestra tuba.

Glossæ Hesychii: Γιγγρίαι, αὐλοὶ μακροὶ ἐν οἷς πρῶτον μανθάνουσιν. ὅπερ ἔνιοι γίγγρον. Fuerunt autem Gingriæ vel Gingri tibiæ funebres, Phœnicum linguâ, ut est apud Athen. lib. 4. Dipnosoph. Et Eust. in Homeri Iliad. Σ. Latitudinem vero illarum indicat Galenus lib. 3. De Symptomat. causis, eo loci ubi de flatibus loquitur, qui in ventre inferiore fieri solent: Βομβώδεις δ᾽ εἰσὶν ἕτεροι, τοῖς ἐξ εὐρυτάτων αὐλῶν ἐοικότες, ὁποίους ἔχουσιν οἱ τύμβαυλοι καλούμενοι. Hoc est, *Porro sunt alii bombosi, bombis latissimarum tibiarum non absimiles, quales habere solent ii, qui* τύμβαυλοι, *hoc est, Siticines nominantur: quæ ob materiam, ex qua constant, purum sonum reddere non possunt, & viæ, quâ spiritus transit, latitudo, sonum efficit graviorem.* Quod autem hîc de tibiis dicitur, etiam de tubis debere intelligi, nullum est dubium.

Cete-

Ceterum Siticines graviorem incinere sonum consuevisse, clarum ex Statii lib. 6. Thebaid. *Cornu grave mugit adunco Tibia.* Idipsum & Aristoteles docet lib. 5. de generat. animal. ubi in hanc sententiam loquitur: *Spiritus enim calidus crassitudine sua gravitatem efficit vocis. Frigidus præ sua tenuitate contrarium facit, quod vel in tibiis patet: qui enim calido utuntur spiritu, & talem emittunt, qualem Siticines & lamentantes, graviorem sonum inspirant tibiis.* Aristoteli igitur crassus inflantis aër: Galeno autem instrumenti latitudo est causa gravitatis cantus tibiarum tubarumque. de quo vide plura apud Magium l. 1. Miscellaneor. cap. 13. Verum etsi quidem, ut ostendimus, in universum gravis sonus feralis lugubrisque erat: fuisse tamen nihilominus in usu Lydiam harmoniam, acutam & stridulam, videre est ex Plutarcho in De Musica, ubi Platonem affirmat, deprecari Lydiam harmoniam, quæ acuta, vehemens & stridens sit, aptaque comploratiionibus: *Primaque*, ait Plutarchus, *ejus constitutio lugubris quædam res traditur fuisse, ac primum Olympum funebre tibia carmen in funere Pythonis Lydio ritu cecinisse, in primo Musicæ scripsit Aristoxenus.* Verba Plutarchi hæc sunt: Τοιγάρτοι Πλάτων ἐν τῷ τρίτῳ τῆς πολιτείας δυσχεραίνει τῇ τοιαύτῃ μουσικῇ. τὴν γοῦν Λύδιον ἁρμονίαν παραιτεῖται, ἐπιτήδειον πρὸς θρῆνον, ἣ καὶ τὴν πρώτην σύστασιν αὐτῆς

φασὶ θρηνῳδῆ τινὰ γίγνεσθαι. Ολυμπον γὰρ πρῶτον Αριστόξενος, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς μουσικῆς, ἐπὶ τῷ Πύθωνί φησιν ἐπικήδειον αὐλῆσαι λυδιστί. Vide eundem in Polit. Apulejus lib. 4. Milef. *Iam feralium nuptiarum miserrimæ virgini choragium struitur. Iam tædæ lumen atræ fuliginis cinerem arcessunt, & sonus tibiæ zygiæ mutatur in querulum Lydii modum, cantusque lætus hymenæi lugubri ululatu & puella nuptura deterget lacrymas ipso flammeo.* Quid igitur diversum ab aliis tibicinibus cecinerint Siticines, hinc liquet: quibus addendum & hoc, non videri illos admodum in musicâ arte excelluisse: idque inde facile colligas, quod Antigenides insignis tibicen indignissime tulerit, hos e monumentarios ceraulas in tibicinum numero censeri, teste Apulejo lib. 1. Florid. *Is igitur cum esset in tibicinio apprime nobilis, nihil æque se laborare & animo angi & mente dicebat, quam quod monumentarii ceraulæ tibicines dicerentur.* Quod autem hîc de Antigenidâ Apulejus: idipsum de Ismenia refert. Dion Chrysostomus orat. 49. ἔφη δέ τις τῶν ὀλιγωρωτέρων φιλοσόφων οὐ φαύλων, τὸν Ἰσμηνίαν τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας, οὐ πάνυ ὀρθῶς. οἷον δ᾽ ἂν ἐμοὶ δοκεῖ. οὐ γὰρ βλάπτουσι οὐδὲν οἱ τυμβαῦλαι τοὺς νεκροὺς, οὐδ᾽ ἐνοχλοῦσι. hoc est: *Dixit autem ante hæc tempora Philosophorum quidam non malus, Ismeniam ob hoc maxime indignari solitum, quod Siticines appel-*

appellarentur tibicines. At nequaquam res est indignatione digna, ut mihi quidem videtur: nihil enim mortuis detrimenti afferunt Siticines, neque illis sunt molesti.

CAP. VI.

De Præficis, à quibus Nenia cantata ad tibiam. Nenia sitne vox Phrygia quæsitum. Phryges ac Mysi pompis funebribus ad luctum ciendum voce barbara plurimum olim adhibiti. Horum inventum funebris tibia. Ab iis Cares accepere. Lessus vel Laussus *quid?* Ιάλεμος, ἰηλεμίζειν, Ιηλεμίστρια, τὰ Ιαλεμώδη, Ιαλέμου ψυχρότερος. *Neniæ nugarum plenæ. Præficarum vicem in Christianorum exsequiis fuisse Psaltrias, quæ hymnos & psalmos canebant. Causa, cur Psalmi cantarentur, indicata ex Joan. Chrysost.*

SEquuntur Præficæ, hoc est mulieres quæ pretio conductæ ad tibias hasce funebres canebant lamentabile aliquod & inconditum carmen ad deplorandum ac collaudandum mortuum apprime accommodatum. Festus, *Præficæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant ceteris plangendi modum.* Glossar. *Præfica.* ἡ περὶ τ κλίνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτομένη. θρηνῳδὸς ἐπ' ἐκφοράν. Unde Lucillius Satyr. 22.

— mercede quæ
Conductæ flent alieno in funere Præficæ,
Multo & capillos scindunt & clamant magis.

 Quod

Quod imitatus Horatius ait:

Vt quæ conductæ plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo.

Nævius in Freto:

Hæc quidem hercle opinor Præfica est, nam
mortuos collaudat.

Plautus in Frivolaria:

Superaboque omnes argutando Præficas.

Idem in Truculento, Sc. Ne expectetis:

Facile sibi facunditatem virtus arguta invenit,
Sine virtute argutum civem mihi habeam pro præficâ,
Quæ alios collaudare absentes, sese vero non potest.

Has intellexit Statius in Epicedio Patris:

Vt Pharios aliæ fictâ pietate dolores
Mygdoniosque colunt, & non sua funera plorant.

Et D. Chrysostomus Homil. 13. in Epist. Pauli ubi καταγέλαστον τῶν θρηνωδῶν γυναικῶν ἐσμὸν vocavit. De iis elegans Apologus Æsopi in πλούτῳ, quem non possum, quin totum hîc apponam: Πλούσιος δύο θυγατέρας ἔχων, τῆς μιᾶς ἀποθανούσης, θρηνούσας ἐμισθώσατο. Τῆς δὲ ἑτέρας παιδὸς λεγούσης ὡς ἄθλιαι ἡμεῖς. αἵγε αὐταὶ, ὧν ἐστὶ τὸ πένθος, θρηνεῖν οὐκ ἴσμεν, αἱ δὲ μὴ προσήκουσαι οὕτω σφοδρῶς κόπτονται ἡ μήτηρ ἔφη. μὴ θαύμαζε τέκνον; εἰ αὗται οὕτω θρηνοῦσιν. ἐπὶ γὰρ ἀργυρίῳ τοῦτο ποιοῦσιν. hoc est, *Dives duas habens filias, altera mortua, præficas conduxit: quum vero altera dixisset, ut nos miseræ*

miseræ ipsæ, ad quas luctus pertinet, lamentari nescimus: hæ vero non necessariæ sic vehementer plangunt; mater ait: Ne mirare filia, si hæ ita lamentantur, nam nummorum gratia id agunt. Carmen autem illud à mulierculis hujusmodi ad tibias cantari solitum, peculiari nomine *Nenia* dicebatur. quod plerique Grammatici annotarunt. Festus: *Nenia est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam.* Nonius: *Nenia ineptum & inconditum carmen, quod adducta pretio mulier, quæ Præfica diceretur, iis, quibus propinqui non essent* [imo vero etiam quibus essent, ô Noni] *mortuis exhiberet.* Cicero idem dicit lib. 2. Leg. *Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easque etiam ad cantus, ad tibicinem prosequuntor, cui nomen Neniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.* Quintilianus lib. 8. cap. 2. *Tertius hinc est diversus translationis modus, cum res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium, ut carmen funebre, proprie Nenia;* Porphyrio ad Horatium Epod. 17. *Nenia proprie carmen est, quod mortuis cantabatur.* Diomedes Grammaticus: *Apud Romanos id carmen, quod cum lamentatione extremum atque ultimum mortuo adcanitur, Nenia dicitur.* Glossarium: Veniæ ὕμνοι ἐπὶ τῶν νεκρῶν. Quo loci *Neniæ* legendum recte me monuit doctissimus mihique amicissimus Frider. Lindenbruchius, cum

Lutetiæ Parisiorum forte fortuna in sermonem de hisce meis Funeribus incidissemus. Idem Glossarium, *Nenia*, ἐπικήδειος ᾠδή. Jul. Pollux Phrygiam esse vocem existimat: τὸ δὲ Νηνίατον, inquit, ἐστι μὲν Φρύγιον. Ἱππῶναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Unde Νηνυρίζειν τὸ θρηνεῖν. Scaliger autem ab Hebræa manasse censet in Notis ad Festum: à quo, etsi non nostrum est dissentire, constat tamen Phrygas ob vocem asperam, & luctui ciendo valde idoneam, olim sæpe pompis funebribus fuisse adhibitos, uti & Mysos: Unde Æschylus in Persis:

Καὶ στέρν' ἄρασσε κἀπιβόα τὸ μύσιον.

Ad quem locum Scholiastes: οἱ γὰρ μύσοι καὶ οἱ Φρύγες μάλιστα εἰσὶ θρηνητικοί. Imo vero Phrygibus tibiarum funebrium inventionem asscribit Statius lib. 6. in exsequiis Archemori:

Tum signum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum traducere manes,
Lege Phrygum mœsta. Pelopem monstrasse ferebant
Exsequiale sacrum, carmenque minoribus umbris
Vtile, quo geminis Niobe consumpta pharetris
Squallida bissenas Sibylen deduxerat urnas.

Cui adstipulatur & ipse Pollux, à Phrygibus

gibus hisce tibiarum funebrium usum etiam Cares accepisse asserens lib. 3. Λέγεται δὲ καὶ Φρύγας εὑρεῖν αὐλὸν θρηνητικὸν, ᾧ κεχρῆσθαι τοὺς Κᾶρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνώδεις γὰρ τὸ αὔλημα καρικόν. Et quæ Caricum illud melos ad Tibiam canebant mulieres Καρῖναι dicebantur: Hesychius: Καρῖναι θρηνῳδοὶ μουσικαὶ αἱ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσαι πρὸς ταφὰς, καὶ τὰ κήδη. παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες. Plura si cupis, adi Pet. Fabr. lib. 3. Semestr. cap. 2. & Erasm. in Prover. Καρικὴ μοῦσα. Quare non omnino absurdum fuerit existimare Neniam esse Phrygiam vocem. Latini veteres *Lessum* vel *Lausum* appellarunt. Cujus vocis significationem priscos Grammaticos non recte percepisse, legimus apud Ciceronem lib. 2. de Leg. Turnebus vocem esse fictitiam per ὀνοματοποιΐαν censet. Quid si *Lausus* à Græco κλαῦσις descenderet? licet enim & nobis interdum nugari. Vide Lipsium in Epist. Quæstionib. *Lessus* est apud Plautum Truculento:

— stultus es,
Qui facta infecta facere verbis postules:
Thetis quoque etiam lamentando lessum
fecit filio.

Quasi dicat; Lamentis gemituque & fœmineo ululatu filium deflevit Thetis, & tamen suis illa lachrymis, quod factum erat, infectum reddere non potuit. Græci τὸν ἰάλεμον vocant. Suidas: ἰάλεμος, ᾠδὴ

ᾠδὴ θρηνητικὴ ὁ ἐπὶ τοῖς ἀπολωλόσιν ἀνίαν φέρων, Athenæus lib. 14. auctor est ἰάλεμον sic ἐν πένθεσι cani solitum, ὡς ὑμέναιον ἐν γάμοις. Utitur eo Oppianus lib. 2. Cyneget. ubi de Elephantis mortem præscientibus sic canit:

Οὐκ ἄρα τοι μούνοισιν ἐν ὀρνίθεσσιν ἔασι
Κύκνοι μαντιπόλοι γόον ὕστατον ἀείδοντες,
Ἀλλὰ καὶ ἐν θήρεσσιν ἑὴν θανάτοιο τελευτὴν
Φρασσάμενοι τόδε φῦλον ἰήλεμον ἐντύνουσι.

Quæ verba clarissimus Rittershusius noster ita reddidit:

Non ergo solis in avibus sunt
Cygni vates luctum ultimum canentes:
Sed etiam inter feras suum obitus finem
Animadvertentes hoc genus, lessum faciunt.

Hinc ἰηλεμίζειν Hesychius θρηνεῖν, *flere* exponit. Et ἰηλεμίστρια, ploratrix, quæ lugubria in defunctos canit, præfica. Et τὰ ἰαλεμώδη Suidas τὰ ψυχρὰ καὶ οὐδενὸς ἄξια, *frigida & nullius pretii* interpretatur. Unde etiam paræmia: ἰαλέμου ψυχρότερος de re inepta & frigida. Vide Zenobium & Suidam. Nugis enim & ineptiis erant plenissima, quæ à præficis in laudem mortuorum canebantur: Unde Plautus in Asinar. Sc. Agedum.

Hæc non sunt nugæ, non enim mortualia.
Quo allusit Agellius lib. 18. cap. 7. Philosophos perstringens, ut loquaces & ina-

inanium verborum funditores, præficisque similes, quæ in mortuos neniam argutam & nugacem canebant. Verba ejus hæc sunt: *Vos Philosophi mera estis, ut Cato ait, mortuaria glossaria. Namque colligitis lexidia, res tetras & inanes & frivolas, tanquam mulierum voces præficarum.* Tantum de Neniis, & à quibus hæ ad tibias cani solebant, Præficis; quam appellationem non diutius, quam ad bellum usque Punicum durasse, Varro scribit lib. 4. de vita pop. Rom. *Ibi à muliere, quæ optima voce esset, Pergama laudari: deinde Neniam cantari solitam ad tibias & fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica, usque ad secundum Pœnicum bellum.*

Porro apud Christianos Præficarum loco olim Psaltriæ substitutæ, quæ hymnos canebant. Meminit Justinianus Novell. 59. τῶν γυναικῶν τῆς κλίνης ἡγουμένων καὶ ψαλλουσῶν. Et D. Hieronymus in Epitaphio Paulæ testis est, Christianos in funere & exsequiis suorum cecinisse *Alleluja*, quæ vox est gratulantis, non lugentis. Corippus lib. 3. de exsequiis Justiniani Imp.

Omnis in exsequias sexus convenit & ætas.
Quis memorare potest tantæ miracula pompæ?
Hinc Levitarum venerabilis ordo canentum.
Virgineus tonat inde chorus: vox æthera pulsat.

Victor

Victor Uticensis lib. de persecut. Vandalorum in Africa: *Quis vero sustineat atque possit sine lachrymis recordari, dum præciperet nostrorum corpora defunctorum sine solemnitate hymnorum cum silentio ad sepulcrum perduci?* Hoc autem fine Psalmos hymnosque cantabant, ut gratias Deo agerent, quod eum, qui è vita excessit, jam à laboribus liberaverit, quod metu mortis exemptum apud se habeat, immarcessibili ornaturus coronâ: Hymni enim & Psalmodiæ sunt lætantium. Quod ne quis à nobis fictum excogitatumque putet, D. Chrysostomum laudo auctorem ac magistrum, cujus verba, indice & interprete optimo Rittershusio nostro, hæc sunt Homil. 4. ad Hebræos: *εἰπὲ γάρ μοι, τί βούλονται οἱ ὕμνοι; οὐχὶ τὸν θεὸν δοξάζομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν ὅτι λοιπὸν ἐστεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα, ὅτι τῶν πόνων ἀπήλλαξεν, ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν ἔχει παρ᾽ ἑαυτῷ, οὐ διὰ τοῦτο ὕμνοι; οὐ διὰ τοῦτο ψαλμῳδίαι; ταῦτα γὰρ πάντα χαιρόντων ἐστί.* Nec dubitat ibidem sanctus ille orator affirmare, Deum ipsum ista *ἐπιτειχίσαι* (sic enim loquitur) hoc est, istiusmodi quasi munimenta humanorum animorum exstruxisse ad evertendam illam perversam consuetudinem plangendi & insolabiliter lugendi mortuos.

Cap.

CAP. VII.

De Ludiis & Scurris, qui funeribus Indictivis admoti. Libertos novos lectum domini præcessisse, probatur testimonio Justiniani Imp. Livii & Appiani. Excussa Dionysii Halicar. verba, quæ secus asserere videbantur. Plures lectos uni funeri prælatos: in iisque fortassean collocatas imagines, quæ in funeribus solebant circumferri. Dionis Caßii, qui imagines relatorum in Deos ab hac pompa eximit, auctoritas in dubium vocata. Damnatorum imagines fractas nec latas fuisse in exequiis. Simulacra etiam devictarum gentium & capta ab hostibus spolia lectum mortui ante lata. Præcessisse quoque Lictores cum fascibus & insignibus honorum, sed inversis.

AC ne quid ineptiarum intermitteretur, Ludios quoque & histriones in funeribus Indictivis lectum mortui præcessisse invenio apud Dionysium Halicar. lib. 9. ἤδον δὲ καὶ ἐν ἀνδρῶν ἐπισήμων ταφαῖς ἅμα ταῖς ἄλλαις πομπαῖς προηγουμένους τῆς κλίνης τοὺς σατυριστὰς χόρους κινουμένους τὴν σίκιννιν ὄρχησιν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς τῶν εὐδαιμόνων κήδεσι. hoc est, *Quin etiam in illustrium virorum funeribus præter alias pompas vidi & Satyricos choros, qui lectulum præcedebant, & sicinnem saltationem saltabant: præcipue vero in fortunatorum virorum funeribus.* Atque hoc loco etiam colloco scurras & mimos, qui exsequiis interdum solebant adhiberi: ut patet ex Suetonio in Vespasiano cap. 19. *Sed in funere*

funere Favo archimimus personam ejus ferens, imitansque, ut est mos, facta & dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus & pompa constaret? ut audiit HS. centies, exclamavit, centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent. Videndus idem scriptor in Tiberio cap. 57. Ex hac enim consuetudine Scurra iste, de quo ibi agitur, funeri videtur admotus, licet id Suetonius διαῤῥήδην non dicit. De Libertis orcinis sive charonianis diserte Justinianus Imperator loquitur, illos pileatos lectum sui domini præcessisse, Cod. De Lat. Libert. *Qui Domini funus pileati antecedunt, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel hæredis, fiant illico cives Romani.* Quem ritum Livius lib. 38. respiciens scribit Q. Terentium Culleonem *adeo amicum Corneliæ familiæ fuisse, ut pileatus, sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum* [Scipionis] *iverit.* Erat autem à Scipione hic Terentius servitio exemptus: ideoque ipsum *omni vita, ut dignum erat, libertatis auctorem coluit*, teste eodem Livio lib. 30. in fine. Huc accedit, quod Appianus Alexandr. Mithridatico, de Prusia memoriæ proditum reliquit: Πέρσεως δ' ἁλόντος, inquiens, ἀπελθὼν τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς εἷμά τε ῥωμαϊκὸν ἀμπεχόμενος, ὃ καλοῦσι τήβεννον, καὶ ὑποδήματα ἔχων ἰταλικὰ, τὴν κεφαλὴν ἐξυρημένος, πίλιον ἐπικείμενος. Et addit: ᾧ τρόπῳ τινὲς

περια-

περιέασι τῶν ἐν διαθήκαις ἐλευθερωθέντων. Ambitiosam hanc procerum Rom. consuetudinem perstringit Dionys. lib. 8. his verbis: ἔγωγ' οὖν ἐπίσταμαί τινας ἅπασι τοῖς δούλοις συγκεχωρηκότας εἶναι ἐλευθέρους μετὰ τὰς ἑαυτῶν τελευτάς, ἵνα χρηστοὶ καλῶνται νεκροὶ καὶ πολλοὶ ταῖς κλίναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολουθῶσι τοὺς πίλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες. hoc est, *Equidem scio quosdam, qui testamento omnes suos servos manumiserunt, ut post mortem boni audirent, & multi lectulos eorum ferales prosequerentur pileati.* Quo loco sunt, qui libertos hosce lectum patroni sui proxime fuisse secutos affirmare non dubitant, contra clarissimam Livii, Appiani & ipsius Justiniani auctoritatem. Atqui ego cur ita sentirent, causæ nihil video. Nam ex Dionysii verbis, irent præ an pone sequerentur, cognosci liquido non potest. Proprie παρακολουθεῖν est honoris causa latus tegere alicui: ponitur & pro Sequi è vestigio. Sed in genere Prosequi significat, quod alia voce προπέμπειν dictitant Græci. Sic quod ait Capitolinus, *Verum Marcus Imp. Capuam usque prosequutus est*, possis Græce dicere, τοῦ Οὐήρου Μάρκος μέχρι Καπύης παρηκολούθησε. Hac notione apud Dionysium capiebat noster Casaubonus, cum ipsius sententiam super hunc locum exquirerem. Veniebat etiam mihi in mentem ita existimare, reliquos quidem lectulos, qui solebant interdum

terdum funeribus præferri, fuiſſe ſubſecutos hoſce libertos: at vero anteceſſiſſe lectum, quo mortuus ferebatur, ita ut inter lectulos imaginum & lectum ipſius defuncti irent hi Charonitæ. Dixit enim Dionyſius non τῇ κλίνῃ, ſed ταῖς κλίναις ἐκκομιζομέναις. Nam plures lectos uni mortuo eſſe prælatos, notiſſimum eſt: etſi id lege 12. tab. eſſet prohibitum, quæ extat apud Cicer. leg. *Pluſa. fonera. uneinei. facito. neiue. pluſeis. lectos. endoferto.* Sic, ut Servius auctor eſt, in funere Marcelli Auguſtus ſexcentos lectos præferri juſſit: Et Sylla ſex millia habuit. Et apud Tacitum, lib. 16. *Largitur in ſervos quantum aderat pecuniæ, & ſi qui aſportari poſſent, ſibi quemque deducere, tres modo lectulos ad ſuprema retineri jubet.* At cui uſui fuiſſe hos lectos putabimus? Credo, ut paternæ maternæque gentis imagines in iis collocarentur. Has enim funeribus nobilium adhibitas, teſtis Porphyrio ad illud Horatii: *Funus atque imagines ducunt triumphales.* Ubi ſic ait interpres: *In funere nobiliſſimis quibuſque ſolebant præferri imagines majorum, quod obſervari videmus in funeribus principum.* Crebro hujus ritus meminêre auctores. Cicero 2. Orat *Brute quid ſedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis?* Valerius Max. lib. 8. cap. 15. *Africanus imaginem in cella Iovis opt. max. poſitam habet:*

habet: quæ quotiescunque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est, inde petitur. Epitoma Livii 48. de Lepido: *Præcipit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent: imaginum specie, non sumptibus nobilitari maximorum virorum funera solere.* Tacitus lib. 3. Annal. tradit lectum Juniæ *viginti clarissimarum familiarum imagines antelatas* fuisse. Idem lib. 4. de funere Drusi: *Circumfusæ lecto Claudiorum Liviorumque imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris.* Ubi Guichardus *circumfixas* legit, lectis fuisse affixas illas imagines existimans: quod non probo. Agnoscit has in funere Liviæ etiam Dio lib. 58. Propertius hanc pompam detestatur:

Nec mea tunc longa spatietur imagine pompâ.

Neque in Germanici funere eas prælatas, auctor Tacitus lib. 2. *Funus sine imaginibus & pompa per laudes & memoriam virtutum ejus celebre fuit.*

Erant autem hæ imagines nihil aliud, quam expressi corporis effigies humerorum tenus, è cerâ, consolationis ergo asservatæ. Nam ut Lactantius ait lib. 2. de falsa Relig. cap. 2. *omnium fingendarum similitudinum ratio idcirco ab omnibus inventa est, ut posset eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti vel absentiâ fuerunt separati.* Hujusmodi imaginibus atria sua nobiles Romani exornabant, collocando

eas

eas ordine in ligneis quibusdam thecis vel armariis, unde exsequiarum tempore depromebantur, ut colligere est Plinio l. 35. cap. 2. *Expressi cerâ vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus*. In Principum tamen funeribus non solum gentilitiæ, sed quorumlibet magnorum virorum ac virtute præstantium imagines prælatæ: ut in funere Augusti Dio lib. 56. Καὶ μετ' ταύτας (εἰκόνας scilicet) αἵτε τῶν προπατόρων αὐτοῦ, καὶ αἱ τῶν ἄλλων συγγενῶν τῶν τεθνηκότων (πλὴν τοῦ Καίσαρος, ὅτι ἐς τοὺς ἥρωας ἐσεγέγραπτο) αἵτε τῶν ἄλλων Ῥωμαίων τῶν καθ' ὁτιοῦν πρωτευσάντων, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ῥωμύλου ἀρξάμεναι, ἐφέροντο. Καί τις καὶ τοῦ Πομπηΐου τοῦ μεγάλου εἰκὼν ὤφθη, &c. Idem factum in aliis exsequiis. Quod vero hic Dio dicit, Cæsaris imaginem in funere Augusti ideo non fuisse conspectam, quoniam is in Deorum numerum adscriptus, id ante etiam lib. 47. tradiderat, ubi Triumvirorum super hac re edictum recitat his verbis: πρὸς δὲ τούτοις ἀπεῖπον μὲν, μηδεμίαν εἰκόνα αὐτοῦ, καθάπερ θεοῦ τινος ὡς ἀληθῶς ὄντος, ἐν ταῖς τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐκφοραῖς πέμπεσθαι. Atque de Augusti imagine simile Senatus decretum memorat lib. 56. ταῦτά τε, inquiens, αὐτῷ ἐψηφίσθη, καὶ ὅπως μήτ' εἰκὼν αὐτοῦ ἐν ἐκφορᾷ τινὸς πομπεύῃ. Ceterum super fide

ſide Dionis valde ambigit Lipſius in Epiſtolicis lib. 4. Ep. 3. primum quod ea res ab aliis non ſit tradita, ne à Tacito quidem, qui tamen hujuſmodi ſententias adulatione eximias non facile ſolet præterire. Deinde quod Æneæ ac Romuli etiam imagines, licet & ipſi in Deorum numerum relati fuerint, funebri pompæ ornandæ adhibiti ſint, ut Tacitus indicat in funere Druſi lib. 4. *Funus imaginum pompâ maxime illuſtre fuit, cum origo Iuliæ gentis Æneas, omneſque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, poſt Sabina nobilitas, Atta Clauſus ceteræque Claudiorum effigies longo ordine ſpectarentur.* Sed ego hanc litem non fecero meam. Illud ſcio, ſi quis turpi & immani crimine damnatus eſſet, ejus imaginem damnari & frangi ſolitam, nec in exſequiis ferri. Unde Juvenalis Satyr. 8.

Frangendâ miſeram funeſtat imagine gentem.

Tacitus lib. 2. Annal. *Cotta Meſſalinus, ne imago Libonis exſequias poſterorum comitaretur, cenſuit.* Sic Bruti & Caſſii imagines abolitas, docet Tacitus in fine lib. 3. Annal. *Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, Manlii, Quintii aliaque ejus nobilitatis nomina: ſed præfulgebant Caſſius atque Brutus hoc ipſo, quod effigies illorum non viſebantur.* Quot igitur majorum imagines, totidem videntur lectuli funeribus prælati, ita ut ſuus cuilibet ima-

imagini lectulus esset, in quo portabatur. Quanquam interdum non in hujusmodi lectis, sed in oblongis perticis vel hastis imagines has fuisse latas, ut fercula triumphorum solebant, non inepte quis existimaverit, præeunte nobis ad hanc conjecturam Silio, qui lib. 10. de funere Pauli sic ait:

Non conjunx nativæ aderant, non juncta propinquo;
Sanguine turba virûm: aut celsis de more feretris
Præcedens prisca exsequias decorabat imago.

Porro non imagines solum, sed & simulachra gentium urbiumque subactarum, & nomina sub titulis hostium victorum ipsaque spolia ab hostibus capta præferri & exhiberi solebant in funeribus Imperatorum. Dionysius Halicar. lib. 8. de funere Coriolani: Ἐπειδὰν δὲ πάντα ηὐτρέπιστο, θέντες ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεπεστάτης ἠσκημένης κοσμῷ, τὴν αὐτοκρατορικὴν ἔχοντα ἐσθῆτα, καὶ περὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ φέρεσθαι κελεύσαντες λάφυρά τε καὶ σκῦλα καὶ στεφάνους, καὶ μνήμας, ὧν εἷλε πόλεων, ἦραν τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ πολέμους ἔργοις. Tacitus de funebri pompa Augusti: *Tunc consultatum de honoribus ex quibus maxime insignes visi, ut portâ triumphali duceretur funus: Gallus Asinius, ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur.* Quod etiam factum

factum esse auctor Dio lib. 56. τὰ τε ἔθνη πάνθ' ὅσα προσεκτήσατο ἐπιχωρίως σφίσιν ὡς ἕκαστα ἀπεικασμένα ἐπέμφθη. *Omnesque nationes, quas subegisset, cum suo ipsarum cultu effictæ cernebantur.* Id ipsum de Pertinacis funere narrat idem auctor lib. 74. παρῆλθον μετὰ ταῦτα τὰ ἔθνη πάντα τὰ ὑπήκοα ἐν εἰκόσι χαλκαῖς ἐπιχωρίως σφίσιν ἐσταλμένα. *Transierunt deinde nationes omnes subjectæ imperio Romano in statuis æneis, sic ornatis, ut est cujusque gentis patria consuetudo.* Intellexit hoc Lucanus lib. 8. de funere Pompeii, quem non petere dicit,

Præferat ut veteres feralis pompa triumphos.

Et allusit Virgilius lib. 11. in funere Pallantis:

Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat & longo prædam jubet ordine duci.

Nec multo post:

Indutosque jubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.

Quin imo lictores cum fascibus, aliaque insignia magistratuum, quos olim gesserunt, præcessisse, Polybius tradidit, l. 6. αὐτοὶ μὲν οὖν ἐφ' ἁρμάτων οὗτοι πορεύονται. ῥάβδοι δὲ καὶ πελέκεις καὶ ἄλλα τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα συμπαρακεῖσθαι, προηγεῖται, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ τῆς γεγενημένης κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ πολιτείᾳ προαγωγῆς. hoc est, *Isti igitur curru*

curru sic incedunt, Fasces vero & secures ac reliqua principatibus consueta, secundum dignitatem cujusque præcedunt, qua, dum in vivis esset, in Rep. eminuit.

Et notandum, fasces hosce verti solitos, ut discimus ex Tacito lib. 3. Annal. de funere Germanici: *Igitur tribunorum centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi fasces.* Quem morem tetigisse videtur Virgilius dicto loco:

— Tum mæsta phalanx, Teucrique sequuntur,
Tyrrhenique duces & versis Arcades armis.

Ubi Servius: *Lugentum more*, inquit, *mucronem hastæ, non cuspidem contra terram tenentes: scuta autem invertentes non propter numina illic depicta, ne eorum simulacra cadaveris polluerentur aspectu, ut nonnullis frustra placet. Nam lugentium mos est prioris habitus immutatio.* Albinovanus in funere Drusi:

Quos primum vidi fasces, in funere vidi,
Et vidi versos indiciumque mali.

Statius 4. Thebaid.

— versis ducunt insignibus; ipsi
Grajugenæ reges.

CAP. VIII.

Funera humeris elata, & à quibus. Vespillones, Sandapilones, Barginnæ, Sandapilarii, *Lecticarii in Ecclesiâ Constantinopolitana,* κοπιάται.

QUI Funebrem lectum præcesserint, jam vidimus: Sequitur de iis, *qui funus extulerunt.* Quod officium plerumque à proximis hæredibus fuisse obitum, indicat Servius in lib. 6. Æneid. *Deferendi feretrum propinquioribus virilis sexus dabatur munus.* Horatius lib. 2. Satyr. 5.

——— *cadaver*
Vnctum oleo largo nudis humeris tulit hæres.

Hinc Qu. Metellum Macedonicum *à quatuor filiis illatum rogo, uno Prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, altero Censorio,* testatur Plinius lib. 7. c. 44. & Valer. Maximus lib. 7. de Felicitate. Et Plutarchus de fortuna Romanor.

Nonnunquam etiam Servi manumissi cadaver Domini sui portabant, si non anteirent: Unde Persius Satyr. 3.

——— *at illum*
Hesterni capite induto subière Quirites.

Interdum vero imperatores aliique præclare de Republ. meriti à magistratu vel Senatoribus, vel patritiis efferebantur. Nam Coriolanum οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ πολέμους ἔργοις extulerunt,

teste Dionysio lib. 8. Et C. Julii Cæsaris *lectum pro rostris in forum magistratus & honoribus functi detulerunt*, ut annotavit Suetonius in ejus vita. Sic Augusti *corpus ad rogum humeris Senatorum ferendum*, conclamasse Patres auctor est Tacitus l. 1. Annal. Imo vero quidam cum ex populo, tum exteris etiam Romæ commorantibus non contenti erant vulgari more funus prosequi, sed propenso in defunctum amore & observantiâ, suis humeris lectum efferebant: quod in funere Æmilii Pauli contigisse, narrat Plutarchus in ejus vita: ὅσοι γοῦν κατὰ τύχην παρῆσαν Ἰβήρων καὶ Λιγύων καὶ Μακεδόνων, οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι, διαλαβόντες τὸ λέχος ὑπέδυσαν καὶ παρεκόμιζον. οἱ δὲ πρεσβύτεροι συνηκολούθουν, ἀνακαλούμενοι τὸν Αἰμύλιον εὐεργέτην καὶ σωτῆρα τῶν πατρίδων. hoc est, *Quotquot forte eo tempore Romæ fuerunt Hispani, Ligures, Macedones, ex his juvenes quique corpore erant valido, feretrum subierunt: majores natu vero prosecuti sunt Servatorem & Patrem patriæ Paullum appellantes.* Sic Trebius, qui in ædilitate populo assibus frumentum præstiterat, *supremo die populi humeris in rogum portatus est*, ut scriptum reliquit Plinius lib. 18. cap. 3. Et Cn. Pompejum non optare,

Vt Romana suum gestent pia colla parentem,

canit Lucanus lib. 8. Juvenalis Satyr. 10. de infelicitate Priami:

Inco-

Incolumi Troja Priamus venisset ad umbras
Assarici magnis solemnibus, Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacrumas, &c.

Ex quibus locis abunde constat, humeris elata fuisse funera, non autem eo modo, ut Rævardus & Fruterius existimarunt, quorum opinionem alibi posuimus.

Quod si vero mortuus tenuioris erat fortunæ, vel populo invisus, eum à Vespillonibus exportari solitum legimus. De Domitiano Imperatore Suetonius cap. 17. *Cadaver ejus populari sandapila per Vespillones exportatum.* Cui astipulatur & Eutropius lib. 7. *Funus ejus cum ingenti dedecore per vespillones exportatum, & ignobiliter sepultum.* Sic de Heliod. Sycophanta Ammianus Marcellin. lib. 19. *Funus ejus per vespillones elatum, &c.* Hinc Festus: *Vespæ & Vespillones dicuntur qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, sed quia vespertino tempore eos efferunt, qui funebri pompâ duci propter inopiam nequeunt.*

Varie autem hæc vox scribitur. Alii cum simplice liquida: ut Isidor. in Glossis: *Vespilones fossarii, qui mortuos sepeliunt, bajuli.* Nonnulli vero Vespillo, ut Lexicon Græcolatinum vetus: Νεκροθάπτης,

Vespillo, Libitinarius. Sunt etiam qui Bispellones vel Bispelliones scribunt: Glossar. vetus: *Bispelliones*, Νεκροθάπται, κοπιάται. *Bispello*, Νεκροφόρος. In qua scriptione diversam originem putat eruditissimus Fr. Junius ad Tertul. de Pall. cap. 4. nempe à binis palliis, quod scilicet lugubres vestes suis superinducerent. Quid est quæso curiose ingeniosum esse, si hoc non est? nec enim nescire potuit, vir doctiss. literarum B & V vicinitatem, & sæpe, imo fere semper unam pro alterâ usurpari. Rectius igitur meo quidem animo Servius, qui hosce homines *à vespera primum Vesperones, & deinde Vespillones* dictos censet. Verum de his minutiis Grammaticorum παῖδες viderint.

Dicuntur etiam *Sandapelones*, ut in Glossar. *Sandapelo*, νεκροθάπτης. Sidonius *Sandapilarios* vocat lib. 2. Epistol. 8. qua voce non Sandapilarum fabros, sed bajulos intelligit. Appellarunt etiam *Barginnas*: Glossarium vetus, *Barginna*, νεκροφόρος. Βάρβαρος, προφώνησις βαρβάρων. Sic enim distincte legendum in Gloss. hoc sensu, ut sit Vespillo Barginna, ut sit Barbarus Barginna, ut insuper sit Barbarorum acclamatio Barginna; quod cum bonâ veniâ Jac. Cujacii dictum velim, qui in Novel. 3. male combinat.

Sed hic Christianorum quoque consuetudinem breviter subjiciemus. Ac in Ecclesia Constantinopolitana erant *Lecticarii*

à Con-

à Constantino Magno primum instituti, qui gratuitam exportandis mortuis operam præstarent, dicti alio nomine κοπιαταί à laborando. Hi ex mille & centum officinis annuos habebant reditus, unde funerum sumptus fierent, ut est in Novelli Justiniani 43. & 59. & in Novell. Leonis 12. Non autem dubium, quin idem vel certe non absimilis ritus in Romana Ecclesiâ obtinuerit. Sæpissime tamen homines pietate & vitæ sanctimoniâ celebres ab ipsis Episcopis & Sacerdotibus ad sepulturam elatos constat. De Paulæ matris funere D. Hieronymus in Epistola ad Eustochium: *Ex hinc non ululatus, non planctus, ut inter seculi homines fieri solet, sed psalmorum linguis diversis examina concrepabant. Translata est Episcoporum manibus & cervicem feretro subjicientibus, cum alii Pontifices lampades cereosque præferrent, alii choros psallentium ducerent, &c.* Sic cadaver B Fulgentii per Sacerdotes deportatum, legitur in ejus vita: *Mane vero postquam multitudo maxima populorum de locis finitimis ad exsequias venit, Sacerdotum manibus ad Ecclesiam civitatis, quæ Secunda dicitur, ubi etiam reliquias Apostolorum constituerat, deportatus, sortitus est honorabile monumentum.* De Filimatiâ quoque matrona honestissima sic loquitur Sidonius Apollinaris lib. 2. Epistol. 8. *Hanc tamen, si quis haud incassum honor cadaveribus impenditur, non Vespil-*

lonum Sandapilariorumque ministeria ominosa tumulavêre: sed cum Libitinam ipsam flentes omnes exteri quoque prensitarent, remorarentur, exoscularentur, sacerdotum propinquorumque manibus excepta, perpetuis sedibus dormienti similior illata est. Possem plura addere: sed quid opus multis exemplis, in re tam manifesta & extra omnem controversiam positâ?

Cap. IX.

De Pheretro. Isidori in ejus Etymologiâ investiganda ridiculum acumen. Latura, Latus. Capulum *eodem significatu.* Capularis senex, σορέλλω. *Pheretrorum discrimen pro qualitate defunctorum. Lectica elati honestiores: Sandapila viles & servi. A quot personis ea gestata. Funera interdum aperte elata, interdum tecte.* Larvata Funera *quæ*?

QUemadmodum igitur pro diversitate defunctorum alii atque alii fuerunt Νεκροφόροι: ita etiam diversa fuisse Νεκροφορεῖα observo. Dicebantur ea Latinis *Feretra*, sive Græcum mavis, *Pheretra*: utrumque à ferendo, quod vel pueri intelligunt. Sed audiamus acumen Isidori lib. 18 orig. cap. 9. *Pharetra* inquit ille, *sagittarum theca à ferendo jacula dicta, sicut & Pheretrum, ubi funus ducitur: quæ ideo Etymologiam communem habent, quia Pharetra mortem, Pheretrum mortuum portat.* En cor Zenodoti, en jecur Cratetis!

Fru-

Frustra laurum mordeo, ita mihi præcordia saliunt ad risum. Pheretrum autem latine *Laturam* dixeris. Glossar. Græcolatinum: *Latura*, φέρετρον. Festi mutilator: *Latitaverunt, Cato posuit, pro sæpe tulerunt*. Sic *Latus* pro feretro videtur usurpasse Apul. lib. 2. Metam. *Pompa funeris publici ductabatur per forum, occurrit ad latus quidam mœstus in lacrymis, genialem canitiem revellens senex* ut observavit CL. V. Jan. Gruterus amicus noster lib. 6. Suspic. cap. 8. Eodem significatu & *Capulum* usurpari invenio, sic dictum, non, *quod supra capita hominum feratur*: ut itidem nimis acute nugatur Isidor. l. 20. orig. cap. 11. Sed *ab eo quod corpus capiat*, teste Servio in 11. Æneid. Cui adstipulatur Nonius: *Capulum dicitur quicquid aliquam rem intra se capit*. Ubi tamen illud postea ad sepulcrum ipsum accommodat. Festus: *Capulum*, inquit, *& manubrium gladii vocatur, & id, quo mortui efferuntur, utrumque à capiendo dictum*. Utitur Lucillius Satyra 2.

Quem cum vidissent Hortensius Posthumiusque,
Ceteri item in capulo non esse aliumque cubare.

Hinc descendit vox *Capularis*, quæ *senem jam morti contiguum* significat, teste Fulgentio de Prisco serm. Unde Plautus in Milite Sc. Cohibete:

—— *itan' ego tibi videor oppido Acheronticus,*
Tam Capularis?

hoc est: jamjam in Proserpinæ peculio connumerandus. Et Artemona anus maritum suum Demænetum vocat *Capuli decus* Asinariâ Sc. Ain' tu. Græcis Σορέλλης dicitur, qui τ̄ ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχει, hoc est, *alterum pedem in sepulchro habet.* Hesych. Σορέλλη, σκῶμμά τι ἐπιχωριάζον εἰς τοὺς γέροντας.

Erant igitur, quod dicere inceperamus, Pheretrorum duo potissimum genera: Lectica & Sandapila. Ac Lecticis quidem vel Lectis ditiores & nobiliores efferebantur: Græci τὴν κλίνην & τὸ λέχος vocant. Hesychius: Λέχη, ἐφ' οἷς τοὺς νεκροὺς κομίζουσιν. Dionysius Halicar. lib. 4. Lucretiæ cadaver facit ἐπὶ κλίνης μέλασιν ἀμφίοις ἐστρωμένης, *in lectica nigris vestibus instrata.* Nepos in vita Attici: *Elatus est lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris.* Tacitus lib. 3. hist. *Simul ferebatur lecticula parvus filius velut in pompam funebrem.* Dionysius lib. 8. de funere Coriolani: ἦραν τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τ̄ νέων, &c. Plutarchus in Numa: οὔτε πατρίκιοι τὸ λέχος αἴρουσι. Seneca lib. 6. Controvers. 6. *Versæ sunt in exsequias nuptiæ, genialisque lectus mutatus in funebrem*: Eodem sensu & *Torum* accipio apud Ovidium lib. 6. Metamorph. Lib. 3.

Sta-

— ſtabant cum veſtibus atris
Ante toros fratrum demiſſo crine ſorores.

Sic Tacitus 2. *Vbi illa veterum inſtituta? præpoſitam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina & laudationes & lacrymas?* Propertius lib. 2.

Nec mihi tum fulcro ſternatur lectus eburno,
Nec ſit in Attalico mors mea nixa toro.

Mortui igitur ditiores Lectica: At vero pauperiores & vilioris fortunæ homines Sandapila efferebantur. Fulgentius de Priſco ſerm. *Sandapilam antiqui dici voluerunt feretrum mortuorum, id eſt, loculum, non in quo nobilium corpora, ſed in quo plebejorum atque damnatorum* [addo etiam populo inviſorum] *cadavera portabantur.* Gloſſarium: *Sandapila*, νεκροφορεῖον. Juvenalis Satyr. 8. *Inter carnifices & fabros Sandapilarum.* Quo loci fabri Sandapilarum ſunt, quos Græci Σορoπoιοὺς appellant, teſte Polluce lib. 10. cap. 31. Item Σοροπηγοὺς, qui Sandapilas compingunt: quæ vox eſt apud Nicarchum lib. 2. Antholog.

Καὶ πᾶσιν μία νὺξ, ἓν φάρμακον, εἷς σοροπηγός.

Domitiani cadaver *populari Sandapilâ* exportatum ſcribit Suetonius cap. 17. Hanc opinor intellexit Horatius lib. 1. Satyr. 8. *vilem arcam* appellans: Et Lucanus lib. 8. de Pompejo:

Da vilem Magno plebeii funeris arcam,
Quæ lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.

Martialis *Orcinianam spondam* dixit Epigr 5. lib. 10.

Orciniana qui feruntur in sponda.

Ac tale feretrorum discrimen etiam apud Massilienses observatum fuisse, testatur Valerius Maxim. lib. 2. cap. 6. *Duæ etiam ante portas eorum arcæ jacent: altera, quâ liberorum, altera quâ servorum corpora ad sepulturam plaustro devehuntur.*

Sed pene præterieram, certum quoque Vespillonum numerum uni Sandapilæ fuisse adhibitum: quod ex Appiano Alexand. didici, qui lib. 4. ἐμφυλ. de Icilio proscripto sic loquitur: Ἰκέλιος δὲ ἐκλαθόμενος τῆς μεγαλόφρονος ἐλευθεριότητος, νεκρὸν σῶμα ἐκκομιζόμενον ὑποστὰς, τοῖς φέρουσι συνεβάσταζε τὸ λέχος. ἰδόντων δὲ τῶν φρουρούντων τὰς πύλας, ὅτι πλεονάζουσιν οἱ νεκροφόροι παρὰ τὸ σύνηθες ἑνὶ ἀνδρὶ, καὶ τοὺς μὲν φέροντας οὐχ ὑπονοούντων, τὸ δὲ λέχος ἐρευνωμένων, μὴ νεκρόν τις ὑποκρίνοιτο, οἱ νεκροφόροι τὸν Ἰκέλιον ἤλεγχον οὐχ ὁμότεχνον σφίσιν ὄντα, ἐγνωσθέντα τε οἱ σφαγεῖς ἀπέκτειναν, hoc est, *Icilius vero pristinæ magnanimitatis & ingenuitatis immemor, cadaveri quod efferebatur, subjecit humeros, atque ita cum aliis bajulabat sandapilam. Portæ custodes conspicati uni mortuo Vespillones solito plures adhibitos, nihil de ipsis suspicando, tantum scrutati sunt, ne quis vivus efferretur pro mortuo. Sed cum Icilius argueretur à sociis, quod non esset Libitinarius, agnitus & interfectus est.*

Ac

Ac clariſſimus Lipſius in Electis annotavit, Sandapilam à quatuor tantum fuiſſe portatam, fretus auctoritate Martialis, qui lib. 7. Epigramm. 75. ait:

Quatuor inſcripti portabant vile cadaver,
Accipit infælix qualia mille rogus.

Lecticam vero à ſex, interdum ab octo vel pluribus. Unde etiam Lectica hexaphoros & octophoros dicta. Idem Martialis lib. 2. in Zoilum Epig. 81.

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit:
Dum tamen hæc tua ſit, Zoile, Sandapila.

Idem lib. 6.

Invidioſa tibi quam ſit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

Quaſi diceret: tam indigne homines ferunt te juvenem & egenum ferri lecticâ, cui ſex homines ſubjuncti ſunt, ut id vix paſſuri in mortuo videantur.

Sandapilis igitur & Lecticis mortuorum corpora efferri ſolita, hinc conſtat: ſed quod moneo, interdum apertis, interdum vero tectis. Nam qui ſua morte obierant, vel facie erant non plane deformi, illorum cadavera honeſtiſſimis veſtibus induta & lectis quam ſplendide ornatis impoſita, palam ferebantur, ita ut unuſquiſque defuncti faciem, & ex veſtibus ornatuque ſexum facile poſſet cognoſcere. Cujus moris, qui hodieque in Italia & Gallia Narbonenſi durat, pleni ſunt omnes libri. Non raro etiam faciem

ſolebant fucare, præſertim fœminarum & puellarum, ut mortuæ apparerent venuſtiores. Id conſtat ex eo, quod de Britannico tradit Dio in vita Neronis: Τὸν δὲ Βρεταννικὸν, φαρμάκῳ δολοφονήσας ὁ Νέρων, ἐπεὶ δὴ πελιδνὸς ὑπὸ τοῦ φαρμάκου ἐγλυνήθη γύψῳ ἔχρισεν. ὑετὸς δὲ διὰ τῆς ἀγορᾶς αὐτοῦ ἀγομένου πολὺς, ὑγρᾶς ἔτι οὔσης τῆς γύψου, ἐπιπεσὼν, πᾶσαν αὐτὴν ἀπέκλυσεν, ὥς τε τὸ δεινὸν μὴ μόνον ἀκούεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁρᾶσθαι. Quibus verbis dicit, Britannici corpus gypſo oblitum à Nerone fuiſſe, ne livor appareret è veneno: ſed pluviam coortam eluiſſe gypſum, dum cadaver per forum effertur; omniumque oculis ſubjeciſſe. Eadem & Zonaras: à quibus tamen diſſentit Tacitus, noctu elatum Britannicum aſſerens lib. 17. *Nox eadem Britannici necem & rogum conjunxit.* Quid opus igitur gypſo? cum nox hæc omnia operire & tegere potuiſſet. Quod ſi autem cadavera ita erant affecta, ut propter deformitatem vel aliam cauſam honeſte populo oſtendi & oculis vulgi palam exponi non poſſent, veſtibus ſic involvebantur tegebanturque, ne cognoſcerentur. Quomodo Scipionem Africanum elatum auctor eſt Vell. Paterculus lib. 2. *De tanti viri morte nulla habita eſt quæſtio: ejuſque corpus velato capite elatum eſt.* Repertus enim fuerat mane in lectulo mortuus, ita ut quædam eliſarum faucium in cervice reperirentur notæ.

Interdum vero etiam tectis lecticis hujusmodi Funera elata existimo, motus auctoritate Dionis Cassii, qui auctor est, Sext. Condianum ut se condemnatum iri intellexit, equum conscendisse, ex eoque paulo post consulto lapsum mortem simulasse, & tum arietem pro ejus corpore elatum combustumque esse; quæ postrema verba Græce sic sonant: Καὶ ὀφθεὶς ὡς καὶ παραχρῆμα τελευτήσων ἐς οἴκημα ἐκομίσθη. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀφανὴς ἐγένετο. Κριοῦ δὲ σῶμα ἐς λάρνακα ἀντ' αὐτοῦ ἐμβληθὲν ἐκαύθη. Hic mihi subit suspicari Larvis quoque interdum faciem ruinâ ædium detritam vel alio casu mutilam velari solitam: cujusmodi funera *Larvata* fuisse dicta observavit Vir clarissimus Philippus Camerarius magni illius Joachimi F. l. 1. Meditat. histor. cap. 96. Et clarum id ex Epitaphio veteri duorum conjugali prima nuptiarum nocte in toro conjugali ruina ædium oppressorum, cujus ultima verba hæc sunt: CARI PARENTES NEC LUCTU NEC LACHRIMIS MISERA AC LARVATA NOSTRA DEFLEATIS FUNERA, NE REDDATIS INFELICIORA, &c.

CAP. X.

Funus prosequendi officium quibus phrasibus denotatum. Vitio datum ignoto homini ivisse exsequias. Athenis quoque id lege prohibitum. Proximorum erant præcipue hæ partes, Fœminas & Virgines quoque in funus prodiisse. Apud Christianos hunc morem improbatum à sanctis Patribus. Equi in magnatum exsequiis.

PErgimus ad eos, *qui funus prosequuti sunt.* Quod officium Romani *Sequi*, *Prosequi*, *Exsequi*, *Comitare funus*, & *Ire*, *venire exsequias* dicebant. Terentius τῷ *Sequi* utitur in Andriâ:

Funus interim
Procedit: sequimur; ad sepulcrum venimus.

Eodem sensu etiam *Prosequi* usurpatur: quod verbum ad omnes pompas est accommodatissimum. Seneca Epistol. 30. *Bassus noster videbatur mihi prosequi se & componere & vivere tanquam superstes.* Apulejus lib. 8 Metamorphos. *Funus vero toto feralem pompam prosequente populo, deducitur ad sepulturam* Respondet autem huic voci Græca προπέμπειν & παραπέμπειν & ἐκπέμπειν. Æschylus in ἑπτ' ἐπὶ Θήβ.

Πᾶς τολμήσω μήτε σε κλαίειν
Μήτε προπέμπειν ἐπὶ τύμβον.

Et paulo post:

Ἡμεῖς μὲν ἴμεν καὶ συνθάψομεν
Αἵδε προπομποί.

Plu-

Plutarchus in Numa. *οἵτε πατρίκιοι τὸ λέχος ἀράμενοι καὶ συμπαρόντες οἱ τῶν θεῶν ἱερεῖς καὶ παραπέμποντες* Euripides:

Τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον
Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Ubi τὸ ἐκπέμπειν Cicero *exsequi* interpretatur in 1 Tuscul. quæst.

At qui labores morte finisset graves
Omnes amici laude & lætitia exsequi.

Sic *Comitare funus* est apud Ovidium l. 1. de Ponto Eleg. 10.

Funera non potui comitare nec unguere corpus.

Sed & *Ire* simpliciter eodem modo accipitur, quemadmodum etiam *Ire* vel *Venire exsequias*. Terentius in Andria: *Effertur, imus*. Virgilius 2 Æneid.

Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus.

Quem locum imitatus videtur Silius Italicus lib. 15. Punicor. ubi occiso Marcello Hannibal sic loquitur:

Marcellum abstulimus Latio: deponere forsan
Gens Italûm tandem arma velit: vos ite superbæ
Exsequias animæ & cinerem donate supremi
Muneris officio.

Apulejus lib. 3. Florid. *Proin quoniam*

Poë-

Poëta optimus personam vitæ deposuerit: recta de auditorio ejus exsequias eundum. Idem lib. 4. *Aspexit in pomœriis civitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine, qui exsequias venerant, circumstare, omnes tristissimos & obsoletissimos vestitu.* Terentius Phormione: *Exsequias Chremeti, quibus est commodum, ite: hem tempus est.* Ovidius lib. 2. Amor. Eleg. 6.

Psittacus Eois imitatrix ales ab Indis
Occidit: exsequias ite frequenter aves.

Sed ne verba nos diutius teneant; ad rem accedamus.

Indictiva igitur Funera quod attinet, notandum si defunctus bene de omni Repub. fuisset meritus, tum ad ejus exsequias non solum cognatos&amicos, verum etiam totam adeo civitatem confluxisse, præconis voce & tuba ad id evocatam. Aderant magistratus, Senatores, equites atque adeô omnis populus, ut hac ratione suam erga defunctum benevolentiam testarentur, & si fieri posset, de dolore luctuque superstitum liberorum propinquorumve in se transferrent particulam, vel aliorum animis solatii aliquid quasi aspergerent. Livius lib. 24. de Hierone: *Funus fit Regium, magis amore civium & caritate, quam curâ suorum celebre.* Exempla alia passim occurrunt. Imo Sacerdotes quoque interdum ivisse exsequias legimus: ut in funere Numæ, teste Plutarcho. At

At in reliquis Funeribus pauci comparebant præter cognatos. Vitio enim fere dabatur, ignoti hominis exſequias ire. Seneca innuit De Tranquillitate vitæ c. 12. *Quorundam quaſi ad incendium currentium miſereberis: uſque eo impellunt obvios & ſe alioſque præcipitant: cum interim cucurrerint aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus innoti hominis proſequuturi, aut judicium ſæpe litigantis.* Et Athenis lege erat prohibitum in aliorum funus accedere. Cicero 2. de Leg *Sublata etiam erat celebritas virorum ac mulierum, quo lamentatio minueretur. Habet enim luctum concurſus hominum: quocirca Pſittacus omnino accedere quenquam vetat in funus aliorum.* Amici igitur & cognati præcipue ibi conſpiciebantur. horum enim propria funeris cura: quod & Ariſtoteles monuit lib. 4. Ethic. cap Εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν. *In funera quoque cognatos potiſſimum prodire oportere arbitrantur.* Et non obſcure tangit Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 11. de Virginio loquens: ὁ δὲ τὴν μὲν ἀληθῆ πρὸς Ἀντώνιον αἰτίαν ἀποκρυψάμενος, ἀναγκαίου δὲ τινὸς συγγενοῦς σκηψάμενος πεπύσθαι θάνατον, οὗ τὴν ἐκκομιδήν τε καὶ ταφὴν αὐτὸν ἔδει ποιήσασθαι κατὰ τὸν νόμον, ἀφίετο. hoc eſt, *Virginius vero cum veram cauſam Antonium celaſſet, & ſe cujuſdam cognati neceſſarii mortem audiſſe ſimularet, cujus funus & ſepultura ſibi ex lege eſſet curanda,* dimiſ-

dimissus est. Hinc Plinius l. 35. c. 2. *Semper defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* Cicero pro Quintio: *Si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exsequias cohonestandas, sed honorum emptores, ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas.*

Solebant autem morientes interdum amicos suos vel liberos legato aliquo invitare, ut exsequias sibi venirent. Valens in L. Si tibi D. De Legat. 3. *Si tibi & ei, qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legavero.* Mæcianus etiam sub hac conditione, *si ad exsequias funeris mei venerit.* Legata quandoque data ostendit, in L. conditionum, quæ D. De Condic. & dem. Atque hæc forsan intelligenda sunt de amicis & liberis qui peregre aberant, vel alibi habebant domicilium.

Non autem viri solum, sed & Fœminæ funus prosequebantur, unâque innuptæ filiæ cum reliquis cognatis mulieribus, ut patet, ex Plutarchi Problem. ubi causas investigat, cur filiæ aperto capite & solutis crinibus prodeant in funus. Locum ipsum inferius laudamus: Similem vero ritum etiam apud Athenienses usitatum fuisse, testatur præter alios Terentius in Andria, cum inquit:

Effertur, imus: interea inter mulieres

Quæ

Quæ ibi aderant, forte unam adſpicio
adoleſcentulam
Formâ. Sos. *bonâ fortaſſe.*

Idipſum manifeſte ſignificavit Lyſias in defenſione, quam ſcripſit Eratoſtheni, qui adulterum domi deprehenſum occiderat. Affirmat enim ille, interitum matris originem fuiſſe omnium ſuorum malorum: quod uxor, cum in funus proceſſiſſet, ſpectata primo ibi ſit à delicato illo adoleſcente, cum quo poſtea conſuetudinem ſtupri habuit. Inquit autem purus ille ſcriptor: ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ ἐτελεύτησε, πάντων τῶν κακῶν ἀποθανοῦσα αἰτία μοι γεγένηται; ἐπ' ἐκφορὰν γὰρ αὐτῇ ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνὴ, ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα, χρόνῳ διαφθείρεται). Vide P. Victorium lib. 3. Var. Lect. cap. 12. Id vero de iis intelligendum eſt, qui proximo ſanguinis nexu cohærebant mortuo. Nam reliquis in funus prodire, aut domum funeſtam ingredi fas non erat, niſi jam ſexagenariis: ut eſt in lege Solonis apud Demoſthenem in Oratione ὑπὲρ ἁγνίου κλήρου. Βαδίζειν δὲ τοὺς ἄνδρας πρόσθεν ὅταν ἐκφέρωνται. Τὰς δὲ γυναῖκας ὄπισθεν. γυναῖκα δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος, μηδ' ἀκολουθεῖν ἀποθανόντι ὅταν εἰς τὰ σήματα ἄγηται, ἐντὸς ἑξήκοντα ἐτῶν γεγονυῖαν, πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιαδῶν εἰσι. At vero apud Meſſenios mulieres in funus prodire probro habitum fuit: ut colligere eſt ex Æliano lib. 6. Var. hiſt. cap. 1. ubi inhumanitatis accu-

accusat Lacedæmonios, quod Messeniorum mulieres bello captas id facere coegerint. Λακεδαιμόνιοι, inquit, Μεσσηνίων κρατήσαντες, τῶν μὲν γινομένων ἁπάντων ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ τὰ ἡμίση ἐλάμβανον αὐτοὶ καὶ τὰς γυναῖκας τὰς ἐλευθέρας εἰς τὰ πένθη βαδίζειν ἠνάγκαζον, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους καὶ μηδὲν σφίσι προσήκοντας νεκροὺς κλαίειν. hoc est, *Lacedæmonii Messenis superatis omnium quæcunque in Messenia erant dimidiatam partem sibi ceperant, & mulieres liberas in funera prodire coëgerunt, & alienos neque quicquam ad se pertinentes mortuos lugere.* Nisi forte, quod malim, de Præficis hic locus intelligendus est, quarum vicem obire à Lacedæmoniis coactæ sint mulieres Messeniorum. Sed nec Christianis mulieribus virginibusque id fuisse permissum, ex S. Patrum scriptis apparet. Synesius Epist. 3. οὐ γὰρ οἶμαι, νομίζεται νυμφεύτριαις βαδίζειν ἐπ᾽ ἐκφοράν, *non esse moris novam nuptam ad funus convenire.* D. Chrysostomus περὶ τῆς ἱερωσύνης lib. 3. Δεῖ δὲ καὶ ἐκφορῶν καὶ παννυχίδων ἀπείργειν: virgines intelligit: οἶδε γὰρ οἶδεν ὁ πολυμήχανος ὄφις ἐκεῖνος καὶ διὰ χρηστῶν πράξεων τὰ αὐτοῦ παρασπείρειν ἰόν, καὶ χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθεν τειχίζεσθαι καὶ ὀλιγάκις τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προβαίνειν τῆς οἰκίας, ὅτ᾽ ἂν ἀπαραίτητοι καὶ ἀναγκαῖαι κατεπείγωσι προφάσεις. hoc est, *Iam & virgini oportet funebres pompas & publica pervigilia interdicta esse. novit enim, novit ingeniosissimus serpens ille*

vel

vel per bona suum ipsius virus disseminare. Propterea virginem oportet undecunque tanquam muro circumseptam esse, ac toto anno perraro domo egredi: idque demum cum inexcusabiles & necessariæ urgebunt causæ; ut utar versione clarissimi amicissimique nostri Davidis Hœschelii, fugientium Græcarum litterarum strenui vindicis, cujus optimis in aureum hunc scriptorem Notis debemus etiam illud ex Synesii Epistola testimonium: id volui, benevole Lector, nescius ne esses.

Non autem homines solum, sed & equos in Magnatum exsequiis ivisse, qui mos hodieque durat, videre est ex Chrysostomo Homil. 3. ad populum Antiochenum: *Divite aliquo mortuo, non servos solos & ancillas: sed & equos necessarii sacco amicientes & agasonibus tradentes, ad sepulturam sequi jubent, calamitatis magnitudinem ostentantes & omnes ad misericordiam allicientes.*

CAP. XI.

Habitus & mores lugentium. Lacrumæ. Planctus & στερνοτυπία. Lacerationes lacertorum & genarum. Hæ Solonis legibus & 12. tabul. vetitæ quidem, sed non sublatæ. Hadr. Junii in causa hujus legis investiganda lapsus.

IAM vero de habitu & moribus funus prosequentium & in luctu constituto-

rum, inprimis vero eorum, qui defuncto sanguine proximiores, nonnihil dicendum esse ordo monet. Re igitur diligenter considerata, quantum quidem mihi libraria supellectile destituto memoria jam suppeditat, invenio cum in aliis luctibus, tum vero etiam in hoc funebri antiquitus præcipue usitatas fuisse Lacrymas, planctum, & στερνοτυπίαν, Lacerationes genarum, Querelas & maledicta in Deos, crines passos, scissos, interdum etiam tonsos, ornamenta deposita, cultum & vestes mutatas, & quæ alia sunt hujus generis, de quibus singulis jam distincte agam & per partes.

Ordiar autem à Lacrymis & fletu, qui adeo notus in funere, ut fere me pudeat de eo verbum ullum facere. Terentius Andria: *In ignem posita est, fletur.* Ovidius I. de Ponto Eleg. 10.

> *Illum ego non aliter flentem mea funera vidi,*
> *Ponendus quam si frater in igne foret.*

Homerus Odyss. Δ.

> Τοῦτό νυ καὶ γέρας ἐστὶν ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι
> Κείρασθαί τε κόμην βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν,
> *Namque hæc sola manent miseros solatia mortis,*
> *Et tondere comam & lacrymis respergere vultus.*

Corippi hac de re locus est, quem adhuc adscribam, ut eum macula liberem, qua labo-

laborat: sic enim ille lib. 3. de funere Justiniani Imp.

Funduntur lacrymæ ritu nivis, imbre madebant
Cunctorum vestes, proprioque in fonte natabant
Madentes oculi, vultusque sinusque rigabant.

Apage illud *Madentes* & L. *Manantes.* Nec plura addo, in re adeo obviâ ac protritâ, notâque etiam iis, *qui nondum ære lavantur.*

Raro autem solæ lacrymæ: sed comites fere semper habebant Planctum & στερνοτυπίαν. Lucianus de luctu: οἰμωγαὶ δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ κωκυτὸς γυναικῶν καὶ παρὰ πάντων δάκρυα καὶ στέρνα τυπτόμενα. Plutarchus ad Apollonium: Καὶ ἐν οἷς ἐδυσχέραινον σφόδρα μνήμασιν ἀνοιμώζοντες καὶ στερνοτυπούμενοι, λαμπρὰς διαχίας συνίστανται μετὰ μουσουργῶν. Ovidius lib. 9. Metamorph. de Thisbe, cum Pyramum proprio gladio confossum vidisset:

Sed postquam remorata suos agnovit amores,
Perculit indignos claro plangore lacertos,
Et laniata comas, amplexaque corpus amatum
Vulnera supplevit lacrymis.

Idem in Epist. Sapphus ad Phaonem:

Postquam se dolor imminuit, mea pectora planxi,
Nec puduit ruptis exululare comis.

Non

Non aliter quam si nati pia mater adempti
Portet ad extructos corpus inane rogos.

Propertius lib. 2. ad Cynthiam :

Tu vero nudum pectus lacerata sequêris,
Nec fueris nomen lassa vocare meum.

Juvenalis alludit Satyra 13.

Et majores domus gemitu, majore tumultu
Planguntur nummi quam funera.

Arnobius lib. 5. adversus Gentes. De Gallis Deûm matris: *Quid pectoribus applodentis palmas passis cum crinibus Galli? Nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater turrita cum Acdesti lachrymabili puerum prosequuta est ejulatu?* Et statim : *Et cur more lugentium cædant pectoribus lacertos, & fortunam imitentur in lamentabili constitutorum sorte.* Libanius de Loquacitate mulieris : Πέμψατέ με ταχέως εἰς τὴν τελείαν ἡσυχίαν. ἀναμίξατέ με τοῖς ἀπελθοῦσι τοῖς ἀναισθήτοις. πῶς γὰρ οὐκ εὐδαίμων, ὅταν ὁ μὲν ἐπὶ κλίνης φέρηται, κόπτωνται αἱ γυναῖκες, οἱ δὲ προσήκοντες ὀλοφύρωνται. ὁ δὲ τούτων ἀκούει μηδέν. hoc est, *Damnate me quamprimum perfecta quiete, efficite ut numerum beatorum fato functorum sensuque cassorum augeam. Qui tunc beatulus non essem, cum hoc quidem corpusculum in lectica deferretur & mulieres plangerent & cognati ac necessarii lugerent. mortuus vero nihil horum quicquam audiret.* Artemidorus

midorus lib. 1. cap. 43. de mammis: Πολλάκις δὲ καὶ πένθος, μάλιστα δὲ γυναιξὶ σημαίνουσι. αὗται γὰρ ἐν πένθει καὶ τοὺς μαζοὺς λαβῶνται. hoc est, *Sæpe etiam mammæ luctum præsertim mulieribus significant. Hæ enim in luctu etiam mammas dilaniant.* Atque hujus στερνοτυπίας principes erant Præficæ, de quibus jam ante diximus. hæ enim modum plangendi ceteris dabant, iisque ad pectus plangendum ac alias nugas præibant: accinente etiam tibia funebri Id quod etiam ex Eusebio discimus lib.9. hist. Eccl. cap. 8. οὐδ' ἦν ἄλλο τι θεωρεῖν ἢ θρήνους μετὰ τῶν συνήθων αὐτοῖς αὐλῶν τε καὶ κτύπων. Unde & in Euangelio D. Matthæi cap. 11. ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ἐκόψασθε. De Ægyptiis, quibus peculiariter hæc stultitia quasi addita, vide Herodotum lib. 2.

Non autem lacertos tantum & pectora lacerabant: sed etiam genas vultumque ipsum: cujusmodi lacerationes mulieribus potissimum erant peculiares. Servius in lib. 3. Æneid. *Varro dicit mulieres in exsequiis & luctu ideo solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant.* Et in lib. 12. *Moris fuerat, ut ante rogos humanus sanguis effunderetur vel captivorum vel gladiatorum, quorum si forte copia non fuisset, laniantes genas suum effundebant cruorem, ut rogis illa imago restitueretur.* Quem morem Atheniensibus suis jam ante Solon, & Romanis Decemviri severe interdi-

terdixerunt. De Solone Plutarchus testatur in ejus vita: Ἐπέστησε ϗ ταῖς πένθεσι νόμον, ἀπειργῶν τὸ ἄτακτον ϗ ἀκόλαστον. Et mox: Ἀμυχὰς κοπτομένων ϗ τὸ θρηνεῖν πεποιημένα ϗ τὸ κωκύειν ἄλλον ἐν ταφαῖς ἑτέρων ἀφεῖλεν. In Duodecim tab. vero etiam scriptum memorat Cicero 2. leg. MULIERES GENAS NE RADUNTO. Plinius etiam vocem *radendi* retinet lib. 11. cap. 37. *Infra oculos malæ homini tantum, quas priscigenas vocabant*, 12. *tab. interdicto radi à fœminis eas*. Fest. *Radere genas* interpretatur *unguibus* scindere vel cruentare: Est enim Festi locus mutilus & tale quid subintelligi debet. Non igitur audiendus Servius, qui legem hanc ita concipit: *Mulier faciem ne carpito*. Non enim faciem, sed genas: nec carpito, sed radito vel potius radunto, numero plurium in Legibus fuisse ex dictis liquet. Solon fortean dixerat, ἀμύσσειν παρειάς: quod proprie τὸ ξέειν τοῖς ὄνυξι. Eustathius ad hunc locum Iliad. α. —— σὺ δ' ἔνδοθι θυμὸν ἀμύξεις, citat ἀμύσσειν παρειὰν & interpretatur. Apud Lucianum de luctu est ἀμύσσειν τὸ πρόσωπον: ubi etiam τῶν φοινισσομένων παρειῶν meminit. Possis etiam δρύπτειν παρειάς interpretari illud *genas radere*: nam & Homerus ἀμφιδρυφέας παρειὰς lugentium mulierum appellat. Lævorsum autem hanc legem accepit doctissimus alioquin & politissimus Hadrianus Junius in Commentar. De Coma

cap.

cap. 2. exiſtimans τὸ *radere* hic idem eſſe quod forficulâ reſecare, quemadmodum barbæ ſolent. Diſerte enim dicit ideo vetitam hanc muliebrium genarum raſuram, ut ne diuturno radendi uſu ſuccreſcentibus pilis à natura non datis fœminæ ſub ementito virilis oris honore fallerent. Atqui non id Solon, non Decemviri voluere: ſed genarum lacerationes intellexêre, quæ unguibus fiebant. His enim fœminæ ſolebant mortuo parentare: Et quanquam de ea re caverint leges: non tamen utique fuit obſervatum. Ovidius teſtatur lib. 3. Triſt. Eleg. 3.

Parce tamen lacerare genas, nec ſcinde capillos,
Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.

Quo alluſit & lib. 2. Amor. Eleg. 6. de morte Pſittaci:

Ite piæ volucres & plangite pectora pennis,
Et rigido teneras ungue notate genas.

Vngue notare genas dixit σίζειν τὰς παρειὰς τῇ ὄνυχι, quomodo etiam loquitur Eleg. 5. lib. 3. ejuſdem luſus:

Ilia cui placuit quamvis erat horrida vultu,
Vngue notata comas, ungue notata genas.

Sic Virgil. lib. 4. Æneid. de Anna Didonis mortem deplorante:

Vnguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis.

Et Petronius Arbiter in Satyr. matronæ Ephesinæ *faciem unguibus sectam* tribuit. Apud Quintilianum etiam declam. 10. fit mentio mulieris, quæ filium lugens *sanguinantes ad judices porrigit lacertos. quæ scisso laniatoque vultu, quæ lividis præsertim uberibus, &c.* Hinc Artemidorus l. 1. cap. 30. Παρειὰς παχείας ἔχειν, ἀγαθὸν πάντι, μάλιστα γυναιξί. τὸ γὰρ ἰσχνὰς ἔχειν ἢ ἡλκωμένας, λύπας ἢ πένθος σημαίνει. ἰσχνὰς μὲν λύπας, ἡλκωμένας δὲ πένθος. καὶ γὰρ ἐν τοῖς πένθεσι λωβῶνται τὰς παρειὰς οἱ ἄνθρωποι, hoc est, *Genas habere crassas, omnibus bonum est, maxime mulieribus. Verum graciles & ulceratas, tristitiam & luctum significat: illæ quidem tristitiam, hæ vero luctum. Nam in luctibus homines genas dilaniare solent.* Perstringit hanc muliebrem insaniam D. Basilius Seleuciæ Episcopus elegantissimis verbis dignissimisque ut hîc etiam legantur: Ea vero sic sonant: Νῦν καὶ τῶν ἄλλων κακῶν καὶ τοῦτο τῶν γυναικῶν τὸ νόσημα κρατεῖ, ἐπίδειξιν ἐν τοῖς θρήνοις ποιοῦνται καὶ τοῖς κωκυτοῖς αἱμάσσουσι βραχίονας, σπαράττουσι τρίχας, χαράδρας ποιοῦσι κατὰ τῶν παρειῶν, αἱ μὲν ὑπὸ πένθους, αἱ δ᾽ ὑπὸ ἐπιδείξεως, καὶ φιλοτιμίας, αἱ δὲ ὑπὸ ἀσωτίας καὶ βραχίονας γυμνοῦσι ἐπὶ μέσης τῆς ἀγορᾶς.

CAP. XII.

Convitia & Querelæ in Deos. Capilli paßi, lacerati, pulvere ſparſi.

PRæterea nonnulli præ nimia impatientia etiam querelis Deos ſuos onerabant, eoſque convitiis fere inceſſebant, quod ab illis aſpectu charorum ſuorum eſſent privati. Unde Silius lib. 13. de Scipione, cum de morte ſuorum propinquorum audiſſet:

— pietas irata ſiniſtris
Cælicolis furit atque odit ſolatia luctus.

Claudianus in præfat. l. 3. in Eutropium:

Improbe quid pulſas muliebribus aſtra querelis,
Quod tibi ſub Cypri littore parta quies?

Statius lib. 3. Thebaid.

Primævique ſenes & longo examine matres
Invidiam planxere Deis, miſeroque tumultu
Bina per ingentes ſtipabant funera portas.

Idem lib. 5. Sylvar.

— & injuſtos rabidis pulſare querelis
Cælicolas ſolamen erat.

Ex quo ritu etiam loquitur lib. 3. Sylvarum:

Scilicet exhauſti Lacheſis mihi tempora fati
Te tantum miſerata dedit: ſuperque potentes
Invidiam timuêre tuam.

Neque intra hos terminos se continuit illorum insania: sed etiam Deorum suorum aras & templa lapidare solebant, statuas dejicere, & nescio quid non vindictæ loco perpetrare. Clarum id ex Suetonio in vita Caligulæ cap. 5. *Tamen longe majora & firmiora de eo judicia in morte ac post mortem extitêre. Quo defunctus est die lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi.* Quo referendus & Senecæ locus de Vita Beata cap. 26. *Nullam mihi injuriam facitis, sicut nec Dîs quidem hi, qui aras evertunt.* Vide Arrianum lib. 2. dissertat. Epictet. cap. 22.

Ceterum ut omnia ad mœrorem & tristitiam essent composita, veteres capillamento quoque luctum præ se ferebant. Ac in Fœminis quidem crines solutos ac circum colla fluitantes observare licet: Imo vero etiam in viris, si qui comam alerent. Unde Pedo Albinovanus in Epicedio Germanici:

Vidimus attonitum fraterna morte Neronem
Pallida projecta flere per ora coma.

Sed in fœminis frequentius: quibus fere proprium hoc auctilis capillitii & ad talos usque promissi decus natura indulsit. Aperte sane Plutarchus in Problem. testatur filias ταῖς κόμαις λελυμέναις *solutis crinibus* funus fuisse prosequutas. Livius lib.

lib. 1. de sorore Horatiorum: *Solvit crines & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat.* Ovidius lib. 2. Fastorum de Lucretia:

— passis sedet illa capillis,
Vt solet ad nati mater itura rogum.

Idem lib. 6. Metamorph. fab. 7. de Philomela:

Mox ubi mens rediit, passis laniata capillos
Lugenti similis, &c.

Et in Epistola Ariadnes ad Thesea:

Aspice demissos lugentis more capillos,
Et tunicas lacrymis, sicut ab imbre, graves.

Ubi *demissos*, id est, in nodum non substrictos, vel non desectos. Sic etiam Tibullus lib. 1. Eleg. 1.

Tu manes ne læde meos, sed parce solutis
Crinibus, & teneris, Delia, parce genis.

Idem lib. eodem Eleg. 3.

Non soror Assyrios cineri quæ dedat odores,
Et fleat effusis ante sepulcra comis.

Catullus in Carmine de Nuptiis Pelei & Thetidis:

Illius egregias virtutes claraque facta
Sæpe fatebuntur gnatorum in funere matres:
Cum tremulo incanos solvent à vertice crines,
Putridaque infirmis variabunt pectora palmis.

Petronius in Satyr. de celebri illâ matronâ Ephesinâ: *Non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere.* De Gallicis mulieribus vide Cæsarem lib. 7. bell. Gallic. De Fadilla autem Herodianum lib. 1.

Sed & laceratas evulsasque à fœminis comas videre est apud Curtium lib. 10. ubi Darii mater audita morte Alexandri laceratis crinibus humi corpus abjecit. Quod & Præficas factitasse ex Lucilii versibus supra memoratis liquet. Atque ab hac ineptia neque viri sibi temperarunt. Cicero 3. Tusculanar. *Ex hac opinione sunt illa varia & detestabilia genera lugendi, pedores muliebres, lacerationes genarum, pectoris, capitis percussiones. Hinc ille Agamemnon Homericus & idem Accianus,*

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis: Perinde stultissimum Regem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mæror levaretur. Quippe cum crines in luctu vellere sit cruciatum cruciatui addere, nec enim id citra dolorem fieri queat, Græci τίλλειν τὴν κόμην dixerunt. Lucianus de luctu: Παύσαι τιλλόμενος τὴν κόμην καὶ τὸ πρόσωπον ἐξ ἐπιπολῆς ἀμύσσων. Scholiastes Aristophanis ad Ranas: Τὸ γὰρ τίλλειν τὰς τρίχας καὶ κόπτεσθαι ἅμα μὲν ὡς ἐπὶ τετελευτηκότι ἀναστροφαίως.
Ex quo ritu etiam, post allocutionem

&

& conventiones inter III. viros & Sex. Pompejum habitas, milites utriusque partis in mutua salutatione cum propinquos suos & amicos concidisse intelligerent, lugentium specie, comas suas discerpsisse & lacerasse vestimenta, narrat Dio l. 48. his verbis: Μαθόντες δὲ τὴν ἀλήθειαν, τάς τε τρίχας ἐσπάραττον, καὶ τὰς ἐσθῆτας περιερρήγνυντο. ὀνομαστί τε αὐτοὺς ἀνεκάλουν, ὡς καὶ ἐπακούσοντά τι δυναμένους καὶ πένθος, ὡς καὶ τότε τελευτώντων, αὐτοῦ τε που κειμένων σφῶν ἐποιοῦντο.

Imo vero etiam pulveris cinerumque aspergine capillitium solebant sordidare: ne quid hic silentio prætereamus. Facit id apud Homerum Iliad. 18. Achilles audita Patrocli morte:

Ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν
Χεύατο κὰκ κεφαλῆς.

Et Priamus pulvere aspersus Hectoris filii mortem luget, Iliad. ω. Sic Electra Euripidæa πιναρὰν κόμαν *sordidam & pulverulentam comam* à patris morte ostentat. Hinc Virgilius 12. Æneid.

Demittunt mentes, it scissa veste Latinus
Conjugis attonitus fatis urbisque ruina,
Canitiem immundo perfusam pulvere turpans.

Idem 10. Æneid.

Canitiem multo deformat pulvere.

Et in Ciri:

— Clade exterrita tristi
Intonsos multo deturpat pulvere crines.

Catull. in Car. de Nuptiis Pelei & Thetidis,
Caniciem terræ atque infuso pulvere fœdans.

Silius Italicus lib. 12. de Campanis :
Spectabantque viros & læta & tristia ferre
Indociles : nunc propexis in pectora barbis
Verrere humum : nunc fœdantes in pulvere crinem
Canentem & turpi lacryma precibusque pudendis
Fœmineum tenues ululatum fundere in auras.

Ovidius lib. 8. Metamorph. fab. 4.
—— lugent juvenesque senesque
Vulgusque proceresque gemunt : scissæque capillos
Plangunt ora simul matres Calydonides. Oeneus
Pulvere caniciem genitor vultusque seniles
Fœdat humi fusus.

Ex dictis igitur liquet, apud Romanos etiam & Græcos ritum istum capita cineribus aspergendi in luctu fuisse usitatum; non vero tantummodo apud Judæos, quibus hac consuetudine nihil frequentius: ut vel sexcentis testimoniis possem probare, si foret necesse, & non alii ante me monuissent.

Cap. XIII.

Fœminas Græciæ in Luctu tonsas, aliquammultis testimoniis probatur. Sed non videri id fuisse perpetuum. Viri in luctu & periculis comam nutriebant. Germanorum mos.

SED quando capillata illa occasio sese jam nobis obtulit, non possum, quin utraque eam manu apprehendam, & quæ-
dam

dam adhuc de crinium lugubri tonsura adjiciam tam è Græcis aliarum ve gentium quam Romanis ritibus desumpta. Cur enim non liceat nobis interdum excurrere, si modo non omnino extra lineas?

De Græcis memoriæ prodidit Plutarchus, morem apud illos obtinuisse, ut viri quidem in luctu comam alerent, mulieres vero eam tonderent. Verba ejus in Ῥωμαϊκοῖς hæc sunt: Καὶ παρ' Ἕλλησιν ὅταν δυστυχία τις γένηται, κείρονται μὲν αἱ γυναῖκες, κομῶσι δὲ οἱ ἄνδρες. Cujus ritus origo, si Euripidis Scholiastæ fides habenda, talis fuisse videtur: Athenienses in Æginam exercitum miserant, qui occidione periit, deletus ab Æginetis Laconum subsidio usis, solo relicto cladis nuncio, quem interfectorum conjuges circumstipatum fibulis confoderunt: ob eam causam SCto interdictus fuit fibularum usus, virique comam alere jussi, mulieres tonderi præter legem naturæ. Ut autem de Mulieribus primo dicamus, iis etiam lugubrem tonsuram vel κουρὰς πενθίμους assignat idem Plut. in Consol. ad uxor. Καὶ περὶ μύρου μὲν ἐνίους καὶ πορφύρας διαμάχεσθαι ταῖς γυναιξὶν, κουρὰς δὲ συγχωρεῖν πενθίμους καὶ βαφὰς ἐσθῆτος μελαίνης καὶ καθίσεις ἀμόρφους καὶ κατακλίσεις ἐπιπόνους. Accius in Amphitryone apud Nonium:

— *Sed quænam hæc est*
Mulier funesta veste, tonsu lugubri?

Euripides in Alcestide:

 Πέν-

Πένθος γυναικὸς τὸ δὲ κοινοῦται λέγω
Κουρᾷ ξυρήκει καὶ μελαμπέπλοις στολῇ.

Et apud Calabrum Briseis κειραμένη πλοκάμους, hoc est, *tonsis crinibus* herum suum luget. Quomodo & universam Græciam luxisse obitum Alcæi Poëtæ ait Antipater quodam Epigrammate:

Ἀπλεκτον χαίταν ἐν χροῒ κειραμένην.

hoc est,

Attonso implexo vertice adusque cutim.

Sic Suetonius in Caligula narrat, quosdam regulos audita Germanici morte *uxorum suarum capita rasisse ad indicium maximi luctus.*

E diverso tamen Terentius in palliata fabula non tonsam, sed promissam comam in muliere funebri agnoscit. Sic enim apud illum in Heautont. Act. 2. Sc. 3. loquitur Syrus:

Texentem telam studiose ipsam offendimus,
Mediocriter vestitam veste lugubri,
Ejus anuis causa, opinor, quæ erat mortua:
Capillus passus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter.

Et in Phormione Act. 1. Sc. 2. virgini matrem mortuam lamentanti *capillus passus* tribuitur. Ac sine quomodo crines solvere comasque lacerare potuissent, quod fœminas factitasse constat, nisi comam illas aluisse & capillos circum caput fluitare sivisse affirmemus?

Viros

Viros autem quod attinet, & hos quoque in luctu aut periculis constitutos comam nutrivisse, testatur Artemidorus l. 1. ὀνειροκριτικῶν. cap. 20. ἡ δὲ ἀτημέλητος ἐν συμφοραῖς αὔξεται θρίξ. Et cap. 23. Καὶ μέν τοι οὐδεὶς ἐν περιστάσει πονηρᾷ ἢ συμφορᾷ τινι καθεστὼς κείρεται. ἀλλ' εἰς μάλιστα μέλλει δυσπρεπείας ἀλύποις τι σὺν ἀπόροις. Nec difficile id exemplorum appositione confirmare. Cicero 4. Verr. *Sordidati maximâ barbâ & capillo Romæ biennium prope fuerunt.* Livius lib. 44. de Legatis Alexandrinis: *Sordidati barba & capillo promisso cum ramis oleæ ingressi curiam, procubuerunt & oratio quam habitus fuit miserabilior.* C Julium Cæsarem audita clade Turriana barbam capillumque submisisse, nec ante demisisse, quam vindicasset, auctor Suetonius in ejus vita cap. 47. Idem factitavit Augustus propter cladem Varianam, teste eodem cap. 23. De Antonio victo refert hæc Plutarchus: καὶ κόμην μὲν ἀτημελὴς καὶ βαθὺς πώγων μετὰ τὴν ἧτταν εὐθὺς ἦν αὐτῷ καθειμένος. Sic Caligulam Imp. mortuâ Drusilla mœroris adeo impatientem fuisse, ut noctu ab urbe profugerit, & cum Campaniam transcurrisset, Syracusasque petiisset, rursus inde redierit *barba capilloque promisso*, tradit idem Suetonius. Macrinum quoque Antiochiæ barbam nutriisse in signum luctus, memorat Herodianus lib. 5. Et Curium illum, quem Horatius lib. 1. carm. *incomptis*

comptis capillis nominat, cæsariem suam nunquam totondisse propter Præturæ repulsam, scribit Acro Horatii interpres. Ex eodem ritu apud Siculos quoque fluens & promissa coma ad renovandam luctus memoriam olim videtur fuisse usitata; ut ex Lycophrone discimus, qui in carmine illo σκοτεινῷ sic loquitur de hac Insula:

Κρατὸς δ' ἄκουρος νῶτα καλλυνεῖ φόβη
Μνημεῖα παλαιῶν πημάτων ὀδυρμάτων.

hoc est,

Intonsa per tergum fluet capitis coma
Doloris antiqui memoriam refricans.

Sic ex Germaniæ nostræ populis nonnulli barbam capillosque, si quando cladem aliquam accepissent, solebant submittere, nec ante votivum oris habitum exuere, quam sese de hostibus ulti essent. Tacit. de morib. Germ. *Aliis Germanorum usurpatum rara & privata cujusque audientia, apud Cattos in consensum vertit, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum.* De Saxonibus id refert Paul. Warnefrid. lib. 3. de gestis Langob. cap. 7. *Sex quoque millia Saxonum, qui bello superfuerant, devoverunt se neque barbam neque capillos incisuros, nisi se de hostibus Suevis ulciscerentur.* Denique Reos quoque capillum submittere solitos planum ex Plinio lib. 7. Epist. 27. & Agellio lib. 3. cap. 4.

CAP.

CAP. XIV.

De Rasura virorum lugubri. à plerisque gentibus eam usurpatam. Naufragi rasi. Non caput aut genas solum: sed & supercilia in luctu tonderi solita. Loca scriptorum modo promissos, modo rasos in luctu crines astruentium in concordiam reducta. Equi in luctu magno tonsi.

PRomissos in luctu virorum capillos vidimus: reliquum est, ut de Tonsis etiam dicamus. Nam & hos cum in omni quidem luctu, tum vero hoc nostro funebri frequentissimos fuisse, innumera scriptorum loca testantur. Intelligendum autem hoc de rasura, quâ quis sibi ipse crines amputabat: Nam quibus apud tonsorem multæ horæ transmittebantur, *dum decerpitur, si quid proxima nocte succreverit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disjecta coma restituitur, aut deficiens hinc inde in frontem compellitur*, ut Senecæ verbis utar, illi tantum abest, ut in luctu fuerint constituti, ut etiam omnibus voluptatibus lætitiaque abundarint. Artemidorus non obscure indicat lib. I. ὀνειροκριτικῶν. cap. 23. κείρεσθαι δὲ ὑπὸ κουρέως, ἀγαθὸν πᾶσιν ἐπίσης δηλοῖ. ἐστὶ γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ καρῆναι καὶ τὸ χαρῆναι κατὰ παραλλαγὴν στοιχείου ἐκδέξασθαι. Dicit à tonsore per somnium tonderi, lætitiæ signum esse, & τὸ κείρεσθαι à verbo καρῆναι, quod unius literæ permutatione χαρῆναι est, originem trahere.

Mox

Mox autem subjungit: *εἴπς ἑαυτὸν κείρῃ, πένθος αἰφνίδιον ἢ συμφορὰν μεγάλων κακῶν ἀνάπλεων σημαίνῃ. οἱ γὰρ ἐν τοιούτοις γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀνάγκῃ περικείρονται. Si quis seipsum tondeat, luctum subitaneum aut calamitatem magnis malis refertam significat. Qui enim in talibus versantur, necessario seipsos circumtondent.* A quo nihil abit Astrampsychus in senariis suis onirocriticis:

> *Τρίχας καρῆναι, πραγμάτων δηλοῖ βλάβην.*
>
> *Τρίχας πεσεῖν δὲ κίνδυνον φέρει μέγαν.*

Quos Hadr. Junius ita reddidit:

> *Damnum in negotiis coma abrasa indicat.*
>
> *Discrimen ingens, si cadant crines, notat.*

Vel ut Federicus Morellus Professor Regius:

> *Tonsi capilli, damna rerum detegunt.*
>
> *Fluxus capillorum periculum edocet.*

Sed clarissime de hoc ritu Herodotus libro II. *τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι νόμος ἅμα κήδεϊ κεκάρθαι τὰς κεφαλὰς, τοὺς μάλιστα ἱκνέεται. Apud ceteros homines more receptum est, ut in luctu statim capita radantur, & eorum potissimum, ad quos jure luctus perveniebat.* Eadem tradit Athenæus libr. 15. de coronis: *Διὰ καὶ περὶ τὰ πένθη τηνάλιον παρασκευάζομεν. ὁμοιοπαθεῖς γὰρ τῷ κεκμηκότι, κολοβοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τῇ τε κουρᾷ τῶν τριχῶν, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἀφαι-*

ἀφαιρέσει. *Quamobrem in luctu nos contra tanquam eodem dolore tangamur, ac qui affligitur, decurtamus nos & tonso capillo & detractis coronis.* Tangit & Seneca libro 5. de benef. cap. 6. *Si Regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usque eo ignarum, ut quo die Solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium, quod in luctu ac rebus adversis moris fuit, tonderet.* Quo pertinet & proverbialis locutio: Ξυρεῖν ἐν χρῷ: de qua Parœmiographi: Παροιμία ἐπὶ τῶν εἰς βάθος ἀπολλυμένων λεγομένη, καὶ ἐπὶ τῶν ἐπικινδύνων πραγμάτων. Et Triclinius apud Sophoclem annotat, pro hoc proverbio, ἐν ξυρῷ ἵσταται τὸ πρᾶγμα, dici etiam ξυρεῖ ἐν χρῷ. Utitur Sophocles in Ajace,

Ξυρεῖ γὰρ ἐν χρῷ τοῦτο, μὴ χαίρειν τινά.

quasi dicat, summopere metuendum est, ut non gavisurus sit aliquis ob ea, quæ hic nunciat. De hoc ritu insignis adhuc locus est Artemidori libro 1. capite 23. ubi diserte affirmat, Rasuræ somnium portendere nautis quidem naufragium: ægrotis vero extremum vitæ discrimen: idque hanc ob causam, quod naufragi & à diuturno morbo se recolligentes radi consueverint, eo periculi magnitudinem aliis testatam facientes. Sic enim ait: Ξυρᾶσθαι δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλέουσι διαρρήδην ναυάγιον σημαίνει, καὶ νοσοῦσιν εἰς ἔσχατον ἐλάσσω κίνδυνον, πλὴν οὐκ ἀποθανεῖν. Ναυαγήσαντες μὲν γὰρ ἢ ἐκ μεγάλης σωθέντες νόσου,

νόσου, ξυρῶνται) οἱ ἄνθρωποι, οὐ μὴν οἱ ἀποθανόντες. Rasos autem naufragos fuisse etiam Juvenalis indicat Satyr. 12.

Tunc stagnante sinu gaudent ibi vertice raso,
Garrula securi narrare pericula nautæ.

Et Nonius Marcellus: *Qui liberi fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere, sicut naufragio liberati solent.* De hoc ritu Petronius in Satyrico: *Ergo illi qui sunt, qui nocte ad Lunam radebantur? pessimo medius fidius exemplo. Audio enim non licere cuiquam mortalium in nave neque ungues neque capillos deponere, nisi cum pelago ventus irascitur. Excanduit Lychas hoc sermone turbatus: Et, itane, inquit, capillos aliquis in nave præcidit & hoc nocte intempesta? attrahite ocyus nocentes in medium, ut sciam quorum capitibus debeat navigium lustrari.* Allusit hunc morem procul dubio Apostolus in Actis cap. 27. cum inquit: οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. Sed non male me operam collocaturum existimo, si nonnullis exemplis consuetudinem hanc ponendorum in luctu crinium illustravero. Athenienses in feriis Apaturiis subornasse quosdam μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους *pullatos & cute tenus attonsos,* ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων, scribit Xenophon lib. 1. ἑλληνικῶν. Sic Argivi à Lacedæmo-

dæmoniis bello ſuperati in campis Thereaticis lege caverunt, ne quis comam nutriret ante recuperatum priſtinæ gloriæ decus, derelicto priore comam alendi ſtudio, ut memoriæ proditum eſt ab Herodoto libr. 1. & Plutarcho in Lyſandro. E diverſo autem Lacones tum victores ſanxêre, ne quis comam tonderet, abrogato more ipſis ſolemni. Quo alludens apud Platonem Socrates Phædonem tali dicterio perſtringit: *Si eſſem*, inquiens, *qui tu, ſacroſancte juraverim, quod Argivi fecerint, comam non prius alere, quam expugnatis Simmiæ & Cebetis rationibus victor extiterim.* Myrmidonas in funere Achillis comam circumtondiſſe refert Calaber his verbis:

—— *ἀμφὶ δὲ χαίτας*
Μυρμιδόνες κείραντο. ——

Sic nunciata Germanici morte *Regulos quoſdam barbam poſuiſſe ad indicium maximi luctus* autor Suetonius in Calig. Et mortuo Attila totum exercitum truncata crinium ſuorum parte obitum ejus luxiſſe refert Jornandes in reb. Geticis. Atque hæc eſt cauſa, cur Priamus in illa calamitatum & malorum Iliade faciem cute tenus raſam habuiſſe legatur. Unde etiam *πριαμωθῆναι* proverbialiter pro *obradi* uſurpatum fuit. Heſychius: *πριαμωθήσομαι, ξυρήσομαι. ἐπειδὴ τὸ πραγικὸν τοῦ Πριάμου πρόσωπον ξυρίας ἐστίν.*

Apud Ægyptios quoque gentem præ cete-

ceteris nationibus superstitioni altissime immersam, à mortuo Api bove nemo non comam radebat, si vel puniceos Nisi cincinnos illa superasset, autor Lucianus libro de sacrificiis. & Plinius libro 8. Histor. Natur. De eadem ineptia Julius Firmicus libro de Errore profanar. relig. *In adyto habent Osiridis sepultum idolum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miserandum casum Regis sui turpitudine dehonestati defleant capitis.* Quibus similia memorat Plutarchus libro de Iside & Osiride. Imo vero, si vel canis in quadam domo obiisset, tum totam statim familiam radi solitam, scriptum reliquit Diodorus Siculus libro 1. ἀλλὰ μὲν καὶ καθ' ἣν ἂν οἰκίαν εὑρεθῇ κύων τετελευτηκὼς, ξυρῶνται πάντες οἱ κατ' οἶκον ὄντες ὅλον τὸ σῶμα καὶ ποιοῦνται πένθος. *Totum corpus*, inquit. Ergo non caput solum & genæ: sed & supercilia radebantur. Nam has tres potissimum corporis partes in luctu tonderi solitas, expresse scribit Theodoretus quæstionib. in Deuteronom. cap. ιγ. τινὲς μὲν γὰρ τῆς ἀλλοφύλων ἐθνῶν τῆς κεφαλῆς ἀπεκείροντο τρίχας, καὶ ταύτας προσέφερον τοῖς νεκροῖς. τινὲς δὲ τὰς τῶν γενειῶν, ἄλλοι τὰς τῶν ὀφρύων. Et de superciliis quidem etiam Artemidorus testatur libro 1. cap. 27. ἔθος γὰρ παλαιὸν ἐπὶ πένθει τὰς ὀφρύας ψιλοῦσθαι. *Vetus mos est in luctu supercilia nudari.* Solitos autem hoc factitare Ægyptios, de quibus sermo erat,

erat, videre eſt ex D.Ambroſio, qui lib.6. Ep. 36. ſic ait: *Et cum ipſi capita & ſupercilia radant, ſi quando Iſidis ſuſcipiant ſacra, ſi forte Chriſtianus vir attentior ſacroſanctæ religioni veſtem mutaverit, indignum facinus appellant.* Quod igitur veterum ſcriptorum monumenta interdum promiſſam in luctu comam, interdum vero tonſam agnoſcant, ex jam dictis opinor ſatis ſuperque conſtat.

Non autem adducta iſta loca ſecum invicem pugnare exiſtimandum eſt: ſed hæc variationis iſtius cauſa, quod ſingulis fere annis immutari ſoleant affectiones hominum & conſuetudines in modum æſtuarii augeſcendo ſimul & decreſcendo: ut taceam quod non ſolum quælibet natio & gens, ſed & privatus quiſque fere peculiare ſuum ſtudium ſectatus ſit, ita ut qui comam aut barbam alere ſolebat, ingruente luctu eam radi curaverit: & contra, cui capilli tonſi erant, is luctus tempore eos creſcere augerique permiſerit: quod ſubinnuit Herodotus lib. 2. ubi cum dixiſſet, reliquas quidem gentes in luctu radi ſolere, mox addit: *Αἰγύπτιοι δὲ ὑπὸ τῶν θανάτων ἀνιεῖσι τὰς τρίχας αὔξεσθαι, τάς τε ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ γενείῳ, τέως ἐξυρημένοι.* id eſt, *Ægyptii vero in morte ſuorum ſinunt capitis barbæque pilos creſcere, qui antea tonſi fuerant.* Sed clarius indicat id Gregorius I. Pontifex Maximus, qui lib.2. Moral. cap.17. ait, morem veterum fuiſſe,

fuisse, ut quisquis speciem corporis sui capillos nutriendo servaret, eos tempore afflictionis abscinderet: & rursus, qui tranquillitatis tempore capillos abscinderet, eos in ostensione afflictionis nutriret.

Quid? quod non se solum in luctu, sed & equos solebant tondere ad indicium maximi mœroris. Id Mardonium fecisse Herodotus: & Alexandrum Magnum in funere Hephæstionis; & Thebanos mortuo Pelopida Plutarchus memoriæ prodiderunt. Sic Admetum Phæreorum Regem in morte uxoris suæ Alcestidis equos tonderi jussisse, memorat Euripides his verbis:

Τέθριππά τε ζεύγνυσθε καὶ μονάμπυκας
Πώλους, σιδήρῳ τέμνετ' αὐχένων φόβην.

Persas quoque audita Masistii cæde se ipsos & equos & jumenta totondisse, auctor Herodotus lib. 9.

Cap. XV.

Ritus imponendi crines super mortui pectus vel ejus sepulcrum Romanis ac Græcis frequentatus.

Poteram jam filum hoc de capillis abrumpere: sed ne alibi iterum cogamur τριχολογεῖν, quæ restant adhuc breviter attexemus. Evulsos igitur ac tonsos rasosque in omni quidem luctu crines ex dictis liquido apparet: At vero in hoc nostro funebri solebant illos mortuis offerre & super ipsorum pectora vel tumulos imponere

ponere parentandi gratia. Unde eleganter Maximus Tyrius orat 8. quæ inscribitur, τὶς ἡ τ͂ Σωκράτους ἐρωτικὴ, comam esse dicit τὶ πλουταῖον δῶρον ἤδη καταθαπτομένῳ. *Ultimum, quod jam sepulto donari potest, munus.* Crebro hujus ritus meminere auctores. Dionysius Halic. lib. 9. scribit, Virgines fœminasque, cum funus duceretur filiæ Virginii, in ejus lectum ἀθύρματα κόμης παρθενικὰ & πλοκάμων βοστρύχους, *vittas virginalis comæ & detonsos crinium tortorum cincinnos* conjecisse. Propertius lib. 1. Eleg 17.

Illa meo caros donasset funere crines,
Molliter & tenerâ poneret ossa rosâ.

Petronius in satyr. de Matrona Ephesina: *At illa ignotâ consolatione perculsa, laceravit vehementius pectus, ruptosque crines super pectus jacentis imposuit.* Ovidius l. 3. Metamorph. de sororibus Narcissi:

— planxere sorores
Naiades & sectos fratri imposuere capillos.

Statius lib. 7. Thebaid.

— tergoque & pectore fusam
Cæsariem ferro minuit, sectisque jacentis
Obnubit tenuia ora comis.

Idem lib. 5. Sylvar Epiced. in Patrem:

Exere semirutos subito de pulvere vultus,
Parthenope, crinemque afflata mente sepulti
Pone super tumulum.

Ovidius in Fastis:

Mixta

Mixta bibunt molles lacrimis unguenta favillæ,
Vertice libatas accipiuntque comas.

Et in Epistola Canaces ad Macareum:

Non mihi te licuit lacrimis perfundere justis,
In tua non tonsas ferre sepulcra comas.

Sic Anna apud eundem evulsos è vertice crines Didonis rogo inspergit. Et Chariclæa apud Heliodorum, Æthiopicæ historiæ scriptorem, extincto ductori suo Calasiri vulsos capillos libat cum gemitu, dicens: ἐπιφέρω σοι χοὰς ἐκ τῶν ἐμαυτῆς πλοκάμων. Helena quoque apud Euripidem in funere ἄκρας ἀπέθρισε τρίχας, *crinium summitates truncavit*, astute admodum servans anteriores cincinnos intonsos, atque ita dolorem vultu simulans, κόμης ἀπαρχὰς ad Clytemnestræ urnam offerre se dictitat. Sic Teucer Sophocleus Ajacem sepeliens præcipit filio ejusque matri una secum capillos offerre,

Κόμας ἐμὰς καὶ τῆσδε καὶ σαυτοῦ τρίτου
Ἱκτήριον θησαυρόν.

Et in Electra Sophoclis Orestes de Agamemnonis sepulcro sic ait:

Ἡμεῖς δὲ πατρὸς τύμβον, ὡς ἐφίετο,
Λοιβαῖσι πρῶτον καὶ καρατόμοις χλιδαῖς
Στέψαντες.

Et aliquanto post Electra sic loquitur:

— οὐδὲ
Τέμνουσα κρατὸς βοστρύχων ἄκρας φόβας,

K' ἀμοῦ

Κ' ἀμῶς ταλαίνης, σμικρὰ μὲν τάδ' ἀλλ' ὁμῶς

Α'χῶ, δὸς αὐτῷ τὴν δ' ἀλιπαρῆ τρίχα. Orestes Euripidis noctu ad Agamemnonis patris sepulchrum κόμης ἀπήρξατο, *comam præsectam libavit.* Calanus Gymnosophistarum princeps postremæ pyræ in quâ, jam affectâ ætate mori certus, exuri majorum ritu voluit, cæsariem imposuit, τῶν τριχῶν ἀπαρξάμενος· ut in Alexandro refert Plutarchus. Hunc ritum procul dubio respexit Socrates apud Platonem in Phædro, his verbis: Σωκράτης καταψήσας οὖν μου τὴν κεφαλὴν καὶ ξυμπιέσας τὰς ἐπὶ τῷ αὐχένι τρίχας (εἰώθει γὰρ ὁπότε τύχοι παίζειν μου εἰς τὰς τρίχας) αὔριον δὴ ἔφη ἴσως, ὦ Φαίδων, τὰς καλὰς ταύτας κόμας ἀποκερῇ. Erat moriturus Socrates: *Itaque*, inquit Phædon, *contrectans posteriores capitis mei capillos, quibus cum sæpissime ludere solebat, Cras dixit, ô Phædon, forsitan hanc pulcram comam resecabis.* Ex eodem ritu Agathias lib. 3. Anthol cap. εἰς γυναῖκας ad tumulum sororis suæ Eugeniæ Musas, Venerem & Themin crines totondisse ait, hoc versu:

Εὐγενίαν κρύπτει χθονίη κόνις. αἱ δ' ἐπὶ τύμβῳ
Κείραντο πλοκάμους Μοῦσαι, Θέμις, Παφίη.

Eugenie jacet hic, ad cujus busta secarunt
Cæsariem Musa, & cum Themide alma Venus.

Æſchylus ἐν χοηφόροις:

Ὁρῶ τομαῖον τόνδε βόστρυχον τάφῳ.

Seneca in Phædra Act. 1. Sc. 1.

Placemus umbras, capitis exuvias cape
Laceræque frontis accipe abſciſſam comam.

Denique apud Homerum Iliad. ψ. negat Achilles lavacro diturum ſe operam prius quam rogo impoſuerit chariſſimi Patrocli cadaver, comamque ſibi detonſam. Et paulo poſt Patrocli manibus parentans, cum duodecim mactaſſet adoleſcentes, ergo inferias, idem Achilles,

Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην,
Τήν ῥα Σπερχειῷ ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν.

Ante pyram aſſiſtens, rutilantem præſecat ultro
Cæſariem, quam Spercheio nutriverat amni.

Quod Achillis factum ſtulte imitabundus exprimere voluit Antoninus Imp. de quo ita ſcribit Herodianus, quod quum apud Ilium Achillem mentirentur, Feſtum libertum chariſſimum mortuum efferri juſſit magnifico funere, rogoque exſtructo imponi, cui ſubjecto igni, ipſe, inquit manu phialam tenens vinumque libans, ventos precabatur; cumque eſſet raro capillitio & crinem quæreret, ut imponeret ignibus, ridiculus fuit omnibus, nihilominus tamen quos habuit capillos totondit.

dit. Habemus igitur τὸ ὅτι: At vero τὸ διότι hujus ritus declarat Euſtathius Homer. Iliad. Ψ. τὸ δὲ κείρεσθαι κόμην ἐπὶ νεκροῖς, inquiens, παλαιὸν ἔθιμον ὂν καὶ τοῖς πάλαι, ἦν καὶ αὐτὸ λύπης τι ἔνδειξις, καθὰ καὶ τὸ τίλλειν πενθητικῶς κεφαλῆς τρίχας.

CAP. XVI.

Filios velatis capitibus, Filias vero apertis funera parentum comitaſſe, & quare. Capita velabant Deos veneraturi. Muliebres veſtes induere turpe viro habitum. Fœminæ antiquitus tecta facie in publicum prodibant non Romæ ſolum, ſed & apud Caledonios, Arabes, Corinthios, atque Græcos. Lacedæmoniorum mos peculiaris. Viri Romæ apertis capitibus incedebant.

SED in viam revertamur: hoc eſt, ad Romanos, qui peculiarem quendam ritum habebant, ut, ſi mortuus liberos reliquiſſet ſuperſtites, ex iis filii quidem velatis, filiæ vero apertis capitibus in funus prodirent, teſte Plutarcho in ῥωμαϊκοῖς, probl. 14. Διὰ τί, inquit, τοὺς γονεῖς ἐκκομίζουσιν, οἱ μὲν υἱοὶ συγκεκαλυμμένοις, αἱ δὲ θυγατέρες γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς καὶ ταῖς κόμαις λελυμέναις: Et audiamus etiam hujus ritus cauſas. Primo inquit: πότερον ὅτι τιμᾶσθαι μὲν ὑπὸ τῶν ἀρρένων δεῖ τοὺς πατέρας, ὡς θεούς· πενθεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῶν θυγατέρων ὡς τεθνηκότας, ἑκατέρῳ τὸ οἰκεῖον ὁ νόμος ἀποδιδοὺς, ἐξ ἀμφοτέρων ἐποίησε τὸ ἁρμόττον; Quibus verbis reſpicit Plutarchus ad ſolemnem Romanorum conſuetudi-

tudinem, qua Deos veneraturi capita solebant velare, cujus ritus & originem & causas aperit Virgilius lib. 3. Æneid. ubi Vates Æneam his præceptis instruit:

Quin ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
Et positis aris jam vota in littore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu?
Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
Hostilis facies occurrat & omina turbet,
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in relligione nepotes.

Ad quem locum Servius: *Sane sciendum est, sacrificantes* DIS *omnibus, capita velare consuetos ob hoc, ne se inter religionem vagis offerret aliquid obtutibus, excepto tantum Saturno.* Vide quæ de hoc ritu annotavit Bar. Brissonius lib. 1. Formular. & Stuckius lib. 2. Antiquitat. convival. c. 18. & Scheckius in Præmissis Epist. 10. Pergit autem Plutarchus & subjungit porro è vestigio adhuc aliam causam hujusmodi: *ἢ πένθους μὲν οἰκεῖον τὸ μὴ συνηθὲς, συνηθέστερον δὲ ταῖς μὲν γυναιξὶν ἐγκεκαλυμμέναις, τοῖς δὲ ἀνδράσιν ἀποκαλύπτοις εἰς τὸ δημόσιον προϊέναι;*

Tria hic observo. Primum, Luctus proprium esse id, quod est insolens & insuetum. Unde Servius 9. Æneid. *Lugentum mos est prioris habitus immutatio.* Cujus sententiæ veritas cum in aliis quidem mul-

multis, tum vero in hoc funebri Lyciorum ritu apparet. Hos enim auctor est Valerius Max. lib. 2. cap. 6. *cum illis luctus incideret, muliebrem vestem induisse, ut deformitate cultus commoti maturius projicere stultum mœrorem vellent.* Quid autem deformius unquam in virum cadere potest, quam si vestimentis muliebribus indutus in publicum progrediatur? quod Caligulam Imp. factitasse refert Josephus lib. 19. Antiq. Judaic. cap. 1. & Plinius lib. 37. c. 2. & Suetonius in ejus vitâ c. 52. De Commodo Imp. etiam tradit Lampridius, ipsum veste muliebri indutum in theatro & amphitheatro sedisse. Sane constat apud plerasque omnes gentes turpe habitum muliebres vestes induere: Unde & Charondas Thuriorum Legislator eos, qui in præliis signa ordinesque destituissent, quive arma pro patria capere recusassent, tali pœna mulctavit, ut vestibus muliebribus induti in medio foro sisterentur ter quotidie ante omnium ora in suggesto, quò hujusmodi hominum animos ab ea mollitie & fœminea timiditate sensim revocaret in audaciam, atque ut illis mortem præstaret oppetere, quam tantam ignominiæ calamitatem diutius in patria experiri, ut scribit Diodorus Siculus lib. 2. Bibliothecæ. Sic apud Zonaram in vita Mauritii Imp. victo muliebrem vestem ignominiæ causa missam esse legimus. Et Quintilianus lib. 5. cap. 9. ve-

ſtem muliebrem ponit inter ſigna mollis & parum viri. Ut mirum ſane mihi videatur, cur Zenoni Cittieo in mentem venerit jubere *ἐσθῆτι τῇ αὐτῇ χρῆσθαι ἄνδρας καὶ γυναῖκας*, quamobrem etiam merito cum ab aliis, tum à Caſſio Sceptio reprehenſus fuit, auctore Laërtio in ejus vita.

Alterum quod in Plutarchi verbis notandum dixi, eſt, fœminas olim Romæ velata facie in publicum proceſſiſſe. Tacitus de Poppæâ alioquin impudica, l. 13. *Rarus*, inquit, *in publicum egreſſus*, *idque velata parte oris*, *ne ſatiaret aſpectum*, *vel quia ſic decebat.* Hanc ob cauſam C. Sulpitius Galba uxorem ſuam dimiſiſſe ſcribitur, quod eam aperto capite foris verſatam cognoverat, teſte Valerio Maxim. lib. 6. cap. 3. Fuit autem hæc conſuetudo antiquis temporibus uſitatiſſima, & etiam nunc in Galliis durat. Sic Penelopen cum è Gynæceo deſcenderet in eum locum, ubi proci degebant, genas ſubtilibus texiſſe velis, ita ut ipſa cæteros aſpicere, ab aliis vero aſpici non poſſet, narrat Homerus Odyſſ. 18.

Ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.

Caledonias mulieres, ſi in alienos viros & potiſſimum Magiſtratus inciderent, dimidium faciei tantum tegere ſolitas, ſcribit Plutarchus probl. 162. Arabiæ fœminas fuiſſe ſemitectas, auctor Tertull. in lib. de virginibus velandis. *Arabiæ fœminæ non caput*, *ſed faciem quoque ita totam tegunt*,

gunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem, quam totam faciem prostituere. Persarum quoque legibus sancitum fuit, ne mulieres extraneis viris inspiciendas se præberent, ut tradit Josephus lib. 2. Antiq. cap. 9. Corinthios etiam velasse suas virgines legimus apud Tertull. de Virginibus velandis. Hinc D. Hieron. libro ad Demetrianum de Virginit. servanda: *Illa tibi sit pulchra, illa amabilis, illa habenda inter socias, quæ se nesciat esse pulchram, quæ negligit formæ bonum, & procedens ad publicum, non pectus, non colla denudat, nec pallio revoluto cervices aperit: sed quæ celat faciem, & vix uno oculo, qui viæ est necessarius, patente ingreditur.* Appendicis loco adjicio apud Lacedæmonios morem fuisse, ut virgo quidem apertâ facie, nupta vero velatâ in publico versaretur: cujus hanc reddebat rationem Charilus, *ὅτι τὰς μὲν κόρας ἄνδρας εὑρεῖν δεῖ, τὰς δὲ γυναῖκας σώζειν τοὺς ἔχοντας.* hoc est, *quoniam virginibus viros sibi quærere necessarium sit, mulieribus autem quos compararint, custodire*, ut refert Plutarchus in Laconicis.

Tertium est, viros capitibus apertis incessisse. Quem morem, hoc est, *τὸ τὰς κεφαλὰς ἀνακαλύπτους ἔχειν*, à priscis Græcis ad Romanos transiisse, Eustathius Homeri interpres disertim dicit. Sed de hoc ritu vide plura apud antiquitatis promum condum Justum Lips. in De Amphit. c. 19. & seq.

Cap. XVII.

Insignia magistratus in luctu posita: Annuli mutati, itemque vestes. Fœminæ aurum non gestabant. Lugubria coloris nigri. De fœminarum veste funebri quæsitum. Videri eam atram quidem fuisse primis temporibus, sed albam sub Impp. Ricinia. *Græciæ mulieres in luctu atratæ. Vestes scissæ præ luctu nimio.*

Restat, ut de ornamentis depositis cultuque mutato etiam aliquid dicamus. Nam in publico luctu Magistratus atque adeo totus populus, quicquid ad ornamenta pertinebat, solebat deponere, ac solitum suum cultum viliori aliquo interdum permutare.

Insignia magistratus in luctu posita, ostendit Tacit. lib. 3. de funere Germanici: *Plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces, illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus concidisse Rempublicam, nihil spei reliquum clamitabant.*

Annulos mutatos videre est ex Suetonio, qui Augusto mortuo quosdam censuisse tradit, *exsequiarum die ponendos aureos annulos, ferreosque sumendos.* Quo pertinet Epigram. C. Cilnii Mecœnatis in Horatium, quod est apud Isidorum lib. 19. cap. 32.

Lugens te, mea vita, nec Smaragdos,
Beryllos neque, Flacce, nec nitentes
Semper-candida quæro margaritas:

Nec

Nec: quos Thynica lima perpolivit
Annellos, nec Iaspios lapillos.

Vestem mutatam quod attinet, auctor Dio lib. 40. Consules tanquam in magno luctu Senatoria veste posita Senatum in vestitu equestri congregasse: Καί, inquit, καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα καταθέμενοι, καὶ τῇ ἱππάδι τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ἐπὶ μεγάλῳ τινὶ πένθει, συνήγαγον. Et lib. 55. in funere Augusti: Τῇ τε ὑστεραίᾳ βουλὴ ἐγένετο, καὶ ἐς αὐτὴν οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ἱππάδα στολὴν ἐνδεδυκότες συνῆλθον, οἱ δ' ἄρχοντες τὴν βουλευτικὴν, πλὴν τῶν ἱματίων τῶν περιπορφύρων. *Postridie Senatus habitus est: in eum reliqui Senatores equestri habitu, magistratus senatorio, prætextis demptis, venerunt.*

Sed & mulieres solebant ornamenta sua deponere, nec aurum vel purpuram in luctu gestare, more tam in Græcia quam Romæ usitato. Terentius Heautont.

Mediocriter vestitam veste lugubri,
Ejus anuis causa, opinor, quæ erat mortua,
Sine auro tamen ornatam, ita uti quæ ornantur sibi.

Livius lib. 34. *Quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum deponunt? quid cum eluxerunt, sumunt?* Dionysius Halicarn. lib. 9. de Agrippa Menenio: ὃν ἀποθανόντα ἡ βουλὴ ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων λαμπροτάταις ἐκόσμησε ταφαῖς· αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ῥωμαίων ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον πορφύραν καὶ χρυσὸν ἀποθέμεναι. Ovidius lib. 8.

Metamorph. de Althæa, cum conspicaretur fratres extinctos:

Quæ plangore dato mæstis clamoribus urbem
Implet, & auratis mutavit vestibus atras.

Allusit huc & in Tristibus, ubi calamitatis suæ memor omnem à libro suo ornatum removet:

Nec te purpureo velent vaccinia succo,
Non est conveniens luctibus ille color.

Ornamentis igitur positis Lugubria vel Mortualia induebant. Sic enim appellabantur vestes funebres, ut Forensia, Cœnatoria. Nævius Lycurgo vocat *Mortualia*, vestimenta quæ in luctu sumebantur. *Pallis*, ait, *petagiis, crocotis, malacis, mortualibus*. Sed usitatius τὸ *Lugubria*: quod sæpissime apud bonos auctores reperias. Ovidius lib. 11. Metamorph. de Ceyce mortuo & Halcyone in somnis apparente:

Surge age da lacrymas: lugubriaque indue, nec me
Indeploratum sub inania tartara mitte.

Idem lib. 4. Trist. Eleg. 2.

Illa dies veniet, mea quæ lugubria ponam.

Propertius lib. 4. Eleg. ult.

— *Nunquam mater lugubria sumsi.*

Seneca Consolat. ad Helviam, cap. 16. *Nostis quasdam, quæ amissis filiis imposita lugubria nunquam exuerunt.* Ulpianus D. De his qui notant infam. L. 8. *Sic post legitimum tempus cognovit, Labeo ait, ipsa*

die

die & sumere eam lugubria & deponere· Quintilianus declam. 10. *At postquam alteram tertiamque noctem deserta vanis questibus duxit, tum tristiora lugubria, tum squallidæ magis placuére vestes, tum repetitis sanguinavere planctibus jam convalescentes lacerti.* Pluscula loca hîc adscripsi, ut genera dicendi antiquis usitata Romanæ elegantiæ candidati observarent, videlicet, *Sumere*, *Induere*, *Ponere*, *Deponere*, *Exuere lugubria*.

Erant autem hæc lugubria coloris nigri: qui color semper pro luctus indicio habitus; uti contra albus pro signo lætitiæ. quod præter innumera fere testimonia indicat Astrampsychus duobus hisce senariis onirocriticis:

Λευκὴν στολὴν κάλλιστον ἐν ὕπνῳ φέρειν,
Στολὴν φορεῖν μέλαιναν, οὐ καλὴ θέα.

hoc est,

Omen bonum in somno est amictus candidus,
Gestare amictum atrum, haud bonum spectaculum.

Unde Festus: *Niger lapis in comitio locum funestum significat, ut alii, Romuli morti destinatum.* Salvianus lib. 6. de Providentia: *Nigra est incendio civitas, & tu vultum serenitatis usurpas.* Pericles apud Plutarch. περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως, eo nomine præcipue gloriatur, quod ipsius facto nullus unquam civis atram vestem induere coactus sit: Lucem hinc ac-

cipit Gregorius Nyssenus lib. περὶ παρθενίας : cap. 3. τὴν τέως λαμπρὰς καὶ λευχείμονα ἐκ περιβλέπτου ἀθρόως ἀνηγκασμένην μελαίνῃ περιστεῖσαι ἡ συμφορὰ ἐκ περιβάλλει τῷ πένθει.

Morem autem hunc gestandi atras vestes in luctu funebri ab Ægyptiis ortum scribit Servius ad lib 9. Æneid. *Morem lugendi*, inquiens, *quidam dicunt Ægyptios invenisse: Eos enim primos Liberum, quem Osirim appellant, à fratre Tyfone per insidias interemptum, atra veste luxisse, inde cæteris gentibus traditum; ut intra annum finiretur luctus*. Ex hoc igitur ritu Juvenalis Satyra 10.

Hæc data pœna diu viventibus, ut renovatâ
Semper clade domus multis in luctibus, inque
Perpetuo mærore & nigrâ veste senescant.

Et Cynthia apud Propert. lib. 4. Eleg Sunt aliquid :

Denique quis nostro curvum te funere vidit?
Atram quis lacrymis incaluisse togam?

Macrob. lib. 3. Satur. cap. 15. de Crasso, qui murænam in piscina *mortuam atratus, tanquam filiam, luxit*. Sic Valerius Poplicola φαιὰν ἐσθῆτα λαβὼν Bruto funus fecit, teste Dionysio Halicarn. lib. 5. Et in funere Augusti Tiberius ac Drusus φαιὰν στολὴν, τὴν ἀγοραῖον τρόπον, πεποιημένην εἶχον,

εἶχον, hoc eſt, *pullâ veſte ad forenſem modum paratâ erant amicti*, ut ait Dio lib. 55. In Germanici quoque exſequiis *atratam plebem*, *trabeatos equites* agnoſcit Tacitus lib. 3. ad quem locum quid Lipſius notet, vide. Sic ad nuncium è Pannonia allatum de obitu M. Antonini Philoſophi. *confuſa luctu publico urbe, Senatus in curia veſte atra amictus lacrymans convenit.* Alludit huc Cyprianus de mortalitate: *Conteſtarer aſſidue & publice prædicarem fratres noſtros non eſſe lugendos accerſitione dominica de ſeculo liberatos, cum ſciamus non eos amitti, ſed præmitti, recedentes præcedere, ut proficiſcentes & navigantes ſolent: deſiderari eos debere, non plangi, nec accipiendas eſſe hic atras veſtes, &c.* Et Martialis ab hac cauſa lanam fuſcam Polentinam *lugentem* nominat lib. 14. Epigram. 157.

Non tantum pullo lugentes vellere lanas,
Sed ſolet & calices hæc dare terra ſuos.

Pertinet huc vetus inſcriptio, quæ eſt Romæ extra Portam Flaminiam. *Mortuum. me. quoque. funerari. juſſi. rebus. lugubrib. quibus.* [Forn. legit quas] *vivos. comparavi. lecto. ſtragulis. forenſi. pænula. nigris. omnibus. &c.* Denique huc facit illud Pauli Juriſconſulti lib. 1. Recept. Sentent. c. ult. *Qui luget, abſtinere debet à conviviis, ornamentis, & albâ veſte.* Nam ſicut ater color triſtitiæ, ſic albus vel candidus lætitiæ indicium. Quamobrem Sidonius Apollinaris acriter eos objurgat, qui

qui suo tempore præpostero ritu ac ordine perverso albati in funus prodirent: *Nam libenter*, inquit lib. 5. Epist 7. *incedunt armati ad epulas, albati ad exsequias, pullati ad nuptias*: ostendens eos in tantum moribus & actu confusos, ut apparatum funereum nuptiali, nuptialem funereo perverso ordine permutarent. Nam qui morem communem temporis illius servabant, non albati ad exsequias, pullati ad nuptias; sed albati ad nuptias, pullati ad exsequias procedebant, ut albati nuptiali gaudio, pullati luctui funereo concordarent, ut loquitur Petr. Arvernus Venerabilis lib 5. Epist. 16.

Lugentium igitur vestes nigras fuisse hinc constat: Et quidem in viris id semper observare licet, in fœminis vero non item. Nam has priscis tantum temporibus atratas fuisse, docuit me clariss. Lips. ad 2. lib. Annal. Taciti. Hunc enim colorem illis tribuit Dionysius Halicar. lib. 8. *γυναῖκες Ῥωμαίων, ᾇ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν τε καὶ πορφύραν καὶ ἄλλον κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον* hoc est: *Romanorum matronæ, ut mos est illis in luctu domestico & necessariorum funeribus, deposito auro & purpura ceteroque ornatu atratæ ipsum per annum integrum luxerunt*. Apud Suid. incertus scriptor de funere Marcii: Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον

κόσμον

κόσμον καὶ μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι καὶ πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. Varro l. 1. de vita P. Rom. *Ex quo mulieres in adversis rebus ac luctibus cum omnem vestitum delicatiorem ac luxuriosum postea institutum ponunt, ricinia sumunt.* Cujusmodi autem hæc Ricinia fuerint, audiamus ex Sex. Pompejo: *Ricinium*, inquit ille, *omne vestimentum quadratum. Ii qui 12. interpretati sunt, esse dixerunt virilem togam, qua mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo.* Quem locum sanum esse, nec recte ab aliis mutatum, lubens assentior nupero 12. tab. interpreti doctissimo. Nam ita est, ambiformem hic Ricinii definitionem Festus recitat: Illam communem, *Recinium esse omne vestimentum quadratum.* Hanc propriam. Recinium ab Interpretibus legis 12. definitum *virilem togam, quâ mulieres utebantur*, puta, in luctu, &c. Erant igitur mulieres in luctu Romanico viriliter riciniatæ, sed, quod notandum, domi duntaxat & quidem septem tantum illos dies, qui funeris elationem præcedebant. Nam octavo die reciniis illis in lectulum feralem impositis, ut, sicut infra monstrabimus, una cum mortuo comburerentur, *togas* sumebant *pullas*, quibuscum in funus prodirent. Eæque deinceps vestes in luctu. Varro lib. 3. de vit. P. Rom. *Ut dum supra terram esset riciniis lugerent: funere ipso, ut pullis pallis amictæ.* Eædem & *togæ anthracinæ*

cinæ Varroni lib. eodem De vita P. R. cujus loci fragmen habet idem Nonius in Anthracinis. *Propinquæ adolescentulæ etiam Anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Ex eodem ritu etiam Ovidius lib. 6. Metamorph. de Niobe:

— stabant cum vestibus atris
Ante toros fratrum demisso crine sorores.

Et eodem libro de Progne:

— velamina Progne
Deripit ex humeris auro fulgentia lato,
Induiturque atras vestes.

Et lib. XI. Najades inducit lugentes in carbasis pullis. Carbasa autem, pallia fœminarum, teste Nonio.

Verum sub Imperatoribus, post sericam traductam vestem, & vulgatam Coam, post galbanam, cæruleam, amethystinam, & tot genera colorum reperta, sperni cæptus est, contemnique color albus, adeo, ut nota & indicium luctus fuerit sexui sequiori eum induisse. Inde Herodianus in funere Severi Imper. Αἱ γυναῖκες λευκὰς ἐσθῆτας λεπτὰς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. hoc est, *Fœminæ vestibus albis exilibus indutæ mærentum speciem præbent.* Statius in lacrymis Hetrusci:

Huc vittata comam niveoque insignis amictu
Mitibus exsequiis ades.

Assignat hic Pietati, ut vides, niveam vestem,

ſtem, quia Dea vel mulier: quanquam Bernartius putat Poëtam hic non oculos habuiſſe ad luctum, ſed ad ſolemnem Deæ cultum, quam non tam ad funus vocet, quam ad concelebrandam ſingularem Hetruſci pietatem. At Plutarchi locus hac de re clariſſimus eſt in Problemat. *Διὰ τί*, inquit, *λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια, καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους*, Et vide apud eum cauſas.

Nec vero quenquam moveat, quod Apulejus atram veſtem fœminæ lugubri aſſignat libro 3. Mileſ. *Inter hæc quædam mulier, per medium theatrum lacrymoſa & flebilis atra veſte contecta, parvulum quendam ſinu tolerans decurrit.* Et libro 7. *Mater pueri mortem deplorans fletu & lacrymosâ fuſcaque veſte contecta.* Nam ut rectiſſime cenſet Lipſius, forte aut priſcum ritum in animo habuit, ut ſolet Apulejus, aut aliud in provinciis fuit, ubi id geſtum; more videlicet Græciæ retento, apud quos in luctu conſtitutos, viros pariter & mulieres nigras veſtes geſtaſſe minime ambigimus. Euripides in Iphig. Aulid. indicat, ubi moritura matrem monet, ne comam laniet ſuam ob mortem, ſuiſque ut renunciet ſororibus, ne veſtibus nigris corpus eam ob rem contegant.

Μήτ᾽ οὖν γε τὸν σὸν πλόκαμον ἐκτέμνῃς τριχὸς,

Μήτ᾽

Μήτ' ἀμφὶ σῶμα μέλανας ἀμπίσχῃ πέπλους.

Bion in Epitaphio Adonidis:

Αἰάζω τὸν Ἄδωνιν. ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις
Ὤλετο καλὸς Ἄδωνις. ἐπαιάζουσιν ἔρωτες
Μηκέτι πορφυρέοις ἐνὶ φάρεσι Κύπρι κάθευδε.
Ἔγρεο δειλαία κυανοστόλε, καὶ πλατάγησον
Στήθεα, καὶ λέγε πᾶσιν ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις.

Sic Homerus Thetin futuram filii mortem deplorantem, nigro tectam velo Jovem adire facit, Iliad ω. Et sunt alia, quæ fœminas Græciæ in luctu atris vestibus usas fuisse declarant. Nam de viris vulgare negocium est. Quo allusit procul dubio Euripides in Alcestide, ubi θάνατον vocat ἄνακτα τὸν μελάμπεπλον νεκρῶν. Et Moschus in Epitaphio Bionis:

Σεῖο Βίων ἔκλαυσε ταχινὸν μόρον αὐτὸς Ἀπόλλων
Καὶ Σάτυροι μύροντο μελάγχλαινοί τε Πρίηποι.

Sed clarissime Artemidorus lib. 3. cap. 3. τὸ δὲ μέλαν ἱμάτιον σωτηρίαν προσημαίνει. οὐ γὰρ οἱ ἀποθανόντες, ἀλλ' οἱ πενθοῦντες τοὺς ἀποθνήσκοντας τοιούτοις χρῶνται. hoc est, *Nigræ vestes in somniis salutem portendunt. Non enim mortui, sed qui mortuos lugent, iis utuntur.*

Alium igitur in luctu, alium extra luctum veteres usurpasse vestitum, nec eadem fuisse doloris & lætitiæ insignia, satis,

tis, opinor, manifeste ostendimus. Quem morem etiam ipsis Patriarcharum temporibus obtinuisse observavit D. Augustinus Quæstione 129. super Genesin, ad hæc verba: Et depositis vestimentis viduitatis à se. *Hic insinuatur*, inquit ille, *etiam temporibus Patriarcharum certa, & sua fuisse vestimenta viduarum: non utique talia, qualia conjugatarum.*

Non autem vestes in luctu tantum mutare, sed etiam scindere solitam priscam illam antiquitatem vel sexcenta testimonia loquuntur. Virgilius lib. 12. Æneid.

Demittunt mentes: it scissa veste Latinus
Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina.

Et libro 5.

Tum pius Æneas humeris abscindere vestem.

Silius Italicus lib. 13. de Scipione audita morte suorum:

Huc tristis lacrymas & funera acerba suorum
Fama tulit duris, quanquam non cedere suetus
Pulsato lacerat violenter pectore amictus.

Statius Epicedio in Glauciam Melioris:

Tu modo fusus humi lucem aversaris iniquam:
Nunc torvus pariter vestes & pectora rumpis.

Idem in Priscillam:

— tunc flere & scindere vestes

Et

Et famulas lassare greges & vincere planctus.

Sic post allocutionem & conventiones inter Triumviros & Sex. Pompejum habitas utrarumque partium milites, cognita suorum propinquorum morte, τὰς ἐσθῆτας περιεῤῥήξαντο, *vestimenta lacerarunt*, ut tradit Dio lib. 48. Idem â Cleopatra factum, cum vulneratum Antonium, statimque moriturum susciperet ac lugeret, narrat Plutarchus in vita Antonii. Possem hic plane geminam Hebræorum consuetudinem adducere, sed cum ea non queat esse non nota iis, qui vel primoribus digitis sacram historiam attigerunt, nolo diutius in re proletariâ immorari: atque ideo hic de Luctus indiciis, lugentiumque habitu finem facio, reliqua alio loco additurus.

CAP. XVIII.

Funera ducta per Forum, collocata pro rostris, ibique laudata. Origo orationum funebrium à Val. Publicola. Confirmatur Legibus 12. tab. Habebantur orationes istæ à proximis cognatis, vel à magistralibus.

DE triplici Personarum genere, quæ exsequiis solebant interesse, jam diximus, reliquum est ut de Loco aliquid agamus, quem duplicem facio, Unum, *Per quem* funera ducebantur: & alterum *In quem*. De his, ubi quantum quidem memo-

memoria mihi suppeditat, dixero, finis erit huic libro.

Locus autem, *Per quem* Funera, præcipue vero Indictiva & publica ducebantur, erat Forum. Discimus id ex Dionysio Halicar. qui lib. 4. de funere Ser. Tullii sic loquitur: *θορύβου δὲ γινομένου πολλοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ὅλην καὶ οἰμωγῆς ἐπὶ τῷ Τυλλίου θανάτῳ δείσας ὁ Ταρκύνιος, εἰ διὰ τῆς ἀγορᾶς ὁ νεκρὸς φέροιτο, ὡς ἔστι Ῥωμαίοις ἔθος, τόν τε βασίλειον κόσμον ἔχων καὶ ἄλλα ὅσα νόμος ἐπὶ ταῖς ταφαῖς, μή τις εἰς αὐτὸν ὁρμὴ γένηται τοῦ δημοτικοῦ, πρὶν ἢ βεβαίως κρατύνασθαι τὴν ἀρχὴν, οὐκ εἴασε τῶν νομίμων οὐδὲν αὐτῷ.* id est, *Exorto autem ingenti tumultu & ululatu per totam urbem, ob Tullii mortem, veritus Tarquinius, ne si per forum funus duceretur; ut fert Romanorum consuetudo, cum regia pompa & ceteris solemnibus ceremoniis, quæ in funere observari solent, plebs in se impetum faceret, regni potentiâ nondum satis confirmatâ, nullos sepulturæ consuetos ritus adhiberi passus est.* Vide eundem lib. 11. in funere filiæ Virginii & Plutarchum in Lucullo. Ex hoc ritu Apulejus lib. 2. Metamorph. *Ecce jam ad ultimum defletus atque conclamatus processerat mortuus, rituque patrio, utpote unus de optimatibus, pompa funeris publici ductabatur per forum.* Allusit & Horatius lib. 1. Satyr. 6.

——— *at hic si plaustra ducenta,*

Con-

Concurrantque foro: tria funera, magna sonabit,
Cornua quod, vincatque tubas.

In Forum igitur funus ductum collocabatur pro Rostris: ubi in defuncti laudem Orationes solebant haberi. Acro vetus Horatii interpres in Epod. *Varro pro Rostris sepulcrum Romuli dixit: ubi etiam in hujus rei memoriam duos leones fuisse erectos constat, unde factum est, ut pro Rostris mortui laudarentur.* Cicer. 2. Orator *Nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam. aut scribuntur ad funebrem Orationem.* Notandum autem, quod Polybius videtur indicare, eos qui laudandi erant, plerunque pro Rostris erectos fuisse statutos. Sic enim ait ille lib. 6. Συντελεσθείσης τῆς ἐκφορᾶς, κομίζεται μετὰ τῶν λοιπῶν κόσμων πρὸς τοὺς καλουμένους Ἐμβόλους εἰς τὴν ἀγορὰν, ποτὲ μὲν ἑστὼς ἐναργής, σπανίως δὲ κατακεκλιμένος. Quinquam Polybii verba etiam accipere possumus, de simulacris mortuorum cereis, quæ ut à populo conspici possent, machinamentis quibusdam erigebantur. Cujusmodi simulacrum ab Antonio ostensum est populo, super funebri lecto Cæsaris, ea arte factum, ut versatile esset, & omnia ei imposita vulnera mire ob oculos poneret: auctor Appianus.

Origo hujus ritus Romæ quidem Valerio Poplicolæ ascribitur: qui primus Brutum

tum mortuum pro Rostris laudavit. Quod præter Plutarchum testatur etiam Dionysius Halicar. lib. 5. his verbis: τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ φαιὰν ἐσθῆτα λαβὼν καὶ τὸ Βρούτου σῶμα προθεὶς ἐν ἀγορᾷ κεκοσμημένον ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεποῦς, συνεκάλεσε τὸν δῆμον εἰς Ἐκκλησίαν καὶ προελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον. hoc est, *Postero die atratus Bruti corpus in foro proposuit, splendide in lecto ornatum, populumque ad concionem convocavit, & suggestu conscenso in ejus laudem habuit funebrem Orationem.* Et sequitur hic porro elegans dissertatio, super origine hujus ritus, quam non possum, quin totam huc adscribam non quidem Græcam (ignoscant φιλέλληνες) sed ut Latinitate donata est ab Æmilio Porto. *Utrum autem Valerius primus hunc morem apud Romanos instituerit, an institutum à regibus secutus fuerit, certo affirmare non possum. Quod tamen hoc sit Romanorum vetus inventum, in funere illustrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primum institutum fuerit, ex communis historiæ scriptis didici, quæ tam vetustissimi Poetæ, quam celeberrimi Historici prodiderunt. Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum, gymnica & equestria à necessariis facta tradunt, ut ab Achille in Patrocli & multo ante ab Hercule in Pelopis funere. Hos tamen publice laudatos nulli prodiderunt, præter Athenienses tragicos, qui civitati suæ*

suæ assentantes, Theseo Argivos sepeliente hoc quoque fabulose attribuerunt. Sero enim Athenienses legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem addiderunt, sive ab iis, qui ad Artemisium & Salamina & Plateas pro patria occubuerant, initium duxerint, sive etiam à rebus gestis in campis Marathoniis. Sed ea quoque, quæ in campis Marathoniis sunt gesta, sexdecim annis Bruti funere sunt posteriora, si modo ab his primis laudes in defunctos cœptæ sunt dici. Sed si quis missa facta hac quæstione, quinam primi laudes funebres instituerint, examinare aut scire voluerit, apud utros mos iste melius se habeat, longe prudentius hunc apud hos, quam apud illos, constitutum reperiet: quia Athenienses videntur eorum causa, qui in bello cæsi sepulturæ mandantur, orationes funebres instituisse, ex una tantum virtute, quæ in ipsa morte apparuerit, etiam si quis ceteris in rebus fuerit nequam, existimantes viros bonos iudicandos. At Romani omnibus viris claris, sive eorum ductu, auspiciisque bella fuissent confecta, sive in reip. administratione & gubernatione, prudentia dedissent consilia, & præclara edidissent facinora, hunc honorem haberi statuerunt, & non solum iis, qui in bello cecidissent, sed etiam aliis, quemcunque illi finem vitæ sortiti fuissent: existimantes ob virtutes totius vitæ actæ, non solum autem ob gloriosum obitum viris bonis laudes deberi. Hactenus Dionysius. Habeban-

bebantur autem Orationes hujusmodi ab iis, qui mortuum sanguine proxime accedebant. Polybius dicto loco, *πέριξ δὲ πάντος τοῦ δήμου στάντος, ἀναβὰς ἐπὶ τοὺς ἐμβόλους, ἂν μὲν υἱὸς ἐν ἡλικίᾳ καταλείπηται καὶ τύχῃ παρὼν οὗτος, εἰ δὲ μὴ τῶν ἄλλων εἴ τις ἀπὸ γένους ὑπάρχει, λέγει περὶ τετελευτηκότος τὰς ἀρετὰς, καὶ τὰς ἐπιτετευγμένας ἐν τῷ ζῆν πράξεις.* hoc est, *Circumfusa autem populi corona in rostra ascendit filius, si quem puberem reliquerit, qui forte adsit: sin minus, propinquus aliquis, & de mortui virtutibus dicit, rebusque, quas is prospere gesserit.* Unde filius Appii, qui in judicium vocatus, sibi ipse manus violentas intulerat, à magistratu petiit, ut sibi in parentis obitum Orationem habere permitteret, teste Livio lib. 2. & Dionysio Halicar. lib. 9. cujus hæc sunt verba: *προσενεχθέντος δὲ τοῦ σώματος εἰς τὴν ἀγορὰν, ὁ μὲν υἱὸς αὐτοῦ προσιὼν τοῖς δημάρχοις καὶ τοῖς ὑπάτοις, ἠξίου τὴν νόμιμον ἐκκλησίαν αὐτοῦ συναγαγεῖν καὶ κατὰ τὸ ἐν ἔθει Ῥωμαίοις ὄντα ἐπὶ ταῖς ταφαῖς ἀγορεύεσθαι τῶν ἀγαθῶν λόγον ἐπιτρέψαι περὶ τοῦ πατρὸς ἀνδρῶν διελθεῖν.* hoc est, *Allato autem in forum cadavere, filius ejus adiit Tribunos & consules, petiitque ut sibi populum ad concionem legitimam convocarent, sibique in ea more majorum & ex populi Rom. consuetudine patrem Oratione funebri, quæ in viros bonos haberi solet, ornare permitterent.* Sic Fabium pro rostris filium suum laudasse

auctor Plutarchus in ejus vitâ: Τοῦ δὲ Φαβίου τὸν υἱὸν ἀποθανεῖν συνέβη, καὶ τὴν μὲν συμφορὰν, ὡς ἀνήρ τε φρόνιμος καὶ πατὴρ χρηστὸς, ἤνεγκε μετριώτατα. τὸ δὲ ἐγκώμιον, ὃ ταῖς ἐκκομιδαῖς τῶν ἐπιφανῶν οἱ προσήκοντες ἐπιτελοῦσιν, αὐτὸς εἶπε καταστὰς ἐν ἀγορᾷ, καὶ γράψας τὸν λόγον ἐξέδωκεν. *Fabius cum hunc filium amisisset, dolorem ut vir prudens & pius pater tulit moderatissime. Orationem, quam habent in clarorum virorum funere propinqui, ipse in foro dixit, quam postea edidit scriptis mandatam.* De Tiberio Suetonius: *Novem annos natus defunctum patrem pro rostris laudavit.* Quod si propinqui deessent, qui officium hoc defuncto valerent præstare, plerunque viris doctissimis illam provinciam demandatam fuisse reperio. Appianus lib. 1. ἐμφυλ. de funere Syllæ. ὡς δ' ἐπὶ τοῦ βήματος ἔνθα δημηγοροῦσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ προὐτέθη, τοὺς μὲν ἐπιταφίους λόγους εἶπεν ὁ κράτιστος εἰπεῖν τῶν τότε, ἐπεὶ Φαῦστος ὁ παῖς ὁ τοῦ Σύλλα νεώτερος ἦν ἔτι, hoc est, *Pro rostris, deinde in suggestu posito cadavere, funebrem orationem habuit vir ejus ætatis eloquentissimus, quod Faustus filius nondum esset maturus.* Plinius lib. 2. Ep. 1. *Hujus viri exsequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à Consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.* Imo vero interdum magistratibus

bus ex Senatusconsulto funebres hæ laudationes commendabantur: teste Quintiliano lib. 3. institut. cap. 9. *Nam & funebres laudationes pendent frequenter ex publico aliquo officio, atque ex senatusconsulto magistratibus sæpe mandantur.*

CAP. XIX.

Orationes Funebres fœminis quando decretæ. In origine vel causa earum Livii & Dionysii levis dissensus. Super auctoritate Ciceronis, Popilliam Catuli matrem primo omnium Romæ pro Rostris laudatam afferentis, hæsitatum. De viti ata funebribus laudationibus historia Ciceronis & Livii querela.

NON autem in virorum tantum, sed & Mulierum funeribus τοὺς ἐπιταφίους λόγους habitos, idque jussu legis Plutarchus me docuit lib. De Virtutibus mulierum: Ἄριστα δὲ, inquiens, ὁ Ῥωμαίων δοκεῖ νόμος ἔχειν, ὥσπερ ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶ δημοσίᾳ μετὰ τὴν τελευτὴν τοὺς προσήκοντας ἀποδιδοὺς ἐπαίνους. *Romanam legem maxime probo, quæ mulieres itidem, ut viros publice post mortem meritis laudibus affici jubet.* Decretus is honos à Senatu fœminis hac de causa, quod cum in publico deesset aurum, ex quo pacta Gallis merces, quæ erat mille pondo auri, redigeretur, matronæ omnem suum mundum contulissent, ut sacro abstineretur. ut auctor Livius lib. 5. *Matronis pro auro ad liberandam à Gallis Romam collato gratiæ actæ, honos-*

honosque additus, ut earum sicut virorum post mortem solemnis esset laudatio. Id accidit Anno ab V. condita 363. juxta Sigonianam supputationem. Testatur idipsum quoque Plutarchus, quanquam in causa nonnihil dissentit, mundum hunc à mulieribus collatum dictitans, ad Donarium faciendum, quod Delphos mitteretur, post actum à Camillo de Vejentibus triumphum, circa annum urbis 358. Verba ejus in Camilli vita hæc sunt: χρυσίου δὲ ἦν σπάνις ἐν τῇ πόλει, καὶ τῶν ἀρχόντων, ὅθεν ἂν πορισθείη σκοπούντων, αἱ γυναῖκες αὐταὶ καθ' αὑτὰς βουλόμεναι τὸν ὄντα χρυσοῦν ἑκάστη περὶ τὸ σῶμα κόσμον ἐπέδωκεν εἰς τὸ ἀνάθημα, σταθμῷ χρυσίου γενόμενον ὀκτὼ ταλάντων. Καὶ ταύταις μὲν ἡ σύγκλητος ἀποδιδοῦσα τιμὴν πρέπουσαν, ἐψηφίσατο μετὰ θάνατον, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶ λέγεσθαι τὸν ἄξιον ἔπαινον. οὐ γὰρ ἦν εἰθισμένον πρότερον ἐγκωμιάζεσθαι γυναῖκα δημοσίᾳ τελευτήσασαν, Latine sic sonant: *Erat autem magna in urbe auri inopia. Ibi magistratibus deliberantibus, qua id ratione confici posset, mulieres habito seorsim consilio mundum suum omnem aureum contulerunt ad Donarium faciendum, fuitque auri pondus talenta octo. Quas Senatus pretio persoluto remunerandas statuit, ut defunctæ perinde atque viri in funere laudarentur. Ante enim mulierem publice laudari mortuam receptum usu non fuit.* Sed sive hoc, sive illo tempore Senatusconsultum de mulie-

muliebri laudatione factum sit, parum refert; neque hanc in duobus istis auctoribus dissensionem valde miror: hoc autem magis mirum, aliquot centum annis post demum privilegii sui prærogativa uti cæpisse mulieres. Nam Popilliam Catuli matrem primo omnium hoc honore affectam, scribit Cicero lib. 2. de Oratore: *In eo quidem genere scio & me & omnes, qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cum abs te* (Catulum intelligit) *est Popillia mater vestra laudata: cui primum mulieri hunc honorem in nostra civitate tributum puto.* Quem locum de funebri laudatione, ad unum omnes, quos quidem vidi, interpretes capiunt. At qui credamus, tam longo temporum intervallo post latam legem ignoratam fuisse Romæ eam consuetudinem, nec ab ulla mulierum, quæ tam altos semper spiritus gerebant, usurpatam? Certe ipsum M. Tullium id miratum esse, nullus dubito: ideoque de Popillia est ab eo annotatum, ceu res observatu digna. Et tamen non audet Cicero affirmare, primam omnium mulierum eam fuisse laudatam publice: verum ita se ait putare, quasi dicat fieri potuisse, ut & aliis olim is honos esset habitus, sed quarum nulla in historiis extaret memoria. Sic Tullium ab ἁμαρτήματος μνημονικοῦ nota liberandum, existimabat me super hoc negocio consultus eruditissimus Casaubonus. quod si cui minus placet,

quanquam cur displicere possit non video, aptius quid, meliusque adferat, si valet, & *Phyllida solus habeto.* Mihi sane & mente & oculis diu investiganti nihil aliud hactenus occurrit, nisi si dicere velimus, non statim moribus receptum fuisse, quicquid per leges licebat. Illustria exempla in lege Divortii, & illâ alterâ, quæ malum debitorem μελίσι secare permittebat. Nam etsi quidem ex Romuli instituto & 12. tabulis vir jubere poterat, uxorem suas sibi res habere: *tamen per annos ferme sexcentos ab urbe condita nulla repudium domus sensit*, ut ait Tertullianus in Apologetico, & à Dionysio, Valerio Max. Plutarcho & Agellio memoriæ proditum est. Sed neque sectio obærati corporis unquam Romæ usurpata, teste eodem Agellio 20. cap 1. Quintiliano lib. 7. cap. 6. Tertullianus in Apolog. cap. 4. Eodem igitur modo mulieres quoque totos trecentos annos ab eo, quod per Senatusconsultum sibi licebat, fortassean abstinuerunt, vel reverentia erga viros deterritæ, vel contentæ solo honore, quem sibi à Senatu decretum in tacito sinu gaudebant. Nam quod non usurparint hoc suum privilegium mulieres, etiam Polybius & Dionysius Halic. indicant; qui de eo instituto multa scribentes muliebris laudationis plane nullam fecerunt mentionem. Atque hanc nostram sententiam vel eo probare

bare possumus, quod cum jam fœminæ mortuæ, pro Rostris publice laudari cœptæ essent, non omnes statim hunc honorem sibi vendicarint, sed tantum quæ ætate erant provectiores. Nam primus Julius Cæsar morem laudandi juniores introduxit, si Plutarcho fides habenda, qui in ejus vita sic scribit: Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίους διεξιέναι πάτερον ἦν Ῥωμαίοις. νέαις δὲ οὐκ ὂν ἐν ἔθει. πρῶτος εἶπεν Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀποθανούσης, καὶ τοῦτο ἤνεγκεν αὐτῷ χάριν τινα καὶ συνεδημαγώγησεν τῷ πάθει πολλοὺς, ὡς ἥμερον ἄνδρα καὶ περίμεστον ἤθους ἀγαπᾶν. hoc est, *Enimvero ætate provectiores mulieres in funere laudari, moris antiqui apud Romanos fuit. Primus Cæsar uxorem suam, cum juniores laudari non esset receptum, mortuam oratione funebri decoravit: quo facto animos multitudinis sibi favore obstrinxit, ut tanquam mansuetum placidissimisque moribus virum amarent.* Post illa igitur tam νέαι, quam πρεσβύτεραι funebribus laudationibus ornabantur, uti ab historicis est annotatum. Caligula suam aviam *defunctam etiam prætextatus pro rostris laudavit*, teste Suetonio cap. 10. Et Julia *Cæsaris F.* Cn. Pompeii uxor τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυχε, ut tradit Dio lib. 39. De Liviæ Augustæ morte Tacitus lib. 5. *Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit. Laudata est pro rostris à Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est.* De Drusillâ Dio

lib. 59. Καὶ τὴν ἀποθανοῦσαν τότε ἐπῄνεσε μὲν ὁ ἀνὴρ, δημοσίας δὲ ταφῆς ὁ ἀδελφὸς ἠξίωσε *Tum mortuam maritus M Lepidus laudavit: publicum funus frater C Caligula tribuit.* Mulierum tamen laudatio videtur Ciceroni displicuisse lib. 2. de Leg. ubi de viris tantum hanc legem sanxit: *Honoratorum* inquiens, *virorum laudes in concione memorantur.* Imo vero in totum de omnibus funebribus laudationibus queritur, vitiatam illis esse temporum historiam: sic enim in Bruto loquitur; *Extant mortuorum laudationes: ipsæ enim familiæ sua quasi ornamenta ac monumenta servabant, & ad usum si quis ejusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam. Quanquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior: multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa & è plebe transitiones, cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus.* Cujusmodi querelam etiam reperire est apud Livium lib. 8. ubi cum Historicorum Romanorum varias discrepantesque sententias recitasset, statim addit: *Nec facile est aut rem rei, aut auctoritatem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudationibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumque fallente menda-*

cio

cio trahit. Inde certe & singulorum gesta & publica monumenta rerum confusa: nec quisquam æqualis temporibus illis scriptor extat, quo satis certo auctore stetur.

CAP. XX.

Funera elata extra urbem ibique sepulta. Mos ille jam à primis urbis incunabulis usitatus. Renovatus autem primo Legibus 12. tab. Deinde Senatusconsulto. Iterum constitutionibus Impp. Adriani, Antonini Pii, Diocletiani, & Maximiani. Idem ritus Judæorum, Atheniensium, Smyrnæorum, Sicyoniorum, Corinthiorum, Syracusanorum, Καῤχηδόνιοι. Porta Libitinensis quæ?

CONsumpta in Foro Oratione, Funus inde commovebatur, deportabaturque IN LOCUM, ubi vel terræ erat mandandum, vel igni comburendum. Erat autem locus iste *extra urbem*. Nam quod Servius in lib. 5. Æneid. memoriæ prodidit, *moris fuisse apud majores, ut qui mortuus esset, domum suam referretur, & in illa sepeliretur*: id quidem ego apud Latinos fortean obtinuisse concessero, quemadmodum & apud veteres Græcos, de quibus Plato in Minoe: *οἱ δὲ αὖ ἐκείνων πρότεροι αὐτοῦ καὶ ἔθαπτον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοὺς ἀποθανόντας, ἡμεῖς δὲ τούτων οὐδὲν ποιοῦμεν.* At vero Romæ sub ipsis urbis incunabulis multo ante latas à Decemviris leges more quodam receptum fuit, ut extra urbem sepelirentur vitâ functi. Probo id exem-

plo Numæ, quem non in urbe, sed in Janiculo humatum, præter Livium, Plutarchum, Dionysium, & alios, etiam Plinius testatur, qui lib. 13. cap. 13. ex Cassii Heminæ lib. 4. Annal. refert, *Cn. Terentium Scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnavit, situs fuisset.* Atqui Janiculum ab Anco Martio primum urbi additum, extra omnem est controversiam. Sed & Servius Tullius extra urbem elatus est ibique sepultus, teste Dionysio lib. 4. Præterea P. Valerio Publicolæ, & A. Posthumio Tuberto, qui ad lacum Regillum contra Latinos prospere pugnavit, virtutis causa sepulchrum in urbe à Senatu esse concessum Cicero tradit 2. de Leg. Quale autem illud honoris argumentum, vel virtutis fuisset præmium, si promiscue omnibus in urbe sepeliri licuisset? Unde planum est etiam ante 12. tab. sepulturæ locum Romæ extra muros fuisse, & qui de hoc amplius dubitat, illum ego jubeo ἅπτειν τ̀ λύχνον ἐν μεσημβρίᾳ.

Ceterum hæc consuetudo aliquoties negligi atque labefactari cœpit, ut necesse fuerit crebro eam novis legibus reduci & quasi redintegrari: Primo quidem à Decemviris: sic enim fuit in 12. tabulis: *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito*, apud Cicer. 2. de Leg. Mox Senatusconsulto quodam, circa annum urbis

bis 490. consule nimirum Duillio: ut auctor Servius 11. Æneid. *Ante etiam in civitatibus homines sepeliebantur. Quod postea Duillio Cos. Senatus prohibuit, & lege cavit, ne quis in urbe sepeliretur.* Et mutata Rep. ab Imperatoribus, qui perire hanc consuetudinem & intermori non sunt passi, severis illam legibus stabilientes. Nam D. Adrianus Imp. rescripto pœnam statuit 40. aureorum, tam in eos, qui in civitate sepeliunt, quam ipsos magistratus, qui id passi essent: eamque pecuniam fisco inferri & locum publicari ac corpus transferri jussit, ut auctor est Ulp. lib. 30. ad edictum. De Antonino Pio Imp. idipsum tradit Jul. Capitol. *Intra urbes sepeliri mortuos vetuit.* Extat & de re eadem Lex Dioclet. & Maximiani Impp. Cod. de Relig. & sump. funer. *Mortuorum reliquias, ne sanctum municipiorum jus polluatur, intra civitatem condi, jampridem vetitum est.*

Verum post illa tempora Leges hæ paulatim exoleverunt, & non solum tacita consuetudine, sed etiam singulari διατάξει Imp. Leonis abrogatæ sunt, permissumque uniuscujusque arbitrio, sive in urbe vellet mortuum sepelire, sive in suburbio, ut patet ex ejus Novel. 53. quam his verbis concludit: οὐδαμῶς οὖν νόμοις τοῦ ἡμῶν πολιτείας συγκαταλέγεσθαι τοῦτον τὸν νόμον θεσπίζομεν. ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ τῆς συνηθείας καλῶς ὤφθη καταφρονούμενος. οὕτω καὶ

ὑπὸ δόγματος ἡμετέρου ἔσω παντελῶς ἀθετούμενος. Καὶ πᾶς ὃς ἂν βούληται, εἴτε τειχῶν ἔξωθεν, εἴτε τῆς πόλεως ἐντὸς τοὺς τελευτῶντας τιμᾶν τῇ ταφῇ ἄδειαν ἐχέτω περαίνειν τὸ βούλημα. hoc eſt, *Ne igitur ullo modo inter civiles hæc Lex recenſeatur, ſancimus. quin potius, ut à conſuetudine recte contemnitur, ſic etiam decreto noſtro prorſus reprobatur. Quicunque autem, ſive extra muros, ſive intra civitatem ſepelir... mortuos volet perficiendæ voluntatis j... ...atem habet.*

Priſcis igitur temporibus, extra urbem funera fuiſſe elata ſepultaque hinc conſtat: Sic Coriolanum in ſuburbio crematum notat Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 8. Καὶ νομίσαντες εἰς τὸ προάστειον, ὃ μάλιστα ἦν ἐπιφανὲς, ἔθεσαν ἐπὶ τὴν παρεσκευασμένην πυρὰν, συμπροπεμπούσης τὸ σῶμα τῆς πόλεως ὅλης μετ' οἰμωγῆς τε καὶ δακρύων. Ovidius lib. 3. Triſt. 3.

Atque ſuburbano condita crede ſolo.

Apulejus lib. 4. Mileſ. *Poſt hic valefacto diſceſſimus, & portam civitatis egreſſi, monumentum quoddam conſpicamur procul à viâ remoto & abdito loco poſitum.*

Quod vero aliqui exiſtimant, elata fuiſſe funera, per certam aliquam urbis portam, quæ Libitinenſis di... eo ipſo inſigniter hallucinantur. Nam Lampridii locum quod attinet, quam ad probandam ſuam opinionem afferre ſolent, eum multo aliter interpretantur doctiores. *Galea ejus,*

ejus, inquit in Commodo, *bis per portam Libitinensem elata est*. Hic non urbis, sed Amphitheatri aliquam portam intelligendam esse, per quam nimirum cadavera interfectorum galeatorum efferebantur, docet expresse Dio, qui de Commodi ludis sic ait: Καὶ ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τὸ κράνος αὐτοῦ κατὰ τὰς πύλας, καθ' ἃς τελευτῶντες ἐκφέρονται, ἐξεκομίσθη. hoc est, *Et quod ultima spectaculorum die Galea ejus per eam portam, qua mortui efferri solent, elata est*. Solebant enim in arenam una cum reliquo apparatu, etiam Libitinæ instrumenta inferri, ut esset videlicet, quo mortui subito efferrentur. Ex Quintiliano discimus: *Sonabant clangore ferali tubæ illatisque Libitinæ toris ducebatur funus ante mortem*. Nec Plinium aliter audies lib. 37. cap. 3. ubi de gladiatorio munere Neronis: *Arma vero & Libitinæ totusque unius diei apparatus è succino*. Vide Lips. lib. 2. Saturn. cap. 22. & Turnebum lib. 25. Advers. cap. 17.

Neque vero Romani solum, sed & alii populi consuetudinem hanc observarunt.

De Judæis clarum est ex variis historiæ sacræ locis. Lazari sepulcrum fuisse extra Bethaniam: Et Josephi Arimathei extra Hierosolymam testatur D. Johannes in Euangelio suo, hoc quidem cap. 19. illud vero 11. Patet idipsum ex historia viduæ Naimitanæ Luc. 7. Monimenta etiam illa in quibus domicilium habuit Dæmoniacus,

cus, extra urbem Gergesenorum fuisse, legimus apud D. Matt. 5. cap. Praeterea illustre hujus rei testimonium extat in historia passionis τ͂ Σωτῆρ☉ nostri, post cujus resurrectionem, plurimos sanctos, tumulis suis relictis, in sacram urbem ingressos esse & multis apparuisse, narrat D. Matthaeus cap 27. Verum haec omnibus in promptu sunt, cum nemo sit, vel esse debeat à pietate adeo alienus, qui se Christianum appellari velit, quin sacram historiam legerit. Quare ex Judaea in Graeciam jam proficiscemur: cujus pleraeque nationes ritus hujus adeo tenaces fuerunt, ut ministros etiam tristis hujus muneris, quos κοζαγιῶτας appellabant, urbis domicilio arcuerint, teste Hesychio.

De Atheniensibus testatur Serv. Sulpit. in Ep. ad Cic lib. 4. Famil. Epist. 12. ubi de Marcello Athenis mortuo sic loquitur: *Ab Atheniensibus locum sepulturae ut darent intra urbem, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen ante id cuiquam concesserant.* Et Livius: lib. 30. de Philippo Athenienses oppugnante: *Omissa oppugnatione urbis, diviso rursus cum Philocle exercitu ad vastandos agros profectus, cum priorem populationem sepulcris circa urbem diruendis exercuisset, ne quid inviolatum relinqueret, templa Deûm dirimi atque incendi jussit.*

De Smyrnaeis Cicero pro Flacco: *Vellem tantum habere otii, ut possem recitare psephis-*

psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castritium mortuum, primum quod in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur.

Apud Sicyonios etiam legem antiquam fuisse, quæ mortuos urbe arcebat, auctor est Plutarchus in Arato: Νόμου δὲ ὄντος ἀρχαίου μηδένα θάπτεσθαι τειχῶν ἐντὸς, ἰσχυρᾶς τε τῷ νόμῳ δεισιδαιμονίας προσούσης, ἔπεμψαν εἰς Δελφοὺς ὑπὲρ τούτων ἐρησόμενοι τὴν Πυθίαν. Hoc est, *Quia vero vetus Lex humari quenquam intra suos muros vetabat, & gravis legi adjuncta erat Religio, Delphos miserunt ad consulendum super ea re vatem.*

In Delo quoque neminem sepultum auctor Strabo lib. 10. Ῥήνεια δ' ἐρημόν νησίδιόν ἐστιν ἐν τέτταρσι τῆς Δήλου σταδίοις, ὅπου τὰ μνήματα τοῖς Δηλίοις ἐστίν, οὐ γὰρ ἔξεστιν ἐν αὐτῇ τῇ Δήλῳ θάπτειν, οὐδὲ καίειν νεκρόν. hoc est, *Rhenea insula est exigua & deserta, intra quartum à Delo stadium, ubi monimenta sunt Deliorum. Nam mortuum in Delo sepelire non fas neque cremare.*

Sic apud Corinthios similem ritum obtinuisse colligo ex Pausania, qui lib. 2. ait proficiscentibus Corinthum monumenta in itinere cum alia apparuisse, tum ad portam Diogenis Synopensis Cynici sepulcrum: quod & Laërtius tradit l. 6.

De Syracusanis quoque idipsum non obscure tradit Cicero 5. Tusc. ubi de indagato à se Archimedis sepulcro ait: *Ego autem*

autem cum omnia collustrarem oculis [est enim ad portas Achradinas magna sepulcrorum copia] animadverti columellam non multum è dumis eminentem.

CAP. XXI.

Causæ indagatæ, cur extra urbem mortui sepulti. Opinio veterum de contaminatione sacrorum ex aspectu contactuve rei funestæ. Probatur exemplo Flaminum, Sacrificantium, Pontificum, Censoris, Statuarum. Dio refutatus. Sepulcra inauspicata habita. Deus Viduus *quis? Judæorum & Græcorum ritus similis.*

QUÆ vero causæ cum Romanis; tum aliis populis protelo fuerunt ad amplexandam & usurpandam hanc consuetudinem? Duæ, si recte rem consideremus: Una divina & altera civilis. Divina cavebat à pollutione sacrorum publicorum, quæ contaminatum iri existimabant, si intra urbis mœnia mortui sepelirentur, Jul. Paulus lib. 2. Recept. sent. tit. 21. *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* Habuerunt eandem causam procul dubio in mente Impp. Diocletianus & Maxim. dum in suo Rescripto, quod paulo ante laudavi, dicunt, *ne sanctum municipiorum jus polluatur.* Erant enim Romani, ut pleræque omnes olim gentes, in ea opinione, ut existimarint, quicquid DIs su-

superis sacrum esset, id vel solo aspectu, aut contactu rei funestæ contaminari. Quam ob causam olim indicia funestis ædibus fuisse apposita, supra monuimus. Ideo etiam Flamini Diali, non licebat *locum in quo bustum erat, ingredi, vel mortuum attingere*, teste Agellio lib. 10. c. 15. Imo *nec tibias funebres audire*, teste Festo. Quid? quod *Flaminicæ non licebat, neque calceos neque soleas morticinas habere*. Morticinæ *autem dicuntur, quæ de pecudibus sua sponte mortuis fiebant*, ut scribit Servius in 4. Æneid. Quæ sine dubio à Festo habet, sic enim ille: *Mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri Flaminicis nefas habetur, sed aut occisæ alioqui, aut immolatæ: quoniam sua morte exstincta omnia funesta sunt.* Ex eodem ritu, si quando Pontifex funebrem diceret orationem, velum ante mortuum expansum legimus, quod oculos ipsius à funere arceret. Seneca Consolat. ad Martiam cap. 15. *Tiberius Cæsar & quem genuerat, & quem adoptaverat, amisit, ipse tamen pro rostris laudavit filium, stetitque in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret.* Recenset eundem morem Dio lib. 54. de Augusto, qui habebat Orationem in funere Agrippæ: sed causam ejus ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refutat. Verba ejus hæc sunt: Τόντε λόγον τὸν ἐπ' αὐτῷ εἶπε. παραπέτασμά τι τοῦ νεκροῦ παρατείνας.

τείνας. ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δὲ ὅμως τοῖς μὲν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἔπραττεν οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερέω ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. hoc eſt, *Sed laudationem Agrippæ Auguſtus recitavit, velo quopiam ante mortuum expanſo. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alii volunt ideo, quia Pontifex eſſet: alii quia obiret munera cenſoris. Neutri recte. neque enim Pontifici mortuum adſpicere nefas, neque Cenſori, niſi cum finem cenſioni imponit conditque luſtrum.* Sed ego juxta cum clariſſ. Lipſio aſſentio Senecæ, eumque de Pontifice vera dicere omnino exiſtimo. Suadet hoc Tacitus, apud quem lib. 1. Annal. Tiberius de Germanico, qui cæſis in clade Variana primum Cenotaphii lapidem poſuerat: ſic loquitur: *Neque Imperatorem auguratu neque vetuſtiſſ. ceremoniis præditum contrectare feralia debuiſſe.* Et miror equidem, cur Dioni in mentem venerit, hoc negare de Pontifice, cum ipſemet tradat, non licuiſſe id Cenſori luſtrum condituro. Et alibi morem fuiſſe ait, ut ſtatuæ Deorum velarentur, aut transferrentur, ſi quæ in loco poſitæ, ubi crebra ſupplicia & cædes. *Claudius*, inquit lib. ult. *delectabatur Gladiatoribus, & præſertim Meridianis. Ideo pleroſque ſervos, qui dominos ſub Cajo, aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat.*

bat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam, eo loci positam jusserit transferri, ne aut semper aspiceret cædes, aut semper velata esset. Postrema verba sic habent: Τοσοῦτον δὲ οὖν τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῷ κοινῷ θνησκόντων ἐγίγνετο, ὥς τι καὶ τὸ τοῦ Αὐγούστου ἀνδριάντα, τὸν ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ἱδρυμένον, ἑτέρωσέ ποι μετενεχθῆναι. τοῦ δὴ μήτε ἐφορᾷν αὐτὸν τοὺς φόνους νομίζεσθαι, μήτε ἀεὶ κατακαλύπτεσθαι. Ac lib. 55. in funere Cæsaris Augusti: Καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Τιβερίῳ ἄδεια ἐδόθη, ὅτι τοῦ νεκροῦ, οὐκ ἐξὸν δή, ἥψατο. καὶ συμπαρέπεμψεν αὐτόν. *Tum Tiberio impunitas data quod cadaver (prohibitum enim hoc erat) tetigisset ac comitatus fuisset.* Ex quo clarum est, cadaver tangere non licuisse. Sed nec funere pollutis sacrificare fas erat. Servius ad 10. Æneid. *Consuetudo Romana fuit, ut polluti funere minime sacrificarent; Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore funestaretur quis, & cogeretur operam dare sacrificiis, elaborabat, ut ante sacra efficeret, quam funus agnosceret. Vnde etiam Horatius Pulvillus in Capitolii dedicatione, cum ab inimicis ejus filius nunciaretur extinctus: ut quidam putant, falso: ut alii, pro vero, ait: Cadaver sit: nec voluit funus agnoscere, donec templa dedicaret.* Similem ritum apud Græcos invenias. Lucianus de Deâ Syria: ἢν μέν τις αὐτέων νέκυν ἴδηται, ἐκείνην τὴν ἡμέρην εἰς τὸ ἱερὸν οὐκ ἀπικνέεται. τῇ ἑτέρῃ δὲ καθήρας ἑωυτὸν ἐσέρ-

ἐσέρχεται). Euripides Iphigen. in Taur.

Τὰ τῆς θεοῦ δὲ μέμφομαι σοφίσματα.
Ἣτις βροτῶν μὲν ἤν τις ἅψηται φόνου
Ἢ καὶ λοχείας ἢ νεκροῦ θίγῃ χεροῖν
Βωμῶν ἀπείργει μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη.

Mitto jam, quod inaufpicatum omen habitum fuit, fi quis forte in fepulcra incideret. Livius lib. 30. *Juffus è nautis unus afcendere in malum, ut fpecularetur, quam tenerent regionem, cum dixiffet, fepulcrum dirutum proram fpectare, abominatus*: fcilicet Hannibal. Ammianus lib. 31. *Ædificiis nullis unquam tecti, fed hæc velut ab ufu communi difcreta fepulchra declinant.* Minutius Felix Octavio in criminibus, quæ Cæcilius Chriftianis obiiciebat: *Latebrofa & lucifuga natio, in publico muta, in angulis garrula: templa ut bufta defpiciunt.* Inde eft quod Apuleius Apologiâ petit à Mercurio, ut Æmiliano objiciat *omnia buftorum formidamina, omnia fepulcrorum terriculamenta.* Ex eodem ritu eft, quod *Viduus Deus* extra urbem colebatur, tefte Cypriano de vanitate Idolorum: *In tantum vero Deorum vocabula apud Romanos finguntur, ut fit apud illos & Viduus Deus, qui anima corpus viduet, qui quafi feralis & funebris intra muros non habetur, fed foris collocatur.* Perftringit autem hanc veterum fuperftitionem Theodoretus Sermon. 8. *θεραπευτικῆς Ἑλληνικ.* de Martyribus: *Μύσος ὑπολαμβάνετε τὸ πελάζειν τοῖς τάφοις.* Et eodem

dem libro: Ἀνθ' ὅτου δὴ μολυσμοῦ τινὸς μεταλασχόντα νομίζετε τὸν ταῖς θήκαις τῶν τεθνεώτων πελάζοντα; Ἀνοίας γὰρ ταῦτα καὶ ἀμαθίας ἐσχάτης. Theophraſtus etiam in characteribus inter Δεισιδαιμονίας ſigna refert, οὔτε ἐπιβῆναι μνήματι, οὔτε ἐπὶ νεκρὸν, οὔτε ἐπὶ λέχω. hoc eſt, *Sepulcrum nullum inſiſtere, ad defunctorum juſta non accedere.* Videntur autem hæc inſtituta ex Judæor. legibus promanaſſe, apud quos Sacerdotibus ad mortuos accedere vetitum fuit, ut legimus Levitic. 21. Unde Joſias Judæorum rex, cum vellet Idolorum templa contra DEI legem exſtructa, prophanare, & omnem locis religionem adimere, mortuorum oſſa in illa intuliſſe ſcribitur lib. 2. Reg. cap. 23.

Atque hæc præcipua cauſa, meo quidem judicio, cur mortuos in urbe ſepeliri non licuerit. Fuit & alia, quod iniquum eſſe putarunt, ut Cicero ait 2. Leg. *locum publicum privata religione obligari.* Hinc Ulpianus D. De Relig. & ſumpt funer. *Si in locum publicis uſibus deſtinatum intulerit quis mortuum, Prætor in eum judicium dat.*

Civilis vero cauſa humationem quidem in urbe fieri prohibebat, ne aer putrefieret. Iſidor lib. 14. Orig. cap. 11. *Prius autem quiſque in domo ſua ſepeliebatur. Poſtea vetitum eſt legibus, ne fœtore ipſo corpora viventium contacta inficerentur.* Combuſtionem autem *propter ignis periculum*, teſte Cicerone lib. 2. leg. Quare factum, ut

cum mos ille in funere Clodii insuper haberetur, *isto igne & ipsa quoque curia flagrârit, & item Porcia Basilica, quæ erat ei juncta, ambusta sit*; quemadmodum auctor Asconius.

Cap. XXII.

De Sepulcrorum locis privatis. Fuisse ea in agris vel hortis propter vias publicas. & quare? Græcorum idem ritus. Nomina viarum sepulchris celebrium.

Extra urbem mortuos fuisse elatos, ex dictis liquet: At vero jam propius aliquanto ad Loca, quæ sepulchris erant destinata, accedemus. Fuisse autem ea duplicia invenio, Privata & Publica. *Privata* loca erant, quæ unusquisque in suo fundo sepulturæ assignarat. Solebant enim antiqui in agris & hortis sepulchra exstruere: ut videre est ex Livio lib. 6. ubi commemorans interrogationes, quibus populares homines Sestius & Licinius primores patrum in concionem productos flagitabant, sic inquit: *Auderentve postulare, ut singuli prope 300. civium possiderent agros: plebejo homini vix ad tectum necessarium aut locum sepulturæ suus pateret ager?* Martialis Epigram. 43.

Septima jam Phileros tibi conditur uxor in agro:
Plus nulli Phileros quam tibi reddit ager.

Et Appianus lib. 1. ἐμφυλ. refert, inter causas, cur legem Agrariam à Gracchis

latam

latam recusarint divites, non postremam fuisse, quod iniquum esse ducerent, non solum agris se mulctari, sed & sepulcris majorum sitis in solo hereditario. Sic Caligulæ cadaver in hortis Lamianis ambustum, tradit Suetonius cap. 59. Et de Hadriano refert Jul. Capitolinus in Antonino Pio: *Sed Hadriano apud Bajas mortuo, reliquias ejus Romam pervexit sancte ac reverenter, atque in hortis Domitiæ collocavit, etiam repugnantibus cunctis inter divos eum retulit.*

Quod si fundum viæ publicæ proximum haberent non facile committebant, quin in eâ parte, quæ viam spectabat, sepulcra conderent: idque eo fine, ut viatores mortalitatis admonerentur, teste Varrone lib. 5. de lingua Latina. *Monere à memoriâ dictum, quod is, qui monet, perinde sit ac memoria. Sic monumenta, quæ in sepulcris: & ideo secundum viam, quo prætereuntes admoneant, & se fuisse & illos esse mortales.* Id vero potissimum fiebat in agris fœcundis. Nam si steriles essent & saxuosi, etiam in ipso eorum meditullio sepulcra exstruebant. Siculus Flaccus libro De conditionibus agrorum: *Inspiciendum erit & illud, ne quoniam sepulcra in extremis finibus facere soliti sunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorem faciat. Nam in locis saxuosis & in sterilibus etiam in mediis possessionibus faciunt.* Atque hoc est ex doctrina Platonis, qui nullum in agro

agro fœcundo sepulcrum fieri voluit, ne detrimentum inde caperent vivi: Sic enim ille 12. de Leg. θήκας δ' εἶναι τῶν χωρίων ὁπόσα μὲν ἐργάσιμα μηδαμοῦ, μήτε τι μέγα, μήτε τι σμικρὸν μνῆμα. ἃ δὲ ἡ χώρα πρὸς τοῦτ' αὐτὸ μόνον φύσιν ἔχει, τὰ τῶν τετελευτηκότων σώματα μάλιστα ἀλυπήτως τοῖς ζῶσι δεχομένη κρύπτειν, ταῦτα ἐκπληροῦν, &c. Quæ Cicero in lib. 2. de Legibus sic extulit: *Vetat ex agro culto eove, qui coli possit, ullam partem sumi sepulcro: sed, quæ natura agri tantummodo efficere possit, ut mortuorum corpora sine detrimento vivorum recipiat, ea potissimum compleatur: quæ autem terra fruges ferre, &, ut mater, cibos suppeditare, possit, eam ne quis nobis minuat, neve vivus neve mortuus.*

Fuisse autem Sepulcra propter vias λεωφόρους & militares, testatur quoque Porphyrio Od. 2. in Caniniam: *In aggeribus religiones & sepulcra erant.* Hinc Propertius lib. 2. Eleg. 1.

Si te forte meo ducet via proxima busto,
Esseda cælatis siste Britanna jugis.

Et lib. 3. Eleg. *Nox media.* deprecatur ejusmodi sepulcrum quod sit secundum celebrem viam positum.

Dii faciant, mea ne terra locet ossa frequenti,
Qua facit assiduo tramite vulgus iter.
Post mortem tumuli sic infamantur amantum,
Me tegat arboreâ devia terra comâ.

Aut

Aut humet ignotæ cumulus vallatus arenæ,
Non juvat in mediâ nomen habere viâ.

Pertinent huc antiquæ inſcriptiones, quibus Viatores vel hoſpites ſolent compellari: ut, ASPICE. VIATOR. CAVE. VIATOR. & ſimiles. Græcos quoque juxta vias habuiſſe ſepulcra, patet ex illo Leonidæ lib. 3. Epigr. titul. 6.

Τίς ποτ' ἄρ' εἶ, τίνος ἆρα παρὰ τρίοδον ὀστέα ταῦτα
Τλῆμον ἐν ἡμιφαεῖ λάρνακι γυμνὰ μένει;

Unde & Theocritus Idyll. 7.

Κοὔπω τὰν μεσάταν ὁδὸν ἄνυμες. οὐδὲ τὸ σᾶμα.
Ἁμῖν τῶ Βρασίλα κατεφαίνετο.

Quod Virgilius in Mœri ſic eſt imitatus,

Hinc adeo media eſt nobis via, namque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris.

Ceterum viæ ſepulcris nobiles Romæ quidem potiſſimum hæ fuerunt: Appia, Aurelia, Flaminia, Latina, Lavicana, Laurentina, Oſtienſis, Præneſtina, Salaria & Tiburtina: forte & aliæ, ſed in quarum mentionem ego nondum incidi.

In APPIA via, quam Statius *reginam longarum viarum* appellat, ſepultum eſſe Pomp. Attic. teſtis Cor. Nepos in ejus vita; *Sepultus eſt juxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Cæcilii*

avunculi sui. Fuit ibi & sepulcrum Severi Imp. teste Æl. Spartiano in Antonino Getâ: *Illatus est in majorum sepulcra, hoc est, Severi, quod est in Appia via euntibus ad portam dextram.* Gallienum quoque Imp. in hac via nono lapide sepultum, tradit Sex Aurelius. De Thessalo Medico, sic Plinius lib. 29. cap. 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transilivit, delentem cuncta majorum placita & rabie quadam in omnis ævi medicos perorantem: quali prudentiâ ingenioque æstimari vel uno argumento potest, cum monumento suo, quod est Appiâ viâ, Iatronicen se inscripserit.* Idem lib. 10. cap. 43. auctor est Corvo funus innumeris celebratum exsequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros præcedente tibicine & coronis omnium generum, ad rogum usque, *qui constructus dextrâ viæ Appiæ ad secundum lapidem, in Campo Rediculi appellato, fuit.*

In AURELIA sepultum Galbam Imp. tradit Suetonius in ejus vitâ. *Sero tandem dispensator Argius & hoc & ceterum truncum in privatis ejus hortis Aureliæ viæ sepulturæ dedit.* Vide Eutropium lib. 7.

In FLAMINIA fuit sepulcrum Glauciæ liberti Melioris teste Martiale lib. 6. Epig. 28.

Hoc sub marmore Glaucias humatus,
Iuncto Flaminiæ jacet sepulcro.

Statius de eodem lib. 2. Sylvar.

plebs,

— plebs, cuncta nefas & prævia flerunt
Agmina, Flaminio quæ limite Mulvius agger
Transvehit.

Sepultus hîc & Paris Pantomimus libertus Neronis, de quo Martialis lib. 11. Epigram. 14.

Quisquis Flaminiam teris viator,
Noli nobile præterire marmor.

Meminit & Juvenalis Satyr. 1.

— experiar quid concedatur in illis,
Quorum Flaminiâ tegitur cinis atque

LATINA.

Nam in hac quoque sepulcra fuisse testatur idem Juvenalis Satyra 5.

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Domitianum Imp. hîc à Phyllide nutrice funeratum, ac combustum, auctor Suetonius in ejus vita cap. 17. In hanc inferri testamento voluit Sempronius Tucidanus, ut patet ex inscriptione: AURELIUS. TUCIDANUS. TOTAM PECUNIAM. SI. VIA. LAT. OSS. MEIS. RE. MONUMENTUM. SUO. SUMPTU. ÆDIFICAVERIT. ABETO. Gallus Favonius Jocundus filios suos hæredes scripsit. HAC. TAMEN. CONDITIONE. UT. AB. URBE. ROMA. HUC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QUINQUENNIUM. EXPORTENT. E. LUSITANIA. ET.

VIA. LATINA. CONDANT. SEPULCRO. MARMOREO. ut habet vetus inſcriptio.

In LAVICANA via conditum Didium Julianum ſcriptum reliquit Spartianus: *Corpus ejus à Severo uxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad ſepulturam eſt redditum, & in proavi monumento tranſlatum milliario quinto viâ Lavicanâ.*

In LAURENTINA Auguſtus Cæſar ancillæ ſuæ quinque liberos uno partu enixæ monumentum fieri juſſit, auctore Agellio lib. 10. cap. 2. In hac, (ut recentiores hiſtorici ſcribunt) ante quingentos annos cadaver effoſſum eſt, procera ſtatura & ingenti vulnere in medio pectore, quod Pallantis Evandri F. fuiſſe aſſerunt.

In via OSTIENSI Divum Paulum ſepultum teſtatur Prudentius.

In PRÆNESTINA ſecundo ab urbe lapide fuit ſepulcrum Q. Attæ Togarum ſcriptoris.

De SALARIA Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

— DIS *manibus illic*
Marmora ſecta lego, quæcunque Latina vetuſtos
Cuſtodit cineres, denſiſque Salaria buſtis.

In hac Licinii tonſoris & liberti Auguſti Cæſaris *monumentum eſt pretioſi operis*, ut ait Cornutus Sat. 2. in Perſium. *Sepultus viâ Salariâ prope urbem ad lapidem ſecundum. De hoc homine non invenuſtum Varroni*

ronis epigramma fertur:

Marmoreo Licinus tumulo jacet: at Cato parvo:

Pompejus nullo: quis putet esse Deos?

Meminit & Alfenus L. XXVII. D. De Condic. & Demonstr.

Restat TIBURTINA: in qua viâ intra primum lapidem fuisse monumentum Pallantis Claudii Cæs. liberti splendidum & arrogantissimo titulo, legimus apud Plinium lib. 5. & lib. 7. Epist. 19.

CAP. XXIII.

Locus sepulcri in alieno fundo emptus. Interdum etiam datus donatusque: quemadmodum & ollæ.

IN suo igitur fundo unumquemque locum sepulcro assignasse, hinc constat. Quod si quis proprium agrum vel hortum non haberet, ubi sepulcrum extrui posset, locum ab alio sibi pecunia plerunque solebat comparare. Quem ritum tangit Ulpianus L. XIV. D. De Relig. & sumpt. *Sed etsi quid in locum fuerit erogatum.* Illustre exemplum habemus in Historia Abrahami, quem quadringentis siclis argenti locum monumenti à filiis Hethi mercatum esse, memoriæ prodidit Moses lib. I. cap. 23. Pertinent huc antiquæ Inscriptiones, quarum nonnullas hic adscribam.

Romæ ad clivum Capitolinum in ædib. Lucii Buccabellæ:

D. M.
C. ASINIO. C. F. PRISCO. VIXIT. AN. XX.
ET ASINIÆ. C.F. JUVENILÆ. VIX. AN. XXII.
FILIIS. PIISSIMIS. FECERUNT.
C. ASINIUS. CHRYSEROS. ET. CINCIA
EUTYCHIS. PARENTES. ET. SIBI. ET. SUIS
LIBERTIS. LIBERTABUS. POSTERISQUE
EORUM. LOCUS. EMPTUS.
A LIBERTIS. ET LIBERTABUS
JULIÆ. EPIPHANIÆ.

Neapoli:

OPPIA T. F. BASILLA
MATER. INFELICISSIMA.
FECIT. BASSO. FILIO. OPTIMO.
ET PIISSIMO. ET. SIBI. ET
AMANDO. AUG. L. CONJUGI
LIBERTIS. LIBERTABUSQUE
BASSI. FILI. MEI. ET. MEIS. ET
AMANDI. ET. NATIS. NATÆVE
EORUM. LOCO. EMPTO
TERRÆ. JUGERIBUS. TRIBUS
ET ÆDIFICIIS. OMNIBUS
CIRCUMDATA. MACERIA.

Et

Et alibi:

D. M.
TEGEDIÆ. FORTUNATÆ. ET. L. CORNELII
FIRMI. VIVI. SIBI. FECERUNT. QUEM
EMERUNT. HS. cxx.

Et alibi.

OSSA. L. BACCHII. L. F. HEIC. POSITA SUNT
AD. LOCUM. QUEM. IPSE. VIVUS. EMIT.

Interdum tamen quorundam ea liberalitas & indulgentia fuit, ut aliis in ſuo fundo locum aſſignarint, vel teſtamento legarint, ubi monumentum pro ipſorum arbitrio conderetur. Meminit Ulpianus L. IV. D. De Relig. & ſumpt. funer. *Etiamſi in Legatum locum mortuus ſit illatus ab herede.*

Romæ ad montem Iordanum in tabernâ quadam.

D. M.
SUCCESSO. CÆSARIS. N.
TABELLARIO. CONJUGI
CARISSIMO. VIXIT. AN. XL.
ET VITALIONI. F. ANN. II. M. XI.
DIEB. XXVI. B. M. OL. FORTUNATA
LOCUM. ADSIGNATUM. A. MOSCHO. PROC.
HORTORUM. MAJANORUM. ET. LAMIANOR.

Romæ trans Tiberim.

D. M.

MACARIÆ. HELIODORO. HELIO-
DORÆ
FILIIS. PIISSIMIS. FECERUNT.
M. PETRONIUS. CHESIMUS. ET.
ETETE.
PARENTES. EX. INDULGENTIA.
DOMINI.
ET PATRONI. SYRÆ. MAMERTI-
NI. QUI.
LOCUM. DEDIT ET DONAVIT.
ET SIBI. ET. LIBERTIS. LIBER-
TABUS.
POSTERISQUE. EORUM. H. M.
H. N. S.
IN. FRONTE. PED. VIII. IN. AGR.
PED. VIII.

Romæ in hortis Carpens.

STRUCTURA. CUM MUNITURA. SARCOPHAGI. VETURI. FELICIS. P. P. SUIS. IMPENDIIS. FECIT. FELIX. AUG. LIB. ADJUT. TABUL. A. RAT. QUI. SORTITUS EST. IN CONTUBERN. SUO. ARRIAM. RUFINAM. QUÆ. FUIT. UXOR. EJUSD. FELICIS LOCUS. CONCESSUS. AB. T. ÆL. ASCLEPIODORO.

Ibidem

Ibidem ad D. Cæciliæ trans Tiberim.

D. M. LICINIÆ. HELENÆ
L. LICINIUS. HERACLA
FECIT. PATRONÆ. SUÆ
BENE. MERENTI. PERMISSU
LICINIÆ. SECUNDILLÆ
IN FUND. SUO.

Ibidem ad Forum Piscarium, in ædib. Angeli Velarini.

DIS. MANIBUS
T. CLAUDI. AUG. LIB.
THALETIS. VINICIANI
NOMENCLATORIS
A. CENSIBUS
THALIUS. ET. JANUARIA.
LIB. DE. SUO. POSUERUNT.
LOCO. LEGATO. AB
JULIO. ALCIDE. COLL. EJUS.
CUJUS. HERES. FUIT.

Ibidem ad D. Mariæ cognomento Majoris in Exquiliis:

CÆCIA. C. L. EULIMENE.
C. CÆCIO. C. L. PHILARISTO.
VIRO. SUO. ET. SIBI. FECIT.
D. CORNELIUS. HILARIUS. AMI-
CUS.
LOCUM OLLARUM. DUARUM.
DEDIT. DONAVITQUE.

Non autem Locum duntaxat, ſed & ollas, quibus cineres condebantur, donatas teſtantur antiqui Lapides:

Romæ in domo Cæſia:

DIOMEDES. TYRANNI.
CÆSARIS. SERVI. FRATER
OLLA. DATA. AB.
CN. DOMITIO. VERBANO.

Et alibi,

AVILLIA. HILARA.
OLLA. DONATA. AB. L. PORCIO
LYSIMACHO.

Ibidem in Muſejo Carpenſi.

M. VISPANIO. FULLONI. TENTORI
M. VISPANIO. EROTI. AURIGATORI
M. VISPANIO. MIGNIONI. VIATORI
M. VISPANIO. QUARTIN. SUCCONDITORI.
M. VISPANIUS. RUFINUS. MEDICUS. FACT. VENETÆ. OLL. IV. D. D.

CAP. XXIV.

De Locis publicis pauperum sepulturæ destinatis. Puticulæ *vel* Puticuli. *In Exquiliis fuisse hæc loca monstratur.* Culinæ *quid? Supplicia sumpta de sceleratis extra portam.* Sestertium. *Carnifex extra urbem habitabat. Rhodiorum Lex de eodem.*

PUblica vero loca quod attinet, ea rursum erant duplicia. Primo enim quædam pauperum, & vilium mancipiorum funeribus erant destinata, quæ *Puticulæ* dicebantur, ut Varro effert: vel, ut alii, *Puticuli*. Acro in Horatium: *A puteis fossis ad sepelienda cadavera pauperum, locus dictus est Puticuli.* Erant hæc non procul ab urbe extra portam Exquilinam, auctor Varro lib. 4. de Ling. Lat. *Extra oppida à puteis Puticulæ, quod ibi in puteis obruebantur homines. Nisi potius ut Ælius scribit, Puticulæ, quod putiscebant ibi cadavera projecta: qui locus publicus ultra Exquilias.* Magis signate Festus, cujus verba mutila & lacera sic restituuntur à doctis: *Puticulos, antiquissimum genus sepulturæ, appellatos, quod ibi in puteis sepelirentur homines. Qualis fuerit locus, quo nunc cadavera projici solent extra portam Exquilinam: quæ quod ibi putescerent, nomen esse factum Puticuli.* Ceterum cum vicinitas horum Puticulorum urbi esset insalubris, Augustus Cæsar aliquot jugera de publico isto & communi plebejorum loco

concessit Mecænati, qui hortos ibi colere cœpit. Unde Horat. lib. 1. Satyr. 8. de Priapo:

Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis:
Huc prius angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca.
Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurræ Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Heic dabat, Heredes monumentum ne sequerentur.
Nunc licet Exquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari: quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum.

Hos hortos intellexit Propertius lib. 4. Ubi *agros novos* appellat:

Disce quid Exquilias hac nocte fugarit aquosas,
Quum vicina novis aura eucurrit agris.

In hortos igitur parte Exquiliarum conversa, vero simile est D. Augustum alia quædam loca suburbana inopum sepulturæ destinasse, quæ fortean *Culinæ* istæ fuerunt, de quibus Agennus Urbicus lib. 1. de controvers. agror. ad Jul. Frontinum: *Sunt in suburbanis loca publica inopum destinata*

ſtinata funeribus, quæ loca Culinas appellant.

Nec vero ſepeliebantur ſolum extra hanc portam ſervi & vilia capita: ſed & ſupplicia ſumi ſolita de ſceleratis. Tacitus lib. 2. Annal. *In P. Martium conſules extra portam Exquilinam, cum claſſicum canere juſſiſſent, more priſco advertêre.* Facit huc illud Suetonii in Claudio: *Civitatem Romanam uſurpantes in Campo Exquilino ſecuri percuſſit.* Alludit huc Horatius, anus illas lapidatas in Exquiliis abjiciens:

Vos turba vicatim hinc & hinc ſaxis petens
Contundet obſcœnas anus.
Poſt inſepulta membra different lupi
Et Exquilinæ alites.

Eandem portam Plautus Metiam appellat, ubi de ſervili ſupplicio loquitur:

Illum ædepol videre ardentem te extra portam Metiam
Credo ecaſtor velle.

Nam quæ Plauto Metia eſt, eandem eſſe cum Exquilina doctiſſime cenſuit magnus ille Lipſius. De hac eadem igitur intelligendum illud Plauti:

— credo ego iſtoc exemplo tibi
Eſſe eundum actutum extra portam, diſpeſſis manibus
Patibulum cum habebis.

Appellabatur autem Locus iſte peculiari nomine *Seſtertium.* Commentator Horatii,

tii, ut Cruquius eum edidit & Lipsius emendavit: *Exquilinus mons Romæ ex septem montibus. hinc Esquilinâ portâ Romæ dicitur ad Sestertium, ubi certus erat locus sepulcrorum ad corpora pauperum aut sceleratorum viliumque comburenda, aut canibus projicienda.* Plutarchus in Galba: Τὸν δὲ Γάλβα τοῖς Πατρόβιυ καὶ Οὐιτελλίυ δούλοις ἐδωρήσαντο. Λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες, ἔῤῥιψαν ἤ τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. ὁ δὲ τόπος Σεστέρτιον καλεῖται. id est, *Galbæ caput Patrobii & Vitellii servis donarunt. quod illi acceptum omni contumeliarum & ludibriorum genere afficientes, abjecerunt in locum, ubi occidi solent, in quos Cæsar jussit animadvertere. Locus Sestertium dicitur.* Possidonius in vita D. Cypriani: *Et cum pervenisset in locum, qui dicitur Sestertius, quarto ab urbe miliari, expoliavit se birro, & tradidit carnificibus: Dalmaticam vero tradidit Diaconis & stetit in linteis expectans speculatorem. Et dum ille appropinquasset, jussit suis illi dare viginti aureos,*

His addendum, Carnificem quoque ipsum extra portam hanc domicilium habuisse. Plautus:

Extra portam Metiam currendum est prius,
Lanios inde accersam duos cum tintinnabulis.

Cicero pro Rabirio perduell. reo: *Sed moreretur prius acerbissima morte millies*

Gracchus, quam in ejus concione carnifex consisteret: quem non modo foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges atque urbis domicilio carere voluerunt. Sed & apud Rhodios lege cautum fuisse, ne carnifex urbem ingrederetur, tradit Dio Chrysostomus Oration. 31. *παρ' οἷς νόμος ἐστὶ, τὸν δημόσιον μηδέποτε εἰσελθεῖν τὴν πόλιν.*

CAP. XXV.

De Locis Sepulturæ illustrium virorum fœminarumque destinatis. Publice ea data in Campo Martio vel Exquilino. Idem mos in Provinciis. Ollæ publice datæ. Athenienses in Ceramico sepeliebant militiæ pro patria mortuos. Mos Judæorum in discrimine locorum, quæ sepulcris destinata.

DEinde alia erant Loca Publica, quibus Viri præclare de Repub. meriti inferebantur. His enim Romani plerunque publice locum sepulcro assignabant, tanquam singulare virtutis præmium. Cicero 9. Philipp. *Majores nostri statuas multis decreverunt, sepulcra paucis.* Quo pertinet hæc inscriptio Romana, quæ visitur jam infra Capitolium versus forum Trajani:

C. POBLICIO. L. F. BIBULO. ÆD. PL. HONORIS. VIRTUTISQUE. CAUSA. SENATUSCONSULTO. POPULIQUE. JUSSU. LOCUS. MONUMENTO. QUO. IPSE. POSTERI-

TERIQVE EJVS. INFERRENTVR. PVBLICE DATVS EST.

Destinabantur autem loca sepulchris virorum celebrium potissimum in campo Martio: de quo Strabo lib. 5. Διόπερ ἱεροπρεπέστατον νομίσαντες τὸν τόπον τοῦτον, καὶ τὰ τῶν ἐπιφανεστάτων μνήματα ἐνταῦθα κατεσκεύασαν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. hoc est, *Itaque Romani hunc locum maxime sacrum & venerabilem rati, illustrissimorum virorum ac mulierum monumenta ibi collocarunt.* De Syllâ ibi sepulto Appianus lib. 1. ἐμφυλ. τὸ δὲ λέχος ὑποδύντες ἀπὸ τῆς βουλῆς ἄνδρες εὔρωστοι διεκόμιζον ἐς τὸ πεδίον τὸ Ἄρειον, ἔνθα βασιλεῖς θάπτονται μόνοι. hoc est, *Mox robusti aliquot senatores sublatam in humeros lecticam transtulerunt in campum Martium, ubi solos reges sepelire mos erat.* Idem testatur Plutarchus in Lucullo & Pompejo De Hirtio & Pansa Consulibus, Epitoma Livii 119. *A. Hirtius, qui post victoriam ipsius in inimicorum castris ceciderat, &, L. Pansa e vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defunctus, in Campo Martio sepulti sunt.* Agrippæ etiam in eo sepulchrum fuisse concessum, quantumvis ibi sepultus non sit, auctor est Dio lib. 54. ubi de Augusto loquitur: Καὶ αὐτὸν (Agrippam) ἐν τῷ ἑαυτοῦ μνημείῳ ἔθαψε, καί τοι ἴδιον ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ λαβόντα. Idipsum de Druso memorat Suetonius in Claudio cap. 1. *Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores susci-*

penti-

pientibus obviis ſcribarum decuriis ad urbem devectum, ſepultumque eſt in Campo Martio.

Non licebat autem cuiquam in campum hunc inferri ſine publico ſenatus decreto, ut notat Dio lib. 48. de M. Oppio loquens: Καὶ ὁ μὲν οὕτω ζῶντί τε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου ἠγαπήθη, καὶ ἀποθανὼν οὐ πολλῷ ὕστερον, εἴς τε τὸ Ἄρειον πεδίον ἐκομίσθη. καὶ ἐκεῖ καὶ ἐτάφη, καυθεὶς πρότερον, ἡ δὲ δὴ βουλὴ ἀγανακτήσασα τῇ πάσῃ τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδῇ, τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ὡς οὐχ ὁσίως ἐν τῷ ἱερῷ χωρίῳ κείμενα, ἀνείλετο, πεισθεῖσα τοῖς Ποντίφιξι, καίπερ πολλοὺς ἄλλους ἐν αὐτῷ καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα θάψασα. hoc eſt, *Non vivus modo Oppius ita gratus plebi fuit, ſed defunctum etiam paulo poſt in campo Martio extulerunt, crematumque ibi humarunt. Quod plebis ſtudium erga Oppium omne indigne ferens Senatus, oſſa ejus monitu Pontificum, tanquam loco ſacro non rite poſita, inde removit, quamvis & ante & poſt multos eodem loco ſepeliverit.* Quæ controverſia etiam olim agitata fuerat à Domitio, cum Julia Cæſaris F. Cn. Pompeii uxor in hoc campo Martio ſepulta eſſet, auctore eodem Dione lib. 39. circa finem: Ἐν τῷ τούτῳ χρόνῳ γὰρ ἡ τοῦ Πομπηίου γυνὴ θυγάτριόν τι τεκοῦσα ἀπέθανε. καὶ αὐτήν, εἴτε διαπραξαμένων τῶν τε ἐκείνου, καὶ τοῦ Καίσαρος φίλων, ἢ καὶ ἄλλως πως χαρίσασθαι ἐθελήσαντες συνήρπασαν. ἐπειδὴ τάχιστα τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνου ἔτυχε, καὶ ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ

πεδίῳ ἔθαψαν, καί τοι Δομιτίου ἀνθισταμένου καὶ λέγοντος, ἀλλά τε καὶ ὅτι οὐκ ὁσίως εἰ τῷ ἱερῷ τόπῳ ἄνευ τινὸς ψηφίσματος θάπτειν. Indicat illud & Silius Italicus lib. 13.

Quantos funeribus vestris gens Itala passim
Dat gemitus? tumulus vobis censente Senatu
Mavortis geminus surgit per gramina campo.

Interdum vero etiam in Campo Exquilino locus publice dabatur, ut colligere est ex 9. Philipp. ubi Cicero censet hunc honorem publici sepulcri Ser. Sulpitio in legatione populi Romani vita functo tribuendum esse; his verbis: ***Cum Servius Sulpitius, Qu. F. Lemonia, Rufus, ita de Repub. meritus sit, ut his ornamentis decorari debeat: senatum censere atque ex Republ. existimare, Ædiles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpitii, Qu. F. Lemoniâ, Rufi, funeri mittere: utique locum sepulcro in Campo Esquilino C Pansa Consul, seu quo alio in loco videtur, pedes triginta quoque versus designet, quo Serv. Sulpitius inferatur. Quod sepulcrum, ipsius, liberorum, posterorumque ejus sit: uti quod optimo jure sepulcrum publice datum est.***

Sic etiam in provinciis morem istum servatum legimus, ut interdum Locus decreto Decurionum publice daretur: quod patet ex antiquis Inscriptionibus, ubi

ubii hæ literæ L. P. D. D. D. id denotarunt.

Brundusii in ædibus Diomedis Casiniani Medici:

ΕΥΚΡΑΤΙΔΑΣ. ΠΕΙΣΙΔΑΜΟΥ. ΡΟΔΙΟΣ. ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ. ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΣ. ΤΟΝ.ΤΟΠΟΝ.ΤΗΣ.ΒΡΟΥΝΤΕΣΙΝΩΝ. ΒΟΥΛΗΣ. ΕΙΣ. ΤΑΦΟΝ. ΨΗΦΗΣΑΜΕΝΗΣ.

EVCRATIDAS. PISIDAMI. F. RHODIVS. PHILOSOPHVS. EPICVRIVS. L. P. D. D. D.

Canusii.

M. BÆBIO. M. F. Q. N. ARN.
SVETRIO
MARCELLO. EQVO. PVBLICO
ÆD. Q. IV. VIR. I. D. IV. QVINQ. II.
PATRONO. MVNIC. FLAMINI.
DIVI
VESPASIANI.

M. BÆBIVS. SVETRIVS. MARCELLVS. ET. SVETRIA. RVFA. OPTIMO. HVIC. DECVRIONES. FVNVS, PVBLICVM. STATVAM. EQVESTREM. LOCVM. SEPVLTVRÆ. DECREVERVNT. VRBANI. STATVAM PEDESTREM.

Non autem Locum monumenti tantum: sed & ollas publice datas invenio. Testatur vetus Inscriptio, quæ est Romæ in ædibus Attili Delphinii:

JV-

JVLIÆ. PLEBEJÆ
IN HONOREM. Ɔ
ALEXANDRI ET DEME-
TRI. CÆSARIS. AVG. L.
EX. DECRETO. DECVR.
OLLA. PVBLICE. DATA. EST.

Geminum plane ritum apud Athenienses usurpatum observo. Hi enim in Ceramico sepeliebant publico sumptu, qui in bello pro patria cecidissent. Suidas: Δύο ἦσαν κεραμεικοὶ Ἀθήνησι, ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον. ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἱστήκεισαν αἱ πόρναι. hoc est, *Ceramici Athenis duo erant, unus in civitate, alter extra civitatem. In illo, qui in bello cecidissent, publico sumptu sepeliebantur, funebrique oratione ornabantur: In hoc vero meretrices se prostituebant.* Ostendit diserte Demosthenes ἐπιταφίῳ. τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν τῷ πολέμῳ γεγενημένους ἔδειξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν. Et post ea: ὡς μὲν οὖν ἡ πόλις σπουδάζει περὶ τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τελευτῶντας, ἔξεστι τῶν ἄλλων ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ νόμου, καθ᾽ ὃν αἱρεῖται τὸν ἐροῦντα ἐπὶ ταῖς δημοσίαις ταφαῖς. Philostratus lib. I de vita Sophistar. in Gorgiâ: ὁ δὲ ἐπιτάφιος οὗ διῆλθεν Ἀθήνησιν, εἴρηται μὲν ἐπὶ τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ πεσοῦσιν, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι δημοσίᾳ σὺν ἐπαίνοις ἔθαψαν. Harpocration: τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον. Clemens Alexandrinus

drinus lib. 5. Stromat. καὶ οἱ παλαιοὶ δὲ τῶν παρ' Ἕλλησιν τῶν ἐν πολέμῳ ἀποθανόντων πλουτίῳ ἐπαινοῦσι. Publice igitur laudatos ac in Ceramico sepultos, qui pro patria in bello mortem oppetierant, ex his manifestum est. Vnde apparet, insignem honorem fuisse, quod Zenoni locus sepulchri in Ceramico decretus fuit publico Atheniensium ψηφίσματι: quod integrum recitat Laërtius lib. 8. in ejus vita; ex quo quæ ad nostrum institutum faciunt, hæc sunt: Τύχῃ τῇ ἀγαθῇ δεδόχθαι τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι μὲν Ζήνωνα Μνασέου Κιτιέα, καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ κατὰ τὸν νόμον, ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνης. οἰκοδομῆσαι δὲ αὐτοῦ καὶ τάφον ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ δημοσίᾳ, &c.

Quando igitur in hunc sermonem venimus, notandum hujusmodi discrimen locorum sepulcris destinatorum apud Hebræos quoque observatum fuisse. Primo enim erant sepulcra plebejorum & ignobilis vulgi, ut patet ex lib. 4. Regum cap. 23. de Josia Rege demoliente idola, quæ in templum DEI irrepserant: *Et efferri fecit* (inquit textus) *lucum de domo Domini, foras Ierusalem in convalle Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in pulverem, & projecit super sepulchra vulgi.* Jeremiæ cap. 26. *Et eduxerunt Vriam de Ægypto, & adduxerunt eum ad Regem Ioacim, & percussit eum gladio, & projecit cadaver ejus in sepulcra vulgi ignobilis.* Mit-

Mitto, quod & peregrini ac exteri certum ſepulcri locum habuêre, ut videre eſt ex Matthæo cap. 27. Deinde vero ditiores habuiſſe propria monumenta in agris vel hortis ſuis, manifeſtum eſt ex hiſtoria Paſſionis noſtri Salvatoris, quem tumulatum eſſe in monumento Joſephi Arimathæi, quod erat in ejus horto, teſtantur Euangeliſtæ. Denique Regum etiam fuiſſe peculiaria ſepulcra, colligimus cum ex aliis, tum vero ex lib. 2. Chronicor. cap. 26. *Dormivitque Ozias cum patribus ſuis, & ſepeliverunt eum in agro regalium ſepulcrorum, eo quod eſſet leproſus.*

Cap. XXVI.

De ſepulcris quæ in ipſa urbe Roma, quorum illa fuerint inveſtigatum. Græci quoque in foro vel medio urbis viros claros ſepeliebant.

SED ut è Græcia Judæaque, quo nos paulo ante blandior ventus compulerat, Romam iterum navigemus, Loca Sepulchrorum ibi extra urbem fuiſſe hactenus monſtravimus. At vero hîc nobis jam aliquis occurrat, plurima etiam in ipſa urbe Roma ſepulchra extitiſſe. Fateor equidem, & inſuper probo auctoritate Prudentii, lib. 1. contra Symmachum:

Et tot templa Deûm Romæ, quot in urbe ſepulcra
Heroum numerare licet: quos fabula manes

Nobi-

Nobilitat; noster populus veneratur adorat.

Non deest tamen, quod ad hæc respondeamus. Primo enim quis scit, an non antiquissimis temporibus illa fuerint extra urbem, cujus pomœriis aliquoties insequenti ævo prolatis, fieri potuit, ut simul intra mœnia includerentur? Sane præit mihi ad hanc conjecturam Varro lib. 5. de Ling. Lat. ubi cum dixisset, sepulchrum Accæ Laurentiæ fuisse *in Velabro, quo in Novam viam exitur.* Statim subjungit: *Qui uterque locus extra urbem antiquam fuit, non longe à portâ Romanulâ.* Idem de Argeis sentiendum; de quibus Festus: *Argei*, inquit, *loca Romæ appellantur, quod in his sepulti essent quidam Argivorum illustres viri.* Deinde quædam ex illis ἀναμφισβήτως fuerunt monumenta eorum, qui in urbe sepulti erant refrigeratis legibus. Nec enim illorum ossa eruta aut sepulchra destructa post leges funerales renovatas usquam legimus: quemadmodum nec Gallorum, qui post occupatam à se Romam peste mortui, intraque urbem cremati, Bustorum Gallicorum nomine insignem locum fecére, de quo Varro lib. 4. Ling. Latina. *Locus ad Busta Gallica, quod Roma recuperata Gallorum ossa, qui possederant urbem, ibi coacervata ac consita.* Meminit & Livius lib. 5. & 22. Denique in horum numero & Virginum Vestalium, & Virorum clarissimorum sepul-

ſepulchra cenſeo. Nam his propter præclara in Rempublicam merita: illis vero ob ſacram dignitatem interdum ſepulcri locum intra urbem datum fuiſſe, docuit me Servius lib. 9. Æneid. *Imperatores,* inquiens, *& Virgines Veſtæ, quia legibus non tenentur, in civitate habent ſepulcra. Denique etiam nocentes Virgines Veſtæ, licet vivæ, tamen intra urbem in campo ſcelerato obruebantur.* Ac de Veſtalium quidem ſupplicio videndus Feſtus, Plutarchus in Numa, & Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 2. De illuſtribus vero & claris Viris intra urbem ſepultis, auctor etiam Cicero lib. 2. Leg. *Quid? qui poſt 12. in urbe ſepulti ſunt clari viri? M. Credo, Tite, fuiſſe aut eos quibus hoc ante legem virtutis cauſſa tributum eſt, ut Publicolæ, ut Tuberto, quod eorum poſteri tenuerunt: aut eos, ſi qui hoc, ut C. Fabricius, virtutis cauſſa, ſoluti legibus conſecuti ſunt.* Publicolæ ſepulchrum quod attinet, fuiſſe illud ex SCto non procul à foro prope Veliam Dionyſius Halicarnaſſ. & Plutarchus memoriæ prodiderunt. Verba Dionyſii ex lib. 5. hæc ſunt: ἡ μὲν τοι βουλὴ μαθοῦσα ὡς εἶχεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπόρως, ἐκ τῶν δημοσίων ἐψηφίσαντο χρημάτων ἐπιχορηγηθῆναι τὰς εἰς τὴν ταφὴν δαπάνας, καὶ χωρίον ἔνθα ἐκαύθη καὶ ἐτάφη, μόνῳ τῶν μέχρις ἐμοῦ γενομένων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἐν τῇ πόλει σύνεγγυς τῆς ἀγορᾶς ἀπέδειξεν ὑπὸ ἐλέυς. Hoc eſt, *At Senatus cognita ingenti ejus ege-*

egestate, decrevit, ut ex ærario sumptus ad ejus funus suppeditarentur, & misericordia motus, locum ubi crematus & sepultus est, illi soli ex omnibus viris illustribus, qui usque ad meam ætatem fuerunt in urbe prope forum adsignavit. Admiror sane, cur solum Publicolam hoc honore affectum dicat Dionysius: cum & Marcus Cicero dicto loco, & Plutarchus in Ῥωμαϊκοῖς, diserte annotent, idem jus tributum esse etiam C. Fabricio, posterisque eorum: qui tamen ab eo usurpando omnino abstinuerunt, contenti funeribus κηδευθεῖσιν εἰς ἀγορὰν ὑφίεσθαι δᾷδα καιομένην, εἶτα εὐθὺς αἴρεσθαι *in forum delatis ardentem facem subjicere & mox eam auferre.* Eadem tradit in vita Valerii Publicolæ, his verbis: Ἐτάφη δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν ψηφισαμένων ἐντὸς ἄστεος παρὰ τὴν καλουμένην Οὐελίαν ὥς τε καὶ γένει παντὶ τῆς ταφῆς μετεῖναι. νῦν δὲ θάπτεται μὲν οὐδεὶς τῶν ἀπὸ γένους. κομίσαντες δὲ τὸν νεκρὸν ἐκεῖ κατατιθέασι, καὶ δᾷδά τις ἡμμένην λαβὼν, ὅσον ὑπήνεγκεν, εἶτα ἀναιρεῖται. Μαρτυρόμενος ἔργῳ τὸ ἐξεῖναι, φείδεσθαι δὲ τιμῆς, καὶ τὸν νεκρὸν οὕτως ἀποκομίζουσιν. *Ex plebiscito hic quoque in urbe sepultus est juxta Veliam, quam vocant: datumque toti ejus stirpi jus hujus sepulcri. Nunc tamen nemo ex ea familia ibi conditur: sed cadaver eo delatum deponunt. Tum ardentem facem quispiam tenens, eam tantum subjicit, mox retrahit: quare jus testatur sibi esse, sed abstinere se honore. quo facto*

M mor-

mortuum inde tollunt. Sic & Cinciam Claudiamque gentem Romæ in urbe monumenta habuisse legimus. De Cincia Festus: *Cincia locus Romæ, ubi Cinciorum monumentum fuit.* De Claudia vero Suetonius in Tiberio: *Agrum insuper trans Anienem clientibus, locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit.* Trajano Imperatori etiam hunc honorem delatum, auctor est Eutropius lib. 8. *Solus omnium Imperatorum intra urbem sepultus est. Ossa ejus collocata in urna aurea in foro, quod ædificavit sibi, columnâ ibi positâ, sunt: cujus altitudo* CXI. *pedes habet.* Dicit historicus *in foro* Trajanum sepultum. Quæ verba in memoriam mihi revocant solemnem Græcorum ritum, qui & ipsi intra urbem, & quidem sæpius in ipso foro, aut medio urbis sepelire solebant eos, quibus honorem exhibitum vellent. Scholiastes Pindari: *οἱ οἰκισταὶ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἐθάπτοντο ἐξ ἔθους.* Plutarchus in Themistocle: Καὶ τάφον μὲν αὐτοῦ λαμπρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ Μάγνητες ἔχουσι. Xenophon l. 7. Ἑλλην. de Euphrone à Corinthiis sepulto· *οἱ μὲν πολῖται αὐτὸν ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν κομισάμενοι ἔθαψάν τε ἐν ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται.* Thucydides lib. 5. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Βρασίδαν οἱ ξύμμαχοι πάντες ξὺν ὅπλοις ἐπισπόμενοι, δημοσίᾳ ἔθαψαν ἐν τῇ πόλει πρὸ τῆς νῦν ἀγορᾶς οὔσης. Sic Thaletem in loco Milesii agri vili & contempto sepeliri voluisse, prædivinantem ani-

animo ibi aliquando celebre Milesiorum forum futurum, testis est Plutarchus in Solone. Ὅμοιον δέ, inquit, τι καὶ Θαλῆν εἰκάσαι λέγουσι, κελεῦσαι γὰρ αὐτὸν τινι τόπῳ τῆς Μιλησίας φαύλῳ καὶ παρορωμένῳ τελευτήσαντα θεῖναι, προειπὼν, ὡς ἀγορὰ ποτὲ τοῦτο Μιλησίων ἔσται τὸ χωρίον. Et Cato Uticensis fratri suo Cœpioni monumentum ex Thasio lapide octo talentorum pretio confectum in foro Ænensium constituit, auctore eodem Plutarcho in ejus vita. Mortuus enim Cœpio fuerat Æni, quæ Thraciæ urbs est. De Germanico Tacitus lib. 2. *Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur.* Atque is est forte *celeberrimus locus*, quo Dionem Syracusanum conditum tradit Æmil. Probus: *Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe celeberrimo loco, elatus publice sepulcri monumento donatus est.*

CAP. XXVII.

In urbe sepeliebant mortuos Spartani & Tarentini. Templorum origo apud priscos Græcos à sepulcris videtur manasse. Christianorum mos in templis humandi funera legibus coërcitus.

APud quas gentes & quibus de causis mortuos intra urbem sepelire fas non fuerit, extra quam si cui honorem habiturum irent, hactenus dictum est. Ex hac

igitur occasione non possum præterire consuetudinem Spartanorum & Tarentinorum, qui mortuos suos in ipsis urbibus sepeliebant. Ac Spartani quidem id fecere ex instituto Lycurgi, qui hac ratione juventutem Laconicam ad mortem honorandam, non autem timendam volebat assuefacere: ut auctor est Plutarchus in Laconicis & in Lycurgo his verbis: Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνελὼν δεισιδαιμονίαν ἅπασαν, ἐν τῇ πόλει θάπτειν τοὺς νεκροὺς, καὶ πλησίον ἔχειν τὰ μνήματα τῶν ἱερῶν οὐκ ἐκώλυσε. συντρόφους ποιῶν ταῖς τοιαύταις ὄψεσι καὶ συνήθεις τοὺς νέους, ὥς τε μὴ ταράττεσθαι μηδ' ὀρρωδεῖν τὸν θάνατον, ὡς μιαίνοντα τοὺς ἁψαμένους νεκροῦ σώματος, ἢ διὰ τάφων διελθόντας, ἔπειθα συνθάπτειν, οὐδὲν εἴασεν. De Tarentinis vero colligitur ex loco quodam Polybii lib. 8. qui nunc in Excerptis legitur. Docet enim illic, quomodo Tarentum in potestatem Hannibalis venerit, narrans urbis Tarentinorum partem ad ortum Solis vergentem bustorum plenam fuisse, quia ad ea usque tempora Tarentini morem haberent, intra oppidum mortuos condere, obtemperantes veteri cuidam oraculo. Cum enim edita ipsis sors esset, res eorum meliores futuras, si una cum pluribus habitarent, ita illos interpretatos esse id oraculum, existimasseque Remp. suam bonam fortunatamque fore, si illos etiam qui migrarint è vita, intra urbem receperint: quod postea

postea diligenter observarint. Verba Oraculi hæc erant: *Ἄμεινον καὶ λῷον ἔσεσθαι σφίσι ποιουμένοις τὴν οἴκησιν μετὰ τῶν πλειόνων.* P. Victor. lib. 2. Var. Lect. cap. 7. Imo vero Græcos antiquissimos casco illo ævo in ipsis Deorum templis fanisque mortuos suos humasse, multis ostendit Arnobius lib. 5. advers. Gentes: *Quid? quod multa ex his templa, quæ tholis sunt aureis & sublimibus elata fastigiis auctorum conscriptionibus comprobatur contegere cineres atque ossa, & functorum esse corporum sepulturas?* Et vide apud eum exempla, quæ à Clemente Alexand. mutuatus est. Eadem habet Theodoretus libro *ἑλληνικῶν θεραπευτ.* Serm. de Martyribus. Qui tamen auctores templorum originem apud Ethnicos ad Sepulchra potius uno ore referunt: quemadmodum & Valerius Max. lib. 8. cap. 16. auctor est, Græciam summo consensu locum, in quo Amphiaraus humatus sit, in formam conditionemque templi redegisse, atque inde oracula capi instituisse.

Non possum hic de Christianorum Cœmiteriis silere, quæ nescio annon & ipsa plurimis templis originem dederint. Nam præterquam quod in iis corpora suorum sepeliebant, certe persecutionum tempore ibi omnes sacras ceremonias, quæ quidem in templis solent, celebratas, possem hic pluribus monstrare, nisi ab Onuphrio in Appendice ad Platinam ea res jam pridem

esset explicata. Erant autem hæc Christianorum Cœmiteria primitus extra urbem, quod notum. At postquam pace Ecclesiæ data templa sua Christiani passim in ipsis urbibus habere cœperunt, etiam Cœmiteria proximo templis loco religiosa quadam affectione constituerunt: Corpora ibi melius forte quietura rati, quemadmodum & de Valerio quodam ossa sua prope templum Æsculapii collocante testatur Inscriptio Hispaniensis: MORTE. ME. VALERIVM. M. F. ADSEQVENTE. IN. VLT. TERRA. NVLLO. CREDIDI. LOCO. OSSA. NOSTRA. POSSE. MELIVS. ADQVIESCERE. QVAM. PROPE. TEMPLVM. ÆSCVLAPII. ITAQVE. EX. TESTAM. AD. X. PEDES. A. TEMPLO. VOLO. CONDIER. VOS. NATI. JVCVNDISS. AB. VRBE. ROMA. HVC. CONCEDITE. AD. SEPVLCHRVM. NOSTRVM. DEMETVR. DOLOR. PIETATE. VESTRA. SI. MANES. SENTIENT. VOS. MEMORES. NOSTRI. Neque hac vicinitate contenti, in ipsis quoque penetralibus templorum sepeliri maluerunt, fenestram ad id aperientibus Constantino Magno & Honorio Impp. quorum hic Romæ in S. Petri, ille Constantinopoli in porticu templi Apostolorum humatus legitur. Et postillâ mos hic adeo vulgo etiam invaluit, ut legibus fuerit coërcendus

dus à Gratiano, Valentiniano & Theodosio Impp. quos ad Pancratium præfect. urbi super hac re ita rescripsisse testatur Lex 11. C. de sacrosanct. Eccles. *Nemo Apostolorum vel Martyrum sedem humanis corporibus existimet concessam.* Et L. ult. ix. C. Theodos. 17. *Μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ θαπτέτω νεκρόν. Nullus in Ecclesia sepeliat mortuum.* Et inter leges Caroli Magni illud caput extat: *Vt nullus deinceps in Ecclesia mortuum sepeliat* lib. 1. cap. 159. Idipsum sanxit Concilium Braccarense primum can. 36. *Item placuit ut corpora defunctorum nullo modo intra Basilicam sanctorum sepeliantur, sed si necesse est, de foris circa murum Basilicæ. Nam si firmissimum hoc privilegium usque nunc retinent Galliæ civitates, ut nullo modo intra ambitum murorum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum, quanto magis hoc venerabilium martyrum debet reverentia obtineri.*

FINIS LIBRI SECUNDI
de funeribus Romanorum.

JOH. KIRCHMANNI
DE
FUNERIBUS ROMANORUM
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

De Sepultura Reliquiarum. Bustum. Ustrina. Rogus. Pyra. *Servius sibi ipse non constans. Rogus ex quibus lignis. Pix & Papyrus huic rei adhibita. Legem 12. tab. de non poliendo asciâ rogo insuperhabitam videri. Cupresso cur Rogi circumdati. Extructi illi in aræ formam modo humiles, modo altiores. Leges Rogorum incendium à privatis publicisque ædificiis arcentes.*

HActenus Elatio: Sequitur jam Sepultura ipsa, quam appello *hominis mortui vel reliquiarum ejus in sepulcrum illationem.* Postquam igitur eo ordine, quo diximus, extra Urbem ventum fuit, si comburendus erat mortuus, Funus rectâ deportabatur in locum cremationi destinatum, qui, si cum sepulcro conjunctus esset, *Bustum*; si vero ab eo separatus, *Ustrina* antiquitus indigitabatur, teste Festo: *Bustum proprie dicitur locus, in quo mortuus est combustus & sepultus, diciturque bustum, quasi bene ustum.*

Pag. 272
R. de Hooge f.

ustum. Vbi vero combustus quis tantummodo, alibi vero est sepultus, is ab urendo Vstrina vocatur. Sed modo Bustum eo, quod sepelitur, sepulcra vocamus. Eadem tradit Servius in 11. Æneid. cujus locum non parcam hîc adscribere, si forte à gravissimo morbo, in quo cubat, illum liberare possim: *Bustum dicitur id quo mortuos combusta e* ossa, quæ ejus sibi justa sunt sepulta. Alii dicunt ubi homo combustus est, nisi ibidem humatus fuerit, non esse ibi Bustum, sed Vstrinum.* Ita est in Parisiensi editione illius Servii, quem clarissimus Petrus Daniel Juridicus Floriacensis, in cujus nupero occasu magnam bonæ literæ jacturam fecerunt, ante paucos annos omnibus doctis acclamantibus in publicum emisit: Quem autem sensum commodum inde extorquere possis non video, nisi si forte ita legendum sit: *Bustum dicitur, in quo mortuus combustus est, ossaque ejus ibi juxta sunt sepulta.* Sed de hac viderint doctiores. nam si quis propius ad literarum ductum accesserit, è vestigio nostra delere non recusabimus. Quod vero hîc de Vstrinis dicitur, eas interdum ab ipsis monumentis fuisse sejunctas, idipsum etiam his duobus lapidibus Romanis comprobatur, quibus incisum legimus: HVIC. MONVMENTO. VSTRINVM. APPLICARI. NON LICET. Item: AD. HOC. MONIMENTVM. VSTRINVM. APPLICA-

RI. NON. LICET. Sic Julium Cæsarem alibi combustum & reliquias ejus alibi conditas, testatur Dio lib. 44. Et Strabo in descriptione Campi Martii τὸ τῆς καύστρας τοῦ Αὐγούστου τόπον diversum à Mausoleo notat. Combustus enim Augustus in Campo Martio, sepultus autem in Mausoleo, teste Suetonio.

In Vstrinis igitur cadavera tantum cremabantur: Glossarium vetus: *Vstrina*, πυρκαϊκά. *Vstrina*, καύστρα νεκρῶν. In Bustis vero & cremabantur & sepeliebantur. Vnde etiam *Busta* non raro pro ipsis sepulchris invenias. Lucanus lib. 4. de Curione:

—— Lybicas en nobile corpus
Pascit aves, nullo contectus Curio busto.

Et quod Græci τύμβον, Cicero *bustum* vocat. 2. Leg.

Atque in hæc loca Funus deportatum imponebatur Rogo vel Pyræ: sic enim appellabant struem illam lignorum ad comburendum cadaver paratam. Glossarium: *Rogus*, πυρὰ νεκρῶν. *Rogus* πῦρ. Scholiastes Euripides in Hecuba: πυρὴ τὸ πῦρ τὸ ἐπὶ νεκρῷ ἀπτόμενον. Καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὸ πῦρ ἅπτεται. Oppianus lib. 4. Alieutic. vers. 557. εὐνὴν πυρόεσσαν vocat. Pindarus 3. Pyth. τεῖχος ξύλινον appellat. Servius quidem inter Rogum & Pyram discrimen aliquod constituit: sed id à Latinæ linguæ auctoribus non observari, notum est vel mediocriter eruditis. Quid? quod

quod idem ille, quem dico, Grammaticus ipsus à sese hac eadem in re seorsim sentit. Nam ad 3. Æneid. sic ait: *Apparatus mortuorum funus dici solet: exstructio lignorum, Rogus: subjectio ignis, Pyra: crematio cadaveris, Bustum: Locus, Ustrina: operis constructio, Sepulcrum: nomen inscriptum, Monumentum.* Aliter vero ad 9. Æneid. *Pyra est lignorum congeries: Rogus cum jam ardere cœperit dicitur: Bustum vero jam exustum vocatur.* Quæ loca manifestò inter sese pugnare qui non videt, eum Thamyrâ esse oportet cæciorem. Sed minutias hasce mittamus, & materiam formamque rogorum propius contemplemur.

Materiam quod attinet, fiebant Rogi ex lignis, quæ ignem facile conciperent nutrirentque: quorum aliquot meminit Virgilius 4. Æn.

> *At Regina, pyra penetrali in sede sub auras*
> *Erecta ingenti, tædis atque ilice secta.*

Et lib. 6.

> *Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,*
> *Fraxineæque trabes cuneis & fissile robur*
> *Scinditur, advolvunt ingentes montibus ornos.*

Picem vero adhibitam testatur vetus Inscriptio, cujus ultima verba, quæ nostro instituto serviunt, hæc sunt: NEC. EX. EORVM. BONIS. PLVS. INVEN-

 TVM.

TVM. EST. QVAM. QVOD. SVFFICERET. AD. EMENDAM. PYRAM. ET. PICEM. QUIBUS. CORPORA. CREMARENTUR. ET. PRÆFICA. CONDUCTA. EST. ET. URNA. EMPTA. Forte etiam Papyrus ad hanc rem usurpata: ut conjicere est ex Martiale lib. 10. Epigr. in Numam:

Dum levis arsurâ struitur Libitina papyro,
Et myrrham & casiam flebilis uxor emit:
Iam scrobe, jam lecto, jam pollinctore parato,
Heredem scripsit me Numa, convaluit.

Ligna vero hæc, quæ ad construendum rogum comparabantur, rudia & impolita esse oportebat. Unde Lex 12. tabularum: *Rogum ascia ne polito.* ut est apud Cicer. 2. leg. Erat enim ascia dolabræ genus poliendis & lævigandis lignis aptum. Verum hanc legem exolevisse, ex Plinio colligimus, qui lib. 35. C. 7. pictos fuisse rogos tradit: non autem nisi dedolata & affabre polita ligna picturis exornari solita fuisse, verosimile est. Verba ejus inter alia hæc sunt: *Quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi, juvatque pugnaturos ad mortem aut certe cædem speciose vehi.* Puta navibus, de quibus psi sermo.

Præterea Cupressis quoque pyras cingi solitas, ut fœtorem cadaverum, jucunditate

ditate sui odoris comprimerent, auctor Varro apud Servium in lib. 6. Æneid. his verbis: *Varro dicit Pyras ideo Cupresso circumdari solitas propter gravem ustrinæ odorem, ne eo offendatur populi circumstantis corona: quæ tam diu stabat respondens fletibus Præficæ, hoc est, planctuum principis, quam diu consumto cadavere & collectis cineribus dicebat novissimum verbum* ILICET, *quod ire licet significat.* Virgilii locus hic est:

Ingentem struxêre pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt.

Silius Italicus lib. 10. in funere Paulli:

At ferale decus, mœstas ad busta cupressos
Funereas tum deinde pyras certamine texunt.
Officium infelix & munus inane peremptis.

Statius lib. 4. Thebaid.

— superat tamen agger in arvis
Pineus, huncjuxta cumulo minor ara profunda
Erigitur, Cereri frondes atque omne cupressus
Intexit plorata latus.

Eadem opinor de causa Calanus Indus ex lignis odoriferis, ut cedro, thyo, cupresso, myrtho & lauro pyram paravit, in eaque se ultro combussit, ut tradit Ælianus

lianus lib. 5. Var. hist. cap. 6. Ἐγεγόνει τε ἡ πυρὰ ἐν τῷ καλλίστῳ προαστείῳ τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἦν τὰ ξύλα αὖα καὶ πρὸς εὐωδίαν εὖ μάλα ἐπίλεκτα, κέδρου, καὶ θύου καὶ κυπαρίττου καὶ μυρσίνης καὶ δάφνης. Ex eodem ritu & Ovidius lib. 3. Trist. Eleg. 15.

Funeris ara mihi ferali cincta cupresso
Convenit & structis flamma parata rogis.

Qui locus etiam Formam rogi expresse indicat. In aræ enim modum construebatur. Servius ad illud Virgilii *Aramque sepulcri.* lib. 6. Æneid. *Pyram dicit, quæ in modum aræ construi lignis solebat. Nam & sequitur:*

Congerere arboribus cœloque educere certant.

Et aram quæ ante sepulcrum fieri consuevit, intelligere non possumus: ut-stant manibus aræ: cum nondum facta sit funeratio, quæ præcedit sepulcrum. Herodianus illustrium virorum rogos τετραγώνους καὶ ἰσοπλεύρους, hoc est, *specie quadrangulâ, & æquis lateribus* fuisse asserit, lib. 4. Pertinacis pyram τρίβωλον καὶ πυργοειδῆ, auctor Xiphilinus in Severo, hoc est, *formâ triangulari & instar turris.*

Fiebant enim Pyræ pro qualitate personarum modo altiores, modo humiliores. Nam tenuiorum & pauperum rogos humiles fuisse & parvos, videre est apud Lucanum lib. 8.

Sic

Sic fatus, parvos juvenis procul aspicit ignes
Corpus, vile suis, nullo custode cremantes.

Unde Ovidius in Ibin.

Et dare plebejo corpus inane rogo.

Contra vero ditiorum & clarorum virorum sublimes ac superbi. Virg 6. Æneid. *Ingentem struxere pyram.* Ita Siccio mortuo πυρὰν ὑπερμεγέθη extructam testis Dion. Halicar. lib. 2. Et Viriathum ἐπὶ ὑψηλοτάτης πυρᾶς combustum memorat Appianus Ἰβηρικῇ. Silius Italic. de funere Pauli lib. 10.

Sublimem eduxêre pyram, mollesque virenti
Stramine composuêre toros.

De Cæsaris funere Plutarchus: Ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων τὰ βάθρα καὶ τὰς τραπέζας ἀνασπῶντες καὶ συνφορμίζοντες εἰς ταυτὸ παμμεγέθη πυρὰν ἔνησαν. *ingentem rogum congesserunt.*

Ceterum in extructione Rogorum id servabant, ne ignis noceret privatis publicisque ædificiis. Nam utrisque cautum legibus fuit. Privatis quidem domibus cavit Lex 12. tab. teste Cicerone 2. Leg. *Duæ sunt*, inquit, *præterea leges de sepulcris: quarum altera privatorum ædificiis, altera ipsis sepulcris cavet. Nam quod rogum bustumve novum vetat propius* 60. *pedes adjici ædes alienas, invito domino, incendium videtur arcere.* Unde clarissima lux afful-

affulget Pomponio L. Si propius. D. De mortuo infer. *Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus sit, postea eum prohibere non poterit ædificii dominus, quo minus alium mortuum eo inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio sciente domino hoc fecerit.* Ubi per *legitimum modum* intellige 60. pedes, qui in 12 tab. præscribitur. De publicis vero ædificiis testatur Dio lib. 48. temporibus Augusti App. Claudio & C. Norbano Coss hoc est, anno urbis 716. edictum fuisse μήτε τὰς καύσεις τῶν νεκρῶν πέντε καὶ δέκα ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίων γίνεσθαι. hoc est, *ne mortui intra duo millia passuum ab urbe cremarentur.*

Cap. II.

Oculi in rogum positis reserati. Pyra incensa à proximis averso vultu. Venti optabantur, ut cadaver cito absumeretur. Denis virorum corporibus tantum singula muliebria fuisse apposita & quare.

IN hujusmodi igitur rogum cadaver funerale collocabatur unâ cum lecto, quem simul cum corpore comburi solitum, testatur Tibullus:

Flebis & arsuro positum me Delia lecto.

Tum iterum [ut oscula repetita mittam, de quibus supra] oculos mortuo reseratos adapertosque fuisse, qui animam efflanti clausi erant, Plinius monet lib. 11. c. 38. cujus verba alibi posuimus. Quem Quiritum

ritum morem allusisse videtur Virgilius lib. 4. Æneid. de Mercurio loquens:

Dat somnos adimitque & lumina morte resignat.

Ut interpretatur contra Servium Turnebus.

Hoc igitur facto Pyram incendebant, qui mortuo sanguine proximi. Xiphilinus in Severo de ejus funere: Τά τε δῶρα τὰ στρατιωτικὰ, οἵ τε τῶν παρόντων ἔχοντες, εἰς αὐτὴν ἐνέβαλον καὶ τὸ πῦρ οἱ υἱεῖς ἐνῆκαν. hoc est, *Conjecere in eum dona militaria, ii, qui tum habebant: filii ignem accenderunt.* Sic Judacilius hausto veneno hortatus est amicos suos, ut faces subderent, teste Appiano lib. 1. ἐμφυλ. Augusti vero Pyram Centuriones incenderunt ex SCto. Dio lib. 56. καὶ τοῦτο δᾷδας ἑκατόνταρχοι, ὥς που τῇ βουλῇ ἐδεδόκτο, λαβόντες, ὑφῆψαν αὐτήν. Et rogum Pertinacis incendisse Consules auctor est Xiphilinus in Severo: εἶθ' οὕτως οἱ ὕπατοι πῦρ ἐπ' αὐτὴν ἐνέβαλον.

Ceterum in rogo incendendo adhibita fuit hæc Ceremonia & cautus, ut id facerent, vultu & capitibus aversis. Virgil. lib. 6. Æneid.

Aversi tenuêre faces. —

Et causa erat, ut id officium necessitatis esse ostenderent, non voluntatis, monente Servio.

Rogo jam incenso ventos optabant, qui flammam ardentiorem suscitarent alerent-

que,

que, & ita cadaver rogo impositum facilius citiusque absumeretur. Cinthia apud Propertium lib. 4 Eleg. Sunt aliquid:

Cur ventos non ipse rogis ingrate petisti?

Plutarchus in funere Syllæ: Τῆς δ' ἡμέρας συννεφοῦς ἕωθεν οὔσης, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες, ἐννάτης ἦραν μόλις ὥρας τὸ νεκρόν. ἀνέμου δὲ λαμπροῦ καταιγίσαντος εἰς τὴν πυράν, καὶ φλόγα πολλὴν ἐγείραντος, ἔφθη τὸ σῶμα συγκομισθέν. ὅσον δ' ἤδη τῆς πυρᾶς μαραινομένης, καὶ τοῦ πυρὸς ἀπιόντος, ἐκχυθῆναι πολὺν ὄμβρον καὶ κατασχεῖν ἄχρι νυκτός. ὥστε τὴν τύχην αὐτοῦ δοκεῖν τὸ σῶμα συνθάπτειν παραμένουσαν. Hoc est, *Sub Solis exortum, cum nubilus dies esset, & pluviæ expectarentur, nona demum hora funus elatum est. Ibi ventus cum procella in rogum incubuit, multaque flamma excitata corpus cremavit. Vix rogus absumptus, ignisque sopitus cum ingens effusus imber usque ad noctem duravit, ut videatur fortuna ejus viri etiam sepulcrum præsens adjuvisse.* Vide Herodian. lib. 4. Sed id prius ex Græca superstitione: Homerus in funere Patrocli. Iliad. ψ.

Ἐνθ' αὖτ' ἄλλ' ἐνόησε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς,
Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς δοιοῖς ἠρᾶτ' ἀνέμοισι
Βορέῃ καὶ Ζεφύρῳ, καὶ ὑπέσχετο ἱερὰ καλά,
Πολλὰ δὲ καὶ σπένδων χρυσέῳ δέπαϊ λιτάνευεν

Ἐλθέ-

Ἐλθέμεν, ὄφρα τάχιστα πυρὶ φλεγεθοίατο
νεκρὸν
Ὕλη τ' ἐσσεύοιτο καήμεναι.

hoc eſt,

Tunc rurſus alia cogitavit pedibus valens
divus Achilles,
Stans, ſeorſim à pyra duos orabat ventos,
Boream & Zephyrum, & promittebat
ſacrificia precioſa:
Multa etiam libans aureo calice, ſupplicabat,
Vt venirent, ut citiſſime igne comburerent
cadaver,
Lignumque feſtinaret ardere.

Hîc autem ſilentio involvendum non eſt, quod Plutarchus & poſt eum Macrobius memoriæ prodiderunt, morem fuiſſe antiquitus, ut ſi quando plura cadavera ſimul comburenda eſſent, quod in bellis aut peſte fieri ſolebat, denis virorum corporibus ſingula muliebria apponerentur. Quod cur factum ex ipſis auctoribus audiamus. Sic enim Plutarchus 3. Symp. quæſt. 4. Τρίτον τοῦτο τὸ περὶ τὰς ταφὰς αἱρεῖ θερμότερα τὰ θήλεα τῶν ἀῤῥένων εἶναι. Λέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν σκευωρουμένων, τὰ μὲν συντίθεσθαι παρὰ δέκα νεκροὺς ἀνδρῶν, ἕνα γυναικὸς καὶ συνεξάπτειν δᾳδῶδές τι καὶ λιπαρὸν αὐτῶν τῆς σαρκὸς ἐχούσης, ὥστε ὑπέκκαυμα γίνεσθαι τῶν ἄλλων. Quem locum ut pleroſque alios Macrobius lib. 7. Saturnal. cap. 7. ſic interpretatur: *Quis ergo dicat frigidas,*

quas

quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguine plenæ sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu venisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adjicere singula muliebria, & unius adjutu quasi natura flammei, & ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus. Cujus caloris fœminei meminit & Artemidorus lib. 2. cap. 8. οὐδὲν οὕτως τὰ σώματα θερμαίνει, ὥσπερ πῦρ ἢ γυνή. Symmachus tamen apud Macrobium dicto loco contra Horum, cujus ista verba erant, disputans, pinguedini afscribit non calori: *Quod*, inquiens, *muliebre corpus juvabat ardentes viros, non caloris erat, sed pinguis carnis & oleo similioris.*

Cap. III.

Decursio funebris circa rogum. περιδρομή. *Fiebat illa in sinistrum orbem, versis insignibus, interdum projectis armis & tuba sonante. Usurpata etiam in parentalibus anniversariis.*

NEC vero Decursio funebris, Græci περίδρομον vocant, hîc omittenda est, quam in Imperatorum & illustrium virorum funeribus usitatam fuisse, plurima scriptorum veterum loca vociferantur.

tur. Nam Funere in Pyram collocato, millites atque omnes qui exſequias venerant, ſolemni ritu rogum ter ambire & hoc modo affectum ſuum erga defunctum oſtendere ſolebant. Cujus ritus meminit Homer. Iliad. Ψ.

Οἱ δὲ τρὶς περὶ νεκρὸν ἐΰτριχας ἤλασαν ἵππους
Μυρόμενοι.

Et Apollon. lib. 1. Argonautic.

Τρὶς περὶ χαλκείοις δίχα τεύχεσι δινηθέντες
Τύμβῳ ἐνεκτερέϊξαν.

Et idem lib.6.

— τρὶς δ' ἀμφὶ σὺν ἔντεσι δινηθέντες
Εὖ κτερέων ἴσχοντο χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔθεντο.

Calaber. lib 3. in funeratione Achil.

Ἀλλ' ὅτε δὴ περὶ πάγχυ πυρὴν διεκοσμήσαντο
Πεζοὶ ἅμ' ἱππήεσσι σὺν ἔντεσιν ἐρρώσαντο
Ἀμφὶ πυρὴν πολὺ δάκρυ.

Virgilius in funere cæſorum Trojanorum ac præcipue Pallantis lib. XI.

Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mœſtum funeris ignem
Luſtravêre in equis ululatuſque ore dedêre.

Sed quid ſit *Decurrere* docet Livius lib. 10. de bello Macedonico his verbis: *Mos erat, luſtrationis ſacro peracto decurrere exercitum & diviſas bifariam acies concurrere ad ſimu-*

ſimulacrum pugnæ. Unde Agellius libr. 7. *Vt in decurſionibus ludicris, aut ſimulacris præliorum voluptariis fieri videmus.*

Decurſum autem fuiſſe à militibus ſiniſtro ordine & verſis inſignibus, indicat Statius lib. 6. Theb.

Tunc ſeptem numero turbas centenus ubique
Surgit eques, verſis ducunt inſignibus ipſi
Grajugenæ reges: luſtrantque ex more ſiniſtro
Orbe rogum & ſtantes inclinant pulvere flammas,
Ter curvos egêre ſinus, illiſaque telis
Tela ſonant: quater horrendum pepulêre fragorem
Arma, quater mollem famularum brachia planctum

Recte: *Orbe ſiniſtro*. Nam curſus in lævum luctus erat indicium: ut contra dextratio, vel curſus aut gyrus equorum in dextram gratulationem ac lætitiam denotabat. Unde & Papinius mox ſubjungit:

— hic luctus abolere novique
Funeris auſpicium vates, quanquam omina ſentit,
Vera jubet dextro gyro.

Turneb. lib. 19. Adverſ. cap. 35.

Imo interdum projectis armis. quod à Lucano habeo, qui lib. 8. Pompejum ait non optare ambitioſas exſequias, nec

—— totus ut ignem
Projectis mærens exercitus ambiat armis.

Idque

Idque fiebat tuba sonante. Val. Flaccus lib. 3. Argon.

Inde ter armatos Minyis referentibus orbes
Concussi tremuere rogi, ter inhorruit æther
Luctificum clangente tuba, jecêre supremo
Tum clamore faces.

Et ut constet, quam solemnis & frequens fuerit hæc decursio, non credo me nugas acturum, si aliquam multis exemplis hunc ritum illustravero. Nam usurpatam illam reperio in funere Augusti: Dio libr. 56. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν πυρὰν τὴν ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ἐνετέθη, πρῶτον μὲν οἱ ἱερεῖς πάντες περιῆλθον αὐτήν, ἔπειτα δὲ οἵ τε ἱππεῖς, οἵ τε ἐκ τοῦ τέλους καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ τὸ ὁπλιτικὸν τὸ φρουρικὸν περιέδραμεν. *Postquam cadaver rogo impositum in Campo Martio fuit, primum omnes Pontifices id circumierunt, deinde equites, tum Legionarii, reliquique milites, & demum qui custodiæ præfuerant.* Et in funere Syllæ, ut est apud Appian. lib. 1. bell. civilium. Item in Drusillæ Dio lib. 59. Δημοσίας δὲ ταφῆς ὁ ἀδελφὸς ἠξίωσε. Καὶ οἵ τε δορυφόροι μετὰ τοῦ ἄρχοντος σφῶν καὶ χωρὶς οἱ ἱππεῖς τὸ τέλος οἵ τε εὐγενεῖς παῖδες τὴν Τροίαν περὶ τὸν τάφον αὐτῆς περιίππευσαν. hoc est, *Publicum funus Frater tribuit, ac Prætoriani milites cum suo tribuno ac seorsim equester ordo, seorsim patricii pueri, Trojæ decursione circum tumulum ejus obequi-*

obequitârunt. Et in Pertinacis, teste Xiphilino in Severo: οἱ δὲ ἱππεῖς οἱ στρατιῶται καὶ οἱ πεζοὶ περὶ τὴν πύραν πολιτικάς τε ἅμα καὶ ποιητικὰς διεξόδους διελίττοντες διεξῆλθον. *Hic confecêre milites, equites & pedites circa rogum cursus urbanos & confictos.* Et in Severi ibidem: ἐκ δὲ τούτου τό τε σῶμα στρατιωτικῶς κοσμηθὲν ἐπὶ πυρὰν ἐτέθη, καὶ τῇ τε τῶν στρατιωτῶν, καὶ τῇ τῶν παίδων περιδρομῇ ἐτιμήθη. hoc est, *Post hæc corpus ejus militari more effertur à militibus, imponiturque in rogum honestatum militum & filiorum ipsius decursione.* Vide & Herodian. lib. 6. ubi decursio hæc graphice depingitur: quam etiam apud Pœnos receptam fuisse ostendit Livius libro 25. in morte Gracchi: *Alii ab Hannibale (& ea vulgatior fama est) in vestibulo primorum castrorum rogum exstructum esse: armatum exercitum decurrisse, cum tripudiis Hispanorum, motibusque armorum & corporum suæ cuique genti assuetis.* Similem fere ritum in funere Attilæ describit Jornandes de Rebus Geticis. Nec vero in funeratione duntaxat is ritus Decurrendi observatus est: sed & in Anniversariis celebrandis stato die iteratus. Suetonius in Claudio cap. 1. *Exercitus honorarium ei tumulum excitavit: circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.* Tacitus lib. 11. Annal. de Tiberio Cæsare: *Destituit aram* (Drusi) *honoribus patris princeps ipse cum legionibus decurrit.*

Cap

CAP. IV.

Varia animalia ad rogum mactata, ut oves, boves, sues, canes, aviculæ, equi, &c. Itemque homines, ut servi, captivi, fœminæ. Gallorum idem mos. Indiæ ac Thraciæ fœminis unicum votum cum marito comburi. Exempla Romanorum, qui præ amore se in defuncti rogum conjecêre. similis mos apud Æthiopes, Scythas, Herulos.

DVM hæc fiebant, cadaver rogo impositum, sensim à flamma consumebatur: sed quod quis miretur raro solum. Cum enim ea fuerit veterum superstitio, ut putârint animas defunctorum sanguine delectari, ideo antiquissimis temporibus varia pecudum & animalium genera ad rogum mactari in eumque conjici solebant, ac præsertim ea, quæ defunctis carissima fuisse constabat: Vnde Sophocles in Antigon. sub persona Creontis jubet:

Ἐτεοκλέα μὲν ὃς πόλεως ὑπὲρ μαχῶν
Ὄλωλε τῆσδε πάντ' ἀριστεύσας δορί,
Τάφῳ τε κρύψαι καὶ τὰ πάντ' ἀφανίσαι
Ἃ τοῖς ἀρίστοις ἔρχεται κάτω νεκροῖς.

Atque is ritus neque Homero, fuit incognitus: quandoquidem in funere Patrocli, ovium, boum, equorum & canum mentionem facit, Iliad. ψ.

Πολλὰ δ' ἴφια μῆλα, &c.

Virgilius præter hæc etiam Suum meminit lib. XI.

Multa boum circa mactantur corpora morti,
Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes.

Sic in pyras puerorum interdum aviculas & canes, quibus in vita delectabantur, conjectas fuisse ex Plinio videre est, qui lib. 4. Ep. 2. sic ait: *Habebat puer manulos multos & vinctos & solutos, habebat canes majores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit.* Equos cum cadavere combustos significat & Calaber lib. 9.

Ἀργεῖοι καὶ τρῶες ἀποκταμένους ἐνὶ χάρμῃ
Καῖον ὁμῶς ἵπποισι.

Neque vero hac fine stetit veterum superstitio: sed etiam eo crudelitatis pervenit, ut vivi quoque homines, puta captivi vel servi ad rogum illustrium virorum mactarentur. De quo ritu Tertullianus libro de spectaculis: *Nam olim, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos vel malo ingenio servos mercati in exsequiis immolabant.* Homerus in funere Patrocli combustos memorat:

Δώδεκα μὲ τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλούς.
Bissenos juvenes Trojano è sanguine natos.

Virgil. lib. xi. Æneid.

Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias cæso sparsuros sanguine flammas.

Et lib. x.

Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens
Viventes rapit, inferni quos immolet umbris
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

Similis

Similis etiam Gallorum consuetudo fuit, de qua Cæsar. lib. VI. bell. Gall. *Funera sunt pro cultu Gallorum magnifica & sumptuosa, omniaque quæ vivis cordi fuisse arbitrantur in ignem inferunt, etiam animalia: ac paulo supra hanc memoriam servi & clientes, quos ab iis dilectos esse constabat, justis confectis funeribus una cremabantur.* Perstringit autem hunc superstitiosum ritum Lucianus περὶ πένθους, ubi præter equos & ornamenta vestesque, etiam Concubinas atque pocillatores in rogum conjectos memorat: Πόσοι γὰρ, inquit, καὶ ἵππους καὶ παλλακίδας, οἱ δὲ καὶ οἰνοχόους ἐπικατέσφαξαν, καὶ ἐσθῆτα καὶ τὸν ἄλλον κοσμὸν συγκατέφλεξαν ἢ συγκατώρυξαν, ὡς χρησομένοις ἐκεῖ καὶ ἀπολαύσουσιν αὐτοῖς κάτω. Servius libro v. Æneid. ad hæc verba: — *famulumne parentis*: eadem fere tradit: *Fuit enim hæc majorum consuetudo, hodieque apud Indos est, ut quoties reges moriebantur, cum his dilecti equi vel servi & una de uxoribus charior circa rogum occisi incenderetur. inter quas de hac erat magna contentio.* Quod vero hîc de Indicis mulieribus loquitur Grammaticus, id etiam alii authores annotare non neglexerunt. Cicero 5. Tuscul. *Mulieres vero in India, cum est cujusque earum vir mortuus, in certamen judiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit. Plures enim singulis solent esse nuptæ. quæ est victrix, ea læta prosequentibus suis una cum viro in*

rogum imponitur: illa victa mœsta discedit. Vide Diod. Siculum lib 29. Bibliothecæ Hist. Propertius lib. 3. Eleg. 7.

Felix Eois lex funeris una maritis
Quos aurora suis rubra colorat equis.
Namque ubi mortifero jacta est fax ultima lecto
Uxorum fusis stat pia turba comis.
Et certamen habent leti, quæ viva sequatur
Conjugium, pudor est non licuisse mori.
Ardent victrices, & flammæ pectora præbent
Imponuntque suis ora perusta viris,

Ac forte illud certamen fuisse diremptum testatur Æilianus libro 7. Var. capite 18. Παρὰ Ἰνδοῖς δὲ αἱ γυναῖκες τὸ αὐτὸ πῦρ ἀποθανοῦσι τοῖς ἀνδράσιν ὑπομένουσι. Φιλοτιμοῦνται δὲ γυναῖκες περὶ νεκροῦ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ κλήρῳ λαχοῦσα συγκαίεται. *Apud Indos vero eundem ignem cum mortuis viris uxores audent ingredi. Contendunt autem omnes de viro defuncto mulieres: & quam sors tetigit, ea simul comburitur.* Vide plura apud Strab. libro 15. Valer. Maximum libr. 2. cap. 1. Philonem Judæum in lib. de Abrahamo. Euseb. libr. 6. præparat. Euangel. cap. 6. Eundem autem morem Thracibus quoque assignat Pompon. Mela. lib. 2. de situ orbis cap. 2. *Ne fœminis quidem segnis est animus super mortuorum virorum corpora interfici, simulque sepeliri votum eximium habent: & quia plures singulis*

nuptæ

nuptæ ſunt, cujus id ſit decus apud judicaturos magno conamine affectant. moribus datur. eſtque maxime lætum, cum in hoc contenditur, vincere. In quam ſententiam & Solin. cap. 17. *Vxorum numero ſe viri jactant, & honoris loco ducunt multiplex conjugium. Quæ fœminæ tenaces ſunt pudicitiæ, defunctorum inſiliunt conjugum rogos & quod maximum inſigne ducunt caſtitatis, præcipites in flammas eunt.*

Verum hæc à barbaris potiſſimum facta ſunt: hoc magis mirum, etiam apud Romanos, qui ignis ſupplicium τῶν κολαστηρίων τὸ μέγιστον, ut ait Clem. Alexandrinus, aut inter maxima certe tormenta cenſebant, fuiſſe nonnullos, qui præ nimio amore, quo defunctos proſequebantur, in rogum ſe abjicere, atque ſpontaneo vivicomburio vitam finire non recuſarunt. Plinius l. 7. cap. 36. *P. Catienus Philotinus patronum adeo dilexit, ut hæres omnibus bonis inſtructus in rogum ejus ſe jaceret.* Valerius Maxim. lib. 4. cap. 4. de M. Plaucio: *Cum imperio Senatus claſſem ſociorum ſexaginta navium in Aſiam reduceret, Tarentumque appuliſſet, atque ibi uxor ejus Oreſtilla, quæ illuc eum proſecuta fuerat, morte depreſſa deceſſiſſet, funerata ea & in rogum poſita inter officium ungendi & oſculandi diſtricto ferro incubuit.* Tacit. lib. 2. hiſt. de funere Othonis: *Quidam militum juxta rogum interfecere ſe, non noxa neque ob metum, ſed*

æmulatione decoris & caritate principis. Idem Tacitus libro 14. Annal. de morte Agrippinæ. *Accenso rogo libertus ejus cognomento Mnester ipse ferro se transegit, incertum caritate in patronum, an metu exilii.* De fœminis vero Seneca libro 2. declam. 2. *Quædam se maritorum rogis ardentibus miscuerunt.* Ideo etiam plerumque custodiebantur, ne se rogo præ animi impotentia injicerent. Quintilianus declamat. x. *Scitis ipsi, quo exsequiarum die extracta sit, quam diu filium tenuerit allambentibus flammis.* Vide Senec. Epistol. 64.

Sed quia hîc sum, non deero adhuc aliorum populorum similem consuetudinem adscribere. Nam Æthiopas rege mortuo ad ejus rogum se interficere solitos fuisse testatur Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. Et Scythas quoque unà cum dilectis mortuis terrâ se obruisse, auctor D. Hieronymus lib. 2. ad Jovinianum, & Theodoretus ser. De Legibus, ubi ait Scythas acceptâ Christianâ religione barbarum hunc morem desiisse: *οὔτε Σκύθαι,* inquit, *τοῖς τετελευτηκόσι συγκατορύττουσι ζῶντας, οὓς ἠγάπων ἐκεῖνοι.* Apud Herulos quoque uxores maritis mortuis laqueo sese statim juxta sepulcrum solebant induere, nisi infamiæ notam vellent subire, teste Procopio lib. 2. de bell. Gothico. Sic Abradatâ mortuo non solum ejus uxorem: sed & spadones se jugulasse, tradit Xeno-

Xenophon lib. 7. Cyripæd.

Poteram huc etiam congerere Canum exempla, qui in rogum dominorum ſeſe conjecêre ultro, vel ab eorum ſepulcris non ante abſcedere voluerunt, quam vitam finiſſent, niſi res eſſet nimis proletaria, & vero etiam ad alia properarem. Si quis tamen his non indelectatur, me indice legat de canibus Hieronis & Lyſimachi Plinium lib. 8. cap. 40. & Plutarchum de Induſtriâ animal. & Ælianum lib. 6. de Animal. cap. 25. De canibus Poli Tragœdi & Mentoris & Theodori Pſaltæ eundem Ælianum lib. 7. cap. 40. Et de Cane Erigonis lib. 7. cap. 28. De Cane Eupolis Comici ac Daphnidis eundem Æl. lib. 10. cap. 41. & lib. 11. cap. 13. De Cane Sabini Dionem lib. 58. Denique de Aquilâ, quæ ſe in rogum Virginis, à qua fuerat educata, injecit & ſimul conflagravit Plinium lib. 10. cap. 5.

CAP. V.

Dona in rogum conjecta. Munera. *δῶρα. ἐντάφια. qualia fuerunt Veſtes de quibus 12. tabulis cautum. Item Arma, Odores varii, & denique quicquid carum fuerat adhuc vivis. Dionyſius Halicar. & Propertius explicati, Judæorum ritus in aromatum combuſtione.*

NON autem animata ſolum, quæ defunctis cariſſima fuerant: ſed & inanima pignora cum mortuis ſimul ſolebant

cremari. Quæ si ab amicis funus prosequentibus in rogum conjicerentur, peculiari nomine *Munera* appellabantur, ut ex aliquammultis veterum locis videre est. Suetonius in Cæsare cap. 84. *Præferentibus munera quia suffecturus dies non videbatur, præceptum est, ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in campum.* Valerius Flaccus l. 3. Argonautic.

Et socios lustrate rogos, date debita cæsis
Munera, quæ nostro misisset Cyzicus igni.

Statius lib. 3. Sylvar.

— Nos non arsura feremus
Munera: venturosque tuus durabit in annos
Me monstrante dolor.

Tibullus lib. 2. Eleg. 4.

Seu veniet tibi mors, neque erit qui lugeat ullus,
Nec qui det mæstas munus in exsequias.

Eodem modo Græcis Δῶρα frequentissime. Nicarchus:

Ἀλλὰ κόραι τῷ παιδὶ λελεχώια δῶρα φέρουσαι
Θερμὰ κατὰ ψυχροῦ δάκρυα χεῖτε τάφου.

Et Ἐντάφια vocat Xiphilinus in Severo. Ἐς οὖν ταύτην τὰ ἐντάφια ἐνεβλήθη, καὶ ἡ κλίνη ἐνετέθη. *In hunc rogum conjectis iis, quæ parentandi causa allata fuerant, lectus impositus est.*

Hujus autem generis potissimum erant Vesti-

Veſtimenta. Nam, ut Servius ait lib. 6. Æneid. *quoniam ſumptuoſum erat & crudele victimas vel homines interficere, ſanguinei coloris cœpta eſt veſtis mortuis injici.* Unde Virgilius in funere Miſeni.

Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Injiciunt.

Silius Italicus lib. 10 de funere Pauli:

— jamque Hannibal unus
Sat decoris laudator erat, fulgentia pingui
Murice ſuſpirans inicit velamina, & auro
Intextam chlamydem ac ſupremo affatur honore.

Lucanus in perſona Corneliæ de rogo Pompeji.

Collegit veſtes miſerique inſignia Magni
Armaque & impreſſas auro quas fecerat olim
Exuvias, pictaſque togas, velamine ſummo
Ter conſpecta Iovi, funeſtoque intulit igni.

Quem ritum perſtringens, ut ſolet, Lucianus in Nigrino ſic ait: οἱ μὲν ἐσθῆτας ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι, οἱ δὲ ἄλλο τι τῶν παρὰ τὸν βίον τιμίων. *Alii veſtes, alii aliud quippiam earum rerum, quas olim in delitiis habuerant, eodem rogo ſecum cremari mandant.*

Verum huic conſuetudini 12. tabulæ

frenum aliquod injicere voluerunt, vetando ne plures quam tres vestes cum mortuo conderentur comburerenturve. Sic enim rectissime doctissimus Lipsius interpretatur hanc legem, quæ extat apud Ciceronem 2. Leg. *Iam cetera de minuendo sumptu translata sunt de Solonis fere legibus. Extenuato igitur sumptu tribus riciniis & clavis purpureis & decem tibicinibus tollit lamentationem.* Sunt qui putant legem prohibere, ne plures quam tres fœminæ riciniis indutæ in funere essent: manifestissimo errore, quem tollere poterat funebris lex Solonis, quæ in Plutarcho legitur: *Εναγίζειν δὲ βοῦν οὐκ εἴασεν, οὐδὲ συντιθέναι πλέον ἱματίων τριῶν. Nec sivit immolari taurum, aut plus tribus palliis in funus imponere.* Quæ *ἱμάτια* Soloni, ea Decemviris *Ricinia.* hoc est, toga virilis, qua usæ mulieres ante funerationem, dum domi lugebant. Atque hæc ricinia ipso funere viris mortuis injiciebant, ut testificantes, nullam deinceps virilem togam domi habituras. Non plus igitur tribus riciniis in lectulum feralem conjici debere lex voluit. Sed mali mores, ut plerunque fieri solet, bonam legem vicerant. Nam non solum ipsius defuncti aut uxoris vestes comburebantur: sed & ii, qui mortuum amaverant, sua quoque vestimenta detracta & discissa in rogum projiciebant. Suetonius in Cæsare cap. 84. *Tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento*

triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atque discissam injecére flammæ. Et paulo post: *Matronæ etiam pleræque ornamenta sua, quæ gerebant & liberorum bullas atque prætextas.* Varro in Cygno huc videtur allusisse: *Denique si vestimenta ei opus sunt, quæ fers, cur conscindis? si non opus sunt, cur fers?* Plutarchus quoque Catone Minore, in funere Cœpionis, quod ipsi frater Cato fecit, odoramentorum vestiumque pretiosarum una crematarum meminit. Ἄρτι τεθνηκότος τοῦ Καιπίωνος, ἐμπαθέστερον ἔδοξεν ἢ φιλοσοφώτερον ἐνεγκεῖν τὴν συμφοράν, οὐ μόνον κλαυθμοῖς καὶ περιπλύξεσι τοῦ νεκροῦ καὶ βαρύτητι λύπης, ἀλλὰ καὶ δαπάνῃ περὶ τὴν ταφὴν, καὶ πραγματείαις θυμιαμάτων καὶ ἱματίων πολυτελῶν συγκατακαιομένων. hoc est, *cum jam fratrem mortuum comperisset, gravius ferre visus est quam philosopho conveniret: non solum enim lamentationibus & planctu & mæstitia, sed sumptu funeris immodico exquisitisque vaporibus & pretiosis vestibus corpus cremavit.* Sic Tacitus l. 3. Annal. de funere Germanici: *Atque ubi colonias transgrederentur atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores aliaque funerum solennia cremabant.* Ex eodem ritu Periandrum in gratiam suæ uxoris mortuæ vestes omnium mulierum Corinthiarum cremasse, memoriæ prodidit Herodotus lib. 5. his verbis: Κήρυγμα ἐποιήσατο ἐς τὸ Ἡραῖον ἐξιέναι πάσας

τὰς Κορινθίων γυναῖκας. αἱ μὲν δὴ ὡς ἐς ἑορτὴν ᾔισαν κόσμῳ τῷ καλλίστῳ χρεώμεναι. ὁ δ' ὑποστήσας τοὺς δορυφόρους ἀπέδυσε σφέας, πάσας ὁμοίως τάς τ' ἐλευθέρας καὶ τὰς ἀμφιπόλους. συμφορήσας δὲ ἐς ὄρυγμα, Μελίσσῃ ἐπευχόμενος κατέκαιε. Unde recte emendavit Casaub. locum Laër. in Peria. Ep. ad Proclem: Καὶ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ποινὰς ἔτισα τᾷ σᾷ θυγατέρι, καταχαύσας αὐτᾷ καὶ τὰ πασᾶν Κορινθιᾶν εἵματα. *Ego jam Manes filiæ tuæ* Melissæ uxoris meæ *placavi, eique satisfeci comburendo in gratiam ejus vestes omnium mulierum Corinthiarum.* Meminit hujus rei & Plutarchus adversus Epicurei felicitatem, sed paulo aliter: tantum enim hoc dicit, Periandrum cum uxore sua omnem mundum muliebrem cremasse, ὥσπερ ὁ Περίανδρος, ait, τῇ γυναικὶ τὸν κόσμον ὡς δεομένῃ καὶ ῥιγοῦν λεγούσῃ συγκατέκαυσεν.

Præter vestes vero etiam arma ac varia ornamenta, quibus vel defunctus in vita usus fuerat, vel ii, qui funus prosequebantur, exculti erant, in pyram fuisse conjecta reperio. Seneca in Hercule Oetæo. v. 1662.

Hic nodus, inquit, *nulla quem capiet manus*
Mecum per ignes flagret: hoc telum Herculem
Tantum sequetur.

Idem in Hercule furente:

Ipsa

—— *Ipsa Lerneis frequens*
Pharetra telis in tuos ibit rogos.

Hinc Elpenor Ulyssem rogat, ut se cum armis comburat, lib. 5. Odyss.

Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ὅσσα μοι
ἐστίν.

Virgilius lib. 11. Æneid.

Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas ensesque decoros,
Frenaque ferventesque rotas: pars munera nota,
Ipsorum clypeos & non felicia tela.

Et paulo ante:

Addit equos & tela quibus spoliaverat hostem.

Ad quem locum Servius: *In antiquis disciplinis relatum est, quæ quisque ornamenta consequutus esset, ut ea mortuum eum condecorarent.* Virgilius lib. 6. Æneid. *decorantque super fulgentibus armis*: Ubi Donatus: *Fortium virorum cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur: nec solum hæc, sed & cetera quæ habuissent charissima.* Suetonius in Cæsare cap. 84. *Veteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculti funus celebrabant, injecere flammæ.*

Quid jam de odoribus loquar, quos acervatim in rogum fuisse conjectos ex innumeris auctorum locis videre est. Cicero 2. Leg. *sumptuosam respersionem* vocat, ac 12. tab. prohibitam asserit. Plinius lib. 12. cap. 18. de Arabiâ loquens:

Bea-

Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria: qua DIS intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimque congesta honori cadaverum, quæ DIS per singulas micas dantur. Valerius Max. lib. 5. cap. 1. *Caput etiam* (Pompeii) *plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curavit Cæsar.* Propertius hunc luxum deprecans ait lib. 2. Eleg. 14.

Desit odoriferis ordo mihi lancibus, adsint
Plebeii parvæ funeris exsequiæ.

Disertim vero thuris, croci, Myrrhæ, nardi, casiæ, amomi in rogum conjectorum mentionem fieri reperio. Vide Apolog. 1. Apuleii, cujus verba supra attulimus. Lucanus lib. 8. de funere Pompeii

Non pretiosa petit cumulato thure sepulcra
Pompejus, Fortuna, tuus: non pignus ad astra
Vt ferat è membris Eoos famus odores.

Cynthia apud Prop. lib. 4. Eleg. Sunt aliquid.

Cur nardo flammæ non oluêre meæ?

Statius lib. 2. Syl. de rogo Glauciæ:

— quid ego exsequias & prodiga flammis
Dona loquar? mæstoque ardentia funera luxu?

Quod

Quod tibi perpetuo tristis rogus aggere crevit?
Quod Cilicum flores, quod munera graminis Indi
Quodque Arabes Phariique (palam est vidique) liquorem
Arsuram lavere comam: cupit omnia ferre
Prodigus & totos Melior succendere census,
Desertas exosus opes: Sed non capit ignis
Invidus, atque arctæ desunt in munera flammæ.

Et eodem libro de Psittaco Melioris:

— At non inglorius umbris
Mittitur: Assyrio cineres adolentur amomo,
Et tenues Arabum respirant germina plumæ,
Sicaniisque crocis: senio nec fessus inerti
Scandit odoratos Phœnix felicior ignes.

Et lib. eodem in Epicedio Pileti Ursi:

— odoriferos exhausit flamma Sabæos,
Et Cicilicum messes; Phariæque exempta volucri
Cinnama, & Assyrio manantes gramine succos.

Juvenalis Satyra 4. huc allusit.

Et matutino sudans Crispinus amomo
Quantum vix redolent duo funera.

Virgilius lib. 6. Æneid.

Aversi

Aversi tenuere facem: congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Quæ verba Dapes etiam in rogo funebri combustas clare testantur; & possem idipsum etiam pluribus probare, nisi totam hanc rem de cœnis funebribus in alium locum reservarem. Ut igitur semel finiam. quicquid preciosum habebant veteres, aut quæ cara fuisse vivis non ignorabant, ea omnia soliti erant conjicere in rogum ejus, quem honore ibant affectum. Etymologicum magnum: χοαὶ χοῶν, τὰ ἐπιχεόμενα. οἱ γὰρ ἀρχαῖοι ἅπερ εἶχον κάλλιστα καὶ τιμιώτατα ἔρραινον εἰς τοὺς νεκροὺς τιμῶντες αὐτούς. Ad quem morem eleganter lusit Nemesianus Eclogâ primà:

Felix ô Melibœe vale: tibi frondis odoræ
Munera dat lauros carpens ruralis Apollo:
Dant Fauni quod quisque valet: de vite racemos,
De campo culmos, omnique ex arbore fruges.
Dat grandæva Pales spumantia cymbia lacte,
Mella ferunt Nymphæ: pictas dat Flora coronas.
Manibus hîc supremus honor. dant carmina Musæ.

Ex his igitur meridiano sole clarius est, quid intelligere voluerit Dionysius Halicar. in Coriolani & Siccii rogum conjecta dictitans, quæcunque in illustrium & bono-

bonorum exsequiis offerri solerent. Verba ejus de funere Coriolani lib. 8. hæc sunt : ἔπειτα καὶ κατασφάξαντές τε αὐτῷ βοσκήματα καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρξάμενοι πάντων, ὅσων ἄνθρωποι βασιλεῦσιν ἢ στρατηγοῖς ἡγεμόσιν ἐπὶ πυρᾶς ἀπάρχονται), De Siccio vero sic loquitur l. 11. Τὸν μὲν Σίκκιον ἔθαπτον ἐκκομιδήν τε ποιησάμενοι λαμπροτάτην, καὶ πυρὰν νήσαντες ὑπερμεγέθη, καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρχόμενοι κατὰ δύναμιν, ὧν νόμος ἐπ' ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἰς τὴν τελευταίαν τιμὴν φέρεσθαι. Illustrat etiam hæc consuetudo Propertii locum, quo Cynthiæ umbra amatorem Poëtam obtestatur, rogalibus ignibus dare omnes amatorios de se scriptos versus, tanquam hoc quoque ad suos placandos manes pertineret, his verbis :

Et quoscunque meo fecisti nomine versus
Ure mihi : laudes desine habere meas.

Nec enim Cynthiam mortuam laudes suas omnino supprimi voluisse, ac famæ suæ superstiti ex carmine tanti Poëtæ invalescenti invidisse existimandum est : sed potius ideo ista encomia versibus sibi sacrata uri secum voluit, quia erant gratissima, ad hunc morem procul dubio respiciens.

Volebam hîc capiti huic coronidem imponere : sed ecce commodum mihi in mentem venit non absimilis Judæorum mos, quem nequaquam sicco pede esse prætereundum putavi. Nam apud illos etiam super lectis Regum defunctorum aroma-

aromata ac unguenta fuiſſe combuſta, citra tamen cadaveris cremationem, diſcimus ex lib. 2. Paralip. cap. 16. ubi de Aſa Rege mortuo ſic legimus: *Et ſepelierunt eum in ſepulcro ſuo, quod foderat ſibi in civitate David. Poſueruntque eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus & unguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione nimia.* Ad quem locum David Chimchi ſic ait: combuſſerunt ſuper ipſo aromata in cinere bona, eumque cinerem ſuper ipſum ſparſerunt. Ibidem ait, præter aromata comburi etiam ſolita ſuper regibus ſuppellectilia. Idque eâ de cauſa, quantum ad lectos ſuppellectiliaque attinet, fieri conſueviſſe tradit Iſaac Abarvanellus Comment. in cap. 31. lib. 1. Regum, ne in uſum cujuſquam, qui ex regiâ proſapiâ non eſſet, adſumerentur, atque hanc exuſtionem in omnium Regum funere factam eſſe. Hoc ſenſu intelligendus Hieremias cap. 34. *Attamen audi verbum Domini, Sedecia Rex Iuda, Non morieris in gladio, ſed in pace morieris, & ſecundum combuſtiones patrum tuorum Regum priorum comburent te, &c.* Ubi Chimchi: Comburent te, ſcilicet ut comburebantur ſuper lectis Regum ipſorum aromata & unguenta aromatibus mixta, ut dictum eſt in rege Aſa; noſtrique Rabbini declarant, has res ſuper ipſis fuiſſe exuſtas, ſcilicet lectos, veſtimenta aliaque utenſilia: ut

ut annotavit Hier. Magius l. 3. Miscellan. cap. 11.

CAP. VI.

Rogus vino respergi solitus. De eo Lex Numæ apud Plinium explicata. Ossilegium, ejusque ceremoniæ ex Tibullo.

SED pergamus reliquas cremationis cerimonias porro adjungere. Corpore igitur, quantum satis erat, ustulato, & ut Ovidii verbis utar lib. 8. Metamorph.

Paulatim cana prunam velante favilla:

hoc est, postquam jam rogus fere deflagrarat, &

— *quodcunque fuit populabile flammâ Mulciber abstulerat*, ut ait idem Ovidius lib. IX. ad ossa colligenda, quorum eæ partes erant, sese accingebant: rogum & reliquias vino respergentes, ut flammis extinctis ultimum illud munus cinerum ossiumque colligendorum obire tanto facilius possent. Qui mos neque Homero fuit incognitus: ita enim ille Iliad. Ψ. in funere Patrocli:

Πρῶτον μὲν κατὰ πυρκαϊὴν σβέσατ' αἴθοπι οἴνῳ
Πᾶσαν, ὁπόσσον ἐπέσχε πυρὸς μένος.

Meminit & Smyrnæus in descriptione exsequiarum Achillis lib. 3.

Δὴ τότε πυρκαϊὴν οἴνῳ σβέσαν.

Virgilius lib. V. Æneid.

Post-

Postquam collapsi cineres ac flamma quievit,
Relliquias vino ac bibulam lavêre favillam.

Et Statius ut magis probet amorem Ursi, rogum ejus vino Setino restinctum dicit lib. 2. Sylv.

— *nec quod tibi Setia canos*
Restinxit cineres,

Sunt qui consuetudinem hanc vetitam putant per Numæ legem, quam quidem hoc sensu etiam ipse Plinius cepit, lib. 14. cap. 12. *Numæ Regis Postumia lex est, VINO ROGVM NE RESPERGITO: quod subjunxisse illum propter inopiam rei nemo dubitat.* Sed Lipsius lib. 3. Antiq. Lect. & Scaliger in Conjectan. ad Varron. legem hanc Numæ συμποτικὴν potius quam πολιτικὴν & seriam fuisse existimant, cum ex veterum scriptis constet, semper rogum respergi solitum. Quo vino sensu etiam Catullus videtur intellexisse hoc Epigrammate:

Minister veluti puer Falerni,
Inger mî calices amariores,
Vt Lex Postumiæ jubet magistræ.

Allusum igitur ad Voluptuariorum dicteria, qui vivos se malle madere vino solebant dicere, quam servare illud ad exsequias: atque ideo in conviviis mentione mortis, vel cranio mortui, ut est in Anthologia: vel larvâ argenteâ, ut apud Petronium, sese invicem ad hilaritatem provoca-

vocabant. de quo ritu videndus Scaliger lib. 2. Lect. Ausonian. cap. XXV.

Itaque rogo extincto reliquiæ vel ossa colligebantur, quod munus proprio nomine *Ossilegium* dicitur. Glossæ veteres: *Ossilegium*, ὀστολόγιον. Diodorus Siculus ὀστολογίαν vocat lib. 4. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ μὲν περὶ τὴν ὀστολογίαν καὶ μηδὲν ὅλως ὀστέον εὑρόντες ὑπέλαβον τὸν Ἡρακλέα τοῖς χρησμοῖς ἀκολούθως ἐξ ἀνθρώπων εἰς θεοὺς μεθεστάσθαι. Hujus ritus plenæ sunt omnes fere auctorum paginæ & libri. Homerus Odyss. Ω. in funere Achillis, non longule à principio:

> Ἠῶθεν δή τοι λέγομεν λεύκ' ὀστέ' Ἀχιλλεῦ.

Propertius lib. 2.

> *Noli nobilibus, noli conferre beatis.*
> *Vix venit extremo qui legat ossa die.*

Apuleius lib. 3. Flor. *Rectâ de auditorio exsequias eundum, legenda ejus esse ossa, mox carmina.* Et sensu ambiguo Martialis lib. 4. Epigr. 32. de Sosibiano procrastinante in editione librorum à se scriptorum:

> *Plena laboratis habeas cum scrinia libris,*
> *Emittis quare, Sosibiane, nihil?*
> *Edent heredes, inquis, mea carmina, quando*
> *Tempus erat jam te, Sosibiane, legi.*

Idem lib. 8. Epigrammat. de Picente:

> *Tres habuit dentes, pariter quos expuit omnes*

Ad tumulum Picens dum sedet ipse suum.
Collegitque sinu fragmenta novissima fracti
Oris & aggestâ contumulavit humo.
Ossa licet quondam defuncti non legat hæres,
Hoc sibi jam Picens præstitit officium.

Sed omnium elegantissime totam hanc ossilegii formam omnesque ejus ceremonias nobis depinxit Tibullus. cujus super hac re versus merentur hîc omnes adscribi. Sic autem loquitur ille lib. 3. Eleg. 2.

Ergo ego cum tenuem fuero mutatus in umbram,
Candidaque ossa super nigra favilla teget.
Ante meum veniat longos incompta capillos,
Et fleat ante meum mæsta Neæra rogum.
Sed veniat charæ matris comitata dolore,
Mœreat hæc genero, lugeat illa viro.
Præfatæ ante meos manes animamque rigatæ
Perfusæque pias ante liquore manus.
Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
Incinctæ nigrâ candida veste legant.
Et primum annoso spargant collecta Lyæo.
Mox etiam niveo fundere lacte parent.
Post hæc carbaseis humorem tollere ventis,
Atque in marmoreâ ponere sicca domo.
Illic quas mittit dives Panchaia merces,

Eoique

Eoique Arabes dives & Assyria.
Et nostri memores lacrymæ fundantur eodem:
Sic ego componi versus in ossa velim.

Bene sit cultissimi Poëtæ manibus, qui tam celebrem ritum ab oblivionis injuria vindicare voluit. Quare nos etiam non possumus, quin aliquanto attentius ejus verba pensiculemus, quæ has potissimum ceremonias in ossilegio observari solitas clare loquuntur.

Primò, Lecta fuisse ossa ab amicis & propinquis, quod & Homerus testatur Iliad. Ω. in funere Hectoris:

Οςέα λευκὰ λέγοντο κασίγνητοί θ' ἕταροί τε.

Unde Propertius lib. 4. Eleg. 1.

Ossaque legisti non illa ætate legenda
Patris.

Et Seneca lib. 2. de Irâ: *Dignus fuit, cui permitteret à convivio ad ossa filii legenda discedere.* Quo pertinet, quod Plutarchus tradit in Problematibus filios, cum primum *ossa parentis combusti reperissent, ei gratulatos fuisse & tanquam Deum jam factum consalutasse.* Augusti tamen Imperatoris *reliquias legerunt primores equestris ordinis*, teste Suetonio in ejus vitâ. quanquam Dio auctor est, etiam Liviam huic ossilegio interfuisse,

Deinde lotis ante manibus ossa fuisse lecta asserit: cujus ritus vestigium me alibi legere non memini, hîc autem clarissimis

rissimis verbis indicatur. Quod non videns magnus Tiraquellus immerito malæ fidei accusavit Genialium dierum scriptorem, qui omissâ autoritate, ut solet, ceremoniæ hujus mentionem facit.

Tertio, eos, qui reliquias legebant, fuisse incinctos, id est, solutâ fluxâque veste muliebrem in morem. quod & Suetonius annotavit in Augusto cap. 100. *Reliquias legerunt primores equestris ordinis tunicati & discincti, pedibusque nudis, ac in Mausoleum condiderunt.* Quod autem *pedibus nudis* dicit, id reverentiæ & ταπεινοφροσύνης fuit indicium. nam in plerisque religionis & superstitionis ritibus obeundis calceos ponebant. non igitur in reliquiis funebribus usurpatum. Denique ossa collecta vino, lacte, aliisve odoribus, imo etiam lacrymis fuisse irrigata, & in linteo ventilari solita, ut exugeretur humor iste, quo sparsa erant. De quo ritu & Ovidius in Epist. Hypermnestræ ad Lyncum:

Et sepeli lacrymis perfusa fidelibus ossa.

Et in Epitaphio Rusticellæ:

Ne. grave. sit. tumulum. visere. sæpe. meum.

Et. quicunque. tuis. humor. labetur. ocellis

Protinus. inde. meos. defluat. in. cineres.

In-

Inscriptio vetus:

O. utinam. vivo. potuissem. præmia. morum.
Reddere. nunc. lacrymas. accipe. pro. meritis.
Nam. semper. fateor. tacita. te mente. probavi.
Detexit. sensus. ultima. flamma. meos.
Tu. columen. rerum semper. tu. cura mearum
Nunc. eris & luctus. tu. quoque. causa mei.
Ossibus. infundam. quæ. nunquam. vina. bibisti.

His addo, Funeras mulieres ossa illa sæpius in sinum collegisse. testatur. Tibul. l. 1. Eleg. 3.

Abstineas mors atra precor: non hic mihi mater
Quæ legat in mæstos ossa perusta sinus.

Et Propertius lib. 1.

An poteris siccis mea fata reponere ocellis?
Ossaque nulla tuo nostra fovere sinu.

Seneca in Consolat. ad Helviam. cap. 2. *Modo in eundem sinum, ex quo tres nepotes emiseras, ossa trium nepotum recepisti.*

CAP. VII.

Lex XII. tab. de non legendis homini mortuo ossibus interpretata contra Rævardum. Digitus mortuo abscissus, & quare. Ossa militiæ peregreque mortuorum lecta & in patriam portata. Ψυχαγωγίας religio & ritus. Quæstio, Quomodo ossa & cineres mortui dignosci potuerint, discussa.

OSsilegium igitur fuit hujusmodi. Ubi tamen notandum, Quiritium nonnullos ossa quædam in condendis cineribus legisse, eaque domum reportasse ad ostentationem majoris luctus. Quomodo intelligendam esse legem XII.CL.V. Casaubonus noster me monuit, & ego semper arbitratus sum: aliter quam Rævardus existimat, qui verba Legis, *Homini mortuo ossa ne legito*, ad membri abscissionem, de qua Festus, astringit, hujusmodi discrimine inter duas has phrases, *Homini mortuo ossa legere*, *& hominis mortui*, constituto, quod cum ossa hominis, quæ dispersa sunt, & non amplius cohærent, simul colliguntur, tunc hominis ossa legi dicantur: At homini mortuo ossa legi, cum ejus cadaveri ossa aliqua adimuntur, vel membrum abscinditur: quo sensu *vivis ossa legere Medicos* dixerit Seneca. Et *Legere* pro adimere & auferre dixisse veteres, non esse obscurum, si modo consideremus, eum dici *Sacrilegum*, qui adimit

mit & aufert res Deo rite consecratas. Horatius lib. 1. Satyr. 3.

Et qui nocturnus Divûm sacra legerit. Acute quidem hæc, sed parum εὐστόχως. Aliud enim *Digitum abscindere*, aliud *legere ossa*, etsi res sunt valde affines & ab eadem causa manantes. Utrumque factitatum augendo luctui, ut ait Cicero. Erant nempe, qui ante ἐκφορὰν mortuo digitum præciderent, ad quem servatum justa fierent postmodum, quoties luctum vellent instaurare. Festus: *Membrum abscindi mortuo dicebatur, cum digitus ejus decidebatur, ad quod servatum justa fierent, reliquo corpore combusto.* Alii vero ossa in reliquiis condendis legebant, domumque ferebant fini eadem. Quæ de Varronis *Excepto*, vel Ciceronis *Rejecto osse* intelligenda existimo. Verum hunc morem legendi ossa 12.tab. sustulerunt, *extra quam si quis foris militiæque mortuus siet.* Tum enim ossa legi permittebant, quod pium sit, reliquias majorum sepulcris inferri. De bellica tamen morte reperio Senatusconsultum, quo qui militiæ obiissent, eo ubi essent loci sepeliri jubentur. Factum id bello Italico, ut est apud Appianum lib. 1. bell. civil. *Consulis autem cadavere & aliorum nobilium non paucorum ad sepulturam in urbem relato, tristis visa est populo ejus pompæ facies, & diuturnus luctus excitus est tot civium desiderio. Quapropter SCto. decretum fuit, ut*

posthac defunctorum in bello corpora ibi humarentur, ubicunque cecidissent, ne ob eorum conspectum reliqui segniores ad militiam fierent. id decretum mox cognitum & hostes imitati sunt. Verba Græca hæc sunt: Ῥουτίλου δὲ τοῦ σώματος καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἐπὶ ταφὴν ἐς Ῥώμην ἐνεχθέντων, ἥ τε ὄψις ἀηδὴς ἦν ὑπάτου καὶ τοσῶνδε ἄλλων ἀνῃρημένων, καὶ πολυήμερον ἐπὶ τῷδε πένθος ἠγέρθη, καὶ ἀπὸ τοῦδε ἡ βουλὴ τοὺς ἀποθνήσκοντας ἐν τοῖς πολέμοις ἐκέλευεν ἔνθα περ ἂν ἀποθάνωσι θάπτεσθαι, τὸ μὴ τοὺς λοιποὺς ἐκ τῆς ὄψεως ἀποτρέπεσθαι τῆς στρατείας. τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ πολέμιοι πυθόμενοι περὶ σφῶν ἐψηφίσαντο.

Sed nihilominus tamen obtinuit hic ritus in iis, qui peregre essent mortui. Unde Ovid. lib 3. Trist Eleg. 3.

Ossa tamen facito parvâ referantur in urnâ,
Sic ego non etiam mortuus exul ero.

Am. Marcell. lib. 19. *Post incensum corpus ossaque in argenteam urnam conjecta, quæ ad gentem humo mandanda portari statuerat pater.*

Quemadmodum autem sinu ossa legebant: ita etiam urnulam illam ferales reliquias continentem sinu è terra peregrina in patrium solum solebant exportare. Martialis lib. 9. Epigr. 31.

Retulit ossa sinu chari Nigrina mariti,
Et questa est longas non satis esse vias.

Cum-

Cumque daret sanctam tumulis, quibus invidet, urnam.
Visa sibi est rapto bis viduata viro.

Tacitus de funere Germanici lib. 2. *Agrippina ascendit classem cum cineribus Germanici & liberis: miserantibus cunctis, quod fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantesque aspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret*

Ab hoc gentilium ritu non multum abiit ille alter majorum nostrorum ævo usurpatus, quo corpora peregre mortuorum, præsertim si fuissent aliquo dignitatis titulo insigniti, crudeliter exenterata frustillatimque conscissa ignibus imponebantur coquenda, ut ossa è carnium tegumento seperata commode tandem in locum sepulturæ, quem vivi elegerant, perferri possent. Vide Aimoinum de Gest. Franc. lib. 5. cap. 55. Quam consuetudinem ut barbaram & Christiano homine indignam sub gravi pœnâ abrogavit Bonifacius 8. Pont. Max. ut est in lib. 3. Extravag. com. tit. de sepult.

Non prætereundus hic etiam alius veterum ritus, quo sueti peregre mortuorum animas, quando corpora vel cineres non licebat, factis sacris magno clamore secum in patriam revocare: Græcis ψυχαγωγία dicitur Scholiastes Pindari ad Pythionic. Od. 6. Ἔθος ἦν τῶν πλουτησάντων ἐπ' ἀλλοδαπῆς, εἰ καὶ μὴ τὰ σώματα εἴη

παρ' αὐτοῖς, τὰς γοῦν ψυχὰς διὰ τῶν μυστηρίων ἀνακαλεῖσθαι, καὶ ὥσπερ συμπλεούσας εἰς τὴν πατρίδα διαπεραιοῦν. Etymologici auctor: Εἰώθασι κλαίοντες ἀνακαλεῖσθαι τοὺς τεθνεῶτας.

Ceterum in hac Ψυχαγωγία usurpabant ceremoniam, ut ter defunctum nomine appellarent. Unde Virgil. 6. Æneid.

Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem
Constitui & magnâ manes ter voce vocavi.

Theocritus Idyllio 13.

Τρὶς μὲν Ὕλαν ἄϋσεν, ὅσον βαθὺς ἤρυγε λαιμός,
Τρὶς δ' ἄρ' ὁ παῖς ὑπάκουσεν.

Recte igitur Heraldus censuit vocem *Hyla* ter scribendum in illo Virgilii 6. Ecl.

His adjungit Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus Hyla, Hyla, Hyla omne sonaret.

Allusit fortean hunc ritum Aristophanes in Ranis Ac. 5. Sc. 5.

Τεθνηκόσι γὰρ ἔλεγον, ὦ μοχθηρὲ σύ,
Οἷς οὐδὲ τρὶς λέγοντες ἐξικνούμεθα.

Hoc est. ut Nic. Frischlinus reddidit:

Quia mortuis loquebatur, fatue, quibus
Si ter dicamus, vix exaudimur tamen.

Fundus horum omnium Homerus, Odyss. 1.

Οὐδ' ἄρα μοι προτέρω νῆες κίον ἀμφιελίσσαι

Πρίν

Πρίν τινα τῶν δειλῶν ἑτάρων τρὶς ἕκαστον ἀῦσαι.
Οἱ θάνον ἐν πεδίῳ Κικόνων ὕπο δηϊωθέντες.

Neque certe mihi ulterius naves procedebant utrinque agitatæ.
Priusquam horum miserorum sociorum ter unumquemque vocasset
Qui perierunt in campo à Ciconibus trucidati.

Ad quem locum Eustathius: Ἔθος δ' ἦν, φασί, τὰς τῶν ἐπὶ ξένης ἀπολλυμένων ψυχὰς ἀνακαλεῖν τρὶς τοὺς ἐπιπεριλειπομένους, καὶ οὕτως ἀπιέναι. ὁ ψυχαγωγία τις ἦν. ὡς τῶν ἀνακαλούντων, δοκούντων καλεῖν ἐκείνους, ἢ μετάγειν εἰς τὴν πατρίδα. Et vide apud eum plura. Eadem etiam religione Cenotaphia instituta: de quibus paulo post dicetur.

Jam ordinem nostrum continuare pergamus; ubi prius difficilimam hanc quæstionem explicaverimus, quæ diu multos viros doctos habuit exercitatos: nimirum, quomodo cineres & ossa quibus honorem habitum volebant, dignosci potuerint à cineribus ex ligno natis, ab ossibusque animalium, quæ sæpe simul cum cadavere cremabantur. Sunt, qui tunicas factas existimant è lino quodam Indico, quod exuri minime potuerit, atque iis operta cremandorum corpora, ut ita illorum favilla ac ossa à reliquis cineribus separarentur. Ad istam opinionem stabiliendam abutuntur autoritate Plinii, qui lib. 19. c. 1.

de hoc lino sic loquitur : *Inventum est etiam quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas sordibus exustis splendentes magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis favillam ab reliquo separant cinere.* Sed hos raritas hujus lini & pretium facile refutaverit: ut mittam, quod Plinio non de Romanis sermo, sed iis gentibus, apud quas illud linum nascebatur, quarum Reges tantum eo sint usi. Nugis etiam similiora, quæ alii de Amianto lapide comminiscuntur, cujus sententiæ cum nullum veteris scriptoris testimonium afferant, assensum illis accommodare minime possum: sed potius cum clarissimo viro Is. Casaubono ita sentio, cadaver cremandum sic in pyra fuisse collocatum; ut cineres & ossa separata manerent, neque aut ligni cineribus aut animantium, quæ simul cremabantur, ossibus commiscerentur: atque ita ex situ & collocatione cadaveris facultatem fuisse discernendi cineres ac ossa. Cujus opinionis fundum habemus Q. Smyrnæum in descriptione funeris Acillei, l. 3.

> Δὴ τότε πυρκαϊὴν οἴνῳ σβέσαν. ὀστέα δ' αὐτοῦ
> Φαίνετ' ἀριφραδέως, ἐπεὶ οὐχ' ἑτέροισιν ὁμοῖα
> Ἦν ἀλλ' οἷα γίγαντος ἀτειρέος. οὐδὲ μὲν ἄλλα

Σὺν

Σὺν κείνοις ἐμέμικτο. ἐπεὶ βόες ἠδὲ καὶ ἵπποι
Καὶ παῖδες Τρώων μίγδα κτεάτεσσι καὶ ἄλλοις
Βωμὸν ἄπωθε κέοντο περὶ νέκυν. ὃς δ' ἐνὶ μέσσοις
Ῥιπῇ ὑφ' Ἡφαίστοιο δεδμημένος οἶος ἔκειτο.

Hoc igitur modo positi in rogo cadaveris ossa, quæ supererant μετὰ τὴν τῆς πυρᾶς μάρανσιν colligebantur, & quicquid cinerum inde decuti atque detergeri potuit in urnam conditum existimo. nam alias omnes cineres combusti corporis distingui situ potuisse ab iis, qui è lignis nascebantur, vero non est simile. Atque de hac quæstione ego ita statuo: Si quis meliora excogitârit, maximam à me gratiam inibit.

CAP. VIII.

De Reliquiarum & Corporis compositione. Componere, *Cineres & ossa condita in urnas.* Ossuaria. Cineraria, *Urnas illas fuisse aureas, argenteas æneas, marmoreas, fictiles. Corpus conditum in arcam cum omni ornamento funebri. Carum consuetudo. De positurâ corporum in sepulcris apud Athenienses usitata. Laërtii dissensus à Plutarcho & Æliano.*

COLLECTA igitur ad hunc modum ossa ac cineres, vinoque & aliis odoribus, interdum & lacrymis perspersa ac irrigata, in monumentum condebant. Dionysius Halicarnass. lib. 8. Κἄπειτα

συναγαγόντες τὰ λείψανα, ἔθαψον ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, χώματι ὑψηλῷ διὰ πολυχειρίας ἐργασθέντι, μνῆμα ἐπίσημον ἐργασάμενοι. hoc est, *Deinde collectas reliquias in eodem loco humarunt, tumulo excelso super eas multorum manu congesto, monumentoque insigni instructo.* Eadem Suetonius in Augusto cap. 100. Frequens autem vox *Componendi* hoc sensu. Horatius l. 1. Satyr. 9.

Omnes composui, felices.

Propertius lib. 2.

Tu mea compones ossa.

Catullus:

Quem nunc tam longe non inter nota sepulcra,
Nec prope cognatos compositum cineres.

Tacitus lib. 1. hist. *Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus composuêre.* Et Virgilius translate lib. 1. Æneid.

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

Nequaquam tamen cineres & ossa ita nude componebantur tumulo, sed vasculis quibusdam inclusa, quæ Latini *Vrnas* vocabant. De quo ritu Scholiast. Homeri Iliad. Δ. οἱ ἀρχαῖοι, inquit, τὰ σώματα οὐκ ἔθαπτον ἐπὶ γῆν, εἰ μὴ πρότερον ἐκκαύσαιεν, εἶθ' οὕτως τὴν τέφραν σὺν τοῖς ὀστέοις ἐχώννυον ἐν ἀγγείῳ τινὶ ἀποθέμενοι. Hinc Thallus in Epigrammate, quod extat l. 3. Antholog. tit. εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας.

λείψα-

— λείψανα δ' αὖ, αὖ,
Ἔδραπες ἐν βαιῇ καλπίδι κόλθόμεθα.

Et Herodianus lib. 2. Καλπὴν φέροντες, ἔνθα ἦν τὰ Σεβήρου λείψανα. Proprio tamen nomine hæ urnulæ *Oſſuaria* dicebantur. Græcis ὀστοθήκη vel ὀστοδοχεῖα. Vetus Inſcriptio: JULIA. FUSCINIA. OSSUARIUM. VIVA. SIBI. FECIT. Meminit hujus vocis & Ulpianus D. De ſepulcro violato. leg. 2. Et in aliâ inſcriptione etiam *Cineraria* dici invenio. Unde & *Cinerarii*, qui cineres & reliquias martyrum honorabant, apud D. Hieronymum in Epiſt. quadam ad Ripuarium: *Ais Vigilantium os fœtidum rurſus aperire & putorem ſpurciſſimum contra Sanctorum proferre reliquias, & nos qui eas ſuſpicimus, appellare Cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum oſſa veneremur.*

Ceterum Urnæ hæ pro cujuſcunque conditione & facultatibus erant vel viles vel pretioſæ. Nam virorum illuſtrium oſſa *Aureis urnis* fuiſſe condita legimus. Homerus Iliad. Ψ.

Κλαίοντες δ' ἑτάροιο ἐνηέος ὀστέα λευκὰ
Ἄλλεγον ἐς χρυσέην φιάλην.

Idem Iliad. Ω. Moſchus Idyll. 4.

Καί κεν ἐνὶ χρύσειον ἐς ὀστέα κρωσσὸν ἁπάντων,
Λέξαντες καὶ ἔθαψαν ὅθι πρῶτον γενόμεσθα.

Plutarchus in Parall. ὑδρίαν vocat χρυσήλατον, in qua Demetrii reliquiæ ad filium sunt relatæ. Æl. Spartianus de Severo in ejus vita: *Corpus ejus à Britannia Romam usque cùm magna provincialium reverentiâ susceptum est, quamvis aliqui urnulam auream tantum fuisse dicant Severi reliquias continentem, eandemque Antoninorum sepulcro illatam.* Eutropius de Trajano Imp. lib. 8. *Solus omnium Imp. intra urbem sepultus est. ossa ejus collocata in urnâ aureâ in foro, quod ædificavit sibi.* De urnâ *Argenteâ* Am. Marcellinus lib. 18. *Post incensum corpus, ossaque in argenteam urnam conjecta, &c.* Urnæ *aneæ* meminit Virgilius lib. 6. Æneid.

Ossaque lecta cado texit Corinæus ahêno. Sequitur *Marmorea.* Xiphilinus in Severo: Καὶ μετὰ τοῦτο τὰ ὀστᾶ ἐς ὑδρίαν Πορφύρου λίθου ἐμβληθέντα, ἔς τε τὴν Ῥώμην ἐκομίσθη, καὶ ἐς τὸ Ἀντωνεῖον ἀπετέθη. Λέγεται δὲ τὴν ὑδρίαν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου μεταπέμψασθαί τε αὐτὸν καὶ ἐπιψηλαφήσαντα εἰπεῖν. χωρήσεις ἄνδρα, ὃν ἡ οἰκουμένη οὐκ ἐχώρησεν. *Ossa in urnam factam ex lapide Porphyretico conjecta Romam perlata & in Antoniniano reposita sunt. Fertur Severus hanc urnam paulo antequam decederet è vita jussisse ad se perferri: deinde contrectasse, atque ita dixisse: Tu virum capies, quem totus orbis terrarum non cepit.* Denique *fictilium* urnarum memiminit Propertius lib. 2. Eleg. 12.

Deinde ubi ſuppoſitus cinerem me fecerit ardor,
Accipiat manes parvula teſta meos.

Epigram. Crinagori lib. 3. Anthol. tit. 6.

Σὸς δὲ νεκὺς ψαφαρῇ κείσετ' ἐν ὀστρακίνῃ.

Etymologicum Magnum. Λάρναξ κυρίως ἡ παρὰ λάαν, ὅ ἐστι λίθων κατασκευασθεῖσα θήκη. ἢ παρὰ τὸ λίαν νάσσεσθαι τὸ ἐντιθέμενον. Atque hoc modo Reliquiæ cremati cadaveris condebantur.

Funus vero, quod igni comburendum non erat, ſtatim in arcam vel loculum ad hunc uſum ab ipſo mortuo, cum adhuc eſſet in vivis, ſive ab heredibus comparatum, locabatur una cum omni iſto ornatu, quo erat per forum domo exportatum. Solitos enim veteres non ſolum veſtes variaque ornamenta in rogum conjicere; ſed & cum mortuo in monumentum inferre, diſcimus ex Lege ult. D. De Auro & Argento. ubi mulier decedens ita ſcripſerat in teſtamento: *Funerari me arbitrio viri mei volo & inferri mihi quæcunque ſepulturæ meæ cauſa feram ex ornamentis, lineas duas ex margaritis & viriolas ex ſmaragdis.* Sic Virgines Veſtales ſtupri reas εἰς σηκὸν ὑπὸ γῆν κατεσκευασμένον ἅμα τοῖς ἐνταφίοις κόσμοις, *in cellam ſubterraneam una cum ſepulcralibus ornamentis* poſitas, auctor Dionyſius lib. 2.

Commodum hîc mihi in mentem venit Carum conſuetudo, quos parvum ſcutum

tum & galeam, quorum illi inventores extiterunt, cum mortuis defodiſſe, auctor Thucydides lib. 1. Δήλου καθαιρομένης ὑπὸ Ἀθηναίων ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ, καὶ τῶν θηκῶν ἀναιρεθεισῶν, ὅσαι ἦσαν τῶν τεθνεώτων ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἥμισυ Κᾶρες ἐφάνησαν, γνωσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν ὅπλων ξυντεθαμμένῃ, καὶ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσι. *Cum expiaretur ab Athenienſibus hoc bello Delus deſtructis ſepulcris eorum, quicunque in eâ inſula deceſſiſſent, ſupra dimidium Cares agniti ſunt genere armorum, cum quibus erant ſepulti.* Et addit ibi Scholiaſtes: οἱ Κᾶρες πρῶτοι εὗρον τοὺς ὀμφαλοὺς τῶν ἀσπίδων καὶ τοὺς λόφους, τοῖς γὰρ ἀποθνήσκουσι συνέθαπτον ἀσπιδίσκιον μικρὸν καὶ λόφον, σημεῖον τῆς εὑρέσεως. Nec plura jam addo de iis, quæ cum mortuis ſolebant recondi.

De poſiturâ vero cadaverum, ad ortumne Solis, an vero ad occaſum illa in monumentis Romani collocarint, nihil certi habeo affirmare. At Athenienſes mortuos ſuos πρὸς δυσμὰς βλέποντας *ad occaſum reſpicientes* poſuiſſe, tradit Ælianus lib. 5. Var. hiſt. Νόμος καὶ οὗτος Ἀττικὸς, ὃς ἂν ἀτάφῳ περιτύχῃ σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν. θάπτειν δὲ πρὸς δυσμὰς βλέποντα. *Eſt & hujuſmodi lex apud Athenienſes: Si quis in inſepultum hominis cadaver incidat, omnino ei terram injicito, & ita ſepelito ut ad occaſum ſpectet.* Et lib. 7. Var. hiſt. cap. 19. ubi memorabile illud Solonis factum recenſet,

censet, arguentis ex cadaverum positu Salamina optimo jure à suis civibus occupatam: Ἀρχαίας γὰρ θήκας ἀνοίξας, ἀπέδειξε πάντας Ἀθηναίους πρὸς δύσιν κειμένους κατὰ τὸ πατρῷον αὐτοῖς ἔθος· τοὺς δὲ Μεγαρεῖς εἰκῆ, καὶ ὡς ἔτυχε τεθαμμένους. hoc est, *Reseratis enim antiquis monumentis, ostendit omnes Athenienses versus occasum patrio more jacere: Megarenses vero temere & sine discrimine sepultos esse.* Idipsum quoque refert Plutarchus in Solone. Sed contrarium testatur Diog. Laërtius: diserte enim mortuos Athenis ad ortum Solis locatos fuisse asserit, eandem historiam tangens in Solone: Ἔπεισε δὲ αὐτοὺς καὶ τὴν ἐν Θράκῃ χερρόνησον προσκτήσασθαι. ἵνα δὲ μὴ δοκοίη βίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκῃ τὴν Σαλαμῖνα κεκτῆσθαι. ἀνασκάψας τινὰς τάφους, ἔδειξε τοὺς νεκροὺς πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένους, ὡς ἦν ἔθος θάπτειν Ἀθηναίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους πρὸς ἕω βλέποντας, καὶ ἀπὸ τῶν δήμων τοὺς χρηματισμοὺς ἐγκεχαραγμένους, ὅπερ ἦν ἴδιον Ἀθηναίων. *Persuasit Atheniensibus, ut in Thracia quoque sibi vendicarent Chersonesum. Ac ne magis vi quam jure Salamina possidere viderentur effossis quibusdam tumulis cadavera Orientem Solem conversa, qui Atheniensibus sepeliendi mos erat, ostendit: sepulcra item ipsa ad Orientem posita inscriptaque ipsis familiarum nomina, quod quidem proprium Atheniensium fuit.* Quid ad hanc tam manifestariam pugnam dicemus

mus? An lapſum in hiſtoria Plutarchum, lapſum Ælianum? Minime vero gentium. Sed potius, ut eruditiſſimus Caſaubonus cenſet, δυοῖν θάτερον, aut fefellit Diogenem memoria, cum Plutarchi locum in animo haberet: itaque factum, ut quod ille Megarenſibus, ipſe Athenienſibus tribuerit: aut certe alios ſecutus eſt auctores, quos non defuiſſe ex Thucydidis Scholiaſte lib. 1. συγγραφ. videre eſt, ubi annotat, morem fuiſſe omnibus Græcis ἐπ' ἀνατολὰς ποιεῖν ὁρᾶν τοὺς νεκροὺς: Phœnicibus vero πρὸς δύσιν.

His velut ἐπίμετρον addo, Cadavera etiam ſupina in ſepulcris fuiſſe poſita, more, ni fallor, hodieque ubique gentium frequentato. Aliter vero Diogenes Cynicus, qui interrogatus à Xeniade, quomodo vellet ſepeliri, reſpondiſſe dicitur, εἰς πρόσωπον, *in faciem verſus*: Illo autem cauſam ſciſcitante, ſubjunxiſſe, ὅτι μετ' ὀλίγον μέλλει τὰ κάτω ἀναστρέφεσθαι *quia paulo poſt inferiora in contrariam partem convertentur.* teſte Laërtio in ejus vità.

CAP. IX.

Præficâ dicente Ilicet, *domuitionem paraſſe, qui adhuc prope buſtum durabant. Diſceſſuri aquâ luſtrabantur,* Salve *&* Vale *inclamabant*, terram levem, quietem, pacem *precabantur, ignem ſupergrediebantur.*

CORpore jam in monumentum collocato, reliquiiſque conditis, & omnibus ſolemni more peractis, pronunciatur tandem noviſſimum verbum, ILICET: quo dicto quilibet domuitionem parabat. Servius libro 4. Æneid. *Varro dicit pyras ideo cupreſſo circumdari propter gravem uſtrinæ odorem: ne offendatur populi circumſtantis corona, quæ tam diu ſtabat reſpondens planctibus Præficæ, id eſt, principis planctuum, quam diu conſumpto cadavere & collectis cineribus diceretur noviſſimum verbum, Ilicet, quod ire licet ſignificat.* Non tamen ſemper omnes, qui exſequias venerant, tam diu expectaſſe reperio. Nam quoſdam ultra portam non proceſſiſſe clare teſtatur Propertius, apud quem Cynthia de ſuo funere ſic loquitur, lib. 4.

Si piguit portas ultra procedere, at illud
Iuſſiſſes, lectum lentius ire meum.

Imo Imperatores & illuſtres viri in funeribus ſuorum ad laudationem tantum; quæ fiebat in foro, videntur veniſſe, nec niſi rariſſime interfuiſſe officio, cum efferrentur è roſtris ad buſtum extra urbem.

bem. Quapropter ut civile & δημοτικὸν in Tiberio notavit Suetonius capite 32. quod ad rogum se cum ceteris conferre non spreverit: *Quorundam illustrium*, inquit, *exsequias usque ad rogum frequentavit*. Sic accipiendum quod de Druso ejus filio observat Dio: ὁ Δροῦσος παρὰ τῇ ὑπατείᾳ προσήκοντα ἐξ ἴσου τοῖς συνάρχουσιν ἐξετέλεσε, καὶ κληρονόμος γε ὑπό τινος καταλειφθεὶς, τὸ σῶμα αὐτοῦ συνεξήνεγκε. Ubi συνεκφέρειν significat exsequias usque ad rogum cum aliis frequentare, ut doctissime explicat omnis antiquitatis & eruditionis promus condus Isaac. Casaubonus noster l. 3. Animadvers. in Sueton. Alios autem rogo incenso conjectisque in eum muneribus & decursione peracta statim abiisse, relictis ad rogum iis, quorum erat ossa legere, Dio me docuit lib 56. in funere Augusti: πραχθέντων δὲ τούτων οἱ μὲν ἄλλοι ἀπηλλάγησαν. ἡ δὲ δὴ Λιβία κατὰ χώραν πέντε ἡμέρας μετὰ τῶν πρώτων ἱππέων μείνασα, τότε ὀστᾶ αὐτοῦ συνελέξατο, καὶ ἐς τὸ μνημεῖον κατέθετο. hoc est, *His peractis* (puta, incenso rogo & aquila evolante) *reliqui discesserunt. Livia autem cum equitum primis eo in loco quinque dies morata, ossa ejus legit, ac monumento condidit.* Nonnullos tamen etiam usque ad ipsam μάρανσιν τῆς φλογὸς prope bustum durasse, videre est ex Dionysio Halicarnassæo l. 8. de funere Marcii, ad cujus rogum inquit tantisper expectasse eos, quibus Marcius

cius maxime in amoribus fuerat, dum flamma languefcens fubfideret: *παρέμενον οἱ μάλιστα τῶν ἄνδρα ἀσπαζόμενοι μεχρὶ τοῦ μαρανθῆναι τὴν φλόγα.*

Quotquot autem tantifper ad rogum expectaffent, dum collectis conditifque reliquiis funeri finis fieret, eos non ante à lugubri hoc officio difceffiffe, quam aquâ ter effent luftrati propter contractam à funere pollutionem, Virgilius videtur indicare libro 4. Æneid. de exfequiis Mifeni:

Offaque lecta cado texit Chorineus aheno,
Idem ter focios purâ circumtulit unda,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ,

Quo quidem loco afpergilli meminit, quod è rore marino & oliva felici conftat, cum tamen potius è lauru fieri foleret, Nam, ut Feftus ait, *Laurum omnibus fuffionibus adhiberi folitum erat, vel quod medicamento ficciffima fit, vel quod omni tempore viret, ut fimiliter Refp. vireat.* Sed hujus rei caufam audiamus à doctiffimo Virgilii Scholiafte, ad hæc verba —— ramo felicis olivæ; *Feftæ arboris,* inquit ille, *fed moris fuerat, ut de lauro fieret. Sane dicit Donatus, quod hoc propter Auguftum mutavit. Nam nata erat laurus in palatio eo die, quo natus eft Auguftus: unde triumphantes coronari confueverant, propter quam rem noluit laurum dicere ad officium lugubre pertinere.*

Sic apud Græcos quoque morem fuiffe,

ſe, ut elato cadavere juſtiſque redditis aqua abluerentur vivi, qui funus duxerant expiationis gratia, teſtatur Suidas in verbo Καθαλοὺς· Ἔθος γὰρ ἦν μετὰ τὸ ἐκκομισθῆναι τὸ σῶμα, καθαρμοῦ χάριν, ἀπολούεσθαι τοὺς οἰκείους τεθνεῶτος. Idipſum tradit Scholiaſtes Ariſtophanis Nubibus, verbis pene iiſdem: Ἔθος ἦν μετὰ τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ νεκροῦ λούεσθαι τοὺς κατ' οἶκον καθαρμοῦ χάριν.

Præterea quoque *Salve* & *Vale* compoſitis ſolebant inclamare: vel etiam illud *Vale* ter repetere. Virgilius lib.11.

Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus;

Ubi Servius: *Senſus talis eſt, Præſtate mihi vos funebre ſolatium: hoc eſt affamini me, ut dici mortuis ſolet, Vale, Vale, Vale.* Idem Virgilius lib.XI.

Salve æternum mihi maxime Palla
Æternumque vale.

Quod imitatus Statius 3. Sylvar.

Salve ſupremum genitor mitiſſime patrum
Æternumque vale.

Servius ad Virgilii locum: *Varro in libris Logiſtoricis dicit, Ideo mortuis Salve & vale dici: non quod aut valere aut ſalvi eſſe poſſint, ſed quod ab his recedimus eo nuſquam viſuri. Hinc ortum eſt, ut etiam maledicti ſignificationem interdum Vale obtineat, ut Terentius: Valeant, qui inter nos diſcidium volunt, hoc eſt, ita à nobis recedant, ut nunquam ad noſtrum revertantur*

tur aspectum. Ergo cum mortuo dicitur. VALE, non etymologia consideranda est, sed consuetudo, quod nullis vale dicimus, nisi à quibus recedimus. Eadem fere habet ad libr. v. Æneid. quo benivolum Lectorem remitto.

Soliti autem ad postremum Vale plerunque subjungere hæc verba: *Nos te ordine, quo natura permiserit, cuncti sequemur.* teste eodem Servio in lib. 3. Æneid. ad hæc verba: *supremum voce ciemus.* Atque hanc clausulam etiam in antiquis Inscriptionibus reperire est. Sic enim in quadam memini me legere: VALE. ET. SALVE. ANIMA. Ɔ. OPPIÆ. FELICISS. NOS. EO. ORDINE. QUO NATURA. PERMISERIT. TE. SEQVEMVR. VALE. MATER. DVLCISSIMA.

Tum etiam humato cadaveri vel reliquiis conditis *Terram Levem* precabantur: quo ritu nihil fere frequentius in veterum scriptis & literatis Lapidibus. quare non malam spero me gratiam initurum ab antiquitatis amantibus, si complusculа hujus formulæ exempla huc congessero, Latina pariter & Græca: nam utrumque populum his verbis usum reperio. Tibullus lib. 2. Eleg. 4.

Et bene, discendens dicet, placideque quiescas,
Terraque securæ sit super ossa lenis,

Pro-

Propert. lib. 1. Eleg. 17.

Illa meum extremo clamasset pulvere nomen,
Ut mihi non ullo pondere terra foret.

Martialis lib. 6. Epig. 68. de morte Eutychi pueri:

Quicquid id est, subitæ quæcunque est causa rapinæ,
Sit precor & tellus mitis & unda tibi.

Idem libr. v. Ep. 36. ad Erotium:

Mollia nec rigidus cespes tegat ossa, nec illi
Terra gravis fueris, non fuit illa tibi.

Cui simile illud Meleagri:

Παμμῆτορ γῆ χαῖρε· σὺ τὸν πάρος οὐ βαρὺν εἰς σὲ
Αὐσιγένην, καὶ αὐτὴ νῦν ἐπέχοις ἀβαρής.

Et nota est solemnis illa Inscriptionum formula, SIT. TIBI. TERRA. LEVIS. quæ plerunque literis hisce initialibus. S. T. T. L. solebat denotari. Suidas: Κούφη γῆ τοῦτον καλύπτοι. Euripides Alceſtide:

— κοῦφά σοι.
Χθὼν ἐπάνω πέσοι γύναι.

Et tritam fuisse vulgi sermone hanc precationem, demonstrat Julianus Imperator Epistola ad Hermogenem Ægypti præfectum: Ἐκεῖνα μὲν, inquiens, δὴ ἐπειδὰν μακαρείτης ἐλθεῖν, κούφη γῆ, καθάπερ λόγος. Huc pertinent antiqua Epigrammata Lapidibus incisa, cujusmodi est illud:

TE.

TE. TELLVS. SANCTOSQVE. PRECOR.
PRO CONJVGE. MANES.
VOS. ITE. PLACIDI. TU. LEVIS. OSSA. TEGAS.

Item illud alterum:

NVNC. VOS. CONTESTOR. MANES.
QVIBVS. OSSA. RELINQVO.
TELLVS. HVIC. TVMVLO. NE. GRAVIS. ESSE. VELIS.

Et in quodam lapide Romano?

OPTO.SI.QVA.FIDES.REMANET. TELLVRIS. AMICÆ.
SIT. TIBI. PERPETVO. TERRA. LEVIS. TVMVLO.

Persius *levem cippum* dixit Satyr. 1. Et Juvenalis:

— *tenuem & sine pondere terram.*

Satyr. 7. Hujus loci est lepidum Agathiæ cavillum in infantem matris utero immortuum:

Κούφη σοι πλέθοι γαστὴρ τέκος ἀντὶ κονίης,
Αυτὴ γάρ σε φέρει, καὶ χθονὸς οὐ χατέεις.

Jocum etiam hinc captavit Martialis lib 9. in Epitaphio Philænis; cui ita terram levem precatur, ut tanto facilius ossa ejus à canibus possint erui.

Sit tibi terra levis, mollique tegaris arenâ,
Ne tua non possint eruere ossa canes.

Cui

Cui plane geminum eſt illud Ammiani lib. 2. Antholog. tit. εἰς πονηρούς·

Εἴη σοι κατὰ γῆς κούφη κόνις οἰκτρὲ Νέαρχε,
Ὄφρα σε ῥηϊδίως ἐξερύσωσι κύνες.

Orta autem hæc formula à vulgari veterum ſuperſtitione, qua credebant, ſepultos adhuc incantationibus obnoxios, ideoque ne eæ nocerent, tumulo bene precabantur: Quemadmodum igitur amicis & caris ſuis terram levem optabant: ita contra, quibus male vellent, iis *terram gravem* imprecabantur, id eſt, ut ſepulcrum illorum incantaretur, quo ſcilicet umbra preſſa è tumulo evocari non poſſet. Plinius lib. 2. Natural. hiſt. cap. 63. de terrâ: *Cujus numen ultimum jam multis imprecamur irati grave, tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquam iraſcatur homini.* Propertius lib. 2. Eleg. 20.

Oſſa tibi juro per matris & oſſa parentis:
Si fallo, cinis, heu! ſit mihi uterque gravis

Quod expreſſum videtur ex ultimo Epig. Callimachi:

Εἶχον ἀπὸ σμικρῶν ὀλίγον βίον, οὔτε τι δεινὸν
Ῥέζων, οὔτ' ἀδικῶν οὐδένα. γαῖα φίλη,
Μίκυλος. εἴ τι πονηρὸν ἐπῄνεσα, μήτε σὺ κούφη
Γίγνεο, μήτ' ἄλλοι δαίμονες οἵ μ' ἔχετε.

Tibul-

Tibullus lib. 1. Eleg. 4.

Iam tua, qui Venerem docuisti vendere primus,
Quisquis es, infelix urgeat ossa lapis.

Alludit huc Martialis lib. 11. Epigr. 15. in Colonum pessime agrum colentem:

Heredes nolite brevem sepelire colonum:
Nam terra est illi quantulacunque gravis.

Quod si igitur cui incantari contigisset, tum *terra gravis* dicebatur. Quintilianus declam. 10. de sepulcro violato: *Nunc barbaro carmine gravem terram totis noctibus pulsat, & impositum sibi sepulcrum quod non possit evolvere, quæ solebat ipsos discutere inferos, umbra miratur.* Iterum: *Queritur solito terram graviorem utique cum sentit venisse noctem, quando umbræ feliciores demittuntur ad matres.* De utroque autem ritu & gravem & levem terram precandi mortuis elegantissime Tertullianus de Testimonio animæ cap. 4. *Quid? quod ut sentienti maledicis, si cujus memoriam alicujus offensæ morsu facis, terram gravem imprecaris, & cineri penes inferos tormentum: æque ex bona parte, cui gratiam debes, ossibus & cineri ejus refrigerium comprecaris & ut bene requiescat apud inferos cupis.*

Atque hæc postrema verba commodum mihi in memoriam revocant etiam illam mortuis bene precandi formulam, *Vt bene* vel *placide quiescerent*, aut *molliter*

jacerent. Utitur hac Tibullus lib. 2. Eleg. ult.

Sic bene sub tenerâ parva quiescat humo.
Tacitus in vitâ Agricolæ: *Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnæ animæ, placide quiescas.* Inscriptio Prænestina. OSSA. TIBI. BENE. QVIESCANT. Ovidius lib. 1. Amor. Eleg. VIII:

— sæpe rogabis
Vt mea defunctæ molliter ossa cubent.

Idem. lib. 3. Trist. Eleg. 3.

At tibi, qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Et in Epistolâ Didûs ad Æneam:

Et senis Anchisæ molliter ossa cubent.

Virgilius Ecloga ult.

-- ô mihi tum quam molliter ossa quiescant!

Idem lib. 2. Æneid.

— placidâ compostì in pace quiescant.

Non enim quietem tantum: sed & pacem mortuis optabant sensu fere eodem. Valentinianus Novella de Sepulcris: *Pax sepultis.* Et Valerius Probus has notas H. R. I. P. interpretatur: *Hic requiescit in pace.*

Sed ut tandem caput hoc absolvamus, Vale jam mortuis dicto, & ut placide quiescant, vel terram levem experiantur optato, domuitionem quisque parabat: in qua tamen hoc solemne usurpatum invenio, ut ignem supergrederentur aquâ corpus

corpus aſperſi. Feſtus : *Funus proſequuti redeuntes ignem ſupergrediebantur aqua aſperſi, quod purgationis genus ſuffitionem vocabant.*

CAP. X.

De Sepulcris. Etymon Sepulcri, itemque Synonyma. Monumentum. Memoria. Conditivum *vel* Conditorium. Requietorium. Sedes. Domus. Stabula cadaverum. Theſaurus orcinus. Tumulus. Sarcophagus. *Sepulcri appellatio ad os vel ventrem tranſlata.*

QVibus ceremoniis mortuus vel reliquiæ monumento inferri ſolerent, vidimus : reliquum eſt , ut jam ad Sepulcra ipſa accedamus, & *Qui* illa exſtruere ſolerent, ac *Quibus* : tum *Cujuſmodi* fuerint & quæ *ſepulcrorum Religio*, quantum poteſt , conſideremus , ac chartæ huic breviter illinamus : quæ quidem ſi non ſatis accurata & ad unguem elaborata fuerint, at grata tamen fore arbitror iis, qui antiquitatis ſtudio tenentur, non minus, quam clarorum virorum ſepulcra eſſe ſolent peregrinantibus : quos mirum in modum ejuſmodi monumentis, quæ regum & magnorum hominum cineres ac oſſa contegunt, delectari, præter quotidianam experientiam etiam Strabo monet lib. 2. Geograph. περὶ πολλῶν γάρ ἐστι πόλεων τοῦτ', ὅπερ εἶπε Δημοσθένης ἐπὶ τῶν περὶ Ὄλυνθον, ἅς οὕτω ἠφανίσθαι φησίν, ὥστ' εἰ μηδὲ πώποτ' ᾠκίσθησαν γνῶναι ἄν τινα

ἐπελθόντα. Ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς τούτους τοὺς τόπους καὶ εἰς ἄλλους ἀφικνοῦνται ἄσμενοι, τὰ ἴχνη ποθοῦντες ἰδεῖν τῶν οὕτω διωνομασμένων ἔργων, καθάπερ καὶ τοὺς τάφους τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν. Id est, *Hoc enim de multis urbibus licet pronunciare, quod de Olyntho & vicinis dixit Demosthenes: quas ita ait deletas esse, ut si quis nunc ad ea loca perveniat, is dubitare possit, unquamne ibi fuerit habitatum. Veruntamen in hujusmodi loca libenter homines proficiscuntur, ipsa vestigia tam nobilium operum cupientes videre, sicut & sepulcra inclutorum virorum.* Exemplo sunt C. Julius Cæsar & Octav. Augustus, quos Alexandri Magni sepulcrum inspexisse, historici memoriæ prodiderunt. De Jul. Cæsare Lucanus libro 10.

Effossum tumulis cupide descendit in antrum.
Illic Pellæi proles vesana Philippi
Felix prædo jacet terrarum, vindice fato
Raptus: sacratis totum spargenda per orbem
Membra viri posuêre adytis, Fortuna pepercit
Manibus, &c.

De Augusto autem Dio lib. 50. καὶ μετὰ ταῦτα τὸ μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου σῶμα εἶδε καὶ αὐτοῦ καὶ προσήψατο, ὥς τε τι τῆς ῥινός, ὥς φασι θραυσθῆναι. hoc est, *Deinde corpus Alexandri inspexit, idque attrectavit, ita ut nasi quoque (ita enim fertur) particulam ali-*

aliquam fregerit. Eodem desiderio Ciceronem quoque Archimedis sepulcrum septum undique & vestitum vepribus & dumetis indagasse, & Syracusanis, qui id esse omnino negabant, primum monstrasse legimus lib. 5. Tuscul quæst.

Sed quo dilabor? in viam redeamus, initio facto à re minutissima, hoc est, à Sepulcri Etymologiâ: in qua se mire torquet Terentii interpres Andria primore, ubi quærit, utrum dicatur *Sepulcrum κατ' ἀντίφρασιν, quod sine re pulcra sit? an quod ibi sine pulsu sint, id est, mortui? an quod illic animæ à vivis sepeliantur, id est, separentur?* Tandem autem à *sepeliendo* dici asseverat, quod est humare vel humo condere. Recte hoc: omnino enim à supino *Sepultum*, fit Sepulcrum, mutata T in C, & inserta R, quemadmodum ab Ambulatum fit Ambulacrum: à Fultum, Fulcrum: ab involutum, Involucrum: à Lavatum, Lavacrum: à Simulatum, Simulacrum. Ex quo patet, cur sine aspiratione vox hæc scribenda sit, reclamantibus nonnullis Lapidibus & ipso Agellio lib. 2. Noct. Attic. cap. 3. Diserte etiam Servius in 3. Georg. *Tria*, inquit, *veteres habebant nomina, in quibus C. literam sequeretur adspiratio, Sepulchrum, Orchus, Pulcher: è quibus Pulcher tantum hodie recipit adspirationem.* Vnde tamen dissentit Carisius lib. 1. *Pulchrum*, inquiens, *Varro adspirari debere negat: ne duabus*

duabus consonantibus media intercedat adspiratio: quod minime rectum antiquis videbatur. unde & Sepulchrum hodieque manet, quod sit seorsum à pulchro propter recordationem doloris. Verum de his minutiis & quisquiliis ἀκανθολόγοι viderint: Nos alias sepulcrorum appellationes persequemur.

Ac generaliter quidem *Monumenta* vel *Memoriæ*, Græcis μνημεῖα & μνήματα dicuntur. De Monumentis Festus: *Monumentum est, quod mortui tui causa ædificatum est: & quicquid ob memoriam alicujus factum est, ut fana, porticus, scripta & carmina.* Magis signate Florentinus Jurisconsultus lib. 7. Instit. *Monumentum generaliter*, ait, *res est memoriæ causa in posterum prodita, in qua si corpus vel reliquiæ inferantur, fiet Sepulcrum, &c.* Cicer. Epist. ad Cæsar. *Sed ego, quæ monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor: ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad præsentis temporis gratiam.* A memoria igitur vel à monendo Monumentum dicitur: vel ut D. Hadrianus sensit, à muniendo, quod muniendi causa fiat, de quo etymo paulo post.

Dixi Memoriæ quoque nomen sepulcris inditum. Nam etsi quidem Cicero ait. 2. de Invent. *Memoria est, per quam repetit animus ea, quæ fuerunt*: tamen etiam externa illa adminicula, quæ hanc juvant & excitant, figuratâ locutione interdum

terdum Memoriæ dictæ. Vetus Inscriptio: SERVILIVS. TROILVS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SVIS. Item. COMPARAVERVNT. SIBI. MEMORIAS. DVAS. Unde est in Passione Afræ & sociarum: *Et venit nocte cum sacerdotibus Dei & tulit corpus ejus, & posuit secundo milliario de civitate Augusta in memoriam, quam sibi suisque construxerat.* De utraque voce eleganter Augustinus de cura pro mortuis cap. 4. *Non ob aliud vel Memoriæ vel Monumenta dicuntur, ea quæ insignita fiunt Sepulcra mortuorum, nisi quia eos, qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant & admonendo faciunt cogitari: Nam & Memoriæ nomen id apertissime ostendit, & Monumentum eo quod moneat mentem, id est, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos monumentum seu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum, memoria ipsa, qua meminimus, μνήμη dicitur.* His adde, si placet, Isidorum lib. 15. Orig. cap. XI.

Appellantur & *Conditiva* vel *Conditoria*, Seneca Epist 60. *Qui vero latitant & torpent, sic in domo sunt, quasi in conditivo.* Plinius lib. 7. cap. 16. de procerissimæ staturæ hominibus sub Augusto, *quorum corpora ejus miraculi causa in conditorio Salustianorum asservabantur hortorum.*

Petronius de Matrona Ephesina loquens: *In conditorium etiam prosequuta est defunctum;* Eadem fere phrasi & Tertull. de Resurr. carnis cap. 46. cor nostrum *divini thesauri conditorium* vocat.

Invenio & *Requietorium* dici in veteri Inscriptione: P. SCANTIVS. PHILETVS. FECIT. SIBI. ET. SCANTIÆ. NICE. LIB. REQVIETORIVM. Et in alia: REQVIETORIVM. AMICI. BENE. FACERE. SEMPER. STVDIOSVS. FVI. Cui voci respondet illud Lycophronis *δυναστήριον*. Nam in sepulcris quiescere corpora existimantur. unde Cicero ex veteri quodam Poëta libro 1. Tuscul. quæst.

Neque sepulcrum, quod recipiat, habeat portum corporis:
Vbi remissâ vitâ corpus requiescat à malis.

Hinc Cassiodorus lib. 6. Epist. 8. *Defunctorum sacram quietem* dicit.

Aliter etiam *Sedes* vocantur. Virgil. 6. Æneid.

— quam sedibus ossa quierunt.

Am. Marcellinus libro 22. *Id metuens ne collectis supremis sedes illis extruerentur, ut reliquis.* Vetus inscriptio: HANC. SEDEM. SIBI. VIVI. POSVERVNT. Sic *Apostolorum sedem* invenies L. penult. c. de Sepul. viol. Utitur & Sidonius lib. 2. Epistol. 8. & Lex 40. D. De. Relig. & sumpt.

Eadem

Eadem ſignificatione & *Domus* appellantur. Tibullus lib.3. Eleg.2.

Atque in mormorea ponere ſicca domo.
Hinc *Domus æterna* in aliquot Inſcriptionibus.

Eadem metaphora Tertullianus *ſtabula cadaverum* dixit de Reſurrect. carnis capite 37. *Nemo jam poterit aliud mortuos interpretari, qui ſunt in monumentis, niſi corpora & carnem. quia nec ipſa monumenta aliud, quam cadaverum ſtabula.*

Et eleganter Nævius poëta *Theſaurum orcivum* vocat apud Agell. lib.1. cap.24. ad quem locum vide Scaligeri Notas ad Feſt. in voce *Faviſſas.*

Mitto jam *Tumuli* vocem vel pueris ſeptuennibus notam in hoc ſignificatu. Cicero lib.3. Tuſc. quæſt. ex Homero:

Quo magis eſt æquum tumulis mandare peremptos.

Valer. Maximus de Mauſoleo ab Artemiſia extructo lib. 4. cap. 6. *Quid de illo inclito tumulo loquare.* Et alia ſexcenta.

Non inconcinne quoque *Sarcophagi* appellationem huc traduxit antiquitas. Juvenal. Satyr. 10.

Sarcophago contentus erit.

Epigramma Antiq. urbis:

Me nunc torquet amor, tibi triſtis cura receſcit,
Lethæoque jaces condita ſarcophago.

Et in Epiſtola Liberti ad Ælium Severum: *Rogo Domine permittas mihi in eo-*

dem loco in marmoreo Sarcophago ea corpora colligere.

Item L. Libertis. D. De Alimentis legat. Et passim alibi.

Originem autem & causam hujus translationis ex Plinio discimus, qui l.36. cap.17. *In Asso Troadis*, ait, *sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita ab eo absumi constat intra XL. diem, exemptis dentibus.* A quo habet Isidorus lib.16. Orig. 4.

Atque his potissimum nominibus veteres Sepulcra denotasse, memoria mihi jam suggerit: plura fortean inveniet, qui veterum scripta diligenter versat. Unum addo, quod & doctissimum Joan. Meursium annotasse video, Sepulcri vel τοῦ τάφου vocem pro ore vel ventre interdum à bonis autoribus usurpari. Artemidorus lib. 1. cap.82. Τὸ μὲν αἰδοῖον παισὶν ἔοικε, τὸ δὲ στόμα τάφῳ. ὅσα γὰρ ἂν λάβοι στόμα διαφθείρει, καὶ οὐ φυλάττει. Regius vates Psalm. 5. Τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν. Ad quem locum allusum ab Optato Afro lib.2. advers. Parmen. *Vnde furori vestro tanta fames innata est, ut guttura vestra sepulcra patentia feceritis? Vnicuique sepulcro sufficit unum funus & clauditur. Gutturi vestro honorum funera minime sufficiunt, & adhuc patet, dum aliquos quæritis devorare.* Sed etiam pro Ventre accipitur tam bestiarum, quam hominum. Lycophron in Cassandra: v.413.

Πολ-

Πολλῶν γὰρ ἐν σπλάγχνοισι τυμβευθήσεται.
Βορβεὶς πολυστίχοισι καμπῶν γνάθοις
Νήριθμος ἐσμός.

Hoc eſt interpret. Scaligero:

Nam plurimarum ventre funerabitur
Serratidentum fauce camparum abditum
Examen ingens.

Idem verſ. 1202.

Τύμβος μεγὰς κέντωρος ὠμόφρων στορ-
γῆς.

Ovidius lib. 6. Metamorph. de Tereo, qui Ityn filium comederat, huc alluſit:

Flet modo ſeque vocat buſtum miſerabile
nati.

Valer. Maxim. lib 4. cap. 6. de Artemiſia: *Quid enim aut eos colligas, aut de illo inclyto tumulo loquare, cum ipſa Mauſoli vivum ac ſpirans ſepulcrum fieri concupierit, eorum teſtimonio, qui eam extincti oſſa potione aſperſa bibiſſe tradunt.* Quintilianus Declam. 7. *Æſtuant adhuc intra pectus ſepulcra ventribus noſtris cognata viſcera.* Mar. Anton. lib. 4. τῶν εἰς ἑαυτὸν: χρὴ δὲ, inquit, μὴ μόνον ἐνθυμεῖσθαι τὸ πλῆθος τῶν θαπτομένων οὕτως σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἑκάστης ἡμέρας ἐσθιομένων ζώων, ὑφ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζώων· ὅσος γὰρ ἀριθμὸς καταναλίσκεται καὶ οὕτωσί πως θάπτεται ἐν τοῖς τῶν τρεφομένων σώμασι. Apulejus l. 5. Metamorph. *At hic jam tua exiſtimatio, utrum ſororibus pro tua curâ ſollicitis aſſentiri velis & declinata morte nobiſcum ſecura periculi vivere, an ſæviſſimæ*

bestiæ sepeliri visceribus. Huc pertinet & illud, quod Vultures τάφοι ἔμψυχοι dicti sunt. Unde Hermogenes libro περὶ ἰδεῶν cap. περὶ σεμνότητος: παρὰ δὲ τοῖς ὑποξύλοις τούτοισι σοφισταῖς, inquit, πάμπολλα εὕροις ἄν: τάφους τε γὰρ ἐμψύχους τοὺς γῦπας λέγουσιν, ὧνπερ εἰσὶ μάλιστα ἄξιοι. Ennius de Metio Suffetio quadrigis distracto:

Vulturis in sylvis miserum mandebat homonem:
Heu quam crudeli condebat membra sepulcro.

Cassiodorus lib. 1. Epist. 19. *Fiat ergo pastus pii vulturis, qui necem potuit crudeliter desiderare pastoris. Tali potius sepulchro recipiatur, qui dominum reddidit insepultum.* Quemadmodum igitur Venter & Os Sepulcrum appellantur: ita reciproce Saturnus devorasse filios dictus est, quos extulerat, sepelieratque. Lactantius libr. 1. cap. 13. *Sed fictum sane putemus Saturnum filios devorasse, modo cum aliqua ratione. num idcirco, quod ait vulgus comedisse filios suos eum, qui extulerit sepulturæque mandaverit?*

CAP.

CAP. XI.

Sepulcra quisque sibi ipse solebat extruere: vel etiam Heredes ultro. Formulæ Inscriptionum, Vivus fecit. Se vivo fecit. De suo. De sua pecunia. *Sepulcrum D. Hadriani, hodie* Castellum S. Angeli.

SED hæc ὡς ἐν παρόδῳ dicta sunt: jam *Qui Sepulcra* extruxerint videamus. Solebant autem ea Vivi plerumque ipsimet sibi facere, partim ut haberent certum hospitium, ubi corpus requiesceret, cum primum mortualis hora advenisset. partim ut eo ipso nominis sui memoriam ab oblivione vindicarent. Xiphilinus in vita Trajani: Καὶ ἔστησεν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ κίονα μέγιστον, ἅμα μὲν ἐς ταφὴν ἑαυτοῦ, ἅμα δὲ εἰς ἐπίδειξιν τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔργου. *In foro suo columnam maximam collocavit partim sepeliendi sui causa, partim ut opus, quod ipse fecerat circa forum, posteris ostenderet.* Seneca de brevitate vitæ circa finem: *Quidam vero disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum & operum publicorum dedicationes.* Tertullianus de testimonio animæ cap. 4. *Quis non hodie memoriæ post mortem frequentandæ ita studet, ut vel literaturæ operibus vel simplici laude morum, vel ipsorum sepulcrorum ambitione nomen suum servet?* Sic Augustus Cæsar vivus sibi Mausoleum condidit, de

quo

quo Suetonius in ejus vitâ, cap. 100. *Id opus inter Flaminiam viam ripamque Tiberis sexto suo consulatu extruxerat.* De Hadriano, qui juxta Tiberim sibi monumentum fieri curaverat, iterum Xiphilinus in ejus vitâ: Ἐτάφη δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ ποταμῷ πρὸς τῇ γεφύρᾳ τῇ Αἰλίᾳ. ἐνταῦθα γὰρ τὸ μνῆμα κατεσκευάσατο. τὸ γὰρ Αὐγούστου ἐπεπλήρωτο, καὶ οὐκέτι οὐδεὶς ἐν αὐτῷ ἐτέθη. *Sepultus est ad flumen juxta pontem Ælium, ubi monumentum fecerat. Nam Augusti Mausoleum plenum erat, in quo nemo amplius sepultus est.* Vide & Spartianum in vita Hadriani & Procopium de bello Gothico: qui id extra portam Aureliam ad lapidis jactum à mœnibus abfuisse tradit: hodie mœnibus inclusum à militibus commode habitatur, & præsidium est summorum Pontificum, qui in illud per porticus ac meatus ex palatio Vaticano commeare tuto possunt, & vulgo *Castellum S. Angeli* appellatur. Pertinet huc elegans Inscriptio, quæ extat in Epigr. antiq. urbis in Regione Arenulæ:

L. VALERIVS. ZABDÆ. MERCATORI. VENALITIARIO.
SEV. STVPOR. HVIC. STVDIO. SIVE. EST. INSANIA. NOMEN.
OMNIS. AB. HAC. CVRA. CVRA. LEVATA. MEA. EST.
MONVMENTVM. ABSOLVI. HOC. IMPENSA. MEA.

AMICA.

AMICA. TELLVS. VT. DET. HOSPITIVM OSSIBVS.
QVOD. OMNES. ROGANT. SED. FELICES. IMPETRANT.
NAM. QVID. EGREGIVM. QVIDVE. CVPIENDVM. EST. MAGIS.
QVAM. VBI. LVCEM. LIBERTATIS. ACCEPERIS.
LAPSVM. SENECTÆ. SPIRITVM. IBI. DEPONERE?
QVOD. INNOCENTIÆ. SIGNVM. EST. MAXIMVM.

His simile est Epigramma, quod extat lib. 3. Ανθολογ. tit. 6.

> Τὴν σορὸν, ἣν ἐσορᾷς ζῶν Μάξιμος αὐτὸς ἑαυτῷ
> Θῆκεν, ὅπως ναίῃ παυσάμενος βιότου.

Hinc illa in antiquis Inscriptionibus crebra verba: V. F. id est, *Vivus fecit.* vel V. F. C. id est, *Vivus faciundum curavit.* vel V. H. S. F. M. id est, *Vivus hoc sibi fecit monumentum.* Et illa apud Val. Probum: V. S. P. & V. S. L. M. Quæ sic interpretantur: *Vivus sibi posuit.* Et *Vivus sibi locum monumenti.* In quibusdam invenitur, SE VIVO FECIT. Quod genus loquendi etiam apud Apulejum invenire est lib. XI. Metam. *Ad instar Solis me exornato errabam*, pro, *Ego exornatus.* Exemplis res fiet clarior.

Roma

Romæ in ædib. Atilii Delphinii:

D. M.
L. AJVS. ANICETVS.
FECIT. SIBI. ET. JVLIÆ.
PRIMIGENIÆ. CON-
JVGI. CARISSIMÆ.
HIC. CVM. ESSET. ANNORVM
LXV. HOC. SEPVLCRVM. VI-
VOS. COMPARAVIT.

Nuceriæ:

ALLIA. QVIETA.
VIVA. FEC. SIBI. ET
L. AVERELIO. FORTVNATO
CONJVGI.

Reate in ædib. Petri Silverii
C. JVLIO. C. F. LONGINO.
DOMO. BOLDINIA
PHILIPPVS. MACEDONIA
VETERANVS. LEG. VIII. AVG.
DEDVCTVS. AB. DIVO. AVGVSTO
VESPASIANO. QVIRIN. REATE
SE. VIVO. FECIT. SIBI
ET JVLIÆ. C. L. ELPIDII. CON-
JVGI SVÆ, &c.

Cum igitur adhuc in vivis essent, ipsimet sibi solebant monumenta extruere & ita præsumere officia heredum, quos negligentius interdum circa hanc rem versari videbant. Unde etiam queritur Plinius lib. 6. Epist. 10. Virginii Rufi sepulcrum post

poſt decimum â morte ejus annum necdum abſolutum eſſe: *Libuit etiam monumentum ejus videre & vidiſſe pœnituit. Eſt enim adhuc imperfectum nec difficultas operis in cauſa modici ac potius exigui; ſed inertiâ ejus cui cura mandata eſt. Subit indignatio cum miſeratione, poſt decimum mortis annum, reliquias neglectumque cinerem, ſine titulo, ſine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloria pervagaretur.* Et ſtatim: *Tam rara in amicitia fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipſi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omnia heredum officia præſumere.* Quæ verba mihi in memoriam revocant Inſcriptionem Novam, quam & Neoſtadii in Auſtria & Uratiſlaviæ me legere memini in Epitaphio duorum Epiſcoporum:

CERTA. DIES NVLLI. MORS. CERTA. INCERTA SEQVENTVM.
CVRA. LOCET. TVMVLVM QVI SAPIT IPSE SIBI.

Quod ſi morte præventi ſepulcrum abſolvere non potuiſſent, heredes perficere ſolebant; Sueton. in Auguſt. 17. de Antonio & Cleopatra. *Ambobus communem ſepulturæ honorem tribuit, ac tumulum ab ipſis inchoatum perfici juſſit.* Et patet ex Inſcriptione, quæ eſt in via Oſtienſi quarto ab urbe lapide:

D. M.

D. M.

M. ANTONII. ANTII, LVPI. PR.
PATRICI. AVGVRIS. QVÆST. SODAL. TITII. TRIB.
MIL. LEG. II. ADJVTR. PIÆ. FIDEL.
XVIR. STL. JVD. PRÆF. FER.
LAT. CVJVS. MEMORIA. PER. VIM.
OPPRESSA. IN.
INTEGRVM. SECVNDVM. AMPLISSIMI. ORDINIS.
CONSVLTVM. RESTITVTA. EST.
SEPVLCRVM. AB. EO. COEPTVM.
CLAVDIÆ. REGILLÆ. VXORI. ET
ANTIÆ. MARCELLINÆ. FIL.
PIETATIS. SVÆ. ERGA. EVM. TESTIFICANDÆ. GRATIA. ET.
NOMINIS. EJVS. IN. PERPETVVM.
CELEBRANDI. PERFECERVNT.
ATFINES.
M. VALERIVS. BRADVA. MAVRICVS. PONTIF. ET ANTONIA.
VITELLIA.
Q. FABIVS. HONORATVS. T. ANNÆVS. PLACIDVS.

Nec vero inchoata ſolum ſepulcra heredes vel Liberti perficiebant: ſed & interdum nova è ſolo defunctis ſuo ſumptu propter illorum erga ſe merita ædificabant. Unde hæ in ſaxis antiquis formulæ: DE. SVO. vel DE. SVA. PECVNIA. B. M. F. quarum pleni ſunt omnes literati Lapides.

Romæ

Romæ ad D. Agnetis :

D. M.
AGRIAE
AGATHE
POSTIENSIS. THALLVS
TVTOR. SEVIR. AVG. ET
AGRIA. THRYNOS. HEREDES
DE. SVO. FECERVNT
B. ET. SIBI. M.

Romæ in hortis Fabiani :

L CESTIVS.HILARVS.VIXIT.A.xxxv
APPAIENA. AMABILIS. ET
Q. MINVCIVS. FAVSTVS
POSVERVNT. DE. SVO.

Romæ in domo Porciarum.

VENVLEJA. P. P. L. PHILEMATIVM
SIBI. ET. VIRO. SVO.
M. PORCIO. M. L. POLLIONI
SCR. LIBR. AED. CVR. LICT. CVR.
DE. SVA. PECVNIA. FECIT.

Romæ trans Tiberim in Ædib. Aurelii Matthæi ;

DIS. MANIB.
M. POPILLI
APOLLONI
C. LVCILIVS
SVCCESSVS
AMICVS. DE. SVO.

Cæsen-

Cæſennæ in Burgo.

T. MANILIO. C.F. HOR. RVFO
SEXTILIÆ. P.L. DATÆ. VXORI
SEXTILIÆ. P. L. PRIMOGENIÆ.
ANNORVM. XIII.
DELICIVM EORVM
DATA
D.S.P.F.C.

Cap. XII.

De Sepulcris ex Teſtamento factis. Heredes ſcripti ſub conditione, ut Monumentum facerent. Item Legata relicta ſub conditione eadem. Sumptus in Monum. teſtamento definiti: itemque Modus. Utrumque tamen interdum alterius arbitrio permiſſum. Lex Antoninorum de ſepulcris apud Jul. Capitolinum explicata.

EX dictis patet, interdum ultro Heredes defunctis monumenta extruxiſſe. Verum idipſum etiam non raro teſtamentis facere jubebantur. unde Lex 5. Cod. De Relig. & ſumpt. funer. *Militis*, inquit, *voluntatem, quam circa monumentum ſibi faciundum, teſtamentum expreſſit, & pater & mater ejus heredes negligere non debent.* Et lege 86. D. De Acquir. vel amittend. heredit. Papinianus refert, Filium morientem codicillis ab herede ſuo petiiſſe, *ut ſibi parentibuſque ſuis in poſſeſſione matris monumentum extrueret.* Ulpianus Leg. 18. De famil. erciſc. *Sed & cum monumentum juſſit Teſtator fieri, familiæ erciſcundæ agent,*

ut fiat. Et in vetustis Lapidibus hæc verba crebro legimus: TESTAMENTO. FIERI. JVSSIT. HEREDES. FACIVNDVM. CVRAVERVNT. quæ singularibus hisce litteris scribi solita, T. F. I. H. F. C. Val. Probus & Aldus Manucius monuerunt. Interdum tamen ita scribebant: H. E. T. F. hoc est, HEREDES. EX. TESTAMENTO. FECERVNT. vel brevius: EX TESTAMENTO. uti ex his Inscriptionibus videre est.

Sæpini:

C. CENTIO. L. L. FIRMO. ET
CENTIÆ. S. P. F. PAVLÆ. ET
CENTIÆ. L. L. QVARTÆ
HOC. MONVMENTVM. EX. TESTAMENTO SIBI. FIERI. JVSSIT.

Nepete in Cathedrali Ecclesia:

HERENNIÆ C. F. JVSTÆ.
M. APISTIVS. M. F. SABINVS. DVVMVIR.
VEIOS. IIII. VIR. NEPETE
VXORI. SANCTISSIMÆ
ET PIENTISSIMÆ. ET
DE. SE. OPTIME. MERITÆ
TESTAMEMTO. FIERI
JUSSIT.

In

In Lapide Hispaniensi:

Q. FVLVIO. Q. F. OPPIA. AED. Q.F. OPPIOLA TEST. PONI JVS. C. APPIVS SVPERSTES. CANINIVS. MONIANVS. H. P. C. hoc est. *Testamento poni jussit. C. Appius superstes heres ponendum curavit.*

Romæ prope ædes Card. Gambaræ:

D. M.
C. VALERIO. C. F.
CLA. CVPITO.
CELETE. MIL. COH.
VI. PR. VII. AVRELI
MIL. ANN. VI. VIX.
ANN. XXIV.
C. QVARTIVS. SECVNDVS. MIL. LEG. XIII.
GEM. FRATRI. B. M.
ET. NVMISIA. SABI
CONJVGI. B. M.
T. P. I. HERED. F. C.

Romæ in ædib. Matthæi Porcarii ad D. Io. Pinea.

C. LIVIVS. C. F.
JVSTVS
NOVARIA. MIL.
CHO. IV. PR.
Ɔ. LICINI. MILIT
ANN. XIX.
VIX. ANN. XXXVII.
H. S. E. T. F. I.

Veronæ.

Veronæ

M. TENATIVS. C. F. NIGER
SIBI. ET
C. TENATIO P. F. PATRI
DOMITIÆ. C. F. SECVNDÆ. MATRI
C. TENATIO C. F. PROBO. FRATRI T. F. I.

Quid? quod heredes quandoque scribebantur hac condicione, *ut monumentum facerent*. Alfenus L. 44. D. De hered. instit. *Paterfamilias*, inquit, *duos heredes instituerat: eos monumentum facere jusserat in diebus certis*. Ulpianus. L. 6. D. De Condition. instit. *Si quis ita institutus sit: si monumentum post mortem testatoris in triduo proximo mortis ejus fecisset*.

Interdum vero Legata relinquebantur iis, qui monumentum fecissent: cujusmodi Legatum refert Javolenus Leg. 40. D. De condic. & demonst. *Deinde ita legaverat: Luciis, Publius, Corneliis ad monumentum ædificandum mille heres meus dato.* Sic Ulpianus Leg. 10. D. De rebus dubiis: *Si fuerit Legatum relictum ei, qui monumentum fecerit, & plures fecerint*. Vide etiam L. 112. D. De condic. & demonstr. Ideo in antiquis Lapidibus scriptum: EX CAVSA. LEGATI. Romæ in Ædib. Casp. Scapucii:

D. M.

D. M.
M. LIBIO
MVCRONI
C. CAECINNA
QVINTILIANVS
AMICO
BENE. MERENTI
EX CAVSA LEGATI
FECIT.

Solebant etiam Teſtatores interdum ſumptus, quos in monumentum ſuum fieri vellent, nominatim definire: cujus rei frequens mentio apud Jureconſultos. Paulus libro ſingulari ad L. Falcidiam. D. lib. 35. leg. 2. *Marcellus*, inquit, *an funeris monumentique impenſa, quantam teſtator fieri juſſit, in ære alieno deduci debeat, reſpondit*, *&c.* Papinianus Leg. 31. D. De rebus geſtis: *Libertos certam pecuniam accipere teſtator ad ſumptum monumenti voluit.* Idem Leg. 50. D. De hered. petit. *Si defuncto monumentum, condicionis implendæ gratia, bonæ fidei poſſeſſor fecerit: dici poteſt, quia voluntas defuncti vel in hoc ſervanda eſt, utique ſi probabilem modum faciendi monumenti ſumptus vel quantum teſtator juſſerit, non excedat*, *&c.* Sed clarius id oſtendit Alfenus leg. 202. D. De verb. ſignif. *Cum in teſtamento ſcriptum eſſet, ut heres in funere aut in monumento duntaxat aureos centum conſumeret: non licet minus conſumere: ſi amplius vellet,*

licet:

licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur. & Scævola leg. 22. D. De Legat. & Fideicom. 3. *Titius de monumento, quod sibi extrui volebat, ita cavit: Corpus meum uxori meæ volo tradi sepeliendum in fundo illo, & monumentum extrui ad quadringentos aureos.* Loquuntur idipsum etiam Inscriptiones.

Romæ in ædib. Atilii Delphinii.

MINVCIA. M. L. HEDONE
SACRORVM
VIXIT. ANNIS. XCVII.
TESTAMENTO. FIERI
JVSSIT. EX. HS. IↃↃ. ∞. CC.

Romæ ad D. Cæsarii prope Pontem Sixtum:

L. TARQVITIO. L. F.
ETHRVSCO
SVLPITIANO
SCRIBÆ. QVÆSTORIO.
EX. TESTAMENTO
DE. HS. XX.

Reate:

L. CASIENVS. A. F. CLA. EX. TESTAMENTO. HS. (cIↄ.) (cIↄ.) ARBITRATV. POLLÆ. RVNTIÆ. L. F. VXORIS. L. CASIENI. L. L. EROTIS. L. CASIENI. L. L. HILARII.

Et alius Lapis :

C. VALERIVS. C. F. QVÆ. BROCCIVS. SIBI. C. VALERIO. OVF. PATRI. TESTAMENTO. FIERI. JVSSIT. HS. (cIↄ.) ARBITRATV. VALERIÆ. C. F. SORORIS. ET. M. MARCI.

Ad hanc igitur ſummam, cui cuimodi illa fuerit, quam Teſtator præfinierat, Monumentum ab heredibus erat exſtruendum, ut patet ex Leg. 202. De verb. ſignif.

Quod ſi tamen ſumptus ille Teſtatoris facultates excederet, tum voluntatem ejus ſequi heredes non fuiſſe coactos, monet Ulpianus L. 14. De Religioſis, cujus verba ſupra adduximus. vide & L. 5. Dig. De hered. petit. Et Leg. 37. D. De Relig. & ſumpt. funer.

Sæpe tamen factum, ut heredes pro ſuo erga defunctum amore & benevolentia, impenſis à Teſtatore præſcriptis DE SUO aliquid adjicerent; quod ex innumeris fere Inſcriptionibus videre eſt.

Romæ in ædib. Maffæjorum :

DIS MANIBVS.
Q. LOLLI. FELICIS. VIX. ANN. LIIX.
MENSES. III. DIES. XIIX.
LOLLIA. IONIS. FILIA. NATVRALIS. IDEM. LIBERTA. PATRI. OPTIM. ET

Q. LOL-

Q. LOLLIVS. FELIX. PATRONO
BENE. MERENTI
EX. TESTAMENTO EJVS. HS. III.
M. N. ET. EX. SVO. AMPLIVS.
ADJECTIS
HS. III. CCCC. M. N. FECERVNT.
ET. SIBI
ET. SVIS LIBERTIS. LIBERTABVS-
QVE POSTERISQVE. EORVM.

Romæ in hortis D Petri ad vincula.

L. MARCIO. L. L. THEODORO. ET
FRATRI. EJVS. ET
MARTIÆ L. L. PHILVMINÆ VXORI
EX. TESTAMENTO. HS. (CIƆ)(CIƆ)
ARBITRAT.
MARCIA. L. L. PHILVMENÆ. V-
XORIS
RELIQ. PECVNIAM
DE. SVO ADJECIT
HAVE. TIBI. VALE.

Non autem impensis solum: sed & modum, ad quem sibi monumentum fieri cupiebant, Testatores in ultimis suis voluntatibus expressisse legimus. Aphenus D. De condic & Demonstr. L. 27. *In testamento quidam scripserat, ut sibi monumentum ad exemplum ejus, quod in via Salaria esset Pub Septimii Demetrii, fieret: nisi factum esset, heredes magna pecunia mulctare.*

Sæpissime tamen & sumptus & modum

heredis vel alterius arbitrio permitteban unde Pomponius L. 6. D. De condic. & demonstr. *Qui alicujus arbitratu monumentum facere jussus sit, si is cujus arbitrium est, non vivat, vel adesse non possit aut re arbitrari nolit, &c.* Javolenus L. 40. D eodem. *Thermus minor, quorum arbitrat monumentum sibi fieri vellet, testament scripserat.* Julianus L. 11. D. De condict causa dicta: *Si heres arbitratu liberti certa summa monumentum jussus facere, dederi Liberto pecuniam.* Inscriptio Romana in ædibus Norciarum:

DIS. MANIB. SACRVM
OFILLIA. PYTHVSÆ. TETSAMEN
TO. FIERI. JVSSIT. ARBITRATV
C. TALASI. APTI.

Et alia Inscriptio:

L. CALPVRNI. RESTITVTI
EX. TESTAMENTO. FACTVM
ARBITR. HEREDVM
CALPVRNIA. RESTITVTA.

Romæ ad Theatrum Marcelli:

L. APISIVS. C. F. SCAPTIA. CAPIT
LINVS. EX. TESTAMENTO. FIER
JVSSIT. MONVMEN. ARBITRATV
HEREDVM. SVORVM.
ET. SIBI. ET. SVIS.

Hinc Horatius lib. 2. Satyr. 5.

— sepulcrum
Permissum arbitrio sine sordibus extrue.

N

Non autem Sepulcra solum, sed & quicquid post mortem suam fieri volebant, arbitrio alterius permittere erant soliti, uti Epulum & hujusmodi quid; idem Horatius lib. 2. Sat. 3.

— *atque epulum arbitrio Arri.*

Vide Turneb. lib. 28. Adverſ. cap. 3.

Non prætereunda hîc Antoninorum Impp. Lex, quam ab aliis non recte intellectam, nos hoc loco explicaturos supra promisimus. Facit ejus mentionem Capit. in vita Antonini his verbis: *Tanta pestilentia fuit, ut vehiculis cadavera sint exportata sarracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepulcrorumque acerrimas sanxerunt; quandoquidem caverunt, ut si quis vellet, fabricaret sepulcrum: quod hodieque servatur.* Ut est in libris vulgatis. Quam lectionem videtur amplexus Claudius Guichardus, existimans Antoninos voluisse, ne postillâ heredes ad sepulcrum faciendum ullis legibus cogerentur, neve fraudi ipsis esset neglecta in re testatoris voluntas. Id quod probat Rescripto Alexandri Imp. quem diserte cavisse, *ne ob neglectam defuncti voluntatem circa faciendum monumentum bona fisco deferantur*, testatur Lex 5. Cod. De Relig. & sumpt. funer. cum quâ plane consentit Lex 5. Cod. De his quibus ut indignis. Sed ubi hîc severitas illa vel acrimonia qua leges Antoninorum præditas fuisse Capitolinus affirmat? Imo vero nihil iis esset hu-

manius, nihil mitius, si hanc interpretationem admiserimus. In aliis editionibus reperi: *Ne uti quis vellet, fabricaret sepulcrum.* quasi hac lege immodici heredum sumptus circa sepulcra coërcerentur, quæ ad certum impensarum modum Antonini redegerint. Ceterum cum ea tempestate leges hæ latæ sint, quâ catervatim homines moriebantur, incuriam potius heredum castigare voluisse Imperatores, quam luxum coercere, verosimile est. Recte igitur & meo quidem judicio, plane ἀστόχως locum hunc unius vocis adjectione integrandum censuit eruditissimus Casaubonus: *quandoquidem caverunt, ut si quis succedere vellet, fabricaret sepulcrum* quemadmodum & in ejus nuperrime editis ad Historiæ Augustæ scriptores Notis doctis Jupiter! & ingeniosis legimus: & ante biennium vir humanissimus ipsemet incoram mihi significavit, cum Lutetiæ Parisiorum sententiam ejus super hoc difficili & obscuro Capitolini loco exquirerem. Unde jam clarum est, quam toto cœlo errent, qui abrogatum hac lege cremandi morem existimarunt: cujusmodi sensum hinc nullis fidiculis extorqueri posse, mecum fatebuntur omnes, qui rationem in capite, non in calcaneis gerunt.

Cap.

CAP. XIII.

Sepulcra quibus extructa, & eorum discrimen. Sepulcra duûm generum: Singularia & Communia. Hæc iterum duplicia: Alia Hereditaria, quæ & Patria, Avita, Gentilia vel Gentilitia dicuntur: alia Familiaria. In monumentorum Inscriptionibus diserte cautum de personis, quæ vel inferri eo deberent, vel excludi.

SED *Quibus* sepulcra fieri solita, & quod illorum discrimen nunc dicam. Non enim omnia unius generis fuêre, nec unicuique in quodlibet inferendi jus Hæc dum accuratius mecum considero, reperi duo fuisse antiquitus Sepulcrorum genera: Unum, quod quis sibi duntaxat vel etiam conjugi suæ fecerat; Alterum, quod sibi, familiæ posterisque suis.

Primi generis Sepulcra nulli omnino heredum vel libertorum patebant: Ideoque pœna plerunque vel etiam exsecratio districte solita apponi, si quis eo inferretur. ut videre est ex hac Inscriptione Hispaniensi:

L SILO. SABINUS. BELLO CONT. VIRIATUM. CONFOSS. MULTITUD. TELOR. AD. L. PLAUT. PRÆT. DELATUS. HUMERIS. MIL. HOC. SEPULCHR. E. PECUNIA. MEA. MIHI. FECI. IN. QUO. NEMINEM. VELIM MECUM, NEC.

SERVUM. NEC. LIBERUM. INFERRI. SI. SECUS. FIET. VELIM. OSSA. QUORUMCUNQ. SEPULCHR. MOVERI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

Item ex alia :

IN. H S. LIBERT. SIVE. LIBER. INFERATUR. NEMO. SECUS. QVI. FECERIT. MITEM. ISIDEM IRATAM. SENTIAT. ET. SUORUM. OSSA. ERUTA. ATQUE. DISPERSA. VIDEAT.

Quo nomine autem hujusmodi Sepulcra proprie appellata sint, velim doctiores investigent: me quidem id nescire, libens fateor. Requietoria, Loca, & Ossuaria, ac Cineraria huc non pertinent; *Singularia* fortean vel *Priva* non male dixerim.

Alterius vero generis Sepulcra, *Communia* vocabantur, de quibus Cicero 1. Officior. *Magnum est eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communia.* Justinianus Imp. lib. 2. Institut. tit. De rer. divisione : *In communem locum purum invito socio inferre non licet : in commune vero sepulcrum etiam invitis ceteris licet inferre.* Ausonius Epitaph. 37.

Me sibi & uxori & gnatis commune sepulcrum
Constituit seras Carus ad exsequias.

In-

Inscriptio Hispaniensis:

VOS. FILII. IN. VIVENTEM. PARENTEM. PIENTISSIMI. IN. MORTUUM. PII. MAGIS. PATERNOS. CINERES. EX. HISPANIA. EXPORTATE. COMMUNIQUE. SEPULCRO. CONDITE. QUO. AVITIS. CINERIBUS. IMMIXTI. SACRO. GAUDEANT. ANNIVERSARIO. PARENTARI.

Erant autem Communia hæc sepulcra rursum duplicia: alia *Hereditaria*, alia *Familiaria*. sic enim à Jurisconsultis dispertita legimus.

HEREDITARIA, auctoribus Cajo & Ulpiano, definimus, *quæ quis sibi heredibusque suis constituit, vel quæ paterfamilias jure hereditario acquisivit.* D. De Rel. & sumpt. funer. Alio nomine *Sepulcra majorum* vocantur. Quinctil. declamat. 11. *Miser ego nec ad cadaver accessi, non in sepulcra majorum meis manibus intuli, nec licuit super ipsa corpora proclamare. Non feci.* Eodem sensu etiam *Patria* dicuntur. Terentius in prolog. Eunuch.

Unde in patrium monumentum pervenerit.

Virgil. lib. 10. Æneid.

Istic nunc metuendæ jaces, non te optima mater
Condet humi, patrioque onerabit membra sepulcro.

Item *Avita*. Ovidius l. 13. Metamorph.

Ac puto funeribus dotabere regia virgo,
Condeturque tuum monumentis nomen avitis.

Ac lib. 4 Trist. Eleg. 3.

Et cinis in tumulo positus jacuisset avito:
Tactaque nascenti corpus haberet humus.

Item *Gentilia* vel *Gentilitia*. Vell. Paterculus lib. 2. de Vari clade: *Caput ejus abscissum latumque ad Marobodunm, & ab eo missum ad Cæsarem: gentilitii tamen tumuli sepultura honoratum est.* Sic Neronem *gentili Domitiorum monumento* conditum refert Suetonius in ejus vitâ cap. 50. Hæc intellexit Valerius Max. lib. 9. cap. De crudelitate. *Quam porro crudeliter se in Mario prætore gessit? quem per ora vulgi ad sepulcrum Lutatiæ gentis pertractum, non prius vitâ privavit, quam oculos infelicis erueret.* Et Solinus cap. 5. *Quorum reliquiæ in conditorio Salustianorum videntur.* In hæc igitur Sepulcra Heredes inferendi jus habebant. Ulpianus dicto loco: *Sed in utroque* (intellige tam eo, quod sibi heredibusque suis quis constituit, quam quod hereditario jure acquisiit, uti rectissime meo judicio interpretatus est, B. Brissonius lib. 2. Select. Antiq. cap. 14.) *heredibus quidem ceterisque successoribus, qualescunque essent, sepeliri licebat, & mortuum inferri, etiamsi ex minima parte heredes ex testamento vel ab intestato essent.*

Nec

Nec heredes modo: sed & bonorum possessores, & ii, quibus libertatis conservandæ causa bona addicta fuerint. unde Ulpianus L. 4. D. De fidei comm. libert. *Is autem cui bona addicta sunt, bonorum possessori adsimulari debet: secundum hoc & jura sepulchrorum poterit habere.* Imo hoc amplius, ut Paulus ait L. 41. ad Senatumconsultum Trebellianum, etiam *restituta hereditate jura sepulcrorum apud heredem remanent.* Quin imo & apud eum, cui tanquam indigno hereditas ablata est: Ulpianus id docet L. 33. D. De Relig. *Si quis fuit heres: deinde hereditas ablata sit ei quasi indigno, magis est ut penes eum jura sepulcrorum remaneant.* Liberis vero utriusque sexus idem jus erat, etiamsi hereditate sese abstinerent. Ulpianus dicto loco: *Liberis autem cujuscunque sexus vel gradus, tam filiisfamilias, quam emancipatis idem jus concessum erat, sive heredes existerent, sive sese abstinerent:* Excludebantur autem ab Hereditariis sepulcris Liberti. Idem Ulpianus, *Liberti vero nec sepeliri nec alios inferre poterant, nisi heredes extitissent patrono.* Hæc de Hereditariis.

FAMILIARIA vero Sepulcra erant, *quæ quis sibi familiæque suæ constituit*, ut ait Cajus. D. De Relig. In hæc cognatis, qui heredes non instituti, nullum inferendi jus fuit, ut videre est ex L. 8. C. de Relig. *Ius Familiarium sepulcrorum ad*

 affines,

affines, seu proximos cognatos non heredes constitutos minime pertinet. Illi vero qui in familia erant, licet heredes non essent, jus inferendi tamen habebant, quemadmodum & heredes extranei: Utrumque patet ex L. 13. C. de Relig. *Ius sepulcri tam Hereditarii quam Familiaris ad extraneos etiam heredes: Familiaris autem ad familiam, etiamsi nullus ex ea heres sit, non etiam ad alium quenquam, qui heres non est, pertinere potest.* Videatur & L. 4. C. eod.

Ex his igitur facile colligere possumus, Libertos etiam in Familiaria sepulcra jure inferri potuisse, etiamsi heredes non fuerint. Libertos enim in Patroni familià semper numeratos fuisse constat. Etsi autem, ut ex his apparet, manifesti fere juris fuit, quibusnam in quælibet sepulcra inferendi jus fuerit: nihilominus tamen veteres controversiarum, quæ inde oriri possent, tollendarum causa, expresse solebant cavere de personis, quas vel inferri in suum monumentum, vel ab eo excludi malebant, ut patet ex duabus hisce inscriptio. antiq. clausulis:

SIBI. ET. CONJUGI. ET. LIBERIS. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQ. POSTERIQ. EORUM. FECIT.

Et

Et ex illâ alterâ:

HOC. MONVMENTVM. HEREDES. NON SEQVITVR.

Vel aliter: HOC. MONVM. HEREDES. EXTRANEOS. NON. SEQVITVR.

Sæpissime enim hæ duæ clausulæ conjunguntur, & raro unam sine altera in antiquis Lapidibus invenias. Romæ in Hortis Carpens:

DIs. MANIBUS
M. VLPIVS. AVG. LIB. SYMPHORVS. FLATVRARIVS. AVRI. ET. ARGENTI. MONETAR. SIBI. ET. VLPIÆ. HELPIDI. QVÆ. ET. CLAVDIA. LIB. ET. VXORI. SVÆ. VLPIÆ. ARSINOE. FILIÆ. ET. CLAVDIO.
ANTHIOCIANO. FILIO.
HELPIDIS. LIB. SVÆ. FECIT. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. VTRIVSQVE. SEXVS. QVI. EX. FAMILIA. MEI. ERVNT. RELIQVIARVM. SVARVM. CONDENDARVM. CAVSA. ET. POSTERISQVE.
EORVM. QVI. IN. NOMINE. MEO.
PERMANSERINT.
EA. CONDICIONE. NE. FIDVCIENT. NE. VENDANT. NEVE. ALIO. QVO. GENERE. ID. SEPVL-

PVLCRUM. SIVE. MONUMENTVM. EST. ALIENARE. VILI. POTESTAS. SIT.

H. M. H. N. S.

Et in via Flaminia, quæ ducit ad Pontem Mulvium:

DIs. MANIB.
SACR. Q. CORNE-
LIVS. HERMA. ET. CAS
SIA. LAIS. FECERVNT.
SIBI. ET. SVIS. LIB. LIBERTA-
BVS. POSTERISQVE. EORVM.
HOC. MONVMENTVM.
EXTERVM. HEREDEM. NON. SE-
QVITVR.

Interdum vero etiam *ὀνομαστικλήδην* in Sepulcrorum cippis denotabant eos, & quibus inferendi jus largirentur, & quibus idipsum denegarent.

Primi generis testimonium est in veteri Inscriptione, quæ est Capuæ ad D. Vincentii:

M. POMPEIVS. APOLLONIUS. SIBI. ET. PONTIÆ. HILARÆ. VXORI.
M. POMPEIO. FELICI. LIB. Q. MASVRIO ATTICO.
M. POMPEIO. CELERI. LIB. Q. MASVRIO FELICI
M. POMPEIO AVCTIO. LIB. PACTVMEIÆ CAMPANÆ

IN-

INFERRI. HOC. NON. LICET. NISI.
QVORVM. NOMINA. SCRIPTA
SVNT ET. QVIBVS. CAVERO
M. POMPEIO. ITHACO. POMPEIÆ.
URBANÆ. ITHACI. LIBERT.

Et Romæ infra Capitolium ad. D. Mariæ in ara cœli:

C. TERENTIO. C. L. PAMPHILO.
SACRARIO. POST. ÆDEM. CASTORIS
CALPVLNIÆ. D L. SALVIÆ.
MARIÆ. L. F. RVFÆ
C. TERENTIO. C. L. RVFIONI
TERENTIÆ. C. L. POLINI
C. TERENTIVS. C. L. EROS.
IEIS. OMNIBVS. QVI. SVPRA.
SCRIPTI SUNT. ET SIBI FACIVNDVM CVRAVIT.

Et alia Inscriptio:

M. VARINIVS. M. F. PHILIPPICUS.
OR. DEC. Q. ANN. T. PETRONIÆ.
RVFINÆ. ET. VARINIÆ. PHILIPPICÆ. FILIÆ. SVÆ. SI. QVIS. IN.
EA. ARCA. ALIVM. POSVERIT.
Q. Q. S. S. DABIT. COLONIÆ.
NOSTRÆ. POENÆ. NOMINE.

Alterius vero generis teſtimonium habemus apud Sueton. in Auguſto c. CI. *Iulias filiam neptemque, ſi quid his accidiſſet, vetuit ſepulcro ſuo inferri.* Quod ipſum &

& Dio libro 4. his verbis: *τὴν θυγατέρα ταφῆναι ἐν τῷ αὐτοῦ μνημείῳ ἀπηγόρευσε.* Huc pertinet Lex *vel quod* D. De Relig. *Exheredatis autem, nisi ſpecialiter teſtator juſto odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantum ſepeliri licet.* Et in Romana Inſcriptione hæc verba legimus: CONSECRARVNT. SIBI. ET. C. CÆCILIO. RUFINO. ET. C. CÆCILIO. MATERNO. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. POSTERISQVE. EORVM. EXCEPTA. SECVNDINA. LIBERTA. IMPIA. ADVERSVS. CÆCILIVM. FELICEM. PATRONVM. SVVM. Et in Lege *Prætor ait*, D. De ſepulc. viol. *Si quis in hereditarium ſepulcrum inferat, quamvis heres, tamen poteſt ſepulcri violati teneri, ſi forte contra voluntatem Teſtatoris intulit. Licet enim cavere Teſtatori. Ne quis eo inferatur.*

Nec vero mortuos ſolum à ſepulcro ſuo arcebant: ſed etiam vivos, ſi quos oderant, ut conſtat ex Iſæi oratione de hereditate Aſtyphili: *ὅτε ἀπέθνησκεν Εὐθυκράτης ὁ πατὴρ Ἀστυφίλου, ἐπέσκηψε τοῖς οἰκείοις μηδένα ποτὲ ἐάσαι ἐλθεῖν τῶν Θουδίππου ἐπὶ τὸ μνῆμα τὸ ἑαυτοῦ.* Et ex fragmento vetuſtæ Inſcript. LIBERTIS. LIBERTABVSQ. POSTERISQ. EORUM. EXCEPTO. HERMETE. LIBERTO. QVEM. VETO. PROPTER. DELICTA. SVA. ADITVM. AMBITVM. VEL.

VEL. VLLVM. ACCESSVM. HABEAT. IN. HOC. MONVMENTO.

CAP. XIV.

Sepulcra in certas quasdam partes dispertita. Areæ sepulcrorum communes. Jus inferendi impetratum ab aliis. πολυάνδριον. Amantes, itemque Gemelli uno & eodem sepulcro conditi.

DE Communibus, hoc eſt, Hereditariis & Familiaribus ſepulcris præcedenti capite ſatis multa diximus: quibus corollarii loco ſubnectimus, fuiſſe etiam quædam communia ſepulcra, in quæ quidem pluribus inferri jus erat, ſed non niſi in certam & peculiarem ſuam partem. Solebant enim veteres interdum monumenta in duas, treſve aut plures partes diſpertire, & cuilibet domino ſuam aſſignare, ut videre eſt ex plurimis Inſcriptionibus, quarum aliquas tantum hic adponemus. Romæ trans Tyberim ad D. Servatoris.

MARCIA. C. L.
Fecit. Sibi. Et. M.
Marcio. Philox.
Patrono. Idem. Conjugi
Et. Marco. Ariſtoni. Pil.
Et Liber Libertab. que meis.
Poſteriſque. Eorum. Hoc
Monument. In. Front. P. xv.
In. Agro. Pedes. xv. cujus
pars. Sinſterior. Introitus.

CVR-

CVRTIA FILIA
Fecit. Sibi. &.
Calpurnio. Secundo.
Conjugi suo. Kariss.
Calpurniæ. Anthidi
Vernæ. Kariss. & Libertis
Libertab. Q. nost. Posterisq.
Eorum. Hoc. Mono. in Front. P. x.
In. Agr. P. xv. cujus Pars. dimid.
Dexter. Introit.

Alia Romæ ad D. Pauli:
D. M.
Q. Sosius. Felix. fecit
In. hoc. Monimento.
partis. Dimidiæ
Quæ. sui. juris. est
Sibi. & Sosio. Zosimo
Liberto. suo. benemerito
Et. Marciæ. Tertiæ
Conjugi. suæ. &
Libertis. Libertabusque
Posterisque eorum.
H. M. H. Non. sequitur.

Romæ in ædibus Atilii Delphini:
CVRTIA. C. L. PRIAPIS
Cui pars. dimidia. hujus
Moniment. concessa. est. ab
C. Mæcenate. Helio. Sibi. &
P. Curtio. Sp. F. Col.

Maximo,

Maximo. Filio. &
T. Julio. Aug. L. Glyconi
Et ſuis POSTERISQVE eorum.

Ibidem in iiſdem Ædibus :

CVRTIA. MV. L.
Europa
Ex teſtamento. HS. (CIↃ.)
M. Popillius. M. L. Sotericus
Sibi. et. Libert. Libertab. Poſteriſq. ejus
Hujus. Monumenti. ſive. ſepulcrum
eſt. pars. tertia. eſt.

D. FIDVSTIVS.
D. L. Heraclida
Libertis libertabusq.
Suis. poſterisq eorum
Hujus. Monumenti. ſive ſepulcrum eſt
Pars tertia. D. Fiduſti Heraclidæ.
Cominius. L. L. Diogenes.
ſibi. & Libert. Libertabus In F. P. XIX.
Poſterisque. Ejus. Hujus. In A. P. XVI.
Monumenti. ſive. Sepulcrum.
eſt. Pars tertia. eſt.

Interdum vero etiam Areas ante monumentum communes habebant, etſi monumentum commune non eſſet.

Romæ in Hortis Carpens.

M. Cælius. Abaſcantius
Empto. loco. fecit. ſibi. &
ſuis. poſteriſque. eorum

In.

In. Fr. P. xii. In. Ag. P. xii.
Et. Aream. Ante. Monumentum
Communem. cum. Popilio. Euphenio
IIv. P. xii. In. Ag. P. xii.

Nec omittendum, quosdam si proprium sepulcrum non haberent, inferendi jus ab aliis petiisse: quod etiam à non plane sordidis & iniquis patronis facile impetrabant. Cujus rei locupletissimum testimonium nobis suppeditat Epistola Ælii Cæsaris Romæ apud Card. Astellanum inventa, & in lapide incisa, quæ sic habet:

ÆLIVS. CÆS.

Duobus. Lib. Sannari.
Quintiliani salutem.

Cum. petieritis. à me
Ut. si cui. quid. vestrum
Humanitus. acciderit.
Is. in locum. qui est. in
Fundo. Æschiniano. meo
Intrantibus. à via. parte
Leva. à. monumento. tes
taceo. per. longitudine
pedum. C. LXXV. Latitudin.
à maceria. introrsus
pedum. xxv. inferatur
Id. jus. concedere. me
hac. epistola. notum
Vobis. facio. Bene. valere
vos cupio.

Data

Data XIII. K. Julias in Hortis
Statiliæ. Maximæ
Cejonio. Commodo. &
Civica Pompejano Coss.

Porro etiam aliud Sepulcrorum Communium genus fuisse videtur, qualia vel peregrinis vel in bello cæsis struebantur: Eaque *Polyandria* dicta, vox ipsa indicat. Suidas: πολυάνδριον. μνῆμα. τάφος. τὸ θρυλλούμενον παρὰ πολλοῖς ξενοτάφιον. Incertus Auctor apud ipsum: Ὁ δὲ γαιανᾶς ἐξεχώρει τῆς πόλεως, καταλιπὼν τὸ πολυάνδριον καὶ πολυτελῆ τάφον, οὔπω τεθαμμένων τῶν ἐνωκηκότων. Ælianus: Θάψαντες δὲ τοὺς νεκροὺς, εἰργάσαντο κοινὸν πολυάνδρειον. Vetus Inscriptio:

FORTISS. MIL. V. ET. XIX.
LEG.
QVORVM. OPERA. FORTITER
VETERA. CASTRA. DEFENSA.
SVNT. POLIANDRION.

Extat & apud Arnob. lib. 6. adversus gentes: *Infinitum est & immensum, quibus quique in fanis toto sint orbe describere, nec exactam desiderat curam, polyandria illa Varronis quibus templis contegantur, quasque in se habeant superlati ponderis moles.*

Pene hîc prætererieram non vulgarem veterum consuetudinem, qua diligenter cavebant, ut conjuges, amicos, & amasios, quos fide & amore inter se mutuò insigni fuisse constabat, post mortem uno eodemque sepulcro conderent. Apulejus lib.

lib. 8. *Tunc propere familiares miſeræ Charites accuratiſſime corpus ablutum, unitâ ſepulturâ ibidem marito perpetuam conjugem dedere.* Val. Maximus lib. 4. cap. 4. de M. Plautio, qui uxore Oreſtillâ funeratâ in gladium incubuit: *Quem amici, ſicut erat, togatum & calceatum corpori conjugis junxerunt: ac deinde ſubjectis facibus, utrumque una cremarunt. Quorum ibi factum ſepulcrum Tarenti etiamnum conſpicitur, quod vocatur* ΤΩΝ ΦΙΛΟΥΝΤΩΝ. Ovidius lib. 4. fab. de Thisbe & Piramo:

His tamen amborum verbis eſtote rogati
O multum miſeri, meus illiuſque parentes,
Vt quos certus amor, quos hora noviſſima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.

Et mox:

Quodque rogis ſupereſt, una requieſcit in urna.

Jaſon apud Valerium Flaccum lib. 5.

Quod tamen externis unum ſolamen in oris
Reſtat, ait, caras humus hæc non dividet umbras;
Oſſaque nec tumulo, nec ſepare conteget urna,
Sed ſimul ut junctis veniſtis in æquora fatis.

De Cratete ac Polemone Laërtius in vita Cratetis: Καὶ οὕτως ἀλλήλω ὠφελείτην, ὥστε

καὶ

κὴ ζῶντα ἐ μόνον τῶ αὐτῶν ἦσαν ἐπιτηδευμάτων, ἀλλὰ κὴ μέχρι χεδὸν ἀναπνοῆς ἐξωμοιώθησαν ἀλλήλοιν, κὴ θανόντε τῆς αὐτῆς ταφῆς ἐκοινωνείτην, hoc eſt. *Ita vero ſe mutuo juverunt, ut non modo viventes eadem ſtudia ſint ſecuti, verum etiam ad ultimam fere reſpirationem ſimiles inter ſeſe fuerint, & mortui eodem ſepulcro ſint conditi.* Sic Paris & Oenone idem ſepulcrum habuerunt. Strabo lib. 13. Τάφον τε γὰρ Ἀλεξάνδρε δείκνυσθαί φησιν αὐτόθι κὴ Οἰνώνης, ἣν ἱστορεσι γυναῖκα γενέσθαι τῦ Ἀλεξάνδρε, πρὶν Ἑλένην ἁρπάσαι. Et Gemellis hoc factum ſimul mortuis. Agathias in Epigram.

Εἷς δύ' ἀδελφὼς ἀμφ' ἐπέχει τάφος, ἐν γὰρ
ἐπίχον ἦμαρ ἐ γενεῆς οἱ δύο ἐ θανάτε.

CAP. XV.

Sepulcra Cujuſmodi fuerint. Mortui nonnulli in cavernis ſepulti, vel foſſis, quæ interdum lapidibus ſternebantur. Alii in ſubterraneis ædificiis concameratis. Horum deſcriptio ex Marliano & Fabricio. Januæ ſepulcrorum itemque Janitores. *Mortui loculis conditi in ſepulcra ſubterranea collocabantur.* Loculi, Capuli, Arca, Solium.

SED jam ordo mihi aurem vellit & admonet, ut *Cujuſmodi* fuerint veterum Sepulcra rudi Minerva delineemns. Quantum igitur ex veterum ſcriptis obſervare mihi licuit, reperio antiquiſſimis tem-

temporibus Singularia vel Priva ſepulcra nihil aliud fuiſſe quam ſcrobes in terrâ cavatos, quibus infodiebantur potius quam ſepeliebantur. Etymologici autor in voce Ηρία: Τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς κοιλώμασι τῆς γῆς ἔθαπτον μήτε σιδήρῳ μήτε χαλκῷ κεχορημένοι. Poſid. ῥωγάδα καπετὸν appellat Epig. quodam in Phyromachum, apud Athenæum lib. 10. δειπνοσοφ. Talia videntur fuiſſe Garamantum ſepulcra de quibus Sil. Italicus lib. 13.

Et qui recluſa nudos Garamantes arena
Infodiunt. ——

Alii autem foſſas haſce vel cavernas lapidibus ſternebant: quale ſepulcrum Nero mortem inſtare videns, fieri ſibi jubebat, ut eſt apud Sueton. in ejus vita capite 49. *Ut quam primum ſe impendentibus contumeliis eriperet, ſcrobem coram ſibi fieri imperavit, dimenſus ad corporis ſui modulum: componique ſimul, ſi qua invenirentur, fruſtra marmoris & aquam ſimul ac ligna conferri curando mox cadaveri.* Hieronymus in Epiſt. quadam ad Innocent. parte 3. tractat. 7. Ep. 74. *Clerici, quibus id officii eſt, cruentum linteo cadaver obvolvunt, & foſſam humum lapidibus conſtruentes ex more tumulum parant.*

At vero communia Sepulcra erant plerunque Subterranea ædificia, arcuato opere extructa, pavimentis ſtrata ac parietibus circumſepta, in quæ tanquam in cellas quaſdam per gradus aliquot deſcendebatur,

debatur, foribus conditorii clausis vel apertis, prout usus requirebat. Quæ ne sine autoritate dixisse videar, singula quibusdam testimoniis comprobabo. Ac primo quidem, Sepulcra fuisse ædificia subterranea, in quæ per gradus erat descendendum, clarissime Petronius indicat de Matrona Ephesina: *In conditorium etiam prosequuta est defunctum, positumque in hypogæo, Græco more, corpus custodire ac flere totis noctibus diebusque cœpit.* Et mox: *Descendit igitur in conditorium.* Phlegon Trallianus περὶ θαυμ. καὶ μακροβ. Ἀνοιχθείσης δὲ ὑφ' ἡμῶν τῆς καμάρας, εἰς ἣν πάντες οἱ οἰκεῖοι μεταλλάσσοντες ἐτίθεντο, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων κλινῶν ἐφάνη τὰ σώματα κείμενα, &c. De concameratione & parietibus loquitur inscriptio Romana, quæ visitur in vinea quadam ad viam Portuensem. C.CÆCILIVS.FELIX.ET. C CÆCILIVS. VRBICVS. LOCVM. ITA. VTI. EST. CONCAMERATVM. PARIETIBVS. ET. PILIS. COMPREHENSIS. LONGVM. P. VI. LATVM. P. VIIS. CONSECRARVNT. SIBI. ET. C. CÆCILIO. RVFO, &c.

Januas vero quod attinet, earum meminit idem Petronius in Satyrico, ubi dicit militem istum, qui cruciarios custodiebat, nuptias fecisse cum matrona Ephesina, *præclusis conditorii foribus: ut quisque ex notis ignotisque ad monumentum venisset, putasset expirasse super corpus*

viri pudicissimam uxorem. Fl. Vopiscus in Tacito Imp. *Mortis omina hæc fuerunt. Patris sepulcrum disruptis januis se aperuit.* Albinov. in Epiced.

Vix posito Agrippa, tumuli bene janua clausa est,
Perficit officium funeris ecce soror.

Am. Marcellinus libro 14. *Et bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis.* Dio de monumento Cleopatræ lib. 51. καὶ μὲν γὰρ θύραι αὐτοῦ συγκλεισθεῖσαι ἅπαξ οὐκέτ' ἀνοιχθῆναι ἐκ μηχανήματός τινος ἐδύναντο. *janua ejus ita erat parata, ut aperiri semel clausa nequiret.* Xiphilinus in Severo: Καὶ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μνημεῖον συνέκλεισεν, ἵνα μηδεὶς ἔτι μήτε τὸ σῶμα τούτου ἴδῃ, μήτε τὰ ἐν ἐκείνοις γεγραμμένα ἀναλέξηται. *Clausit monumentnm Alexandri, ne quisquam corpus ejus videret in posterum. neve ea, quæ in ipso scripta, legeret.* D. Matthæus in Euangelio capite 27. Καὶ ἔθηκεν αὐτὸ (σῶμα Ἰησοῦ) ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ Πέτρᾳ καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου ἀπῆλθεν. Et cap. sequenti de Angelo, qu ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας.

Videtur autem apud Romanos peculiare genus hominum in familia Libitinariorum fuisse claudendis & aperiendis sepulcris destinatorum, qui *Ianitores sepulcrorum* dicti. Jul. Firmicus: lib. 3. cap. *In tertio loco Mercurius cum Saturno ab horoscopo partiliter constitutus, pollinctor faci

faciet at funerarios mortuorum cadaverum custodes aut Sepulcrorum janitores.

Sed non abs re fuerit, illorum quoque testimonia adducere, qui nostro seculo veterum istorum sepulcrorum quantumvis lacerorum αὐτόπται fuerunt. Marlianus libro 4. Topograph. Urbis Romæ capite 19. de iis sic loquitur: In eodem Campo, Exquilinum intellige, plurima variaque sepulcra effodi vidimus variis exornata marmoribus. Quædam erant concamerata unica testitudine, alia duplici concameratione, ut ex superiori in inferius sepulcrum descensus esset. Erant & pavimenta tessellata vermiculataque: in parietibus per ambitum loculi, in singulis urnis binæ: extra cameram sepulcri longitudinis latitudinisque inscriptio. Quædam vero sepulcra ex pluribus constabant parum invicem distantibus: in quibus urnæ similiter binæ fere contiguæ modicoque intervallo: aliæ binæ & super his totidem: ita ut ex ordine decedentium urnæ additæ novo includerentur muro. Hæc pauperum, illa divitum sepulcra fuisse opinamur. Hactenus Marlianus. Quibus addenda, quæ Germaniæ lumen & ornamentum Georg. Fabricius scribit in sua Roma cap. 21. Nos, ait, in agro viæ Appiæ in profundum sub terra fornicem descendimus plenum loculorum inter se dispositorum: ex ruina autem parietum vere cognosci ordo locu-

lorum non potuit. Inter Puteolos & Atellam ad utraque viæ silicibus stratæ latera, plurima sepulcrorum lustravimus monumenta: quorum ædificia partim quadrata sunt, partim rotunda. Inter cetera pulcherrimum est, quod Arcum cellæ nominant. Parietes ejus tetragoni cum laqueari vermiculato, in cujus medio Centauri imago puerum vehentis. Loculi ultra sexaginta, medii ampli, fortasse patronorum: laterales contracti, libertorum libertarumque. In loculis urnæ singulæ pluresve dispositæ fuerunt, clausæ exterius tabellis marmoreis, in quibus nomina depositorum de more fuerunt adscripta. Et ut probet Græcorum ac Romanorum rationem condendarum urnarum non admodum diversam fuisse, ita statim subjungit: Testatur Cyriacus Anconitanus, cuius scriptas quasdam chartas evolvi, se Patris in Achaia ad ædem S. Andreæ antrum subterraneum ex integro solidoque lapide vidisse miro artificio fabricatum, in quod per gradus sedecim descensus fuerit, quodque sub una testudine ad tetragonos parietes habuerit loculos XIV. in quibus singulis binæ aut ternæ urnæ funerales fuerint locatæ. Hæc Fabricius.

Atque hujusmodi fuerunt sepulcra, in quibus nobilissimi illi Romuli nepotes, tanquam in domiciliis quibusdam habitabant: Sed ut ex dictis liquet, *Loculis* quibusdam

busdam vel *capulis* conditi. Sic enim generatim appellabant capsulas illas vel receptacula, quibus vel integra corpora, vel reliquiæ asservabantur.

De *Loculo* Plinius lib. 7. cap. 2. ubi de Pyrrhi pollice in dextro pede loquitur, *quem cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditum loculo in templo.* Idem lib. 7. cap. 16. *Et ipsi vidimus in loculis asservatos.* Paulus Diaconus in Narsete: *Cujus corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus ejusdem divitiis Constantinopolim est perlatum.*

Eodem significatu *Capulum* etiam accipit Nonius: *Capulum dicitur, quicquid aliquam rem intra se capit.* Apul. lib. 4. Metamorph. *Monumentum quoddam conspicamur procul à via remoto & abdito loco positum. Ibi capulos carie & vetustate semitectos, quîs inhabitabant pulverei & jam cinerosi mortui.* Idem lib. 10. *Ecce pater suus ipse manibus cooperculo capuli remoto commodum discusso mortifero sopore surgentem postliminio mortis deprehendit filium.* Allusit huc Tertullianus De Resurrect. carnis cap. 7. *Deus vero animæ suæ umbram, spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo & indigne collocando utique damnaret?*

Speciatim vero ubi corpus integrum condebatur *Arca* dicta fuit. Petronius Satyrico: *Secundum hanc orationem jubet ex arca corpus mariti sui tolli, atque illi,*

quæ

quæ vacabat, cruci adfigi. Vide Marcianum L. 39. De Relig. & ſumpt. ac Cajum L. 7. D. eodem: quorum hic diſerte quidem ſepulcrum ab arca diſtinguit; ille vero mobiles fuiſſe arcas iſtas non obſcure ſignificat.

Sed & *Solium* hac ſignificatione reperies apud Plinum lib. 35. cap. 12. *Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus ſoliis condi maluerunt.* Utitur & Florus libro 4. de morte Cleopatræ. Vide Læv. Torrentium ad cap. 50. Suetonii in Nerone.

Cap. XVI.

Sepulcrorum amplitudo Athenis prohibita: Romæ non item, ubi modo altiora modo humiliora pro conditione defuncti, χώματα χωννύναι. Statuæ in ſepulcris, excitatæ, ac Columnæ: itemque domunculæ. Pagæ *quid.*

SUbterranea igitur fuiſſe veterum ſepulcra, ex dictis jam conſtat. Neque hoc ſatis. Nam interdum quoque ita erant comparata, ut modo altius, modo humilius ſupra ſolum extarent.

Silentio enim hic præteriri non debet, amplitudinem & magnificentiam ædificandorum ſepulcrorum Athenis quidem certis legibus fuiſſe inhibitam; Romæ vero non item. De Athenienſium lege Cicero 2. Leg. *Sed poſt aliquanto propter has amplitudines ſepulcrorum, quas in Ceramico videmus, lege ſanctum eſt, nequis ſepulcrum*

crum faceret operosius, quam quod decem homines effecerint triduo: neque id opere tectorio exornari, nec Hermas hos, quos vocant, licebat imponi, &c. Quod neque Plato in sua Republ. neglexit, cujus de hac re lib. 12. νόμων talis lex est: χῶμα δὲ μὴ χωννύναι ὑψηλότερον πέντε ἀνδρῶν ἔργον ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτελούμενον. Λίθινα δὲ ἐπιστήματα μὴ μείζω ποιεῖν, ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τετελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωϊκῶν στίχων. hoc est, interprete Cicerone lib. 2 Leg. *Extrui autem vetat sepulcrum altius, quam quod quinque homines quinque diebus absolverint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quam quod capiat laudem mortui incisam, ne plus quatuor herois versibus quos Logos appellat Ennius.* Quo loci Cicero *Sepulcrum extruere* interpretatur illud Platonis χῶμα χώννυσθαι: qua Phrasi etiam Antipater usus lib. 3. Antholog. tit. εἰς ἥρωας:

Ἥρως τριχάμου βαιὸς τάφος, οὐχ ὅτι τοῖος
Ἄξιος, ἀλλ' ἐχθρῶν χερσὶν ἐχωννύμεθα.

Parthenius. Erot. 26. Ἐπεὶ δὲ ἔγνω παῖδα Τελαμῶνος ὄντα, πολλὰ καταδυρομένη ἐπὶ τῆς ἠϊόνος μέγα χῶμα ἔχωσε. Eodem sensu Τάφον ὑψώσασθαι usurpat Alcæus lib. 13. Antholog. εἰς ποιητάς:

Λοκρίδος ἐν νέμεϊ σκιερῷ νέκυν Ἡσιόδοιο
Νύμφαι κρηνιάδων λοῦσαν ἀπὸ σφετέρων
Καὶ τάφον ὑψώσαντο.

At vero apud Romanos nihil hujuſmodi ſancitum reperio: unde Javolenus Leg. 4. Dig. Lib. 8. tit. 4. *Caveri, ut ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non poteſt: quia id quod humani juris eſſe deſiit, ſervitutem non recipit: ſicut nec illa quidem ſervitus conſiſtere poteſt, ut certus numerus hominum in uno loco humetur.*

Hinc igitur pro cujuſque arbitrio vel facultatibus vel pro affectu erga defunctum ſepulcra modo altiora, modo humiliora ſtatuebantur. Vopiſcus in Probo: *Pugnavit & ſingulari certamine contra quendam Aradionem in Africa eundemque proſtravit: & quia fortiſſimum ac pertinaciſſimum virum viderat, ſepulcro ingenti honoravit: quod adhuc extat tumulo uſque ad ducentos pedes terræ lato per milites, quos otioſos eſſe nunquam eſt paſſus.* De Othonis Imp. ſepulcro Tacitus lib 2. hiſt. *Othoni ſepulcrum exſtructum eſt modicum & manſurum.* Plutarchus de eodem in ejus vita: Κρύψαντες δὲ τῇ γῇ τὰ λείψανα τοῦ Ὄθωνος, οὔτε μεγέθει σήματος, οὔτ' ἐπιγραφῆς ὄγκῳ τὸν τάφον ἐποίησαν ἐπίφθονον. εἶδον δὲ ἐν Βρεξιλλάῳ γενόμενος καὶ μνῆμα μέτριον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, εἰ μεταφρασθείη. δηλώσει· ΜΑΡΚΟΥ ΟΘΩΝΟΣ. Quam ſepulcri tenuitatem Vitellius Imp. irriſiſſe ſcribitur: Nam, ut ait Suetonius capite decimo. *Lapidem memoriæ Othonis inſcriptum intuens, dignum eo Mauſoleo ait.*

Porro

Porro tyrannis humilia fuisse sepulcra statuta, legimus apud Trebelli. Pollionem in Triginta Tyrannis, ubi de Victorino Juniore Sexto ait: *Extant denique sepulcra circa Agrippinam brevi marmore impressa, humilia.* Et in Aureolo Decimo: *Hunc eundem Aureolum Claudius interfecto jam Gallieno conflictu habito apud eum pontem interemit, qui nunc pons Aureoli nuncupatur, atque illic ut tyrannum sepulcro humiliore donavit.* Tacitus lib. 1. histor. de cæde Galbæ: *Galbæ corpus diu neglectum & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, è prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contexit.*

Ut autem operosiora essent sepulcra, etiam Statuas & ingentes columnas in iis excitatas legimus.

De Statuis testatur Vetus Inscriptio; LOCVM. SEPVLRVRÆ. ET. STATVAM. DECREVIT. ÆMILIA. LVCIA. MATER. Itemque alia: HIC. SEPVLCRVM. CVM. STATVA. POSVIT. SECVNDO. A. CIVITATE. STADIO. Atque hic mos videri potest à Græcis manasse. Lycophron:

Ἀγάλματα τήλας τῶν βαρυκλαίων τάφων.

Pindarus od. x. Nemeonic. *ἄγαλμ' ἀΐδαο* appellat: erant enim hæ statuæ Diis Manibus sacræ, quorum summus Pluto. Itaque sepulcra, quæ statuas hujusmodi non habebant, *Pagæ* vocabantur teste Isidoro:

R 5 *Pagæ,*

Pagæ, memoriæ ſine Idolis.

Columnas vero quod attinet, clarum ex Eutropii lib.8. de monumento Trajani: *Solus omnium Impp. intra urbem ſepultus eſt, oſſa ejus collocata in urna aurea in foro, quod ædificavit ſibi columna ibi poſita, cujus altitudo CXL. pedes habet.* Ab Ægyptiis autem ortus mihi hic mos videtur, de quorum ſepulcris Lucianus lib.8.

Cum tibi ſacrato Macedo ſervetur in antro,
Et regum cineres extructo monte quieſcant,
Cum Ptolemæorum Manes, ſeriemque pudendam
Pyramides claudant, indignaque Mauſolea.

Servius neſcio ad quas gentes refert libro XI. Æneid. *Apud majores*, inquit, *nobiles aut ſub montibus altis, aut in ipſis montibus ſepeliebantur. unde natum eſt, ut ſuper cadavera aut Pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ*, Ad quem ritum reſpexit Virgilius dicto loco:

— fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.

Quin imo domunculas & ædificia monumentis ſuperponi ſolita diſertim indicat Lapis vetus: M. AVRELIVS. ROMANVS. ET. ANTISTIA. CHRESIME.

SIME. VXOR. EJVS. FECERVNT. SIBI. LIBERTIS. SVIS. POSTERISQVE. EORVM. MONVMENTVM. CVM. ÆDIFICIO. SVPERPOSITO. &c. Petronius in Satyrico: *Cum interim Imperator provinciæ latrones jussit crucibus affigi secundum illam eandem casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat.*

CAP. XVII.

Sepulcra sepiri solita. Sepimenta illa fuisse ex humili aliqua materia, vel ex silice, vel ex marmore, vel ex ferro. Monumenta ipsa alia Lapidea, alia Testacea, alia Marmorea. Νεκρογραφία.

SED neque hoc omittendum, Veteres plerunque monumenta sua sepire & circumvallare solitos: cujusmodi sepimentum Pausanias lib. 2. Eliacor. περιοικοδομίαν vocat & alibi τὴν κρηπῖδα. quemadmodum & Dio lib. 51. τὴν κρηπῖδα τοῦ Ιουλιείου ἡρώου dixit. ubi male *basin* verti observat doctiss. Casaubonus: cum melius fuerit Græcanicam vocem retineri, ut apud Juvenalem & Marcellinum *Crepido pontis*. Nam κρηπὶς & βάσις sunt διὰ πάντων. Intelligit has κρηπῖδας Macer Jurisconsultus L. XXXVII. D. De Relig. *monumentum sepulcri* definiens his verbis: *Monumentum autem sepulcri id esse D. Adrianus rescripsit, quod munumenti, id est causa muniendi ejus loci factum sit, in quo corpus impositum sit.*

Fiebant autem septa hæc partim ex maceria aut humili aliqua materia: Unde Ulpianus L. *ede sacra* D. De contrahend. empt. *Intra maceriam sepulcrorum loca pura hortis vel cæteris culturis servata, si nihil nominatim venditor exceperit, ad emptorem pertinent.* Suetonius in Nerone capite 32. de morte Britannici: *Denique bustum consepiri nisi humili levique materia neglexit.*

Inscriptio vetus, quæ Paduæ:

INFERENDI. IN. AREA. HVMANDI SEPELIENDIQVE JVS POTESTASQVE ESTO. VT. HVIC. AREÆ. QVAM. EGO. DEFINII. ET. A. FRONTE. MACERIAM. DVXI. ET. TITVLVM. POSVI. ULTRA. EAM. AREAM. ET. MACERIAM. IN. FRONTE. IN. AGRO. VERSVS. LATE. P. X. RETRO. VSQVE. AD. CANABETVM. HVIC. AREÆ. CEDET. IN. QVA. PEDATVRA. NEQVE. HVMARI. NEQVE. TVMVLVM. FIERI. VOLO. VT. HABEAT. EA. AREA. ET. A. TERGO. ET. A. LATERE. ACCESSVM. SVVM.

Partim vero ex silice vel saxo aut è marmore. Suetonius de sepulcro Neronis capite 50. *In eo monumento solium Porphyretici marmoris, superstante Lunensi ara, circumseptum est lapide Thasio.* Vetus Epigramma in Caninium:

Quoad

Quoad vixi. vix fero. omnes. inter. meos.
Eundem mi. amorem. præstet. puerilem. senexus
Monumentum. indicio. est. saxo. septum. & marmore.

Statius in Tumulo Priscillæ:

—— tantas venerabile marmor
Sepit opes.

Virgilius in Culice:

——tumulus formatum crevit in orbem.
Quem circum lapidum levi de marmore formas
Conserit assiduæ curæ memor.

Partim etiam ex ferro munimenta hæc fuisse, discimus ex Strabone lib. 5. de Mausoleo Augusti: Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πεδίῳ ὁ τῆς καύστρας αὐτοῦ περίβολος, καὶ οὗτος λίθου λευκοῦ, κύκλῳ μὲν περικείμενον ἔχων σιδηροῦν περίφραγμα, ἐντὸς δ᾽ αἰγείροις κατάφυτον. *In medio autem campo busti ejus ambitus ex albo saxo in orbem cinctus ferrea sepe, intus alnis consitus.*

Nec vero in Sepimentis duntaxat & loricis sepulcrorum hanc materiarum diversitatem observare licet: sed & in monumentis ipsis, quorum alia lapidea, alia testacea, alia marmorea fuisse reperimus.

De *Lapideo* vetus Inscriptio in agro Vaticano:

PALÆMON. L. L. L. D. F.
GRAMMA. VEICIT. ATQUE RHET.
SIBI.

SIBI. ET. TUBERONIÆ. CONTV-
BERNALI.
FEMINÆ. OBSEQUENTISSIMÆ.
ATQ. BENEMERENTI
LAPIDEUM STRUXIT. TUMULUM.
IN. EO. QUIDEM CADAVERI.
QUIES. ESTO.
ALIO. AUTEM. REVERTITO. A-
NIMUS.

Cajus Jurisconsultus L. 7. D. De Religios. *Adversus eum, qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit.* Sic nostrum Σωτῆρα etiam sepultum ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας, testatur præter alios Euangelistas D. Marcus cap. 15.

Fictilium sepulcrorum meminit Plinius lib. 35. cap. 12. *Quin & defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluêre.* Et in Epistola Liberti ad Ælium Severum: CVM. CORPORA. EORVM. FICTILI. SARCOPHAGO. COMMENDAVERIM.

Monumenti testacei meminit Ælius Imp. in Epist. ad Libert. Ovid. lib. 2. Fastor.

Tegula porrectis satis est velata coronis,
Et sparsæ fruges parvaque mica salis.
Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ
Hæc habeat mediâ testa relicta viâ.

Epigramma Crinagori lib. 3. Anthol. tit. 6.

Σὸς δὲ νεκὺς ψαφαρῇ κεῖσετ' ἐν ὀστρακίνῃ,

Hujus

Hujus generis erant Corinthiorum monumenta, de quibus Strabo lib. 8. Πολὺν δὲ χρόνον ἐρήμη μείνασα ἡ Κόρινθος ἀνελήφθη πάλιν ὑπὸ Καίσαρος τοῦ θεοῦ διὰ τὴν εὐφυΐαν, ἐποίκους πέμψαντος τοῦ ἀπελευθερικοῦ γένους πλείστους. οἳ τὰ ἐρείπια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες, εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα, θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν, οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν, ὥστε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων, καὶ διαθέμενοι πολλοῦ, Νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν Ῥώμην. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα, καὶ μάλιστα τὰ ὀστράκινα. hoc est: *Corinthus cum diu diserta jacuisset, instaurata est à D. Cæsare propter loci opportunitatem, missis eo in coloniam libertinis plurimis. Hi cum rudera cœpissent moliri, simul atque sepulcra effodissent, testacea opera plurima atque etiam ærea multa invenerunt, quorum admirati artificium nullum sepulcrum non effoderunt, magnaque id genus rerum copia potiti, iisque magno divenditis, Romam impleruns Necrocorinthiis. sic enim appellabant, quæ è sepulcris erant eruta opera maxime testacea.*

Marmorea vero ditiorum erant plerunque & honoratiorum. Servius Sulpit. ad Cicer. Ep. Famil. lib. 4. *Posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent.* Tibullus lib. 3. Eleg. 2.

Atque in marmorea ponere sicca domo.

Varro

Varro in Licinium tonſorem Auguſti:

Marmoreo tumulo Licinius jacet, at Cato parvo:
Pompejus nullo: Credimus eſſe Deos?

In Epiſtola Liberti ad Æl. Severum: ROGO. DOMINE. PERMITTAS. MIHI. IN. EODEM, LOCO. IN. MARMOREO. SARCOPHAGO. QUEM. MIHI. MODO. COMPARAVI. EA. CORPORA. COLLIGERE.

Romæ in ædibus Io. Coritii:

Rapta ſinu matris jacet hic miſerabilis infans
Ante novem plenos Lunæ quam viveret orbes:
Hanc Pater & mater mœſti flevere jacentem,
Parvaque marmoreo clauſerunt membra ſepulcro.

Et in Teſtamento militari, quod inſcriptum ſixo viſitur in agro Luſitano: VT. AB. VRBE. ROMA. HVC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QVINQVENNIVM. EXPORTENT. E. LVSITANIA. ET. VIA. LATINA. CONDANT. SEPVLCRO. MARM. Vide Ulp L. 14. § 4. D. De Religioſ. Et Sueton. in Nerone cap. 50.

Cap.

CAP. XVIII.

De variis Simulacris, quibus Sepulcra ſolebant exornari. Apud Græcos quoque Emblemata ſepulcris inſulpta, quæ ſtudia defuncti denotavent. Arma aliaque inſtrumenta ſepulcris affixa. Gothorum Strava.

QUid jam de variis illis ſimulacris dicam, quibus Sepulcra exornari antiquitus ſolita, non tam ex veterum ſcriptis, quam ex ipſis priſcorum monumentorum ruderibus colligere eſt. Qua de re non piget me hîc iterum Geor. Fabricii teſtimonium advocare, qui in Roma ſua cap. 21. ſic loquitur: In ſepulcris, quæ hinc inde per urbem in multis locis occurrunt, varia rerum ſimulacra ſunt exſculpta. *Ludorum curulium*, quale eſt ante SS. Coſmam & Damianum in foro Romano; & in S. Joan. Laterano, in quo etiam nocentes objiciuntur beſtiis, ut in alio quodam ante S. Mariam in via lata. *Equeſtrium certaminum*, ut in S. Maria in arâ cœli, montis Capitolini. *Pugnarum*, ut in S. Gregor. montis Cœlii. *Venationum*, ut in S. Laurent. in Lucinâ campi Martii. *Triumphorum*, ut ante S. Laurentium in Paniſperna montis Viminalis; & Triumphi Venerei, in S. Joanne Laterano. *Sacrificiorum*, ut in S. Maria de Strada, inter Octavii porticum & Capitolium. & in S. Laurentio extra Exquilinam. *Deorum luden-*

dentium, ut Apollinis canentis & Narcisci jaculantis discum, in domo Augustini Maphæi. *Satyrorum* puellæ dormienti insultantium in horto S. Marci. *Amorum* equitantium in domo Columniensium. *Deorum marinorum* in piscium caudas desinentium & vehentium in iis Nymphas tribus in locis, in S. Joanne Paulo in Cœlio, in hortis S. Sabinæ montis Aventini, ante S. Thomam in regione Harenulæ. *Plutonis* Proserpinam rapientis, in S. Sylvestro prope arcum Domitiani, & ante S. Mariam in Cosmodim prope Velabrum. *Ventorum* quatuor simulacra in sepulcro domus Cæliæ. *Laborum Herculis* in domo Sabellorum supra Marcelli theatrum. *Servilium suppliciorum*, in quibus alii pede utroque suspenduntur, aliis cultro secatur collum, aliis brachium saxo impositum alio saxo frangitur, in S. Maria de Ara cœli & ante ædem D. Stephani de Cacabo, in regione Pineæ. In quibusdam sepulcris exsculpta sunt ædificia partim januis apertis, quibus dicunt animæ æternitatem significari, cujusmodi est in palatio Capitolino Triumvirûm: partim clausis, quibus interitus ejus una cum corpore notatur: tale in domo civis cujusdam regionis Transtyberinæ cernitur è regione pontis Fabricii. Hæc è multis retulisse satis sit, quæ non ita accipi volo quasi unius tantum rei effigies expressa sit: sed alia multa, quæ oratione depingi in

gi in hac brevitate nequeunt, ſpectaculi gratia ſunt addita. quod ut intelligatur, duobus exemplis declarabo. In ſepulcro Sacrificantium in S. Maria de Strada, mulier in bigis, quæ à Rhinocerotibus trahuntur, vehitur: ipſis animalibus duo juvenes inſident & animalia à Faunis naſo ducuntur. Præcedit Tuſcus fidicen & viri nudi ac mulierculæ, donec ad aram perveniatur, cui fidicen canens adſtat, & inter cætera ludicra Faunus cornibus cum hirco concurrit. Item in altero apud Sanct. Silveſtrum, Pluto quadrigis vectus, raptam Proſerpinam amplexu tenet exanimi ſimilem: ſupra quam volitat alatus Cupido, currum præcedit Mercurius alato pileo & caduceo. In altera parte Ceres bigis invehitur, tractis à ſerpentibus pineâ tædâ, quam ſiniſtra geſtat, inveſtigans amiſſam filiam. Inter hæc ab utraque parte comites Proſerpinæ flores collectos geſtant, veſte ultra pubem ſublatâ. A lateribus Hercules eſt, Leonis exuvio indutus, dextra tenens clavam, ſiniſtrâ anum quandam invadens, cui verbera minitatur.

Poſſem hîc plura addere, quæ partim ipſe in Galliis & Italia vidi, partim ab aliis ſunt jam pridem obſervata, niſi feſtinarem. Si quis tamen harum rerum deſiderio capitur, adeat Antiquitates Broiſſardi, qui hujuſmodi ſimulacra ære inciſa eleganter ob oculos ponit.

Neque fortean abſurdum fuerit exiſtimare:

mare:

mare, etiam hunc ritum originem suam traxisse à Græcis. Nam hos quoque exornare solitos monumenta sua diversis Emblematibus & signis, quæ plerunque τὰ ἐπιτηδεύματα & vitam defuncti denotarent, passim apud scriptores legimus. In Archimedis Mathematici sepulcro positam fuisse Sphæram cum cylindro, auctor est Cicero 5. Tusculan. *Ego autem cum omnia collustrarem oculis, animadverti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat Sphæræ figura & cylindri.* In Diogenis Cynici Canem tradit Laërtius lib. 6. ἐπέστησαν τε αὐτοῦ κίονα, καὶ ἐπ' αὐτοῦ λίθου Παρίου κύνα. Metellum Nepotem Philagri præceptoris sui sepulcro lapidem apposuisse corvum, Plutarchus testatur; quod videns Cicero, in ejus tenuitatem jocatus: Hoc, inquit, sapienter à te factum, πέτεσθαι γάρ σε μᾶλλον ἢ λέγειν ἐδίδαξε. Hoc est, *volare magis te docuit, quam dicere.* in vitâ Ciceron. De Ariete, qui fuit in sepulcro Isocratis, vide Plutarchum in X. Rhetor. Allusum huc à Smicrine, qui à quodam interrogatus, quidnam Archippa rerum ageret, festive respondit, eam, ut noctuæ solent, assidere tumulo. Verba Athenæi lib. 13. δειπνοσοφ. hæc sunt: Σμικρίνης ἐρωτώμενος ὑπό τινος, τί πράττει Ἀρχίππη, χαριέντως ἔφη. ὥσπερ αἱ γλαῦκες, ἐπὶ τάφον κάθηται). Qui quidem locus Noctuas crebro tumulis impositas non obscure innuit. Interdum vero etiam arma

arma & instrumenta, quibus quis in vita usus fuerat, sepulcris affixa, Homerus annotavit, apud quem Elpenor rogat Ulyssem, ut sibi sepum faciat, & illud remo ornet, quem vivus usurpare solitus fuerat:

> Ταῦτά τε μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν
> Τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισι.

Et Virgilius in funere Miseni lib. 6. Æneid.

> *At pius Æneas ingenti mole sepulcrum*
> *Imponit, suaque arma viro, remumque tubamque.*

Eundem ritum tangit Seneca lib. 4. Controvers. 4. *Bellum cum esset in civitate, vir fortis in acie amissis armis de sepulcro viri fortis arma sustulit. Fortiter pugnavit & reposuit. Præmio accepto, accusatur sepulcri violati.*

De Exuviis vero hostium, quibus non Romani solum, sed & Gothi sepulcra sua ornabant, Plac. Lactantius ad lib. 12. Thebaid. Statii: *Exuviis enim hostium extruebatur regibus mortuis pyra, quem ritum Sepulturæ hodie quoque barbari servare dicuntur, quem Stravas dicunt linguâ suâ.* Jornandes de Rebus Gothicis hinc lucem capit: *Postquam talibus lamentis est defletus, Stravam super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti commessatione celebrant.*

CAP.

Cap. XIX.

De monumentorum Inscriptionibus. ἐπιγραφή. Titulus. *Concipiebantur illæ vel prosa oratione vel versu. Solemnia Inscriptionum verba :* Dis. Manib. Sacr. *Itemque* Memoriæ. *Nomen defuncti, parentes, patria monumentis inscripta.* Hic situs est, Hic jacet.

SEd quando eo jam ventum est, ut de ornamentis Sepulcrorum egerimus: non possum mihi temperare, quin statim etiam de Inscriptionibus subnectam, quæ adeo Sepulcrorum propriæ, ut vix sine iis Monumenti nomen vel Memoriæ tueri possint. Unde Servius: *Locus Vstrina dici solet, operis constructio, sepulcrum: Inscriptum nomen, Memoria atque Monumentum.* Et recte Cato apud Ciceronem de Senectute testatur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum. *Nec sepulcra legens*, inquit, *vereor*, *quod ajunt*, *ne memoriam perdam. his enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorum.* Græci ἐπιγραφὴν vocant. Artemidorus lib. 5. c. 75. ἐπιγραφῆς ἀνάλωθόν ἐςι τ̃ ἀποθανόντα τυγχάνειν. Latinis *Titulus* dicitur. Ovidius in Epist. Hypermnestræ ad Lyncum:

Sculptaque sunt titulo nostra sepulcra brevi.

Martialis Epigr. 71. lib. 10.

Quisquis læta tuis & sera parentibus optas
Fata, brevem titulum marmoris hujus ama.

Tre-

Trebellius Pollio in Valerianis: *Mittendum in literas censui, hunc Valerianum circa Mediolanum sepultum, addito titulo, Claudii jussu, Valerianus Imperator.* Et plura sunt hujus generis exempla, quam ut in numerum facile cadant. Nam ita crebræ & frequentes erant apud Roman. hæ monumentorum Inscriptiones, ut etiam puerorum & servorum viliumque capitum sepulcra titulis exornarentur, quod ex innumeris lapidibus videre est. Parcius iis usi Lacedæmonii, qui ex Lycurgi instituto non nisi illorum tumulis, qui fortiter in bello occubuissent, titulum inscribere solebant. Plutarchus in Lycurgo: ἐπιγράψαι δὲ τοὔνομα θάψαντας οὐκ ἐξῆν τοῦ νεκροῦ. πλὴν ἀνδρὸς ἐν πολέμῳ καὶ γυναικὸς τῶν ἱερῶς ἀποθανόντων.

Hujusmodi vero tituli interdum prosa oratione concipiebantur: interdum autem versibus. Illud probatione non indiget: nam pleni talium omnes lapides. Hoc ex Suetonio constat in vita Claudii cap. 1. *Nec contentus elogium tumulo ejus versibus à se compositis insculpsisse.* Propertius de suo tumulo lib. 1. Eleg. 10.

Et duo sint versus: qui nunc jacet horrida pulvis,
Vnius quondam servus amoris erat.

Virgil. Eclog. 5.

Et tumulum facite, & tumulo super addite carmen.

Ovid.

Ovid. lib. 14. Metam.

Vrnâque Æneia nutrix
Condita marmoreo tumulo breve carmen habebat.

Cicero pro Archia: *Decimus quidem Brutus summus vir & Imperator, Accii amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum.* Quanquam ut hoc obiter moneam, etiam Carmina dicebantur Inscriptiones oratione metris soluta conceptæ, ut apud Cicer. in Catone Majore, cum elogium Attilii Calatini recitasset, statim subjungit. *Notum est totum ejus carmen incisum sepulcro.*

Solebant autem minio plerumque tituli hi signari, ut clariores essent, & à viatoribus tanto facilius legi possent. Nam *Minium in voluminum scriptura usurpatum, clarioresque literas vel in auro vel in marmore etiam in sepulcris fecisse* diserte scribit Plinius lib. 33. cap. 7.

Nolo hic enormem Inscriptionum manum advocare, ne vel lectori tædium pariam, vel mihi ipsi laborem, exscribendo ea, quæ & in promptu sunt omnibus & non unum atque alterum capitellum, sed justum volumen desiderant. Pauca tamen hic attingam, & quidem ea, quæ sepulcris inscribi solita ex veterum præcipue scriptis demonstrari possunt, auctorem secutus clarissimum Brissonium, cui maximam horum partem acceptam referimus.

Ac

Ac ut rem à capite & ὥσπερ ἀφ' ἑστίας arcessamus, hisce plerunque verbis solebant Inscriptionum titulos auspicari: D. M. vel D.M S. vel disertim DIS. MANIBUS. SACR. sive jam *sacrum* velis legere, sive *sacris*: utrumque enim reperire est. Prudentius in Symmachum:

Ecce Deos Manes cur inficiaris haberi?
Ipsa patrum monumenta probant. DIS MANIBUS *illic*
Marmora secta lego.

Agellius lib. 10. cap. 18. *Id monumentum Artemisia cum* DIS MANIBUS SACRIS *Mausoli dicaret.* Interdum vero unâ literâ auctius erat hoc exordium, D. I. M. ut patet ex Inscriptione, quæ est ad Lyci in Danubium fluentis ostia:

D. I. M.
JVL. JVSTV.
S. V. A. XXVI.
AMABILI
S. MATER.
F. C.

Manes enim *Dii superi atque inferi dicebantur*. ut ait Festus. Nonnunquam tamen & MEMORIÆ solebat præfigi: quam ipsam etiam vocem innumeris marmoribus inscriptam videre est, nec opus huc exempla coacervare.

Tandem sequebatur Nomen defuncti, quod sepulcralibus hisce cippis signari solitum, clare indicat Propertius libro 2. Eleg. 1.

Quandocunque igitur vitam mea fata reposcent,
Et breve in exiguo marmore nomen ero.

Et Virgilius lib. 7. Æneid:

—— ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.

Ovidius lib. 8. Metamorph. fab. 4. de sororibus Meleagri:

Affusæque jacent tumulo: signataque saxo
Nomina complexæ, lacrimas in nomina fundunt.

Seneca Epist. 60. *Qui latitant & torpent, sic in domo sunt, quomodo in conditivo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.* Hinc argute Laberius apud Macrob. lib. 2. Saturn. cap 7.

Vt hedera serpens vires arboreas necat:
Ita me vetustas amplexu annorum enecat,
Sepulcri similis nil nisi nomen retineo.

Non autem Nomen tantummodo: sed & parentes, patria, & familia solebat interdum adscribi. Callimachus Epigram. 20.

Τιμονόη τίς δ' ἐσσὶ, μὰ δαίμονας, ἔ σ' ἂν ἐπέγνων
Εἰ μὴ Τιμοθέε πατρὸς ἐπῆν ὄνομα
Στήλῃ; καὶ Μήθυμνα τεὴ πόλις.

Hieronymus in vita Paulæ:

Scipio quam genuit, Paulæ fudêre parentes

Gracchorum soboles, Agamemnonis inclita proles,
Hoc jacet in tumulo, Paulam dixere priores.
Eustochii genetrix, Romani prima Senatus,
Pauperiem Christi & Bethlemitica rura secutus.

Laërtius in Solone: Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους (ἔδειξε) πρὸς ἕω βλέποντας, καὶ ἀπὸ τῶν δήμων τοὺς χρηματισμοὺς ἐγκεχαραγμένους. Theophrastus inter characteres τῆς περιεργίας refert, γυναικὸς τελευτησάσης, ἐπιγράψαι ἐπὶ τὸ μνῆμα, τοῦ τε ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ αὐτῆς τῆς γυναικὸς τοὔνομα, καὶ ποδαπή ἐστι. καὶ προσεπιγράψαι. ὅτι οὗτοι πάντες χρηστοὶ ἦσαν. hoc est, *Si uxor obierit, monumento ejus & mariti & patris & matris nomina inscribere, itemque cujas ipsa sit. tum hoc elogium insuper adjicere,* SINGULARI OMNES PROBITATE ERANT. Atque huic stultæ veterum ambitioni circa titulos cipporum ut Plato obviam iret, in sua Repub. legem hanc inter ceteras ferebat, Ne cui liceret tumulo cujusquam longiorem quatuor versibus heroicis titulum inscribere. lib. 12. de Leg. Et Cicer. 2. de leg.

Porro solemnia in hujusmodi titulis verba, quibus sepultum ibi aliquem volebant denotare, hæc erant: HIC SITUS EST. vel. HIC. JACET. Prior formula legitur apud Lucill.

Servus neque infidus Domino, neque inutilis cuiquam
Lucilii Columella, hîc situs est.

Et apud Ovidium lib. 2. Metamorph.

Corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum,
Hic situs est Phaëton currus auriga paterni.

Utitur & Auctor libri De viris illustrib. cap. 42. *Positus est apud Lybyssam in arca lapidea, in qua hodieque inscriptum est, Annibal hic situs est.* Vide sis & Vopiscum in Probo. Plinium lib. 6. Epist. 10. Agellium lib. 1. Noct. Attic. cap. 24. Posteriorem formulam reperire est in Tibullo lib. 1. Eleg. 3.

Quod si fatales jam nunc explevimus annos,
Fac lapis inscriptis stet super ossa notis.
Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus
Messalam terrâ dum sequiturque mari.

Et in Martiale lib. 6. Epig. 52.

Hoc jacet in tumulo raptus puerilibus annis,
Pantagathus Domini cura dolorque sui.

Sic Phocas Grammaticus in Versib. de Virgilio.

Hic Ballista jacet, certo pede perge Viator.

Et in oratione Leonis Imp. moribundi, quam adducit cl. V. Bonav. Vulcanius Notis ad librum Constantini Porphyrogennetæ *De Thematibus*, inter alios versus

ſus Politicos, etiam hi reperiuntur:

> Τῷ πῷ πάφῳ ἐπιγέγραψατε, Λέων ἐνθάδε κεῖται, &c.

Sexcenta hujus generis poſſem addere, ſi eſſet tanti. Sed ne caput hoc nimium exceſcat, placet hæc talia Inſcriptionum ſolemnia partiri, & reliqua ſequenti capiti illinere.

CAP. XX.

Elogia & Res geſtæ monumentis inſcriptæ. Spacium vitæ, Conjugii. Facere *pro Vivere.* Sine querela, offenſa *& ſimiles formulæ, Cauſa item mortis & alia hujus generis.*

JAM igitur ordinem noſtrum continuare pergamus. Reſtat enim ut moneamus, etiam Elogia plerunque & res geſtas, quibus præclarum ſibi nomen pepererant, tumulis inſcribi ſueviſſe. Cicero 2. de Finib. *Non elogia monumentorum id ſignificant? veluti ad portam*, UNO. ORE. CVI. PLURIMÆ. CONSENTIUNT. GENTES. POPULI. PRIMARIUM. FUISSE. VIRUM. *Idne conſenſiſſe de Calatino plurimas gentes arbitramur.* Quod ipſum Elogium totidem verbis repetit in Catone Majore. Alluſit huc Virgilius in Culice:

> *His tumulus ſuper inſeritur. tum fronte locatur*
> *Eulogium.*

Sic Auguſtum Cæſarem res ſuas geſtas columnis æneis ad ſepulcrum ſuum colloca-

tis insculpi jussisse, auctor est Dio lib. 55. Ἐγέγραπτο δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ εἰ χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ σταθήσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε. Plutarchus in Sylla: Τὸ μὲν οὖν μνημεῖον ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεώς ἐστι, τὸ δὲ ἐπίγραμμα, φασὶν αὐτὸν ὑπογραψάμενον καταλιπεῖν, οὗ κεφάλαιον ἐστιν, ὡς οὔτε τῶν φίλων τις αὐτὸν εὖ ποιῶν, οὔτε τῶν ἐχθρῶν κακῶς ὑπερεβάλετο. hoc est: *Monumentum Syllæ in campo Martio est. inscriptionem ab ipso ferunt conceptam & relictam, cujus hoc caput est, se neque ab ullo amicorum beneficiis, neque ab ullo inimico maleficiis superatum fuisse.* Tale fuit Epitaphium Virginii Rufi, qui sepulcro suo incidi jussit hoc carmen, teste Plinio lib. 6. Epist. 10.

Hic situs est Rufus, pulso, qui Vindice quondam
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Quæ verba Xiphilinus in Nerva sic extulit: ὅτι νικήσας Βίνδικα, τὸ κράτος οὐχ ἑαυτῷ περιεποιήσατο, ἀλλὰ τῇ πατρίδι.

De Censorini monumento ita Trebell. Pollio in Triginta Tyrannis: *Extat ejus sepulcrum, in quo grandibus literis circa Bononiam incisi sunt omnes ejus honores, ultimo tamen versu adscripto*, FELIX. AD. OMNIA. INFELICISSIMUS. IMPERATOR. De Pallantis Plinius lib. 7. Ep. 20. *Est via Tiburtina intra primum lapidem (proxime adnotavi) monumentum Pallantis ita inscriptum*: HUIC. SENATUS. OB.

OB. FIDEM. PIETATEMQVE. ERGA. PATRONOS. ORMAMENTA. PRÆTORIA. DECREVIT. ET. SESTERTIVM. CENTIES. QVINQVAGIES. CVJVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT. Julius Capitolinus de Gordiani sepulcro sic loquitur in ejus vita: *Gordiano sepulchrum milites apud Circeum castrum fecerunt, in finibus Persidis, titulum hujusmodi addentes & Græcis & Latinis & Persicis, & Iudaicis & Ægyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur:* DIVO. GORDIANO. VICTORI. PERSARVM. VICTORI. GOTHORVM. VICTORI. SARMATARVM. DEPVLSORI. ROMANARVM. SEDITIONVM. VICTORI. GERMANORVM. SED. NON. VICTORI. PHILIPPORVM. Pertinet huc insigne Elogium Claudiæ fœminæ, quod Epitaphio ejus inscriptum Romæ ad pontem Cestium extat, his versibus:

Hospes. quod. deico. paullum est. asta. ac. pellege.
Heic. est sepulcrum haut. pulcrum pulcrai. fœminæ.
Nomen. parentes. nominarunt. Claudiam.
Suom. mareitum. corde. dilexit. suo.
Gnatos. duos. creavit. horunc. alterum.
In terra, linquit. alium. sub. terra. locat.
Sermone. lepido. tum. autem. incessu. commodo

Domum. servavit. Lanam fecit. Dixi. Abei.

Solemne quoque erat spatium vitæ eorum, qui tumulis condebantur, exiliter ad calculos revocare, & quot annos, menses, & eo amplius quot dies ac horas vixissent, sepulcro inscribere, ut ex innumeris monumentorum Inscriptionibus, quæ in omnium passim manibus versantur, intelligimus. Annorum quidem meminit Seneca Epist. 78. *Nulla vita est non brevis. Nam si ad naturam respexeris, etiam Nestoris & Statiliæ brevis est, quæ inscribi monumento suo jussit*, ANNIS. SE. NONAGINTA. NOVEM. VIXISSE. Et Xiphilinus in Adriano de Simili præfecto prætorio, qui vacatione impetrata privatus septem annos egit: *Μόλις τε ἀφεθεὶς, ἐν ἀγρῷ ἥσυχος ἑπτὰ ἔτη τὰ λοιπὰ τοῦ βίου διήγαγε καὶ ἐπί γε τὸ μνῆμα αὐτοῦ τοῦτο ἐπέγραψεν, ὅτι* ΣΙΜΙΛΙΣ. ΜΕΝ. ΕΝΤΑΥΘΑ. ΚΕΙΤΑΙ. ΒΙΟΥΣ. ΜΕΝ. ΕΤΗ. ΤΟΣΑ. ΖΗΣΑΣ ΔΕ ΕΤΗ ΕΠΤΑ. hoc est, Hic situs est Similis, qui vixit annos tot, bene autem vixit annos 7.

Præter annos autem Mensium adhuc fiebat mentio, ut in hac Inscriptione urnæ argenteæ, in qua Æmilii Pauli Papiniani Jurisprudentis præclarissimi cineres conditos fuisse multi dicunt. Ea est apud Hier. Magium l. 2. Miscell. cap. 2.

ÆMILIO. PAVLO. PAPINIANO. PRÆFECTO. PRÆTORIO. IVRISCON-

CONSVLTO. QVI. VIXIT. AN. XXXVI. DIES. X. MEN. III. PAPINIANVS. HOSTILIVS EVGENIA. GRACILII. TVRBATO. ORDINE. IN. SENIO. HEV. PARENTES. FECERVNT.

Imo & Dierum. ut in Inscriptione Neapolitana.

JVSTVS. CÆSARIS
FECIT. SIBI. ET
LVCILIÆ. PRISCÆ
CONJVGI. KARISSIMÆ
QVÆ VIX.AN.XX M.VII.D.XV.&c.

Tale est illud Martialis lib. 5. Epigr. de Herotione.

Impletura fuit sextæ modo frigora brumæ
Vixisset totidem ni minus illa dies.

Vult enim dicere Poëta, ipsam vixisse annos 5. menses 11. & dies 25.

Sed & Horas etiam supputatas reperio, ut in hac Inscript.

VALERIA. TROPHIMA. FILIO. DVLCISSIMO. ET. PIENTISSIMO. ET. FRVGALISSIMO. VIXIT. ANNIS XXIX. MENS. VIIII. DIEB. XVI. HORIS. VII.

Addebant etiam interdum Matrimonii tempus, ut testatur hæc inscriptio, quæ Mutinæ legitur:

MEMORIÆ. CLA. FEM.
L. PEDVCÆ. JVLIANÆ
MORIB. NATAL. AC. PVD. PRISCIS
INLVSTRIBVSQVE. FEMI. COMPA-
RANDA. QVÆ. VIXIT. ANNOS. XIII.
D. XLVII. CVM. MARITO. FECIT
ME. V. D. XX. L. NONIVS. VER.

Et Romæ in veteri tabella marmorea ad Aquam Virginem in horto familiæ Bubalorum: VEIANIVS. SVETENIANVS. LICINIÆ. DEMETRIANÆ. CONJVGI. KARISSIMÆ. CVM QVA. FECIT. ANNOS. IX. M. VI. DIES. XXV.

Ubi nota verbum *Facere* interdum pro *vivere* uſurpari: quo ſenſu utitur Alfenus D. De ſtatu liberis. L. 14. *Is ſervus fugerat, & annum in fuga fecerat.* Epitaphium Petronii Antigenidis:

Bis. quinos. annos. menſeſque duos, duos ſoles
In ſuperis feci, tenere nutritus, amatus.

Seneca Ep. 67. *Quamvis autem pauciſſimos una fecerimus dies; tamen multi nobis ſermones fuerunt.* Scholiaſtes Eurip. Hippolyto: ἔθος τοῖς ἐφ' αἵματι φεύγουσιν ἐνιαυτὸν ποιεῖν ἐκτὸς τῆς πατρίδος.

Quod ſi matrimonium fuiſſet placidum & tranquillum, neque id ſilentio prætteribant: quo pertinent crebræ iſtæ clauſulæ: *ſine querela, ſine controverſia, ſine offenſa, ſine jurgio, ſine diſcordia, ſine macula,*

macula, & similes, quarum plenissimæ sunt omnes Inscriptiones. Plinius huc alludit lib. 8. Epist. 5. *Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli etiam si olim fuisset. Vixit cum hac 39. annis, sine jurgio, sine offensa.*

Romæ ad montem Jordanum
pag. 664.

D. M.
D. JVNIO. PRIMOGENIO.
QVI. VIX. ANN. XXXV.
JVNIA. PALLAS. FECIT
CONJVGI. KARISSIMO
ET. PIENTISSIMO
DE. SE. BENE MERENTI
CVM. QVO. VIXIT. ANNOS.
XV. MENSES. VI.
DVLCITER. SINE. QVERELA.

Veronæ ad D. Clementis.

D. M.
ATILIÆ. MAXIMIANÆ
ANIMÆ. INNOCENTISSIMÆ.
CAONIVS. VITALIS
VXORI. INCOMPARABILI.
QVÆ. VIXIT. MECVM
SINE. VLLA. CONTROVERSIA
ANN. XVIII. M. II. D. VIIII.
QVÆ. TVLIT SECVM. AN. XXXXVI.
QVÆ. DVXIT. SECVM.
GLORIAM ET. HONO. ÆTERNVM.
MEVM. VALE. SOLATIVM.

S 6 Nec

Nec vero Univiræ castitatis ac pudicitiæ suæ argumentum silebant. Unde Propertius lib. 4. Eleg. ult.

Iungor Paule tuo sic discessura cubili,
In lapide hoc UNI NUPTA *fuisse legar.*

Martialis Epigr. 36. lib. 10. in Epitaphio nobilis matronæ:

Quinque dedit pueros, totidem mihi Iuno puellas
Clauserunt omnes lumina nostra manus.
Contigit & thalami mihi gloria rara, fuitque
Vna pudicitiæ mentula nota meæ.

Quo alludens Juvenalis Sat. 6. ait:

Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti
Quinque per autumnos. titulo res digna mariti.

Huc pertinet elegans & digna lectu Inscriptio vetus inter Bajas & Anversam de L. Ascanii Elpicani conjuge; Liviæ Rufinæ nomen illi fuit. pars inscriptionis saltem adhibenda causa brevitatis:

Quæ adfecta cineribus conjugis adeo fuit. ut ad secundum nullo unquam tempore transire voluerit. quamvis diu superviveret. & ætas posceret. & valida natura. virilem quem semper servavit animum. fidemque pudicitiæ quasi mutare compelleret. Et ne brevem domesticam pugnam credas post maritum Vix. ann. L. M. IX. &c.

Nec omittendum, quod mortis etiam causa

causa interdum monumentis adscribebatur. Unde Tibullus lib. 3. Eleg. 2.

Sed tristem mortis demonstret littera causam,
Atque hæc in celebri carmina fronte notet:
Lygdamus hic situs est. dolor huic & causa Neæræ
Conjugis ereptæ, causa perire fuit.

Ovidius lib. 9. Metamorph.

Neve merore meo, subscribi causa, sepulcro.

Idem in Epist. Phyllidis ad Demophoontem:

Inscribêre meo causa invidiosa sepulcro.

Et lib. 3. Fastor. tumulo Didus carmen incisum fingens:

— tumulique in marmore carmen
Hoc breve quod moriens ipsa reliquit, erat.
Præbuit Æneas & causam mortis & ensem:
Ipsa sua Dido concidit usa manu.

Idem Ovidius de seipso tale Epitaphium monumento suo inscribi mandat lib. 3. Trist. Eleg. 3.

Quosque legat versus oculo properante viator
Grandibus in tumuli marmore cæde notis.
Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii Naso poëta meo.

Sic Nursini etiam *Mutinensi acie interemptorum civium tumulo publice exstructo adscripserant*, PRO LIBERTATE EOS PUBLICE OCCUBUISSE, ut ait Suetonius in Augusto. Quod Dio lib. 48. sic extulit: ὅτι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι ἐτελεύτησαν. Pertinet huc *illa infelicis Monumenti inscriptio*, TURBA. SE. MEDICORUM. PERISSE, quæ extat apud Plinium lib. 29. Natur. hist. cap. 1. Cui geminum est δημῶδες illud, quod Adrianus Imp. moriens exclamasse dicitur: Πολλοὶ ἰατροὶ βασιλέα ἀπώλεσαν. teste Xiphilino in ejus vita.

Mitto quod integra interdum Testamenta sepulcris suis inscribi voluerunt ut in illo militari Galli Favonii, cujus suprâ meminimus: Item Legata sub Conditionibus, de quibus alibi.

Unum adhuc addo de Staberio quodam homine avarissimo, quem Horatius l. 2. Satyr. 3. memorat tantopere delectatum esse magnitudine pecuniæ, ut monumento suo heredes inscribere jusserit, *Quantum quisque ex testamento suo cepisset*, eosque si in aliquo mentiti essent, centum paria gladiatorum populo exhibere, epulum etiam populo ad arbitrium Arii voracissimi hominis parare & frumentum infinitum dare damnaverit. Hoc enim secundum vetusti commentatoris interpretationem Horatius significat his versibus:

Here-

Heredes Staberi summam incidêre sepulcro.
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum arbitrio Arrii,
Frumentum, quantum metit Africa.

Et mox:

— Quid ergo
Sensit, cum summam patrimonii insculpere saxo
Heredes voluit:

Sed hic Inscriptionum pausa esto, neque enim mihi manus ferrea est, quæ sit omnibus hisce lapidibus describendis: & hæc sufficiunt, credo, iis, qui non habent cor plumbeum.

CAP. XXI.

De Sepulcrorum religione. Quo sensu Sepulcra sancta & sacra dicta fuerint. Religiosi loci requisita. Spatium sepulcri definitum. In Fronte pedes tot: in agr. ped. tot. *Sepulcri religio incipiebat à glebæ injectione. Ritus ter terram injiciendi fortuito oblatis cadaveribus, apud Roman. & Græcos usurpatus.*

RELigio Sepulcrorum me jam vocat: de qua nunc dicam paucis, non neglecturus etiam τὰς παραφυάδας, quæ mihi hinc tanquam ex arbuscula quadam nascentur.

Locum sepulcri vel potius Sepulcra ipsa esse Religiosa Jurisconsulti tradidêre, differentiis inter sacrum, sanctum & religiosum

giosum accurate constitutis : de quibus videndus, ut alios mittam, Aldus Manutius in De Quæsitis per Epistolam. Veteribus tamen interdum & Sancta & Sacra Sepulcra dicta esse reperio. Sanctitatem illis assignat Cicero lib. 4. de Rep. apud Nonium : *Sic Pontificio jure sanctitudo sepulturæ.* Et Philip. 9. *Sepulcrorum sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri neque deleri potest. atque ut cetera extinguuntur, sic sepulcra fiunt sanctiora vetustate.* Sacra vero appellat Catullus :

Et Batti veteris sacrum sepulcrum.

Quintilianus declam. 10. de re eadem loquens : *Sacratos morte lapides, etiam cineres & ossa religiose quiescentia fractâ sparsisset urnâ.* De his igitur quid censendum? An ignoratam harum vocum tantis viris differentiam ? an vero subtilitatis plus habere hoc discrimen, quam veritatis. Neutrum horum. omnem nobis scrupulum eximet Festus, qui cum ex sententia Ælii Galli non esse eadem sacrum, sanctum, & religiosum dixisset, statim subjungit hæc verba: *Sed ita portione quadam & temporibus eadem videri posse. si quidam, quod sacrum est, idem lege aut instituto majorum sanctum esse putat, ut violari id sine pœna non possit : idem religiosum quoque esse ; quoniam sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat ; quod si faciat, adversus Deorum voluntatem videatur facere : similiter de muro & sepulcro deberi observari, ut eadem*

dem & sacra & sancta & religiosa fiant, sed quomodo, quod supra expositum est, cum de sacro diximus. Hanc igitur ob causam Sepulcra & sacra & sancta interdum veteribus esse appellata censendum est, non quod revera sint, sed quod esse videantur, similitudine quadam religionis; sicuti homines quoque similitudine quadam sancti appellantur, non quia revera sint. Sed proprie loquendo Sepulcra Religiosa dicebantur. Festus ex eodem Gallo: *Religiosum sepulcrum ubi mortuus sepultus aut humatus sit.* Recte: nam antequam corpus esset illatum, locus religiosus non erat: sed illatione tandem fiebat, eâque legitimâ. Nam, ut est in L. 2. C. De Relig. & sumpt. *Invito vel ignorante te ab alio illatum corpus in puram possessionem tuam vel lapidem, locum religiosum facere non potest. Sin autem voluntate tuâ mortuum aliquis in locum tuum intulerit, religiosus iste efficitur.* Atque hoc primo notandum in Sepulcrorum religione.

Secundo, si diversis in locis membra sepulta sint, quod fieri interdum hodieque solet, non statim omnia illa fiebant religiosa, sed id tantum, *ubi quod est principale, conditum est, id est, caput, cujus imago sit, inde cognoscimur.* ut loquitur Paulus L. 44. D. De Relig. & sump. ad quam legem vide Cujac. lib. 21. Observ. cap 4

Tertio, ut locus fieret religiosus, corpus

pus perpetuæ sepulturæ oportuit esse traditum. *Si quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitet inde alio postea transferre, magisque temporis gratia deponere, quam quod ibi sepeliret mortuum, & quasi æterna sede dare destinaverit, manebit locus profanus*, ut ait Paulus L. 14. D. eodem.

Denique non tamen totus ille locus, qui sepulturæ destinatus erat, religione tenebatur, *sed quatenus corpus humatum est*, teste Celso in L. 2. D. eod. Atque ideo ne religio occuparet totum solum, in quo monumentum erat ædificatum, definiri plerunque solebat modus spatiumque loci religiosi, ut sciretur, quid puri loci relinqueretur. Ejus rei ergo scribebant: IN. FRONTE. PEDES. TOT. IN. AGRVM. PEDES. TOT. Quâ formulâ nulla est in vetustis Inscriptionibus frequentior. Eam expressit Horatius Satyr. 8. lib. 1. Sermon. his versibus:

Pantolabo scurræ Nomentanoque nepoti
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat.

Ubi vetus interpres, IN FRONTE explicat, *in latitudine*: IN AGRVM, *in longitudinem*.

Ceterum illa Sepulcrorum vel Religio vel Sanctitas incipiebat statim à glebæ injectione. Cicero libro 2. Leg. *Nam prius-*

quam

quam in os injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus nihil habet religionis, injecta gleba tumulis & humatum est & gleba vocatur, ac tum denique multa religiosa jura complectitur. Vide Varronem lib. 4. de Ling. Latin. qui: *Humilior*, inquit, *mortuus vocabatur & familia ante jactam glebam, aut os ad lustrandam familiam exceptum.* Post glebæ igitur injectionem tandem *Humatus* dicebatur, ac tum demum sepulcrum fiebat religiosum. Qui ritus nescio an fluxerit ab illo altero terram ter plena manu injiciendi fortuito oblatis cadaveribus, si quando ea legitime sepelire non liceret. Græcis pariter ac Romanis eum usitatum reperio. Ælianus lib. 5. Var. cap. 18. Νόμος καὶ οὗτος Ἀττικὸς, ὃς ἂν ἀτάφῳ περιτύχῃ σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν. Acron in lib. 1. Horat. od. 28. *In sacris hoc genus sepulturæ tradebatur, ut etsi non obrueretur, manu plena ter jacta terra cadaveri pro sepultura esset.* Quintilian. declam. 5. *Ignotis cadaveribus humum congerimus, & insepultum quodlibet corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, ut non quantulocunque veneretur aggestu.* Et declam. 6. *Nobis* (rerum natura) *adversus exanimes genuit non solum miserationem, quæ cogitationi nostræ subit, sed etiam religionem. Inde ignotis quoque corporibus transeuntium viatorum collatitia sepultura, inde injecta ab alienis humus.* Alludit

forte

forte huc Valer. Max. lib. 5. cap. 3. *Post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus ejus injiceretur, invenit glebam.* Quod autem Romani *glebam injicere*, id eleganter Phocylides γαῖαν, Moſchion κόνιν ἐπιμοιρᾶσθαι dixerunt. Phocylidis verſus hic eſt:

> Γαῖαν ἐπιμοιρᾶσθαι ἀταρχύτοις νεκύεσσι.

Moſcionis vero Senarii in Phyſicis Stobæi hi:

> —— γαῖα δὲ πρὶν ἄσπορος.
> Ἤδη ζυγουλκοῖς βουσὶν ἠροτρουμένη.
> Αὐτῇ δ' ἐπυργώσαντο, καὶ περισκεπεῖς
> Ἐτεύξαν οἴκους, καὶ τὸν ἠγριωμένον,
> Εἰς ἥμερον δίαιταν ἤγαγον βίου
> Κἀκ τοῦ δὲ τοὺς θανόντας ὥριζεν νόμος,
> Τύμβοις καλύπτειν κἀπιμοιρᾶσθαι κόνιν
> Νεκροῖς ἀθάπτοις, μηδ' ἐν ὀφθαλμοῖς ἐᾶν.
> Τῆς πρόσθε θοίνης μνημόνευμα δυσσεβείς.

Quos verſus clariſſimus & doctiſſimus Dan. Heynſius in Notis ad Silium Italic. toga donavit hoc modo:

> —— *terra ſeminis prius*
> *Ignara bubus aſperum trahentibus*
> *Iugum patebat, turris alta, tectaque*
> *Hinc inde celſum prodidêre verticem*
> *Aſperque vitæ cultus in mores novos*
> *Seſe reduxit. Lex cadaverum ſtrues*
> *Terræ ſacravit, pulveremque mortuo*
> *Levem dedere, luce non functos ſuo*

Tumulo

Tumulo negarunt, nec remansit ulla de hinc
Voracitatis indicina pristinæ.

Atque hunc pulverem interdum ab amicis prætereuntibus levi manu officii ergo infundi sibi postulabant. Suavissimus Nonnus:

— ἀλλὰ σὺ κούρη
Μοῦνον ἐμοὶ φθιμένῳ γλυκερὴν ἐπιχεῦε κονίην
Χειρὶ τεῇ πυμάτην ὀλίγην χάριν, ὄφρα τις εἴπῃ.
Παρθένος ὡς ἐλέαιρε τὸν ἔκτανε.

Quod si quis hujusmodi cadaver aliquod insepultum in via sibi temere fortuitoque, ut fit, objectum prætergrederetur, & de glebæ aut pulveris injectione & quidem ter repetitâ gratiam ipsi facere negligeret, fraudem plusquam capitalem, ne piaculum dicam, sibi capitique suo accersere censebatur. Scholiastes Sophocl. in Antigona: ὁ γὰρ νεκρὸν ὁρῶντες ἄταφον, καὶ μὴ ἐπαμησάμενοι κόνιν, ἐναγεῖς εἶναι ἐδόκουν. Non obscure id indicat Horatius lib. 1. Od. 28.

At tu nauta vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus & capiti inhumato
Particulam dare. sic quodcunque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis: Venusinæ
Plectantur silvæ te sospite: multaque merces,

Unde

Vnde potest, tibi defluat æquo
Ab Iove Neptunoque sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram
Post modo te natis fraudem committere? fors &
Debita jura vicesque superbæ
Te maneant ipsum. precibus non linquar inultus
Teque piacula nulla resolvent.
Quanquam festinas, non est mora longa, licebit
Injecto ter pulvere curras.

Sic etiam apud Dionys. Halicarnasseum metu piaculi populus Horatiam, quam frater interemerat, nec pater sepulcris majorum dignam censebat, terræ injectione sepelivit: lib. 3. Ἀλλ᾽ οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχρήσατο χωρίῳ, λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδεμόνων. Hoc est, *Sed qui præteribant eam jacentem in eo ipso loco, ubi cæsa fuerat, congestis lapidibus & terra, ut cadaver destitutum cura domesticorum, sepeliverunt.*

Verumenimvero ejusmodi piaculum *porcâ præcidaneâ* poterat expiari teste Festo: at qui sepulcrorum religionem violasset, in eum etiam pœna gravis erat constituta; de quâ priusquam agamus, placet nonnulla de Sepulcro violato hic inserere, quamvis Jurisconsultorum propria illa materia, quos dicam statim mihi non

non scripturos confido, quod quædam interdum ex uberrimis illorum agris in nostra horrea converrero.

CAP. XXII.

Sepulcrorum religio violata Monumenti Demolitione, Habitatione dolosa, Illatione illegitima & Alienatione. Sepulcra hostium non sunt religiosa. Libertis legata relicta ut circa monumentum Domini morarentur. Sepulcra pro latibulis usurpata. Meretrices in sepulcris steterunt. De itinere ad Sepulcrum.

SEpulcrorum religio, quæ in magno antiquis honore habita, variis modis violabatur: quorum alii ad monumentum, alii vero ad corpus ipsum pertinebant.

Monumentum violabatur potissimum demolitione, habitatione dolosa, illatione illegitimâ, & denique alienatione.

Demolitionem appello, si quis *de sepulcro abstulerit vel saxa, vel marmora, vel columnas aliamve quamcunque materiam fabricandi gratiâ*, ut est in L. 4. Cod. De Sepul. viol. sive de sepulcro *lapidem moverit, terram everterit, cespitem evellerit, ornamenta quædam tricliniis aut porticibus intulerit*, ut ait L. 5. Cod. eodem. sive *statuam è monumento evulserit*, ut loquitur Ulpianus Leg. 2. D. eodem. Eadem fuere in Legibus Solonis, quarum meminit Cicero lib. 2. de leg. *De Sepulcris autem nihil est apud Solonem amplius, quam*

quam ne quis ea deleat, neve alienum inferat, pœnaque est, si quis bustum (nam id puto appellari τύμβον) *aut monumentum, inquit, aut columnam violarit, dejecerit, fregerit.* Excipiuntur tamen hostium Sepulcra, de quibus Celsus L. 4. D. De sep. viol. *Sepulcra hostium religiosa nobis non sunt: ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus: nec violati actio competit.* Nam alias, ut dictum, etiam ipsi lapides erant religiosi. In quam tamen superstitiosam veterum religionem lusisse mihi videtur Laterensis, qui Ciceronem dum Plancii in se merita verbis extolleret, *arcem facere ex cloaca lapidemque è sepulcro venerari pro Deo* dixerat, ut est in oratione Plancianâ.

Habitatione autem violabatur Sepulcrum si quis in eo *dolo malo habitaverit, ædificiumve aliud quam de sepulcri causa factum sit, habuerit*, ut est in Edicto Prætoris apud Ulpian. L. 3. D. De sep. viol. Recte autem addit Prætor: *Dolo malo.* Nam alioquin Testatores servis vel libertis interdum legata relinquebant eâ conditione, ne à monumento suo recederent. Unde L. 71. §. D. De condic. & demonstr. *Titio centum relicta sunt ita, ut à monumento meo non recedat.* quam tamen conditionem non in ingenuis sed in libertis tantum locum habere dicit. quod etiam patet ex L. 18. §. 4. D. De Aliment. legat. *& vestiaria Cibaria per fidei commissum dederat & ita*

& ita adjecerat, Quos libertos meos, ubi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari jubeo, ut per absentiam filiarum mearum ad Sarcophagum meum, memoriam meam quotannis celebrent. Præterea etiam alios nonnunquam sepulcris pro latibulis, non autem dolo malo, usos legimus: Nam Democritum Philosophum sæpe solitudinis causa sepulcra frequentasse, in iisque noctes ac dies commoratum esse, præter Laërtium in ejus vita testatur etiam Lucianus in Philopseude, his verbis: Νὴ Δί' ἰοῦ δ' ἐγὼ μάλα θαυμαστὸν ἄνδρα τὸν Ἀβδηρόθεν ἐκεῖνον Δημόκριτον, ὃς οὕτως ἄρα ἐπέπειστο μηδὲν οἷόν τε εἶναι συστῆναι τοιοῦτον, ὅσγε ἐπειδὴ καθείρξας ἑαυτὸν εἰς μνῆμα, ἔξω πυλῶν ἐνταῦθα διετέλει γράφων καὶ συντάττων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν. Et de Julio Sabino memoriæ prodidit Xiphilinus in Vespasiano, ipsum aliquot præliis superatum, rus abiisse & ibi se in subterraneum sepulcrum, quod prius ipsemet incenderat, abdidisse: in quo ipsos annos novem delituerit cum uxore, ex eaque duos filios procreârit, omnibus illum jam interiisse opinantibus. Verba Græca hæc sunt: Ἡττηθεὶς μάχαις τισὶν ἔφυγεν εἰς ἀγρόν τινα, κἀνταῦθα εἰς μνημεῖον ὑπόγειον, προκατεμπρήσας αὐτὸ, κατέδυ. καὶ οἱ μὲν ᾤοντο κἀκεῖνον ἀπολωλέναι, ὁ δὲ ἐκρύφθη τε ἐν αὐτῷ ἐννέα ἔτη μετὰ τῆς γυναικὸς, καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς δύο ἄρρενας ἐκύησε. Sic Christianos interdum perse-

cutionum temporibus in ſepulcris delituiſſe, Chryſoſtomus Homil. 40. ad populum clare indicat: *Hi quidem*, inquiens, *in monumentis & ſepulcris, hi vero in deſertis latitabant. Mulieres teneræ & delicatæ continua fame detinebantur. Itaque conſidera, ſi qua tunc pretioſi ſumptus, ſi qua delitiarum erat delectatio. Subiitne concupiſcentia unquam mulierem in ſepulcro latentem & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne forte deprehenſa ſit trepidantem & in timore tanquam in fornace jacentem?* Atque hi quidem omnes abſque dolo malo in ſepulcris habitabant: ideoque Edictum Prætoris ad eos non pertinet; uti forte nec ad ſcorta ac diobolares meretrices, quas frequenter in ſepulcris ſtetiſſe, notat Martialis lib. 1. Epigramm. 35.

Abſcondunt ſpurcas & monumenta lupas.

Et l 3. Epigr. 91. *buſtuarias mœchas* vocat hujuſmodi lupas inter buſta ac monumenta pene in propatulo proſtantes, uti recte explicat Turnebus lib. 13. Adverſ. cap. 19.

Sed & *Illatione illegitima* ſepulcrum poterat violari, videlicet, *ſi quis contra voluntatem teſtatoris in hereditarium ſepulcrum, quamvis heres, inferat*, ut ex L. 3. D. De ſepul. viol. quam totam ſupra adduximus, videre eſt. Item *ſi quis in alienum ſepulcrum mortuum ſuum alienumve in-*

intulerit, ut est in sententiis Pauli, quas ex vetustiss. libro Vesontione ad se perlato refert Cujac. lib. 21. observ. cap. 13. Quare etiam si quis in fundo empto, in quo sepulcrum sit, eò mortuum inferret, sepulcri violati reus erat. Nam etsi quidem nominatim nihil esset exceptum, tamen sepulcrum emptorem fundi non sequebatur, *si modo in id publicum iter transeat*, ex L. 54. D. De Action. Emp. & Venditi. Sed sæpius fundi venditor controversiæ cavendæ solebat excipere locum sepulcri ad hoc *ut ipse posterique ejus illò inferrentur*, L. 10. D. de Relig. & sumpt. Atque hic non possum, quin etiam itineris ad sepulcrum meminerim. Nam loco sepulcri excepto, censebatur etiam hoc exceptum inter ementem & vendentem, *ut ei per fundum sepulturæ causa ire liceret*, Leg. eadem. Quanquam non raro legibus quoque prædiorum vendendorum solitum caveri, Pomponius scribit, *ut ad sepulcra, quæ in fundis erant, jus eis, aditus, ambitus funeris faciundi causa esset*. L 5. D. De sepulc. viol. Cujusmodi lex disertis verbis legitur in antiqua Inscript: HVIC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. DEBETVR. EX. SENTENTIA. EROTIS. AVG. L. JVDICIS. A. VIA. CAMPANA. PVBLICA, &c. Fit etiam mentio itineris sepulcro debiti, l. 4. Iter. D. Quemad. servit. amit. & l. 14.

Servit. prædior. D. De Servitut. Hinc Cicero extremam egestatem, in quam filius Sex. Roscii inciderat, indicare volens, ait: *cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset.* in orat. pro Sex. Rosc. Quod si quis sepulcrum quidem habeat, iter autem ad sepulcrum non habeat & à vicino ire prohibeatur, Antonini Impp. rescripsere, *iter ad sepulcrum peti precario & concedi solere, ut quoties non debetur, impetretur ab eo, qui fundum adjunctum habeat*, teste Ulpian. l. 12. si quis sepulcr. D. De Relig. & sumpt. Et vide ibi plura. Quemadmodum autem itus, aditus, ambitus qui sepulcro debetur, non utendo nequaquam amittitur, ut ex dicta l. 4. D. Quemadmod. servit. amitt. videre est: ita etiam *longa possessione jus sepulcri non tribui ei, cui jure non competit*, Vlpianus tradit L. 4. D. De mort. infer. Et hoc manavit ex 12. tab. quæ *forum, id est, vestibulum sepulcri bustumve usucapi vetabant.* teste Tullio 2. leg. Quæ verba mihi jam quasi in manus dant quartam violati sepulcri speciem,

Alienationem. Nam ut Gordianus Imp. rescripsit, *res religioni destinatas, quin imo jam religionis effectas, scientes qui contigerint, & emere & distrahere non dubitaverint, tametsi jure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis inciderunt in crimen.* Hinc venditionibus plerumque

hæc

hæc lex addi solita: *Si quid sacri, vel religiosi, vel publici est, ejus nihil vænit*, ut docet leg. 22. & 72. D. De Contrah. empt. Et Senatusconsulto cautum erat, ut ait Ulpian. l. 12. D. De Relig. & sumpt. *ne usus sepulcrorum permutationibus pollueretur*, hoc est, *ne monumentum væniret, neque obligaretur, distraheretur ve à quoquam*, ut loquitur l. 1. C. De Sepul. viol. & L. 2. & 9. C. De Relig. & sumpt. Itemque *ne legarentur*, ut l. 14 C. De Legat. Quin imo interdum in ipsis monumentorum titulis Alienationem expresse prohibitam legimus. ut in particula hujus Lapidis: HOC. AVTEM. MONVMENTVM. CVM. ÆDIFICIO. NEQVE. VENIET. NEQVE. DONABITVR. NEQVE. PIGNORI. OBLIGABITVR: SED. NEC. VLLO. MODO. ALIENABITVR. NE DE NOMINE. EXEAT. FAMILIÆ. SVÆ.

CAP. XXIII.

Sepulcrorum religio violata corporis monumento jam illati Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione & Translatione. De duobus primis modis hîc actum. Incantatores cadaver mortuorum amputare soliti. Τυμβάδες. *Itemque animas defunctorum ab inferis evocare.* Γοητεία.

AC Sepulcri quidem ædificium violabatur his modis: qui licet ipsum etiam

iam corpus ſepulcro jam illatum attingunt; huic tamen injuria potiſſimum fiebat, Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione, Tranſlatione.

De *Contrectatione* loquitur L. 4. C. Sep. Viol. jubens X. pondo auri fiſco inferre eos, *qui corpora ſepulta aut reliquias contrectaverint.* Quare etiam in veteribus monumentis reficiendis erat cautio adhibenda, ne corpora contingerentur. Marcianus diſerte L. 7. D. eod. *Corruptum & lapſum monumentum corporibus non contactis licet reficere.* Quod ſi nudâ cadaveris contrectatione ſepulcrorum religio violabatur, quid jam de

Mutilatione dicemus incantatoribus olim & Magis uſitatâ? Nam inter reliqua Magicæ diſciplinæ capita, etiam hoc erat, quod cadavera mortuorum amputare, & præſegminibus iſtis inimicos ſuos defigere ſolebant. Quintilianus declamat. 15. *Facinus quod dicitur inquietare ſuperos, ſidera diris agitare carminibus, tumulos, buſta ſcrutari & amputatis cadaveribus impias in ſcelus armare manus, fieri non poteſt, ut auctorem ſuum non ſtatim primo prodat aſpectu.* Apulejus libro 2. Mileſ. *Sed oppido formido cæcas & inevitabiles latebras Magicæ diſciplinæ. Nam ne mortuorum quidem ſepulcra tuta dicuntur: ſed & buſtis & rogis reliquiæ quædam & cadaverum præſegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur.* Et lib. 3. in deſcri-

ſcriptione Magicæ officinæ : *Priuſquam apparatu ſolito inſtruxit feralem officinam, omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis literatis, & infelicium manium durantibus calvis : defletorum, ſepultorum etiam cadaverum expoſitis multis admodum membris. hic nares & digiti, illic carnoſi clavi pendentium : alibi trucidatorum ſervatus cruor & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Eundem Magorum ritum tangit Statius lib. 4. Thebaid.

Noſtri Cura minor, ſi non attollere buſtis
Corpora, nec plenas antiquis oſſibus urnas
Egerere & mixtos cælique Erebique ſub unum
Funeſtare Deos libet, aut exanguia ferro
Ora ſequi aut ægras functorum carpere fibras.

Hinc repertæ in Germanici domo hujuſmodi reliquiæ ſuſpicionem plebi præbuêre illius è medio ſublati per incantationes : ut annotat Tacitus libro 11. Annal. *Reperiebantur ſolo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones & nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemiuſti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quîs creditur animas numinibus infernis ſacrari.* Nec neglexit Dio : ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλάσμοι μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ

ἔχοντες εὑρέθη. Ex hac causa Hesych. veneficas hujusmodi τυμβάδας, hoc est, bustuarias vocari ait, quod in monumentis sæpe versarentur, & mortuorum cadavera mutilarent: Τυμβάδας ἔλεγον τὰς φαρμακίδας, ἀπὸ τοῦ περὶ τοὺς τύμβους διατρίβειν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀκρωτηριάζειν. Quæ postrema verba simul mihi in mentem revocant alium veterum ritum, quem homicidæ usurpabant, si quam cædem patrassent: nimirum vel aures, vel nasum, vel etiam corporis partem interfecto solebant abscindere, eamque sub axilla ferre, existimantes, mortuum ita lacerum reddi omnino invalidum ad sese ulciscendum, ut est apud Hesychium & Scholiastem Sophocl. Electrâ, & alios: qui tamen inter se dissentiunt. Sed de hoc ritu copiose doctissimus Meursius in commentario ad σκολιὸν Poëtam. Nos ad Magos revertamur: quos præsectis & amputatis cadaverum membris vivos incantasse diximus.

Sed & ipsas defunctorum animas, ut quidem vulgo putabant, magno sacrificiorum apparatu, ac certis quibusdam ceremoniis solebant ab inferis ciere, & futura ab iis exquirere: cujus rei insigne exemplum habemus apud Lucanum libro 4. de Erichthone Thessala, insigni venefica, quæ rogatu Cn. Pompeii militem recens occisum in vitam revocat, ut eventum belli Pharsalici ex eo cognosceret.

sceret. Lactantius hac de re eleganter libro 7. de divino præm. cap 13. *Falsa est ergo* Democriti *& Epicuri & Dicæarchi de animæ dissolutione sententia: quæ profecto non auderent de interitu animarum Mago aliquo præsente disserere, qui sciret certis carminibus ciere ab inferis animas & adesse & præbere se humanis oculis videndas, & loqui & futura prædicere.* Prudentius libro 1. contra Symmachum, de Mercurio:

Murmure nam magico tenues excire figuras,
Atque sepulcrales scite incantare favillas,
Vita itidem spoliare alios, ars noxia novit.

Tibullus lib. 1. Eleg. 2.

Hæc cantu finditque solum, Manesque sepulcris
Elicit & tepido devocat ossa rogo.

Propertius lib. 4. Eleg. 1.

Vmbra neque hæc magicis mortua prodit aquis.

Sed omnium clarissime disertissimeque Tertullianus lib. De Animâ: *Publica*, inquit, *jam literatura est, quæ animas etiam justa ætate sopitas, etiam proba morte disjunctas & prompta humatione dispunctas, evocaturam se ab inferorum incolatu pollicetur.* Videtur autem sanctissimus Afer Necromantiam voluisse intelligere, vel Goeticam, quam sic dictam ab eju-

latibus ſive τῶν γόων, quos ad ſepulcra exercent, quibus illa cordi, Cedrenus tradit: Γοητεία, inquiens, καλεῖται ἀπὸ τῶν γόων καὶ θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι γινομένων. Ad Sepulcra igitur, [in quibus animas plerunque oberrare vulgo credebatur, teſte Lactantio lib. 2. cap. 2. ut ſexcentos alios prætercam] magica hæc ſacrificia fiebant: Quæ etiam cauſa eſt, cur hoc hominum genus buſta ſolitum frequentare: quod de Naſamonibus & Celtis memoriæ prodidit Tertullianus De Anima cap. 57. *Naſamones*, ait, *propria oracula apud parentum ſepulcra manſitando captare, Heraclides ſcribit. Celtas apud virorum fortium buſta eadem de cauſa abnoctare Nicander affirmat.* Et Erichthonis veneficæ domicilium in ſepulchralibus fuiſſe monumentis, auctor Lucanus lib. 6.

Illi namque nefas urbis ſubmittere tecto,
Aut Laribus ferale caput, deſertaque buſta
Incolit & tumulos expulſis occupat umbris.

Ceterum quam gravis in hujuſmodi magos ſepulcrorum violatores pœna fuerit ſtatuta, videre eſt ex titulo Cod. De Maleficis & Mathematicis. Quemadmodum etiam ſub Conſtantio & Juliano Impp. *ſi qui per monumentum tranſiſſe veſpere malevolorum argueretur indiciis, ut veneficus, ſepulcrorumque horrores & errantium*

tium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronunciatus reus capitis interibat. teste Am. Marcellino lib. 19.

CAP. XIV.

De Spoliatione cadaveris. Pecunia aurumque cum mortuis conditum: cujus effossores Τυμβωρύχοι *dicebantur. Quæstio*, An Thesauros è monumentis auferre licitum, *discussa. Cadaverum spoliatores*, Sacrilegi, *ac* Fures *vocati.*

SEquitur jam *Spoliatio cadaveris*, quæ erat, si quis res cum mortuo conditas è monumento clam auferret. Non enim vim suam obtinuit Lex XII. tab. quæ aurum addi mortuo vetabat. Extat illa apud Ciceronem lib. 2. Leg. *Qua in lege cum esset, Neive aurum addito: quam humane excipit altera lex: Ast quoi auro dentes vincti sient, im cum ollo sepelire urereve se fraude esto.* Sensus est, non licere aurum cum quoquam mortalium condi, extra quam si quis dentes habeat auro vinctos, tum licere: puta, ne sit opus ut insitii dentes cadaveribus detrahantur eximanturve. Mos enim erat antiquitus, ut edentuli eburneos sibi dentes infererent, eosque auro vincirent ne possent excidere: Unde Lucianus alicubi, τετλάρας ἔτι λοιπὰς ὀδόντας ἐχούσης, χρυσίῳ καὶ τούτους ἐνδεδεμένους, hoc est, *quæ quatuor modo reliquos dentes haberet, eosque auro vinctos.*

Martialis libro 1. Epigramm. 73.

Sic dentata sibi videtur Ægle
Emptis ossibus Indicoque cornu.

Et alibi sæpe ludit idem auctor in dentes hujusmodi exemptiles: ut lib. 5. Epigr. 44. de Thaide & Lecania. lib. 9. Epigram. 38. in Gallam. libr. 14. Epigr. 56. libro 12. Epigr. 23. in Læliam. Sed ut dixi, quemadmodum pleraque alia, ita etiam hoc legis Decemviralis caput exolevit, ac sepulcris illatæ sunt non vestes solum aliaque ornamenta: sed & aurum pecuniaque pro cujuslibet fere arbitrio ac voluntate. De vestibus quidem supra satis multa diximus:

Jam de pecuniis aureaque suppellectile pauca: quam partim luxus, partim securitatis gratia in monumentis nonnunquam depositam & cum ipsis mortuis tantum non sepultam ex variis autorum locis constat. Terentius in prologo Eunuchi:

—— *unde esset thesaurus sibi,*
Aut unde in patrium monumentum pervenerit.

Ex quo ritu est jocus Plautinus in Pseud. Act. 1. Sc. 4.

Ex hoc sepulcro vetere viginti minas
Effodiam ego hodie, quas dem heriti filio.

Ac hujusmodi sepulcris inscribi solitum: I.M. I. ST. B ABSC hoc est, *in memoria ista sunt bona abscondita* Item: IN. HC. MM. S.P. SN. FN. hoc est, *in hoc monumento sunt pecuniæ sine fine.* ut interpretatur

tatur Petrus Diaconus in Notis. Et post illum Manutius. Quanquam malim credere notis istis aliud fuisse significatum, non hoc quod illi affirmant. Neque enim verosimile est veteres tanto animi stupore fuisse præditos, ut quas à furum injuria tutas opes studiosius condidissent, easdem indice titulo stolide eorum cupiditati proderent. Non possum hic silentio præterire, quod Elias Vinetus in Epist.XI. Ausonii annotavit, anno à Christo nato cIↃ IↃ XLI. mense Januario, Varsii, qui parvus vicus est ad octo millia passuum supra Engulismam in Aquintania II. repertam esse in monumento quodam arcam plumbeam, in qua corpus humanum sepultum fuerit, tectum quidem tenui pellicula araneæ instar, sed cum lucem accepisset, ea continuo evanuit, solis restantibus ossibus. Cum vero ossa illa & quicquid pulveris in illa arca fuit, diligentius excuteretur, si quid forte pretiosius lateret, repertum esse nihil, præterquam qua parte pectoris humani cor locum habet, bracteam ex purissimo auro, quæ perquam tenuis, longior quam latior & ab altera parte latior, semiducatum Gallicum pendens & non plus eo. Illa autem in teretem formam complicata erat. quæ ubi explicata fuit, in ea hæc impressa fuerunt, quæ scalpturam præ tenuitate ferre non potuerant:

AEHI-

Α	Ε	Η	Ι	Ο	Υ	Ω
Ω	Υ	Ο	Ι	Η	Ε	Α
Ε	Η	Ι	Ο	Υ	Ω	Α
Υ	Ο	Ι	Η	Ε	Α	Ω
Η	Ι	Ο	Υ	Ω	Α	Ε
Ο	Ι	Η	Ε	Α	Ω	Υ
Ι	Ο	Υ	Ω	Α	Ε	Η

Græcæ vocales ſunt ſeptem, totidem repetitæ verſibus. In primo eundem ordinem ſervant, quem in ſuo Alphabeto retinent. In ſecundo inverſus ordo eſt. In tertio ſecunda primi verſus litera prima eſt, quam aliæ deinceps conſequuntur. In quarto ſecundi ſecunda, prima. In quinto tertia primi verſus prima eſt. In ſexto tertia ſecundi verſus prima eſt. In ſeptimo denique verſu primum occupat locum ea litera, quæ in primo & ſecundo verſu quarta invenitur. In hoc ergo quadrato alia notet arcana & divinet Pythagoræus quiſpiam. Quod me attinet, eum ego hominem jucundo & eleganti ingenio fuiſſe arbitror: qui eos riſerit, qui magnos theſauros ſecum condi volunt, & memoriam ſui nominis immortalem putant ſe efficere, ſi epitaphiis & inſcriptionibus variis ſepulcra exornent: atque ideo bracteolam ſolam iſtam reliquerit, quæ ſi reperiretur, poſteros exerceret, dum quærerent, quid ſibi vellent iſtæ ſolæ vocales & tot modis replicatæ.

Defoſſam igitur cum mortuis pecuniam veſteſque & alia hujus generis hinc liquet.

qua-

quorum rerum cupiditate illecti qui sepulcra effodere & eas inde clam tollere non verebantur, Τυμβωρύχοι dicti sunt. Hesychius: Τυμβωρύχος, λωποδύτης νεκρῶν. Synesius Epist. 143. ἡγοῦμαι δ' ἀσεβέστερον ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. Sextus Philosophus eum etiam in bonam partem accipi affirmat, lib. contra Mathematicos, cujus verba Latina adscribam, cum Græca non liceat: *Dicitur enim τυμβωρύχος & qui hoc facit ad spoliandos mortuos & qui mortuis fodit sepulcra. sed prior quidem punitur, ut qui hoc agat malâ affectione: secundus vero etiam mercedem accipit suæ operæ & ministerii propter causam, quæ alteri causæ adversatur.* Hoc autem qui facerent, Sepulcri religionem violabant. Phædrus fab. 27.

Humana effodiens ossa thesaurum Canis
Invenit, & violavit quia manes Deos,
Injecta est illi divitiarum cupiditas,
Pœnas ut sanctæ religioni penderet.

Et apud Quintil. declam. 369. sepulcri violati reus, quod arma sustulisset, ita excipit: *Sed quid sustuli? aurum credo aut defossam pecuniam? arma, &c.* Hinc etiam Theodoricus Rex apud Cassiodorum l. 4. Variar. Epist. 18. Annæ Comiti inquisitionem committit contra presbyterum, qui auro perscrutando cineres mortuorum effoderat. *Dudum*, inquit, *ad nos multorum suggestione pervenit, Laurentium*

pres-

presbyterum effossis cineribus funestas divitias inter hominum cadavera perscrutatum: concussionemque mortuis intulisse, quem oportet viventibus quietam prædicare. Non abstinuisse perhibetur tam crudeli contagio piis dicatas consecrationibus manus, aurum execrabili quæsisse fertur affectu, quem suam decuisset egentibus dare substantiam, vel sub æquitate collectam. Quod te diligenti examinatione præcipimus indagare. Et jure Pontificio cautum est, non licere sepulcra Judæorum invadere vel corrumpere vel obtentu pecuniæ corpora humata effodere, cap. 9. *sicut.* De Judæ. & Sarac. Celebris hoc crimine olim Galatarum gens, de qua Plutarchus in Pyrrho: *οἱ δὲ Γαλάται γένος ἀπληστότατον χρημάτων ὄντες, ἐπέθεντο τῷ βασιλέων αὐτόθι κεκηδευμένων τοὺς τάφους ὀρύττειν καὶ τὰ μὲν χρήματα διήρπασαν, τὰ δὲ ὀστᾶ πρὸς ὕβριν διέῤῥιψαν.* De Catone Uticense etiam nescio quis falso scripsit *cineres eum mortui Cæpionis cribrasse, aurum combustum quærentem*, teste eodem Plutarcho in vita Catonis.

Ceterum si rem paulo diligentius ponderemus, patet pecunias in monumentis abstrusas erui ab iis quibus jus est, posse, nec sepulchri religionem ullo modo violari, modo ne qua cineribus injuria fiat, aut ossa extrahantur. Recte enim Marcianus L. Julia 4. D. Ad leg. Jul. pecul. *Non fit locus religiosus, ubi thesaurus invenitur. nam etsi in monumento inventus fuerit, non quasi*

quasi religiosus tollitur. Quod enim sepelire quis prohibetur, id religiosum facere non potest. At pecunia sepeliri non potest; ut & mandatis Principum cavetur. Et quod hic de pecunia dicitur, etiam de vestibus intelligi debet, præeuntibus nobis eodem Marciano. l. 113. Servo D. De Leg. 1. *Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam, (veluti vestes aut si qua alia supervacua ut in funus impendantur) non valere, Papinianus lib. 3. Responsorum scribit.* Et Ulpiano l. 14. D. De Relig. & sumpt. *Non autem oportet ornamenta cum corporibus condi nec quid aliud hujusmodi, quod homines simpliciores faciunt.* Et sic Hircanus è Davidis sepulcro tria millia talentorum abstulit: unde Egesippus lib. 1. de Excid. urbis Hierosolym. cap. 1. *Repulit Hircanus auro, quem ferro nequibat, reseratoque ut Josephus auctor est, Davidis sepulcro, tria millia auri talenta eruit.* Locus autem Josephi est lib. 13. Antiq. Judaic. cap. 15. Sed audiamus causas à Theodorico Rege apud Cassiodorum lib. 4. Var. Ep. 34. quâ Dudæ Sajoni jus concedit investigandi thesauros, qui in sepulcris reperiri possent; locus est elegantissimus, & dignus ut hic exscribatur. *Prudentiæ mos est, in humanos usus terris abolita talenta revocare, commerciumque viventium non dicere mortuorum: quia & nobis in fossa pereunt & illis in nulla parte profutura linquuntur. Metallorum quippe ambitus sola-*

tia

tia sunt hominum. Nam divitis auri vena similis est reliquæ terræ, si jaceat: usu crescit ad pretium: quando & apud vivos sepulta sunt, quæ tenacium manibus includuntur. Atque ideo moderata jussione decernimus, ut ad illum locum, in quo latere plurima suggeruntur, sub publica testificatione convenias: & si aurum, ut dicitur, vel argentum fuerit tua indagatione detectum, compendio publico fideliter vindicabis: ita tamen ut abstineatis à cineribus mortuorum. Ædificia tegant cineres, columnæ vel marmora ornent sepulcra, talenta non teneant, qui vivendi commercia reliquerunt. Aurum enim sepulcris juste detrahitur, ubi dominus non habetur: imo culpæ genus est, inutiliter abditis relinquere mortuorum, unde se vita potest sustentare viventium. Non est enim cupiditas eripere, quæ nullus se dominus ingemiscat amisisse. Thesauros igitur in sepulcris abditos impune posse erui, hinc videre est. Sed addidi, *ab iis, qui eruendi jus habebant.* Nam absque hoc qui pecuniam è monumento auferret, Sacrilegus audiebat. Vetus Poëta;

> *Res ea sacra, miser, noli mea tangere fata,*
> *Sacrilegæ bustis abstinuere manus.*

Et in Cod. Theod. lib. 5. *Proximum sacrilegio crimen* dicitur. Appellabantur etiam *Fures*, qui sepulcra spoliarent. In veteri Monument.

Plu-

Plutoni sacrum munus ne attingite fures.
Et alibi :
Abite hinc pessimi fures.

CAP. XXV.

De Translatione mortuorum : quæ duplex, Licita & illicita. hac Sepulcrorum religio violabatur, illa vero minime. De sepulcris cognoscebant Magistratus loci, Princeps, Collegium Pontificum, Tribunus pleb. Comes privatarum. In patria sepeliri velle, omnibus innatum. Corpora quæ transferuntur, in urbem ferri nefas. Immunia etiam sunt à vectigalibus. Proverbium καὶ ἀπὸ νεκρῦ φέρῃ.

RESTAT ut jam de *Translatione* mortuorum agamus : quâ ipsa quoque religionem sepulcrorum nonnunquam violari diximus. Græci ἀνακομιδὴν vocant. Scholiast. Æschyli in septem ad Theb. Ανακομιδὴ, inquit, ἡ ἐκ τάφου εἰς τάφον μετάθεσις. Erat duplex: Licita & illicita. Hæc, si corpus perpetuæ sepulturæ esset traditum : Illa, si ad tempus alicui loco commendatum.

Perpetuæ sepulturæ tradita vel corpora vel reliquiæ alio transferri non poterant sine sepulcri violatione. Marcianus L. 39. D. De Relig. *Divi fratres edicto admonuerunt, ne justæ sepulturæ traditum, id est, terrâ conditum corpus inquietetur. videtur autem terra conditum, & si in arcula conditum hoc animo sit, ut non alibi transferatur.*

Epi-

Epitaph. An. Crestinæ: NE. QUIS. NOS. INQUIETET. EX. ARCA. NOSTRA. NEQUE. AB. ANTE. ALIAM. PONAT. AUT. COMMUTET. Hinc etiam nonnullis monumentis inscripta legimus hæc verba: PERPETUÆ SECURITATI, ut videre est in Inscriptionibus Augustanis, quas Ampliss. Marcus Welserus, Germaniæ nostræ ornamentum, edidit. Paulus Jurisconsultus *æternam sedem* vocat hujusmodi sepulcra, L. 4. D. De Religios. Et in quibusdam vetustis lapidibus DOMUS ÆTERNA dicitur, ut annotavit Clarissimus Vir Radulphus Fornerius Gul. F. Antecessor Aurelianensis, amicus noster singularis, lib. 3. Rer. Quotid. cap. 6. Hujusmodi sepulturæ igitur traditum corpus, ut dixi, transferre alio non licebat, nisi si justa causa interveniret, ut erat *incursus fluminis*, vel *metus ruinæ*, L. 1. C. De Religios. & Paulus lib. 1. sentent. apud Cujac. lib. 21. Observat. cap. 13. Et tum translatio solebat impetrari ab iis, quorum hac de re erat cognitio: puta A magistratu loci d. L. 1. C. De Rel. *existimatione rectoris provinciæ transferre eas in alium locum poteris.* vel A principe, L. 2. D. De cadav. punit. *Nec licet eum inde transferre alicubi & sepelire inconsulto principe.* Et L. 14. D. de Religios. *Nemo humanum corpus ad alium locum sine Augusti affatibus transferat.* vel A Pontifice: Vetus Inscriptio; RELIQUIÆ. TRAJECTÆ.

JECTÆ. EJUS. III NONAS. FEBR. EX PERMISSU. COLLEGII. PONTIFICUM. FACTO. PIACULO. Plinius lib. 10. Epist. 73. Et sane alias, quæ ad sepulcrorum jura pertinebant, de iis Pontificum erat cognitio. unde Cicero 2. Leg. *Sic decretum à Pontificum collegio, non esse jus in loco publico fieri sepulcrum.* videndus & Dio lib. 48. de Oppii reliquiis. Postquam vero Augustus Cæsar pontificatum maximum Imperio junxit, ejusque exemplum reliqui Imperatores secuti sunt, pontificalis hæc cognitio quoque ad Principes, qui sub Imperatoris nomine rei Romanæ præfuerunt, simul transiit: unde non semel etiam à Jurisconsultis hæc duo conjunguntur; ut lege 8. ossa. D. De Relig. & Sumpt. ac L. 5. Hereditas. D. De petit. heredit. Invenio tamen interdum in ea re Tribuni plebis auctoritatem interpositam, ut testatur vetus hæc Inscriptio: EUSCHEMUS. CONSOBRINÆ. SAMARIÆ. ARETHUSA. IISDEM. CORPORIBUS. TRALATIS. PERM. TRIB. PLEB. Item alia: RELIQUIÆ. TRANSLAT. PERMISSU TRIB. PL. Sed & Comitibus privatarum incubuisse hanc curam, ne sepulcra violarentur, discimus ex Cassiodoro, qui lib. 6. Var. Epist. 8. sic scribit: *Defunctorum quin etiam sacram quietem æquabilia jura tuæ conscientiæ commiserunt: ne quis vestita marmoribus sepulcra nudaret: ne*

quis

quis columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos aut longinquitate temporis aut voraci flamma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus quod semel reliquerat molestias mundanas, humanas iterum pateretur insidias. Nam etsi cadavera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur. Vide quæ tibi commissa sunt, castitas viventium, & securitas mortuorum.

Quod vero corpora jam attinet ad tempus alicui loco commendata, ea libere transferre erat licitum. Ulpianus ad edictum l. 3. D De sep. viol. *Non perpetuæ sepulturæ tradita corpora posse transferri, edicto Divi Severi continetur.* Dioclet. & Max. Impp. L 10. C. de Relig. *Si necdum perpetuæ sepulturæ corpus traditum est, translationem ejus facere non prohiberis.* Non tamen hoc sine permissu eorum, quibus permittendi jus erat, fieri licuisse, ut credam, pervincit me libellus, qui super hac re Severo principi oblatus est, his verbis: *Cum ante hos dies conjugem & filium amiserim, & pressus necessitate corpora eorum fictili sarcophago commendaverim, donicum is locus, quem emeram, ædificaretur, via Flaminia inter miliare secundum & tertium, euntibus ab urbe parte lævâ, custodia monumenti Flavii, tumulus ante solum Cœlii Orcilii: rogo Domine, permittas mihi in eodem loco in marmoreo sarcophago,*

cophago, quem mihi modo comparavi, ea corpora colligere, ut quando & ego esse desiero, pariter cum his ponar.

Decretum.

Sepulcrum fieri placet. Iubentius Celsus Promagister suscripsi 3. Nonas Novembris, Antio Pollione & Opinio Coss. ordinariis Severo & Sabino Coss.

Ad hanc Licitam Translationem pertinet & illa, qua defunctus reliquiæve ejus ex peregrinâ terra, ubi extremum vitæ diem clauserat, in patrium monumentum vel locum quem vivus sibi destinaverat, solebant portari. Erat enim hoc, quod hodieque est, plerisque omnibus innatum, ut in gentis suæ sepulcro condi optarint. L. Alumnæ D. De Alimentis leg. *Ab heredibus petierat, ut si in provincia discessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, ut is corpus ejus curaret in patriam reportari.* & quæ sequuntur. Etenim infelicitatis loco habitum, si cui externâ in regione mortuo patrii sepulcri carendum esset. unde Catullus:

Quem nunc tam longe non inter nota sepulcra,
Nec prope cognatos compositum cineres,
Sed Troja obscœna, Troja infelice sepultum
Detinet à nostro terra aliena solo.

Quin imo pœna fuit apud Abderitas, decoctores in patria non sepelire. Laërtius de

de Democrito lib. 9. Νόμου δ' ὄντος τὸν ἀναλώσαντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν μὴ ἀξιοῦσθαι ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι. Dicti ſunt autem à Græcis Ἀπόταφοι, quibus patrio ſepulcro condi non potuit contingere. Harpocration: Ἀπόταφος ἀντὶ τοῦ ἀπεστερημένος τῶν προγονικῶν τάφων. Ne quis autem hunc erga patriam, vel avita monumenta affectum miretur & tantum non culpet in Ethnicis, etiam priſcus ille Joſephus oſſa ſua ex Ægypto in Syriam aſportari juſſit, ubi patrem antea ſepeliverat, ut teſtatur hiſtoria ſacra. Sed & cives propinquos ſuorum civium & propinquorum peregre mortuorum oſſa ac cineres magno deſiderio repetiſſe legimus. Quod de Poëta Euripide Athenienſe apud Macedones mortuo, factum legitur: quanquam nihil hic impetrare potuerunt Athenienſes. Sic Æmilii Arborii Rhetoris Conſtantinopoli mortui corpus Imperator Burdegalam transferendum curavit: unde Auſonius:

Illic dives opum, doctoque ibi Cæſare honorus
Occumbis, patribus Magne ſuperſtitibus,
In patriam ſed te ſedem ac monumenta tuorum
Principis Auguſti reſtituit pietas.

Et de Sedato Rhetore idem Auſonius:

Quamvis externa tamen à regione reducit
Te patria & civem morte obitâ repetit.

Ado

Ado Viennensis quoque auctor est Lugdunenses pio amore sollicitos ossa Justi Episcopi sui usque Ægypto ad urbem suam reportasse, in Chronico sub Actis Anni 379.

Sed quia de reliquiis ex loco peregrino in patriam portatis supra etiam cap. 7. satis copiose egimus: jam ceteras Translationis ceremonias exequemur. Impetrata igitur Translatione, si quidem antea transferre non licuerat, priusquam corpus loco moveretur, sacrificia solemnia reddenda fuisse, tradit Paul. Jurisconsultus 1. sentent. apud Cujac. lib. 21. Obser. c. 13. Deinde etiam edicto D. Severi mandatum erat, *ne corpora detinerentur, aut vexarentur, aut prohiberentur per territoria oppidorum transferri.* Lib. 3. D. de sep. viol. Per territoria dicit: non enim in urbes ferri licuisse ex Sozomeno discimus, qui Amelii reliquias, cum Antiochiam deportarentur, per totam viam jussu Principis intra mœnia civitatum receptas fuisse contra mores Roman. diserte scribit l. 7. cap. 10. Λέγεται δὲ διὰ πάσης τῆς λεωφόρου κατὰ βασιλέως πρόσταγμα ἐντὸς τειχῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσδεχθῆναι παρὰ τὸ νενομισμένον Ῥωμαίοις. Quo loci quod ultima hæc verba *more Romano* interpretatur Onuphrius l. de Cœmiteriis cap. 15. insignem esse magni viri oscitantiam, norunt qui Græcas literas norunt. Atque hinc intelligimus, non vulgare genus honoris

fuiſſe, qui delatus Auguſto, cujus *corpus Decuriones municipiorum & coloniarum à Nola Bovillas uſque deportarunt noctibus propter anni tempus, cum interdiu in baſilica cujuſque oppidi, vel in ædium ſacrarum maximâ reponeretur.* teſte Sueton. in ejus vita.

Quod ſi vero defuncti corpus in itinere per ipſos vicos vel oppida tranſvectum fuerit, *nullam tamen pœnam meruiſſe eos,* qui hoc fecerint, Divus Marc. Imp. reſcripſit, *quamvis talia fieri ſine permiſſu eorum, quibus permittendi jus eſt, non debeant.* ut ait L. 3. D. de ſep. viol.

Sed & à vectigalibus immunia erant corpora, quæ alio transferebantur. ut patet ex Græca conſtitutione, quam Cujac. lib. 11. Obſer. cap. 21. edidit ex lib. 59. βασιλικῶν his verbis: ἐν οὐδενὶ τόπῳ οὐδὲν τέλος παρ' οὐδενὸς προσώπου ὑπὲρ τῶν διακομιζομένων σωμάτων παρέχεται. *In nullo quopiam loco vectigal ab aliqua perſona pro corporibus ex uno in alium locum tranſlatis præſtetur.* Fuiſſe tamen, qui à mortuis tributum exigerent, proverbium indicat, κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρει, quod eſt apud Ariſtot. lib. 2. Rhetor. Quanquam & de iis intelligi proverbium poteſt, qui mortuos venderent, quod Achillem feciſſe notat Virgil lib. 1. Æneid.

Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Qui etiam hac de cauſa νεκροπέρνας à Lycophrone

cophrone appellatur. hoc est, *mortuorum venditor.* Allusit huc Lactantius lib. 3. *Scilicet aurum pendere debet pro mortuo Hectore.* Vide Homer. Iliad. ω. ut alios mittam. Cicero quoque Verri hoc crimen objicit Actione 7. quod, cum multos in Sicilia occidisset, cadavera non nisi accepto pretio, patribus & cognatis ad sepulturam redderet. Simile quid de Commodo Antonini F. narrat Lampridius: *Multi sub eo & alienam pœnam & suam salutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam suppliciorum diversitates & sepulturas & imminutiones malorum & alios pro aliis occidit.* Videndus de hoc proverbio Auctor adagiorum, qui multis super eo declamat.

CAP. XXVI.

Pœna violati Sepulcri Mors, Exilium, Pecunia, Manus amputatio. Temperata ea juxta magnitudinem facti & rationem Personarum. Sepulcrorum violatores divinitus puniti.

QUot modis potissimum Sepulcra violarentur, ex dictis constat. jam pœnam quoque hujus delicti considerabimus. At de Actionibus quidem in Sepulcri violatores Jurisconsulti videantur: nobis scire sat est, agere licuisse in eos, qui violati Sepulcri crimen admisissent. Seneca lib. 4. Controv. 4. *Sepulcri violati sit actio.*

Inter genera vero pœnarum, quibus Sepulcri violatores coërciti, præcipua

hæc erant: Mors, Relegatio, Damnatio ad metallum, Deportatio, Pecunia, Manus-amputatio. Sed ut in plerisque omnibus animadversionibus, ita hic quoque & facti & personarum habitam rationem reperio.

Nam ut à Clericis ordiar, hos perpetua deportatione punitos discimus ex Novella Valentiniani, quæ extat in Cod. Theodos. tit 5. de Sepulcris: *Clericos vero, quos tam diri operis constiterit auctores, dignos credimus majore supplicio. Vehementius enim coërcendus est, quem peccasse miseris scelus omne gravius facit claritudo personæ. Intolerandum, nimis execrabile, non ferendum, induere nomen & titulum sanctitatis & abundare criminibus. Quisquis igitur ex hoc numero sepulcrorum violator extiterit, illico Clerici nomen amittat, & sic stylo proscriptionis addictus, perpetua deportatione plectatur.* Quanquam mitius cum illis agit Concilium Toletanum 4. Can. 45. *Si quis clericus in demoliendis sepulcris fuerit deprehensus, quia facinus hoc pro sacrilegio legibus publicis sanguine vindicatur, oportet Canonibus in tali scelere proditum à clericatus ordine submoveri & pœnitentiæ triennio deputari.*

Servi autem & tenuioris fortunæ homines puniebantur relegatione vel damnatione ad metallum, si tantum demoliti fuerint sepulcra, ex L. Constantii C. De sep. viol. *Si servus in demoliendis sepulcris*

fuerit

fuerit deprehensus, si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur: sin vero domini auctoritate vel jussione urgetur, relegatione plectatur. Si vero etiam sepulcra effoderint & extraxerint ipsa corpora, afficiebantur morte. Paulus L. 11. D. de sep. viol. *Rei sepulcrorum violatorum, si corpora ipsa extraxerint vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunæ summo supplicio afficiuntur.* Et novella Valentiniani in C. Theod. d. loco: *Quisquis igitur sepulcra profundæ violator quietis & lucis hostis effoderit, quisquis ex his quælibet aut marmora aut saxa sustulerit, pœnæ mox habeatur obnoxius. Servos colonosque in hoc facinore deprehensos duci protinus ad tormenta convenit: si de sua tantum fuerint temeritate confessi, solvant commissa sanguine suo. si dominos inter supplicia nullo interrogante innexuerint, pariter puniantur. Ingenui quoque, quos similis præsumptio reos fecerit, si fortasse plebeii & nullarum fuerint facultatum, pœnas morte persolvant.*

Honestiores jam quod attinet, etiam illi, ut puto, mulctabantur morte, si armatâ manu sepulcra spoliassent, latronum more, ex rescripto D. Severi; ut ait Ulpianus Leg. 3. §. 7. D. eodem. Si absque armis, vel pœna metalli, ut est in Lege eadem: vel Exilio, ut Lege 11. D. eodem: vel Pecuniâ. Nam etsi quidem Macer Jurisconsultus generatim affirmat, *de sepulcro violato actionem quoque pecuniariam dari.*

Leg. 9. D. eodem, ad ditiores tamen id reſtringendum eſt veroſimile. In pecuniariâ vero pœnâ mire variatum. Ulpianus L. 3. §. 8. eam ſtatuendam ait *ex injuria, quæ facta eſt: item ex lucro ejus qui violavit: vel ex damno quod contigit; vel ex temeritate ejus qui fecit.* hoc eſt, ex eo quod æquum judici videbitur, dum tamen non minoris reum condemnet judex, quam in aureos centum ſepulcro violato, vel ducentos, ſepulcro inhabitato aut inædificato: quæ pœna Edicto Prætoris fuit definita, dicta Leg. 3. Conſtantius autem Imp. ſepulcri violatorem 20. *pondo auri fiſco inferre* jubet, ut recte ex Baſilicis legendum putat Cujacius: quam ipſam etiam pœnam ſtatuit in *locorum judices, ſi hoc vindicare neglexerint*, ut eſt in Leg. 2. & 4. Cod. De ſepulcr. viol. Idem Imperator etiam ſancivit, *ut villa, ſive domus aut ædificium quodcunque eſſet, fiſci juribus vindicaretur*, in qua domo aliquid reperiretur, quod de ſepulcro eſſet detractum, ut eſt in Leg. 2. Cod. eodem.

Quid? quod etiam in titulis monumentorum non raro certam pecuniæ ſummam pœnæ nomine jubebantur vel arcæ Pontificum vel ærario populi Rom. perſolvere, qui quacunque alienatione ſepulcrum contra teſtatoris voluntatem alienaſſent, ut ex nonnullis Inſcriptionibus videre eſt, quarum una hæc eſt: AUR. MAXI-

MAXIMIANUS. AUR. OLYMPIADI FIL. DULCISSIMÆ. QUÆ. VIX. AN. XXII. M. X. D. XXVI. ET. PUBLICIÆ. CARPODORÆ. EJUS. ET. LIB. LIBERTABUSQUE. SUIS. POSTERISQUE. EORUM. F. SI. QUIS. HOC. SEPULCRUM. VEL. MONUMEN. CUM. ÆDIFICIO. UNIVERSO. POST. OBITUM MEUM. VENDERE. VEL. DONARE. VOLUERIT. VEL. CORPVS ALIENUM. INVEHERE VELIT. DABIT. POENÆ. NOMINE. ARCÆ. PONTIFICUM. HS. C. ET. IS. CUI. DONATUM. VEL. VENDITUM FUERIT. EADEM. POENA. TENEBITUR. Item alia : CN. TREMELIUS. TROPHIMUS. FECIT. SIBI. ET. FLAVIÆ. PROBÆ. CONJUGI. CUM. QUA. VIXIT. ANNIS * LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. POSTERISQUE. EORUM. SI. QUIS. AUTEM. HOC. VENDERE. VOLUERIT. ARKÆ. PONTIFICUM X. MILLIA. NUMUM. INFERET. VEL. SI. QUIS. ALIENUM. CORPUS. SIC. INTULERIT. POENAM. SUPRA. SCRIPTAMQUE. INFERET. Item alia: CONJUGI. CARISSIMÆ. ET. SIBI. ET. C. MARCIO. VICTORI. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. SUIS. POSTERISQUE. EORUM. NE. DE. NOMINE. MEO. EXEAT. QUOD. SI. QUIS. ID.

ID. MONVMENTVM. PARTEMVE. EJVS. VENDERE. VEL. DONATIONIS. CAVSA. CVI. MANCIPARE. VOLVERIT. ALIOVE. QVO. NOMINE. EJVS. MONVMENTI. PARTEM. ALIENARE. TEMPTAVERIT. DARE. DAMNAS. ESTO. ÆRARIO. POPVLI. RO. HS. XV. M. N. ET. COLLEGIO. PONTIFICVM. HS. XV. MN. Et hoc amplius bona quoque eorum, qui alienassent, Reipubl. addici solita reperio, ut in hac Inscript. Brundusina. M. LOLLIVS. ARPHOCRAS. V. F. S. ET. PÆLINÆ. VXORI. V. ET. LIB. LIBERTAB. POST. Q. EORVM. M. S. S. E. H. N. S. NEQVE. VLLI. LIQVEBIT. LOCATIONIS. CAVSA. IN. ANNIS. CENTVM. QVANDOQVE. TRANSVENDERE. QVOD. SI. QVI. ADVERSVS. ID. FECERINT. EORVM. BONA. PERTINERE. DEBEBVNT. AD. REMPVBLICAM. BRVNDISINORVM.

Non opinor *ἀπροσδιόνυσον* fuerit huc adscribere vetustam illam formulam sententiæ Judiciariæ, qua Alfenus Senecio Subpræfectus classis primæ Misenatium ad tutelam inferi maris ab Augusto constitutæ, heredes Patulcii Diocletis, qui dirutis sepulcris locum religiosum Ætio Abascantio tanquam purum vendiderant, propter neglectam religionem multat pretio

pretio & usuris centesimis duplicibus cum anatocismo, ut ex ea pecunia pauperes milites classis primæ Misenatium non collato ære ægroti curentur: locum vero ipsum Rufino militi emptoris heredi aufert & publicum facit in usum sepeliendorum militum ejusdem classis. Sed placet sententiam ipsam integram proponere, ut est in tabella marmorea, quæ Neapoli visitur in ædibus Hadriani Gulielmi:

In. His. Ædificiis. Et. Locis
Puris. Adjacentibus. Ædificiis. Sive. Is Locus.
Ager. Est
Æli. Rufini. Militis.
Cujus. Se. Possessorem. Esse. Ex. Causa. Emptionis. P. Æli. Abascanti. Patris. Sui. Alfenio. Senecioni. Subpræf. Class. Pr. Mis. Probavit. Et. Meruit. Sententiam. Quam Jussu. Ejusdem. Senecionis. Subpræf. Huic. Titulo. Proscripsit.

Senecio C. C. C. dixit

Necessariam. Fuisse. Inspectionem. Ædificiorum. Et. Loci. De. Quibus. Apud Me. Actum. Est. Reipsa. Manifestatur. Cum Igitur. Ædificia. Solo. Puro. Posita. Deprehenderim. Neque. ullo. Sepulcro Superposita. Vel. Conjuncta. Apparet. Vendu:ionem. Eorum. Iure. Factam. Ideoque. Ad. Ælium Rufinum. Militem. Ex. Causa. Emptionis. Pertinere. Videtur. Loci. Vero. Sive Agri. Quem. Adjacentem. Ædificiis. Ælius Abascantus. Pater. Rufini. Ab. Heredibus. Patulci. Diocletis. Æque. Mer-

catus. Est. Quum. Habeat. Plurima. Et Dispersis. Locis. Sepulchr. Ius. Per. Venditionem. Transferri. Ad. Emptorem. Non. Potuisse. Et Cum. Pater. Rufini. Et. Postea. Rufinus. Quamquam. Non. Iure. Facta. Emptione. Semper. In. Possessionem. Fuerint. Nullo. Iure. Eum. Locum. Vindicare. Sibi. Patulcii. Possunt. Plane. Cum. In. Re. Præsenti. Inspexerim. Oblituratum. Atque. Erasum. Patulci. Dioc. Nomen. Et. Remanere. Inscripta. Capita. Quædam. Exprimentia. Hæc. Verba. Actius Dioc. Patul. Dioc.

F.cum. Fratribus. Qui. Nunc. Hic. Adsunt.
Vendunt. P. Ælio. Abascanto
Locum. Purum. In. Quo. Nulla. Sepulcra.
Iacta. Superposita. Neque. Coniuncta.
Apparent. Lib Nep. Pronep. Q. Et. Reliqua.
Ob contemptum Famen. Religionis
Rufinus. P. Æli. Abas. F. Agro. Privetur.
Fietque. Pub. sepeliendorum Militum.
Class. Pr. Mis. In. Usum. Heredes. Vero. Patul. Dioc. Mulctentur. sorte
Una. Cum. Anatocismo. Binæ. Centesimæ.
Usuræ. Propter. Neglectam
Religionem. Sepulcrorum. Clam. Dirutorum.
Paupere sque. Milites
Class. Pr. Mis. Donati Sint. Dum. Ægrescunt.
Et Moriuntur. Ne Ære
Conlato. Curentur. Sepelianturq. Quam. Sententiam. Sanctam Esse
Omnes. Sciunto. Idque. Totum. Testatur. Marmor.

Deni-

Denique Valentinianus Imp. media parte bonorum mulctavit eos, qui ex honestioribus sepulcrum violassent. dictâ Novellâ: *Splendidiores autem vel dignitatibus noti bonorum suorum medietate mulctati, perpetuâ notentur infamiâ.* Quod vero hîc de Infamia addit non mirum: Nam, ut Ulpianus testatur Leg. 1. De Sep. Viol. vel sola *Sepulchri violati actio infamiam irrogat.* Et habent eam conjunctam reliquæ pœnæ omnes.

De manuum vero amputatione, quâ hujusmodi violatores sepulcrorum punitos diximus, auctorem habemus Harmenopulum, qui lib. 6. tit. 5. diserte scribit: *οἱ τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐκδύοντες, χειροκοπείσθωσαν. Qui mortuos in sepulcris exuunt, illis manus amputentur.*

Porro adeo flagitiosum hoc scelus habitum fuit, ut etiam olim inter causas relatum sit, cur uxor à marito divortere posset, si nimirum *sepulcrorum dissolutorem* esse probaverit, ut rescripsere Theodosius & Valentin. Impp. Cod. De repudiis. Leg. 8.

Quin imo ita existimabant, ut ut quis humanam forte pœnam effugeret, divinam tamen minime vitari posse. Unde Phocylides:

Μὴ τύμβον φθιμένων ἀνορύξῃς, μηδ' ἀθέατα
Δείξῃς ἠελίῳ, καὶ δαιμόνιον χόλον ὄρσῃς.

Hinc iratam Isidem vel alios Deos solebant imprecari, qui sepulcrum suum violassent, ut in hac *Inscriptione* : SECUS. QUI. FECERIT. MITEM. ISIDEM. IRATAM. SENTIAT. ET. SUORUM. OSSA. ERUTA. ATQUE. DISPERSA. VIDEAT. Sic in sacra etiam historia legimus Regem Moabitarum divinitus punitum, quod non solum τυμβωρύχος fuisset: sed ossa etiam Regis Idumæorum cremasset, ac è cineribus calcem fecisset ad incrustandum suum palatium. Annos. c. 2. Et, ut tandem finem faciam, qui in patrios cineres minxissent, hoc est, patrium monumentum violassent, eos non aliter quam parricidas furiarum ardentibus tædis perterreri atque agitari credebant Unde Horatius de Arte Poëtic. in fine:

Nec satis apparet, cur versus factitet: utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus, certe furit.

quasi dicat, Non satis apparet, utrius facinoris admissi causa tam graviter sibi deos habeat iratos, sepulcri ne violati, an sublati & loco moti bidentalis. Nam cum fas non esset mejere in loco religioso, tum multo habebatur sceleratissimum, filium in parentis tumulum immejere. Quare etiam interdum hoc ignominiæ genus solebant deprecari, ut ex hoc lapide Romano constat:

HO-

HOSPES. AD. HUNC. TUMULUM.
NE. MEIAS. OSSA. PRECANTUR
TECTA. HOMINIS.

Quos enim ignominâ affectum ibant, ad illorum statuas mejere vel urina solebant inquinare, ut constat ex Juvenali:

Cujus ad effigiem non tantum meiere fas est.

Et Suetonio, qui de Nerone sic scribit cap. 56. *Religionum usque quaque contemptor, præter unius Deæ Syriæ. Hanc mox ita sprevit, ut urinâ contaminaret.* Sed hæc delicatas aures fortean mordeant. quare pausa hic esto.

CAP. XXVII.

De Cenotaphiis. Extructa ea vel alibi sepultis, vel sepulturæ omnino expertibus. Ἴκριον *cenotaphii indicium apud Athenienses. Perticæ Longobardorum in sepulcris. Pythagorei cenotaphia extruebant iis, qui à Philosophia descivissent. Cenotaphia an religiosa?*

MOnumenta igitur, in quæ corpora mortuorum vel reliquiæ inferebantur, hoc est, Sepulcra vidimus: restant jam illa, quæ memoriæ causa fiebant, & Græcis Cenotaphia appellabantur. Suidas: Κενοτάφια τινα ἦσαν ἐλιασόμενα, ὡς τύπος νεκροῦ, μὴ ἔχοντα νεκρόν. Atque à Græcis illa esse orta, nullum est dubium: quare eorum etiam testimoniis interdum hæc nostra illustrabimus.

Duûm autem generum fuisse observo. Nam

Nam vel etiam alibi ſepultis extruebantur, vel ſepulturæ plane expertibus.

Quæ alibi ſepultis, ea honoris tantum vel memoriæ gratia fiebant; unde etiam *honorarium tumulum* vocat Suetonius, qualem Druſo in æſtivis caſtris ſupremum diem morbo obeunti à militibus prope Rhenum eſſe excitatum, ſcribit in Claudio: quanquam corpus ejus ad urbem devectum ſepultumque in Campo Martio. Simile quid de Alexandro tradit Lampridius: *Cenotaphium in Gallia, Romæ ſepulcrum ampliſſimum meruit.* Quo pertinet illud Epigramma Agathiæ lib. 3. Anthol. tit. εἰς γυναῖκας.

Ναὶ λίτομαι παροδῖτα, φίλῳ κατάλεξον ἀκοίτῃ
Εὖτ' ἂν ἐμὴν λεύσσῃς πατρίδα Θεσσαλίην,
Κάτθανε σὴ παράκοιτις, ἔχει δέ μιν ἐν χθονὶ τύμβος
Αἶ, αἶ, Βοσπορίης ἐγγύθεν ἠιόνος,
Ἀλλά μοι αὐτόθι τεῦχε κενήριον ἐγγύθι σεῖο
Ὄφρ' ἀναμιμνήσκῃ τῆς ποτε κουριδίης.

Quæ vero inſcepultis excitabantur Cenotaphia, religionis cauſa fiebant. quod exiſtimarent, animas non poſſe prius quieſcere, quam ſepulcro eſſent conditæ. ob quam cauſam ψυχαγωγία & Κενοτάφια ſunt inſtituta, ut quorum corpora reperiri nuſquam poſſent, iis inanis tumulus extrueretur, ad quem animas mortuorum vocarent: quod ſepulcri inſtar apud Romanos

manos habitum ex Auſonii Parentalibus notum eſt. in quorum præfatione ;

Voce ciere animas, funeris inſtar habet.

Et mox:

Ille etiam mæſti cui defuit urna ſepulcri,
Nomine ter dicto pæne ſepultus erit.

Sed de ψυχαγωγίᾳ ſupra ſatis multa.

Cenotaphia vero erecta iis, quorum reliquiæ non faciles erant inventu, multi auctores teſtantur; ut qui in mari perierant. Callimachus lib. 3. Antholog. cap. εἰς ναυαγήσαντας:

Νῦν δ' ὁ μὲν εἰν ἁλί που φέρεται νέκυς, ἀντὶ δ' ἐκείνου
Οὔνομα καὶ κενεὸν σῆμα παρερχόμεθα.

Item iis, qui militiæ occiderant: cujuſmodi Cenotaphium Argivis bello Trojano occiſis Corinthi conſtitutum ſua adhuc tempeſtate extitiſſe memorat Pauſanias in Corinthiacis: Τῶν δὲ ἀνδριάντων οὐ πόῤῥω δείκνυται Δαναοῦ μνῆμα, καὶ Ἀργείων τάφος κενὸς ὁπόσους ἐν τε Ἰλίῳ καὶ ὀπίσω κομιζομένους ἐπέλαβεν ἡ τελευτή. Et apud Xenophontem lib. 6. Expedit. Cyri. inane ſepulcrum ſtruitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non poterant reperiri: ἐνίους δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες ἔθαψαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα. οὓς δὲ μὴ εὕρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. Et in hiſtoria Romanâ Varianis legionibus ab Ariminio occiſis poſt ſex annos cenotaphium extruxit Germanicus:

unde

unde Tacitus lib. 1. Annal. *Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos.*

Quod vero Athenienses attinet, apud illos Cenotaphii indicium habebatur Lignum navale. sic enim cum Lipsio interpretari malo τὸ Ἰκρίον apud Marcellinum, quam cum aliis crucem aut furcam. Verba Marcellini in vita Thucydidis hæc sunt: Ἰκρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον Ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων. Ait quosdam opinari Thucydidem peregre & in exilio mortuum. Lignum enim navale sive Tabulam super sepulcrum ejus positam esse. *Hoc autem inanis & honorarii tumuli patrium signum Atticum haberi in iis, qui tali infortunio obiissent, nec Athenis sepulti essent.* Ideo autem navali potissimum Ligno ad hanc rem usi videntur, quod mari fere ex Attica disceditur.

De Longobardis perticas statuentibus in sepulcris suis, si forte qui ex consanguineis peregre obiissent, testatur Paulus Diaconus lib. 5. de Reb. gestis Longobard. cap. 34. *Ad Perticas autem locus ipse ideo dicitur, quia ibi olim perticæ, id est, trabes erectæ steterant, quæ ob hanc causam juxta morem Longobardorum poni solebant. Si quis enim in aliquam partem aut in bello quomodocunque extinctus fuisset, consanguinei ejus intra sepulcra sua perticam figebant, in cujus*

cujus summitate columbam ex ligno factam ponebant, quæ illuc versa esset, ubi illorum dilectus obiisset: scilicet ut sciri posset, in quam partem is, qui defunctus fuerat, quiesceret.

Neque vero hîc prætereundus insignis mos Pythagoricorum, quos iis, qui à Philosophia sua defecissent, Cenotaphia tanquam mortuis extruxisse, patet ex Origene lib. 1. contra Celsum: *Ceterum Pythagorei cenotaphia extruebant iis, qui defecissent à Philosophia reflexo cursu ad idioticam vitam: nec ideo deterior habitus est Pythagoras in doctrina & demonstrationibus aut ejus discipuli.* Causam addit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromat. Φασὶ γ' οὖν Ἵππαρχον τὸν Πυθαγόρειον αἰτίαν ἔχοντα γράψασθαι, τὰ τοῦ Πυθαγόρου σαφῶς, ἐξελαθῆναι τῆς διατριβῆς καὶ στήλην ἐπ' αὐτῷ γενέσθαι οἷα νεκρῷ, διὰ καὶ ἐν τῇ βαρβάρῳ φιλοσοφίᾳ νεκροὺς καλοῦσι τοὺς ἐκπεσόντας τῶν δογμάτων καὶ καθυποτάξαντας τὸν νοῦν τοῖς πάθεσι τοῖς ψυχικοῖς. Vide & Jamblichum in vita Pythag. & cui hæc accepta ferimus, CL. V. Theodorum Canterum lib. 1. Var. Lection. cap. 12.

Sed ad Romanos nostros revertamur, quos Cenotaphia hæc non aliter quam ipsa sepulcra Inscriptionibus ornasse legimus. Ovidius l. 11. Metam. fab. 10. de Ceyce:

—— inque sepulcro
Si non urna, tamen junget nos litera, si non
Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.

Et

Et modico ante eadem fabulâ :

Et ſæpe in tumulis ſine corpore nomina legi.

Fecerunt idipſum & Græci. Laërtius in Periandro : Κορίνθιοι δὲ ἐπὶ τὸ Κενοτάφιον ἐπέγραψαν αὐτῷ τάδε.

Πλούτου καὶ σοφίας πρυτάνιν πατρὶς ἥδε Κόρινθος
Κόλποις ἀγχιάλοις γῆ Περίανδρον ἔχει.

hoc eſt,

Et Sophia & nummis Periandrum terra Corinthus
Clarum littoreo continet alma ſinu.

Sed hîc quæſtio inter Juriſconſultos, An Cenotaphia etiam fuerint religioſa. Negat Ulpianus ex reſcripto Divorum fratrum L. vel quod 6. D. De Relig. *Si adhuc monumentum purum eſt, poterit quis hoc & vendere & donare : ſi Cenotaphium ſit, poſſe hoc venire dicendum eſt : nec enim eſſe hoc religioſum Divi fratres reſcripſerunt.* Contra vero affirmat Marcianus Juriſconſultus L. in tantum 6. D. Diviſ. rerum : *Cenotaphium quoque*, inquiens, *magis placet locum eſſe religioſum, ſicut teſtis in ea re eſt Virgilius.* At facile eſt litem hanc dirimere ex iis, quæ jam dicta ſunt. Nam Divos Fratres loqui de Cenotaphio, quod ad nudam tantum memoriam vel honorem peregre mortui factum ſit, nullum eſt dubium. At Martianus de eo loquitur, quod ſepulcri religione coleretur,

tur, & ubi aræ essent excitatæ vocatique Manes. Ad quam rem etiam Virgilii testimonium advocat, sive jam id desumptum sit ex 3. Æneid. ubi Andromachæ anniversaria celebrantur:

Solemnes tum forte dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromaches, manesque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem
Et geminas, causam lachrymis, sacraverat aras.

Sive ex 6. Æneid. de tumulo Palinuri:

Et statuent tumulum, & tumulo solemnia mittent:
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.

Vel Deiphobi, Ibidem:

Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem
Constitui & manes magnâ ter voce vocavi.

Quod cum non intelligeret Trebonianus, parum commode istis Martiani verbis videtur subjunxisse illa Ulpiani ex libro 25. ad Edictum: *Sed Divi fratres contra rescripserunt.* ut ingeniose existimat legitimæ Jurisprudentiæ singulare decus ac ornamentum Scipio Gentilis Antecessor Noricus amicus noster non ex multis, lib. 2. Parerg. cap. 16. Nam hæc Cenotaphia sepulchri potius, quam inanis tumuli nomen merentur. Quare etiam Statius

tius *inania busta* & *vacua sepulcra* vocat lib. 12. Thebaid.

Quin fugitis dum tuta via est, Lernamque reversa
Nomina, quod superest, vacuis datis orba sepulcris
Absentesque animas ad inania busta vocatis.

Et Ovidius libro 6. Metamorph. fab. de Progne:

Induiturque atras vestes & inane sepulcrum
Constituit, falsisque piacula Manibus infert,
Et luget non sic lugendæ fata sororis

Quid? quod Christiani quoque maximam religionem hujusmodi Cenotaphiis sanctorum hominum exhibuerunt, sicut ex Theodoreti lib. De Martyrib. cognoscimus & ex hisce Prudentii versibus libr. περὶ στεφάνων:

Hoc colunt cives, velut ipsa membra
Cespes includat suus & paterno
Servet amplectens tumulo beati
Martyris ossa.

Ex his igitur satis liquet, Cenotaphia quædam non absque ratione religiosa dici posse. Discrimen tamen inter Sepulcrorum & Cenotaphiorum sanctitatem vel religionem idem Scipio Gentilis hoc constituit; quod sepulcrorum quidem sanctitas teste Cicerone, *in ipso solo est, quod nulla vi moveri neque deleri potest.* Cenotaphio-

taphiorum vero in ipsa religione & reverentia vivorum, quæ & mutari potest & deleri. Quapropter, qui hoc genus monumenti perpetuo esse religiosum studebant, ii operam dare soliti, ut certis temporibus in eo religio renovaretur, quod de Cenetaphio Drusi scriptum est à Suetonio in vita Claudii: *Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitavit: circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, & Galliarum civitates publice supplicarent.* quæ ultima verba aram quoque huic inani tumulo fuisse adjunctam non obscure significant. Huc pertinet antiquus Lapis, qui Ravennæ:

OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS. B. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. HAC. CONDITIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EJVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVNTAXAT. IN. V. IDVS. JVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EJVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDITIONE. SVPRASCRIPTA.

FINIS LIBRI TERTII, DE Funeribus Romanorum.

JOH

JOH. KIRCHMANNI
DE
FUNERIBUS
ROMANORUM
LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

De diebus, qui parentationibus destinati: ut Feralia, Novemdialia, Denicalia. Feraliorum origo, mensis & dies. Graecorum eodem mense Februario eadem consuetudo. Novemdialium partitio. Lex Justiniani de heredibus ante nonum diem non appellandis. Denicalibus quid actum. Exuerræ. Everriator. *De porca præcidanea. Atro die parentare fas non fuisse.* Ἀποφράδες.

AD Exodium jam res perducta est, ac funeris pompa ordoque visus. Venio igitur ad ea *quæ post funerationem*. Tantum enim aberat, ut eo ipso statim tempore, quo defunctus sepulcro inferebatur, parentationum finis esset, ut etiam adhuc certi quidam dies destinati fuerint, quibus justa mortuis persolverentur, publice quidem *Feralia*: privatim vero *Novendiales & Denicales feriæ* aliique dies parentales.

De Feralibus Festus: *Feralia Diis manibus*

DIVO.
VICTORI
GERM.
R. de Hooge f.

nibus sacrata à ferendis epulis, vel à feriendis pecudibus. Varro lib. 5. de Lingua Latina. *Feralia ab inferiis & ferendo, quod ferunt tunc Epulas ad sepulcrum, quibus jus ibi parentare.* Origo horum Æneæ tribuitur teste Ovidio 2. Fastor.

Hunc morem Æneas pietatis idoneus autor
Attulit in terras, juste Latine, tuas.
Ille patris Genio solemnia dona ferebat,
Hinc populi ritus edidicere novos.

Ceterum princeps omnium Numa rex hunc ritum Romanos docuit, cura ejus Pontifici commissa. Livius lib. 1. *Cetera quoque omnia publica privataque sacra Pontificis scitis subjecit; ut esset quo consultum plebs veniret:* Et statim: *Nec cœlestes modo ceremonias, sed justa quoque Funebria, placandosque Manes, ut idem Pontifex edoceret.* Ausonius in Præfat. Parental. *Titulus libelli est Parentalia. Antiquæ appellationis hic dies, & jam inde ab Numa cognatorum inferiis institutus, nec quicquam sanctius habet reverentia superstitum, quam ut amissos venerabiliter recordetur.*

Erat autem solemnis ac status harum publicarum feriarum mensis Februarius: unde eum καθάρσιον appellat Plutarch. in Numa:

Dies autem ejusdem mensis decimus nonus, hoc est, XI. ante Kal. Martii, ut videre est cum ex veteri Kalendario Roman.

man. tum ex 2. Faſtor. Ovidii, ubi Poëta ſic ait:

Non tamen hoc ultra, quam quum de menſe ſuperſunt
Luciferi quot habent carmina noſtra pedes.
Hanc quia Juſta ferunt, dixere Feralia lucem,
Ultima placandis Manibus illa dies.

Atqui Elegiacos verſus conſtare undecim pedibus vel pueris notum eſt. De eodem menſe teſtatur idipſum Cicero 2. Legib. *Februario autem menſe, qui tunc extremus anni menſis erat, mortuis parentari voluerunt, quod tamen D Brutus, ut ſcriptum à Siſenna eſt, Decembri facere ſolebat. Cujus ego rei cauſam cum mecum quærerem, Brutum reperiebam idcirco à more majorum diſceſſiſſe (Nam Siſennam video cauſam, cur is vetus inſtitutum non ſervarit, ignorare: Brutum autem majorum inſtitutum temere neglexiſſe, mihi non ſit veriſimile, doctum hominem ſane, cujus fuit Accius perfamiliaris) ſed menſem credo extremum anni, ut veteres Februarium, ſic hic Decembrem ſequebatur.* Quem locum ante oculos habuit Plutarchus cum hæc ſcriberet in Problem. Διότι τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἐν τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ ποιουμένων χοὰς ἐν ἐναγισμοὺς τοῖς τεθνηκόσι, Δέκιμος Βροῦτος, ὡς Κικέρων ἱστόρηκεν, ἐν τῷ Δεκεμβρίῳ τοῦτ' ἔπραττεν.

Quod autem Februario potiſſimum menſe

mense mortuorum Manibus inferias Romani dederunt, id à Græcis manasse, princeps omnium, quos sciam, observavit eruditissimus noster Casaubonus, qui eadem sacra eodem tempore, in diversis Græcorum urbibus celebrari solita, annotat libr. Animadvers. in Athenæum cap. 19. De Atheniensibus testis Hesychius: *Μιαραὶ ἡμέραι*, inquit, *τοῦ Ανθεστηριῶνος μηνὸς ἐν αἷς τὰς ψυχὰς τῶν κατοιχομένων ἀνιέναι ἐδόκουν.* Anthesterion autem inter menses Atticos Februarii Romani & Martii partem complectitur. Sic etiam Apolloniatas eodem mense Anthesterione solitos *τὰ νόμιμα συντελεῖν τοῖς τελουτήσασι* scribit Athenæus lib. 8. *δειπνοσοφ.* Atque hæ quidem feriæ publice celebrabantur in memoriam defunctorum: Privatim vero *Novemdiales* & *Denicales*.

De Novemdialibus Festus: *Novemdiales feriæ à numero dierum dictæ sunt.*

Fuêre autem Novemdialia duûm generum: *Vna* fieri solita ob lapidum imbrem, à rege Tullo instituta, de quibus abunde Livius lib. 1. & 21. in actis anni, ab urbe condita 537. & lib. 27. Verum hæc sunt ab instituto nostro aliena. Nam, ut ex Livii verbis patet & prodigii causa fiebant, & publice suscipiebantur & novem continuos dies durabant. *Altera* vero Novemdialia, de quibus nos loquimur, erant privatæ alicujus familiæ sa-

cra, quibus defunctis solebant parentare. Glossæ: *Novemdialia*, ἔννατα ἐπὶ νεκρῷ ἁγίσματα. August. in Genesin: *Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinos Novemdial appellant.*

Dicta autem Novemdialia, non tam quod novem totos dies celebrarentur, quam quod nono post mortem die completis ad tumulum solemnibus funeri finis fieret. Porphyrio ad Horatii Epod. 17. *Novemdiale sacrificium est, quod mortuo fit nona die quam sepultus est.* Donatus in Phormionem Terentianam: *In nuptiis*, inquit, *septimus dies instaurationem voti habet, ut in funeratione nonus, quo Parentalia concluduntur.* Hinc Apuleius libro 9. Metamorph. *Iamque nono die rite completis apud tumulum solemnibus.* Alludunt & Poetæ, ut Virgilius:

Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

Ac Statius in funere Archemori libro 6. Thebaid.

Roscida jam novies cœlo dimiserat astra
Lucifer, &c.

Hinc est, quod Dio scribit Adrianum Cæsarem Plotinâ mortuâ ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα μελανειμονῆσαι, hoc est, *per novem dies atratum fuisse.* Et Justinianus Imperator ex eodem ritu εὐσεβέστατον νόμον tulit, ne cui liceat aut heredes defuncti, aut parentes,

rentes, aut liberos, aut uxorem, aut propinquos, aut alios ejus affines, aut fidejussores, ante novem dierum spatium, quibus lugere videntur, convenire, aut aliquo modo interpellare, aut admonitionem eis aliquam offerre, aut eos in jus vocare, vel ob æs à defuncto conflatum, vel ob quamcunque aliam causam, quæ specialiter ad memoratas personas spectet. Verba legis hæc sunt Novell. 115. cap. 5. *Θεσπίζομεν μηδενὶ παντελῶς ἐξεῖναι ἢ τοὺς παῖδας ἢ γαμετὴν ἢ συγγενεῖς, ἢ ἄλλους αὐτοῦ προσγενεῖς ἢ ἐγγυητὰς, περὶ τὸν τῆς ἐννέα ἡμερῶν προθεσμίας, ἐν αἷς πενθεῖν δοκοῦσιν, ἀπαιτεῖσθαι, ἢ καθ' οἷον δή τινα τρόπον παρενοχλεῖν ἢ τινα ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπιφέρειν ἢ ἐν δικαστηρίῳ αὐτοὺς καλεῖν, εἴτε ὀνόματι χρέους παρὰ τοῦ τελευτήσαντος καταβαλομένου, εἴτε ἄλλης οἱασοῦν αἰτίας χάριν εἰς τὰ μνημονευθέντα ἰδικῶς ὁρώσης πρόσωπα.* Vide Harmenopul. libro 5. prompt. jur. civil. tit. 12. Cujac. Novell. 60.

Denicales ferias quod attinet, de iis Festus: *Privatæ feriæ vocantur sacrorum propriorum, velut dies natales, operationis, denicales.* Hisce feriis familia funere polluta certis quibusdam ceremoniis purgabatur. Idem Festus; *Denicales feriæ celebrantur cum hominis mortui causa familia purgabatur. Græci enim νέκυν mortuum dicunt.*

Genus autem illud Februi, quo funesta familia expiabatur, appellabant *Ex-*

verras: de quibus Festus: *Exverræ sunt purgatio domus, ex qua mortuus ad sepulturam efferebatur* (in vulgatis est *ferendus* sensu malo) *quæ fit per Everriatorem certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ.* Erat autem *Everriator*, teste eodem Festo, *qui accepta jure hereditate justa facere defuncto debet. quæ si non fecerit, aut quid in ea re turbaverit, suo capite luat.* Paulo aliter Marius Victorinus, qui porcam illi contrahi ait, quam quotannis immolare teneatur ante novarum frugum gustationem. Sic enim scribit: *Qui justa defuncto non fecerunt, aut in faciendo peccaverint, his porca contrahitur, quam omnibus annis immolari oporteat, antequam novam quasi dapem mereant de segete capere. Præcidaria dicta, quod ante cæditur, quam frugem capiant.* Hinc igitur constat, quid sit illud apud Ciceron. 2. leg. *Quæque in porcâ contracta jura sint*, monente doctissimo Turnebo lib. 17. Advers. c. 20. Præcidaneam autem porcam vocat Festus, *quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo justa non fecisset, id est, glebam non in os jecisset, quod mos eis erat facere prius, quam novas fruges gustaret.* Itemque Varro libr. 3. de Vita pop. Romani: *Qui humatus non sit, heredi porca præcidanea succidenda Telluri & Cereri, aliter pura familia non est.* Nec vero opus erat, Marium Victorinum tam anxie contendere, Præcidariam dici

debere

debere hanc porcam, non Præcidaneam: cum tamen idem sit Præcidaneum & Præcidarium, sicut & Extraneum, Extrarium: Pedaneum, Pedarium. Mortuos hisce feriis resideri scribit Cicero 2. Legibus: *Nec vero tam Denicales, quæ à nece appellatæ sunt, quia residerentur mortui, quam ceterorum cœlestium quieti dies Feriæ nominarentur, nisi majores eos, qui ex hac vita migrassent, in Deorum numero esse voluissent.* Has opinor Hesychius intellexit: Καθέδραι, inquiens, *πένθους ἡμέρας ἐπὶ τετελευτηκόσιν.*

Verosimile est etiam membrum illud, quod familiæ purgandæ caussa exceptum fuisse, nec cum reliquo corpore in urnam conditum, supra diximus, his ipsis feriis antiquitus, quandiu mos iste duravit, terra fuisse obtectum. Ad quam conjecturam, præivit mihi Cicero, qui dicto libro de iisdem feriis agens, sic loquitur: *Neque necesse est edisseri à nobis, quis finis funestæ familiæ, quod genus sacrificii Lari vervecibus fiat, quemadmodum os resectum terra obtegatur.* Tam religiose autem hæ feriæ cultæ, ut ne mulos quidem iis jungere licuerit. Columella lib. 2. cap 22. *Nos apud Pontifices legimus feriis tantum Denicalibus mulos jungere non licere, ceteris licere.* Itemque ut inter caussas recenserentur militis excusandi, qui die condicto non adesset. Agellius lib. 16. c. 4. *Denique ita concipiebatur jusjurandum,*

ut adessent, his additis exceptionibus, nisi harunce quæ causa erit, Funus familiare, feriæve Denicales. Statas autem non fuisse, sed conferendas in eos dies, quibus nec privatæ ejusdem familiæ feriæ sint, nec ullæ publicæ, testatur Cicero dicto loco. *Eas in eos conferre dies jus, quibus nec ipsius neque publicæ feriæ sint.* Quæ verba manifesti erroris convincunt eos, qui decimo à morte die ferias hasce celebrari solitas, existimant, atque ideo à numero denario indigitatas Denicales contra Festum ac ipsum Ciceronem.

Non autem his tantum Feriis, hoc est, Feralibus Novemdialibus & Denicalibus, solebant veteres mortuis parentare, sed etiam aliis diebus idem factitatum, licet observare, tum ex variis locis, tum ex inscriptione Ravennati, quæ ad Cenotaphium Drusi patris. 5. Idus Julii epulas fuisse celebratas clare testatur. Id tamen notandum, atro die mortuis parentare, nefas fuisse habitum, ut auctor Macrobius libro 1. Saturn. cap. 16. *Sed & Fabius Maxim. Servilianus Pont. in libr. 2. negat oportere atro die Parentare: Quia tunc Ianum Iovemque præfari necesse est, quos nominare atro die non oportet.* Erant autem *Atri dies* Romanis quibus insignem aliquam cladem acceperant, cujusmodi fuit dies Alliensis, quem Plutarchus in Camillo ἡμέραν ἀποφράδα nominat: Et diem quo Julius Cæsar interfectus est,

Ate-

διαφορίδα dixerunt Triumviri Reipublicæ constituendæ, ut auctor est Dio lib. 47. Apud Græcos alia fuit ratio, qui ἀποφράδας dicebant dies, quibus defunctis inferias ferebant, teste Suida.

CAP. II.

De inferiis mortuorum. Constabant hæ Liquoribus & Victimis. Quid χοαὶ? Mortuis oblata Aqua, Lac, Vinum, Sanguis. Adferial. χθόνια λουτρά. Απονίμματα. χέρνιψ. *Græcorum ritus in portanda aqua Arferia.* Εσχυτήριον. *Victimæ mortuis cæsæ. Mensæ, araque in sepulcris erectæ. Vnguenta sepulcris affusa.*

QUibus diebus veteres mortuis justa instaurarint, ex his jam liquet: Parentatum autem fuisse reperio *Inferiis, Epulis, & Ludis*, quæ tria ubi viderimus, de Luctu nonnulla adhuc & Consecratione subjungemus.

INFERIÆ, teste Festo, erant *Sacrificia, quæ Diis Manibus inferebant.* Suetonius in Calig. c. 3. De Germanico: *Si clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat.* De his intelligenda vetus Inscriptio: IN. HOC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. MEIS. OMNIBVS. PATEAT. THVS. ET VINVM. (sic enim lacunam explet Brissonius) DATO. AD. SACRIFICIA.

FACIENDA. QVOTIESCVNQVE. OPVS. ERIT. Itemque hæc alterius Inſcriptionis Rom. verba: ET. ITVM. ADITVM. AMBITVM. SACRIFICIIQVE. FACIVNDI. CAVSA. Dictæ autem inferiæ ab Inferis, ut Serv. 10. Æneid. *Inferiæ ſunt ſacra mortuorum ab inferis dictæ.* vel ab inferendo, quod mortuorum umbris inferantur, ut vult Turnebus lib 4. Adverſ. cap. 22.

Conſtabant autem hæc Sacrificia vel Inferiæ *Liquoribus* præcipue ac *Victimis*.

Inferiæ, quæ *liquoribus* conſtabant à Græcis proprie χοαὶ vocabantur à fundendo. Ariſtoteles de Mundo: Θεῶν τε θυσίαι καὶ ἡρώων θεραπεῖαι καὶ χοαὶ κεκμηκότων. Quod Apulejus ita reddidit: *Diis ſacrificatur, Geniis miniſtratur, obitis libatione perfunditur.*

Liquores autem, quos mortuis ſolebant inferre, erant *Aqua*, *Vinum*, *Lac*, *Sanguis* & *Vnguentum*.

Aquam cujus in parentalibus hiſce ſacrificiis uſus erat, Latini *Arferiam* vel *Arferial* dixere. Feſtus: *Arſeria aqua, quæ inferis libabatur.* Gloſſæ: *Adferial*, ὕδωρ τὸ ἐπὶ τοῖς νεκροῖς σπενδόμενον. Græci χθόνια λουτρὰ τὰ τοῖς νεκροῖς ἐπιφερόμενα. ἐπινομίζετο γὰρ ἐπὶ τοὺς τάφους λουτρά. Dioſcorides:

Ἀλλὰ περιστείλας με δίδου χθονὶ, μηδ' ἐπὶ νεκρῷ
Λουτρὰ χέῃς, σέβομαι δεσπότα καὶ πολιούς.

Sopho-

Sophocles in Electrâ:

Ἀλλ' ὦ φίλη, τούτων μὲν ὧν ἔχεις χεροῖν
Τύμβῳ προσάψῃς μηδέν, οὐ γάρ σοι θέμις.
Οὐδ' ὅσιον, ἐχθρᾶς ἀπὸ γυναικὸς ἱστάναι
Κτερίσματ', οὐδὲ λουτρὰ προσφέρειν πατρί.

Sed & ἀπονίμματα dixerunt Attici τὰ εἰς τιμὴν τοῖς νεκροῖς γινόμενα. Athenæus sub finem libri 9. Ἰδίως δὲ καλεῖται παρ' Ἀθηναίοις ἀπόνιμμα, ἐπὶ τῶν εἰς τιμὴν τοῖς νεκροῖς γινομένων καὶ ἐπὶ τῶν τοὺς ἐναγεῖς καθαιρόντων. Clarius Eustathius in Odyss.α. Ἰδίως δέ φασι (Athenæum dicit) καλεῖται παρ' Ἀττικοῖς ἀπόνιμμα, ἐπί τε χοῶν νεκρικῶν καὶ ἐπὶ ἐναγῶν καθαιρομένων. Appellarunt etiam χέρνιβας, cum tamen χέρνιψ proprie sit τὸ ἐπιχεόμενον χερσὶν ὕδωρ. Æschylus χοηφορ.

Κἀγὼ χέουσα τάσδε χέρνιβας, χοὰς
Λέγω, καλῶ σε πάτερ ἐποίκτειρόν τ' ἐμὲ
Φίλον τ' Ὀρέστην, πῶς ἀνάξομεν δόμοις.

Sic enim recte, meo judicio, locum hunc restituit doctissimus Heraldus, à quo pleraque hæc mutuati sumus.

Non possum hic silentio præterire insignem Græcorum ritum, ab eruditissimo Meursio observatum, videlicet Aquam hanc, si vir aut fœmina è vita excessisset, portatam fuisse à mulieribus, quæ peculiari nomine Ἐγχυτρίστριαι dicebantur. Etymologici autor: Ἐγχυτρίστριαι αἱ τὰς χοὰς τοῖς πεπλωκόσιν ἐπιφέρουσαι. Si vero juvenis quispiam aut virgo, tunc istoc offi-

officio puerum genere proximum. Idem Etymologicographus: Ἔθος δ' ἦν καὶ ἀγάμων ἀποθανόντων λουτροφορεῖν. ταῦτα δὲ ποιῶν ἦν παῖς ἄῤῥην ὁ ἐγγύτατος γένους. Tradit & idipſum Harpocrat. Ἔθος δ' ἦν καὶ τῶν ἀγάμων ἀποθανόντων, λουτροφορεῖν καὶ ἐπὶ τὸ μνῆμα ἐφίστασθαι. τοῦτο δὲ ποιῶν, ἦν παῖς ὑδρίαν ἔχων.

De *Vino* autem quo in hiſce inferiis uſi veteres, clare Feſtus: *Reſperſum vinum ſignificat apud antiquos: quia in ſacris Novemdialib. vino mortui ſepulcrum ſpargebatur.* Eratque hoc vinum plerumque merum: eo enim præcipue utebantur in libationibus, ut jam olim notavit Euſtathius. Hinc Virgilius lib. 5. Æneid.

Hic duo rite mero libans Carcheſia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro.

Lucianus in De Luctu: ἤ τι ὑμῖν δυνάται τῆς ἀκράτου ἐπιχεῖν ἢ νομίζετε καταστάξειν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς. Alluſit huc & Apulejus libro 6. Mileſ. *Poſt iſtum ſermonis terminum poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libant.*

Lactis & Sanguinis præter laudatum locum meminit & 3. Æneid. idem Virgilius,

Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras.

Ubi Servius: *Ideo lactis & ſanguinis mentio facta eſt, quia affirmantur animæ lacte & ſan-*

& sanguine delectari. Et paulo post: *Bene animam lacte & sanguine dicit elicitam ad tumulum. Lacte namque nutritur corpus post animæ conjunctionem, & anima sine sanguine nusquam est, quo effuso recedit.*

Sanguis vero iste, ut simul ad *Inferias victimarum* transeamus, sumebatur de animalibus, quæ Manibus defunctorum mactari solita.

Virgilius de parentalibus Anchisæ patri ab Ænea factis:

Hoc magis inceptos genitori instaurat honores
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos.

Meminit etiam Tacitus lib. 3. Annal. de funere Germanici: *Etiam quorum diversa oppida, tamen obvii & victimas, atque aras DIS Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur.* Et libro 2. Histor. prope à fine. *Lætum fœdissimo cuique apud bonos invidiæ fuit, quod extructis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset. Cæsæ publice victimæ crematæque: faces Augustales subdidêre.* De quo Vitellii facto videndus etiam Suetonius in ejus Vita Cap. XI. Similiter Jul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho. *Tantum autem honoris Magistris suis detu-*

 lit,

lit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac ſepulcra eorum, aditu, hoſtiis, floribus ſemper honoraret.

Nec pecudum duntaxat: ſed & *humano ſanguine* Manibus defunctorum ſolebant parentare, ut ſupra demonſtravimus. Reſpexit eo Cic. Orat. pro L. Flac. *Quam poteſtis P. Lentulo, qui vos in complexu liberorum conjugumque veſtrarum trucidatos, incendio Patriæ ſepelire conatus eſt, mactare victimam gratiorem, quam ſi L. Flacci ſanguine illius nefarium in vos odium ſatiaveritis? Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, &c.* Apulejus lib. 8. Mileſ. *At ego ſepulcrum mei Lepolemi tuo luminum cruore libabo, & ſanctis manibus ejus iſtis oculis parentabo.* Sed quomodo hæc conſuetudo, quæ crudelitatem quandam præ ſe ferebat, voluptate adumbrata, ac in funebres ludos converſa ſit, mox dicetur.

Atque hinc jam manifeſtum eſt, qua fini vel Menſæ in ſepulcris ponerentur & Romano & Græcanico ritu, de quibus Cicero de Legibus & plerique Græci ſcriptores tradidêre, vide Scalig. ad Feſtum. vel Aræ erigerentur, unde Silius Italicus lib. 16.

Ipſe tenens nunc lacte ſacro, nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis aſpergens floribus aras,
Tum manes vocat excitos.

Et

Et in Veteri Inscriptione Romana: P. CORNELIA. ANNIA. NE. INDESOLATA. ORBITATE. SVPERVIVERET. MISERA. VIVAM. ME. VLTRO. IN HANC. ARAM. CVM VIRO. CVM. QVO. VIXI. ANN. XX. SINE. VLLA. DO. LIB. LIBERTABVSQVE. NO. VT. QVOTAN. SVPER. ARAM. NO. PLVTONI. ET. VXORI. PROSERPINÆ. OMNIBVSQVE. SACRIFICENT. ROSISQVE. EXORNENT. DE. RELIQVO. IBI. EPVLENTVR. Ovidius lib. 8. Metam.

Ante sepulcrales infelix astitit aras
Ex quo reliquias, divinique ossa parentis
Condidimus terra, mæstasque sacravimus aras.

Pene *Vnguenta* præterieram, quæ sepulcris affusa in parentationibus paulo ante dixeram. De iis Propertius lib. 3. Eleg. Nox media:

Afferet huc unguenta mihi, sertisque sepulcrum
Ornabit custos, ad mea busta sedens,

Ausonius in Epitaph. Carm. 36.

Sparge mero Cineres, & odoro perluè nardo
Hospes & adde rosis balsama puniceis,
Perpetuum mihi ver agit illacrumabilis urna,
Et commutavi secula, non obii.

Leo-

Leonides:

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίναις στήλαισι χαρίζου,
Μηδὲ τὸ πῦρ φλέξῃς, εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶντί μοι, εἴτι θέλεις, χάρισαι· τέφρην δὲ μεθύσκων
Πηλὸν ποιήσεις, κοὐχ ὁ θανὼν πίεται.

hoc est,

Parce meum unguento cippum, brevibusque corollis
Ornare & nimio me decorare rogo:
Hic frustra insumis, vivo largire, lutosum
Vina dabunt Cinerem, nec honor inde sito.

Anacreon quoque perstringit

Τί σε δεῖ λίθον μυρίζειν,
Τί δὲ γῇ χέειν μάταια,
Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ.
Μύρισον, ῥόδοις δὲ κρᾶτα
Πύκασον, &c.

Cap. III.

Sepulcra coronata ac sparsa floribus, inter quos præcipue Rosæ: Græci Amarantho, Potho, Apio, Myrto sepulcra ornabant. Tæniarum usus in sepulcris, Christiani antiquissimi morem spargendi sepulcra floribus abhorruere: quem deinde amplexi recentiores.

QUÆ jam laudavi loca indicio sunt, Floribus quoque & Coronis tumulum

lum spargi solium: non possum igitur, quin plene hunc ritum explicem, quam ulterius progrediar.

De *Coronis* autem quibus & mortuum ipsum & lectum ejus, cum efferretur, solebant exornare, satis superque lib. 1. diximus: Nunc sepulcra quoque coronata fuisse, ostendemus. Plinius id docet lib. 21. cap. 3. *Et jam tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum, privatorumque, ac Sepulcrorum & Manium.* Virgilius in Copâ.

Quid Cineri ingrato servas bene olentia serta?
Anne coronato vis lapide ista tegi?

Ovidius lib. 2. Tristium Eleg. 3.

Tu tamen extincto feralia munera semper
Deque tuis lacrymis humida serta dato.

Tibullus lib 3. Eleg. 4.

Atque aliquis senior veteres veneratus amores,
Annua constructo serta dabit tumulo.

De Græcis præter loca adducta, testatur Euripides Oreste:

Ω πάρθεν' ἥκεις τῆς Κλυταιμνήστρας τάφον
Στέψασα, καὶ σπείσασα νερτέροις χοάς.

Edylus lib. 2. Antholog. εἰς ἰατρούς.

—— ὦ σοροπηγοὶ
Ἄγετε καὶ μίτραις βάλλετε καὶ στεφάνοις.

Lucianus Scythâ: οὐ μέγα τὸ χῶμα, καὶ ἡ στήλη χαμαὶ πάλαι, ἀλλ' ἔστεπται γε ἀεί. Eadem habet in περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.

Fie-

Fiebant autem hæ Coronæ ex omnigenis floribus, ut est apud Sophoclem in Electrâ.

Ἐπεὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον,
Ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεοῤῥύτους
Πηγὰς γάλακτος, καὶ περιστεφῆ κύκλῳ
Πάντων ὅσ᾽ ἐστὶν ἀνθέων θήκην πατρός.

Hoc est, interprete Georgio Ratallero.

Abs te digressa antiquum, ut accessi ad Patris
Tumulum, repletos lacte rivos conspicor
Fuso recens, variisque bustum flosculis
Hinc inde conspersum undique.

Atque ideo Ἐρῶτες vocabantur proprio nomine: Autor Etymologici: Ἔρως, ὁ στέφανος ἐκ πάντων ἀνθέων τοῖς νέκυσι πωλούμενος, παρὰ τὴν ἔραν, τὴν γῆν, ὁ ἐρανισμένος ἐκ τῆς γῆς.

Non vero *coronis* duntaxat, sed etiam vagis *floribus*, & non in coronam coactis sepulcra exornabantur. Lucianus in Nigrino: Ἔνιοι δὲ καὶ στεφοῦν τὰς στήλας ἀνθέσιν mandant, εὐήθεις ἔτι καὶ παρὰ τὴν τελευτὴν διαμένοντες. *Quidam etiam cippos suos floribus coronari jubent, stolidi etiam post mortem manentes.* Herodianus libro 4. ἐπελθὼν δὲ πάντα τὰ τῆς πόλεως λείψανα, ἧκεν ἐπὶ τὸν Ἀχιλλέως τάφον, στεφάνοις τε κοσμήσας καὶ ἄνθεσι πολυτελῶς, πάλιν Ἀχιλλέα ἐμιμεῖτο. Suetonius in Nerone capite 57. *Et tamen non defuerunt, qui perlongum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent.*

Et

Et in veteri Epitaphio Irenæ.

SIT. TIBI. TERRA. LEVIS. CINERES. QVOQVE. FLORE. TEGANTVR.

Item in alio Eutichetis Aurigæ:

Sparge. precor. flores. supra. mea. busta. viator.
Favisti. vivo forsitan. ipse. mihi.

Speciatim autem purpureorum florum meminit Virgilius lib. 5. Æneid.

Purpureosque jacit flores ac talia fatur.

Et lib. 6. ejusdem operis:

Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis.
Purpureos spargam flores animamque nepotis
His saltem accumulem donis.

De *Liliis* etiam testimonium habeo Dioscoridis lib. 3. Ανθολ. tit. εἰς ἄνδρας σὺν ἐπιστήμαις.

Βάλλεθ' ὑπὲρ τύμβου πολία κρίνα.

Sed inter omnes flores, quibus veteres sepulcra sua accumulabant, principatum quendam obtinuisse videntur *Rosæ*, quarum etiam Græci mentionem faciunt. Anacreon oda εἰς ῥόδον:

Τόδε καὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ,
Τόδε καὶ νεκροῖς ἀμύνει.

hoc est,

Medicatur hæc & ægris,
Defendit hæc sepultos.

Et in Epistola Græcâ Petales ad Simalionem, ubi objectat illa amatori, lacrimis quidem

quidem se ab eo rigari ac perlui, corollisque & rosis, tanquam cariosum ac vietum sepulcrum, consterni; aliis autem necessariis muneribus prorsus destitui: ἐγὼ δὲ ἡ τάλαινα θρηνῳδὸν οὐκ ἐραστὴν ἔχω; στεφάνιά μοι καὶ ῥόδα, ὥσπερ ἀώρῳ τάφῳ, πέμπει. Sic enim malo cum viro docto τάφον ἄωρον interpretari *sepulcrum exoletum*, quod renovare, interpolare & floribus veluti fucare antiqui solebant, quam *intempestivum* cum aliis, quasi sepulcra tantum eorum, qui ante diem immatura morte fuissent intercepti, floribus conspergerentur. Romani vero *Rosarum* adeo fuere studiosi, ut iis post mortem monumenta sua spargi supremo judicio nonnunquam jusserint, legato ad hanc rem relicto, cui plerumque hæc erat adnexa conditio, ut in Ravennati Inscriptione legimus: UT. QUOTANNIS. ROSAS. AD. MONUMENTUM. EJUS. DEFERANT. Testatur idipsum Lapis Mediolanensis:

PETRONI. JUCUN. VI. VIR.
SENI.
PETRONIA. MIRA. L. F.
PATRONO. QUÆ. H. S.
CCCC. LEG. POSSESSORIB.
VICI. BERGOMAG. IN HERM.
TUEND. ET. ROSA. QUOTANNIS
ORNANDUM.

Quo allusit V. CL. Joh. Passeratius in Rosa: *Manibus est imis Rosa grata & grata sepulcris.*

Apt

Apud Græcos tamen *Amarantho* potissimum sepulcra spargi solita, auctor Philostratus, in Heroicis, originem ejus referens ad Thessalos, qui Achillis tumulum hoc modo coronarint. Præterea *Pothi* candidi usum in sepulcris fuisse, tradit Theophrastus lib. 6. φυτικῶν, cujus verba apud Athenæum lib. 16. hæc sunt: ἔτερος δ' ἐστὶ λευκὸς, ὁ μὲν ἔχων τὸ ἄνθος ὅμοιον ὑακίνθῳ, ὁ δὲ ἕτερος ἄχρως, ἔκλευκος, ᾧ χρῶνται πρὸς τοὺς τάφους. Quem locum Plinius quidem ante oculos habuit, sed paulo aliter sententiam ejus expressit. Sic enim ille lib. 21. cap. 11. *Duo genera hujus: unum cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui fere nascitur in tumulis.* Sed & *Apii* coronis sepulcra sua exornabant. *Suidas*: Σελίνου στέφανος πένθιμός ἐστι. τὸ γὰρ σέλινον πένθεσι προσήκει. *Corona ex apio lugubris est: apium enim luctibus convenit.* Ejus rei locupletissimum testem laudo Plutarchum, qui memoriæ prodidit, Timoleonti contra Carthaginenses pugnaturo obviam factos mulos apium ferentes, idque à militibus pro infelici augurio habitum esse, quod Apii coronis sepulcra ornare receptum sit: unde & proverbium natum *Apio egere*, qui periculose ægrotet. Verba ejus in Timoleonte hæc sunt. ἀναβαίνουσι δὲ αὐτοῖς πρὸς λόφον, ὃν ὑπερβαλόντες ἔμελλον κατόψεσθαι τὸ στράτευμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομίζοντες. καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε

σῆλθε πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον. ὅτι τὰ μνή-
ματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανῦ
σελίνοις. καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονε
τῶν ἐπισφαλῶς νοσούντων, δεῖσθαι τοῦτον
σελίνου. Videatur & Polyænus lib. 5. a
Diodorus Siculus in Philippo. Invenio &
Myrt: ramos sepulcris impositos apu
Eurip. Electra, ubi inducit hanc ipsam
virginem de ea re querentem, cum acer
bitatem inimicorum accusaret, qui n
mortuo quidem Agamemnoni paterentu
debitos honores haberi, manesque eju
justis ex more factis placari:

Ἀγαμέμνονος δέ, inquit, *τύμβος* ἠτ
μασμένος
Οὔπω ποτ' οὐ χοάς, οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης
Ἔλαβε. πυρὰ δὲ χέρσος ἀγλαϊσμάτων
Vide Plutarchum in Aristide & P. Victo
rium lib. 16. Var. Lection. cap. 2. a
Hieronymum Magium lib. 2. Miscell. c. 1

Romanos vero quod attinet, eos etiam
laneis coronis vel infulis, quæ *tæniæ* d
cebantur, sepulcra velare solitos, disc
mus ex Varrone, qui lib. 6. Ling. Latin
sic ait: *Infulas dictas apparet in hostiis*
quod è lana quæ adduntur infulæ intra ho
stiarum cornua, velamenta erant. Itaqu
cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flore
addunt nunc lanam. Hunc morem inte
lexit Afranius Epistola: *Publice hoc incen*
di rogum: ardet. tænias fer. hoc sepulc
sepeli ilicet. Et Cæcilius comicus Andr
gyno:

Sepulcrum plenum tæniarum ita uti assolet. Quem tamen locum divinus Scaliger Græco potius quam Romano more interpretatur, ac tænias hic intelligit κειρίας vel fascias quibus mortui involvebantur: iis vero Romanos non usos, quod cadavera comburerent. Ingeniose quidem ille & δύστιχως: Sed tamen Græcos etiam cadavera combussisse & tæniis ac infulis sepulcra sua & urnas velasse scimus. Plutarchus in Philopœmene auctor est, ejus urnam tæniis ac coronis adeo fuisse coopertam, ut vix conspici potuerit. Videre ibi erat, inquit, αὐτὴν τὴν ὑδρίαν, *quæ ossa ac cineres Philopœmenis continebat* ὑπὸ πλήθους ταινιῶν τε καὶ στεφάνων μόλις ὁρωμένην. Frontinus lib. 1. cap. 2. *Epaminondas Thebanus contristatis militibus, quod ex hasta ejus ornamentum, infulæ more dependens ventus ablatum in sepulcrum Lacedæmonis cujusdam depulerat. Nolite, inquit, milites trepidare. Lacedæmoniis significatur interitus. Sepulcra enim infulis ornantur.*

Atqui hunc gentilium morem coronis ac floribus sepulcra spargendi antiquiores Christiani penitus abhorruerunt, quod inter crimina Christianis objecta à Cæcilio relatum teste Minucio Felice in Octavio: *Coronas etiam sepulcris denegatis pallidi, trepidi, misericordia digni, sed nostrorum Deorum.* Idipsum etiam ex Justino Martyre videre est, qui lib. 2. Apolog. sic ait: ὅπερ μόνον ἐγκαλεῖν ἡμῖν ἔχετε, ὅτι μὴ

μὴ τοὺς αὐτοὺς ὑμῖν σεβόμενοι θεοὺς, μηδὲ τοῖς ἀποθανοῦσι χοὰς καὶ κνίσσας καὶ ἐν ταφαῖς στεφάνους, ut legit Meursius, *καὶ θυσίας φέρομεν*. A qua tamen simplicitate postea Christianos recessisse ac variis floribus mortuorum tumulos sparsisse videre est ex D. Hieronymo ad Pammachium: *Ceteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, purpureosque flores & dolorem pectoris his officiis consolantur.* Et Prudentio hymno in Exsequiis defunctorum.

Nos tecta fovebimus ossa
Violis & fronde frequenti,
Titulumque & frigida saxa
Liquido spargemus odore.

Cap. IV.

Silicernii quintuplex vocabulum. Sil. Silatum. *Lucernæ in monumentis. Ab Ægyptiis cum iisdem ortum videri.* Silicernius *pro sene.*

INferias igitur & quæ earum appendix erat, Florum, Coronarumque sparsionem vidimus. Progredimur jam ad EPULAS, quas ipsas etiam plerunque Inferiis fuisse adjunctas Inscriptiones superius laudatæ loquuntur. Dico *plerunque*. Non enim videntur fuisse ex necessitate justorum, sed ex pietate heredum, qui iis abstinebant, si forte defuncto fuissent irati, quod vel hereditatem legatis & fideicommissis, diminuisset, vel alio quopiam modo

modo ipsos offendisset. Persius præivit Sat. 6.

— sed cœnam funeris hæres
Negliget iratus si rem curaveris, urnæ
Ossa inodora dabit.

Erant autem hæc EPULÆ duûm generum: Privatæ & publicæ.

Privatæ proprio nomine *Silicernia* appellabantur: cujus vocis quot Syllabæ sunt, tot etiam reperio veriverbia apud literatores.

Nam primo Fr. Junius in Commentario ad Tertull. Silicernium dici ait, quod silaceum cernitur, vel silaceo colore cœna, quasi Silicesnium ἀπὸ τοῦ Sil, Silis, quod pigmenti genus coloris lutei significat, de quo Plinius lib. 30. cap. 12. & 13. Ausonius meminit:

Est ne peregrini vox nominis an Latii, Sil?

Ab hac igitur voce omnino Silicernium dici Junius arbitratur, quemadmodum & *Silatum* olim dicebant, teste Festo, *pro eo, quod nunc jentaculum dicimus, quia jejuni vinum Sili conditum ante meridem absorbebant.*

Deinde, Glossarium autem videtur accepisse quasi Seleucernium, id est, sine Lucerna. ἀλυχνία: Sic enim in illo legimus, *Silicernium* περίδειπνον. Λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει οὐ θέμις. Cujac. lib. 11. Observ. cap. 21. Et rationem ejus hanc eruit Scaliger, quod natali die lucernæ accenderentur:

rentur: mortuali vero id non fieret, optimâ de causâ ut τὸ ἀνθέστερον τῆς γενέσεως, καὶ τῆς τελευτῆς ostenderetur. Sed de hac Etymologia quid sentiam, vix habeo dicere: cum certo sciam in cippis sepulcrorum semper fuisse suspensas lucernas. cujusmodi fictiles multæ majorum nostrorum ævo ex veteribus monimentis erutæ fuerunt Dio in larvali illo convivio Domitiani: Καὶ πρῶτον μὲν στήλην ταφοειδῆ ἑκάστῳ σφῶν παρέστησε, τό τε ὄνομα αὐτοῦ ἔχουσαν καὶ λυχνοῦχον μικρὸν, οἷον ἐν τοῖς μνημείοις κρεμάννυ(ται). *Ac primum omnium juxta unumquemque columnam collocat, factam instar sepulcri, in quâ nomen ejus erat scriptum, pendebatque de eâ lychnuchus parvus, ut assolet in monumentis.* Petronius Arbiter in Satyrico de Matrona Ephesina, quæ post situm in hypogeo virum afflicta custodiebat. *Assidebat*, inquit, *ægræ fidissima ancilla simulque & lacrumas commodabat lugenti, & quoties defecerat in monumento lumen renovabat.* Sic enim ingeniose hunc locum legendum censuit noster Rittershusius Notis ad Phædrum, pro vulgata *commendabat* substituens, Latinissimam vocem *commodabat*, id est, in gratiam heræ unà flebat, ut ita ipsius allevaretur dolor. Cujus viri emendationem, quam verissimam esse qui non videt, certè nihil videt; non possum quin vel amicitiæ causa, quæ mihi cum ipso est, fulciam insuper auctoritate Donati, qui Terenti-

rentianum illud in primore Andria *collacrumat*, interpretatur, *alienis lacrimis suas commodabat*.

Sed ad Lucernas redeo, quas in sepulcris ardere solitas unus Modestinus evicerit, qui l. 44. Mævia D. De manumissis testam. hæc verba recitat ex testamento Mæviæ: *Saccus servus meus & Eutychia & Hirene ancillæ meæ omnes sub hac conditione liberi sunto, ut monumento meo alternis mensibus lucernam accendant & solemnia mortu peragant*. Masgabæ parentalia multis luminibus celebrata, supra docuimus ex Sueton. in vita Augusti c. 98. Ex quo ritu ortum, ut & apud Christianos ad defunctorum, inprimis autem Martyrum & sanctorum sepulcra Cerei accenderentur: quam consuetudinem irrisit olim Vigilantius, cujus apud D. Hieronymum hæc sunt verba: *Prope ritum gentilium videmus sub prætextu religionis introductum in Ecclesiis, sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi, & ubicunque pulvisculum nescio quod in modico vasculo pretioso est circumdatum, osculantes adorant. Magnum honorem præbent hujusmodi homines beatissimis Martyribus, quos putant de vilissimis Cereolis illustrandos, quos Agnus, qui est in medio throni cum omni fulgore majestatis suæ illustrat*. Sed omnium primo mos hic ex Ægypto Romam videtur migrasse. Sic enim Herodotus lib. 2. ubi de Myceripi regis sepulta filia agit:

θυμιήματα δὲ παρ' αὐτῇ παντοῖα καθαγίζουσι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην. νύκτα δὲ ἑκάστην πάννυχος λύχνος παρακαίεται). Hoc eſt, *Cui ſingulis diebus omnifarii odores inferuntur, noctibus perpetuo incenſa lucerna aſtat.* Quem locum mihi indicavit doctiſſimus Juvenis Fridericus Lindenbruchius amicus noſter. Hinc ergo conſtat vix eſſe ut Silicernii ἔτυμον, quod Gloſſariographo in mentem fuiſſe dixi, poſſit ſubſiſtere. Audiamus aliud.

Tertio, Feſtus à Silice & cerno derivat: *Dictum*, inquit, *Silicernium, quia cujus nomine ea res inſtituebatur, is jam Silicem cerneret.* Cœcilius: *Credidi Silicernium ejus me eſſe eſurum.* Quo ſenſu accepiſſe etiam video Fulgentium lib. De priſco ſermone. *Silicernios dici voluerunt ſenes incurvos, quaſi jam ſepulcrorum ſuorum ſilices adſpicientes.* Unde Cintius Alimetus Hiſtor. de Gorgia Leont. ſcribit dicens: *Qui dum ſilicernius ſui finem temporis expectaret, etſi mori non potuit, tamen infirmitatibus inſultavit.*

Quarto, Alii à verbis Silere & cernere deducunt duplici ſenſu. Donatus in Terentii Adelphos. *Silicernium*, inquit, *Cœna eſt, quæ infertur DIs Manibus, vel quod eam ſilentes cernant umbræ, id eſt, poſſideant: vel quod qui inferunt cernant, ſed non deguſtent. Nam de his quæ libantur inferis, quiſquis ederit aut biberit, funeſtabatur.* Quam Etymologiam amplexus

μακα-

μαγγαρίτης Janus Guilielmius civis meus lib. 3. Verisimil. cap. 12. qui in veteri glossario pro voce λύχνους legendum existimat λίχνους unius literæ mutatione. Οἱ λίχνοι, Hesychio ὀψοφάγοι sunt: ii aderant quidem, sed nihil gustabant.

Denique à Silice & Cenâ originationem hujus vocis deducit Servius in 5. Æneid. ad hæc verba: Libavitque dapes. *Leviter*, inquit, *gustavit epulas superpositas, quæ Silicernium vocantur, quasi Silicenium, super Silicem positum.* Cesnas enim veteres dicebant & Pœsnas, pro Cenas, Pœnas, teste Festo in Scesnas. Ab eo Silicesnium & postea Silicernium. Sic Casmina, Carmina: Valesius, Valerius, & similia. Quemadmodum igitur Ergastulus dictus, qui in ergastulo maneret: ita Silicernius, qui dignus erat, ut pro eo Silicernium pararetur. Atque hoc esse legitimum ac verum hujus cascæ vocis etymon omnino existimo: quod etiam illustris Scaliger reliquis omnibus videtur anteposuisse.

CAP. V.

Epulæ quibus parentatum mortuis, duûm generum: Privatæ & Publicæ: Illæ iterum duplices: Mortuorum & Vivorum. DIs manibus oblata gustare nefas. Pythagoræ Symbolum illustratum. Rapere è rogo cœnam. Bustirapi. *Quando hæ Epulæ celebratæ. Publicis epulis adjunctæ plerunque viscerationes.*

QUam mire vox Silicernii ingenia etiam acutissima exercuerit, indicio

ſunt quinque ejus etyma, quæ ex diverſis auctoribus collecta ſuperiori capite propoſuimus. Et quanquam illa in ſpeciem ſibi pugnare videantur, ſi quis tamen penſiculate hæc meditatus fuerit, totum negocium ſine labore componet, me fortean non inepte præeunte. Ita enim exiſtimo, Privatas haſce Epulas ſive Silicernia fuiſſe iterum duplicia: Mortuorum nempe & Vivorum.

Silicernia Mortuorum erant, quæ DIs Manibus offerebantur, quæ *cernere ſilentio* tantum, ut Donatus ἐτυμολογεῖ, non etiam deguſtare fas erat parentantes: ab hac cauſa, ne funeſtarentur, quod fieri exiſtimabant, ſi quis quid eorum, quæ Divis Manibus libabantur, furtum involare ſeu tuburcinari quidpiam in animum induxiſſet ſuum. Erant enim veteres in illa opinione, ut putarent animas defunctorum ab inferis excitatas iis veſci & delectari, ut videre eſt apud Homerum Odyſſ. λ. Diſerte Lucianus, ἐπισκοποῦσιν, inquit, οὐκ οἶδα ὦ Πορθμεῦ, τί ταῦτα πρὸς τοὺς ἐν Ἅδου. πεπιστεύκασι δὲ εἶναι τὰς ψυχὰς ἀναπεμπομένας κάτωθεν. δειπνεῖν μὲν, ὡς οἷόν τε περιπετομένας τὴν κνίσαν καὶ καπνὸν, πίνειν δὲ αὐτὸ τοῦ βόθρου τὸ μελίκρατον. Hoc eſt, *Equidem ignoro, ô Porthmeus quid hæc ad eos, qui ad inferos agunt, pertineant. Verum illis perſuaſum eſt, umbras ab inferis reduces cœnare quidem; utcunque liceat, circum nidorem volitando: bibere autem*

autem è foveis mulſum. Tangit etiam Auguſtinus & reprehendit Sermone 15. De Sanctis: *Miror cur apud quoſdam infideles hodie tam pernitioſus error increverit, ut ſuper tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quaſi egreſſæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epula enim & refectiones caro tantum requirit: Spiritus autem & anima iis non indigent: parare aliquis ſuis caris dicit, quod ipſe devorat, quod præſtat ventri, imputat pietati.* Atque hæc cauſa, cur piaculi loco habitum guſtare ea, quæ DIs Manibus eſſent obiata. Ex quo ritu lucem fœneror obſcuro Pythagoræ Symbolo: τὰ πεσόντα μὴ ἀναιρεῖσθαι, *quæ deciderint ne tollas*, vel potius ut alii efferunt, μηδὲ γεύεσθαι ἅτ' ἂν ἐντὸς τῆς τραπέζης καταπίπτῃ, hoc eſt, *ne guſtes, quæcunque de menſa deciderint.* Nam quicquid inter edendum ſub menſam cadebat, id amicis defunctis ſacrum putabatur, ut diſcimus ex Athenæo lib. 10. τοῖς δὲ τετελευτηκόσι τῶν φίλων ἀπένεμον τὰ πίπτοντα τῆς τροφῆς ἀπὸ τῶν τραπεζῶν. hoc eſt, *Amicis mortuis cibos dant, qui de menſa deciderant,* Et inde opinor ortum, ut Silicernia hæc antiquitus ſuper tumulum relinquerentur, ſive etiam comburerentur vel in Culinà: Feſtus: *Culina vocatur locus, in quo Epulæ in funere comburebantur*, Vel in ipſo rogo. Unde Virgilius lib. 6. Æn.

— *Congeſta cremantur*
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.

Quo pertinet illud Tertulliani de Resurrect. carnis. *At ego magis ridebo vulgus, tunc quoque cum ipsos defunctos atrocissime comburit, quos postmodum gulosissime nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens.* Ex hoc igitur fonte videtur manasse genus loquendi *Cœnam è rogo rapere*, vel simile aliquid, quo utebantur olim, aut summam mendicitatem alicui imprecaturi, aut exprobraturi diram habendi cupiditatem, sive quod extrema mendicimonia necessitate coacta solerent Silicernia in busticetis vorare: sive quod insigniter rapaces oporteret esse eos, qui à feralibus istis epulis & DIs Manibus sacris non possent sibi temperare, rapaciores nimirum ipsis milvis, quam licet *rapacissimam & famelicam semper alitem: nihil tamen esculenti rapere unquam ex funerum ferculis* tradit Plinius lib.10.cap.10. Hinc Catullus:

Vxorne Meni, sæpe quam in sepulcretis
Vidistis ipso rapere de rogo cœnam,
Cum devolutum ex igne prosequens panem
A semiraso tunderetur ustore.

Tibullus:

Ipsa fame stimulante furens, escasque sepulcris
Quærat, & à sævis ossa relicta lupis.

Huc refert Turnebus Terentii illud Eunucho:

Ex flamma te petere cibum posse arbitror.

Si qui lucri causa omnia nefanda subire non

non verebantur, *Bustirapi*, audiebant, ut notat Janus Guilielmius in Verisimilibus. Plautus in Pseudolo.

> —— *Iam ego te differam dictis meis,*
> *Impudice.* BA. *Ita est.* PS *Sceleste.* BA. *Dicis vera.* PS. *Verbero.*
> BA. *Quippe mi?* PS. *Bustirape.* BA. *Certe, &c.*

Sed præter hanc *Dæmoniorum cœnam*, ut vocat Tertullianus de Spectac. erant adhuc aliæ Privatæ epulæ, quis amici & sanguine proximi ad sepulcra carorum suorum solebant inire, absumentes ne dicam abligurientes, quicquid in hisce epulis esset appositum. De his intelligendus Cicero Orat. pro L. Flacco. *Sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum & domesticorum hostium conventu epulisque celebratum est.* Tertullian. de Testimonio animæ cap. 4. *Vocas porro securos mortuos, si quando extra portam cum obsoniis & mattiis tibi potius parentans ad busta recedis, aut à bustis dilutior redis.* Cæcilius: *Credidi ejus me Silicernium esurum.* Nec aliter Nonius, nisi quod proprietate verbi paulo pressius excussa, *Silicernium* vult esse *convivium funebre, quod unis senibus exhibetur.*

Ceterum Ferales hasce Cenas vivorum, quemadmodum etiam illas mortuorum, & in ipsis Exsequiis, & Novemdialibus & Denicalibus & Feralibus feriis aliisque diebus parentalibus celebrari solitas reperio.

In ipsis Exsequiis docet Varro Meleagris: *Funus exsequiati cum laudi ad sepulcrum antiquo more Silicernium confecimus, id est, περίδειπνον: quo pransi discedentes dicimus alius alii Vale.* Apulejus lib. 4. Floridor. *Procul igitur faces abigerent, procul ignes amolirentur: cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent.* De Novemdialibus autem epulis Julius Obsequens: *In sacro Novemdiali cœna Deæ posita, à cane adesa, antequam delibaretur.* Quanquam Lipsius ambigit, an id ad sacrum Novemdiale referendum sit, quod solitum fieri post lapidum imbrem. Certe allusum huc à Cotta Messalino apud Tacitum lib. 6. Annal. ubi sic ait: *Exin Cotta Messalinus arguitur pleraque. C. Cæsarem quasi incertæ virilitatis & cum die natali Augusti inter Sacerdotes epularetur Novemdialem eam cœnam appellavit.* Sensus est: cum natalis Augusti celebraretur, dies lætus vitæque auctor, videri sibi Cotta ferales eas potius epulas dixit, sive quia ille natus est exitii causa multis: sive quia ante novem forte dies multi à Tiberio animadversi interfectique, ut interpretatur clarissimus Lipsius. Nec abludit Plautus Aulularia:

Cocus ille nundinalis est, in nonum diem
Solet ire coctum.

Id est Feralis, Novemdialisque, &, qui mortuis tantum parat in cœnam, ut Scaligero, Lipsio, Duzæ, hunc locum interpretantibus præivit Festus: ac ipse Plau-

Plautus explicat Pseudolo; ubi de Coquo ipsi sermo:

Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad se noluit.
Ut esset hic, qui mortuis cœnam coquat.
Nam hic solus illis coquere, quod placeat, potest.

De cœnis Denicalibus ut credam, moveor testimonio Festi *Silicernium*, inquit ille, *erat genus farcininis, cujus esu familia purgabatur.* Nam Denicalibus familiam purgari solitam supra ostendimus. Feralibus etiam Salicernia ad tumulum celebrata, vide sis apud Ovid. 2. Fastor.

Denique Legata interdum relicta, hac conditione, ut ex eorum reditu epulum fieret, ac rosis sepulcrum spargeretur, discimus ex Juvenal. Sat. 3.

Unde epulum possis dare centum Pythagoreis.

Loquuntur idipsum etiam literati lapides plurimi, inter quos unus Torcelli visitur:

LONGIVS. PATRO
CLVS. SECVTVS.
PIETATEM. COL
CENT. HORTOS
CVM. ÆDIFICIO
HVIC. SEPVL. JVNC
TO. VIVOS. DONA
VIT. VT. EX. REDI
TV. EOR. LARGIVS
ROSÆ. ET. ESCE
PATRONO. SVO. ET

QVANDOQ. SIBI PONERENTVR.

Atque hæc de epulis Privatis.

PUBLICÆ erant, quibus interdum ditiores in defunctorum memoriam publice solebant populum Rom. excipere, ut in funere Africani Q Maximus: Cicero pro Muræna: *Honestus homo & nobilis Q. Tubero, cum epulum Q. Maximus Africani patris sui nomine populo daret, &c.* In funere Syllæ Faustus F. teste Dione lib. 37. Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἀγῶνά τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε, καὶ τὸν δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε, τά τε λουτρὰ καὶ ἔλαιον προῖκα αὐτοῖς παρέχειν. hoc est, *Sub idem tempus Faustus Syllæ F. ludos gladiatorios in honorem patris sui exhibuit, populumque lauto convivio excepit, iis balnea & oleum donavit.* Et in filiæ suæ memoriam C. Julius Cæsar: Suetonius cap. 26. *Munus populo epulumque pronunciavit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo.* Hujus generis erant etiam Viscerationes, id est, largitiones illæ, quibus caro multorum animalium populo publice distribuebatur. Nam ut Servius ait in lib. 1. & 7. Æneid. *Viscera dicimus non tantum intestina, sed quicquid sub corio est.* De his Livius lib. 8. *Et populo visceratio data à M. Flavio in funere matris.* Et lib. 41. de T. Flaminio, qui munus gladiatorium *mortis causa patris sui cum Visceratione & ludis scenicis dedit quatriduum.*

duum. Plerunque tamen epulis erant adjunctæ hæ viscerationes, ut videre est ex Livii lib. 39. non longe à fine: *P. Licinii funeris causa visceratio data & gladiatores 70. pugnarunt, & ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum: in quo cum toto foro strata triclinia essent, coëgit plerosque tabernacula statuere in foro.* Auctor de viris illustribus cap. de Q. Fabio Rutiliano. *Mortuo huic tantum æris populi liberalitate congestum, ut inde filius viscerationem & epulas publice daret.* Vide Halicar. lib. 5. ἀρχαιολογίας. Huc pertinet etiam Largitio Q. Terentii Culleonis Prætoris, quem in funere Scipionis *ad portam Capenam mulsum prosequutis funus dedisse* refert Livius lib. 38.

CAP. VI.

De Judæorum & Græcorum funebribus cœnis. περίδειπνον, περιδειπνήσιν, τάφος. *Laudes mortui in funebri convivio celebratæ. Nomina eorum, qui seipsos suspendissent, in parentalibus non vocata. Christianorum cœnæ funebres luxuriosæ à S. S. Patribus vehementer perstringuntur.*

NEc vero apud Romanos solum: sed etiam alios populos funerales hujusmodi cœnæ celebrabantur.

De Judæis patet ex lib. 2. Reg. cap. 3. vers. 35. ubi David populum, qui Abneri exsequias iverat, clara adhuc luce &

περιδειπνῆσαι ἕνεκα ad se venire conspicatus, conceptis verbis jurasse scribitur: *Hæc faciat mihi Deus & hæc addat, si ante occasum Solis gustavero panem vel aliud quicquam.* Attingit hunc ritum & Baruch Propheta cap. 6. vers. 31. de Sacerdotibus Babyloniis loquens: *Rugiunt autem clamantes contra* DEOS *suos, sicut in cœna mortui*, ἐν περιδείπνῳ νεκροῦ. Referunt huc etiam illud Ezechielis cap. 24. vers. 17. & 22. *Cibos lugentium non comedes.* Ad sepulcrum etiam latas epulas apud eandem gentem, non obscure indicat Tobias in suprema oratione exhortatoria ad filium cap. 4. *Panem tuum & vinum tuum super sepulturam justi constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus.* Et Ecclesiastes cap. 30. vers. 17. *Tolerabilior est mors ipsa, quam valetudo adversa & morbus perpetuus. Perinde enim est, ut ferculum splendidum, quod palato ægroto proponitur, & cibi positi ad bustum sepulti.* Huic simile est illud Socratis apud Stobæum: ὁ τῶν φιλαργύρων βίος ἔοικε νεκρῶν δείπνῳ. πάντα γὰρ ἔχων, τὸν εὐφρανθησόμενον οὐκ ἔχει. Quid? quod publice etiam populum Judaicum funebri epulo exceptum legimus. Nam Archelaum Herodis F. septem dies patris sui mortem Hierosolymis luxisse, & funebre epulum populo exhibuisse auctor est Joseph. lib. 2. de bello Judaic. ubi paulo post subjungit: hanc epulandi consuetudinem circa luctus per-

quam

quam multos Judæorum ad inopiam redegisse; quod vulgus necessario adesse coactus sit, & qui neglexisset, habitus pro impio. Εθος δὲ, inquit, τῶν παρὰ Ἰουδαίοις πολλοῖς, πενίας αἴτιον, διὰ τὸ πλῆθος ἑστιᾶν, οὐκ ἄνευ ἀνάγκης, εἰ γὰρ παραλίποι τις οὐχ ὅσιος.

Similiter Græci quoque funebres epulas usurparunt, quas περίδειπνα appellabant. Auctor Etymologici: περίδειπνον, ἡ ἐπὶ τοῖς ἀποθανοῦσι γινομένη ἑστίασις Homerus vero τάφον vocat Iliad. φ. in funere Patrocli:

— αὐτὰρ ὁ τοῖσι τάφον μενοεικέα δαίνυ.

Ad quem locum videndus Eustathius. In Hectoris quoque funere, epuli sepulcralis meminit idem Poëta Iliad. ω.

Χεύαντες δὲ τὸ σῆμα πάλιν κίον. αὐτὰρ ἔπειτα
Εὖ συναγειρόμενοι, δαίνυντ' ἐρικυδέα δαῖτα
Δώμασιν ἐν Πριάμοιο,

hoc est,

Aggesto à tumulo redibant, atque deinde
Bene collecti convivabantur splendidum convivium
Ædibus in Priami.

Cui non absimile est illud Hegesandri Poëtæ, qui apud Athenæum lib. 7. coquum sic loquentem introducit:

Οταν ἐν περιδείπνῳ τυγχάνω διακονῶν
Επὰν τάχιστ' ἔλθωσιν ἐκ τῆς ἐκφορᾶς.

hoc est,

Quando

Quando forte ministro in funebri cœna
Cum celerrime ex funere redierint.

Sic etiam Argonautæ in memoriam Idmonis funebrem cœnam eamque magnificam tertio post ejus obitum die celebrarunt: ut ait Apollonius lib. 2. Argonaut. verſ. 839.

> Ἤματα δὲ τρία πάντα γόων. ἑτέρῳ δὲ μὲν ἤδη
> Τάρχυον μεγαλωστὶ, συνεκτερέϊζε δὲ λαὸς
> Σὺν τῷ ὁ μὲν βασιλῆι Λύκῳ. πάρα δ' ἄσπετα μῆλα,
> Η θέμις οἰχομένοισι, ταφήϊα λαιμοτόμησαν.

Meminit harum epularum etiam Artemidorus lib. 4. ὀνειροκριτ. cap. 83. Et Lucianus in fine libri de Luctu.

Nec omittendum quod Cicero tradit, in hujuſmodi funebribus conviviis, quæ à coronatis inibantur, laudes mortui fuiſſe celebratas. Sic enim ille lib. 2. de legib. *Sequebantur epulæ quas inirent propinqui coronati: apud quas de mortui laude, cum quid veri erat, prædicatum: nam mentiri nefas habebatur.* Verum id olim fuit apud priſcos Athenienſes uſitatum: à qua virtute poſtgeniti tantopere degenerarunt, ut etiam improbos in funebri convivio laudibus ornare inſtituerint: ut videre eſt ex vulgari eorum proverbio: οὐκ ἐπαινεθείης οὐδ' ἐν περιδείπνῳ. Id eſt, *Ne in funebri quidem cœna laudaveris*: In hominem perdite improbum, & ne mica quidem lau-

laudis dignum. Vide Erasmum in Adag.

Præter hæc solitos etiam Græcos in parentalibus vel funebribus hisce epulis omnium clarorum jam vita functorum nomina ciere, præter eorum qui sibi laqueo mortem conscivissent, auctor Artemidorus lib. 1. ὀνειροκριτικῶν. cap. 5. Ἀτομίς περὶ ψυχὰς γενόμενος ἀναρτήσας ἑαυτὸν ἐτελεύτησε τὸν βίον, ὡς μηδὲ ἀποθανὼν ἔχειν ὄνομα. τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείπνοις οὐ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες.

Antiquissimas igitur gentes olim funebres cœnas agitasse hinc constat. Quem ritum etiam à veteribus Christianis frequentatum, atque adeo pravis moribus subinde succrescentibus eo intemperantiæ denique ventum esse, ut plerique ad sepulcra luxuriosissime & ad ebrietatem usque epularentur; Augustinus indicat sermone de Diversis. 43. De Luxuria & Avaritia. cap.6. *Tu demis & subtrahis gutturi tuo: ille forte cum mortuus fueris calicem super te non ponet: Aut si forte ponet calicem, ipse inebriatur, ad te nulla stilla descendet.* In hoc igitur ritu abrogando plurimum à S. Patribus fuit laboratum. Sane ab Ambrosio eum vetitum, quod illa parentalia superstitioni gentium essent similima, auctor est Augustinus lib. 6. Confess. cap. 2. Ipse etiam Ambrosius lib. De Helia & Jejunio cap. 17. hanc consuetudinem his verbis perstringit: *Sicut illi qui calices ad sepulcra martyrum deferunt,*

runt, atque illic in vesperam bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitia hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, qui æstimant illos ebrietate placere, qui jejunio passiones sustinere didicerunt. Augustinus de moribus Ecclesiæ Catholicæ cap. 34. *Nolite*, inquit, *consectari turbas imperitorum, qui in ipsa vera religione superstitiosi sunt. Novi multos esse sepulcrorum & picturarum adoratores, novi multos, qui cum luxuriosissime super mortuos bibunt & epulas cadaveribus exhibentes super sepultos seipsos sepeliunt.* Cyprianus de duplici martyrio: *Temulentia adeo communis est Africæ, ut propemodum non habeatur pro crimine. An non videmus ad martyrum memorias Christianum à Christiano cogi ad ebrietatem? An hoc levius crimen esse dicimus, quam Baccho hircum immolare?* Gaudentius Sermone 4. *Nam gulæ suæ causa, primum cœperunt homines prandia mortuis præparare, quæ ipsi comederent. post hoc etiam sacrificia ausi sunt eis sacrilega celebrare. quamvis nec ipsi mortuis suis minus sacrificent parentalia, dum super sepulcrorum mensas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, spiritum balbutiunt.* Videtur tamen hunc ritum Augustinus leniter excusasse lib. 9. De Civit. Dei cap. ult. *Quicunque epulas suas eo* (ad sepulcra martyrum) *deferunt, quod quidem à Christianis melioribus non fit & plerisque terrarum nulla talis est consuetudo, tamen*

qui-

quicunque id faciunt, quas cum apposuerint, orant & auferunt ut vescantur vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine Domini martyrum. Cui rei etiam subtexo locum Paulini excusantis suos rusticos in Italia, quod usi vel abusi per simplicitatem veteri gentilium more ad sepulcrum ipsum D. Felicis. Sic enim loquitur in Natali Felicis 9.

— Ignoscenda tamen puto talia parvis,
Gaudia qui dicunt epulis: quia mentibus error
Incepit rudibus: nec tantæ conscia culpæ
Simplicitas pietate caret, male credula sanctos
Perfusis halante mero gaudere sepulcris.

CAP. VII.

De cibis Feralibus, ut sunt Faba, Apium, Lactuca, Panis, Ova, Lens, Sal, Libum, Carnes, Pulticula, Obba quid? vestes albæ in funebribus cænis.

PEne Cibos præterieram, qui feralibus hisce epulis apponebantur. Nam certos quosdam cibos mortuali huic cœnæ proprios fuisse, docet Xiphilinus in Domitiano, ubi de simulato illo sepulcrali epulo loquitur. Καὶ μετὰ τοῦτο πάνθ' ὅσαπερ ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίως προσηνέχθη. *Denique quæ in exsequiis mortuorum adhiberi solita, in vasis eodem modo iis apposita*

posita fuerunt. Ac generatim quidem Plutarchus in Problem. monet omnis generis legumina circum περίδειπνα καὶ περικλήσεις τῶν νεκρῶν fuisse adhibita. Speciatim vero in funeralibus hisce epulis mentionem fieri Fabarum, Apii, Lactucæ, Panis, Ovorum, Lentium ac Salis vel Libi, Carnium, Pulticulæ, &c. observavimus.

De Faba, Festus: *Fabam nec tangere nec nominare Diali flamini licet, quod ea putatur ad mortuos pertinere. Nam & Lemuralibus jacitur Larvis, & parentalibus adhibetur sacrificiis & in flore ejus luctus litteræ apparere videntur.* Quæ à Varrone habet, ut patet ex hoc loco Plinii lib. 18. cap. 12. *Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis DIs in sacro est, prævalens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: ut alii tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea. Qua de causa parentando utique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore ejus literæ lugubres reperiantur.*

Apii meminit Plinius libro 20. cap. 11. *Chrysippus & Dionysius dicunt neutrum apium ad cibos admittendum: imo omnino nefas. nam id defunctorum epulis dicatum esse.* Cui loco illustrando facit illud Arnobii lib. 5. contra Gentes: *oblivioni etiam Corybantia sacra donentur, in quibus san-*

sanctum illud mysterium traditur: frater trucidatus à fratribus, interempti ex sanguine Apium natum, prohibitum mensis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpiabilis contraheretur offensio.

Lactucam etiam τῶν νεκύων βρῶμα appellat Eubulus in Astytis apud Athenæum, lib. 2. de lactuca.

Ἐν τῇ λαχάνῳ τούτῳ γὰρ, ὡς ὁ λόγος, ποτὲ
Τὸν Ἄδωνιν ἀποθανόντα προὔθηκε Κύπρις
Ὡς ἐστὶ νεκύων βρῶμα. Id est,

In eo quidem olere prædicant Adonim mortuum à Venere sepultum fuisse. Itaque mortuorum edulium est.

Panem in hoc albo ponit Catullus:

Cum devolutum ex igne prosequens panem
A semiraso tunderetur ustore.

Meminit & Tertullianus libro 6. Confess. cap. 2.

Sed & Ova hîc reperio: Juvenalis,

— *dimidio constrictus gammarus ovo*
Ponitur exigua feralis cœna patella.

Addo Lentem & salem, hoc est, φακοὺς καὶ ἅλας· ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νεκύσιν, ut ait Plutarchus in Crasso. A quo tamen dissentit Appianus in Parthic. ubi eadem narrans φακοὺς καὶ μάζαν. hoc est, *Lentem & Libum* mortuorum cœnis adsignat. Judæos quoque Lente potissimum in luctu uti solitos, innuit Hieronymus ad Paulam de Blesillæ obitu his verbis: *Flentes usque hodie Judæi*

Iudæi nudis pedibus in cinere volutati, sacco induti, ex superstitione Pharisæorum prius cibum lentis accipiunt, signantes quasi quo edulio primogenituram perdiderunt.

Carnem & Pulticulam invenies apud Arnobium lib. 7. Adv. Gentes: *Nam pulticulæ, thura cum carnibus rapacium alimenta sunt ignium & parentalibus coniunctissima mortuorum.* Tertull. lib. 6. Confess. cap 2. de Matre sua: *Cum ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes & panem & merum attulisset.*

Atque hi potissimum cibi, quibus Silicernia non Romæ solum, sed & alibi constitisse mihi est observatum. Invenio insuper in iisdem epulis fuisse usum poculi cujusdam, quod *Obbam* appellabant. Glossarium. *Obba*, ἄμβιξ ἐν ᾧ τοῖς νεκροῖς σπένδουσιν. Tertullianus in Apologetico: cap. 13. *Quid differt ab epulo Iovis Silicernium? à simpulo Obba? ab aruspice pollinctor? nam & aruspex mortuis apparet.* Utrumque autem vocabulum & *Obba* & *Simpulum* in sacris Hetruscorum celebre, originem trahit ex Hebræo: Simpulum à Sophel, & Obba ab Ob, vase ventricoso, ut notat Scaliger.

Restat accumbentium in feralibus hisce cœnis vestitus: qui, sicut & in aliis conviviis, erat albus: nam nefas ducebant atratum ad epulas hasce accedere. Discimus id ex gravissima Ciceronis Invectiva in Vatinium, cui tanquam scelus quod-

quoddam objicit, quod in funebri convivio pullatus cœnaverit. Verba ejus hæc sunt: *Atque illud etiam scire cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Cn. Arii familiaris mei cum togâ pullâ accumberes: quem unquam videris, quem audiveris, quo exemplo, quo more feceris? Dices, supplicationes te illas non putasse: Optime. Nullæ fuerint supplicationes, &c. Quis unquam cœnavit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulæ quidem ipsæ dignitatis. Sed omitto epulum, populi Romani festum diem argento, vesti, omni apparatu visendo: quis unquam in luctu domestico, quis in funere familiari cœnavit cum toga pulla? Cui de balneis exeunti præter te, toga pulla unquam data est? cum tot hominum millia accumberent, cum ipse epuli dominus Qu. Arius albatus esset, tu in templum Castoris te cum C. Figulo atrato, ceterisque tuis furiis funestum intulisti, &c.*

CAP. VIII.

De Ludis funebribus. Quoties illorum apud Livium mentio. In Funeribus indictivis ii potissimum usitati. Plautus explicatus.

AB epulis ad Ludos transibimus: quos in funeribus præberi solitos testes mihi sunt, ut cum Græcis dicam, ψαμμακόσιοι. De causa & origine illorum Tertullianus De spectaculis cap. de munere:

Olim

Olim quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos vel malo ingenio servos mercati in exsequiis immolabant: postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant, armis quibus tunc & qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Hæc muneris origo. In quam sententiam & Servius lib. 10 Æneid. *Moris erat*, inquit, *in sepulcris virorum fortium captivos necari: quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulcra dimicare, qui à busti cineribus Bustuarii dicti.* Qui locus Ciceroni præibit ad lucem, scribenti in Pisonianâ: *Neque ego cessissem & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiatore* (Clodium putat) *& tecum decertandum fuisset.*

At vero jam indicem videamus eorum ludorum, quorum à Livio potissimum factam mentionem, jam dudum accurate annotavit pater omnis eruditionis Just. LIPSIUS: ex cujus Saturnalitio thesauro pleraque hæc, quod per bonam ejus gratiam mihi liceat, in tabulas nostras referenda existimavi. I. Ac primo quidem Gladiatores publice dati in Foro Boario à M. & D. Brutis causâ mortis patris, anno ab V. Con. 490. Valer. Maximus lib. 2. Cap. 4. *Gladiatorium munus primum Romæ datum est in foro Boario Ap. Claudio & M. Fulvio*

Fulvio Coss. Dederunt M. & D. Iunii Bruti, funebri memoria patris cineres honorando. Et Epitome Liviana 16. *D. Iunius Brutus munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus.* Ubi tamen male scriptoris an exscriptoris culpa omissus Marcus. Hoc amplius vero Ausonius tria paria Gladiatorum à Juniis data asserit; Poëtice & μεγαλωίων tria bella & tres pugnas appellans:

Tres primas Thracum pugnas, tribus ordine bellis
Iuniadæ patrio inferias misere sepulcro.

II. Rursus post annos quinquaginta Livius duo & viginti paria data refert anno ab V.C. IↃXXXX. verba ejus è lib. 23. *M. Æmilio Lepido, qui bis consul augurque fuerat, filii tres Lucius, Marcus, Quintius ludos funebres per triduum & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in foro dederunt.*

III. Iterum libro 31. interjectis quatuordecim ferme annis P. Sulpitio, C. Aurelio Coss. paria viginti quinque: *Ludi*, inquit, *funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerii Lavini causa à P. & M. Filiis ejus facti: & munus gladiatorium datum ab iis. Paria quinque & viginti pugnaverunt.*

IV. Et lib. 39. *P. Licinii funeris causa visceratio data & gladiatores* LXX. *pugnarunt.* Sic enim ἀύστοίχως ibi legendum putat Lipsius, quod numerus CXX. qui est in vul-

vulgatis editionibus, sit grandior, quam conveniat in id ævum.

V. Denique anno urbis ɪↄLXXX. paria data triginta septem, quod velut primariæ magnificentiæ recensuit lib. 41. *Munera gladiatorum eo anno aliquot paria alia data. unum ante cetera insigne fuit T. Flaminii, quod mortis causa patris sui cum visceratione epuloque & ludis scenicis quatriduum dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint.*

Hi sunt ludi funebres, quorum mentio in Livio. Unum adhuc munus restat, quod non Romæ, sed in provincia præbitum à Scipione. de eo sic loquitur, lib 28. *Scipio Carthaginem ad vota solvenda Diis, munusque gladiatorium, quod mortis causa patris patruique paraverat, edendum rediit.*

Sed non abs re fuerit, etiam aliorum auctorum testimonia, quæ quidem mihi jam in mentem veniunt, hîc adscribere. Dio lib. 37. Κἀν τῷ αὐτῷ χρόνῳ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἀγῶνά τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε. *Sub idem tempus Faustus Syllæ F. ludos gladiatorios in honorem patris exhibuit.* Et l. 39. sub initium de Clodio. ἐν αὐτῇ τῇ διαψηφίσει ὁ Κλώδιος γνοὺς τὸ πλῆθος πρὸς τοῦ Κικέρωνος ἐσομῷον, τοὺς μονομάχους, οὓς ὁ Ἀδελφὸς αὐτοῦ πρὸς ἀγῶνας ἐπιταφίους ἐπὶ τῷ Μάρκῳ τῷ συγγενεῖ προπαρεσκεύαστο, λαβὼν, ἐσεπήδησεν

δῆμον ἐς τὸ σύλλογον. hoc est, *In ipsa suffragatione Clodius cognito multitudinem pro Cicerone futuram, acceptis gladiatoribus, quos frater suus paraverat ad ludos funebros quos Marco propinquo suo instituerat, in concionem insiluit.* Plinius lib. 36. cap. 15. *C Curio, qui bello civili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cum opibus apparatuque non posset superare Scaurum, theatra duo juxta fecit amplissima, &c.* Suetonius in Tiberio cap. 7. *Munus gladiatorium in memoriam fratris, & alterum in avi Drusi dedit diversis temporibus ac locis. Primum in foro, secundum in Amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenûm millium.* Jul. Capitolinus in M Antonino Philosopho. *Hadriano Bajis absumpto cum Pius ad vehendas ejus reliquias esset profectus, relictus Romæ, avo justa implevit, & gladiatorium quasi privatus Quæstor edidit munus.* Et eodem libro de Marco & Vero Impp. *Funebre munus patri dederunt.* Ex his igitur constat funeris causa ludos gladiatorios esse datos. Non tamen in omnibus olim funeribus præberi soliti sunt; sed tantum in Indictivis. Cicero suadet lib. 2. de leg. *Reliqua sunt in more funus ut indicatur, si quid ludorum* Et Festus: *Indictiva funera sunt quibus adhibentur non modo ludi, sed etiam desultores.* In Imperatorum igitur ac principum virorum funeribus noti gladiatores: in alio-

Z rum

rum vero minime. Quo respectans Plautus Mostellaria Sc. *Iupiter*. Tranionem sic jocantem introducit:

Ludos ego hodie vivo præsenti huic seni
Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.

Cui non absimile est illud in Amphitruone, ubi Sosia sic loquitur.

Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.

Rectissime enim & examussim optime ex hoc ritu loca illa interpretatus est singulare Belgii decus, I. Duza P. aliter quam Lambinus, qui Plautinum acumen hic non satis intellexit.

Cap. IX.

Ludi ex testamento dati in privatorum quoque funeribus: nec Virorum modo, sed & Fœminarum. Dominus funeris utebatur prætexta, Lictoribus, Accenso. Dißignator quis? spectatores funebrium ludorum sedebant pænulati. Origo horum ludorum à Græcis. Sella mortuis posita in theatro honoris causa.

QUod paulo ante in Imperatorum duntaxat & clariorum virorum funeribu[s] Gladiatores dari solitos diximus, id de pri[mis] tantum temporibus intelligendu[m] est. Nam sequentibus hic mos adeo incre[vit] buit, ut vulgo etiam dari cœperint à pri[vatis], vatis, & plerisque ea cura fuerit in testa[mentis] mentis: quibus post mortem suam tot & tot paria sibi edi cavebant. Seneca de Bre[vi]

vitate vitæ cap. 20. *Quidam disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum & operum publicorum dedicationes & ad rogum munera & ambitiosas exsequias.* Horatius lib. 2. Satyr. 3.

Nec si fecissent gladiatorum dare centum
Damnati paria.

Senex apud Persium:

— ac tu meus heres
Quisquis es è turba paullum seductior audi:
DIs igitur genioque Ducis centum paria ob res
Egregie gestas indico.

Cicero pro Sylla: *Ita prorsus interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus.* Tertullianus: *Privatorum memoriis legatariæ editiones parentant.* Scævola. D. De Annuis leg. L. 20. §. 3. *Lucius Titius testamento patriæ suæ civitatis Sebastenorum centum legavit, uti alternis annis ex usuris ejusdem certamina sub nomine ipsius celebrarentur.* Modestinus D. De usu & usufruct. L. 16. *Legatum civitati relictum est, ut ex reditibus quotannis in ea civitate, memoriæ conservandæ defuncti gratia spectaculum celebretur.*

Imo eo usque mos evasit, ut ditiori aliquo mortuo, populus munus efflagitaret velut debitum, & ex præscripto legis. Exemplum in Suetonio insigne cum Tiberii reprimentis laude. Sic enim historicus cap. 37. *Cum Pollentina tribus funus cujus-*

dam primipilaris non prius ex foro misisset quam extorta pecunia per vim heredibus a gladiatorium munus , &c.

Nec vero hac fini , aut in virorum sal tem funeribus hic mos ſtetit : tranſiit et iam ad fœminarum. Cujus rei dux & au ctor ſtirps illa Veneris Jul. Cæſar , *qui munus populo epulumque in filiæ memoriam pronunciavit , quod ante eum nemo* , teſt Suetonio cap. 26. Quod & Dio confirma lib. 40. ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς καὶ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν. hoc eſt *Filiæ ſuæ & ferarum cædes & virorum pugnas exhibuit*. Nec dubium , quin Cæſaris exemplum cupide imitatus ſit vulgus In Spartiano certe legimus : *Hadrianum præcipuos honores ſocrui ſuæ ludis gladiatoriis impendiſſe.*

Hoc etiam obſervandum , ſi privat hujuſmodi munera mortis cauſa darent non tamen dediſſe quaſi privatos. Nam per omnes dies muneris jus illis erat Prætextæ , Lictorum & Accenſi : omninoque imaginem quandam gerebant magiſtratus. De prætexta Feſtus , vel potius ejus Abbreviator : *Prætexta pulla nulli alii licebat uti , quam ei qui funus faciebat*. Cicero in Piſonem : *Sex. Clodium , qui nunquam antea prætextatus fuerat , ludos facere & prætextatum volitare paſſus es.* Ex quo ritu recte Suetonium interpretatur magnus ille Lipſius in Claudio cap. 2. *Ob valetudinem gladiatorio munere , quod ſimul cum fratr*

fratre memoriæ patris edebat, *palliolatus novo more præsedit*. Bene, *novo more*. Debuisset enim esse prætextatus. Sed palliolum vestis genus, quo in morbo utebantur: quod ex Quintiliano apparet: *Palliolum sicut fascias & focalia sola excusare potest valetudo*. Et ex Seneca lib. 4. Natur. quæst. cap. 13. *Videbis quosdam graciles & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros*. Prætextæ igitur jus, qui funebres ludos dabant, habuisse ex his clarum est. De Lictoribus & Accenso Cicero lib. 2. leg. *Reliqua sunt in more, funus ut indicatur, si quid ludorum Dominusque funeris utatur Accenso & Lictoribus*, scilicet, ut in multitudine coërcere possit insolentiores & ferociores. Quo fine etiam Designatores adhibitos funeribus existimo. Horatius lib. 1. Epist. 7.

— cum ficus prima calorque
Designatorem decorat Lictoribus atris.

Quintil. declam. 6. *Lacrimas ipsas novissime perdo, inanis domi Libitina plangitur, derisus Designator redit, refertur rogus*. Tertullianus de Spectac. *A templis & aris inter tribus & tibias duobus inquinatissimis arbitris funerum & sacrorum Designatore & Auspice*. Erat autem Designator & Dissignator, qui ordinem processuris, aut sessuris locum designabat pro conditione cujusque, & in ordinem redigebat, si qui reluctare vellent. Donatus Adelph. Act. 1. Scen. 2. *Designare est rem*

novam facere, in utramque partem & bonam & malam. Nam Designatores dicti qui ludis funebribus præsunt: credo ob eam causam, quod ipsis ludis multa fiant nova & spectanda: simul etiam turba retineatur quæ fiunt aut in spectaculis aut litibus. Modo quid designavit? puto ego designationem, contractionem aut conductionem populi in unum intelligi. hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurium in se oculos & ora convertit, & spectaculo est vulgo. Quemadmodum Designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. Internoscebatur autem Designator in Funeribus quidem signo ficus, arboris funereæ, ut patet ex Horatii dicto loco, & altero qui est 16. Epod. ubi *pullam ficum* appellat. In Ludis vero signo virgæ, ex qua βραβευτὴς Græcis dictus, Ulpiano teste, L. 4 D. De his qui notant. infamia. Plautus in Pœnuli Prologo:

Nec lictor verbum aut virgæ mutiant
Neu Designator præteriens obambulet.

ut annotavit Fr. Junius ad Tertullian. de Spectaculis.

Atque hæc de domino funeris vel editore munerum. Spectatores vero quod attinet, & illis propria quædam vestis fuit in funebri hoc munere. Nam ut in aliis Ludis togati spectabant: sic in his penulati. Dio lib. 55. Καὶ τοῦτο καὶ ἐπιτάφιο ἐπὶ τοῦ Ἀγρίππα ὁπλομαχίᾳ, φαιὰν ἐσθῆτα τῷ τρόπῳ ἄλλων, πλὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ αὐτοῦ τὸ ἱμα

τῷ υἱέων αὐτῷ λαβόντων, καὶ ἑνὸς πρὸς ἕνα καὶ πλειόνων πρὸς ἴσους ἐλθόντων. Hoc eſt, *Interea & funebre munus gladiatorium editum cum ſingulis certantibus, tum pluribus contra pares, quod cum alii omnes ſpectarent im pulla veſte, tum & filii Auguſti, ſolo ipſo excepto.* Lampridius in Commodo: *Contra conſuetudinem penulatos juſſit ſpectatores non togatos ad munus convenire, quod funeribus ſolebat, ipſe in pullis veſtimentis præſidens.* Quod ipſum & Xiphilinus in Commodo memorat: Μέλλων αὖθις μονομαχήσειν, παρήγγειλεν ἡμῖν ἔν τε τῇ στολῇ ἱππάδι καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν. ὃ περ οὐκ ἄλλως ποιοῦμεν εἰσιόντες εἰς τὸ θέατρον, εἰ μὴ τῶν αὐτοκρατόρων τις μεταλλάξειε. hoc eſt, *Cum rurſus eſſet obiturus munus gladiatorium, juſſit nos equeſtri veſte & penulâ indutos in theatrum venire: quo ornatu nunquam ante theatrum ingredi conſueveramus, niſi princeps è vita deceſſiſſet.*

Hæc ſunt, quæ de Funebribus Rom. Ludis dicenda habui. Plura & compertiora qui noſſe cupit, eum porro ego accedere jubeo maximum illum μουσηγέτην JUSTUM LIPSIUM, ex cujus Saturnalibus hæc pleraque αὐτολεξεὶ exſcripſimus. Unum addo, hunc etiam morem, ut multi alii, à Græcis ortum videri: quos clarorum virorum funera ludis & certaminibus celebraſſe, ſatis ſuperque ex Homero diſcimus, cujus verba, quod cui-

vis sunt in promptu, hic adscriberre supersedebo. Meminit & Lucianus περὶ πένθους. Καί τοι καὶ ἀγῶνας ἔνιοι διέθεσαν, &c. *Sunt vero qui ludos quoque constituant ad sepulcrum, &c.* Illorum originem Plinius ad Acastum & Thesea refert; sic enim ille lib. 7. cap. 56 *Ludos Gymnicos in Arcadia Lycaon instituit: funebres Acastus in Iolco: post eum Theseus in Isthmo.* Ad hanc consuetudinem respexisse mihi videtur Anaxagoras Philosophus, qui jamjam moriturus, cum interrogaretur à Lampsacenis, ecquid fieri mandaret, jussisse fertur, ut pueris eo mense, quo decessisset, quotannis ludendi potestas concederetur. Quem ritum suo etiamnum tempore durasse, scribit Diog. Laërtius lib. 2. in Anaxagora, his verbis: τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ἀξιούντων τι βούλεται αὐτῷ γενέσθαι, φάναι, τοὺς παῖδας, ἐν ᾧ ἂν ἀποθάνῃ μηνὶ κατ' ἔθος παίζειν συγχωρεῖν. Καὶ φυλάττεται τὸ ἔθος καὶ νῦν. Vide & Plutarch. in πολιτ. παραγγελμ.

Nec vero ludi solum in memoriam mortuorum exhibebantur populo, sed & ipsis mortuis, non aliter quam vivis publicum in theatris locum assignatum legimus, posita ibi sella, quæ memoriam ejus renovaret. Qui honor tributus M. Marcello defuncto, teste Dione lib. 52. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ εἰκόνα χρυσῆν καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἔς τε τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρ-

τῷ ὀρχόντων τῷ πλεόντων αὐτῷ τίθεσθαι ἐκέλευσε. hoc eſt, *Marcelli & imaginem auream & coronam auream & ſedem curulem Romanis ludis in theatrum inferri juſſit, mediaque illa poni inter ſellas editorum.* Sic Pertinaci mortuo non unam ſellam, ſed tres in theatro poſuit Severus, ut eſt apud Xiphilinum: Καὶ χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι, καὶ ἐς τὰ λοιπὰ ἐκέλευσε θέατρα θρόνους τε τρεῖς καταχρύσους αὐτῷ ἐσκομίζεσθαι. hoc eſt, *Præcepit ut ſtatua ejus aurea curru ab Elephantis veheretur in Circum, utque ei tres ſellæ aureæ in reliqua theatra perferrentur.*

CAP. X.

Luctu quæ gentes abſtinuerint: Maſſilienſium, Iocrorum, Coorum, Thracum conſuetudo. Ejus legitimum tempus apud Judæos, Lacedemonios & Romanos. Fœminas quamdiu maritos lugere oportuit, tam veteri quam recentiore jure. Anno luctu quot menſes intelligendi. Viri benemeriti de Rep. annum lugebantur. Cauſæ luctus uxorum annui inveſtigatæ. Elugere, prolugere, *quid?*

AD Luctum progredimur. De quo quanto plura nobis ſuperius dicta ſunt, tanto hic erimus breviores. Nolo autem diſputare, *Vtrum luctu mortui ſint proſequendi*, quod & à noſtro inſtituto eſt alienum, & longum foret, quæ hac de redici poſſunt, hic omnia recenſere. Vi-

deo enim magnos & excellentes viros omnem omnino luctum refugisse: Unde Seneca Epist. 99. *Innumerabilia sunt exempla eorum, qui liberos Iuvenes sine lacrimis extulerint: qui in Senatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint.* Imo totæ gentes luctu leguntur abstinuisse, ut de Massiliensibus tradit Valer. Maximus lib. 2. cap. 6. *Sine lamentatione, sine planctu, luctus funeris die domestico sacrificio, adjectoque necessariorum convivio, finitur. Etenim quid attinet, aut humano dolori indulgere, aut divino numini invidiam fieri, quod immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit?* Apud Locros etiam luctu mortuos prosequi interdum interdictum fuisse auctor Heraclides in Ponticis: *παρ' αὐτοῖς ὀδύρεσθαι οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῖς τελευτήσασιν, ἀλλ' ἐπειδὰν ἐκκομίσωσιν εὐωχοῦνται. Apud hos luctu mortuos prosequi vetitum est. sed postquam elatum funus est, convivia agitant.* Sed nec Coos viri lugebant. Heraclides ibidem: *ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ τοῖς τελευτῶσιν οὐδέν ἐστι πένθος ἐν ἀνδράσι περὶ ἐσθῆτα ἢ κουράν, μητρὶ δὲ, νέου τελευτήσαντος ἐνιαυτός. In Insula Coo viri neque vestium permutatione, neque capillorum rasura vita defunctos lugere solent: Matri vero mortuo juvene ad lugendum annus datur.* De Thracibus Val. Max. lib. 2. cap. 6. *Thraciæ vero illa natio merito sibi sapientiæ laudem vendicaverit, quæ natales hominum flebiliter: exsequias*

quias cum hilaritate celebrans, sine ullis doctorum præceptis verum conditionis nostræ habitum pervidit. Vide & Herodot. lib. 5. Quintil. lib. 5. cap. de exemplis. Solin. cap. 15. Pomp. Melam lib. 2. cap. 2.

Contra vero alios non minori prudentia claros viros luctui interdum indulsisse legimus, nec unquam illis tanta ferri vel chalybis duricies circa pectus fuit, quin liberorum, parentum, aut amicorum mortem sibi lugendam putarint. Memorabilis est M. Antonini Pii vox, qui, cum Marcus Philosophus *mortuum educatorem suum fleret, revocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis*, dixisse scribitur: *Permitte illi ut homo sit: neque enim Philosophia vel imperium tollit adfectus*: ut ait Capitolinus in ejus vita. Possent plura hujus generis adferri, si multis vellemus philosophari. Unum adhuc adpingam, quod est Catulli, qui impietatis & injustitiæ notam esse asserit, amicos vita functos non lugere. Sic enim inquit:

Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando
Justitiamque omnes cupida de mente fugârunt:
Perfudêre manus fraterno sanguine fratres,
Destitit exstinctos natus lugere parentes,
Optavit genitor primævi funera nati.

Atque in hanc partem omnes Legislatores, si rem accuratè consideraverimus,

videntur propendere, qui luctum non tam plane è medio ſublatum voluerunt, quam certo *modo* & *tempore* circumſcriptum.

Modo quidem: quia exiſtimabant Manes immoderato luctu & leſſo offendi. unde & Charondas ſtatuebat non lamentis & lacrimis colendos eſſe demortuos, ſed pia recordatione & frugum illatione ad tumulum per ſingulos annos: χρὴ δὲ τῶν τελευτώντων ἕκαστον τιμᾶν μὴ δακρύοις μηδὲ οἴκτοις, ἀλλὰ μνήμῃ ἀγαθῇ καὶ τῇ τῶν κατ' ἔτος ὡραίων ἐπιφορᾷ· ὡς ἀχαριστίας οὔσης πρὸς δαίμονας χθονίους λύπης ὑπὲρ τὸ μέτρον γινομένης. Tibullus l. 1. Eleg. 1.

Tu manes ne læde meos, ſed parce ſolutis
Crinibus, & teneris Delia parce genis

Narbonæ in veteri lapide inciſum legitur:

... TIBI. PRÆTERITO. REDEAT. FELICIOR. ANNUS.
... CAPER. ET. FACILI. VITA. REGATUR. OPE.
... DURÆ. MORTIS. SACRATOS. LÆDERE MANES.
ECCE. MONENT. LEGES. ET. LEVIS. UMBRA. ROGI.

Statius lib. 5. Sylvar.

Parce precor lacrymis, ſævo nec concute planctu
Pectora, nec crucia fugientem conjugis umbram.

Idem

Idem lib. 2. Sylvar.

Quid caram crucias tam sævis luctibus umbram?

Tempore vero etiam luctum circumscripserunt. Nam apud Judæos quidem luctus legitimum tempus mense finiebatur, ut patet ex Deuter. cap. 21. v. 13. ubi Moses sic ait de captiva: *Et deponet vestem in qua capta est: sedensque in domo tua flebit patrem & matrem suam uno mense, & postea intrabis ad eam, dormiesque cum illa & erit uxor tua.* Qui locus lucem capit à Josepho de eadem re lib. 4. ἀρχαιολογ. cap. 8. sic loquente: μὴ πρότερον ἐξέστω εὐνῆς ἅπτεσθαι καὶ κοινωνίας πρὶν ἢ ξυραμένην αὐτὴν καὶ πένθιμον σχῆμα ἀναλαβοῦσαν ἀποθρηνῆσαι συγγενεῖς, καὶ φίλους, hoc est, *Non ante jus esto cubile ejus tangere, quam raso capite sumptoque lugubri habitu cognatos & amicos in bello amissos deploraverit.* Et paulo post: τριάκοντα δὲ ἡμερῶν ἐπὶ τοῦ πένθους διελθουσῶν, (αὐτάρκεις γὰρ ἐπὶ τοῖς δακρύοις αὐταῖς τῶν φιλτάτων τοῖς φρονίμοις) τότε χωρεῖν ἐπὶ τὸν γάμον. hoc est, *Elapsis ante luctus triginta diebus, tot enim sapienti ad deplorandos caros sufficiunt, tunc nuptiis dare operam liceat.*

Lacedæmoniis undecim tantum dies luctus præscripsit Lycurg. teste Plutarcho: *χρόνον δὲ πένθους*, inquit, *ὀλίγον προσώρισεν ἡμέρας ἕνδεκα. τῇ δὲ δωδεκάτῃ θύσαντας, ἔδει Δήμητρι λύειν τὸ πένθος.*

Apud Romanos vero Luctui tempus

fuit

fuit definitum habita ratione & ætatum & cognationis, idque ex instituto Numæ regis; qui pueros & minores triennio non lugendos; minores autem natu tot mensibus lugendos statuit, quot quisque annos vixisset: sed ea conditione ne ultra decimum mensem, quo longissimum luctus tempus fuit terminatum. Αὐτὸς δὲ, inquit Plutarchus in Numa, καὶ τὰ πένθη καθ' ἡλικίας καὶ χρόνους ἔταξεν. οἷον παῖδα μὴ πενθεῖν, νεώτερον τριετοῦς, μηδὲ πρεσβύτερον πλείονας μηνῶν, ὧν ἐβίωσεν ἐνιαυτῶν μέχρι τῶν δώδεκα καὶ περαιτέρω μηδὲ μίαν ἡλικίαν, ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον. A quo aliquantum dissentit Paulus JCtus, cujus legem ex lib. 1. sentent. tit. ult. his verbis recitat Jurisconsultorum nostri temporis Coryphæus, lib. 21. Observat. cap. 12. *Parentes & filii majores sex annis, anno lugeri possunt, minores mense, maritus decem mensibus, & cognati proximioris gradus octo: qui contra fecerit, infamium numero habetur.* In quam sententiam de lugendis parentibus, liberis & cognatis, Ulpianum etiam aliquid scripsisse, lubens assentior doctissimo Cujacio, ingeniose conjectanti, cum ista luctus definitio, quæ infamiæ pœnam parentibus, liberis & cognatis minabatur, Treboniano rigidior visa esset, vel ejus ætate obsolevisset, ipsum in arbitrio & pietate cujusque modum luctus posuisse, infamiæ pœna remissa his, qui

qui definitum veteri jure tempus non explevissent: ideoque Ulpiani legem suo modo & arbitratu interpolatam sic retulisse: *Parentes & liberi utriusque sexus nec non ceteri adgnati vel cognati secundum pietatis rationem & animi sui patientiam, prout quisque voluerit, lugendi sunt: qui autem eos non eluxerit, non notatur infamia*, ut est in L.23 D. De his qui not. infam. Reperio tamen annuum luctus spatium plerunque ab heredibus observari solitum. Unde Sidonius lib. 4. cap. 24. scribit se rogatu Turpionis ægrotantis à Maximo Palatino, cui ille pecuniam debebat, petiisse, ut *exactorum circumlatrantium barbaram instantiam indultis tantisper induciis moderaretur: & si decessisset æger, tribueret heredibus annui luctus tempus immune.*

In marito vero lugendo tantum abest ut idem arbitrium mulieribus sit permissum, ut etiam ordinarium illud tempus, quo in luctu esse mulierem oportebat, duobus insuper mensibus auctum legamus. Nam ex Romuli constitutione decem mensium spacio legitimum luctus tempus definiebatur: unde Ovidius lib. 1. Fast.

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans:
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses à funere conjugis uxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Et

Et lib. 3. Fast. cum multa de numero denario dixisset, statim addit:

Assuetos igitur numeros servavit in anno,
Hoc luget spacio fœmina mœsta virum.

Cicero pro Cluentio: *Quæ mulier obtestatione viri decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suæ nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem ipsi Oppianico nupsit.* Seneca Consolation. ad Helviam cap. 15. *Ideo Majores decem mensium spacium lugentibus viros dederunt, &c.*

Quia vero Romuli annus decem duntaxat constabat mensibus, ut fuse ostendit Macrob. lib. 2. cap. 12. ideo factum, ut legitimum illud luctus tempus interdum à classicis scriptoribus annuum appellaretur. Seneca epist. 63. *Annum fœminis ad lugendum constituêre majores, non ut tam diu lugerent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum.* Apulejus lib. 8. de Asino Aur. *Adhuc formosus Lepolemus in meo vivit pectore. Boni ergo & optimi consules, si luctu legitimo miserrimæ fœminæ necessarium concesseris tempus, quoad residuis mensibus spatium reliquum compleatur anni.* Cave enim existimes, de anni dimensione, quæ suis temporibus erat usitata, ut monuerunt ante me alii. Nam etsi quidem Numa duobus mensibus annum auxit, teste Livio, Plutarcho, Ovidio, aliis; in luctu tamen

tamen nihil immutavit, sed eum intra eorundem mensium limites voluit consistere, hovem fœtam immolare jussis, quæ nupsissent ante exactum legitimi luctus spacium, ut discimus ex Plutarcho in ejus vita: Ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον. ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες. ἡ δὲ πρότερον γαμηθεῖσα, βοῦν ἐγκύμονα κατέθυεν ἐκείνου νομοθετήσαντος. hoc est, *Longissimum autem luctus tempus decem mensibus terminavit: quod spatium à morte viri quoque viduis abstinendi præfinitum est à secundis nuptiis. Quæ ante nupsisset, ea bovem fœtam illius lege immolabat.* Sed pœna hæc postea mutata, & infames habitæ, quæ non decurso luctus tempore ad secundas nuptias properarent, ut ex sequentibus patebit.

Atque eodem sensu capio Annuum Luctum, quo interdum etiam viri præclare de Repub. meriti à matronis publice lugebantur. Quem honorem habitum legimus Junio Bruto primo Consuli, ut refert Livius l. 2 *Sed multo majus decus publica fuit mœstitia, eo ante omnia insignis. quia matronæ annum ut parentem eum luxerunt. quod tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuisset* Et P. Valerio Poplicolæ, teste eodem Livio lib. 2. *De publico est elatus. Luxêre matronæ ut Brutum.* Menenio Agrippæ, Dionys. Halicarnassæus lib. 9. αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ῥωμαίων ἐνιαύσιον ἐπέν-

ἐπένθησαν χρόνον, &c. Et Coriolano, idem Halicar. lib. 8. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ὁ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσι, τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Auguſtum etiam Imp. eodem honore affectum, & quidem ex Senatus conſulto, memoriæ prodidit Dio libro 56. τό τε δὴ πένθος, τὸ μὲν ἐκ τοῦ νόμου, οἱ μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτὸν ὅλον κατὰ ψήφισμα ἐποιήσαντο. hoc eſt, *viri in luctu fuerunt per paucos dies, ut erat conſuetudo: matronæ vero cum decreto Senatus annum luxerunt.*

Sed ad Luctum, quo maritum proſequi uxor cogebatur, revertamur. Legitimum ejus tempus δεκαμηνιαῖον fuiſſe monſtravimus: ceterum Imperatores Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius duos adhuc menſes adjecerunt, integrum annum lugendo marito præſcribentes. Sic enim loquitur Lex 2. Cod. De ſecundis nuptiis. *Si qua ex fœminis perdito marito, intra anni ſpatium alteri feſtinaverit nubere, (parvum enim tempus poſt decem menſes ſervandum adjicimus, tametſi idipſum exiguum putemus) probroſis inuſta notis honeſtioris nobiliſque perſonæ decore & jure privetur.* Ex hoc igitur tempore uxores duodecim menſibus viros ſuos lugere cœperunt, niſi vel Senatus conſulto, vel Principis beneficio luctus ipſis remitteretur; quod fieri ſolitum docet Lex x. De his qui not. infam. Et factum olim, cum

cum Antonius uxorem duceret Octaviam, quæ adhuc mortem Marcelli mariti sui lugebat, autor Plutarchus in Antonio. Vide Cujac. Lib. 6. Observat. capite 32.

Quid vero causæ fuisse existimandum est, cur veteres mulieribus hanc lugendi necessitatem imposuerint? Una mihi videtur esse publica honestas. Turpe enim & quasi illegitimæ cujusdam intemperantiæ signum judicarunt, fœminam, simul ac à rogo mariti reversa sit, de secundis statim nuptiis cogitare, & vixdum extincta funebri face, ad nuptialem è vestigio properare: Quæ causa etiam viros plerumque movere solet, ne lugubribus primo quoque die depositis calido adhuc & tantum non tepescenti à prioris concubitu lecto aliam confestim uxorem inducant; quamquam id legibus facere non prohibentur. Sic enim expresse Lex 9. De his qui not. infam. *uxores viri lugere non compelluntur.* Et Seneca Epist. 63. *viris nullum legitimum luctus tempus est, quia nullum honestum.* Alia fuit metus religionis & superstitio: putabant enim manes offendi, nisi elugerentur. Unde Apulejus lib. 8. Metam. *Quæ res cum meum pudorem, tum etiam tuæ salutis commodum respicit, ne forte immaturitate nuptiarum indignatione justa manes acerbos mariti ad exitium salutis tuæ suscitemus.* Quo respexit forte Gratianus Imp. Leg. 1. Cod.

De

De ſecundis Nupt. cum inquit: *Si qua mulier nequaquam luctus religionem priori viro nuptiarum feſtinatione præſtiterit.* Atque hæ duæ cauſæ tum potiſſimum locum habebant, cum maritus nihil commiſiſſet, quo luctus ipſi denegari poſſit. Erat vero & alia quæ in luctu mulierem perſeverare jubebat, etiamſi maritum habuerit, quem more majorum lugeri non oporteret. Eam Ulpianus lib. 8. ad Edict. vocat *Turbationem ſanguinis.* hoc eſt: ne ſi forte prægnans à defuncto marito mulier intra legitimum tempus alteri nubat, dubitari poſſit, cujus ſit partus. Plura qui cupit, adeat Juriſconſultorum libros, nec enim nobis eos compilare eſt animus. Tempus igitur luctus videmus, quod qui complebat, *Elugere* dicebatur. Livius lib. 34. *Quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum deponunt? qui cum eluxerunt, ſumunt?* Paulus lib. 10. ad edictum: *Quæ virum eluget, intra id tempus ſponſam fuiſſe non nocet.* Ulpianus lib 8. ad edictum: *Prætor enim ad id tempus ſe retulit, quo vir elugeretur: qui ſolet elugeri propter turbationem ſanguinis.* Qui vero ſolito diutius luctum producebant, ii *Prolugere* dicebantur. Feſtus: *Prolugere dicuntur, qui ſolito diutius lugent.*

CAP.

CAP. XI.

In Luctu funebri Justitium. Consules sedebant vulgari sede in curia, Fasces praeferebantur inversi. Laeta omnia vitata. Abstinebant se publico. Fugiebant convivia. Focum non instruebant.

RElíqua adhuc sunt quædam Luctus signa, quæ supra nobis silentio prætervecta, in hoc caput conjicienda duxi, utut quælibet in mentem mihi venerint; non enim de ordine jam possum consilium capere.

Ac in publico quidem Luctu, si quis principum decessisset, Justitium vel sponte sumi solebat, vel a magistratu indici. Tacitus lib. 1. Annal. de morte Germanici. *Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum Magistratuum, ante Senatus consultum sumpto justitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus: nihil compositum in ostentationem. Et quanquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mærebant.* Lucanus lib.2.

Ergo ubi concipiunt, quantis sit cladibus urbi
Constatura fides superum: ferale per urbem
Iustitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.

Pedo

Pedo Albinovanus in Eleg. de morte Drusi:

Iura silent, mutæque jacent sine vindice leges;
Aspicitur toto purpura nulla foro.

Juvenalis:

Pullati proceres: differt vadimonia prætor.

Consules non solita sede, sed humili aliqua, puta Prætorum aut Tribunorum sedisse, testatur Dio lib 56. in funere Augusti: Ἐκαθέζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ ὡς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν Δημάρχων. Tacitus lib. 4. Annal. de Tiberio: *Consulesque sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes honoris locique admonuit*, hoc est, sedibus Prætorum aut Tribunorum. Nam horum, ut & omnium Senatorum, sedes humiles erant: altæ vero Consulum & excelsæ, ut observavit Lipsius noster in Tacitum.

Quid multa? omnia recreationi dicata vitabantur. Euseb. lib. 4. de vita Constantini: πένθος ἄρχειν ἐποιοῦντο, λουτρὰ δὴ ἀπεκλείετο, καὶ ἀγοραὶ πάνδημοί τε θέαι, καὶ πάνθ' ὅσα ἐπὶ ῥαστώνῃ βίου τοῖς ἐνθυμουμένοις πράττειν ἔθος ἦν.

Privatim vero quilibet limine ac domo se continebat: qui mos hodieque apud multos in usu est. Tacitus lib. 4. Annal. de morte Germanici: *Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius majestate sua*

sua ravi si palam lamentarentur. Idem lib. 4. de Tiberio: *Non equidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos Senatus: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici à plerisque lugentium, neque illos imbecillitatis damnandos.* Plinius lib. 9. Epist. 13. *Mitto ad Ariam. rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret.* Ideo in L. Bibulo tanquam signum animi fortis nec dolori succumbentis ponit Seneca libro De Consolat. ad Martiam, cap. 14. *Bibulus tamen, qui toto honoris sui anno, ob invidiam collegæ, domi latuerat, postero die quam geminum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia.*

Fugiebant omnes lætos congressus ac festivas solemnitates, ne aliorum gaudia suo luctu macularent, uti ex uno atque altero Symmachi loco apparet. Sic enim ille lib. 3. Epist. 21. *Neque enim fas sinit læta officia obire lugentes, fortasse etiam hilaritatem vestram mea tristitudo contraheret.* Idem l 5. Epist. ult. *Nunc fortunæ meæ qualitas in tantum nos à festivis excusat officiis, ut solatia insuper requirat aliena. Ergo quia in manu mea interim non est frequentare lætos conventus, tuæ opis est levare mærentem.* Et lib. 9 Ep. cap. 3. *Ille ut sit placatus enitere, cui me tristis de fratre casus excusat. Nam mihi turpe atque impetibile est, attonito animo & fronte mæsta lætos adire conventus.*

Præ-

Præcipue autem abstinebant se à conviviis. Paulus lib. 2. Sentent. cap. 21. *Qui luget abstinere debet à conviviis.* Cicero ad Attic. lib. 12. Epist. *Commoveet*, *&c.* dolorem suum de Tulliæ obitu ostendens: *Quod si erit durius, veniam & ipse perpetuum morbum jurabo. Cum enim mihi carendum sit convivio, malo id lege videri facere quam dolore.* Excusat se obtentu morbi, ne intersit auguralibus cœnis, quibus omnes Augures, ut tum erat Cicero, adesse oportebat honoris causa, uti locum hunc explicat doctissimus mihique amicissimus Radulphus Fornerius Gul. F. libro 2. Quotidian. rerum cap 27. Sic apud Senecam lib. 4. Declamat. 11. pater quidam tribus liberis amissis assidebat sepulcro, cum inde abductus, convivio interesse coactus esset, eo nomine injuriarum egit: *Credo*, inquit, *mirari aliquem, quod in forum amissis modo liberis veniam: At ego modo in convivio fui.* Apud eundem lib 4. declam. in proœmio: *Cum mortuo in Syria Cæsare, per Codicillos questus esset D. Augustus, quod in tam magno & recenti luctu suo homo carissimus sibi pleno convivio cœnasset, rescripsit Pollio, Eo die cœnavi, quo Aterium filium amisi.* Suetonius lib 4. cap. 24. auctor est Caligulam defunctâ sorore Drusilla, justitium indixisse, *in quo risisse, lavisse, cœnasse cum parentibus, aut conjuge liberisve capitale fuit.* Et rursus cap. 45. scribit ab eodem

eodem Caligula, Senatum absentem ac populum gravissimo objurgatum edicto, *quod Cæsare præliante & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia, circum & theatra & amænos secessus celebrarent.* Convivia igitur frequentare, aut celebrare in luctu fas non erat. Convivia autem? Imo ne focum quidem lugentes instruebant. Juvenalis Satyra 3.

Tunc gemimus casus urbis, tunc odimus ignem:

Ubi vetus interpres: *Nec focum in nostra domo fieri patimur, quod & lugentes observare solent.* Hinc capiendus Apulejus lib. 2. Milef. *Abi*, inquit, *fatue, qui in domo funesta cænas & partes requiris, in qua tot jugis jam diebus ne fumus quidem ullus est visus.* Ex quo ritu *Focus noxius* dicitur Quintiliano declam. 12. *Redite in domos vestras, videbitis noxios focos, & ignes tabe cadaverum extinctos & tecta mortibus gravia.* Sic Martialis libro 10. Epigram. 47. *focum perennem*: & Tibullus lib. 1. Eleg. 1. *Ignem assiduum* dixerunt, qui propter luctum extinctus nunquam fuit. Quanquam & paupertatis deprecatio iisdem locis intelligi potest, præeunte nobis ad hunc intellectum Artemidoro, qui libro 2. cap. 9. ait, *ignem extinctum inopiam portendere, & si quis in domo ægrotat, mortem.* Non absimilem morem observare licet apud Ægyptios, quos ipsos quoque ignem extinxisse, tantisper

dum funus esset finitum, tradit Diodorus Siculus lib. 17.

Cap. XII.

Causæ finiti luctus ante tempus decursum. Ob Vota, Megalensia, ludos Jovis Opt. Max. Saturnalia, Sacra Cereris luctum minutum monstratur.

SED jam causas breviter attexemus, cur interdum luctus, tam publicus, quam privatus minueretur. Festus pleraſque enumerat, ut non opus sit aliunde eas anxie conquirere: Sic enim ille: *Minuitur Populo luctus ædis dedicatione, cum Censores lustrum condiderunt, cum votum publice susceptum solvitur. Privatis autem cum liberi nati sunt: cum honos in familiam venit: cum parens, aut liberi, aut vir, aut frater ab hoste captus domum redit, cum desponsa est: cum propiore quis cognatione, quam is, qui lugetur, natus est, cum in Casto est, omnique gratulatione.* Vide hic tres causas minuti publici luctus, omnes ab uno eodemque fonte manantes, quod nimirum nihil magis religionum adversari crederetur ceremoniis, quam luctus. Duarum priorum testimonia ex Servio & Dione supra attulimus libro 2. cap. 21. De Votis autem illustre exemplum est apud Spartianum in Adriano: *Denique Commodus accepto largius antidoto, ingravescente valetudine, per somnum periit ipsis*

ipsis Callendis Ianuariis. Quare ab Adriano votorum causa lugeri est vetitus. Eadem tradit in Ælio Vero, qui antea Cejonius Commodus appellabatur. *Accepta potione, qua se existimaret juvari, Calendis ipsis Ianuariis periit, jussusque ab Adriano, quia vota interveniebant, non lugeri.*

Sed præter has causas reperio etiam ob Ludos publicos justitium exui solitum, ut ob Megalensia. Tacitus libro 3. de Funere Germanici: *Et quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto Iustitio, reditum ad munia.* Et propter ludos Jovis Opt. Max. Capitolinus de Mar. Antonino Philosopho, qui cum filius ipsi esset mortuus, *quia ludi Iovis Opt. Max. erant, interpellari eos publico luctu noluit, jussitque ut statuæ tantummodo filio mortuo decernerentur.* Sic ob Saturnalia etiam minutum luctum colligere est ex Suetonio, qui populi luctum in funere Germanici tantum fuisse ait, ut etiam per festos Saturnaliorum dies duraverit. *Et ut fato functum palam factum est*, inquit in Caligula, *non ullis solatiis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitque etiam per festos Decembris mensis dies.* Quod non dixisset historicus, nisi in vulgaribus funeribus propter Saturnalia luctui finis fieri esset solitus. In reliquis vero causis cur privatis luctus minueretur, non opus est, ut diu immoremur: nisi si

cui forte subobscurum videatur, qu dicit Festus: *cum in casto est:* Joseph Scaliger Castum Cereris intelligit & i terpretatur τὸ ἁγνεύειν Δημητρί. Rect Nam qui Castimoniis Cereris operari v lebant, eos luctu carere necesse erat: lugentibus enim sacra Cereris peragi n potuerunt. Atque hanc ob causam Sac Cereris clade Cannensi intermissa scrib Livius libro 22. *Adeo totam urbem expl vit luctus, ut sacrum anniversarium C reris intermissum sit: quia nec lugentib id facere est fas, nec ulla in illa tempesta matrona expers luctus fuerat. Itaque ob eandem causam, alia quoque sacra p blica aut privata desererentur, Senatu consulto diebus xxx. luctus est finitus.* Qu ipsa etiam repetuntur in Oratione L. Va lerii contra legem Oppiam, apud eun dem Livium libro 44. A quo tamen di sentit Valerius Maximus libro 1. cap. luctum minutum afferens, ne sacra Ce reris desererentur. *Quanto nostræ civita tis Senatus venerabilior in Deos, qui po Cannensem cladem decrevit, ne matron ultra trigesimum diem luctus suos extend rent, uti ab his sacra Cereris peragi po sent.* Eadem omnino religione apud Gra cos fuisse sacra Cereris culta discimus e Diogene Laërtio, qui libr. 9. memori prodidit, Democritum Philosophum cum jam jam in ipso Cereris festo mo riturus flentem conspicaretur sororem quo

quod ob luctum sacris Deæ non posset interesse, quotidie panes calidos postulasse, iisque ad nares admotis, tamdiu vitam sibi ipsi prorogasse, donec Cereris celebritas, quæ totos tres dies durabat, transiret. Verba ejus hæc sunt: τελευτῆσαι δὲ τὸν Δημόκριτόν φησιν Ἕρμιππος τοῦτον τὸν τρόπον. ἤδη ὑπέργηρων ὄντα πρὸς τὸ καταστρέφειν εἶναι. τὴν ἀδελφὴν οὖν λυπεῖσθαι, ὅτι ἐν τῇ τῶν θεσμοφορείων ἑορτῇ μέλλοι τεθνήξεσθαι, καὶ τῇ θεῷ τὸ καθῆκον αὐτὴν οὐ ποιήσειν. τὸν δὲ θαρρεῖν εἰπεῖν. καὶ κελεῦσαι αὐτῷ προσφέρειν ἄρτους θερμοὺς ὁσημέραι. τούτους δὲ ταῖς ῥισὶ προσφέρων, διεκράτησεν αὐτὸν τὴν ἑορτήν. ἐπεὶ δὲ παρῆλθον αἱ ἡμέραι (τρεῖς δὲ ἦσαν) ἀπολυπότατα τὸν βίον προήκατο. Ceterum hoc apud Græcos & Romanos horum sacrorum discriminis fuit; quod ob illa quidem Romæ luctus, tam populo, quam privatis minui soleret, in Græcia vero non item, uti ex Laërtii testimonio apparet. Hactenus de Luctu.

Cap. XIII.

De Consecratione & ejus origine. Ἀποθέωσις duplex: Privata & Publica. Illa ex affectu privatorum erga defunctos fiebat, hæc decreto Senatus. Ritus publicæ consecrationis ex Herodiano. Fœminæ quoque consecratæ. Funus imaginarium, cujus reliquiæ in exsequiis Regum Galliæ. Aquilæ ministerium in Deificatione. Iuratores subordinati, qui animam consecrati in cœlum ivisse visam sibi affirmarent. Ex illo Divi *vocati Imperatores.*

Restat Consecratio sive ἀποθέωσις, de qua mihi quicquid jam in solum, quod ajunt, venerit, breviter subnectam, clausulam impositurus mortualibus hisce Ceremoniis, quæ me jam satis diu exercuerunt.

Origo Consecrationis est hujusmodi. Mos erat antiquissimis temporibus, ut conditoribus urbium aut aliis de publica re & vita communi bene meritis à morte summi honores decernerentur, qui Ἡρωικαὶ τιμαὶ dicebantur: unde etiam τετυχέναι τιμῶν ἡρωικῶν vel ἰσοθέων vel ἰσολυμπίων & ἀνιερῶσθαι ab antiquissimis Græciæ scriptoribus dici solent, qui hoc honore affecti, ut observavit eruditissimus noster Casaubonus in Animadvers. Suetonianis, & nos longa exemplorum serie demonstrare possemus, si esset tanti. Sed adulatio postea, an superstitio, θεο-

ποιίαν

ποιίων invenit, & paulatim pro Diis haberi cœperunt, quibus antea heroïci tantum honores fuerant decreti. Plutarchus in mulierum præclaris factis, τῇ Λαμψάκῃ πρότερον ἡρωικὰς τιμὰς ἀποδιδόντες, ὕστερον ὡς θεῷ θύειν ἐψηφίσαντο. Nam *deferre heroicos honores* est, quod una voce ἐναγίζειν dicitur & longe differt à θύειν, ut notant veteres Grammatici. Hanc esse consecrationis originem præter Lactantium, Athenagoram, Eusebium, Theodoretum & alios, diserte tradit Minucius Felix Octavio, his verbis: *Similiter vero erga Deos quoque Majores nostri improvidi, creduli, rudi simplicitate crediderunt: dum reges suos colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere: sacra facta sunt, quæ fuerant assumpta solatia. Denique & antequam commerciis orbis patêret, & antequam gentes ritus suos moresque miscerent, unaquæque natio conditorem suum, aut ducem inclytum aut reginam pudicam sexu suo fortiorem, aut alicujus muneris vel artis repertorem venerabatur, ut civem bonæ memoriæ, sic & defunctis præmium & futuris dabatur exemplum. Lege historicorum scripta, eadem mecum recognosces, ob merita virtutis aut muneris Deos habitos.* Hinc igitur phrases adulationis plenissimæ, *in Deorum numerum referre, in Deos referre*, ἀποθεοῦν vel θεὸν ποιεῖν. quibus abundant omnia

veterum scripta. Atque hi sunt *Dii animales*, de quibus Labeo libros scripserat: *in quibus aiebat* (Servii verba sunt) *esse quædam sacra, quibus animæ vertantur in Deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant.* Ceterum hac adulatione reliquos mortales omnes superarunt Athenienses, ut notum iis, qui ipsorum historiam leviter tantum degustarunt.

Romani vero publice quidem ante Impp. hanc insaniam parcius insanivere: crebrius privatim. Nam quod observatu dignum, duplicem reperio ἀποθέωσιν, *privatam* & *publicam*.

Privata erat, quando vel conjuges à conjugibus, vel liberi à parentibus, vel parentes à liberis consecrabantur & privata religione colebantur. quod fieri solitum, in veterum scriptis legimus. De conjugum consecratione illustre exemplum habemus in Charite maritum suum insolabiliter lugente apud Apuleium libro 8. Metamorph. *Dies totos totasque noctes insumebat luctuoso desiderio: & imaginem defuncti, quam ad habitum Dei Liberi formaverat, affixo servitio divinis percolens honoribus, ipso sese solatio cruciabat.* Ἀποθέωσιν liberorum per parentes factam indicat Lactantius lib. 1. cap. 15. ubi Ciceronem in De consolatione scripsisse affirmat, *imaginem filiæ eodem se modo consecraturum esse, quo illi à veteribus sint consecrati.* Denique parentes per liberos con-

consecratos, & domestica religione cultos, ex Varrone docet Plutarchus in Quæstionibus Romanis.

Publica vero consecratio erat, quando publice in Deorum numerum referebantur, publicaque religione colebantur, quibus summos honores habitum ibant, *sive ob miraculum virtutis*, ut ait Lactant. lib. 1. c. 15. *sive in adulationem præsentis potentiæ, sive ob beneficia, quibus erant ad humanitatem compositi.* Tributus hic honor soli è regibus & urbis & imperii illius conditori Romulo, qui cum Nonis Quintilibus ad Capræ paludem exercitum recensens, subito ingenti coorta tempestate ex suorum conspectu raptus, vel, ut alii scribunt, patrum manibus in minutissima fragmenta discerptus, & clam per partes asportatus esset, magno sui desiderio apud populum relicto, Julius Proculus *subornatus est, ut renunciaret plebi suæ, vidisse se Regem humano habitu augustiorem, eumque mandasse ad populum, ut sibi delubrum fieret, se Deum esse & Quirinum vocari. Quo facto & ipsi populo persuasit, Romulum ad Deos abisse: & Senatum suspicione cædis regiæ liberavit.* ut ait Lactantius lib. 1. cap. 15. Vide Livium lib. 1. Plut. in Romulo. Dionys. libro 2. Minucium Octavio.

Sed post Romulum, cui quidem quamdiu Respub. in libertate fuit, iste honos delatus sit, reperio neminem: postquam

vero ad Cæsares omnia deferri cœpta, tunc reditum est ad veterem illum morem, relatique inter Deos sunt plerique Imperatores, quorum Catalogum vide apud Onuphrium Panvinium lib. 2. Fast. or. Primus hoc honore Julius Cæsar affectus est ab Augusto; quem propterea κοροπλάστην Juliani Silenus nominat, & rationem addit: ἢ γὰρ οὐκ ἔπλαττες ἡμῖν, ὥσπερ ἐκεῖνοι τὰς νύμφας, ὦ Σεβαστέ, Θεούς, ὧν ἕνα καὶ πρῶτον τουτονὶ Καίσαρα; Manilius:

> *Iam facit ipse Deos, mittitque ad sidera numen*
> *Majus & Augusto crescit sub principe cælum.*

Solebat autem consecratio decerni à Senatu, penes quem, nisi si Tyranni regnarent, erat hujus rei auctoritas. Athanasius advers. gentes: Ῥωμαίων σύγκλητος τοὺς πώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἄρξαντας βασιλέας ἢ πάντας, ἢ οὓς ἂν αὐτοὶ βούλονται καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν Θεοῖς εἶναι καὶ θρησκεύεσθαι Θεοὺς γράφουσι. Hinc Æl. Spartianus in vita Adriani: *Acta ejus irrita fieri Senatus volebat: nec appellatus est Divus nisi Antonius rogasset.* Et Jul. Capitolinus aliquoties hujus Senatusconsulti meminit; ut in Antonino Pio; *Cum jucunditate à Senatu Divus appellatus est, cunctis certatim admittentibus.* Et in M. Antonino Philosopho: *Deinde cum gratias ageret Senatui, quod fratrem consecrasset.* Et in Pertinace; *Per Senatum & populum*

Pertinax in Deos relatus est. Ritum autem consecrationis fuse descripsit Herodianus lib. 4. cujus verba dabo, uti Politianus reddidit: *Mos est*, inquit ille, *Romanis consecrare Imperatores, qui superstitibus filiis vel successoribus moriuntur. Quique eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter Divos. Est autem tota urbe quasi luctus quidam, festæ celebritati promiscuus. Quippe functum vitâ corpus ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt. Sed ceream imaginem defuncto quam simillimam fingunt, eamque in regiæ vestibulo proponunt, supra eburneum lectum maximum atque sublimem vestibus instratis aureis. Et quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectum vero utrimque magnam partem diei sedent, à læva quidem Senatus omnis vestibus atris amictus, à dextera vero matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honestat, harumque nulla vel aurum gestans vel ornata monilibus conspicitur, sed vestibus albis exilibus indutæ, mærentium speciem præbent. Hæc ita per septem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumque velut ægrum deterius se habere subinde pronunciantibus. dein ubi jam visus obisse diem, lectum humeris attollunt equestris Senatoriique ordinis nobiliss. ac lectiss. juvenes, perque Viam Sacram in Vetus Forum deferunt, ubi Magistratus Romani deponere imperium consueverant. utrimque autem gradus quidam*

ſunt ad ſcalarum ſimilitudinem exſtructi, in quibus alterâ ex parte puerorum chorus eſt è nobiliſſ. atque Patritiis: alterâ fœminarum illuſtrium, hymnos in defunctum pæanaſque canentium verendo ac lamentabili carmine emodulatos. Quibus peractis tollunt iterum lectum, atque extra urbem perferunt in Campum Martium. ubi, qua latiſſime campus patet, ſuggeſtus quidam ſpecie quadrangula, lateribus æquis aſſurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materiâ compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum eſt aridis fomitibus oppletum, extra autem intentis auro ſtragulis atque eboreis ſignis variiſque picturis exornatum. Supra vero alterum, minuſculum quidem poſitum eſt, ſed forma & ornatu perſimile, portis januiſque patentibus. Tertiumque item & quartum ſemper inferiore contractius: ac deinceps alia donec ad extremum, quod eſt omnium breviſſimum, perveniatur. Poſſis ejus ædificii formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naves in tutas ſtationes dirigunt: Pharos vulgo appellant. Igitur lecto in ſecundum tabernaculum ſublato, ornamenta & ſuffimenta omnis generis, fructus herbaſque ſuccoſque omnes odoratos conquirunt, atque acervatim effundunt. quippe neque gens eſt neque civitas, neque qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro ſe quiſque ſuprema illa munera principis honori deferat. Ubi vero ingens aromatum acervus

agge-

aggeſtus eſt, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adequitant, univerſis equeſtris ordinis certâ quadam lege ac recurſu motuque Pyrrichio numeroque in orbem decurrentibus. Currus item decenti ſimiliter ordine circumaguntur, inſeſſi purpuratis rectoribus, qui perſonas ferant, quæ habent imagines ducum Romanorum omnium, qui glorioſe vel exercitus duxerunt vel regnarunt. Quæ ubi celebrata ſunt, facem capit imperii ſucceſſor, eamque tabernaculo admovet. Tum ceteri omnes undique ignem ſubjiciunt: cunctaque illico, fomitibus illis aridis odoramentiſque referta, igni valido corripiuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tanquam è faſtigio quodam, ſimul cum ſubjecto igni aſcenſura in ætherem aquila dimittitur, quæ in cœlum creditur ipſam principis animam deferre.

Non melius puto hunc ritum pictor penicillo delineaverit, quam ſcriptor hic illum deſcribit verbis elegantiſſimis: in quibus cum nonnulla ſint, quæ animadverſionem mereantur, non abs re fuerit ea breviter indicare: Ac primore quidem periodo quod dicit, illos tantum Imperatores, qui ſuperſtitibus filiis aut ſucceſſoribus moriuntur, in Deorum numerum referri ſolitos, non video quomodo poſſit ab ἁμαρτήματος μνημονικοῦ vel alterius παροράματος notâ vindicari. Nam præterquam quod quoſdam Imperatores, quantumvis dignitate ſuâ & regno exutos,

tos, divinis tamen post mortem honoribus affectos legimus, etiam ipsas uxores Imperatorum consecrari solitas constat. Qui honor tributus Liviæ Augustæ à Claudio, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ Vestales facerent, institutis. Dio lib. 60. *τὴν τε τηθὴν τὴν Λιουΐαν οὐ μόνον ἵππων ἀγῶσιν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηθανάτισεν, ἄγαλμά τε οἱ ἐν τῷ* Αὐ*γουστείῳ ἱδρύσας καὶ τὰς θυσίας ταῖς ἀειπαρθένοις ἱεροποιεῖν προστάξας.* Suetonius c. 11. *Aviæ Liviæ divinos honores & Circensi pompa currum elephantorum Augustæo similem decernenda curavit.* Et extant Nummi : DIVUS. AUGUSTUS. PATER. caput radiatum, ara ante pedes : parte aversa : S. P. Q. R. DIVÆ. JULIÆ. AUGUSTI. FIL. carpentum, cui subjuncti duo muli. Consecrata igitur Livia fuit, & in Dearum numerum adscripta: quod tamen antea Tiberius vetuerat. Tacitus lib. 5. Annal. *Honores memoriæ ejus ab Senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis & addito, ne cœlestis religio decerneretur. sic ipsam maluisse.* Et ut alias Imperatorum uxores omittam, eodem etiam honore affecta Faustina Antonini Philosophi conjux, teste Capitol. in ejus vita: *Divam etiam Faustinam à Senatu appellatam gratulatus est.* Quid? quod Hadrianus Imp. etiam Antinoum suum inter Deos retulit, ut legimus apud Xiphil. Tertull.

tull., lib. 1. in Marcion. & multos alios ſcriptores.

Redeo ad noſtrum Herodian. qui paucis interjectis verbis ſubjungit, τὸ μὲν γὰρ σῶμα ,, &c. Quibus verbis non obſcure innuitur, primo quidem corpora illorum, qui conſecrabantur, more reliquorum hominum ſepulturæ fuiſſe mandata: poſt ſepulturam vero demum ſubſecutam conſecrationem, cerea quadam imagine defuncti corpus repræſentante: quod *Funus imaginarium* appellat Capitol. in Pertinace: qui ipſe etiam eundem ordinem nobis videtur voluiſſe indicare, cum inquit in vita Anton. Philoſophi: *Hadriani autem ſepulcro corpus patris* [Antonini Pii] *intulerunt, magnifico exſequiarum officio: mox ſecuto juſtitio, publice quoque funeris expeditus eſt ordo.* Reliquiæ Imaginarii hujus funeris etiam hodieque durant in Gallia, quoties quis regiæ proſapiæ moritur. Tum enim imago ipſius defuncti, vivo quam ſimilima, regalibus induta veſtibus in lecto ſublimè ſolet collocari. ad eam quotidie mane accedunt famuli ac domeſtici nobiliores, qui circa vivum aſſueverant, quaſi & adhuc dominum ſalutaturi: medici etiam ut conſultaturi de ejus valetudine: & tempore ſolito poſita ante lectum menſa, cibi apponuntur per eos, qui vivo miniſtrabant, pauperibus tamen mox abſoluta ceremonia diſtribuendi. Et hoc 40. dierum ſpatio, quo toto tempore Senatus

natus omnis atratus incedit, atque annum integrum à tripudiis & saltationibus abstinetur: ut rerum Gallicarum scriptores memoriæ prodidêre.

Quod vero jam de Aquila dicit Historicus, quæ animam defuncti in cœlum portare existimabatur, id neque Dio annotare neglexit lib. 56. in fun. Augusti: καὶ ἡ πυρὰ μὲν ἀναλίσκετο, ἀετός δέ τις ἐξ αὐτῆς ἀφεθεὶς, ἀνίπτατο ὃ καὶ δὴ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρων. Testantur etiam nummi, in quorum una parte est effigies Divi Imperatoris: in altera vero Aquila, cum his verbis: CONSECRATIO. S. C. Itemque effigies ipsorum Imperatorum aquilæ insidentium. Quod ex veteri ritu procul dubio ortum, quo Reges & Principes viri post mortem aquilæ insidere ab eaque vehi fingebantur pingebanturque. Artemidorus monuit lib. 2. cap. 20. ὀχεῖσθαι ἀετῷ, βασιλεῦσι μὲν καὶ μεγιστᾶσι καὶ πλουσίοις ἀνθρώποις ὄλεθρον μαντεύεται. Ἔθος γὰρ παλαιὸν ἀποθνήσκοντας τούτους πλάσσειν τε καὶ γράφειν ἐπ' αὐτῶν ὀχουμένους καὶ διὰ τῶν δημιουργημάτων τιμᾶν. hoc est, *Aquila vehi, regibus quidem & magnatibus ac opulentis viris interitum prædicit. Vetus enim mos est, hos mortuos tum fingere tum pingere Aquilæ insidentes, & per hujusmodi opificia colere.* Fœminæ tamen interdum Pavone vehi fingebantur, ut patet ex antiquis nummis, quos Sambucus habet in fine Problemat.

Nec

Nec vero Aquilæ ſolum officio in hac conſecratione utebantur, ſed & hominis alicujus probatæ fidei teſtimonio. Solebant enim plerunque quendam ſubornare, qui conſecratum iviſſe in cœlum affirmaret vel etiam juraret. Juſtinus Apolog. 2. Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ἡμῖν αὐτοκράτορας ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες, καὶ ὀμνύοντά τινα προάγετε ἑωρακέναι εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαέντα Καίσαρα; Quem locum acceptum refero eruditiſſimis Notis amiciſſimi mei Johannis à Wouver in Minucii Octavium. Vide Senec. initio de morte Claudii. In conſecratione Romuli id factum, paulo ante monſtravimus. In Auguſti etiam idem memorat Dio, Liviam ſcribens decies ſeſtertium dono dediſſe Numerio cuidam Attico, qui juraret ſe vidiſſe Auguſtum in cœlum aſcendentem. Sic enim lib. 53. ait: Ἐκείνη δὲ δὴ Νουμερίῳ τινὶ Ἀττικῷ βουλευτῇ ἐστρατηγηκότι πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐχαρίσατο, ὅτι τὸν Αὔγουστον εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ τὰ περί τε τοῦ Πρόκλου, καὶ περὶ τοῦ Ῥωμύλου λεγόμενα, ἀνιόντα ἑωρακέναι ὤμοσε. Idipſum narrat in conſecratione Druſillæ, l. 59. Λιουΐός τε Γεμίνιος βουλευτὴς ἔς τε τὸν οὐρανὸν αὐτὴν ἀναβαίνουσαν καὶ τοῖς θεοῖς συγγιγνομένην ἑωρακέναι ὤμοσεν, ἐξώλειαν ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισὶν, εἰ ψεύδοιτο, ἐπαρασάμενος, τῇ τε τῶν ἄλλων θεῶν ἐπιμαρτυρίᾳ καὶ τῇ αὐτῆς ἐκείνης. ἐφ' ᾧ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἔλαβε. *At Livius Geminius Senator, vidiſſe ſe*

eam in cœlum aſcendentem, ac cum Diis converſantem juravit, perniciem ſibi liberiſque, ſi vanum id aſſeruiſſet, imprecatus: vocatiſque ad hoc teſtibus cum aliis Diis, tum ipſa Druſillâ. ob id donatus eſt decies ſeſtertiûm.

Sequitur in Herodiano: Καὶ ἐξ ἐκείνου μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν θρησκεύεται. Non igitur antillâ; quod ſoli Antonino Philoſopho contigit. Jul. Capitolinus: *Tantuſque illius amor eo die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum cenſuerit: certis omnibus, quod ab aliis commodatus, ad Deos rediſſet. Denique prius quam funus conderetur, ut plerique dicunt, quod nunquam antea factum fuerat, neque poſtea, Senatus, Populuſque non diviſis locis, ſed in una ſede propitium Deum dixit.* Huc pertinet arguta quidem, ſed impia vox Baſſiani Caracallæ, qui cum fratrem Getam occidiſſet, ac vereretur tyrannicam ex parricidio notam, audiretque poſſe mitigari facinus, ſi divum fratrem appellaret, dixiſſe fertur: *Sit divus, dum non ſit vivus*, ut eſt apud Spartianum in Anton. Geta. Poſt conſecrationem igitur Divi demum proprie appellabantur, nomine ſuo retento: quod primitus quidem relatis in Deos mutari ſolebat ad tollendam ex animis hominum mortalitatis opinionem. Nam Romulum poſt ἀποθέωσιν Quirinum vocatum, vulgare eſt negocium.

Hic vero etiam obſervandum, non con-

conſecratos tantum & rebus humanis exemptos Imperatores eſſe Divos appellitatos, uti nonnulli docti putarunt: ſed & adhuc vivos. Quo ſenſu clariſſimus Rittershuſius Notis ad Guntheri Ligurinum, lib. 6. cap. 4. cepit illud Horatii: *Præſens divus habebitur Auguſtus.* Sic Symmachus lib. 3. Epiſt. 81. *Solemne eſt Divo noſtro Theodoſio in ſuos exercere cenſuram.* Et Guntherus lib. 6. in epiſtola Reſponſoria Epiſcoporum ad Papam Adrianum pro Friderico Barbaroſſa:

Hæc de reſponſis Divi, Pater optime, Regis
Salva pace tua, tibi reſcribenda putamus.

CAP. XIV.

De honoribus Conſecratorum. Templa iis erecta: Sacerdotia inſtituta, Imagines ipſorum in maxima veneratione habitæ. Juramenta per nomina conſecratorum ſanctiſſima. Saliari carmine cani, inſigne genus honoris. Similis mos Athenienſium. ἄξιος τῆς πόλεως.

CONſecrationis igitur Ceremoniæ erant hujuſmodi: ſubjungo nunc honores ipſos, qui conſecratis & jam in Deorum numerum adſcriptis ſolebant exhiberi.

Ac primo quidem Templa ac fana illis, tanquam veris numinibus ſtatuta legimus. ut C. Julio Cæſari. Dio lib. 47. Καὶ ἡρῷον οἱ ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκέκαυτο, προκατεβάλλοντο. Neque mirum mortuo id accidiſſe: cum adhuc vivo ampliora

etiam

etiam humano fastigio decreta sint, teste Suetonio in ejus vita, cap. 76. Augusto etiam Cæsari, ut ait Tacitus lib. 1. Annal. *Sepultura more perfecta, templum & cæle-stes religiones decernuntur.* At longum foret enumerare omnia illa templa, quæ Augusto non Romæ solum, sed & alibi erecta fuisse, auctores prodiderunt. Nam & eo loci, quem primum nascens attigerat, sacrarium ipsi constitutum, aliquanto post, quam excessit, testis Suetonius cap. 5. Et Nolæ, ubi mortuus erat, idem Sueton. in Tiber. cap. 40. Dio lib. 56. extremo. Tacitus lib. 4. Annal. De templo Palatino Augusti vide Plin. lib. 12. Dionem lib. 56. Sueton. in Tib. cap. 47. Hispanos etiam, ut sibi in Colonia Tarraconensi templum struere Augusto liceret, à Tiberio petiisse, auctor Tacitus lib. 1. ubi subjungit, exemplo Tarraconensium monitas omnes provincias, ut idem peterent, impetrarentque. De Græcis, qui Augusto templa ædificarunt, vide Hub. Golzium in Augusto capite 29. Sic Claudio Imper. extructum fuisse templum in Britannia tradit Tacitus lib. 14. *Ad hæc templum Divo Claudio constitutum, quasi arrha æternæ dominationis, aspiciebatur.* hoc est, quasi pignus & arrhabo æternæ servitutis. Meminit hujus templi & Seneca in Menippæa: *Parum est, quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & ut Deum orant.* De Divi Adriani templo Æl. Spar-

Spartianus: *Templum denique ei pro sepulcro apud Puteolos constituit Antonius.* Drusillæ etiam, ne fæminas prætercam, inter alios homores decretum à Caligula, ut *σηκός τι ἴδιος οἰκοδομηθῇ καὶ ἱερᾶς εἴκοσιν οὐχ' ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γεραίρων*). auctor Dio lib. 59.

Deinde vero cum vana fuissent sine sacris templa, ideo etiam Flamines, Sacerdotes ac Sodales instituebantur, qui sacra in memoriam cujusque peragerent, & cœlesti religione tanquam Deum colerent. Hinc noti passim in historia & lapidibus Flamines ac Sodales Quirinales, Augustales, Claudiales, Flavii, Trajanales, Hadrianales, Antoniniani, & aliorum Divorum, Divarumque, qua de re multa testimonia adducerem, nisi viderem fuisse hoc argumentum copiose tractatum ab Onuphrio Panvinio lib. 2. Comment. Reipub. Rom. cap. De Sacerdotiis. Non autem viri solum ad Sacerdotalia horum cælitum ascribebantur: sed, quod rideamus, interdum etiam fœminæ, adeo projecti in adulationem mores. Marmor:

P. POSTHUMÆ. P. F. PAULLÆ
SACERD. D. JULI. AUGUST.

Item in Hispaniis: LUCR. L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMUS AUG. hoc est, *Lucretia L. Filia Flaminica perpetua domus Augusti.* Exemplum hujus rei à Livia, quæ miro exemplo sacerdos sui viri & quidem ex decreto Senatus. Dio lib.

lib. 56. τό τε δὴ ἀθανατίσαντες αὐτὸν καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουΐαν ἀπέδειξαν. hoc est, *Tunc vero consecrantes Augustum sodales ei & sacra instituerunt & sacerdotem Liviam.* Vellejus Paterc. lib. 1. *Livia Romanorum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad Deos sacerdotem ac filiam.* Sic enim recte emendat istum locum frustra ab aliis tentatum Justus Lipsius, qui hinc lucem dat tenebricoso Ovidii loco lib. 4. de Ponto.

Nec pietas ignota mea est, videt hospita tellus
In nostra sacrum Cæsaris esse domo.
Stant pariter natusque pius, conjunxque sacerdos
Numina jam facto non leviora Deo.

Natus pius Tiberius est: *conjunx Sacerdos* Livia. Sic Agrippinam fuisse Claudii sacerdotem indicat Tacitus lib. 13. *Decreti & à Senatu* (Agrippinæ) *duo lictores, Flaminium Claudiale.* hoc est, ut esset Flaminica Claudii. Hujus generis fuerunt etiam puellæ istæ alimentariæ, quas in honorem Faustinæ uxoris suæ instituit Antoninus Pius, easque Faustinianas appellavit. Julius Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Novas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuæ.* Et alibi: *Puellas alimentarias in honorem Faustinæ.* Itemque *puellæ* istæ *Mammeanæ*, quas in honorem ac memoriam matris suæ Mammeæ insti-

tuit

tuit Alexander Severus teste Lampridio.

Quid jam de imaginibus loquar eorum, qui in Deos relati? Factas eas ad formam Deorum, iisque signa fuisse apposita, quæ Deorum statuis solent, puta, Radium, Astra, Fulmen intelligimus ex Lucano, qui lib. 7. inter ultiones sanguinis civilis etiam hoc posuit.

— cladis tamen hujus habemus
Vindictam quantum terris dare numina fas est.
Bella pares superis facient civilia Divos,
Fulminibus Manes radiisque ornabit & astris,
Inque Deum templis jurabit Roma per umbras.

Et extant etiam hodie nummi, in quibus Augusti radiatum caput. Quanquam & ipsæ effigies numinum tributæ consecratis: ut Jovis, Augusto; clare Prudentius lib. 1. contra Symmach.

Hunc morem veterum docili jam ætate secuta
Posteritas mensæ atque adytis & Flamine & aris
Augustum coluit, vitulo placavit & agno,
Strata ad pulvinar jacuit, responsa poposcit.
Testantur tituli, produnt Consulta Senatus
Cæsaream Iovis ad speciem statuentia templum.

Sic

Sic Liviam habitu ac nomine Junonis, consecratam cultamque testis idem Prudentius:

Adjecere sacrum, fieret quo Livia Iuno
Non minus infamis thalami sortita cubile
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.

Quanquam eo nomine affecta à Poëtis etiam viva. Ovidius:

Cum tibi contigerit vultum Iunonis adire.

Quemadmodum autem Livia habitu Junonis: Sic Drusilla à Cajo consecrata Veneris cognomento Pantheæ. Dio lib. 59. Καὶ οἱ τάτε ἄλλα, ὅσα τῇτε Λιυίᾳ ἐδέδοτο, ἐψηφίσθη, καὶ ἵνα ἀθανατισθῇ, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον χρυσῆ ἀνατεθῇ καὶ ἐς τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ Ἀφροδίσιον ἄγαλμα αὐτῆς ἰσομέτρητον τῷ τῆς θεοῦ ἐπὶ ταῖς ὁμοίαις τιμαῖς ἱερωθῇ. Et paulo post: τότε οὖν Πανθεάτε ὠνομάζετο καὶ τιμῶν δημοσίων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ἠξιοῦτο. hoc est, *Decreta ei omnia, quæ Liviæ, ac insuper ut immortalis haberetur, aureaque in curia effigies ejus poneretur, ut in foro imago Veneris statuæ ejus æqualis collocaretur, iisdemque honoribus coleretur.* Et mox: *Itaque tunc Panthea vocata est & divinis honoribus per omnes urbes culta.* Atque huc refert Lipsius priscam inscriptionem.

VENERI. CÆLESTI
AVGVSTÆ SACR.
NVMMIA. C. F. DORCAS.
S. P. F. C.

Hujus-

Hujusmodi igitur imagines inter Deos penates collocabant, & vitio datum, cujus domi non conspicerentur: quo cultu habitam Antonini Philosophi imaginem, tradit Capitolinus. *Et parum sane fuit, quod illi honores divinos, omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio ac dignitas dedit: nisi quod etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere vel debuit. Denique hodieque in multis domibus M. Antonini statuæ consistunt inter Deos penates.* Sic narrat Vopiscus cavisse Tacitum, *ut Aurelianum omnes pictum haberent.* Idem in Probo. *Eant & dignitatem Probo derogent, quem Imperatores nostri prudenter vultibus consecrandum judicarunt.* Conflare autem Cæsarum imagines consecratas, hoc est, ad informem massam reducere, crimen erat læsæ majestatis: Venulejus Saturninus L.6. D. ad Leg. Juliam Majest. *Qui statuas aut imagines imperatoris jam consecratas conflaverint, aliudve quid simile admiserint, lege Iulia majestatis tenentur.* Sed nec vendere licuit, nisi nondum consecratas, ut est in L. V. D. eodem. Ideo tanquam crimen objiciebat accusator Fannio, *quod venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset.* teste Tacito l. 1 Annal. Quanquam rescripsit ibi Tiberius: *Non contra religiones fieri, quod effigies ejus ut alia numinum simulacra venditionibus domuum & hortorum accedant*: ut ait idem Tacitus

Præterea per nomina quoque & numina consecratorum solebant jurare. Nam post Julii Cæsaris cædem, Senatus decrevit τὴν αὐτοῦ τύχην ὀμνύναι, ut refert Dio l. 44. Horatius de Augusto.

Præsenti tibi maturos largimur honores
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Tacitus lib. 1. Annal. de eodem: *Rubrio crimini dabatur violatum perjurio nomen Augusti.* Et sapiens ille Claudius *jusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam per Augustum.* Sic Drusillæ is honos tributus à Cajo, ut αἱ γυναῖκες αὐτὴν ὁσάκις ἂν μαρτυρῶσι τι, ὀμνύωσιν, *mulieres per illam jurarent, quoties aliquid sacramento confirmare vellent*, teste Dione lib. 59. Et libro sequenti tradit idem auctor Claudium Imperatorem jussisse fœminas per Liviæ nomen jurare. ταῖς τε γυναιξὶν, inquit, ὅρκον τὸ ὄνομα αὐτῆς (Λιβίας) ποιεῖσθαι κελεύσας. Nec dubium est quin aliorum Impp. qui inter Deos relati fuerunt nomina in juramentis sint usurpata. exceptis Tiberio & Caligula, quorum in juramentis & votis concipiendis nullam factam mentionem notavit Dio lib. 60. Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ (Γαΐου) οὔκ ἐστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπί τε τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. Hos duos enim Cæsares non modo non in Deorum album adscriptos, sed etiam vix sepulturæ honorem adeptos,

Sueto-

Suetonius & alii testantur. Quam sancte autem habita juramenta illa, quæ per salutem, per genium, per fortunam principis concipiebantur, indicat Tertullianus in Apologet. cap. 28. *Majore formidine & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quam ipsum de Olympo Iovem: citius denique apud nos per omnes Deos, quam per unum Genium Cæsaris pejeratur.* Quæ verba, ut pleraque alia, imitatus Minutius Felix Octavio: *Et est*, ait, *illis tutius per Iovis Genium pejerare, quam Regis.* Nec mentiuntur duo sanctissimi scriptores. Nam legibus Romanis, qui per Deum pejerasset, in eum nulla erat constituta pœna, nisi quod à Censoribus solebat notari, quorum *Iudicium*, ut ait Cicero lib. 5. de Repub. *nihil fere damnato afferebat præter ruborem*: infamiam certe non irrogabat. Hujus igitur juramenti violata religio solum Deum habebat ultorem, ut ait Lex 2. C. De rebus creditis; & *injurias Deorum Diis curæ esse* dicit Tiberius apud Tacitum lib. 1. At vero qui per Principem consulto pejerasset, is in legem Juliam majestatis incidebat, corporeque graviter puniebatur. Ulpianus Leg. 13. D. De jurejurando: *Si quis juraverit in re pecuniaria per genium principis, dare non se oportere, & pejeraverit, &c. Imperator noster cum Patre rescripsit, fustibus eum castigandum dimittere, & ita ei super dici* προπετῶς μὴ ὄμνυε, *petulanter ne jurato.*

 Dixi

Dixi autem *consulto:* nam si quis inconsulto quodam animi motu pejeraret, eum in legem Juliam majestatis non incurrere, rescripsit D. Alexander Leg. 2. C. De rebus creditis. Vide Cujac. lib. 2. observ. cap. 19. Et B. Brisson. lib. 8. De Formulis.

Atque hi præcipui honores, quibus in numerum Deorum relati colebantur: reliquos, qui cum non consecratis communes erant, ut statuas, imagines Circensibus per pompam ferendas, aliaque honorum genera longum foret hic recensere. Unum hoc nequeo quin attingam, morem fuisse, ut Saliari carmine cantarentur, quos eximio aliquo honore cupiebant affectos. Germanico id contigit teste Tacito lib. 2. Annal. *Honores ut quis amore in Germanicum, aut ingenio validus, reperti, decretique, ut nomen ejus Saliari carmine caneretur.* Quo exemplo etiam M. Antoninus Philosophus mortuo filio Vero *jussit ut Saliari carmini nomen ejus insereretur*, ut refert Capitolinus in ejus vita. Sed antiquissimum Romæ hunc ritum fuisse constat ex iis, quæ de Mamurio Veturio, & Lucia Volumnia & Mania matre Larum scribunt auctores. Ovidius lib. 3. Fastor.

Quis mihi nunc dicet, quare cælestia Martis
Arma ferant Salii, Mamuriumque canant.

Varro

Varro lib. 5. De Lingua Latina: *Itaque Salii, qui cantant Mamurium Veturium, significant veterem memoriam.* Et lib. 8. *Videmus enim Maniam matrem Larum & Luciam Volumniam Saliorum carminibus appellari.* Vide Plutarchum in Numa & Festum.. Clarissimus Casaubonus, cum hac de re mihi cum ipso sermo esset, observasse se dicebat, similem ritum apud Athenienses, qui bene meritos de Repub. peplo Minervæ intexere soliti: ac inde natum apud illos Proverbium, *ἄξιός ἐστι τοῦ πέπλου*, quod Romane dixeris, *dignus est, cujus nomen Saliari carmine canatur.* Aristophanes in Equitibus:

Εὐλογῆσαι βουλόμεσθα τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτι
Ἄνδρες ἦσαν τῆσδε γῆς ἄξιοι καὶ τοῦ πέπλου.

Commodum hæc scripseram, cum ecce prodeunt eruditissimi viri in Augustæ Historiæ scriptores Notæ, quibus hoc ipsum ab eo annotatum video, & plurimum lætor. Vellem tantum ex infinitis suis sacris Observationibus hanc unam attexuisset, quomodo Vetus Ecclesia Christiana hanc consuetudinem ad suum usum traduxerit, instituto, ut nomina sanctorum Martyrum, Imperatorum, Pontificum summorum & aliorum sacris diptychis inserta, inter hymnodias recitarentur. De qua re scitu digna nec protrita

trita se aliquando dicturum olim promiserat lib. 6. Animadvers. in Athenæum cap. 14.

FINIS LIBRI QUARTI ET ULTIMI
De Funeribus Romanorum.

JOH.

Joh. Kirchmanni
ad libros de
FUNERIBUS
ROMANORUM
APPENDIX.

CAPUT I.

Bruta esse sepulturæ studiosa, probatur exemplo Apum, Hirundinum, Formicarum, Gruum, Elephantorum, Delphinorum, Accipitrum, Leonum.

SOlemnes Funerum ritus Romanis olim frequentatos quatuor libris satis copiose, opinor, explicavimus: Jam vero Superpondii & mantissæ instar erunt miscella hæc capita, in quæ superius nobis vel per incuriam, ut fieri solet, vel consulto, ne ordo turbaretur, omissa breviter conjiciemus.

Maximum fuisse Veterum in sepultura studium ex dictis liquet. Non autem id in ipsis literarum ac humanitatis inventoribus tantopere mirandum, quod & natura feras bestias, & ratio barbarissimas gentes docuit.

DE BESTIIS audiamus Ælianum, qui lib. 5. de Animalib. cap 49. Ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἴδιον τῶν ἀλόγων, inquit, τὰ ὁμογενῆ τε καὶ ὁμοφυῆ τεθνεῶτα τῶν ὀφθαλμῶν ἀποφέρειν θάπτειν. *Nam hoc quoque brutis insevit natura, ut gentiles & cognatas animantes ex-*

tinctas mox è conspectu amoveant. Sed quæ hic generatim loquitur politissimus scriptor, operam nihil ludam, si exemplorum appositione paulisper illustravero.

APIBUS id tribuit Plinius l.11. c.18. *Defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exsequias.* Virgilius libro 4. Georg. de apibus loquens:

— tum corpora luce carentum
Exportant tectis & tristia funera ducunt.

Nec vero de Apibus solum; sed &

De HIRUNDINIBUS idem tradit Ælianus lib.5. cap.49. καὶ μὴν τοι χελιδὼν ἐκβάλλει χελιδόνα νεκρὰν καὶ μέλιτται. *Hirundines & apes quoque suas gregales extinctas ejiciunt.*

FORMICAS etiam in eadem classe reperio: de quibus idem auctor eodem in loco sic loquitur: Καὶ ἐκείνοις ἐκφορὰς νεκρῶν μέλειν, καὶ καθαίρειν τοὺς σφετέρους χηραμοὺς ἡ σοφωτάτη φύσις ἔδωκεν. *Formicis etiam natura tributum est, ut sui generis defunctas ex cavernis efferant, quo mundius habitent.* Plinius lib.11. cap.30. de formicis: *Sepeliuntur inter se viventium solæ præter hominem.* Addit vero Ælianus libro 6. de Animalib. cap. 42. eam esse formicarum circa mortuas contubernales prudentiam, ut in granorum folliculis ipsas condant, non aliter quam homines in tumulis loculisque parentes suos aut amicos soleant: Σοφὸν δὲ καὶ ἐκεῖνο προσακήκοα, ὅτι ἄρα τοὺς τεθνεῶτας μύρμηκας

οἱ περιστήκοντες ἐν ταῖς τῶν πυρῶν κηδείαις θυλακίσιν, ὡς πατέρας ἢ πᾶν τὸ φίλον ἐν ταῖς σοροῖς οἱ ἄνθρωποι. Hoc amplius Plutarchus in lib. cui titulus: *Vtrum animalia plus rationis habeant quam aquatilia*; testatur, Formicas habere tres cavernulas, & in illarum una comitium celebrari, in altera penum annuam recondi, tertiam vero esse mortuarum cœmiterium, εἰς δὲ τρίτην κοιλότητα ἀποτίθεσθαι τοὺς θνήσκοντας. Subjungit insuper ex observatione Cleanthis, qui ejusmodi spectaculo ipsemet interfuerit, egressas è cavernula formicas venisse aliis obviam ferentibus mortuam: pro qua post varios ultro citroque commeatus verme tanquam redemptæ mortuæ pretio desuper delato ac depenso acceptam mortuam intro abstulerint. Ὁ μὲν Κλεάνθης, inquit, ἔλεγε, καίπερ οὐ φάσκων, μετέχειν λόγου τὰ ζῷα τοιαύτῃ θεωρίᾳ παρατυχεῖν. Μύρμηκας ἐλθεῖν ἐπὶ μυρμηκιὰν, ἑτέραν μύρμηκα νεκρὸν φέροντας. ἀνιόντας οὖν ἐκ τῆς μυρμηκιᾶς ἑτέρους, οἷον ἐντυγχάνειν αὐτοῖς καὶ πάλιν κατέρχεσθαι, καὶ τοῦτο δὶς ἢ τρὶς γενέσθαι· τέλος δὲ τοὺς μὲν κάτωθεν ἀνενεγκεῖν, ὥσπερ λύτρα τοῦ νεκροῦ σκώληκα, τοὺς δὲ ἐκεῖνον ἀραμένους, ἀποδόντας δὲ τὸν νεκρὸν οἴχεσθαι. Eandem fabulam refert Ælianus libro 6. de Animalib. cap. 50. D. Hieronymus in libro De vita Malchi captivi eadem fere tradit his verbis: *Aspicio formicarum gregem angusto calle fervere, fere onera majora*

 quam

quam corpora, &c. Illæ venturæ hiemis memores, ne madefacta humus in herbam horrea verteret, illata semina præcidebant: hæ luctu celebri corpora defuncta deportabant, quodque magis mirum est, in toto agmine egrediens non obstabat intranti, &c.

Quid jam de Gruibus loquar, de quibus Ælianus lib. 2. Animalium, cap. 1. *Μελλουσῶν δὲ αὐτῶν αἱρεῖσθαι, καὶ τοῦ πρόσω ἔχεσθαι, ὁ παλαιότατος γέρανος περιελθὼν τὴν πᾶσαν ἀγέλην, καὶ εἰς τρὶς, εἶτα μέντοι πεσὼν, ἀφίησι τὴν ψυχήν. ἐντεῦθεν οὖν οἱ λοιποὶ θάπτουσι μὲν τὸν νεκρὸν*, &c. hoc est, *Cum vero proximum est, ut è Thracia migrent, & ultra progrediantur, Grus, quæ fuerit extremo tempore ætatis affecta, ter universum gregem circumeundo emensa cadit, supremumque diem vitæ claudit: quam primo sepultura reliquæ afficiunt.*

De Elephantis idem Ælianus scriptum reliquit, ipsorum hanc esse naturam, ut si quis alterum vita functum conspexerit, ab ipso non prætereatur, quin humum promuscide haustam, vel ramum tanquam justis quibusdam mysticis pro natura communi peractis, injiciat, criminis nimirum piacularis evitandi gratia, quale à se committi belluæ hujusmodi credunt, eo officio neglecto. Verba Æliani hæc sunt: *Λέγουσι δὲ Αἰθιόπων λόγοι αἱμυλίας τε καὶ κόμπου Ἑλληνι-*

κοῦ

κου ἀγουσι, ὅτι ἄρα Ἐλέφαντα θεασάμενος ἐλέφας νεκρὸν, οὐκ ἂν παρέλθοι μὴ τῇ προβοσκίδι γῆν ἀρυσάμενος καὶ ἐπιβαλὼν, ὁσίαν τινὰ ἀπόῤῥητον ὑπὲρ τῆς κοινῆς φύσεως τελῶν, καὶ φεύγων ἄγος. εἶναι γὰρ τὸ μὴ δρᾶσαι τοῦτο ἐναγές. ἀπόχρη δὲ οἱ καὶ κλάδον ἐπιβαλεῖν καὶ ἄπεισι, τὸ κοινὸν ἁπάντων τέλος μὴ ἀτιμάσας.

Nec vero DELPHINOS præteribimus, quibus eandem virtutem tribuit idem ſcriptor lib. 12. cap. 6. ἦσαν δὲ ἄρα, inquit, Δελφῖνες καὶ νεκρῶν μνήμονες, καὶ τῶν συννόμων ἀπελθόντων τὸν βίον οὐδαμῶς προδόται. τὸν γοῦν ἑαυτῶν τεθνεῶτα ὑποδύντες, εἶτα μέντοι κομίζουσι φοράδην εἰς τὴν γῆν τοῖς ἀνθρώποις πιστεύοντες θάψαι. Καὶ Ἀριστοτέλης μαρτυρεῖ τοῦτο. hoc eſt, *Delphini etiam mortuorum memoriam non abjiciunt & eos, quibus cum vivis conſuetudinem habuerant, extinctos quoque non deſerunt. Itaque ſui generis cadavera ſubeuntes, ad ſummam aquam allevant, tum ad continentem velut funere illos efferentes, hominibus ipſos ſepeliendos tradunt, teſte Ariſtotele.* Sed illud de cura ſepulturæ: hoc de honore funeris, quod ſequitur: Ἕπεται δὲ πλῆθος ἕτερον οἱονεὶ τιμῶντες, ἢ καὶ νὴ Δία ὑπερμαχοῦντες, μήτι ἄλλο κῆτος ἐπιδράμῃ καὶ τὸν νεκρὸν ἁρπάσας καταδαίσηται. hoc eſt, *Poſt vero ſequitur magna Delphinorum multitudo tanquam funeri operam dantium, atque in mortuos honorem conferentium, aut certe eos ab impetu aliarum*

belluarum, ne devorentur, defendentium.

Mira hæc ſunt, quæ diximus: at multo majori admiratione dignum eſt, quod etiam ipſis hominibus defunctis ſepulturæ honorem à brutis animalibus præſtitum legimus.

ACCIPITRIBUS tale ingenium tribuit Ælianus lib. 2. Var. hiſt. cap. 42. Νεκρὸν δὲ ἄνθρωπον ἱέραξ ἰδὼν, ὡς λόγος, πάντως ἐπιβάλλει γῆς τῷ ἀτάφῳ, καὶ τοῦτο μὴ κελεύει αὐτῷ ὁ Σόλων, ὡς Ἀθηναίοις ἐκέλευσε δρᾷν. hoc eſt, *Hominem mortuum ſi inhumatum Accipiter conſpexerit, injecta gleba humare dicitur, etſi illum hoc Solon, ſicut Athenienſes, facere non juſſerit.*

DELPHINOS etiam (*homini amicum animal* ut Plinius vocat lib. 9. cap. 8) hujuſmodi natura præditos ex Plutarcho diſcimus, qui in lib. *Vtra animalia prudentiora*, &c. memoriæ prodidit, maximam Delphinorum vim ad Cærani funus celebrandum conveniſſe, & ad littus, ubi cadaver pia propinquorum defuncti cura & officio cremabatur, expectaſſe, donec funeri finis fieret. Verba ejus hæc ſunt: Ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἀποθανόντος αὐτοῦ τὸ σῶμα πλησίον τῆς θαλάττης οἱ προσήκοντες ἔκαιον, ἐπιφαίνονται πολλοὶ Δελφῖνες παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, ὥσπερ ἐπιδεικνύντες ἑαυτοὺς ἥκοντας ἐπὶ τὰς ταφὰς, καὶ παραμείναντες ἄχρις οὗ συνετελέσθη ταφή.

Porro LEONES etiam D. Antonium adjuviſſe in ſepeliendo cadavere

Pauli Eremitæ, narrat D. Hieronymus in libro De ejus vita. *Et illi quidem* (Leones intelligit) *directo cursu ad cadaver beati senis substiterunt, adulantibusque caudis circa ejus pedes accubuere fremitu ingenti rugientes, prorsus ut intelligeret eos plangere, quomodo poterant: deinde haud procul cœperunt humum pedibus scalpere, arenamque certatim egerentes, unius hominis capacem locum foderunt: ac statim quasi mercedem pro opere postulantes, cum motu aurium, cervice dejecta, ad Antonium perrexerunt, manus ejus pedesque lingentes: at ille animadvertit benedictionem eos à se precari, &c. Cumque illi recessissent, sancti corporis oneri, seniles curvavit humeros, & deposito eo in fossam, desuper humum congregans, tumulum ex more composuit.* Fabulosa autem & creditu difficilia fortean hæc, quæ narravimus, aliquibus videbuntur: *Sed quia non nova dicuntur, sed tradita repetuntur, fidem autores vindicent: nostrum sit inclitis literarum monumentis consecrata, perinde ac vana non refugisse*, ut Valer. Maximi verbis caput hoc concludam. lib. 1. de Miraculis.

CAP.

Cap. II.

Varii ritus funebres Barbararum gentium: quarum aliæ mortuos vel morti vicinos devorabant & quidem vel totos, ut Scythæ, Pontici, Padæi, Hiberni, Maſſagetæ, Derbices: *vel excepto capite, ut* Sidones, Eſſedones, Panebi. *Aliæ avibus vel canibus dilaniandos objiciebant, ut* Hircani, Caſpii, Bactrii, Barchæi, Indi, Perſæ, Parthi. *Aliæ in aquam & paludes projiciebant, ut* Pœones, Æthiopes, Hyperborei. *Aliæ ex arboribus vel patibulo ſuſpendebant, ut* Colchi, Tibareni, Scythæ. *Aliæ lapidibus obruebant, ut* Troglodytæ.

SED & nulla GENS tam barbara, nullus populus tam immanis, qui non mortuos ſuos patrio ritu funerandos putarit. Patrio, inquam, ritu. Nam etſi quidem barbarorum ſepultura à noſtrâ adeo diverſa eſt & aliena, ut nihil minus nobis quam ſepultura videatur: apud ipſos tamen honeſtiſſima ſemper atque ſancta habita fuit, & qui aliter funerabatur, infelix exiſtimatus: quemadmodum ex aliquammultis auctorum locis, quæ mox adſcribam, clare patebit. Non enim poſſum committere, quin faſtidientis Lectoris nauſeam varietate aliqua diſcuſſurus, pleroſque iſtos barbararum gentium funerales ritus, ut mihi in mentem venerint, capite hoc breviter recenſeam: quod dum facio, nullam me reprehenſionem incurſurum confido. Atque ut hinc

hinc ordiar, Quibuſdam populis propria ac peculiaris fuit ea conſuetudo, ut *Amicorum ac familiarium, ſi quando diem ſuum obiiſſent, corpora non terræ mandarent aut comburerent, ſed fruſtillatim diſſecta devorarent*, honeſtum eſſe arbitrati, ſuis in proprio ventre conditorium ſtruere. Petronius Arbiter in Satyr. *Apud quaſdam gentes ſcimus adhuc legem ſervari, ut à propinquis ſuis conſumantur defuncti, adeo quidem ut objurgentur ægri frequenter, quod carnem faciant pejorem.* Atque hunc morem etiam ipſe Chryſippus Philoſophus probaſſe ſcribitur à Laërtio in ejus vita: *ἐν δὲ τῷ γ περὶ δικαίου, κατὰ τοὺς χιλίους στίχους καὶ τοὺς ἀποθανόντας κατεσθίειν κελεύων.* Gentes vero, quæ hoc ritu uſæ, perquam multas reperimus: Inter quas præcipui,

SCYTHÆ, de quibus Lucianus *περὶ πένθους*, ubi cum varios plurimarum gentium circa ſepulturam ritus enumeraſſet, ſic ſubjungit: Ὁ δὲ Σκύθης κατεσθίει. Et in Toxari, ex hoc Scytharum more colligit, ipſos non eſſe amicitiæ ſtudioſos: Τεκμαιρόμενος, inquit, *τοῖς τε ἄλλοις, ἃ περὶ αὐτῶν ἀκούομεν, καὶ ὅτι κατεσθίουσι τοὺς πατέρας ἀποθανόντας.* Tertullianus in Apologet. cap. 9. *Ajunt apud quoſdam gentiles Scytharum defunctum quemque à ſuis comedi.*

De PONTICIS populis idipſum memorat idem auctor lib. 1. adverſus Marcionem cap. 1. *Parentum cadavera cum*

pecu-

pecudibus cæsa convivio convorant. qui non ita decesserint, ut escatiles fuerint, maledicta mors est.

De HIBERNIÆ Insulæ habitatoribus idem tradit Strab. lib. 4. περὶ ἧς (Hiberniam intellige) οὐδὲν ἔχομεν λέγειν σαφές, πλὴν ὅτι ἀγριώτεροι τῶν Βρεττανῶν ὑπάρχουσιν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, ἀνθρωποφάγοι τε ὄντες καὶ πολυφάγοι, τούς τε πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῷ τιθέμενοι, hoc est, *De hac nihil certi habeo, quod dicam, nisi quod incolæ ejus Britannis sunt magis agrestes, qui & humanis vescuntur carnibus & plurimum cibi vorant, & pro honesto ducunt parentum mortuorum corpora comedere.*

Alii vero non solum mortuos, sed & saltem *cum morbis graviuscule conflictantes cæsos comedebant.* Nam de PADEIS, gente Indicâ, refert Herodotus lib. 3. illos hunc morem habuisse, ut quoties aliquis civium aliquave ægrotarit, virum quidem sui maxime familiares interemerint: quod dicant illum morbo tabescentem carnes ipsis corrupturum. Et licet ille neget se ægrotare, nihilominus isti non ignoscentes necant eum, epulanturque. Mulieri vero suæ maxime necessariæ idem, quod viri viro, faciunt. Qui autem ad senium pervenerit, eo itidem mactato pascuntur. Ideoque cum hac de causa, tum quia omnes, qui in morbum incidunt, necantur, non multi sane eorum ad senectutem per-

ve-

veniunt. Verba Herodoti sunt: ὃς ἂν κάμῃ τῶν ἀστῶν, ἤντε ἀνὴρ, ἤντε γυνὴ, τὸν μὲν ἄνδρα ἄνδρες οἱ μάλιστά οἱ ὁμιλέοντες κτείνουσι, φάμενοι αὐτὸν, τηκόμενον τῇ νούσῳ τὰ κρέα σφίσι διαφθείρεσθαι. ὁ δὲ, ἀπαρνεόμενος ἐστὶ μὴ μὲν νοσέειν. οἱ δὲ, οὐ συγγινωσκόμενοι, ἀποκτείνοντες κατευωχέονται. ἣν δὲ γυνὴ κάμῃ, ὡσαύτως αἱ ἐπιχρεώμεναι μάλιστα γυναῖκες ταὐτὰ τοῖς ἀνδράσι ποιεῦσι. τὸν γὰρ δὴ ἐς γῆρας ἀπικόμενον θύσαντες, κατευωχέονται. ἐς δὲ τούτου λόγον οὐ πολλοί τινες αὐτέων ἀπικνέονται. πρὸ γὰρ τοῦ τὸν ἐς νοῦσον πάντα πίπτοντα κτείνουσι.

Non multum absimilis, licet paulo mitior, consuetudo fuit MASSAGETARUM & DERBICUM: de illis Strabo lib. 11. θάνατον δὲ νομίζεται παρ' αὐτοῖς ἄριστον, ὅταν γηράσαντες κατακοπῶσι μετὰ προβατείων κρεῶν, καὶ ἀναμὶξ βρωθῶσι. τοὺς δὲ νόσῳ θανόντας ῥιπτοῦσιν ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξίους ὑπὸ θηρίων βεβρῶσθαι, hoc est, *Mortis genus optimum censent (Massagetæ) si senio confecti cum carnibus ovillis in frusta concidantur, unaque devorentur. Qui è morbo decedunt, eos abjiciunt tanquam impios & indignos, qui à feris vorentur.* D. Hieronymus in Epist. adversus Jovinianum: *Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriantur, & parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectam venerint, jugulatos devorant, rectius esse ducentes, ut à se potius quam à vermibus comedantur.* Quem locum à Porphyrio mutuatus est: sic

sic enim ille lib. 4. Ἱστοροῦνται γοῦν Μασσαγέται καὶ Δέρβικες ἀθλιωτάτους ἡγεῖσθαι τῶν οἰκείων τοὺς αὐτομάτους τελευτήσαντας. διὸ καὶ φθάσαντες καταθύουσιν, καὶ σιτοῦνται τῶν φιλτάτων τοὺς γεγηρακότας. Strabo hoc amplius, annum addit, quem egredi senes suos Derbices non permiserint: τοὺς δὲ ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότας σφάττουσι, ἀναλίσκουσι δὲ τὰς σάρκας οἱ ἔγγιστα γένους. τὰς δὲ γραίας ἀπάγχουσιν, εἶτα θάπτουσι. τοὺς δὲ ἐντὸς ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀποθανόντας οὐκ ἐσθίουσιν, ἀλλὰ θάπτουσι. *Qui 70. annum excesserunt, eos jugulant: carnes genere proximi absumunt: vetulas strangulant, inde sepeliunt: qui intra 70. annum moritur, non editur, sed humatur.* Eadem Ælianus lib. 4. Variar. cap. 1. ubi vitiose legitur Βερβίκκαι, pro Δερβίκκαι. De Massagetis vide Herodot. lib. 1. postremo. Theodoret. serm. De Legibus. Chrysostom. homil 10. in Matth. Euseb. de præparat. Euangel. lib. 1. cap. 3. Tertull. contra Marcion.

Notandum etiam, fuisse quosdam, qui mortuos quidem comederint, sed *excepto capite, quod inaurabant*: quem morem SIDONIBUS tribuit Zenobius Centur. v. Proverb. Νόμος καὶ χώρα. Οἱ Σιδῶνες, inquit, τοὺς γονεῖς ἐσθίουσι, χωρὶς τῆς κεφαλῆς· τὴν δὲ κεφαλὴν χρυσοῦσι. *Sidones parentes devorant, excepto, quod inaurare solent, capite.*

Et ESSEDONIBUS Herodotus lib. 4. Νόμοισι δὲ Ἰσσηδόνες τοιοῖσι δὲ λέγονται χρᾶσθαι.

ἐπεὰν

ἐπεὰν ἀνδρὶ ἀποθάνοι πατὴρ, οἱ προσήκοντες πάντες προσάγουσι πρόβατα, καὶ ἔπειτα ταῦτα θύσαντες καὶ καταταμόντες τὰ κρέα, καταταμοῦσι καὶ τὸν τοῦ δεκομένου τεθνεῶτα γονέα. ἀναμίξαντες δὲ πάντα τὰ κρέα, δαῖτα προτίθενται. τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ψιλώσαντες καὶ ἐκκαθήραντες, ἀποχρυσοῦσι· καὶ ἔπειτα ἅτε ἀγάλματι χρέωνται, θυσίας μεγάλας ἐπετείους ἐπιτελέοντες. hoc eſt, *Iſſedones porro talibus moribus uti feruntur: Quoties pater alicui deceſſit, omnes ejus propinqui pecora adducunt, quæ ubi mactaverunt conciderúntque, concidunt & mortuum patrem illius, à quo in convivium accipiuntur, commixtiſque omnibus carnibus convivium exhibent. Caput autem defuncti pilis nudatum purgatumque inaurant, eoque pro ſigillo utuntur, agentes illi quotannis majores hoſtias ceremoniaſque.* Videntor & Pomp. Mela lib. 2. & Solinus cap. 25. Idem fere de PANEBIS Libyæ populis commemorat Stobæus, quos ait Regum corpus ſepeliiſſe, caput vero abſciſſum & inauratum in templo ſuſpendiſſe ac conſecraſſe.

Atque hi fuerunt Populi, quorum quidem ego jam memini, qui mortuorum corpora ipſimet devorabant: Sequuntur qui *defunctos, imo adhuc ſemivivos, canibus, vulturibus, aliiſque feris aut avibus dilaniandos projiciebant.* In eorum numero fuêre

HYRCANI & CASPII. De Caſpiis Strabo lib. 11. Κάσπιοι δὲ τοὺς ὑπὲρ ἑβδομή-

ἑβδομήκοντα ἔτη λιμοκτονήσαντες, εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκτιθέασιν· ἄποθεν δὲ σκοποῦντες, ἐὰν μὲν ὑπ' ὀρνίθων κατασπωμένους ἀπὸ τῆς κλίνης ἴδωσιν, εὐδαιμονίζουσι. ἐὰν δὲ ὑπὸ θηρίων ἢ κυνῶν, ἧττον. ἐὰν δ' ὑπὸ μηδενὸς, κακοδαιμονίζουσι. hoc eſt, *Caſpii eos, qui ſeptuaginta amplius annos vixerunt, fame enectos in ſolitudinem ejiciunt: eminuſque ſpectantes, ſi à feretro detrahi eos ab avibus videant, prædicant beatos: ſin à feris aut canibus, non item: infelices, ſi omnino non detrahantur.* Porphyrius, περὶ τῆς ἐμψύχων ἀποχῆς. lib. 4. Υρκανοὶ δὲ καὶ Κάσπιοι, οἱ μὲν οἰωνοῖς καὶ κυσὶν παραβάλλουσι ζῶντας, οἱ δὲ τεθνεῶτας. Quod D. Hieronymus ita interpretatur: *Hyrcani volucribus & canibus ſemivivos projiciunt: Caſpii etiam beſtiis mortuos.* Sext. Philoſophus lib. 3. Pyrrhon. Hypothеſ. cap. 24. *Hyrcani defunctos canibus devorandos exponunt.* Hinc Diogenem dixiſſe ferunt, ſi canes cadaver ſuum lacerarent, Hyrcanam ſepulturam fore; ſi vultures, Iberam, teſte Stobæo ſerm. 122. Notatu vero dignum, quod Cicero ait in 1. Tuſcul. canes ab illis in hunc uſum fuiſſe educatos: *In Hyrcania,* inquit, *plebs publicos alit canes, optimates domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe: ſed pro ſua quiſque facultate parat, à quibus lanietur, eamque optimam illi eſſe cenſent ſepulturam.* Idem tradit Theodoretus ſerm. De Legib. οὐκ ἔτι δ' οὔτε Υρκανοὶ οὔτε Κάσπιοι τοὺς κυσὶ τοῖς

τεθνεό-

τεθνεότων ἐντεῖφουσι σώμασιν. Silius Ital. lib. 2. Punicor. *probatum est Hyrcanis adhibere canes.*

De BACTRIIS etiam memoriæ proditum est, eos hunc morem usitasse. Strabo lib. 11. ex Onesicrito refert, τοὺς ἀπειρηκότας διὰ νόσον ἢ γῆρας ζῶντας παραβάλλεσθαι τρεφομένοις κυσὶν, ἐπίτηδες δὲ πρὸς τοῦτο, οὓς ἐνταφιαστὰς καλοῦσι τῇ πατρώᾳ γλώττῃ. *Eos qui senio confecti sunt aut morbo vivos projici canibus, dedita opera ad hoc nutritis, quos sua lingua Entaphiastes, quasi vespillones vocant.* Fuerunt autem hujus ritus adeo tenaces, ut cum Nicanor barbaram istam consuetudinem abrogare vellet, parum abfuerit, quin totam illam provinciam amiserit. Porphyrius id scribit dicto libro: Καὶ Βάκτριοι μὲν τοῖς κυσὶ παραβάλλουσι ζῶντας τοὺς γεγηρακότας. καὶ τοῦτ' ἐπιχειρήσας καταλῦσαι Στασάνωρ ὁ Ἀλεξάνδρου ὕπαρχος, μικροῦ τὴν ἀρχὴν ἀπέβαλεν. D. Hieronymus: *Bactrii canibus ad hoc ipsum nutritis objiciunt senes: quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare voluisset, pene amisit provinciam.*

Vulturibus autem mortuos projiciebant IBERI: de quibus Silius Italicus l. 2. Punicor.

Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera,
Exanima obscœnus consumit corpora vultur,

Re-

Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est
Hyrcanis, adhibere canes.

De BARCHÆIS idem scribit Ælianus lib. 10. Animal. cap 22. Βαρκαῖοι, γένος δὲ τοῦτο ἑσπέριον, τοὺς ἀποθανόντας νόσῳ τοὺς νεκροὺς ὑβρίζοντες, ὡς ἀνάνδρως καὶ μαλακῶς τεθνεώτων, θάπτουσι πυρί· τοὺς δὲ ἐν πολέμῳ βίον καταστρέψαντας, ὡς καλοὺς τε ἀγαθοὺς τε ἀρετῆς μετειληχότας, γυψὶ παραβάλλουσιν, ἱερὸν τὸ ζῶον εἶναι πεπιστευκότες. hoc est, *Barcæi, gens Hesperia, ex aliquo morbo mortuos ut muliebriter & ignaviter defunctos ad notandam mortis ignominiam, igni cremant. Eos vero, qui in bello vitam amiserunt, ut summa virtute ornatos, Vulturibus devorandos objiciunt, quod eas aves sacras existiment.* Ad hanc classem etiam

INDI referendi sunt, quos ipsos etiam mortuorum corpora vulturibus objecisse, auctor est Sextus Philosophus lib. 3. Pyrrhon. hypothes. cap. 14.

At vero hos ritus feris aut avibus defunctos objiciendi postremis temporibus quoque apud PERSAS in usu fuisse testatur Procopius lib. 1. de bello Persic. Theodoretus serm. de Legib. Agathias lib. 2. quorum loca vide apud Barn. Brissonium lib. 2. De Persar. regno pag. 283. Nam alias Persæ antiquissimi mortuos suos humabant: nisi quod Magi in Persia illos feris prius laniandos objecerint, de quo ritu

ritu Cicero I. Tuſcul. *Magorum mos erat non humare corpora, niſi à feris eſſent ante laniata.* Herodotus lib. I. οὐ πρότερον θάπτεται ἀνδρὸς Πέρσεω ὁ νεκὺς, πρὶν ἂν ὑπ' ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἑλκυσθῇ. Μάγους μὲν γὰρ ἀτρεκέως οἶδα ταῦτα ποιέοντας, ἐμφανέως γὰρ δὴ ποιεῦσι. Strabo lib. 15. Τοὺς δὲ μάγους οὐ θάπτουσιν, ἀλλ' οἰωνοβρώτους ἐῶσι. Quem morem poſtea PARTHOS etiam uſurpaſſe docet Juſtinus lib. 41. *Sepultura vulgo aut avium aut canum laniatus eſt: Nuda demum oſſa terra obruunt.*

Tranſeo jam ad eos, *qui in aquam & paludes vita functos projiciebant*: quod POEONES facere tradit Laërtius in Pyrrhone. ÆTHIOPES quoque, qui ἰχθυοφάγοι dicuntur, *mortuos in paludes conjeciſſe, piſcibus eſcam futuros,* auctor eſt Sextus Philoſophus lib. 3. Denique HYPERBOREOS vitæ ſaturos ſemetipſos in mare præcipitaſſe, literis memoriæque mandavit Plinius lib. 4. cap. 12. ubi de his populis ſic loquitur: *Mors non niſi ſacietate vitæ epulatis delibutiſque ſenibus luxu ex quadam rupe in mare ſalientibus. Hoc genus ſepulturæ beatiſſimum.*

Reperio etiam quaſdam gentes *mortuos, interdum etiam vivos ex arboribus vel patibulo ſuſpendiſſe*: quem ritum COLCHIS tribuit Nicolaus de Moribus gentis apud Stob. ſerm. 120. Κολχοὶ τοὺς τελευτήσαντας οὐ θάπτουσιν, ἀλλὰ κρεμῶσιν ἐπὶ δένδρων. Et Ælianus lib. 4. Var. hiſt. cap. I.

Κολ-

Κολχοὶ δὲ τοὺς νεκροὺς ἐν βύρσαις θάπτουσι, καὶ καταῤῥάψαντες ἐκ τῶν δένδρων ἐξαρτῶσι. hoc eſt, *Colchi mortuos ſuos in pellibus ſepeliunt & inſutos ex arboribus ſuſpendunt.* Idipſum quoque de Tibarenis narrat Porphyrius, loco ſæpe laudato: Τιβαρηνοὶ δὲ ζῶντας κατακρημνίζουσι τοὺς ἐγγυτάτους γέροντας. D. Hieronymus: *Tibareni quos dilexerint ſenes ſuſpendunt in patibulis.* A quibus tamen diſſentit Theodoretus ſermon. de Legib. ubi ſenes ex altiſſimo loco fuiſſe præcipitatos affirmat: Καὶ Τιβαρηνοὶ τοὺς πρεσβύτας κατὰ κρημνῶν βαθυτάτων εἰθισμένοι ὠθεῖν, &c. Et cum hoc convenit Euſebius lib. 1. præpar. Euangel. cap. 3. Similem autem ritum Scythis quibuſdam attribuit Statius lib. 13.

At gente in Scythica ſuffixa cadavera truncis,
Lenta dies ſepelit putri liquentia tabo.

Sed quis omnes omnium barbararum gentium barbaros ritus enumerare valeat? Finiam igitur hoc caput oppido ridicula conſuetudine Troglodytarum, *quibus morem eſſe ajunt, ut defunctum in aliquem collem adducant: deinde religato ejus capite ad pedes, ſaxis non ſine riſu petant: cum autem aggere jactorum lapidum operuerint, diſcedunt.* ut ſcribit Sextus Philoſophus lib. 3. Pyrrhoniar. Hypotheſeωn capite 24. Sed magis ſignate hunc ritum depingit Strabo lib. 16. ubi Κέρας αἴγειον *capræ cornu* mortuis ſaxorum

rum cumulo coopertis fuiſſe ſuperimpoſitum memorat. θάπτουσι δέ τινες τῶν Τρωγλοδύτων ῥάβδοις παλιουρίνοις δήσαντες τὸν αὐχένα τοῦ νεκρῶν πρὸς τὰ σκέλη ἔπειτα εὐθὺς καταλεύουσιν ἱλαροὶ, γελῶντες ἅμα, ἕως ἂν τοῦ σώματος τὴν ὄψιν ἀποκρύψωσιν. εἶτ' ἐπιθέντες κέρας αἴγειον, ἀπίασιν. hoc eſt, *Quidam Troglodytæ ſepeliunt ſuos virgis paliurinis mortui cervicem pedibus alligantes: poſtea ſubito lapidibus obruunt, læti ac ridentes, quouſque corporis faciem occultent: deinde impoſito capreæ cornu diſcedunt.* Ejuſdem ritus meminit Photius in Bibliotheca pag. 738. ex libr. 5. Agatarchidis hiſtor. περὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν cap. 30. cujus hæc ſunt verba: ὅτι δὲ Τρωγλοδύται περὶ τοὺς μετηλλαχότας, φησὶν, οὕτω πράττουσι· ταῖς ἐκ τῶν παλιούρων λύγοις τὸν αὐχένα πρὸς τὰ σκέλη συνδήσαντες, εἶτα ἐπ' ὄχθον ἐπιθέντες βάλλουσι χειροπληθέσι λίθοις, τωθασμῷ χρώμενοι καὶ γέλωτι, τέως ἀποκρύψωσι τοῦ τετελευτηκότος τὴν μορφήν. Κἄπειτα ἄνωθεν ἐπιθέντες κέρας αἰγὸς, ἀπαθεῖς ἀπολύονται καὶ παντελῶς ἱλαροί. hoc eſt, *Troglodytæ circa defunctos hæc agunt: Laqueis ex paliuro contextis colla mortuorum cruribus alligant. Tunc colli aut tumulo alicui impoſitos manuariis lapidibus obruunt, non abſque ſalſo joco & deriſu, donec de forma ejus nihil amplius videatur. Capreæ dehinc cornu in cippum fixo, ſine perturbatione omnino hila-*

 res

res discedunt, ut reddidit doctissimus Andreas Schottus.

C A P. III.

Sepulturam esse juris gentium & prope divini: cujus etiam in bellis accurata ratio habita. Imperatoribus incumbere curam sepeliendorum militum in bello cæsorum. Athenienses id neglectum in belli ducibus graviter punivisse.

VEtus verbum est, *jura inter arma silere.* Quam vocem verissimam esse de jure scripto, non autem de non scripto, hoc est, de jure gentium & naturali, norunt omnes, qui primoribus saltem labris civilem doctrinam gustarunt. Ejus rei multa exempla coacervare quid opus? en præclarissimum in ipsa Sepultura, qua hujus interpretationis veritatem stabilivit ipse Dio Chrysostomus in oratione περὶ ἔθους, ubi disertis verbis gravissimus auctor dicit, sepulturam esse juris gentium non scripti, quod ipse ἔθος vocat & in bellis etiam ab infensissimis hostibus observari. Verba ejus hæc sunt. Καὶ τῶν μὲν ἐγγράφων οὐδὲν ἐν τοῖς πολεμίοις ἰσχύει. τὰ δὲ ἔθη φυλάττεται παρὰ πᾶσι, κἂν εἰς τὴν ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι. τὸ γὰρ μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν, οὐδαμοῦ γέγραπται. περὶ γὰρ ἂν, ὑπήκουον οἱ κρατοῦντες τοῖς τῶν ἡττωμένων ἐπιτάγμασιν. Ἀλλ' ἔθος ἐστὶ τὸ ποιοῦν τῆς φιλανθρωπίας ταύτης τοὺς παραχωρήσεις τυγχάνειν. hoc est, *Tum scriptarum legum*

legum nulla in bellis valet: consuetudines autem servantur apud omnes, etiamsi ad extremas inimicitias progrediantur. Quippe ne mortui prohibeantur sepeliri, nusquam scriptum est: nam alioqui circa hoc victores succumbentium parerent mandatis: sed consuetudo est, quæ defunctos facit ea humanitate potiri. Sed & Sophocles cadaverum sepulturam juris non scripti aut divini, hoc est, ut P. Faber in Semestribus interpretatur, juris gentium esse docet, ubi Antigonen Regi Creonti de sepulto ab ipsa contra suum edictum Polynice conquerenti, his verbis respondentem introducit:

Οὐ γάρ τι μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε
Οὐδ' ἡ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν δίκη,
Οἳ τοὺς δ' ἐν ἀνθρώποισιν ὥρισαν νόμους,
Οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ᾠόμην τὰ σὰ
Κηρύγμαθ', ὡς ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
Νόμιμα δύνασθαι θνητὸν ὄνθ' ὑπερδραμεῖν.
Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε
Ζῇ ταῦτα, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη,

hoc est,

Non enim mihi Iupiter hæc mandaverat
Neque socia inferorum Deorum vindicta,
Qui leges has hominibus dederant;
Neque posse tantum putavi tua
Edicta, ut non scriptas & certas Deorum
Leges possit mortalis violare.
Non enim nunc & heri, sed semper
Valent, & nullus scit, unde editæ sint.

In hanc ſententiam extat etiam elegans Iſocratis teſtimonium in Panathenaico, ubi narrat Adraſtum Argivorum Regem, cum à Thebanis ad Cadmæam bello ſuperatus eſſet, ſuorumque cadavera projecta ſepelire per hoſtes victores non poſſet, ad Theſeum & Athenienſes confugiſſe, ab ipſiſque petiiſſe, ne tales viros inhumatos jacere, nec veterem conſuetudinem patriumque jus diſſolvi ſinerent, quo videlicet omnes homines tanquam divino uterentur, auxilio denique ab Athenienſibus impetrato, Thebanis invitis, ſuos tandem tumulaſſe. Verba Iſocratis hæc ſunt: *Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ἢ τίς οὐκ ἀκήκοε τῶν τραγῳδοδιδασκάλων ἐν Διονυσίοις τὰς Ἀδράστῳ γενομένας ἐν Θηβαίοις συμφοράς; ὅτι κατάγειν βουληθεὶς τὸν Οἰδίπου μὲν υἱόν, αὐτοῦ δὲ κηδεστὴν, παμπληθεῖς μὲν Ἀργείων ἀπώλεσεν, ἅπαντας δὲ τοὺς λοχαγοὺς ἐπεῖδε ἐπιφθαρέντας· αὐτὸς δ' ἐπονειδίστως σωθεὶς, ἐπειδὴ σπονδῶν οὐχ οἷός τ' ἦν τυχεῖν, οὐδ' ἀνελέσθαι τοὺς τετελευτηκότας, ἱκέτης γενόμενος τῆς πόλεως, ἐπὶ Θησέως αὐτὴν διοικοῦντος, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν τοιούτους ἄνδρας ἀτάφους γενομένους, μηδὲ παλαιὸν ἔθος καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον· ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν, οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ δυνάμεως.* hoc eſt, *Quis enim ignorat, aut Bacchanalibus è Tragicis auctoribus non audivit, quas Adraſtus clades ad Thebas acceperit? Qui Oedipi filium ſuum generum in regnum reſti-*

restituere conatus, maximas Argivorum copias amisit & omnes Centuriones vidit interemptos, ipse per dedecus servatus. Et quia ne fœdus impetrare nec cæsos afficere sepultura poterat, supplex urbi nostræ factus, Theseo adhuc eam gubernante, oravit ne tales viros insepultos jacere aut vetus institutum & patriam legem apud universos homines receptam abrogari sineret, quæ non mortali prodita ingenio, sed à divina potentia imperata videretur. Et paulo post hinc planum fieri ait, quam potens fuerit urbs Attica, quæ Thebanorum duces eo redegerit, ὥστ' ἑλέσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐμμεῖναι τοῖς λόγοις τοῖς ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου καθεστῶσιν. hoc est, *ut maluerint nostræ urbis sermonibus, quam legibus à Deo latis obtemperare.* Porro Sepulturas esse ex Jure quidem non scripto, sed omnibus scriptis certiore innuit Seneca lib. 2. Controvers. *Affectus nostri in nostra potestate non sunt. Quædam enim jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamvis filius familias sim, licet mihi & stipem porrigere mendico & humum cadaveri.*

Sed quorsum hæc? ut nimirum ostendimus, sepulturam, quæ juris gentium est, etiam in bellis, ubi leges silent, non fuisse ab antiquis insuper habitam. Nam cum primum à pugna respirare licuit, hæc una statim cura tam militibus quam belli

ducibus incumbebat, ut cæsi terræ mandarentur. Cujus consuetudinis Athenienses adeo observantes fuere, ut etiam capitis pœnam inflixerint ducibus, qui milites in prœlio cæsos non sepelivissent. Valerius Maxim. lib. 9. c. 8. *Iam Atheniensium civitas ad vesaniam usque temeraria, quæ decem universos imperatores suos & quidem à pulcherrima victoria venientes, capitali judicio exceptos necavit; quod militum corpora, sævitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent.* Vide Xenophontem libro 1. Ἑλληνικῶν. Quæ etiam causa fuit, cur Chabrias Atheniensium Dux Lacedæmonios victos in fugam versos non fuerit prosecutus: Ἀπέσχετο παντελῶς τοῦ διωγμοῦ, ἀναμνησθεὶς τῆς ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας, ἐν ᾗ τοὺς νικήσαντας στρατηγοὺς ὁ δῆμος ἀντὶ μεγάλης εὐεργεσίας θανάτῳ περιέβαλεν αἰτιασάμενος, ὅτι τοὺς τετελευτηκότας κατὰ τὴν ναυμαχίαν οὐκ ἔθαψαν. Εὐλαβήθη μή ποτε τῆς περιστάσεως ὁμοίας γινομένης κινδυνεύσῃ παθεῖν παραπλήσιον. Διόπερ ἀποστὰς τοῦ διώκειν, ἀνελέγετο τῶν πολιτῶν διανηχομένους, καὶ τοὺς μὲν ἔτι ζῶντας διέσωσε, τοὺς δὲ τετελευτηκότας ἔθαψεν, ut ait Diodorus Siculus lib. 15. Biblioth. Histor. hoc est, *Ab insequendo tamen abstinuit, memor pugnæ ad Arginusas olim factæ, in qua ducibus victoria potitis ingens beneficium morte populus compensaverat, hoc tantum illis improperans, quod pereuntes in prœlio sepul-*

pultura non affecissent. Veritus igitur ne si quid ejusmodi contingeret, simile discrimen subiret, omissa persecutione, cives hîc illic natantes collegit, & servatis, quos adhuc superstites invenisset, defunctos inhumavit. Sed quam studiose Græci cæsorum in prœliis corpora sepeliverint, notum est ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Diodoro Siculo & aliis. Nec desunt exempla apud Romanos. Livius libro 39. de pugna L. Manlii Acidini cum Celtiberis: *Incerta victoria discessum est, nisi quod Celtiberi castra inde nocte proxima moverunt. Romanis & suos sepeliendi & spolia legendi ex hostibus potestas facta est.* Cæsar de Bello Gallico lib. 1. *Cùm & propter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum nostri triduum morati, eos sequi non potuissent.* Commendatur hoc nomine Trajanus Imperator, quem Xiphilinus scribit τοῖς τετελευτήκασι τῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ μάχῃ βωμόν τε στῆσαι καὶ κατ' ἔτος ἐναγίζειν κελεῦσαι. hoc est, *Cæsis in prœlio statuisse aram, qua quotannis parentari jussit.* Apprime vero notatu dignum est, quod Vegetius lib. 2. de Re Militari cap. 20. memoriæ prodidit, milites dimidium donativi apud signa sequestrare consuevisse, & ei rei decem folliculos vel sacculos per singulas cohortes positas, additum dein saccum undecimum, *in quem tota Legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet causa,*

ut si quis ex contubernalibus defecisset, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa. Præcipue tamen hæc cura ad belli Duces pertinebat, quibus sæpe fraudi fuit, eos qui in prœlio occubuerant, sepultura non affecisse. Quare Antiochus ut Philippum Macedonibus invisum redderet, cum ad Thessaliæ locum, qui Κυνὸς κεφαλαὶ nuncupatur, pervenisset, ossa & reliquias Macedonum illic à Romanis cæsorum, qui in hunc usque diem sepulchri honore caruerant, legi & magnifi.e tumulari jussit, teste Appiano Alexandrino de Bellis Syriacis: ὁ δ' Ἀντίοχος ἤλαυνεν ἐπὶ Θεσσαλοὺς, καὶ γενόμενος ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς (ἔνθα τὸ πταῖσμα τοῖς Μακεδόσιν ὑπὸ Ῥωμαίων γεγόνει) τὰ λείψανα τῶν τότε πεσόντων, ἄταφα ἔτι ὄντα, μεγαλοπρεπῶς ἔθαψε, δημοκοπῶν ἐς Μακεδόνας, καὶ Φίλιππον διαβάλλων, οὐ θάψαντα τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πεσόντας. hoc est, *Antiochus autem movit in Thessaliam, & postquam pervenit ad Cynoscephalas, ubi cladem Macedones à Romanis acceperant, reliquias cæsorum insepultas etiam tum, sepeliit magnifice, captans favorem Macedonum & Philippo invidiam faciens, quod stratos sepeliri non curaverit.* Tale quid legimus etiam de Cn. Pompejo, qui cum incidisset in inhumata adhuc cadavera eorum, qui duce Triario infeliciter adversus Mithridatem dimicaverant, ceciderantque, illos omnes splendide & magni

magnifice tumulavit, quod neglectum militum animos imprimis putatur à Lucullo abalienasse. Plutarchus in Pompejo: pag. 637. Ἀναλαβὼν δὲ τῆς στρατιᾶς τὴν πλῆθυν συχνὴν περιῆγε, καὶ τοὺς μετὰ Τελαρίου πρὸς Μιθριδάτην, ἀτυχῶς ἀγωνισαμένους καὶ πεσόντας, ἐντυχὼν ἀτάφοις ἔτι τοῖς νεκροῖς, ἔθαψε λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως ἅπαντας. ὃ δοκεῖ παραλειφθὲν οὐχ ἥκιστα Λουκούλλῳ μίσους αἴτιον γενέσθαι.

Sed cur tanta sollicitudine mortuos sepulturæ mandandos curare debeant Imperatores, elegantissime docet Onosander in Strategico cap. 36. προνοείσθω δὲ τῆς τῶν νεκρῶν κηδείας, μήτε καιρὸν, μήθ' ὥραν, μήτε τόπον, μήτε φόβον προφασιζόμενος, ἄντε τύχῃ νικῶν, ἄντε ἡττώμενος. Ὁσία μὲν γὰρ ἡ πρὸς τοὺς ἀποιχομένους εὐσέβεια, ἀναγκαία δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς ζῶντας ἀπόδειξις. ἕκαστος γὰρ τῶν στρατιωτῶν ὡς αὐτὸς ἀμελούμενος, εἰ πεσὼν ἔτυχε, παρ' ὀφθαλμοῖς ὁρῶν τὴν τύχην καὶ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος καταμαντευόμενος, ὡς οὐδ' αὐτὸς, εἰ τεθναίη ταφησόμενος, ἐπαχθῶς φέρει τὴν ἀτύμβευτον ὕβριν. hoc est, interprete cl. Nicolao Rigallio: *Imperator sive vicerit, sive victus fuerit, militum occisorum funeribus & exsequiis prospiciet, neque incuriam aut occasionis, aut temporis, aut loci, aut metus nomine prætexat. Sancta enim hæc & religiosa circa eos, qui sic abierunt, pietas est, ejusque necessaria inter superstites demonstratio. Etenim unusquisque*

 mili-

militum ſibi ante oculos ponit, eodem modo ſe, ſi forte in bello ceciderit, ludibrio deſpectuique fore, & inſepultum remanſurum præſagiens, mortis honore carere, non ferendam putat contumeliam.

CAP. IV.

Induciis factis corpora cæſorum in prælio ad ſepulturam poſtulata, & ab hoſtibus non iniquis data. Morem hunc ab Hercule originem ducere. Habere jus in cadavera cæſorum victoriæ ſignum habitum. νεκροὺς ὑποσπόνδους δοῦναι, & ἀπολαμβάνειν.

UT igitur ſupremum hoc humanitatis officium militibus cæſis præſtarent, ſi forte illos in ſua poteſtate non habebant, ſolebant magna religione corpora occiſorum factis induciis per præcones ad ſepulturam poſtulare. Quem ritum tangit Virgilius lib. XI. Æneidos, cum inquit:

Iamque oratores aderant ex urbe Latina
Velati ramis oleæ veniamque rogantes,
Corpora per campos ferro quæ cæſa jacebant
Redderet, & tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen & æthere caſſis.

Memorabile eſt Niciæ factum, quod recitat Plutarchus in ejus vita, pag. 527. editionis Francofurtanæ. Εἰς δὲ τὴν Κορινθίαν ἀποβὰς, ἐνίκησε μάχῃ καὶ διέφθειρε Κοριν-

Κορινθίων πολλοὺς καὶ Λυκόφρονα τὸν στρατηγόν. ἔνθα δὴ αὐτῷ συνέβη τῶν οἰκείων δύο νεκροὺς ἀπολιπεῖν, ἀπολαθόντας περὶ τὴν ἀναίρεσιν. ὡς οὖν τοῦτ' ἔγνω, τάχιστα τὸν στόλον ἐπιστήσας, ἔπεμψε κήρυκα πρὸς τοὺς πολεμίους περὶ ἀναιρέσεως. hoc eſt, *In fines Corinthiorum facta deſcenſione, acie victor magnum eorum numerum cum Prætore Lycophrone occidit. Ibi ille duos forte ex ſuis, dum ſuſtollit cadavera, mortuos reliquit imprudens, quod ubi reſcivit, inhibito ſtatim curſu caduceatorem miſit ad hoſtes recuperandorum cadaverum cauſa.*

Nec vero admodum difficile erat, cæſorum cadavera ab hoſtibus non plane iniquis & crudelibus impetrare. Unde ad Cajum Gracchum Licinia uxor de inſepulto Tiberii fratris cadavere apud Plutarchum in Gracchis, p.841. Κεκράτηκεν ἤδη τὰ χείρω, βίᾳ καὶ σιδήρῳ τὰς δίκας ἤδη πράττουσιν. εἰ περὶ Νουμαντίαν ὁ σὸς ἀδελφὸς ἔπεσεν, ὑπόσπονδος ἂν ἡμῖν ἀπεδόθη νεκρός. hoc eſt, *Viget improbitas, vis & ferrum dominantur jam in ſubſelliis. Si apud Numantiam frater tuus occubuiſſet, cadaver petitis inducius reddidiſſent nobis.* Et Vibulenus gregarius quidam miles ad Blæſum caſtris Pannonicis ſub Tiber. præfectum in hæc verba erumpit apud Tacit. lib. 1. Annal. de patre ſuo per ipſius ſatellites jugulato: *Reſponde Blæſe, ubi cadaver abjeceris, ne hoſtes quidem ſepulturam invident.* Sic Achilles Hectorem oc-

cisum Priamo patri ad sepulturam restituit, teste Homero Iliad. ω. De Antigono Æmilius Probus in vita Eumenis: *Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt.* Crebra hujus ritus mentio est apud veteres scriptores. Xenophon lib. 1. ἑλληνικῶν pagina 434. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπολαβόντες, ἀπέπλευσαν ἐς Νότιον. κἀκεῖ θάψαντες αὐτοὺς, ἔπλεον ἐπὶ Λέσβου καὶ Ἑλλησπόντου. *Athenienses mortuis per inducias receptis Notium petivere: ubi illis sepultis, in Lesbum & Hellespontum profecti sunt.* Et lib. 4. pag 523. Μετὰ μὲν τοίνυν τοῦτο οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπήγοντο. *Secundum hæc Corinthii & Argivi per inducias interfectos auferunt.* Et lib. 4. pag. 586. Καὶ τότε μὲν τρόπαιόν τε ἔστησαν οἱ Κερκυραῖοι, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν. hoc est, *Ac tum quidem erecto tropæo Corcyrenses etiam mortuorum cadavera per inducias reddebant.* Et l. eodem pag. 597. Ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, οὕτω δὴ ἔπεμψαν κήρυκα περὶ σπονδῶν. οἱ μὲν Θηβαῖοι μετὰ ταῦτα καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. hoc est, *Posteaquam omnes censuissent, interfectorum cadavera per inducias esse tollenda, caduceatorem mittunt, qui de induciis ageret. Secundum hæc Thebani tropæum excitant,*

citant, *ac per inducias mortuos reddunt.* Idem in oratione de Agesilao, pag. 660. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. καὶ οὕτω δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίνονται, καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἴκαδε ἀπεχώρει. hoc est, *Thebani misso præcone, mortuorum cadavera per inducias ad sepulturam poscunt. Itaque fiunt induciæ & domum Agesilaus discedit.* Thucydides lib. 5. pag. 395. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι προθέμενοι τῶν πολεμίων νεκρῶν τὰ ὅπλα, τρόπαιον εὐθὺς ἵστασαν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐσκύλευον, καὶ τοὺς αὑτῶν ἀνείλοντο καὶ ἀπήγαγον εἰς Τέγεαν, οὗπερ ἐτάφησαν. Καὶ τοῖς τῶν πολεμίων ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. hoc est, *Post pugnam Lacedæmonii hostium interfectorum arma in medium conferebant, & statim tropæum erigebant atque cæsorum corpora spoliabant: suorum autem sublata avehebant in Tegeam, ubi & sepulta sunt: cæsorum vero ex hostium numero factis ad id induciis reddebant.*

Morem vero hunc hostibus interemptorum in prœlio cadavera ad sepulturam concedendi ab Hercule ortum esse, autor est Plutarchus in Theseo pag. 14. ὅτι δὲ Ἡρακλῆς πρῶτος ἀπέδωκε νεκροὺς τοῖς πολεμίοις ἐν τοῖς περὶ Ἡρακλέους γέγραπται. hoc est, *Verum Herculem hostibus principem mortuorum cadavera concessisse, in iis, quæ de Hercule prodita sunt, invenies.* Ælianus aliquanto clarius l. 12. Var. Histor. cap. 27. ἡμερώτατα φασὶ τὸν

Ἡρα-

Ηρακλέα περισενεχθῆναι τοῖς ἑαυτοῦ πολεμίοις. πρῶτον γὰρ τῶν ἐξ αἰῶνος νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀποδοῦναι ταφησομένους. εἰωθότων τῶν τότε ὀλιγωρεῖν τῶν ἀνῃρημένων, καὶ ἀπολείπειν αὐτοὺς κυνῶν δεῖπνον εἶναι. hoc est, *Singulari mansuetudine ferunt Herculem in suos hostes fuisse. Primum enim ante hominum memoriam mortuos suis sepeliendos reddidisse, ac libere secureque cadavera permisisse, cum eo tempore parum occisos curare solerent & canibus ad vescendum relinquere.*

Erat autem antiquitus, ut hoc quoque moneamus, certissimum victoriæ signum, jus & potestatem habere in cadavera peremptorum in acie: quod Diodorus Siculus testatur libr. 19. Bibliothecæ pag. 677. ubi de Eumene sic ait: Εὐμένης μὲν οὖν ἐπεχείρει ἀναζευγνύειν ἐπὶ τῶν νεκρῶν, σπεύδων κρατεῖν τῆς τούτων ἀναιρέσεως· καὶ τὴν νίκην ἀναμφισβήτητον περιποιήσασθαι. hoc est, *Ibi Eumenes ad cæsos regredi proposuerat, tollere eos maturans, ut ancipitem hactenus victoriam certo sibi assereret.* Et de Antigono paulo post: Ἐβιάζετο μὲν τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν νεκρῶν στρατοπεδεῦσαι. Κύριος δὲ γενόμενος τῆς τούτων ταφῆς, ἀμφισβητεῖ τῆς νίκης ἀποφαινόμενος προτιμότερον ἐν ταῖς μάχαις εἶναι τὸ τῶν πεσόντων κυριεῦσαι. hoc est, *Antigonus vero vi turbam compulit, ut prope interfectis castra ponerent. Et sepultura ipsorum potitus, controversam hoc modo victoriam riddidit,*

potiri

potiri mortuis præstabilius in pugnis esse confirmans. Ea propter qui cadavera occisorum in pugna abs alio petebat, is se ab eodem superatum profitebatur: quod expresse dicit Plutarchus in Nicia, ubi narrat ipsum quantumvis victorem, tamen quia duos milites insepultos reliquerat, misisse ad hostes caduceatorem, qui mortuorum cadavera ad sepulturam peteret, καίτοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν ἐδόκουν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην. καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτου τυχόντας, οὐκ ἔνθεσμον ἦν. Νικᾶν γὰρ τοὺς κρατοῦντας, μὴ κρατεῖν δὲ τοὺς αἰτοῦντας, ὡς λαβεῖν μὴ δυναμένους ἀλλ᾽ ὅμως ἐκεῖνος ὑπέμεινε μᾶλλον προέσθαι τὸ νίκημα καὶ τὴν δόξαν, καὶ καταλιπεῖν ἀτάφους δύο τῶν πολιτῶν. hoc est, *quamvis de more & usu, qui per inducias cæsorum corpora petiissent, renunciare viderentur victoriæ, neque legitimum erat, ut id qui fecissent, exigerent tropæum. Quippe victores esse eos, qui prævalent, nec prævalere qui peterent, quod capere non possent. Maluit tamen profundere ille lauream & decus, quam duos cives relinquere inhumatos.* Justin. lib. 4. *In eo prælio Archidamus Dux Lacedæmoniorum vulneratur: qui cum cædi suos jam ut victor videret, per præconem corpora interfectorum ad sepulturam poscit. Hoc est enim signum apud Græcos victoriæ traditæ. Qua confessione contenti Thebani, signum parcendi dedere.* Diodorus Siculus

lib. 17.

lib. 17. Bibliothecæ, ubi de Alexandri copiis ab Ariobarzane fusis agit: pagina 542. Αἰσχρὸν εἶναι νομίσας ἀτάφους ἀπολιπεῖν τοὺς τετελευτηκότας, καὶ τὴν αἴτησιν τῶν νεκρῶν οὖσαν ὁρῶν αἰσχήματα, καὶ περιέχουσαν ἥττης ὁμολογησιν, προσέταξεν ἀπαγαγεῖν ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους. hoc est, *At Rex turpe sibi ducens, si militum cadavera insepulta relinqueret, eaque ad sepulturam expetere ignominiosum sibi ac manifestam victoriæ concessionem fore, animadvertens, quotquot tum captivi adessent, ut ad se adducerentur, imperavit.* Hinc Pausaniæ vitio datum fuit, quod ὑποσπόνδους, ἀλλ' οὐ μάχῃ ἐπεχείρησε τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι. hoc est, *per inducias, non commissa pugna tollere mortuorum cadavera conatus fuisset*, teste Xenophonte libr. 3. Ἑλληνικῶν extremo.

Ex his vero autorum locis clarum est, νεκροὺς ὑποσπόνδους δοῦναι vel ἀποδοῦναι de victoribus dici: At vero ὑποσπόνδους ἀπολαμβάνειν seu ἀναιρεῖν τοὺς νεκροὺς de victis: quia mos erat apud Græcos pactis cum victore induciis & fide publica ab eo accepta, cæsos terræ mandare.

CAP.

CAP. V.

Cæsorum in prœlio cadavera etiam ab ipsis hostibus sepulturæ mandata, probatur variis exemplis.

NON autem ὑποσπόνδους solum δοῦναι mortuos solebant antiqui: sed & ipsimet hostibus in prœlio occisis sepulturæ honorem exhibere, vel sponte sua vel precibus aut literis rogati. Ab Atheniensibus autem olim Medos sepulturæ honore affectos, tradit Pausanias in Atticis, ubi de pago Marathonio agit: Τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι. hoc est, *Ac Persæ quidem in pugna cæsi ut humarentur se curasse dicunt Athenienses, quod semper pium esse existimarint, mortuos terræ mandare.* Philippum Alexandri Magni patrem tanta humanitate & clementia usum erga superatos ad Cheronæam Athenienses, ut sine ullo redemptionis pretio captivos dimitteret, peremptorum sepulturam curaret, ossibus Antipatro commendatis, auctor est Polybius lib. 5. Alexandrum quoque Philippi filium post superatum Darium *sepultis cum cura militibus, quorum corpora invenerat, Persarum quoque nobilissimis eundem honorem haberi jussisse, matrique Darii permisisse, quos vellet, patrio more, sepelire*, memoriæ proditum est à Q. Curtio lib. 3. Sic Demetrius Poliorcetes Antigoni F. fuso fugatoque navali præ-

prælio ad Salamina Ptolomæo, ipſaque urbe, navibus ac toto exercitu in ſuam poteſtatem redacto, hanc adeo claram & inſignem victoriam multo magis facilitate & humanitate ſua decoravit, dum hoſtes, qui occiderant, magnifice funerari captivoſque dimitti juſſit: ὅυτω δὲ λαμπρὰν καὶ καλὴν γενομένην ἔτι μᾶλλον ἐπικοσμῶν ὁ Δημήτριος εὐγνωμοσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ. τοὺς νεκροὺς τῶν πολεμίων ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀφῆκεν, ut ait Plutarchus in Demetrio pag. 896. Celebratur ob hanc facilitatem & clementiam etiam Antigonus Demetrii F. qui cum filius Alcyoneus caput Pyrrhi hoſtis à Zopyro milite abſciſſum attuliſſet, atque ad pedes ejus abjeciſſet, confeſtim filium ſceptro percuſſum abegiſſe, eumque barbarum & ſcelere contaminatum appellaſſe: tum vero Demetrii patris & Antigoni avi, (quæ domeſtica habebat commutatæ fortunæ exempla) recordatus, chlamyde oculis admota, illacrumaſſe, corpuſque Pyrrhi una cum capite honeſte exornatum cremaviſſe, ſcribitur à Plutarcho in vita Pyrrhi: γνωρίσας δὲ γνοὺς ὁ Ἀντίγονος τὸν μὲν υἱὸν ἀπήλασε τῇ βακτηρίᾳ παίων καὶ καλῶν ἐναγῆ καὶ βάρβαρον. Αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα προθέμενος τοῖς ὄμμασιν ἐδάκρυσεν, Ἀντιγόνου τοῦ πάππου μνησθεὶς καὶ Δημητρίου πατρὸς, οἰκείων παραδειγμάτων εἰς τύχης μεταβολήν. Τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Πύῤῥου κοσμήσας ἔκαυσεν. Nec omittendus

tendus hic Pausanias Lacedæmoniorum Rex, qui cum victo & in prœlio occiso Mardonio Lampson è primoribus Æginetarum suaderet, ut hostis cadaver in crucem ageret, sicut ipse Leonidæ fecisset; ὦ ξεῖνε Αἰγινῆτα, inquit Pausanias, τὸ μὲν εὐνοέειν τε καὶ προορᾶν, ἄγαμαί σευ. γνώμης μέντοι ἡμάρτηκας χρηστῆς. ἐξάρας γάρ με ὑψοῦ καὶ τὴν πάτρην καὶ τὸ ἔργον, ἐς τὸ μηδὲν κατέβαλες, παραινέων νεκρῷ λυμαίνεσθαι. καὶ ἢν ταῦτα ποιέων, φὰς ἄμεινόν με ἀκούσεσθαι, τὰ πρέπει μᾶλλον βαρβάροισι ποιέειν ἤπερ Ἕλλησι, κἀκείνοισι δὲ ἐπιφθονέομεν. Ἐγὼ δ' ὦν τούτου εἵνεκα μήτε Αἰγινήτῃσι ἅδοιμι μήτε τοῖσι ταῦτα ἀρέσκεται. ἀποχρᾷ δέ μοι, Σπαρτιήτῃσι ἀρεσκόμενον, ὅσια μὲν ποιέειν, ὅσια δὲ καὶ λέγειν. hoc est, *Tuam, hospes Ægineta, benevolentiam atque providentiam amplector: tamen ab æquitate judicandi deerras. Nam & me & patriam tuam, quos in altum extulisti, ob hæc gesta ad nihilum redigis, quum suades mihi sævire in mortuum, aisque me auditurum melius, si istud fecero, quod barbaros decet potius facere, quam Græcos, quodque in illis exprobramus. Quare ego neque Æginetis, neque iis, quibus ista probantur assentior, contentusque sum Spartiatis placere, ut honeste agam honesteque dicam.* Herodotus in Calliope pag. 618.

Sed jam Romanorum quoque exempla advocabimus, quos ipsos etiam huic virtuti studuisse historici memoriæ prodiderunt.

runt. Ac recuperata urbe, quam Galli Senones possederant, ipsos ossa Gallorum coacervasse, & in media urbe condidisse, testatur ipse locus, qui *Busta Gallica* dictus fuit, apud Varronem lib. 4. de Lingua Latina. Hanc humanitatem L. Cornelius Consul Hannoni Carthaginensium Duci præstitit. Nam cum is pro Olbia oppido fortissime dimicans occubuisset, *corpus ejus è tabernaculo suo amplo funere extulit, nec dubitavit hostis exsequias ipse celebrare, tum demum victoriam & apud homines minimum invidiæ habiturum credens, cum plurimum humanitatis habuisset*, ut ait Valer. Maximus, lib. 5. cap. 1. Quid Cn. Pompejum referam? qui missum ad se Mithridatis cadaver à Pharnace non modo humandum, sed & regiis Sinopensium sepulchris sumptu etiam suo inferri jussit: quod Appianus his verbis memorat: *Πομπήϊος δ' ἐς μὲν τὸ σῶμα τοῦ Μιθριδάτου χορηγίαν ἔδωκε, καὶ θάψαι βασιλείως παρὰ τῶν θεραπευόντων αὐτοῦ προσέταξε, καὶ ἐν Σινώπῃ τοῖς βασιλείοις ἐνθαῦθα τάφοις, ἀγάμενος αὐτὸν τῆς μεγαλουργίας, ὡς τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων ἄριστον.* in Mithridaticis & Dio lib. 37. Nec Antonium præterire possum, qui hac eadem humanitate etiam in Archelai corpore ad regium modum funerando usus est Plutarchus in ejus vita: *οὐ διέλαθε δὲ τοὺς πολλοὺς οὐδὲ ἡ πρὸς Ἀρχέλαον αὐτοῦ τεθνηκότα φιλανθρωπία. γεγονὼς γὰρ αὐτῷ συνήθης καὶ ξένος ἐπολέμει μὲν ἀναγ-*

καίως

καίως ζῶντι. τὸ δὲ σῶμα πεσόντος ἐξευρὼν καὶ κοσμήσας βασιλικῶς, ἐκήδευσεν. hoc est, *Nec vero obscura ad vulgus humanitas ejus adversus Archelaum defunctum extitit. Nam quum familiaritas ei cum illo & jus hospitii intercessisset, bellum cum vivente gessit necessario, corpus interfecti requisitum regio cultu funeravit.* Eodem animo idem erga Brutum hostem affectus fuit: cujus occisi *corpus liberto suo sepeliendum tradidit: quoque honestius cremaretur, injici ei suum paludamentum jussit, jacentem non hostem, sed civem deposito æstimans odio. Cumque interceptum à liberto paludamentum comperisset, ira percitus protinus in eum animadvertit, hac ante præfatione usus: Quid? tu ignorasti cujus tibi viri sepulturam commiserim?* ut ait Valer. Max. lib. 5. cap. 1. Videndus & Plutarchus in ejus vita & Appianus Alexandrinus lib. 4. extremo. De M. Antonini Imp. Philosophi mansuetudine erga Cassium imperium affectantem simile quid narrat Jul. Capitolinus in ejus vita: *Cassius statim interfectus est: caput ejus allatum ad Antonium. Marcus tamen non exultavit interfectione Cassii, caputque ejus humari jussit.* Julianus quoque Imperator post Argentoratensem pugnam *sollicitus, ne diræ volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandavit*, teste Ammiano Marcellino lib. 17. Extat etiam insigne pietatis hujus exemplum in Cornelii Taciti Annalib.

nalib. lib. I. ubi ſermo de clade Variana, quam perpeſſi Romani in Germania: *Romanus exercitus*, inquit, *ſextum poſt cladis annum trium legionum oſſa, nullo noſcente aliena an ſuorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut ſanguineos aucta in hoſtem ira mœſti ſimul ac offenſi condebant.*

Nec vero Pœnos ab hac humanitate alienos fuiſſe legimus. Nam & Haſdrubal quantumvis infenſiſſimus Romanorum hoſtis, nihilominus tamen Tribunos Romanos, qui in pugna occubuerant, rogatu Scipionis tumulavit, ſive quod rem humanam & in bellis adminiſtrandis communem exiſtimaret, ſive Scipionis gloriam coleret, præclaramque hominum de ipſo exiſtimationem vereretur: εἴτε τὸ ἔργον ἀνθρώπειον καὶ κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις, εἴτε τὴν Σκιπίωνος δόξαν ἤδη δεδιὼς τε καὶ θεραπεύων, ut ait Appianus in Libycis. Eandem manſuetudinem Annibal quoque Romano nomini præſtitit, de qua audiamus Valer. Maximum lib. 5. cap. 2. *Annibal Æmilii Pauli apud Cannas trucidati quæſitum corpus, quantum in ipſo fuit, inhumatum jacere paſſus non eſt. Annibal Tiber. Gracchum Lucanorum circumventum inſidiis cum ſummo honore ſepulturæ mandavit & oſſa ejus in patriam portanda militibus noſtris tradidit. Annibal M. Marcellum in agro Brutio, dum conatus Pœnorum cupidius, quam conſideratius ſpeculatur, interemptum legitimo funere extulit, Punicoque*

coque sagulo & corona donaut um laurea, rogo imposuit. Vide & Livium lib. 22. & lib. 25. & Plutarchum in Marcello.

CAP. VI.

Sepulturæ honorem exhibitum etiam bestiis, puta Equis, Canibus, Corvis, Cornicibus, Anseribus, Gallis gallinaceis, Lusciniæ, Piscibus.

AT vero, si rem diligenter consideremus, quid causæ sit, cur hominibus, quantumvis hostibus, sepultura denegari debuerit, cum inventi sint, qui etiam animalibus omni ratione destitutis eam præstiterint? Cujus rei testimonia plurima passim occurrunt, quorum nonnulla, ut laborem quærendi occupatis labor noster nonnihil minueret, capiti huic illinenda duxi.

Ordiar autem ab EQUIS, quos qui sepultura affecerint, inter eos facile principem invenio Alexandrum Magnum, quem exquisitissimis exequiis equum suum Bucephalum honorasse, urbe insuper ejus nomini dicata, auctores sunt Plutarchus in ejus vita, Diodorus Siculus lib. 17. Curtius lib. 5. Arrianus lib. 5. Justinus lib. 12. Plinius lib. 6. cap. 20. & lib. 8. cap. 42. A-gellius lib. 5. Attic. Noct. cap. 2.

Post hunc autem D. Augustum Imp. quem equo tumulum fecisse, de quo Germanici Cæsaris carmen est, memorat Plinius lib. 8. cap. 42.

Se-

Sequitur Adrianus Imp. qui Borysthheni equo, quo plurimum inter venandum usus fuerat, mortuo & monumentum ædificavit, & columnam erexit, inſcripto epigrammate: ſic enim Xiphilinus in ejus vitâ: *Ἀποθανόντι γὰρ αὐτῷ καὶ τάφον κατεσκεύασε, καὶ στήλην ἔστησε καὶ ἐπιγράμματα ἐπέγραψεν.* Et Ælius Spartianus in Adriano: *Equos ſic amavit ut eis ſepulturam conſtitueret.* Idem etiam factitavit Commodus Verus Imp. Adriani adoptivus filius, de quo Jul. Capitolinus: *Equo Praſino mortuo ſepulcrum in Vaticano fecit.* Porro Agrigentinam regionem equorum ſepulcris frequentem fuiſſe, tradit Solinus cap. 47. Imo complurium Equorum tumulos ibi Pyramides habuiſſe teſtis eſt Plinius lib. 8. cap. 22. Extat etiam Auſonii Poëtæ carmen in Boſphorum equum:

Hunc titulum vani ſolatia ſume ſepulcri,
Et gradere Elyſios.

Pertinent huc inſcriptiones equorum, videlicet Abigei, Cotyni, Galatæ, Parati: quæ extant in Theſauro Smetiano pag. 47.

Apud Græcos vero etiam EQUAS, quæ ter ad Olympiam curuli certamine victoriam erant adeptæ, ſi non publico ſuffragio, privato tamen præſtantiſſimorum Ducum ſtudio in Ceramico Athenis terrâ fuiſſe conditas, narrat Ælianus lib. 12. de Animalibus cap. 40. ubi de Miltiadis & Evagoræ equabus ſic ſcribit: *Μιλτιάδῃ δὲ τὰς ἵππους τὰς τρεῖς Ὀλύμπια ἀνελομένας ἔθαψεν*

ψεν ἐν Κεραμεικῷ. Καὶ Εὐαγόρας δὲ ὁ Λάκων καὶ ἐκεῖνος Ὀλυμπιονίκας ἵππους ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς. *Miltiades tres equas Olympiæ victrices sepulturæ honore in Ceramico affecit. Evagoras Lacon itidem Olympionicas Equas magnifice sepelivit.* De Cimonis equabus idem tradit Plutarchus in Catone Censorio: Τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων, αἷς ὀλύμπια τρεῖς ἐνίκησεν καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων.

Referri huc debet MULA, cui à Pub. Crasso monumentum positum cum Inscriptione, quæ hodieque Romæ visitur. Ea vero talis:

DIS. PEDIBUS. SAXUM.
CHIUCHIÆ. DORSIFERÆ. ET. CLUNIFERÆ AC. PESSUETÆ. ET. MANSUETÆ. CUJUS. UT. INSULTURA. DESULTURÆ COMMODETUR. PUB. CRASSUS. MULÆ. SUÆ. CRASSÆ. BENE. FERENTI. SUPPEDANEUM. HOC. CUM. RISU. POS. VIXIT. ANN. III. MENS. XV. DI. ET. NOCT. II.

Quid jam CANES memorem? de quorum sepultura elegans locus est Pollucis lib. 5. cap. 5. περὶ κυνῶν καὶ τῶν κατ᾽ αὐτάς; ubi inter alia de Cane Gargittio: Καὶ ἔχει μνῆμα ἐν Ἰωνείᾳ. Xantippi canem sepultum & locum ipsum Κυνοσῆμα appellatum, memorat Plutarchus in Themistocle & in Catone Censorio. Affecit etiam canes hoc honore ipse Imp. Adrianus, teste

Spartiano: *Equos & canes sic amavit, ut ejus sepulcra constitueret.* De Polyarcho quaedam idem tradit Ælianus lib. 8. Var. histor. cap. 4. cujus verba modico post adscribemus. Theophrastus hoc factum inter τῆς μικρολογίας notas refert; Καὶ κυναρίου δὲ τελευτήσαντος αὐτῷ μνῆμα ποιῆσαι, καὶ στηλίδιον ποιήσας, ἐπιγράψαι· Κλάδος Μελιταῖος. *Quumque illi parvulus aliquis canis fuerit mortuus, monumentum faciet adscriptis etiam in columella his verbis:* Soboles *Melitensis.*

Ad Avium sepulturam me confero, inter quas hunc honorem CORVIS & CORNICIBUS tributum observavi. Statius lib. 2. Sylvar. in Epicedio Pileti:

— *gemit inter bella peremptum*
Parthus equum, fidosque canes flevere Molossi:
Et volucres habuere rogos, corvusque Maronis.

Corvum aliquando praecedente tibicine & coronis exornatum ac Æthiopum humeris esse elatum asserit Plinius lib. 10. cap. 43. De Cornicis, quae sic edocta, ut literas quaqua versus, indicio tantum loci facto, praepete volatu deferret, sepulcro à Marrhe Ægypti Rege exstructo Ælianus lib. 6. Animal. cap. 7. in haec verba scribit. Ἐν τῇ Αἰγύπτῳ περὶ τὴν λίμνην τὴν καλουμένην Μύριδος, ὅπου κροκοδείλων πόλις, κορώνης τάφος δείκνυται. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐκείνην Αἰγύπτιοι φασί. Τῷ βασιλεῖ

τῷ

τῶ τ̃ Αἰγυπτίων, Μάῤῥης δ' ἦν ὀνομάζεται, λῶ κορώνης θρέμμα πανήμερον. καὶ τ̃ ἐπιστολῶν, ἃς ἐβέλετο οἱ κομισθῆναί ποι, θᾶττον ἐκόμισεν αὕτη, καὶ λῶ ἀγγέλων ὠκίστη. Καὶ ἀκέσασα, ἤδη ἔνθα ὀθωίας, δεῖ τὸ πτερὸν, καὶ τινα χρὴ διαδραμεῖν χῶρον, καὶ ὅπȣ ἥκȣσαν ἀναπαύσασθαι. Ανθ' ὧν ἀποθανȣσαν ὁ Μάῤῥης ἐτίμησεν αὐτλὼ καὶ στήλῃ καὶ τάφῳ. hoc eſt, *Ad nuncupatum lacum Myridis, ubi Crocodilorum oppidum eſt, Cornicis ſepulcrum oſtenditur: cujus cauſam Ægyptii eam afferunt; quod eorum Rex, Marrhes nomine, cornicem valde cicurem habuerit: quæ poſtquam audiſſet, quo perferenda eſſet Epiſtola, mox quo volatus dirigendus & quænam regio tranſeunda & ubi terrarum requieſcendum eſſet, cognoverit, eoque Regis literas ocyus, quam quivis nuncius, perferre ſolita ſit. Eam mortuam & ſepulcri honore & cippi à Rege affectam ajunt.* Vide Suidam.

De ANSERE, quem Lacydes Philoſophus effuſis lacrymis elatum ſepeliverit, Ælianus lib. 7. Annal. cap. 41. ſic loquitur. Λακίδη τῷ περιπατητικῷ κτῆμα λῶ χlωός τι χρῆμα θαυμάσιον. ἐφίλει γȣ̃ν τ̃ τοσφια ἰχυρῶς, καὶ βαδίζοντι μὲν συνεβάδιζε, καθημένȣ δὲ ἀνεπαύετο, οὐκ ἀπελείπετο δὲ αὐτȣ̃ ἐν βραχεῖ. Οντοι καὶ ἀποθανόντα ὁ Λακίδης ἔθαψε καὶ πάνυ φιλοτίμως. ὥσπερ ȣ̃ν ἢ ὑὸν ἢ ἀδελφὸν ἐκεῖνος θάπτων. *Lacidem Peripateticum altorem ſuum Anſer tantopere amavit, ut & cum ipſo ſimul ambu-*

 laret,

laret, & cum ille sederet, hic quoque ab ambulando quiesceret, nec ipsum unquam relinqueret. Eum igitur Lacidas mortuum non minus ambitiose quam aut filium aut fratrem sepulturæ honore affecit.

Sic GALLOS publice extulisse Poliarchus scribitur ab Æliano lib. 8. Var. c. 4. cujus verba superius promissa hæc sunt Πολίαρχον, φασὶ, τὸν Ἀθηναῖον εἰς τοσοῦτον προελθεῖν τρυφῆς, ὥς τε καὶ κύνας καὶ ἀλεκτρύονας, ἐκείνους οἷς ἔχαιρεν, ἐκκομίζειν ἀποθανόντας δημοσίᾳ καὶ ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτῶν παρεκάλει τοὺς φίλους, καὶ ἔθαπτεν αὐτοὺς πολυτελῶς, καὶ ἐπιγράμματα κατ' αὐτῶν ἐνεκόλαπτεν. hoc est, *Poliarchum ferunt ad eam mollitiem pervenisse, ut canes etiam & gallos, si quibus delectatus fuisset, mortuos efferret publice, & amicos suos convocaret ad funus, splendideque eos sepeliret, atque erigeret in illorum monumentis columnas, quibus epitaphia eorum insculperet.*

Pene præterieram LUSCINIÆ tumulum, de quo Martialis lib. 7. Epig. 86. sic canit:

Lusciniæ tumulum si Telesina dedit.

Denique inter PISCES, qui sepultura sint affecti, MURÆNAM reperio, quam Crassus non solum atratus luxit, sed etiam terra condidit, si fides habenda vulgi sermonibus, quos refert Ælianus lib. 8. Animal. cap. 4. Ταύτην [μύραιναν] καὶ ἔκλαυσεν ὁ Κράσσος, ὡς ἀκούω, τὸν βίον καταστρέψασαν καὶ ἔθαψε. Καί ποτε Δομετίου πρὸς

αὐτὸν

αὐτὸν εἰπόντος· ὦ μωρὲ, μύραιναν ἔκλαυσας τεθνεῶσαν; ὁ δὲ ὑπολαβών· Εγὼ θηρίον, ἔφατο. οὐδὲ τρεῖς γυναῖκας θάψας οὐκ ἔκλαυσας. *Hanc ille mortuam flevit atque ut audio, honore sepulturæ affecit. Et cum aliquando Domitius in hunc dixisset: Stulte Crasse, Murænam flevisti mortuam: Ad hæc respondens Crassus; Equidem,* inquit, *ob bestiæ mortem flevi; tu vero ne quidem ob tres uxores, quas terræ mandasti.* Eadem tradit Plutarchus Libello De Capienda ex hostibus utilitate. pag. 89. Sed & Delphinum illum, qui pueri, quem amaverat, mortui desiderio tabuit & exanimatus fuit, ab iis, qui rem cognoverant, in sui pueri sepulchro humatum esse, ex Appione refert Agellius lib. 8. Noct. Attic. cap 8.

De ritu Ægyptiorum, qui boves, feles, canes, ursos, lupos & alias bestias sepeliebant, Vide Herodotum lib. 2.

CAP. VII.

Sepultura quibus denegata, ac primo de Hostibus patriæ & qui sub horum appellatione comprehendebantur. Romanorum severitas in Impp. Tyrannis, Atheniensium in Sacrilegos & Proditores. Alio crimine damnatis sepultura concessa à Magistratibus æquioribus, ab iniquioribus denegata; quod etiam Christianis olim contigit.

SED nunc de illis etiam aliquid dicemus, quibus ipsæ Leges sepulturam denega-

runt. Horum tria potissimum genera reperio: Hostes patriæ, Suspendiosos & *Αὐτόχειρας*; quos ipsos olim lugeri non fuisse solitos, docet nos Neratius Jurisconsultus in L. Liberorum. D. De iis qui not. infamia: *Non solent*, inquit ille, *lugeri hostes vel perduellionis damnati, nec suspendiosi, nec qui sibi manus intulerunt, non tædio vitæ, sed malâ conscientiâ*: Nam ut recte Ælianus ait lib. 4. Var. Histor. cap. 7. *οὐκ ἔστιν ἄρα τοῖς κακοῖς οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος, ἐπεὶ μηδὲ τότε ἀναπαύονται· ἀλλ' ἢ παντελῶς ἀμοιροῦσι ταφῆς, ἢ καὶ ἐὰν φθάσωσι ταφέντες, ὅμως καὶ ἐκ τῆς τελευταίας τιμῆς καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων σωμάτων ὅρμου καὶ ἐκεῖθεν ἐκπίπτουσι.* hoc est, *Ne in morte quidem scelerosis hominibus aliquid lucri propositum est, quoniam neque tunc possunt quiescere. Sed aut prorsus destituuntur, aut quamvis sepeliantur, tamen supremum honorem & communem omnium corporum portum amittunt.*

Hostes patriæ appello perduellionis & læsæ majestatis reos, pacis publicæ perturbatores, proscriptos & quicquid est hujus farinæ, quorum pœnæ ad exemplum aliorum pertinebant. Hos sepultura olim prohibitos, clarum est exemplo Gracchorum, de quibus Valerius Max. lib. 6. c. 3. *Viguit in nostra civitate Tiberii & Caii Gracchorum summa nobilitas ac spes amplissima. Sed quia statum civitatis conati erant convellere, insepulta cadavera jacuerunt, su-*

supremusque humanæ conditionis honos filiis Gracchi & nepotibus Africani defuit. Nec non militum illorum, *qui Rhegium injusto bello occupaverant, mortuoque duce Iubellio M. Cæsium scribam ejus sua sponte Imperatorem delegerant:* quos omnes *Senatus Romanus carceri inclusit, quinquagenos per singulos dies virgis cæsos, securi percuti jussit, eorumque corpora sepulturæ mandari, mortemque lugeri vetuit*, teste Valer. Maximo lib. 2. cap. 7. Hinc Cloantillæ tanquam crimen objectum, quod *virum, qui inter rebellantes fuerat, sepelivisset*, refert Quintilianus lib. 8. cap. 5. Et ex hoc jure T. Fl. Vespasianus adhuc Prætor *pœnæ conjuratorum addendum censuit, ut insepulti projicerentur.* teste Suetonio in ejus vita cap. 2. Qui tamen locus non obscure indicat, sepulturam interdum conjuratis fuisse concessam: quod testatur exemplum Lentuli & Catilinariæ conjurationis consciorum, quos quidem jussu Ciceronis in carcere securi percussos, at sepultura non esse prohibitos, diserte scribit Plutarchus in Antonio: οὐδεὶς, inquit, εἴρχθη ταφῆς τῶν τότε κολασθέντων ὑπὸ Κικέρωνος. Nisi forte id ideo factum, quod de indemnatis deque inauditis, licet sontibus, extra ordinem sumptum fuit supplicium. Nam alias majestatis vel perduellionis rei post ultimum supplicium in Gemonias scalas abjici & unco in Tiberim pertrahi solebant: quod M. Clodio, circa annum Ur-

bis 517. accidisse testatur Valerius Max. lib. 6. cap. 3. *M. Clodium Senatus Corsis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit: Quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari jussit. Semel læsa majestate imperii, quot modis ira pertinax vindex. factum ejus rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris & detestanda Gemoniarum scalarum nota defœdavit.* Eadem pœna circa annum ab V. C. 648. affectus & Qu. Cœpio, qui etsi quidem præturæ splendore, triumphi claritate, consulatus decore, maximi pontificatus sacerdotio, ut Senatus patronus diceretur, assecutus erat: tamen cum ejus culpa exercitus Romanus à Cimbris & Teutonibus deletus videretur, *in publicis vinculis spiritum deposuit, corpusque ejus funesti carnificis manibus laceratum, in scalis Gemoniis jacens, magno cum horrore totius fori Romani conspectum est*, teste eodem Valerio Maxim. lib. 6. cap. 9. De Sejano ejusque familiaribus in Gemonias abjectis uncoque tractis, vide Sueton. in Tiberio cap. 61. & Dionem l. 58.

Nec immunes fuêre ab hac pœna ipsi Imperatores, si in tyrannos degenerassent: id quod non obscure indicat Antonius in oratione, quam habuit in Senatu pro actis Cæsaris, apud Appian. Alexandrinum l. 2. de Bellis Civilibus pag. 509. Δόξαντος δ' ἐπὶ βίᾳ τυραννῆσαι, τό τε σῶμα ἄταφον τῆς πατρίδος ὑπερορίζεται, hoc est, *quod si ut tyran-*

tyrannus damnabitur, cadaver insepultum extra patriam exterminabitur. Et paulo post in alia oratione pag. 512. τὸ δὲ σῶμα τοῦ Καίσαρος συρόμενον καὶ αἰκιζόμενον καὶ ἄταφον ῥιπτούμενον, (καὶ γὰρ ταῦτα ἐκ τῶν νόμων τοῖς τυράννοις ἐπιτέτακται) περιόψεσθαι νομίζετε τοὺς ἐστρατευμένους αὐτῷ. hoc est, *Putatis neglectim spectaturos lacerum Cæsaris corpus trahi unco (sic enim legibus in tyrannos animadvertitur) in Tiberim? quasi id nihil ad se quondam ejus milites pertineret.* Tale quid minitabatur populus Tiberio Imp. teste Suetonio in ejus vita cap. 75. Et Vitellium Imp. post varia ludibria, quibus affectus fuit, *tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatum atque confectum, & inde unco tractum in Tiberim*, tradit Suetonius, cap. 17. Quod judicium Senatus fuerit de Commodo Imp. unco trahendo Lampridius, & de Maximino eadem pœna afficiendo Jul. Capitolinus videndus est. Heliogabalus præter hæc etiam in cloacam missus est, testibus Sex. Aurelio Victore & Lampridio, cujus hæc sunt verba: *Solus omnium Principum & tractus est & in cloacam missus & in Tyberim præcipitatus: Quod odio communi omnium contigit, à quo speciatim cavere debent Imperatores: siquidem nec sepulchra mereantur, qui amorem Senatus, Populi ac militum non merentur.* Sic Alexandri primi Pheræorum tyranni, ab uxore sua Thebe sublati, cadaver cum contumelia à Phe-

ræis projectum conculcatumque narrat Plutarchus in Pelopida: Τῷ μὲ τάχει τ̃ τελευτῆς, πρότερον ἴσως ἢ προσῆκον ἦν ἀποθανόντα· τῷ δὲ μόνῳ, πρῶτον τύραννον ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι, καὶ τῇ μετὰ θάνατον αἰκίᾳ τ̃ σώματος, ῥιφέντος καὶ πατηθέντος ὑπὸ τ̃ Φεραίων, ἄξια πεπονθέναι δόξαι τ̃ παρανομημάτων. hoc est, *Ac mortis quidem celeritate citius fortasse, quam oportuit, defunctus est: Uno vero hoc, quod primus omnium tyrannorum à propria sit uxore sublatus, & post obitum cadaver cum contumelia projectum à Pheræis conculcatumque, dignum facinoribus suis exitum visus est invenisse.*

Eadem severitate Athenienses etiam in Proditores & Sacrilegos usi sunt, quos nefas fuisse in terra Attica sepeliri, discimus ex Xenoph. lib. 1. ἑλληνικῶν, ubi Euryptolemus in oratione pro Ducibus, qui pugna ad Arginusas naufragorum rationem non habuerant, sic loquitur: Τοῦτο δ᾽ εἰ βούλεσθε κατὰ τοῦτον τ̃ νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ, ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Αττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. hoc est, *Si id vultis, eadem illos lege judicate, quæ contra sacrilegos & proditores lata est, qua nimirum ii, qui civitatem prodere, vel sacra clepsisse judicari solent in foro, & si convincantur, non sepeliuntur in Attica & illorum bona publicantur.*

tur. Atque hæc est causa, cur Themistoclis Magnesiæ mortui ossa clam ab amicis in terra Attica sepulta sint, quoniam legibus non concedebatur, quod proditionis esset damnatus, teste Thucydide lib. 1 & Æmilio Probo in ejus vita. Idem accidisse Antiphonti & Hyperidi tradit Plutarchus in vita Decem Rhetorum. De Phocione proditionis damnato idem narrat Plutarchus: Ἔδοξε δὲ τὸ σῶμα Φωκίωνος ἐξορίσαι, καὶ μηδὲ πῦρ ἐναῦσαι μηδένα πρὸς τὴν ταφὴν Ἀθηναίων. Διὸ φίλος μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἅψασθαι τοῦ σώματος. hoc est, *visum est, ut etiam corpus Phocionis extra fines projiceretur, ac ne quis Atheniensis rogum funeri incenderet. Quamobrem nemo amicorum corpus fuit ausus attingere.* Vide Æmil. Probum. Imo si quis post mortem aut sepulturam primum proditionis damnatus fuerat, ejus ossa erui & extra Atticam transferri solita, clarum est ex oratione Lycurgi contra Leocratem, ubi disertissimus auctor de Phrynicho proditionis post exsequias damnato in hæc verba scribit: Καὶ ψηφίζεται ὁ δῆμος Κριτίου εἰπόντος, τὸν μὲν νεκρὸν κρίνειν προδοσίας, κἂν δόξῃ προδότης ὢν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ τεθάφθαι, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ ἀνορύξαι καὶ ἐξορίσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς. Causam vero, cur proditores Athenis non sepelirentur, Dio Chrysostomus in Ῥοδιακῷ hanc esse ait, ne quod sceleati & nefarii hominis indicium posteritati relinqueretur: Καθάπερ οἶμαι, inquit, τὰ

τὸ μὴ θάπτεσθαι τοὺς προδότας, ὅπως μηδὲν ᾖ σημεῖον εἰσιόντος ἀνδρὸς πονηροῦ.

Lacedæmonios quoque eandem pœnam ſtatuiſſe in Pauſaniam, amicitiæ cum Perſis clanculum initæ atque adeo proditionis Peloponenſium manifeſtum, memoriæ prodidit Ælianus lib. 4. Var. hiſt. c. 7. Λακεδαιμόνιοι γοῦν Παυσανίαν Μηδίσαντα οὐ μόνον λιμῷ ἀπέκτειναν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ νεκρὸν ἐξέβαλον αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν ὅρων, φησὶν Ἐπιτιμήδης. hoc eſt, *Lacedæmonii Pauſaniam cum ad Medorum partes animum deflexiſſet non ſolum fame ad mortem adegerunt: ſed inſuper etiam cadaver ipſius extra terminos ejecerunt, ut refert Epitimedes.* Quanquam Diodorus Siculus lib. 2. Bibliothecæ ait, ipſum cognatis eſſe conceſſum, ut terra obrueretur: τὸ μὲν σῶμα, inquit ille, τοῦ τεθνηκότος συνεχωρήθη τοῖς προσήκουσι καταχῶσαι. Quod ipſum etiam, ut tunc erant mores, ignominioſum fuit habitum: nec enim terra condebant, ſed igne conſumebant corpora mortuorum. Arcades etiam Ariſtocratem proditorem lapidibus obrutum extra fines ſuos inſepultum abjeciſſe, tradit Pauſanias in Meſſenicis: Τὸν δὲ Ἀριστοκράτην οἱ Ἀρκάδες καταλιθώσαντες, τὸν μὲν τῶν ὅρων ἐκτὸς ἐκβάλλουσιν ἄταφον.

In hujuſmodi igitur ſceleratos tali modo fuit animadverſum: Qui vero alio crimine ſe adſtrinxerant, eorum corpora propinqui à magiſtratibus æquioribus ad ſepulturam non difficulter impetrabant.

Ul-

Ulpianus D. De Cadaveribus punitorum: *Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis ipsorum neganda non sunt. Et id se observasse etiam D. Augustus lib.* 10. *de vita sua scribit. Hodie autem eorum, in quos animadvertitur, corpora non aliter sepeliuntur, quam si fuerit petitum & permissum.* Et post tria, quatuor verba: *Eorum quoque qui exurendi damnantur, peti possunt, scilicet ut ossa & cineres collecta sepulturæ tradi possint.* Quod autem Augustum Imp. de se scripsisse ait Ulpianus, id aliter de ipso narrat Suetonius cap. 13. *Nec successum victoriæ* (Philippensis) *moderatus est, sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Cæsaris submitteretur, in splendidissimum quemque captivum non sine verborum contumelia sæviit: ut quidem uni simpliciter sepulturam precanti respondisse dicatur, jam istam in volucrum potestatem fore.* Sed sæpe fit ut iræ vehementia nobis duriora quædam verba extorqueat, quæ tamen non statim res ipsa consequitur.

Nec vero cognatis solum *corpora animadversorum*, sed & *quibuslibet petentibus ad sepulturam danda esse* monet Paulus l. 1. Sententiar. Quo pertinet humanissimum illud Diocletiani & Maximiani Impp. Rescriptum, quod extat in L. 11. C. De Religiosis: *Obnoxios criminum digno supplicio subjectos sepulturæ tradi non vetamus.* Ex quo ritu Postumius Junior Declamat. 6. *Dicendum est, quod hoc ipso admoneor exemplo,*

plo, in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur. Sed & in Concilio Moguntiensi definitum, ut Cadavera punitorum post peractam Deo confessionem telluri mandarentur: *Si de omnibus peccatis suis*, inquit Concilium, *puram confessionem agentibus & digne pœnitentibus communio in fine secundum Canonicum jussum danda est, cur non eis, qui pro peccatis suis pœnam extremam persolvunt? Scriptum est; Non vindicat Deus bis in idipsum.* Vide Decreti caussam 13. quæst. 2. cap. 30.

Dixi autem superius, *à magistratibus æquioribus*, capitis damnatos ad sepulturam facile impetrari solitos. Nam quibus animus erat crudelior, ii sine ulla scelerum distinctione omnes animadversos sepultura arcebant. Ob quam rem inhumanitatis accusant Locrenses Plemnium Scipionis legatum, qui tribunos militum *laceratos omnibus, quæ pati corpus ullum potest, suppliciis interfecit, nec satiatus vivorum pœna, insepultos projecit*, ut ait Livius lib. 30. Et Cicero sepeliendorum liberorum potestatem pretio à parentibus redemptam Verri in Sicilia Prætori exprobrat his verbis in Verrina 5. *Nam illorum liberi cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris objicientur. hoc si luctuosum est parentibus, redimant pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum hominem nobilem dicere audistis, se ob sepulturam Heraclii Nauarchi pecuniam Timarchidi numerasse.*

raſſe. Ideo etiam quaſi novum in Tiberii ſævitia notat Suetonius cap. 61. *Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent*. Et de eodem Tacitus in Annalibus: *Damnati publicatis bonis ſepultura prohibebantur*. Atque hanc crudelitatem Chriſtiani antiquitus crebro experiebantur, quos corpora martyrum nullis precibus impetrare potuiſſe ad ſepulturam legimus. Lugdunenſium & Viennenſium martyrum corpora ſub Vero Imp. cum ſex dies ſub dio jacuiſſent, diligentiſſime obſervata, ne à fidelibus ſurriperentur, neque precibus, neque magna pecuniæ vi obtineri poſſent, tandem *ab impiis illis & facinoroſis carnificibus exuſta inque cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, ſpargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ ſuper terram amplius extarent*. teſte Euſebio lib. 5. cap. 1. Quod cum ægerrime ferrent Chriſtiani reliqui, martyrum corpora feris avibuſque objecta, ſi quando minus accurate cuſtodirentur, etiam capitis periculo noctu ſolebant ſurripere, ut annotavit Marcus Velſerus Commentario ad paſſionem S. Afræ & ſociarum.

CAP.

CAP. VIII.

Sepultura prohibiti Suspendiosi & Αὐτόχειρες. Suspendiosi qui? Tædio vitæ se interficientibus sepultura concessa. non illis, qui mala conscientia. Αὐτοχειρία omnis damnata à Christianis.

HActenus de primo: sequitur alterum genus eorum, qui legibus à sepulturæ honore excludebantur. Eos Neratius dicto loco *Suspendiosos* vocat, hoc est, ut Petrus Faber in Semestribus interpretatur, cruciarios vel in patibulo suspensos vel cruci affixos. Nam qui hoc supplicio afficiebantur, illos tabo diffluere & à Sole ac pluvia corrumpi sinebant, ut docuit Lipsius lib. 2. de Cruce cap. 15. Imo hoc fine custodes à magistratu additi, qui viderent, ne cadavera ad sepulturam detraherentur. Clarum id ex Petronii Satyrico, ubi lepidissimus auctor sic ait: *proxima ergo nocte cum miles, qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret.* Et aliquanto post: *Vt postero die vidit unam sine cadavere crucem, veritus supplicium, mulieri quid accidisset, exponit: ne se expectaturum judicis sententiam, sed gladio jus dicturum ignaviæ suæ*: Hinc igitur videre est, ex indulgentia potius & clementia quadam præsidis Pilati, quam ex veteri Romanorum more corpus Servatoris nostri in cruce suspensi Josepho Arimathæo & Nicodemo ad sepulturam esse

con-

concessum, ut est apud SS. Euangelistas. Nisi forte praeses Romanus satisfacere voluit Judaeorum juri, quod extat Deuteronomii cap. 21. *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, & adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo: non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Nostris vero moribus etiam in exemplum relinquuntur cadavera suspensorum ac rotae supplicio affectorum: contra quos mores Petrus Ravennas JCtus ut improbatos invehitur in fine Compendii Juris Canon. & in Dictis Notabil. Extravag. in princip. Quem duobus libris confutat Hoochstraten Provincial. Monachor. Praedicator in Justificatorio Principum Aleman. ut notat Georgius Erhardus in Symbolis Annotationum ad Petron. Arbitrum.

Tertii generis sunt Αὐτόχειρες, hoc est, qui ipsi sibi manus violentas intulerunt. Hos apud antiquissimos Graecos non crematos, qui tunc mos erat, sed terra obrutos, supra lib. 1. cap. 3. ostendimus. Ignominia certe affectos scribit Aristoteles l. 5. Ethic. extremo: ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος. Et mox: διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ. καὶ τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. id est, *Qui per iram seipsum jugulat, lubens contra rectam legem id agit, quod lex non permittit.* Et mox: *Unde etiam ipsum civitas mulctat,*

eique

eique ignominia quædam irrogatur, qui seipsum necavit, quasi civitatem injuria affecerit. Romani vero hujusmodi αὐτόχειρας, & potissimum eos, qui ex se literam longam, ut Plautus ait, fecissent, collum suum laqueo obstringentes, primis illius Reipub. temporibus, sepultura omnino prohibuerunt: Servius ad illud Virgilii lib. 12. Æneid. Et nodum informis leti trabe nectit ab alta: *Sane sciendum*, inquit, *quod cautum fuerit in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset, insepultus abjiceretur: unde bene ait*, Informis lethi, *quasi mortis infamissimæ.* Origo hujus ritus à Tarquinio Prisco, qui αὐτοφονεῦντας non solum insepultos abjici: sed & corpora eorum cruci affigi jussit. Sic enim Plinius lib. 36. cap. 15. ubi de cloacis ab ipso primum structis: *Cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum antea posteaque remedium invenit ille Rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, spectanda civibus simul & feris volucribusque devoranda.* Eadem tradit Servius, nisi quod id Tarquinio Superbo adscribit. Sic enim pergit dicto loco: *Cassius Emina ait Tarquinium Superbum cum cloacas populum facere coëgisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum est mor-*

mortem sibi consciscere. Vere autem Plinius id remedium neque antea neque postea usurpatum scribit. Nam eos qui suspendio se necassent, funeratos fuisse testatur exemplum D. Silani, qui cum à patre M. Manlio Torquato abdicatus esset, etsi tam tristi patris sententia perculsus lucem ulterius intueri non sustinuit, suspendioque se proxima nocte consumsit, funus tamen ipsi ductum esse scribit Valer. Maximus lib. 5. cap. 8. Mitigata enim fuit hæc pœna & restricta ad eos, qui facinoris alicujus sibi conscii è medio se sustulissent. Nam alias qui mortis accersitæ justam causam habuisset, ille gloriose & honeste obiisse putabatur. Erat autem justa causa accersendæ mortis tædium vitæ, quod tam ex secunda quam adversa fortuna oriri potest. Utriusque meminit Strabo lib. 15. ubi cum enumerasset dona à Poro Indorum Rege per Legatos Augusto Cæsari missa, subjungit: Συνῆν δὲ, ὡς φασὶ, καὶ ὁ Ἀθήνησι κατακαύσας ἑαυτὸν, ποιεῖν δὲ τοῦτο τοὺς μὲν ἐπὶ κακοπραγίᾳ ζητοῦντας ἀπαλλαγὴν τῶν παρόντων, τοὺς δὲ ἐπ' εὐπραγίᾳ, καθάπερ τοῦτον. Ἅπαντα γὰρ κατὰ γνώμην πράξαντα μέχρι νῦν, ἀπιέναι δεῖν, μή τι τῶν ἀβουλήτων χρονίζοντι συμπέσῃ. Καὶ δὴ καὶ γελῶντα ἄλλεσθαι γυμνὸν ἐπαληλειμμένον ἐν περιζώματι ἐπὶ τὴν πυράν. hoc est, *Aderat etiam ille, ut aiunt, qui se Athenis concremavit. quod alii in rebus adversis facere dicuntur, ut præsentia mala effugiant; alii in*

in rebus ſecundis, quemadmodum hic. Nam cum omnia ex ſententia adhuc ſucceſſiſſent, abeundum ſibi è vita cenſuiſſe, ne quid adverſi accideret immoranti. Adeoque ridentem eum & nudum & unctum in rogum iſſe. Apud Maſſilienſes quoque ob utramque cauſam ſine infamia quis mortem accelerare potuit, ſi eam Senatui probaſſet. Valerius Max. lib. 2. 6. *Venenum cicuta temperatum in ea civitate publice cuſtoditur, quod datur ei, qui cauſas Sexcentis (id enim Senatus ejus nomen eſt) exhibuit, propter quas mors ſit illi expetenda. Cognitione virili benevolentia temperata, quæ nec egredi vita temere patitur, & ſapienter excedere cupienti celerem fati viam præbet: ut vel adverſa, vel proſpera nimis uſis fortuna (utraque enim finiendi ſpiritus, illa ne perſeveret, hæc ne deſtituat, rationem præbet) comprobato exitu terminetur.* Quam conſuetudinem etiam in Ceo Græciæ inſula obſervari teſtatur idem Valerius d. l. Et Strabo lib. 10. citat verſus Menandri hunc ritum prædicantes: Παρὰ τούτοις δὲ δοκεῖ τεθῆναι ποτε νόμος, οὗ μέμνηται καὶ Μένανδρος:

Καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι Φανία,

Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς.

προσέταττε γάρ, ὡς ἔοικεν ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνειάζεσθαι τοῦ διαρκεῖν τοῖς ἄλλοις τὴν τροφήν. hoc eſt, *Apud hos videtur lex fuiſſe poſita, cujus Menander etiam meminit:*

Cejen-

Cejemsium hoc bonum institutum est Phania,
Qui non potest vivere bene, non moritur male.

Mandato enim, ut apparet, legis, qui sexaginta annos excessissent, cicutam bibebant, ut reliquis victus sufficeret. Meminit & Heraclides Ponticus De Politiis: οὐ περιμένουσι γηραιοὶ τελευτὴν, ἀλλὰ πρὶν ἀσθενῆσαι ἢ πηρωθῆναί τι, οἱ μὲν μήκωνι, οἱ δὲ κωνείῳ ἑαυτοὺς ἐξάγουσι. hoc est, *Senio confecti mortem non expectant, sed antequam adversa valetudine corripiantur, alii papavere, alii cicuta sibi ipsis mortem accersunt.* Ceterum qui fortunam secundam spontanea morte finiverint, priusquam in adversam inciderent, pauciores reperiuntur. Ex hoc tamen more intelligendum est illud Plauti in Pœnulo. Act. 1. Sc. 2. vers. 96.

—— AG. *Abi domum, ac suspende te.*
MI. *Quamobrem?* AG. *quia nunquam audibis verba tot tam suavia.*
Quid tibi opus est vixisse? ausculta mihi modo ac suspende te.

Et illud Terentii Eunucho Act. 3. Sc. 5. ubi Chærea loquitur:

Iamne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Iupiter
Nunc est profecto interfici, cum perpeti me possum.
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.

Eorum vero qui ob res adversas, hoc est, vel dolorum corporis adversæque valetudinis

dinis impatientia, vel æris alieni aut violatæ pudicitiæ aut alio aliquo pudore, vel amoris & desiderii vehementia, vel metu imminentis periculi, vel ira & furore, vel alia animi perturbatione vel denique aucupatione gloriæ & immortalis nominis ferro aut quovis alio lethi genere se trucidarunt, tot exempla passim in priscorum monumentis extant, ut qui ea colligere velit, videatur oleo & opera abuti. Cum his igitur mitius actum; quemadmodum & Chorus Troadum captivarum censet apud sapientissimum poëtam Euripidem in Hecuba:

Σύγγνωσθ' ὅταν τις κρείσσον' ἢ παθεῖν κακὰ
Πάθῃ, ταλαίνης ἐξαπαλλάξαι ζωῆς.

hoc est,

Ignoscite huic, si quis conflictans cum malo
Majore quam pro viribus, sese enecet,
Vitaque ab ærumnosa semet extrahat.

Nam non solum sepulturæ honore afficiebantur, lugebanturque: sed & testamenta illorum valebant, donationes conjugi factæ morte confirmabantur & si intestati decederent, bona eorum ordinario successori relinquebantur, nec à fisco inquietabantur. At vero qui sceleris conscientia obstricti, ut supplicium de se sumendum anteverterent, ipsi de se statuerunt, & quasi *αὐτοκαταδίκελοι* sententiam tulere, his sepulturæ honorem plerumque denegatum puto. Id enim non obscure indi-

indicat illud Quintiliani Declam. 4. *Qui causas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, insepultus abjiciatur.* Et vulgatum illud in scholis Rhetorum: *Homicida sui insepultus abiiciatur.* Et Cedreni: Κἀκεῖνον ἄταφον ῥίπτεσθαι κατὰ τὸν βιοθανάτων νόμον. Atque ideo tanquam novum in Tiberii sævitia notat Tacitus libro 6. Annal. *Promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat & quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur, eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi.* De his etiam capio verba Josephi apud Hegesippum libro 3. de Bello Hierosolymitano cap. 17. *Hæc non solum moribus hominum, sed etiam legibus interdicta accipimus. Namque alii insepultos projici jubent eos, qui se in ferrum dejecerunt. Dignum est enim, ut qui patris imperium non expectaverunt, priventur quasi quodam matris gremio, terræ sepulchro. Alii dextram manum abscindunt defunctis, ut separent à membris sui corporis, quod adversum corpus suum vesano militavit furore.* Quod autem hic de manu abscissa scribit Hegesippus, id apud Athenienses usitatum fuisse, colligere est ex oratione Æschinis contra Ctesiphontem non procul à fine: Καὶ γὰρ ἂν εἴη δεινὸν, ὦ Ἀθηναῖοι, εἰ τὰ μὲν ξύλα καὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν σίδηρον τὰ ἄφωνα καὶ ἀγνώμονα, ἐάν τῳ ἐμπεσόντα ἀποκτείνῃ ὑπερορίζομεν· καὶ ἐάν τις αὐτὸν

διαχειρ-

διαχρήσηται τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν χωρὶς τοῦ σώματος θάπτομεν. hoc est: , *Absurdum enim fuerit, nos ligna, lapides, & ferrum, quæ voce & mente caremt, si quem delapsa occiderint, exterminare: & si quis seipsum occiderit, manum quæ id fecit, seorsim à reliquo cadavere sepelire.*

Quod si forte sepulturæ participes fiebant, reperta tamen alia pœna fuit, qua hujusmodi αὐτόχειρες afficerentur. Unde Seneca lib. 8. Declam. 6. *Nescio cujus criminis conscius confugit ad mortem. cujus inter scelera etiam hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inventum est, ut aliquid post mortem timerent, qui nec mortem timent: nihil non ausurus, qui se potuit occidere.* Veteri quidem jure nullam pœnam fuisse constitutam in reos, qui ante latam sententiam se interficerent, testatur exemplum C. Licinii Macri, qui repetundarum reus, dum sententiæ diriberentur, in Mænianum conscendit, & *cum M. Ciceronem, qui id judicium cogebat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse: nec sua bona hastæ posse subjici. Ac protinus sudario, quod forte in manu habebat, ore ac faucibus coartatis, incluso spiritu pœnam morte præcurrit. Qua cognita re Cicero de eo nihil pronunciavit*, ut ait Valer. Maximus, lib. 9. cap. 12. Sub Impp. vero horum omnis tam ex testamento, quam ab intestato cessabat successio, & bona heredibus

dibus erepta in fiscum redigebantur, ut videre est ex Fragmentis priscorum Jurisconsultorum, qui, quod fere Stoicorum doctrina imbuti essent, mitius egêre cum iis, qui ipsi se rebus humanis eximebant. Sed Christianæ religionis antistites facti hujus atrocitatem ad sacrarum literarum obrussam exigentes, omnem αὐτοχειρίαν, quæ consulto fit, damnant & eadem, quod dicitur, pertica metiuntur omnes, qui semetipsos exanimant, sive conscientia sceleris, sive tædio vitæ ad mortem sibi accleerandam adducantur. Damnata igitur est omnis αὐτοχειρία à Concilio Braccarensi I. quod Canone XXXIV. ita statuit, *Item placuit, ut, qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut præcipitium, aut suspendium aut quolibet modo violentiæ inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur.* Quam pœnam etiam Romani Pontifices ad eos extenderunt, qui velitando vel ambitionis ergo decurrendo vulnerati in ludicro certamine caderent, ut videre est ex C. I. Libri 5. Decretal. Greg. tit. XIII. De Torneamentis. & C. II. libri ejusdem tit. XVII. De Raptoribus.

Atque hæc sunt, quæ libro de Funeribus Romanorum addere volui, cujus generis quidem plura habebam, sed illa aliorum industriæ relinquo.

FINIS.

INDEX
AUCTORUM
Qui in libris de Funeribus Romanorum & Appendice laudantur, illustrantur, emendantur.

A.

B.

C.

Cicero.

 D. Da-

D.

E. Ec-

E.

G.

H.

I.

M.

N.

O.

P.

Plin-

Q.

R.

S.

T.

V.

FINIS

INDEX
RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM,

Quæ in his quatuor libris de Funeribus Romanorum & Appendice continentur.

A.

Anti-

Au-

B.

C.

Ceno-

&

E.

sup-

F.

G.

H.

I.

L.

Lef-

M.

N.

O.

Ossa

P.

Phere-

Q.

R.

S. Sa-

S.

Se-

domun-

T.

V. Vale

V.

Vivi

F I N I S.

FUNUS PARASITICUM
SIVE
L. BIBERII CURCULIONIS PARASITI, MORTUALIA.

Ad ritum prisci Funeris.

AUCTORE
NICOLAO RIGALTIO.

LUGD BATAV.
Apud HACKIOS, 1672.

FUNUS
PARASITICUM
SIVE
CVRCVLIONIS
PARASITI,
MORTUALIA.

Ad ritum prisci Funeris.

TLANTES, ut veterum scriptorum memoriæ narrant, placida & facili fruuntur quiete, nec insomnia vident, qualia reliqui mortales. Equidem apud eos esse nimis aliquando vellem, ita me noctornę terrent imagines: ex earumque rerum, quas vigilans egi aut cogitavi, reliquiis inhærentibus, iisque permistis ac turbatis, mirabiles existunt species somniorum, adeoque

Levi somna mens, sonorinas imagines
Adfatur. somno non umbrantur pupulæ.

Id ex mei corporis austeriore temperatura oriri Medici putant: atque ita adfectos, ingeniosos, ac πολυφαντάστους esse gravissimi Philosophi adseverant. Itaque jam fere discussa noctis caligine, aureus ille totius orbis oculus, singula quæque paulatim ac sine sensu colore reddito distinguens, pul-

cerrimam nostris oculis varietatem propo-
nebat, ecce in ipso crepusculi moment-
personæ terribiles, sive larvæ sint, sive, u-
Greci dicunt, *μορμολυκεῖα*, naturales diu-
ni laboris inducias violare visæ. Item tu-
multum quasi circumstrepentium ungula-
rum, sonitum etiam asperum dixisses ru-
ditum, inaudivi.

— ὦ πότνια χθὼν
Μελανοπτερύγων μᾶτερ ὀνείρων
Ἀποπέμπομαι ἔννυχον ὄψιν.

Horror extemplo me pavidum invasit, &
obtulere se mihi Lucius Apulejus & Lucia-
nus, numerosa cincti monstrorum caterva.
Ludebant autem, ut mihi tum videbatur
Harpasto, sive ludo cœlesti. Pilam scilicet

— ἕτερος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω, ὁ δ᾽ ἀπὸ χθονὸς ὑψὸς ἀερθεὶς
Ῥηϊδίως μεθέλεσκε πάρος ποσὶν οὖδας ἱκέσθ.

Atque in eo ludo is demum Rex audiebat
qui pilam veluti de cœlo alteri preripiebat
qui nec rapere poterat, Asinus habebatur
Quæ quidem ludendi ratio huc ad nos us-
que, puto, transiit. Res enim divinas, quæ
que cœlum proxime attinent, plærique
quasi pilas sparsivas habent, & vicaria oper-
dant, reddunt; easque qui subtilius arripit
is admodum quam sollers, & egregie cor-
datus existimatur, ceteri ignavi, stolidi
Asini denique censentur. Sed facile & ęqu-
animo Lucius meus Asini appellationem
inter Asinos ferebat. Nam ut arquatis, qu-
lurida non sunt, æque ut lurida videntur,

Et contage sua palloribus omnia pingunt,
Sic illis perfectis Asinis Lucius videbatur Asinus, quum tamen animo esset vere humano, ac pœne divino. Interea dum hæc mecum attentius considero, visus mihi philosophari Lucius ad hunc fere modum.

Pro DI immortales! Etiamne stolidum Asinorum pecus per terras grassatur, & humanam naturam, quam summus ille rerum opifex mentis altæ capacem, & cognatam sideribus fecerat, ignava præcordia deformant? At enim primævæ beatitatis fructus, quasi perenni possessione, & naturali potius quam legitima successione, derivandus in posteros, si nec ipsi sese in vitium, sponte atque exitium induissent, adeoque in post futuros innumeram monstrorum turbam trajecissent. Nam exinde corrupta natura nullis elegantioris vitæ fulta præsidiis, imo fœdæ mancipata inertiæ, tandem in Asininam indolem degeneravit. Atque ut de olivæ nucleo exsurgit oleaster, ita & parentum nostrorum ætas, cum jam veluti silvestris, à majoribus suis defecisset, tulit

Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Scio misertum humanæ miseriæ Prometheum, (& sane is mihi magis quam Epimetheus arridet, ejusque exemplo prudentia quadam & solertia vitam meam omnem rego) scio eum densissimam ignorantiæ caliginem artium fulgore illustrare voluisse. Nam, ut rumor est, in cœlum quondam admissus, igneum solis vigorem diligentius inspexit, eumque ob mira-

biles effectus recreandis Asininis hominibus usui sibi fore putavit. Ferulam igitur quam ad hos usus secum tulerat, admovit, ignemq; ipsa concepit ac celavit. Rediit postea Prometheus ad suos Asinos, & φιλανθρώπῳ τρόπῳ ferulam illis objecit: ut quo pacto γλυκυπικρα medentium pocula summas oras melle circumlita invalidis ægrotantium sensibus imponunt, interim tamen adflictam valetudinem restituunt, ita illi, simul ac ferulam, Asinorum delicium, adspexissent, avide eam adpeterent, & simul igneo flore quem intus cluserat, languidos & ignavos spiritus excitaret. Sed irritus Promethei conatus, nec ulterius ad speratum eventum potuit adspirare. Nam è vestigio conspecta ferula, Asini, quasi satietas eos cepisset, fastidire, & nauseare cœperunt: quomodo & ὄνος ἐν μύρῳ excandescit, & porcus magaritas rostro proterit. Ea re iratus Iupiter, & cœlestia dona tam nequiter abusa ægre ferens, Prometheum diris exemplis, & ἀπανθρώπῳ πάθει Caucaso adfigi jussit, bis pedes, bis brachia. Atq; etiamnum penderet, nisi eum à maxima mala cruce Hercules exemisset.

Pausam querelæ fecerat Lucius, quum ego, licet in ipsi somni nebula, confidentier paullo interpellans, Quisnam Deorum, inquam, aut hominum es? Quam rem oratum huc venisti. Ille cum murmure: Tuus sum Lucius, inquit, & fato nescio quo, sive dolo malo, ad Asinos divorteram. adsum tandem, atque advenio Onocrene insula, vel ipsi Herculi invisa: quippe quæ est ultra

tra Gades. Nec audiendus Pindarus qui, τὸ πόρσω ἐς σοφοῖς ἄβατον καὶ σοφοῖς, putat. Cum enim terrenum hunc orbem Hercules obiret, & quicquid hominum commodis nocivum erat, conficeret, aut certe porro abigeret, infinitam vim Asinorum, quæ tum forte succreverat, animadvertit omnia vastantem, ac veluti filicem felicibus agris innatam. Diu multumque sudavit in subole nequam exstirpanda, sed frustra. Tentavit igitur si ejicere, atque ad inculta & inhospita loca detrudere posset. nec male id illi processit. Nam quicquid in orbe toto erat Asinorum, coëgit, & in insulam, ex qua nihil aliud nisi χάος καὶ ζόφον, & immensos æquoris tractus prospicere licebat, relegavit: eamque insulam ignobilem & sine nomine esse voluerat; scilicet, ut quasi cæcis immersi tenebris, enavigare unquam posse desperarent, & vicinorum consortio commercioque carerent. Enimvero exorti tandem Curiones & mendaciorum loquacissimi Cosmographi, quibus cum in iis locis venas auri argentique apparuisse renuntiatum esset, tanta fuit audentia, ut hominibus inde novi aliquid apportaturi, in Oceanum simul atque in insulam inquisiverint, viamque Asinis in has oras monstraverint. Hinc ignorantiæ, hinc stultitiæ, hinc desidiæ, hinc asininæ colluvionis facta divortia: hinc denique insulæ nomen inditum Onocrene.

Plura narraturum oppressit Lucianus, qui

& ipse Asinus aliquando fuerat, imo etiam tum Asinis quoque favebat. Itaque ut animo erat vario & versipelli, sophisticam enim, struendi ac destruendi artificem, callebat, multa in humanam curiositatem, Philosophico supercilio vultuque, dicere visus est, & si recte commemini, ejus hæc fuit oratio.

Sapienter & considerate Iovem opt. max. fecisse arbitror, quum in Scythicam rupem Prometheum damnavit, tum audaciæ puniendæ, tum ceterorum curiosæ libidini coërcendæ. Iam enim curiositas humanæ genti familiare vitium erat, & liberior inquisitio animos hominum perpruriscentes immodeste titillabat. Vnde primum accuratius inspecta tellure, mirari cœperunt tantam frugum ubertatem, florum varietatem, herbarum abstrusas, & reconditas vires, universæ terræ mare superfusum & circumfluum. Hinc ubi Thaumantis singula perlustravit, indagatio nata initiorum, unde omnia sint orta, generata, concreta: Qua ratione mare terram undique allambendo, & per ejus planitiem veluti pedibus progrediendo, modo caput efficiat, inde in brachia digitosque ad communem usum diffindatur. Quæsitum etiam qui fiat ut in iis quæ terra producit, alia nunquam honorem deperdant, semperq; vernantia opes ostentent suas: alia, veluti mutua officii præstatione, invicem sibi succedant, alia rursus, ut homo rei suæ inimicus, postquam omnia sua semel bene præbuerint, nuda deinde & deposita prostent. Quæsitum cur ipsa tellus modo vallibus

de-

depressa subsidat, modo montibus gibbosa consurgat. Vesuvium ipsum arenas & flammarum globos eructantem, anxia cogitatione sollicitior Plinius quum incaute inspiceret, vapore sulphureo praefocatus concidit exanimis. Ventum jam ad ipsa magnae Matris viscera, & effossa subinde metalla lucem adspexerant, quum tandem quotidianus usus contemtum peperit: & sordebat jam hominibus terra, quum altius sese erigentes, caelestia illa sidera considerarunt: & qua ratione Sol oriatur & occidat, multiplices illius effectus perscrutari voluerunt. Qua etiam ratione Luna, uti homo, saepenumero immutetur. eaque sola, DI boni! quam multiformi ambage torsit ingenia contemplantium. Sed & universam caeli machinam, homulli simiae, temerario ausu, humano artificio construxerunt. Constat Archimedem sphaeram vitream confecisse, quae Solis annuos & Lunae menstruos labores, astrorum praeterea conversiones mire exprimeret. Neque hîc etiam humanae cogitationi positae metae, imo itum ulterius, & tentata divinae naturae cognitio. Sic accidit, ut non nemo divina omnia humano & audaci animo metiens, supremam illam & dominatricem mentem, quia videre non est, esse neget:

— & quam non invenit usquam,
Esse putet nusquam. —

Atque inde gliscente sciendi ardore, alius superstitiosa curiositate DIS omnia repleverat. eratque jam Deorum numerus auctior quam hominum. Sed tanta copia & turba satieta-

tem & fastidium cito attulit, & quod superstitiose colebatur, malitiose cœpit irrideri. Quinetiam vesana illa cupiditas eo processit audaciæ, ut Deorum numen nomenque adrogare sibi voluerit. Quis enim non rideat luctuosam Empedoclis ambitionem? qui cum suorum aliquando se surripuisset oculis, ardentem Ætnam insiluit, ut nullibi terrarum inventus, in Deorum abreptus concilium crederetur.

Alia multa Lucianus cum Asinis suis nequicquam loquebatur. Illi ridere aut rudere(nec enim qualitatem soni discriminare poteram) & risu sive ruditu horrendum nescio quid adclamare. Interea temporis catus Lucius meus, in cetera Asinorum turba & rutuba, notabat Asino Parasitico celebres exsequias parari. Rem totam,qua fide ille acceptam mihi tradidit,eâdem publico reddam. non tamen sine mercede, nam aurea fabella est. Continuo igitur excitatus Lucius, hæsitabundum me, anxiâque cogitatione sollicitum admonuit: Heu nescis! Olim ille piscem suum, hodie vero Heliogabalus Imperator Parasitum suum luget atratus. Quis iste, malum, Parasitus? inquam. Subjecit Lucius: L. Biberius, M. F. Curculio, nova scitamenta Aurelio Antonino Heliogabalo opipare concinnabat, ideoque summus ejus Coëpulonus audiebat. Ego adducta fronte contractoque vultu: Nempe mali seculi mala cupiditas hæc tropica fecit.

--- τ' γὰρ

— οὐ γὰρ ἔτ᾽ ἄνδρες ἐπ᾽ ἔργοις, ὡς πάρος, ἐσθλοῖς
Αἰνεῖσθαι σπεύδοντι —

Scio, inquit Lucius, ſed inter iſtos muſſare tutius quam muttire. Age vero, vides indictivum iſtud funus? O capitulum inficetum, inquam ego, An quenquam inluſtrem virum tam flagranti deſiderio celebraret? Iterum mihi ridenti Lucius: Tace, taceſis, adhibuit Heliogabalus μιϛωποσκόπους: Et circumſpiciens ne quis noſtra auribus verba cleperet, Videſne hanc laurum, inquit, (ea erat in proximo) Feſtucam decerpito, & folia ſi ſapis admordeto. Prudentis eſt, animum ſuum, ubi uſus venit, oris confuſione poſſe inumbrare. Simul ipſe, ramo ex arbore defracto, prenſum me renitentem, lenta manu in forum Cupedinis, ubi L. Biberii ædes, ducit. Quum aliquantulum proceſſiſſemus, ne eſſem neſcius quid ille nebulo teſtamento caviſſet, totum in aurem meam his fere verbis inſuſurravit.

Ego L. Biberius Curculio, D. Aurelii Antonini Heliogabali adſecula, quum mihi angina vinaria reciprocam ſpiritûs auram, atque adeo vocem occluderet, Teſtamentum meum quantum pote examuſſim condidi ſcripſique. Si quid tamen inibi admiſſum omiſſumque obrepſerit, Codicilli vicem ſubire volo ſive jubeo. Poſtquam mortem aptus ero, meamque animulam agnatus meus M. Lurconius Muſca ore ſuo legerit, tu colenda mihi ſemper & culta congerronum meorum familia ex ſemiſſe heres

 eſto,

esto, ea tamen lege, uti accurrate caveatur, ne quid nomini vestro profuturum diu lateat. Ea re, uti familia nostra tres in ordines dispernatur, mando: quos ordines ita indigetare lubet, Gelasimos, Lacones, Laudicenos. Ac singuli è quoque ordine principes legantur, fiantq; tresviri, penes quos summa rerum vestrarum sit; qui discaveant ne quis officio suo desit supersitve: ipsique etiam D. Aurelio delicias perpetuo faciant dicantq;. Hoc amplius. Agnatum meum M. Lurconium Muscam, qui solus omnibus propinquis meis superfuit, mihi etiam superfuturus, ex parte reliqua heredem esse volo, si suprema erga me munera fungatur arbitratu D. Aurelii Antonini. Saturioni liberto, ex fundis meis, ad mearum reliquiarum tutelam, do lego agri jugera XX. Columellam meum Damam, item Leonidam, Libanum, Strobilum, Crucisalum, & Argyrippum, liberos esse volo. Hoc amplius. Argyrippo propter festivitatis vernulæ elegantiam, vestes meas omnes, speculum, calamistrum, dentifricium, ac pulveris Arabici uncias decem, quîs pridianas converrat reliquias, ut festivior appareat, dari donari jubeo. Elaphio fugitivo, hoc Testamenti mei kaput, in morem epigrammatis stigmate per totam faciem ducatur: L. Biberius Curculio, Elaphio clavom in morte dimitto. restim induito. ejusque clavi appendix esto. *Si quid manes sentiunt, rogo vos, amici mei, hæc omnia ita servetis, uti quum scriberem affuistis, favistis, obsignavistis.*

L. Sar-

L. Sorbilius Venter, signavit.
Sp. Trachelius Cancer, signavit.
M. Edacius Peniculus, signavit.
M. Obsonius Mus, signavit.
C. Macrobius Labrax, signavit.
L. Volturius Capito, signavit.
M. Gnathonius Cynicus, signavit.

Ventum in forum Cupedinis erat; & jam ædes Biberii propius à nobis aberant, ut prospiceremus funebri signo destitutas ante januam ferales Ditis arbores. Videmus intrantes plusculos, pullis vestibus, sed prętextu tantum adsumptis, atratos; lacrymæ illis quasi in summo pectore supernatantes, in imo vero cordis penetrali gaudium gaudebant genuinum atque intimum. Ego conversus ad Lucium, dic sodes, inquam, Quinam isti, & quo? Ille locum ab arbitris observans, Particulones, inquit & Volturii ad cadaver. nempe mortui fortunas habebant. Nos quoque paulo post accessimus, intravimus, vidimus è funesta familia medicum re infecta discedentem. Lurconem alioquin & κορόπαιζον, nobilem virum ac primarium crederes, ita funebris pompa struebatur. Nec enim Vispillones aut Sandapilarios, sed & Libitinarios, Pollinctores, Lecticarios locaverant. Quumque jam animam L. Biberius, quam pro sale habuerat, fœdo & obsceno vomitu eructasset, putiscebat fœtidum cadaver. Æmilium Catuli diceres è sterquilinio effossum, adeo domus extremo olore & anhelitu replebatur,

Gut-

Gutture sulfureas lentè exhalante Mephites.
Accedunt Pollinctores, corpus aqua perspergunt, quam olim, dum vivebat, non senserat, adeoque insolita elementi aspergine exsangue cadaver non nihil commotum videbatur. Dein odoro unguentorum suffitu nasorum pestem interficiunt, simul & honori cadaveris, cinnamomum, thus, casiamque acervatim congerunt, totumque Biberium, medicatis condimentis circumlitum, in hexaphoro purpureis vestibus constrato, repositum, & floribus coronatum, solita collocatione, pedibus in publicum versis, ad vestibulum ædium rite admovent. Ac tandem dum cætera exequiarum parantur solennia, jubetur præco populum ciere; qui actutum succinctus contenta voce quiritabat: EXEQUIAS L. BIBERIO M. F. CURCULIONI, QUIBUS EST COMMODUM IRE, JAM TEMPUS EST. OLLUS EX ÆDIBUS EC FERTUR. Derepente audita præconis voce convolant in Biberii domum frequentes. Adest Dissignator: jubet præcedere expressas cera majorum purpuratas imagines. & sane longo illæ ordine incedebant. Itaque erectior ego, ipsos cerarum apices indicesque percurrens, animadverti nomina, M. Coquinii Trullæ, Q. Popinii Lurconis, C. Avidii Incitegæ, Q. Bilbitii Profundi, L. Abdominii Dentati, T. Placentarii Carpi. Et continuo ad Lucium, Eugepæ! adeone nobilis hujus familiæ vena? & tam numerosos proceres, ac

longa

longa decora præferentes produxit viros? Mihi Lucius ſubridens: Fuge ſuſpicari: Simios purpuratos vides, non viros. Scurras enim, homines emtos de lapide, induebat Imp. Scipionum perſona. quos ſi penitius inſpexiſſes, aliud nihil, niſi clunas in purpura, deprehendiſſes, ὁ πίθηκος ὁ πίθηκος, κἂν χρύσεα ἔχῃ σύμβολα. Rubori mihi fuit Purpuram impune violari. Et mecum erat forte muſteus Poëta, qui eam in deliciis habebat, ac pleniore ore non ineptiſſimis verſibus elaudabat:

Purpura Pieriæ non eſt reticenda coronæ,
Quando ſacri Pater ipſe chori, qui lampade clara
Purpureos dat purpureis de ſidibus ignes,
Pectora purpureo fulget velatus amictu.
Et quæ plena roſis venturi nuntia Phœbi
Tecta aperit, dubio diſpellens lumine noctem,
Purpureus cubat ante fores Aurora, Poëtas
Inque ſacros mentem & cœleſtia ſemina rorat.
Eſt etiam annorum late revolubilis ordo
Purpureus. Nam vere novo, Zephyroque ſecundo,
Purpureis variæ vernantia floribus Horæ
Et teſſellatâ diſtingunt prata nitelâ.
Sic Canis æſtivi ſidus dum rura perurit,
Florida maturos oſtendit Purpura fructus,
Pomaque Purpureo fulgent variata colore;
Et qui Poma legit, non quæ Venus aurea legit,
Ridet Purpureo felix Autumnus Iaccho.
Et ſi triſtis Hiems lætos vaſtaverit agros,
Tum nive purpureâ fulget tamen obruta tellus.
Cærulea regnator aquæ, qui ſæva tridente
Æquora compeſcit, bipedes ſi forte timendus
Egit equos, adverſa vocans in prælia ventos,
Ebullit, glaucas & turbine Purpurat undas.

Sacra

Sacra cohors Veneris, Charites, Risusq́; Jocusq́;,
Purpureis hilares rosea sub fronte labellis.
Totaque Purpurea est ridens Ericyna: Rosamque
Dum fortasse legit, nec sat sibi provida, molles
Fertque refertque manus, eduxit spina cruorem
Vix summâ tremulum delibans cuspide corpus:
Erubuit læsisse Deam Rosa, moxque colorem
Sumsit Purpureum, tantæ sibi conscia culpæ,
Hinc etiam sua fata gemens Venus alma, protervũ
Verbere sæva nimis roseo dum cædit Amorem,
Purpureum rursus cepit Rosa dibapha fucum.
Purpureus nivea splendet cervice Cupido:
Purpureas gerit ille faces, & plurima torquet
Spicula, Purpureo jamdudum tincta cruore.
Et Regina Paphi curru sublimis eburno,
Ardua Purpureis vehitur super æthera cycnis.
Imo & Purpurea clauduntur lumina morte,
Et Majâ genitus, nulli qui fata recludit,
Purpureas animas virga compellit in Orcum.
Pelle ferox rigida Alcides clavaque superbus
Errabat, scopulos & inhospita littora lustrans,
Num fera fulmineo sæviret bellua dente,
Aut mala letiferi vibrarent spicula flatus,
Forte canis Tyrio raptam de littore concham
Elisit, tenuemque subest cui Purpura venam,
Olli Purpureo maduerunt labra colore,
Et color Alciden tenuit, namque igneus atro
Flore micans, dici poterat tinxisse viriles
Heroum Divûmque animas, & mascula corda.
Hinc sibi Purpureum fecit thoraca, furente
Prœlia Marte ciens, oculos ut flammeus horror
Terreret, fulgor pavidas & pelleret umbras.
Nec sine purpureâ puerorum candidus umbo
Majestate fuit, quia prætextata pudore
Facta decent pueros, ut verba innupta puellas.
Purpurei Reges, & lato Purpura clavo

Cin-

Cingebat gemino Patres splendore verendos.
Inque triumphali radiabat plurimus auro
Purpureus tenui textus sub tegmine pannus.
Splendida felices exornat Purpura chartas:
Illa jocos, risusque, sales, & carmina velat,
Verbaq; jam madidus quæ scripsit vernula vates.
Indice Purpureo libri frons læta refulget,
Auctoremque operis tituli rubrica tuetur.

Phœbum hic toto pectore Poëta concutiebat, & justo dolori meo, simul & iræ suę vehementius indulgere mihi videbatur. nam Asinos maledicere versibus asperis cogitabat. Repressi furentis impetum; Et, Poëta, inquam, parum tutus inter Asinos istos ambulas. Vide ne te funeri suo inferias mittant. Eumolpum te esse puta & tace. Dum hæc moneo, pergit porro pompa funebris; & Præfica muliercula quædam, demissis antiis, & fluitantibus capronis, miserabiles querelas femineo ululatu iterabat. Item monumentarii ceraulæ ferali tibia mœstissima suspiria concinebant. Et jam producitur ipse Biberius, qui lectica hexaphoro Romanorum è nupero fœtu civium subnixis cervicibus ferebatur. Ipsa denique plebes centuriatim candelis, funalibus, ac facibus undique collucentibus exsequias capitibus calantibus sequebatur. Et nos quoque turbæ adjungimur extremum fabulæ actum spectaturi. Deducitur funus in forum, eo loci video paratum nescio quem è Laconum familia, cujus in capite oculi locus apparebat, qui L. Biberium Curculionem coram Imp. pro rostris & concione lau-

laudaret. Ego frontem hominis miratus, rogavi Lucium, Quodnam oratori nomen? Parasitus est, inquit, L. Volturius Capito. vere durus capito. nam multæ olim in ejus caput quassæ aulæ, & solus oculus ereptus. Id enim est parasiticæ disciplinæ, ac

— nisi qui colaphos perpeti
Potis parasitus, frangique aulas in caput,
Vel extra portam ire Trigeminam ad saccum licet.

Interea dum hæc intra meipsum volvo, noster orator ad dicentium morem compositus, perparum quidem, nec id sine mendacio, in demortui laudem dixit, sed logis ridiculis Principis auribus fecit insidias. Silentium igitur orat, & Asinis aliquantisper quiescentibus, infit.

Multa mecum cogitanti Quirites, & accuratius singula humanæ vitæ munia disquirenti, auro contra æstimandi videntur ii, qui posthabitis artibus ceteris ancillaribus Parasiticæ scientiæ studuerunt, operamque suam Principibus utendam præbuerunt. Et quidem certe quando omnia nostra beneficio Principis retinemus, quando ille patriam, libertatem, vitam mortemque juxta in acie lingua portat, anne iniquum videbitur ejus commodis studere, ejus ubique nutibus obedire? Is fuit L. Biberius Curculio. Sed eum, proh dolor! nobis invitis fati violenta series eripuit. Vixit, dum vixit, Principi abunde festivus, nobis carissimus, posteris æternum colendus ac desiderandus. Sciebat, homines, licet in artes vitasque varias dispalati

ſpalati ſint, non ſibi, ſed vicinæ ſideribus majeſtati notos eſſe. Vt enim ſupera omnia Deorum immortalium voluntati prona ſunt: ita infimam iſtam terrarum molem imperatoris arbitratu regi & gubernari decet. DI ſibi cœlorum ſubices ſubſtraverunt: noſtro Principi terras, Principem noſtrum terris reliquerunt. Imo & eundem, poſtquam ſerus in cœlum redierit, cœleſti nectari ambroſiaq; & Deorum cibo participabant. Vive tu Auguſtiſſime Princeps. Macte ter maxime Imperator. SalvaRoma, ſi tu ſemper ſalvus. Et ſi qui auſteri horridique Lucumones, ſacratiſſimæ majeſtatis jura violare cogitent, eos de podio, ut obſcœnas infeſtaſque volucres, ſagittis tranſverbera: aut, ſi mavis, anguineum iſtud genus, quod præpotentis tuæ virtutis vires viperino morſu vellicare & ſugillare audet, clava cruribus ſupernatis, terræ audacter applode, tuoque & ſpectantis populi genio ita litabit. His gradibus viam in cœlum adſectavit Hercules. His artibus majores tui, quos factis & virtute longe ſuperas, DI facti ſunt. Et vos ite, Quirites ſecuri vivite. & L. Biberio, quem olim amavit imperator, ſupræma ferte munera, ejuſq; reliquias ſperata in ſede reponite atq; condite.

Conſumpta hac oratione, quumque Heliogabalum paraſiticis adſentatiunculis ita ductaſſet Capito, Imperator paraſito ſuo pyram ingentem conſtrui juſſit; imo ipſe cum ceteris Aſinis, amiciſſimi ſui juſta eſt exſecutus, ſed enim adfectata mollicie, teſtudineo gradu pedetentim progrediebatur; ideoque

eoque morbo aliquo prępediri ac distringi suspicabar. Et continuo prehendens Lucium, Euge, inquam, ut valet ille? aut enim incessum mentitur, aut lente admodum gradus suos metitur. Risit Lucius curiosulam meam quęstionem, Et, Asinus, inquit, à se ipso tardigradus, laborat eo morbo quo Claudium Cæsarem adfectum fuisse nosti. exhausit hodie Onopordon, quod Asinis ajunt crebros excutere crepitus: eoq; pharmaco alvum suam, aut parat, aut purgat. Sane quum ille propius ad nos accessisset, deprehendi strepitu obscœno simul atque odore viam implentem, & si minus ore eloquentem, aut certe inferiore gutture valde loquentem. Tunc itaque mirari desii, cur omnes sponte illi de via decederent. Nam ut Romanis mulieribus unio, sic Heliogabalo crepitus pro lictore apparebat. Imo nec Dictatorii fasces tam placide turbam submovissent. Risit iterum Lucius: at nostrum interea *fœtida anima nasum oppugnat*. Pervênit Imperator, totumque cum eo funus, atque adeo ingens multitudo, in campum Martium. Illius jussu Doctores & Lanistę paria quattuor & viginti gladiatorum lectissima præbuerunt. Interim alii pyram arduam, evinctam cupresso ædificant, lectulum, ipsumque cadaver pro more ornatum, quibus id muneris incumbebat, rogo imponunt: imposito clamaverunt omnes, VALE, VALE, VALE, NOS TE ORDINE QUO GULA AUT VENTER JUSSERIT, CUNCTI

SE-

SEQUEMUR. Statim accensa face. M. Lurconius Musca aversus flammas subjiciens rogum incendit. Commodum ignem pyra conceperat, ecce solitâ sequioris sexus flendi facilitate, pectus suum ad luctus irritans Præfica, dum quisque certatim in rogum dona cumulat, & partim trullas, cantharos, lances, alii struices patinarias, cyathos, ciboria, coquinaria omnia flammæ committunt, ferale istud carmen pronuntiavit

Abiit L. Biberius Curculio, Antonini delicium, quo cum sæpissime ludendo dies integros comburebat condebatque. Abiit parasitus lepidus, elegans, facetus. Scalas conscendere, Capaneus: plagas concoquere, Imus: vesci thymo, oleribus, Eruca: cœli injurias pati, Merula: sole fervido linguâ prodigâ & infreni garriendo cantillare, Cicada: nudis pedibus matutinis horis inambulare, Grus: ne pauxillulum dormîre, Vespertilio: pugnitus occallari. Massa candens: ferire, Fulmen: occæcare, Fulgetrum: inaccessa evadere, Ventus: cœnare absque vocatione, Musca. Abiit palliduius, frigidulus, vagulus. ad Orci templa horridula, nec ultrà, ut solebat, dabit jocos:

Finierat lugubrem cantionem Præfica, adfuit Threcum Myrmillonumque manus valentissima, quę L. Biberii manibus, volente Imperatore, dedit inferias. Ac dum bustuarii gladiatores mutuis sese conficiunt vulneribus, collabenti jam cineri parentantes, extrui jussit silicernium Heliogabalus suis parasitis. Omnes illico advolant invocati:

cati: nec tergiversantur, accumbunt. Heliogabalus interior in medio, qui tamen jam erat ventre bellule suffarcinato, super eum M. Lurconius Musca, in summo L. Volturius Capito, ceteriq; deinceps. Sed adposita cœna invisa prius & inaudita. Pro gustatione & promulside inferri voluit lactucas olivasque, sed Samias quę tamen minime ad gustum Agathoclis: nam pręter nomen cetera lactucis absimiles. Cœna ipsa capiebat patinam suminis, lepores, querquedulas, anates, Asinum integrum instar Apri aut Bovis, quamplurima alia quæ ab ingenioso & docto gulę artifice curata videbantur. Verum & patinæ, & cibi ipsi, solido ex auro, nec dentes, nec ferrum recipiebant. Mensa deniq; pomorum allata est, in qua bellaria lignea affabre sculpta, quę provocare esuriginem posse putabantur: verum aspera signis omnia: nec, etsi calceatis dentibus venisses, hilum profecisses. Ac quod minime prætereundum fuit, haudquaquam illi *florem anclabant Liberi ex carchesiis*, sed è pleno ęnoforo sardois herbis expressus liquor, mandragorâ medicatus, affundebatur. Et Parasiti nostri, belli homines, inter hasce lautitias, funus silicernio facere nequiverunt, ventrisque esuritoris inanias minime repleverunt. Ridere quidem cogebantur, at crudeles in utero experiebantur verminationes. Et jam in ustrina deficiente rogo legendi cineres, vino ut matre natum erat, perspersos, urnâ aureâ tegeret. Jussit præter-

terea in foro Cupedinis, marmoreum cum cippo usque ad H. S. centum extrui sepulcrum, inque ipsum marmor litteris aureis quadratis, sub persona Biberii, incidi monumentum istud.

DIONYSIO SAC.

HOC. AGITE. SULTIS. VIATORES. QUI. VOS. HOMINES. ESSE. NOSTIS. QUÆ. HOMINI. HUMANITUS. CONTIGERUNT. HUMANITER. SPECTATE. SI. NEC. VULTIS. FACESSITE. LAUDIS. RUMOREM. SEMPER. PARVIFECI. QUOD. RUMEN. IMPLERET. VOLVI. VAH. SOLENS. MORE. MEO. FECI. DIXI. MENDACIUM. NAM NUNQUAM. UT. VOLUI. RUMEN. IMPLEVI. ET. NUNC. QUOQUE. SI. ME. VOCAS. I. PRÆ. INANIS. UMBRA. SUM. SEQUAR. RIDETIS? SUMMA. INGENIA. IN. OCCULTO. LATENT. EA. VOS. FLORE. VINI. EDENTULI. FORAS. PROLICITE. PLUSCULA. JAM. AUDIVISTIS. NON. TAMEN. QUOD. CAPUT. EST. QUODQUE. MAXIME. SCIRI. OPORTUIT. PROINDE. AUDITE. VEL. SI. MAVULTIS. SEPULCRUM. HOC. ADITE. HEM. QUID. EXCIDIT. MENTIUNTUR. QUI. VERITATEM. IN. VINO. ESSE. ADSEVERANT. NAM. QUI. FIERI. POTEST UT. ME. ELINGUEM. LOCA. SOLA. ET. NUDA. GIGNENTIUM. INCOLENTEM. AUDIATIS? NEGANT MEDICI. SINE. LINGUA. ORE. DENTIBUS. ALIQUEM. LOQUI. POSSE LEGITE. IGITUR QUI. LITERAS. SCITIS. H. C. S. CINERES. L. BIBERII. CURCULIONIS. PARASITI. FESTIVISSIMI QUI. AURELIUM. ANTONINUM. HELIOGABALUM. AMOENITATE. AMOENA. ONERAVIT SINGULIS. SUPPARASITATUS. EST ET DUM QUEMQUE TANGIT. URBANATIM. EUM NIGRA. DIVA. TETIGIT RUSTICATIM. ATQUE. HOC. TANDEM. NE. ERRETIS. VERISSIME. SUM, VOBIS. ELOQUUTUS. B. F. VERBA.

BA. HÆC. MEA. UT. SERVETIS POSTUMA. QUI CUPEDIARUM. ALIQUID. EX. FORO PRÆSTINATURUS VENERIS DOMUM. NE. REPETITO QUIN PRIUS. FALERNO. INFERIO. MANIBUS. MEIS. FECERIS. FAXO. EGO. UT. TE. SEMPER AMBIAT. RISUS. LUDUS. JOCUSQUE. ET. OMNIA. HUMANA. SUSQUE DEQUE. HABEAS. SIREMPSE. LEGEM. MULIERIBVS. ESSE. VOLO. QUÆ. SVNT MVLTILOQVÆ. MVLTIBIBÆ. MEROBIBÆ. SIN. SECVS. VENEREM. FACIAM. EAS. VT. FACIAT. ITA. DARE. VT. NIHIL. SVPRA. HAVE. VIATOR. NEC. MORARE. NON. MORABOR. VLTRA.

H. M. H. N. S.

Collectis conditisque cineribus, & cunctis solenni more peractis, pronuntiavit Præfica, ILICET. Paravit quisque domuitionem. Hærebat autem Lucius, & Asinos Suos abeuntes, oculis sequebatur. Tandemque ad me conversus, DI boni, inquit, quales hî Asinos reperi! & memini me esse aliquando Asinum: sed quamvis essem Asinus, sensum tamen retinebam humanum: at vero isti corpore humano, asinum vehunt animum. Atque hîc Lucio monendi, mihi notandi FINIS.

N. R. P. Scribebam Augustoriti Pictonum Liberalibus A.S.

CIↃ IↃ XCVI.

Blank inserted to ensure correct page posit

hprzyzzvol

·Lisa & Leonard Baskin·

KIRCHMANN

DE

FUNERIBUS

LUGD. 1672